

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM

II

KNJIGA 12

REDAKTOR

Magistar Istorijskih nauka
Dimitrije Brajušković, pukovnik u penziji

ODGOVORNI UREDNIK

Miloš Krstić, pukovnik

IZDAJE

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA \ PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM

II

KNJIGA 12

BEOGRAD
1971.

DOKUMENTA
CENTRALNOG KOMITETA KP JUGOSLAVIJE I
VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE
30. januar — 30. april 1944.

BR. 1

INSTRUKCIJA GENERALNOG SEKRETARA KPJ JOSIPA
BROZA TITA OD 30. JANUARA 1944. POKRAJINSKOM KO-
MITETU KPJ ZA CRNU GORU I BOKU O LINIJI NARODNO-
OSLOBODILAČKE ŠTAMPE

[CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE]

II. KORPUSU 58²
od

Za P. K. Crne Gore i Boke. Treba strogo izbegavati sek-
taški odmos **prema**, Engleskoj i Americi kojđ se pojavljuje u na-
šoj štampi i shvatiti ozbiljno činjenicu da mi stvaramo novu

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastiLom, ćirilicom) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje:
AVII), reg. br. 4/34, 4/35 i 4/36—2, k. 394. Instrukcija je preko radio-
centra Vrhovnog štaba i radio-centm štabova operativnih jedinica, a
potom preko međusobne radio-veze operativnih štabova, radiogramima
preneta svim centralnim, pokrajinskim i oblasnim komitetima KPJ.

Redakcija nije mogla sa sigurnošću utvrditi kad je instrukcija
napisana, jer nije uspela pronaći njen original (ili kopiju). U sačuva-
nim knjigama primljenih depeša pojedinih štabova instrukcija je pod
različitim datumima zavedena. Tako, na primer, u knjizi depeša štaba
2. korpusa NOVJ njena primo-predaja je izvršena 30 i 31. januara 1944,
u knjizi depeša Štaba 3. korpusa — 31. januara i 1. februara, a u knji-
zi depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — od 31. januara do 5.
februara. S obzirom na to, kao i na obaveštenje koje je Centralni komi-
tet KP Hrvatske 29. januara primio od Centralnog komiteta KPJ:
da će mu biti poslato »kratko uputstvo o liniji naše štampe« (vidi AVII,
reg. br. 1/72—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV
i PO Hrvatske, radiogram br. 562), van svake je sumnje da je in-
strukcija napisana 30. januara 1944, jer je već toga dana započeto pri-
manje šifrovanog teksta u radio-centru Štaba 2. korpusa NOVJ.

Redakcija objavljuje tekst instrukcije iz knjige depeša štaba 2.
korpusa NOVJ ne samo zbog toga što se tu nalazi datum hronološki
najbliži onome kada je instrukcija napisana, nego i zbog toga što je
taj tekst, upoređujući ga s tekstom u knjigama depeša drugih štabova,
s najmanje omaški. Osim toga, tu je u celini sačuvan prvobitni redo-

državu čijem se položaju raznim ispadima mogu nameti ozbiljne teškoće. U tom pogledu, prvo, isticati sve što Saveznici pozitivno čine za nas — izjave državnika, pisanje njihove štampe, pomoć vojsci, primanje i smeštaj ranjenika i izbeglog naroda, opreme³ ljudi iz logora i slanje ovamo [itd.]⁴. Na laži i klevete doći će odgovor kad treba od nas.

Drugo. Kad se govori o zajedničkim odlukama Saveznika, npr. Teheranu i slično, treba isticati sve Saveznike a ne samo SSSR⁵.

Treće. Ne kritikovati unutrašnje uređenje savezničkih zemalja,

Četvrto. Redovno donositi i izveštaje sa anglo-američkih frontova, naročito bombardovanje, koje čini prilične usluge.

II. KORPUSU $\frac{61}{124}$ i $\frac{62}{58}$

nastavak na depeše P.K.

[Peto.]⁶ Izmenite u svakom pogledu ton štampe i agitacije u tom smislu da [se]⁷ svim pitanjima prilazi sa stanovišta

sled instrukcije, što nije slučaj kod nekih drugih tekstova (vidi AVII, reg. br. 2/17 i 2/18—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ; reg. br. 1/76, 1/77, 1/78, 1/79, 1/80 i 1/85—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske; Arhiv radničkog pokreta (dalje: ARP), Beograd, reg. br. 20797: knjigu primljenih depeša Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, radiogram br. 76, 77, 78 i 80 od 7. februara).

¹ Brojilac označava broj radiograma a imenilac — broj grupa u njemu. To važi za sve radiograme Štaba 2. korpusa NOVJ koji imaju ovakvu oznaku, pa se to neće dalje isticati.

³ U nekim knjigama depeša piše: otpremanje (vidi AVII, reg. br. 2/18—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

⁴ U knjigama primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Štaba 3. korpusa NOVJ posle reči »ovamo« piše: itd. Na osnovu toga redakcija pretpostavlja da je i u originalu poslatog radiograma ta skraćenica bila napisana, pa ju je stoga ovde dopisala u četvrtastim zagrada.

⁵ Teheranska konferencija je održana od 28. novembra do 1. decembra 1943. Više o njoj vidi u Kronologiji oslobođilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1964 (dalje: Hronologija NOB-a), str. 594.

⁶ Taj redni broj, i sledeća dva, nalaze se na odgovarajućim mestima u tekstu knjige primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Stoga ih je redakcija stavila u četvrtaste zagrade.

⁷ ⁸ ⁹ Po smislu se vidi da su reči koje je redakcija stavila u četvrtaste zagrade omaškom ispuštene. One su napisane u tekstu svih ostalih, ovde pomenutih, knjiga depeša.

II. Копыцы 58-65.

За Т. К. Црне Горе и Босне. Према
својој изјави екипацији однос
према Енглеској и Америци, која се
појављује у нашој штампи и изјавом
одређеног изјављу да ми стварно
нову државу Црне Горе и отпочају
развитак новог државног постојања
одређеног изјављу. У том случају
прво неопходно је да се савезници
поштомачки гласе за нас — изјаве
државника, писане писаном, штампом
и осталим војсци, штампом и писаном
ратничким и изјавом картона, штампом
војни изјавом и осталим штампом. На
паци и креветима доћи ће одређено
кад изјавом од нас.

Бројо. Кај се постои о заједнич
кум одната Савезнија др.

Потерану и смисно треба наћи
и све Савезнике а не само
СССР. Треба. Не критикујемо
универзалне уређење савезничан
златна, Геновско. Редовно фо-
рсит и извештаје за ампло-аме-
ричанск експонирова, нарочито додлар.
Злата, које ниси прихватио услове.

jedne nove — samostalne [državne]⁸ tvorevine, feoja nije ničija filijala, nego delo borbe naših naroda. Naši neprijatelji u svetu su mnogobrojni i bio bi zločin prema našim narodima kad bismo raznim ispadima davali neprijateljima oružje u ruke da razbijaju raspoloženje demokratskih masa i javnosti u svetu za nas. To utoliko pre što je našim nastradalim narodima potrebna pomoć — svestrana — i sada i posle rata.

[Šesto.] U pogledu kralja i monarhije držati se odluka AVNOJ-a, ne preferirati i ne pridavati kralju veći značaj nego [što]' ga ima. Izbegavati akt (ne)¹⁰ polemike i čuvati dostojanstvo. Ali na zborovima dozvoliti narodu da kaže svoje mišljenje o kralju i monarhiji.

[Sedmo.] Ići za tim da se ukinu razni okružni listovi," koji pišu bez veće kontrole i obično unose zabunu, a problemi tih krajeva da ulaze u centralnu zemaljsku štampu, koja više pažnje da posvećuje konkretnim pitanjima nego »visokoj« politici.

Zasad zadržite listove koji su vezani za pojedine istorijske ~ i iz ustanka krajeve, kao: Lika, Kordun, Zagorje, Sandžak, Metohija, Krajina, Istra, Sreih itd. Ti listovi da se bave samo pitanjima tog kraja, a u opštim pitanjima da se drže centralne zemaljske štampe.

Za nepravilno sprovođenje ovih direktiva partijska rukovodstva biće strogo uzeta na odgovornost.

31-1-1944

primij. — Kolašin

- ,

Tito

Šaljem vam ove upute s obzirom na vrlo nezgodan stav naše štampe prema Saveznicima, naročito u poslednje vreme, kad bi moralo biti obratno.¹² Sve ovo pošaljite preko Druge divizije za P. K. Srbije.

¹⁰ Umesto »akt (ne)« trebalo bi da piše: sitne.

To potvrđuje tekst u drugim knjigama depeša.

" U knjigama primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Štaba 3. korpusa piše: listići.

¹² U gore pomenutim knjigama depeša piše: obrnuto.

BR. 27

**OBAVEŠTENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
EDVARDA KARDELJA OD 31. JANUARA 1944. VRHOVNOM
ŠTABU NOV I POJ DA SU PREDSEDNIŠTVO AVNOJ-a I CEN-
TRALNI KOMITET SKOJ-a DOŠLI IZ HRVATSKE U SLO-
VENIJU¹**

FŠ.²

Čitava grupa³ se prebacila za par dana zbog propagande u Sloveniju.⁴ 30.1. imali smo u Črnomelju zbor sa 6.000 učesnika.

¹ Original poslate depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhiva Instituta za zgodovino delavskega gibanja Ljudske Republike Slovenije — Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta Narodne Republike Slovenije (u daljem tekstu: AIZDG, Ljubljana), f. 41/1.

³ Vrhovnom štabu NOV i POJ

³ Odnosi se na nekoliko članova Predsedništva Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (dalje: Predsedništvo AVNOJ-a) i nekoliko članova Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (dalje: NKOJ). Oni su, s Edvardom Kardeljem, oko 9. januara 1944. pošli iz Drvara i, preko Mazina i Udbine, 11. januara došli u Otočac, gde se nalazilo sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Centralnog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije — dalje: Centralni komitet SKOJ-a (vidi AVII, reg. br. 4—1, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 135 i 146 od 9. januara 1944, upućene Štabu 8. korpusa NOVJ; radiogram br. 142 od 10. januara, upućen Glavnom štabu NOV i PO Slovenije; radiograme br. 157, 163, 165, 166 od 11. januara, upućene pojedinim rukovodstvima SKOJ-a; radiogram br. 185 od 13. januara, upućen Glavnom štabu NOV i PO Slovenije; radiogram br. 186 od 13. januara, upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ). Tu su se zadržali do 16. januara, pa su se, usled prodora nemačkih snaga od Gospića u pravcu Otočca, prebacili u Gorski kotar. (S njima je pošao i Centralni komitet SKOJ-a.) Od 17. januara nalaze se kod Štaba 13. NO divizije (vidi u pomenutoj knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 307). U Skradu su doneli odluku, da s obzirom na neveliku udaljenost, obidu i slobodnu teritoriju u Sloveniji (vidi u istoj knjizi depeša radiograme br. 307, 316, 317, 318, 327, 401, 404, 408, 460 i 503). Podelili su se na dve grupe, pa je jedna s Mošom Pijade pošla 22. januara, a druga s Edvardom Kardeljem 27. januara. Od 28. januara obe grupe se nalaze u sedištu Glavnog štaba NOV i PO Slovenije na Kočevskom rogu u rejonu sela črmošnjice (vidi u istoj knjizi poslatih depeša radiogram br. 480).

⁴ Edvard Kardelj i nekoliko članova Predsedništva AVNOJ-a pošli su iz Slovenije oko 20. marta i, preko Žumberka i Pokuplja, 22. marta prispeli u sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Tu su se zadržali nekoliko dana (vidi dok. br. 178; AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 1151, 1359 i 1374). Ostali dr. Ivan Ribar, Moša Pijade, Marko Vu-

Izveštaj preko RSJ.⁵ Daćemo u štampu prvi broj »Narodnog oslobođenja«.⁶ — Bevc

31. I. 1943

jačić d drugi vratili su se moću 26/27. aprila 1944. u sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6378/VI, 2—8 (44); radiogram br. 7 od 27. aprila).

⁵ Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«

⁶ Reč je o organu AVNOJ-a. Izašla su svega tri broja (1. decembra 1942, 7. januara 1943. i 25. januara 1943). Sva tri broja su štampana u štampariji »Borbe« u selu Drinićima (vidi Bibliografiju izdanja u narodnooslobodilačkom ratu 1941—1945, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1964 (dalje: Bibliografija NOR-a), bibliografska jedinica br. 8.626, str. 636; Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta Srbije — dalje: AIIRP Srbije, inv. br. X/131).

BR. 27

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. JANU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA KOREKTNO PO-
STUPA SA BRITANSKOM VOJNOM MISIJOM KOJU JE VR-
HOVNA KOMANDA SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDNJI
ISTOK OPOZVALA IZ ČETNIČKE VRHOVNE KOMANDE¹**

[Od VŠ]

II. KORPUSU —
60

Sa Dražinim Englezima korektno postupati.² Obavežite ma-
jora Hontera³ da se sa njima ne prebaci 'koji četnik u Italiju.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/35—2, k. 394.

² Reč je o Britanskoj vojnoj misiji koja se do pred kraj decem-
bra 1943. nalazila pri Vrhovnoj komandi Dragoljuba (Draže) Mihailo-
vića. Nju je, po naređenju vlade Velike Britanije, opozvala Vrhovna
komanda savezničkih snaga za Srednji istok. Misija se 27. decembra
prijavila Štabu 2. proleterske divizije u Negbini, a ovaj o tome izvestio
štab 2. korpusa (vidi AVII, reg. br. 3/29—2, k. 394: knjigu primljenih
i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 17 od 27. de-
cembra 1943). U toj misiji se tada nalazilo 7 Engleza, među kojima
pukovnik Bejli (B. W. Bailey) i major Bil Hadson (Bili Hudsson). Oba-
veštenje o tom njihovom dolasku Štab 2. korpusa je 30. decembra pre-
neo Vrhovnom štabu.

U vezi s britanskim oficirima koji su se nalazili kod Draže Mi-
hailovića, vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip
Broz Tito izdao je potrebna naređenja još 13. decembra 1943. Naime,
on je tada, obaveštavajući Štab 2. korpusa da je britanska komanda
u Kairu opozvala svoje oficire za vezu pri četničkoj Vrhovnoj komandi
i zamolila Vrhovni štab NOV i POJ da ih prihvate jedinice NOV i POJ,
naredio Štabu 2. korpusa da se ti britanski oficiri prihvate. Istovetno
naređenje je uputio i članu Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozaru Vuk-
manoviću Tempu, koji se tada nalazio u Makedoniji, a slično naređenje
i Glavnom štabu NOV i PO Srbije (vidi AVII, reg. br. 45—6, k. 14).

Ta Britanska vojna misija odletela je 1. aprila 1944. s aerodroma
kod Berana za Bari (vidi AVII, reg. br. 36/1—2, k. 194: knjigu poslatih
depeša Štaba 2. korpusa NOVJ radiogram br. —[^]) potpuni je o njoj
vidi tom II, knj. 2, dok. br. 103, primedbu br. 10 (u toj primedbi je
pogrešno napisano da je Bil Hadson ostao kod Draže Mihailovića do
kraja marta 1944); AVII, reg. br. 7/3—2, k. 394: knjigu poslatih depeša
Štaba 2. korpusa, radiogram br. ²⁷—, poslat Vrhovnom štabu 7. marta
1944; tom III, knj. 7, dok. br. 107.

³ Antoni Hunter (Anthony Hunter), britanski major, šef Britanske
vojne misije pri Štabu 2. korpusa NOVJ.

politički je nezgodno primati odlikovanje.⁴ Kažite da to ne možete primiti bez odobrenja Vrhovnog štaba. A mi ćemo to odlučiti.

31-1-1944
primij. Kolašin

BR. 4

**UPOZORENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD FEBRU-
ARA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ
ZA SRBIJU DR BLAGOJU NEŠKOVIĆU DA JE NEPRAVILAN
NJEGOV POVRATAK U SRBIJU PRE SASTANKA S CENTRAL-
NIM KOMITETOM I PRE NEGO ŠTO SE 1. ŠUMADIJSKA
NO BRIGADA SNABDE NAORUŽANJEM I OPREMOM¹**

Od V. Š.

Nisi smeo bez našeg odobrenja krenuti u Srbiju.² Javi hit-
no koji je razlog za to.³ Ti bi morao svakako imati radio-sta-

" Reč je o odlikovanju kojim je italijanska Vrhovna komanda
htela da odlikuje komandanta 2. korpusa NOVJ Peka Dapčevića (vidi
AVII, reg. br. 1/37—2, k. 394: knjigu poslatih depeša štaba 2. korpusa
NOVJ, radiogram br. ²³² 28. januara 1944).

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju,
original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI,
2—6 (44).

Na radiogramu nije upisan datum, ali redakcija, po sadržim tek-
sta, pretpostavlja da je pisan krajem januara ili početkom februara
1944, tj. čim su Vrhovni štab NOV i POJ i Centralni komitet KPJ saz-
nali o odlasku 1. šumadijske NO brigade i dr Blagoja Neškovića Mi-
haila iz istočne Bosne ka Sandžaku. Na takav zaključak navodi i to
što tekst radiograma nije unet u knjigu primljenih i poslatih depeša
Štaba 3. korpusa NOVJ, u kojoj se nalaze ostali radiogrami iz decem-
bra 1943. i januara 1944. koje su Centralni komitet KPJ i Vrhovni štab
NOV i POJ slali sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju. Po-
lazeći od toga, moglo bi se pretpostaviti da radiogram ne potiče pre
31. januara 1944. godine.

Redakcija takođe nije mogla utvrditi ni tačan datum kad je
radiogram primljen, ali je sasvim izvesno da to nije bilo kasnije od
2. februara, jer je po dolasku u Foču Nešković ponovo mogao uspo-
staviti radio-vezu s Vrhovnim štabom, preko radio-stanice štaba 5.
NOU divizije (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 160; knj. 22, dok. br. 19).
Pa pošto redakcija nije mogla tačno ustanoviti ni datum kada je upo-
zorenje primljeno, ona ga je hronološki vezala za 1. februar, jer sma-
tra da je najkasnije do toga dana napisano. Nekoliko dana kasnije Ne-

nicu. Nije naša krivica da se dosada nismo mogli sresti i snabdeti moravslku bgd.⁴ 6. ofanziva besni ovde svom žestinom i sprečava nas u tome.⁵

šković je došao u štab. 1. šumadijske NO brigade, gde se nalazio i Momčilo — Moma Marković, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije, i odatle je uspostavio radio-vezu s Vrhovnim štabom, preko radio-stanice Glavnog štaba NOV i PO Srbije, koju je Marković poneo sa sobom još pri odlasku s brigadom iz Šumadije (vidi primedbu 5. uz dok. br. 242).

Ovaj radiogram, i svi ostali primljeni radiogrami objavljuju se u ovoj knjizi zbog toga što redakcija nije uspela pronaći poslate radiograme Vrhovnog štaba NOV i POJ i Centralnog komiteta KPJ iz perioda januar — april 1944. godine.

² Reč je o dr Blagoju Neškoviću, sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju. On je, s 1. južnomoravskom NO brigadom, krajem januara 1944, pošao iz istočne Bosne u pravcu Foče (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 173 — radiogram od 31. januara sa 72 grupe), a 9. februara je prispeo u selo Brekinje, gde se tada nalazio Štab 2. proleTERSKE divizije.

³ Usledio je zajednički odgovor dr Blagoja Neškovića i Mome Markovića radiogramom (ni na tom radiogramu nema datuma, ali je verovatno pisan oko 8. februara) sledeće sadržine:

»Konstatovali smo štetnost odlaska iz Srbije drugova koje ste poslali kao i *moje* izvlačenje. Vuk (odnosi se na Momu Marikovića — prim. red.) i ostali drugovi su pogrešno tumačili vaše depeše. Mihailo i Vuk« (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1).

⁴ Reč je o 1. južnomonavskoj NO brigadi. Ona je, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, krajem novembra 1943. pošla iz Toplice (preko Gruže i Šumadije) da uđe u sastav 2. proleTERSKE divizije. Vodeći uz put često teške borbe protiv četnika, ona je 12. decembra prešla Drinu kod Starog Broda. O tome je dr Blagoje Nešković 12. decembra 1943. poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»Prema vašoj poruci pošao sam sa I južnomoravskom brig. — 480 boraca. Ofanziva me omela da se spojim sa Vukom (Moma Marković je išao sa 1. šumadijskom NO brigadom — prim. red.) i bio sam primoran da pređem ovamo. Putovali smo 20 dana pod borbom. Borci su umorni i bosi. Mihailo« (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1). Po prelasku preko Drine 1. južnomoravska NO brigada je privremeno ušla u sastav 5. NOU divizije i s ostalim brigadama te divizije u drugoj polovini decembra vodila borbe protiv nemačkih snaga koje su baš u to vreme izvodile ofanzivu na istočnu Bosnu (vidi tom IV knj. 20, dok. br. 181). Brigada se u januaru 1944. privremeno nalazila u sastavu 17. NOU divizije i s ostalim brigadama te divizije nastavila borbe u istočnoj Bosni (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 79, 123, 142, 160, 173 i 175).

⁵ Odnosi se na ofanzivu koju su od 3. do 24. januara 1944. izvodile okupatorsko-kvislinške snage, ukupne jačine oko pet divizija, na slobodnu teritoriju srednje i zapadne Bosne i seveme Dalmacije.

BR. 11

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA PRIHVATI PAR-
TIZANSKE JEDINICE I RUKOVODSTVA KPJ S KOSOVA I
METOHIJE, UKOLIKO SE NE MOGU ODRŽATI NA SVOM
TERENU¹**

[Od VŠ]

II KORPUSU ⁶⁷ ;,,

Kosovski odredi neka se oslone na vašu teritoriju uko-
liko ne mogu opstati na Kosovu.² Part.[ijska] rukovodstva mo-
raju održavati stalne veze sa organizacijama na terenu.³

Šta vi mislite, šta se dogodilo sa drugovima koji su došli
odozgo i sada se ne javljaju više?⁴

1-II-1944 god.
primij.[eno] — Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom), u AVII, reg. br. 4/37—2, k. 394.

² To je odgovor Vrhovnog štaba na radiogram koji je sekretar
Pokrajinskog komiteta KPJ za Kosovo i Dukadin (Metohiju), preko
radio-stanice štaba 2. korpusa NOVJ, 25. januara 1944. uputio Central-
nom komitetu KPJ (vidi AVII, reg. br. 1/34 i 1/35—2, k. 394). U to
vreme oba kosovska bataljona (Kosovski partizanski bataljon formi-
ran novembra 1943. na planini Skopskoj Crnoj gori i Kosovski parti-
zanski bataljon formiran decembra 1943. u Jablanici) nalazili su se
tada van teritorije Kosova. (Od njih je 25. marta 1944. formiran Ko-
sovski NOP odred — vidi tom I, knj. 20, dok. br. 140). Na prostoru
Đakovica, Tropoj, Plav nalazio se Malesijski NOP odred. On je u svom
sastavu imao dva bataljona: »Bajram Curi« i »Prijet Redžepi« (vidi
tom I, knj. 19, dok. br. 57 — primedb-u br. 6, i dok. br. 93).

³ Odnosi se na Pokrajinski komitet KPJ za Kosovo i Dukadin
(Metohiju), Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Oblasni komitet KPJ za
Metohiju. Oni su formirani na partijskom savetovanju održanom po-
četkom novembra 1943. na Šar-planini. (Pre toga su postojali oblasni
komitet KPJ za Kosovo i Metohiju i šest sreskih komiteta KPJ: Peč,
Prizren, Uroševac, Gnjilane, Preševo i Priština. Pored toga, postojalo je
devet mesnih komiteta KPJ: Peč, Đakovica, Prizren, Uroševac, Gnjila-
ne, Preševo, Priština, Trepča i Kosovska Mitrovica). Prema direktivo
Centralnog komiteta KPJ od 28. marta 1944. Pokrajinski komitet je 18.
juna 1944. ponovo preimenovan u Oblasni komitet, a tadašnji oblasni
komiteti — u oblasna povereništva. Potpunije o tome vidi tom I, knj.
19, dok. br. 60 (primedbu 2), 81, 93 i 143; Arhiv Pokrajinskog komiteta
SK Srbije za Kosovo u Prištini, reg. br. 246, k. 8: pismo Centralnog
komiteta KPJ od 28. marta 1944. Oblasnom komitetu KPJ za Kosovo
i Dukadin).

⁴ Reč je o sledećim rukovodiocima Bugarske radničke partije (komunista): Blagoju Ivanovu (Kosti), Crvulanovu, Ivanu Pejčevu i Kačarovu (vidi Slavčo Trifunski: Неотдавна, партизански записки, Државно военно издателство при МНО, 1957, str. 588). Idući iz Moskve za Bugarsku, oni su se septembra 1943. padobranima spustili kod Jajca, a 10. oktobra su sa Štabom 5. NOU divizije pošli za 2. korpus NOVJ, odakle su nastavili put za Makedoniju. Prihvatio ih je, sredinom marta 1944, Strumičko-devdelijski (Plačkovički) NOP odred, koji je bio u formiranju, (vidi dok. br. 27 i 166). On ih je od 21. aprila do 2. maja 1944. obezbeđivao, probijajući se, preko Tikveša, planine Plačkovice i Osogovske planine, do Pobijenog kamena (severoistočno od Kočana), gde se, 3. maja, sastao sa 3. makedonskom NO brigadom i bugarskim Trnskim NOP odredom. S njima se on, nakon žestokih borbi na Bistarskoj planini, 5. maja, i Crnooku, 6. maja, probio do Crne Trave. Ovde se tada nalazio Glavni štab NOV i PO Makedonije, koji je preuzeo brigu o daljem obezbeđenju bugarskih rukovodilaca, dok nisu predati bugarskim partizanskim jedinicama u Jabukoviku, odakle su pošli za Kalnu (vidi AVII, reg. br. 33/2—1, k. 184: knjigu primljenih i poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiogram br. 13 od 8. juna 1944).

Šteriju Atanasovski Viktor, koji je takođe iz Moskve prebačen do sedišta Vrhovnog štaba NOV i POJ, nije išao sa grupom Blagoja Ivanova. On se najpre prebacio do štaba Udarne grupe divizija NOVJ (vidi dok. br. 80) i s njim se kretao, a potom je došao do Štaba 2. korpusa NOVJ, gde se i 9. jula 1944. nalazi, očekujući priključenje grupe pukovnika Vinarova, koja se krajem juna 1944. iz Moskve spustila na slobodnu teritoriju u Hercegovini (vidi AVII, reg. br. 37/6—1, k. 372: knjigu poslatih depeša štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 30, sa 84 grupe, od 13. aprila i radiogram bez broja, sa 338 grupa, od 12. maja 1944; reg. br. 36/62—2 i 36/67—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme od 29. juna, br. 19, i od 9. jula, br. 28/100). U tom smislu treba u tomu II, knj. 10, ispraviti redakcijske primedbe br. 2 uz dok. br. 145 i br. 3 uz dok. br. 207.

Potpunije o tome vidi dok. br. 135 u ovoj knjizi i dok. br. 145, 172, 174 i 207 u knj. 10; tom VII, toj. 3, dok. br. 49, 51 i 82; Vojnu enciklopediju, svesku 9, Beograd, 1967, str. 298; reg. br. 33/1—1, k. 184: knjigu primljenih i poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiogram br. 11/12 od 3. juna 1944. godine.

**IZVEŠTAJ SEKRETARA SANITETSKE MISIJE NOVJ PRI
SAVEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITALIJI OD
1. FEBRUARA 1944. SANITETSKOM ODSEKU VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ O RAZMEŠTAJU RANJENIKA NOVJ U
JUŽNOJ ITALIJI I NA MALTI I O NJIHOVOM PARTIJSKO-
-POLITIČKOM RADU¹**

POLITIČKOM KOMESARU²
SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA

[zveštaj o radu i stanju bolnica
na savezničkoj teritoriji]

Naišli smo na bolje stanje nego što smo predviđali. Primili su nas kao Sanitetsku misiju N.O.VJ. ali ipak prilike se tek zadnjih dana sređuju.

Razloga je za to više, a osnovni, da nismo prišli brzom rešavanju stvari u očekivanju načelnih rešenja od strane savezničkih vlasti. Dalje, nismo uspjeli da izvojujemo prevozna sredstva³ za transport ranjenika — te ni *inicijativu* nismo imali. *Evidencija* nad novodošlim ranjenicima bila je uvek u zakašnjenju; mada je bilo postavljeno, Englezi nas nisu izveštavali o dolasku brodova, te se u pristanište stizalo u zadnjem momentu⁴ uz to, po mojim sugestijama nismo bili otvorili nikakav ured.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 18/1—6, k. 15 A.

² Odseci i odeljenja Vrhovnog štaba ni tada, ni kasnije, nisu imali političkih komesara. Postojali su samo partijski rukovodioci, tj. sekretari njihovih čelija, koje su članovi KPJ, tajnim glasanjem, iz svog sastava birali. Partijski rukovodilac Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ bio je Vita Cvetković (vidi knj. 10, dok. br. 219).

³ To jest: da se kod savezničkih komandi izdejstvuje dobijanje prevoznih sredstava.

⁴ Nastavak rečenice je Milutin Vujović napisao zelenim mastilom, a smisao je sledeći: nije bio otvoren nikakav ured, uprkos Vujovićevim sugestijama za otvaranje.

I. Pregovori sa savezničkim vlastima

4. januara kod pukovnika Hartkura,⁵ a 5. januara sa drugovima Vlatkom⁶ i Miiojem⁷ kod pukovnika Reuilly-a⁸ postavljeni su sledeći problemi:

1. Stvaranje odeljenja za lakše ranjenike.
2. „ „ „ teze „
3. T.B.C. odeljenje.
4. Interno odeljenje.
5. Rekonvalescentno odeljenje.
6. Invalidski logor gde bi drugovi dobili veštač'ke delove.

Obećali su:

1. U varošici Grumo⁹, 28 km severozapadno od Barija¹⁰, bolnicu sa 2000 postelja za lakše ranjenike. Ta bi bolnica bila, prema razgovoru, partizanska. Naši lekari, uprava i osoblje, sa njihovom popunom u nedostatku našeg stručnog osoblja.

2. U Barleti¹¹ (kasnije je određena varoš Taranto) bolnicu sa 600 postelja za teže ranjenike. Ta da bude čisto engleska: uprava, lekari, osoblje (sve englesko) i jedan naš lekar, oficir za vezu sa potrebnim administrativnim osobljem.

⁵ Redakcija nije uspela saznati njegovo ime.

⁴ Dr Vladimir Velebit, tadašnji šef Vojne misije NOVJ pri savezničkoj Vrhovnoj komandi za Srednji istok. On je, s Miiojem Milojevićem, 30. novembra 1943. sa Glamočkog polja odleteo za Taranto avionom dakota (Dc — 37) u pratnji lovaca koje je po njih uputila Komanda britanskog kraljevskog vazduhoplovstva za Srednji istok. Misija je iz Taranta, nekoliko dana kasnije, produžila za Kairo (vidi tom X, knj. 1, dok. br. 18, primedbu 8). Iz Kaira se Miloje Milojević 26. decembra 1943. vratio u Bari, a dr Vladimir Velebit je tu prispeo 3. januara (vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 135 i 163 — radiogram br. 323).

Pre nego što je otputovala Vojna misija u ovom sastavu, Vrhovni štab NOV i POJ bio je imenovao Ivu Ribara Lolu za šefa misije. Trebalo je da misija sa Glamočkog polja avionom dornier (Do-17) odleti za Brindizi (južna Italija) ujutro 27. novembra 1943. Međutim, baš kad se avion pripremao za uzletanje, usledio je napad nemačkog izviđačkog aviona, i tom prilikom su poginuli: Ivo Ribar Lola, britanski major Robin Uederli, britanski kapetan Donald Najt, politički komesar 1. vazduhoplovne baze Savo Kerković, mehaničar-strelac aviona Do-17 Petar Hercigonja i aprodromski stražari Uršić (redakcija mu nije saznala ime) i Petar Kuzmanić. (Potpunije o tome vidi tom X, knj. 1, dok. br. 18; Dnevnik Vladimira Dedijera, treći deo, izdanje Jugoslovenske knjige, Beograd, 1950, str. 26 — 29).

⁷ Miloje Milojević. Tada je bio član Vojne misije NOVJ pri savezničkoj Vrhovnoj komandi za Srednji istok.

⁸ On je tada bio šef sanitetske službe britanske 8. armije (Director of Medical Service VIII Army) — vidi knj. 11, dok. br. 205.

⁹ Na karti piše: Grumo-Appula (Grumo-Apula).

¹⁰ Varošica se nalazi oko 18 km jugozapadno od Barija (Bari).

¹¹ Na karti piše: Barletta.

3. Sanatorijum za T.B.C. su obećali u Cotugni¹² kraj Barija ili na Siciliji.

4. Interno pri bolnici Grumo ili na drugom mestu neprecizirano.

5. Rekonvalescentno odeljenje, samo takođe u projektu.

6. Invalidski logor obećan je pri zbegu u Africi¹³, s tim da se drugovi tretiraju tamo kao vojnici a ne kao civili i da tamo dobiju veštačke delove. U obzir su dolazili teži invalidi koji ne bi mogli da rade u našoj vojsci.

Dalje, govorilo se o slanju ranjenika kojima treba više od 6 meseci lečenja — što bi utvrdila zajednička komisija teleara — u Afriku, po čemu nije došlo do konkretnog rešenja.

pretresalo se slanje ranjenika kojima je potrebno više od 60 dana lečenja na Maltu — po pregledu drugova od obostrano sastavljene komisije. To pitanje ostalo je bez zaključaka s obzirom da bi bolnica u Grumu raspolagala sa 2000 postelja.

II. Stanje kakvo jeste

1.) Do pre nekoliko dana ranjenici su nam bili rastureni na deset mesta: 1.) *Grumo*, 28 km od Barija, sa oko 350 drugova. 2.) *Modugno*¹⁴, oko 15 km od Barija, sa 120 drugova. 3.) *Cotugno*, blizu Barija, sa oko 25 drugova. 4.) *Brindizi*¹⁵, 120 km od Barija, sa 25 drugova. 5.) *Tuturano*, bivši konclager, 140 km od Barija, sa 120 drugova. 6.) *Taranto*, oko 80 km od Barija, sa 400 drugova. 7.) *St. Katarina di Nardo*¹⁶, 250 km od Barija, sa 110 drugova. 8.) *St. Marija di Nardo*, 250 km od Barija, sa 51 drugom. 9.) *Maglie*¹⁷, 240 km od Barija, sa 20 drugova. 10.) *Grottaglie*¹⁹, oko 100 km od Barija, sa 120 drugova. Najzad, u samom Bariju, na Univerzitetnoj klinici i u Opštoj engleskoj bolnici, na prvom mestu 4, na drugom desetak drugova. (Ne navodim tačne brojke jer je bilo svakodnevnih manjih izmena. Iz svih bolnica prezdraveli odlaze u naš vojnički logor Gravina.) Ovi brojevi obuhvataju teže, lakše ra-

¹² Na karti piše: Cotugno (Kotunjo).

" Zbeg naroda sa dalmatinskih ostrva i priobalnog pojasa bio je smešten u jednoj grupi logora u El Satu (El Shatt), na Sueckom kanalu. Kasnije je uspostavljena i druga grupa logora u El Katadbi (El Khatadba), između Kaira i Aleksandrije. O životu i radu u tim zbegovima vidi AVII, reg. br. 32—3, k. 78: izveštaj dr Mata A. Jakšića od 14. maja 1944).

¹⁴ Izgovara se: Modunjo.

" Na karti piše: Brindisi.

¹⁶ Na karti piše: Santa Katerina di Nardo.

¹⁷ Na karti piše: Santa Maria di Nardo.

" Izgovara se: Malje.

" Na karti piše: Grottaglie (Grotalje).

njene, T.B.C., bolesne, prezdravele i zdrave. Klasifikacija je izvršena samo u netkim mestima, i to sa zakašnjenjem, te se našao dobar broj drugova kojima nije potrebna više bolnička nega, već samo oporavak. Time su, posle niza intervencija — jer nisu bile dovoljno odlučne — likvidirana najnezgodnija mesta 5, 7, 8.

Sređivanje bolnica, čišćenjem, klasifikacijom ranjenika i stvaranjem rekonvalescentnog odeljenja, nije izvršeno na vreme i otuda nered u bolnicama u tom pogledu.

2.) Slanje ranjenih drugova na o. Maltu

Pre nekoliko dana kratko smo izvešteni da na Malti ima 600 praznih postelja. Sutradan smo od drugova iz Taranta dobili izveštaj da je prvi transport od 200 drugova otišao već. Pokušano je da obustavimo dalje slanje drugova na Maltu, sa predlogom da tamo šalju svoje i Italijane, a da naši ranjenici ostanu. Odbili su. Pukovnik Hartkurt je rekao da prenesem — navodno — kolonelu²⁰ Velebitu da je na Malti nepogodna politička situacija za Italijane, da ima naređenje da engleske ranjenike ne može tamo da šalje, i da bi telegrafskim putem obustavio prijem novih ranjenika sa Visa ako odlaskom na Maltu ne bi učinili mesta.

Dalje je dodao da je tehnički neizvodivo da šalje svoje jer su razbacani, a da su naši već na mestu. Kasnije se jedan njihov ledkar oficir izjasnio da je Taranto'za nas prolazna bolnica (što je protiv ugovora), dok ga je drugi brzo ali nevešto¹ ispravio; treći pak, koji se neobično prijateljski — čak intimno — vrti oko mene, na šta mu ja odgovaram istom merom, pitao me je zabrinuto da li naši ranjenici odlaze u sev. Afriku ili na Maltu?

Po pitanju odlaska naših ranjenih boraca u Afriku, koje nije još *zvanično* aktuelno, potreban nam je načelan stav.

²¹

Prva grupa je otišla nepripremljena, dok je za drugu sve potrebno predviđeno i organizaciono pripremljeno na vreme. Na Maltu su otišla dva naša lekara, tumači i »oficir za vezu«, politkomesar III Dalm. brigade drug Jerko Juričić. Hteo sam da se ukrcam sa drugom grupom, ali su me odbili pod izgovorom da niko sem ranjenika ne može da se ukrca na brod Crvenog krsta, i da će mi omogućiti prevozno sredstvo.

Po obećanju Engleza, naši ranjenici će biti na Malti na jednom mestu. Do sada je otišlo oko pet stotina ranjenika.

²⁰ Italijanski naziv za čin pukovnika.

²¹ Tim znakom se u izveštaju označava novo poglavlje.

3.) Lečenje

H'irurški slučajeva se leće normalno, naročito u Grumu i Tarantu. Na sve ostale bolesti se malo obraća pažnja. Tuberkulozni drugovi su bili u sanatorijumu Cotugno mesec dana bez lečenja. To pitanje se postavljalo skoro svakog dana oficiru za vezu. Odgovori su bili naizmenični: videće da se dobije čitav sprat u Cotugni, i isto za Siciliju, dok najzad pre desetak dana nisu otišli na Maltu.

Na Malti ne znamo još kakvo je lečenje i smeštaj. Prema depeši koju su poslali engleski lekari sa Malte bolnici Taranto, transporti su tamo priispeli u redu. '

Što se tiče specijalnih lečenja, treba tek organizovati. Englezi se izgovaraju da su im glavne bolnice u dubokoj pozadini — tek u Africi.

Hrana, obuća, odeća, cigarete itd. bolje je u engleskim nego u italijanskim (Cotugno, Modugno, Brindizi) bolnicama.

4.) Partiski rad

Do likvidacije mal'opre navedenih grupa, mada smo bili uspostavili partiske jedinice, rad nije bio centralizovan i partija se nije dovoljno osećala. Kulturno-prosvetni rad bio je neplanski i nedovoljan. Odmah posle formiranja poverenstva, centralizovali smo rad u svim bolnicama, stvarajući komitet bolničkih organizacija (ne obuhvativši Maltu, kojoj smo preneli zaključke), i postavili konkretne organizacione i političke zadatke pred sve jedinice (boln.[ičke] biroa). Pošto je vreme za ostvarenje plana ograničeno, ishod će se skoro da pokaže.

Brojno stanje

Do sada je došlo iz zemlje preko 1500 ranjenika i bolesnika. Od toga je sada:

u Italiji oko ²²	1000
na Malti „	500.

Ne navodim tačne podatke jer je centralna kartoteka u izgradnji, a pojedine bolnice za sebe vode knjige.

Sem zadnjih transporta gde ima drugova iz jedinica iz Bosne i Like, većinom su drugovi iz dalmatinskih novijih jedinica.

Drugarica bolničarki, uračunavši i 36 koje se nalaze na bolničkom kursu u Grumu, imamo preko _____80.

Odatle treba popuniti sanitetsku organizaciju naših brigada koje se formiraju²³ — računamo i na sposobne drugarice iz zbega.

²² Tu, i na drugim mestima u izveštaju, tačke su napisane da bi se upadljivije istakao broj koji iza njih sledi.

²³ i ³³ Dalji tekst rečenice dopisao je autor zelenim mastilom.

Lekara imamo_____ 12.

Jedan je na putu da krene u zemlju da mu se sudi pošto je neprijatelj naše borbe, kao i jedna bolničarka. Jednog tu-mača smo poslali iz istih razloga Štabu Mornarice na Vis. Trenutno znamo za još dvojicu koje treba kazniti. Nemamo ih još.

Ostali lekari su većinom građanski nastrojeni, pogrešilo se što im se nije bolje prišlo. Sem troje partijaca, ni jedan od njih nije bio u borbi. Dvoje, Bratanić²⁴ i S. Četkovidka²⁵ kruto su se držali tako da nisu stekli ljubav ranjenika. Oficir za vezu²⁶ ih nikako ne trpi. Treći je drug Čeda Kasalica. Dobro se snašao, ali još nije dovoljno ozdravio.

Među bolničarkama imamo 8 partijki, ostalo do 110 [članova Partije] su ranjeni drugovi i bolesni.

Nisu svi pokretni ali ih je dovoljno za rad. Među drugovima ima rukovodilaca iz vojske i sa terena. Sadašnji komitet će se [...] ²⁷

Broj SKOJ-evaca i kaind.[idata za članove KPJ] nije utvrđen zbog mešanja i odlaska iz bolnice u vojn. logor.

Autonomija

Autonomiju nemamo nigde još potpunu. Oficir za vezu je major Forster, koga su nedavno naši drugovi oterali sa Visa. On se trudi da odgađa i razvlači rešenja. Oseća se komandantom, upravnikom naših bolnica (to je jedan od razloga da ne trpi druga Bratanića, jer je on u stvari naš upravnik!), što mu delimično uspeva zahvaljujući našem do sada neodlučnom stavu. Nastoji da se ništa ne desi bez njegovog znanja.

Sedište mu je u Grumu. Ipak se u toj bolnici rad odvija sa svojim²⁸ normalno: planski kult.-prosv. rad, politički [rad], parole, zidine novine, priredbe, konferencije itd., jer je partiska organizacija u potpunosti oformljena. Ako ne bude bitnih izmena, na putu smo da ovladamo potpuno tom bolnicom. Preduslov za rad bio je postojanje ozvaničenog političkog kome-

²⁴ Dr Niko Bratanić

²⁵ Dr Slava Cetković

²⁶ Oficir za vezu je bio dr Forster (redakcija nije uspela saznati mu ime), britanski major, tada upravnik britanske vojne bolnice u varošici Grumo-Appula. (To se vidi iz daljeg teksta).

²⁷ Tu nedostaje tekst sa četvrte stranice originala (vidi dok. br. 180, tačku br. 8).

²⁸ Tako piše u originalu. Verovatno bi trebalo da piše: sasvim.

sara²⁹, koga je poslao ranije O.K. " za Dalmaciju. Pri toj bolnici se održava bolnički kurs.

Talijanske bolnice su bez naročite kontrole i čvrstim postavljanjem partiske organizacije postići ćemo dosta u tim bolnicama.

Težište rada pada na bolnicu u Tarantu, koja bi po ugovoru bila čisto engleska. Za sada u njoj ima 20 partijaca. Do sada smo ubacili u tu bolnicu 7 bolničarki, od kojih 3 partijke, 1 kand. i 1 SKOJ-evku. Na putu smo da dobijemo i jednu sobu za »kancelariju«.

U toj bolnici najslabije stojimo. Tu se najmanje obziru na prigovore misije i njihovih vlasti, pod izgovorom da su neobavešteni (slučaj odašiljanja drugova na Maltu bez ikakve komisije). U toj bolnici, protivno ugovoru, zapremaju mesta engleski i italijanski ranjenici, koje namerno gdegdje mešaju sa našima. Ulaz i izlaz iz bolnice kontrolišu. »Sestre« se ponašaju prema drugovima okrutno. Jedan drug mi je rekao da se »sa nama ne postupa kao sa životinjama«. One su se zaprepastile, i naši drugovi, da ih utišaju, izbace druga iz bolnice (bio je inače zdrav). Trebalo ga je osuditi samo zato što stvar nije rešio preko »oficira za vezu« (politkoma).

Tamo sada nema oformljene partijske organizacije niti kakvog rada od pre neki dan, jer je grupa koja se bila nekoliko sredila prebačena na Maltu. Našli smo razlog da tamo mogu da ostanem izvesno vreme.

Desili su se izvesni incidenti najobičnijih provoikačija: Jedan bolničar je udario našeg ranjenog druga. Drugovi nasu intervenisali na licu mesta, već preko politkomesara bolnice, a ovaj preko naše delegacije. Drugovi su rešili tu stvar.

Uopšte, držanje drugova nije loše, ali se po koji ispad desi.

III *Zaključci*

Glavni propust je zakašnjenje u rešavanj/u svih problema. Nastao je otud što nismo uradili više i veštije da uzmemo

²⁹ Politički komesar bolnice u Grumu tada je bio Martin Gamulin (vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu jugo,slovenskih naroda, knjiga 1, izdanje Sanitetske uprave Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1962. — u daljem tekstu: Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a — dok. br. 152).

³⁰ Oblasni komitet KP Hrvatske

inicijativu. Propusti drugova Đure³¹ i Nikolića³² su što nisu pristali da rešavamo svojevremeno i uzgred razne tehničke probleme — primer klasifikacije ranjenika — već su na ponovno predlaganje shvatili da se mešam u njihove stvari i da im se namećem kao »kontrola«. O tome smo među sobom razgovarali. Dalje, što prema engleskim poslovnim vezama nisu uzimali dovoljno odlučan i ekspeditivan stav, već su se oslanjali na obećanja. Moja greška je što nisam ma kako uradio što je trebalo i što nisam bio uporniji pri svojim predlozima. Naš odnos po gornjim stavovima je zaoštren, pretresali smo ga na partiskom sastanku.

Drugo, propusti su nastali jer nismo odmah centralizovali unutrašnju organizaciju bolnice i nismo na vreme oformili normalne partiske veze među svim našim ustanovama ovde³³, a sama naša jedinica radila je sa malo partijivosti.

Treće, saveznici nisu hteli da nam dadu prevozna sredstva, što je ometalo unekoliko brziinu rada.

S obzirom da se ne postavlja nikakvo ograničenje prijema ranjenika i na *obećanje*³⁴ da u varoši Leče³⁵ dobijamo bolnicu sa 2000 kreveta, ukoliko bi pre imali veći broj ranjenika, utoliko pre bi i bolnicu dobili.

Stanje po bolnicama je pokazalo još ranije da je sve sazrelo za ozvaničenje politkomesara, pa i u Tarantu, a traženje politkomesara za Maltu od strane engleskih vlasti, posle jedne beznačajne napomene od naše strane, čak da smo i zakasnili po tom pitanju, uslovljava uspešniji rad.

1. februar 1944.
Bari

Milutin Vujović³⁶

³¹ Dr Dura Mešterović. Tada je bio šef Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji (vidi AVII, reg. br. 57—7, k. 13: punomoć vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 9. decembra 1943).

³² Dr Nikola Nikolić, tadašnji pomoćnik šefa Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji.

³⁴ Reč je podvukao adresant.

³⁵ Na geografskoj karti piše Lecce. (Leče, kod Taranta).

³⁶ On je tada bio sekretar Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji i ujedno njen partijski rukovodilac.

BR. 27

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIČA OD 1. FEBRUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O ORGANIZOVANJU INTENDANTSKE SLUŽBE U KORPUSU I UZDIZANJU INTENDANTSKOG KADRA¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELJENJE —
OPŠTI OTSEK
Br. 78
1. februar 1944. g.

ŠTABU II KORPUSA NOVJ
(za intendanturu)

Koristimo odlazak specijalne grupe² za Crnu Goru da se javimo.

1. — Rešenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 septembra 1943. god. otvoren je pri Komandi oficirske škole NOVJ³ intendantski kurs za intendantske rukovodioce, počev od intendantata brigada i njihovih zamjenika pa na više⁴. Kurs je do sada posjećivalo 40 drugova⁵. Sada kurs posjećuje 30 drugova iz Glavnog štaba Hrvatske I, V i VIII Korpusa⁶. Program na kursu je sledeći:

A.— 25% *nastave opšti vojni predmeti:*

Taktika sa primjenom snabdijevanja: o kretanju, stanovanju, izviđanju, obezbeđenju i borbi (sve u glavnim crtama) sa primjenom snabdijevanja.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. hr. 3—5, k. 15 A.

² Verovatno se odnosi na kurirsku grupu.

³ Pri Vrhovnom štabu NOV i POJ najpre je (4. novembra 1942) formirana Vojna škola NOV i POJ (vidi knj. 6, dok. br. 138, 139 i 140). Ona je početkom septembra 1943. preimenovana u Oficirsku školu Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi knj. 10, dok. br. 110).

⁴ Vidi knj. 10, dok. br. 120.

⁵ Odnosi se na 1. i 2. viši intendantski kurs (vidi tom II, Bilten, str. 396—397).

⁶ Reč je o 3. višem kursu za intendantske oficire, koji je bio u pripremi. Taj kurs je počeo 12. februara 1944. i trajao do 23. marta, a imao je 36 slušalaca (vidi AVII, reg. br. 1—9, k. 23).

Čitanje karata: o razmjerniku, pretstavljanje predmeta na karti, topografski znaci, orijentacija karte, orijentacija na zemljištu.

Naoružanje i služba veze: (u najkraćim potezima).

B.— 25% nastave politička predavanja i

V.— 50% nastave stručna nastava:

Ratna intendantska služba: a) Organizacija ekonomske službe u NOV i POJ. b) Izvori za snabdijevanje: Snabdijevanje iz slagališta i sa terena, popuna slagališta, rukovanje, čuvanje, smještaj i transportovanje životnih potreba. Prikupljanje hrane sa terena: dobrovoljni prilozi, rekvizicija, konfiskacija i nabavka za gotov novac, ratni plijen. Snabdijevanje bolnica. Ishrana i čuvanje stoke. O mlinovima, pekarama i klaonicama (u kratkim notezitna). O evakuacijama, v) Priprema materijala za izradu odjeće i obuće: sakupljanje vune, kože itd., priprema, tkanje, valjanje, štavljenje itd. Izrada gotovog materijala. O radionicama (odječnim i obučarskim) u bataljonu, brigadi, diviziji i korpusu, zatim o radionicama u pozadini. g) Novčano poslovanje, d) O knjigovodstvu i izvještajima.

Organizacija vojnih i civilnih vlasti u pozadini (po prilogu)⁷:

2.— Načelnike intendantura korpusa i njihove pomoćnike određuje Vrhovni štab po predlozima štabova korpusa i mišljenju Ekonomskog odjeljenja⁸.

3.— Naročita dužnost intendanta korpusa jeste da se stara o intendantskim kadrovima. Treba pronalaziti drugove koji imaju uslova da se razviju u dobre ekonomske rukovodioce, pa ih putem kurseva osposobljavati.

Ne treba postavljati pitanje da nema kadrova. Njih ima, samo ih treba pronaći i usposobiti.

Načelnike intendantura divizija i njihove pomoćnike treba da postavlja štab korpusa.

⁷ Redakcija nije uspjela pronaći taj prilog. Verovatno je to bio • prepis naredbi vrhovnog komandanta NOP i DV Jugoslavije Josipa Broza Tita od septembra 1942 (vidi knj. 6, dok. br. 3 i 31) i januara i oktobra 1943 (vidi knj. 7, dok. br. 94, 95 i 189).

⁸ i ' Odnosi se na Ekonomsko odeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Intendante brigada postavlja štab divizije.

4.— Predloge za unapređenja, postavljanja i premještanje intendantata treba slati preko Ekonomskog odjeljenja⁹. Drugi predlozi neće se uzimati u obzir.

5.— Naknadno treba predložiti za unapređenje sve intendante kojima su prilikom proizvodstva dati mali činovi, kao i one koji nijesu proizvedeni.

Kurseve za intendante treba obavezno što prije otvoriti pri štabovima — intendanturama korpusa. Ukoliko se održavaju vojni kursevi, onda intendantske kurseve treba održavati uporedo, tj. intendantski treba da bude sastavni dio vojnog kursa.

6.— Organizaciju intendantura korpusa treba sprovesti ovako:

Pomoćnik načelnika rukovodi opštim poslovima, tj. poslovima oko pronalaženja i uzdizanja kadrova putem kurseva, obilaska jedinica itd., organizacije intendantske službe po jedinicama i ekonomata u bolnicama, školama i pozadinskim vojnim vlastima.

Intendant profijantske grupe rukovodi svima poslovima oko ishrane ljudstva i stoke i svim što je u vezi sa ovim.

Intendant odječne grupe rukovodi svima poslovima oko snabdijevanja odjećom i obučom i svim što je u vezi sa ovim.

Intendant garnizone grupe, ukoliko se poslovi razvijaju, rukovodi svima poslovima oko snabdijevanja garnizonom spremom i potrebama.

Blagajnik. Kasom rukuje jedno lice u intendanturi. Može ovo i pored redovne dužnosti.

Sekretar — za administrativne poslove.

Iznijeto se odnosi na intendanturu u užem smislu.

Slična raspodjela poslova treba da bude izvršena i u intendanturi divizije, a za intendanture brigada neka intendanture korpusa propišu raspodjelu poslova prema prilikama u jedinicama.

Prema naredbi o organizaciji ekonomske službe od 17. oktobra 1943. god. u intendanturama divizija i korpusa pojavljuju se i intendantske jedinice: pekarske, mesarske i zanatlijske čete, odnosno odjeljenja, zatim auto-jedinice i intendantske ustanove: slagališta, stočni depoi i zavodi za izradu odjeće, i obuće¹⁰. Intendantske jedinice organizovane su na sličan način kao i boračke jedinice. Intendantske ustanove imaju zasebna rukovodstva. Sve intendantske jedinice i ustanove potčinjene su intendanturi u užem smislu.

¹⁰ Vidi knj. 10, dok. br. 189.

Naredba daje široke mogućnosti razvoja struci i organizaciji, te po istoj treba pristupiti brzo, planski i samoinicijativno.

7.— U izradi je brošura »Ratna intendantska služba«¹¹ i nadamo se da ćemo vam je uskoro poslati.

8.— U »Ekonomskom izvještaju«, koji se dostavlja svakog 1-og i 15-og u mjesecu, izvještavati šta je urađeno po pitanju kadrova za proteklo 15 dana. One intendanture koje nemaju vezu sa ovim odjeljenjem neka dostavljaju izvještaj kratkim radiogramom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik, ppukovnik
M. Vujović

" Brošura je izašla u izdanju Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, pod naslovom: »Ratna intendantska služba. I deo. Snabdevanje iz slagališta«. To su bila predavanja koja je Mitar Vujović održao na intendantskim kursovima Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 1412, str. 113).

BR. 27

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA DA JEDNU BRIGADU UPUTI
NA SEKTOR JAHORINA — KALINOVIK¹**

OD V. Š.

1 Pošaljite predlog za načelnika intendature i nje- 28
Jj govog pomoćnika.²
[1944]

1 Na sektor Jahorina — Kalinovik uputite jednu na- 87
jj — šu brigadu.³ Na tom terenu treba da ostane i bez našeg
naređenja ne srne se pomerati. Izvestite o dolasku bri-
gade na taj sektor.⁴ Dobro bi bilo da ponese radio-stanicu.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/18—8/1, k. 408 A.

² Štab 3. korpusa je 1. marta 1944. predložio za načelnika inten-
dature korpusa Doka Ivanovića (tada šefa Ekonomskog odseka 3. kor-
pusa), a za njegovog pomoćnika Hasu Burića, koji je tada radio u
»tehničici« Oblasnog komiteta KPJ za istočnu Bosnu (vidi AVII, reg.
br. 1/98 i 1/99—8/1, k. 408 A: knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa
NOVJ, radiogram od 79 grupa).

³ Rečima »našu brigadu« htelo se naglasiti da se uputi brigada
iz sastava 5. NOU divizije, jer se ta divizija tada nalazila pod nepo-
srednom komandom Vrhovnog štaba. Na taj sektor 7. marta 1944. po-
činju pristizati delovi 27. NOU divizije, a 8. marta jedinice 5. NOU di-
vizije otpočinju pokret ka donjem toku Lima, radi prodora u zapadnu
Srbiju (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 51, 65, 66, 80, 109 i 167).

⁴ Na taj sektor je 6. februara 1944. upućena 10. brigada 5. NOU
divizije (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 19, 28 i 47). O njenim dejstvima
na tom sektoru vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 153; tom IV, knj. 23, dok.
br. 80 i 169.

BR. 27

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVICA OD 1. FEBRUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O HITNIM MERAMA ZA SNABDEVANJE JEDINICA KORPUSA¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELENJE —
MATERIJAL. OTSEK
Br. 82
1. februar 1944. g.

br 50²

**ŠTABU II KORPUSA NOVJ
(za intendanturu)**

Iako dobro poznajemo tamošnji teren i privredu, mi vam ne možemo dati konkretne upute za ishranu i snabdijevanje jedinica.

Uvjerjenja smo da u ovom pogledu nailazite na velike poteškoće. Ishrana je, svakako, teža od odjeće i obuće. Ovo tim prije što su vas Saveznici pomogli sa nešto spremne.

Mi ćemo napraviti jedan opšti osvrt na niz mjera koje treba obavezno preduzeti u cilju poboljšanja ishrane boraca.

Uopšte, a naročito u pogledu prehrane, treba održavati prisnu saradnju sa narodno-oslobodilačkim odborima. Najstariji ekonomski organ Korpusa treba da održava povremene sastanke sa povjerenikom privredno-finanjskog odsjeka Izvršnog odbora za Crnu Goru i Boku³ — i to naročito onda kada se radi o primjeni ekonomskih mjera koje će imati dalje političke posledice. Ovo treba imati u vidu: koliko čega treba vojsci, odlučuju najstariji ekonomski organi, a kakve će se mjere primijeniti da se tražena količina prikupi, odlučuju

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 5—5, k. 15 A. U otisnutom štambilju u zaglavlju dopisani su mastilom: »Materijal«, »82« i »1. februar«.

² Dopisano zelenom olovkom, u Štabu 2. korpusa NOVJ.

³ Osnivačka skupština Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke sastala se i konstituisala 15. i 16. novembra 1943. u Kolašinu. Prisustvovalo joj je 537 delegata. Ona je na tom svom prvom zasjedanju izabrala Izvršni odbor od 10 članova i 99 većnika (vidi Zoran Lakić: »Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke«, zbirka dokumenata, izdanje Istorijskog instituta SR Crne Gore, Titograd, 1963, str. 27—80). Poverenik za Privredno-finanjski odsek Izvršnog odbora bio je dr Obren Blažević.

pretstavnici naroda, kojima jedino pripada pravo da vode ekonomsku politiku na svome terenu. Vaspitati intendantski kadatr u tome duhu da ne smatraju narodno-oslobodilačke odbore kao svoje izvršne organe, nego kao sadašnju i buduću vlast u zemlji i pretstavnike naroda.

Vasojevioi, dolina Lima i jedan dio Sandžaka prilično će vam pomoći i umanjiti vaim teškoće u prehrani. Ukoliko su **ofanzive** umanjile privrednu moć ovih krajeva, vi se morate orijentisati na Metohiju i dolinu Drine. Sigurno ćete se pitati: kako je to moguće da nam preporučujete korišćenje ovih krajeva pod ovim uslovima⁴. Mi vam na to možemo odgovoriti sledeće: iz dva puta veće daljine nego što je Metohija i Foča organizuju se karavani pod težim terenskim i vojničkim uslovima⁵. Dobro je što V divizija drži okolinu Foče i što vaše jedinice imaju naslon na istu. Ovim vam je olakšana mogućnost prikupljanja i transportovanja. Transport iz doline Drine možete organizovati i pravcem preko Rudina (u Pivi). Transportne teškoće savlađuju se učešćem naroda u prenosu (naročito učešćem omladine). Metohija se takođe mora koristiti. Preko naših veza, javite našim drugovima u Metohiji da prikupljaju i bunkerišu hranu. Izvlačenje iste orgaoizovalo hi se pod povoljnijim vremenskim i vojničkim uslovima.

Izvlačenje iz Zete i Bjelopavlića takođe je moguće, a otkup vina i duvana ne zanemariti. Kanalisati švercovanje duvanom" na taj način što će se organizovati, preko jednog lica, otkup za vojsku. Ove artikle potom mijenjati za žito.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik, ppukovnik
M. Vujović

M. P.

⁴ Misli se na nepovoljno godišnje doba.

⁵ Vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105, radiograme br. 753 (o prebacivanju hrane iz Slavonije, preko reke Save, za Liku) i br. 825 (o prebacivanju hrane iz Moslavine za Korenicu); AVII, reg. br. 1/97—8/1, k. 408 A: knjigu poslatih depeša štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram (sa 138 grupa) od 12. februara 1944, upućen Vrhovnom štabu. Tu se Vrhovni štab izveštava da je na sektoru od planine Jahorine do reke Spreče teško ekonomsko stanje, pa se tn jedinice snabdevaju hranom transportovanom iz Semberije i Posavine.

⁶ Duvan su pojedinci ilegalno prenosili s još neoslobođenih područja južnog dela Crne Gore i Albanije na oslobođenu teritoriju i zamenjivali ga za stoku i životne namirnice.

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O KONCENTRACIJI NEMACKIH SNAGA U DALMACIJI¹

'a K W	r- 6 H 8 Q	> 3 E	M O O	Sadržaj depeše	Š, o X u p
619	I.II [1944]	11.25	V.Š.	Kroz Dalmaciju sada pokreću ² novi odredi njem. snaga u pravcu sjev. Dalmacije ³ . Među tim trupama nalaze se neke sa oznakama zalazećeg sunca" i palmove grančice ⁵ . U sjev. Dalmaciji ⁶ vŕše se koncentracije Njemaca na sektoru Trogir — Omiš ⁷ .	^ 3 > m T I

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/77—2, k. 119/1.

² U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspjela pronaći, verovatno je, umesto »sada pokreću«, bilo napisano: sada se kreću.

³ Odnosi se na nemačku 1. brdsku lovačku diviziju (1. Gebirgs-jagerdivision), sastava: 98. i 99. brdski lovački puk i 79. artiljerijski puk. Ona je iz zapadne Bosne prebačena u severnu Dalmaciju radi učešća u operacijama protiv 19. NO divizije i Severnodalmatinske grupe NOP odreda (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 14, 32 i 148; AVII, reg. br. 7/7—1, k. 44 E, mikroteku NAV-N-T-314, f. 558, mikrosnimke br. 728—729, f. 561, mikrosnimke br. 629—637 i br. 668—676). Osim te divizije, u severnoj se Dalmaciji, posle odlaska 114. lovačke divizije (114. Jager-Divizion), januara 1944, za Italiju, nalazio ojačani 891. grenadirski puk nemačke 264. pešadijske divizije (264. Infanterie-Division). Potpunije o tome vidi u AVII: reg. br. 2—4, k. 74; reg. br. 3/110—2 i 3/111—2, k. 44 F; mikroteku, NAV-N-T-314, f. 561, mikrosnimke br. 382—385. Sredinom februara 1944. otpočelo je prebacivanje 1. brdske divizije za Mađarsku. Ona se 16. februara nalazi na maršu preko Bihaća a 22. februara preko Kostajnice (vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T-314, f. 561, mikrosnimke br. 568—569 i br. 609—610).

⁴ i ⁵ Redakcija nije uspjela tačno ustanoviti koje su od navedenih divizija nosile takve oznake.

⁶ Omaška; u originalu poslatog radiograma verovatno je bilo napisano: U srednjoj Dalmaciji.

Na tom prostoru se nalazio 893. grenadirski puk 264. pešadijske divizije (vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T-314, f. 561, mikrosnimke br. 125—126).

BR. 11

NAREĐENJE NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 1. FEBRUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O ČUVANJU ODECE I OBUĆE DOBIVENE IZ SAVEZNIČKE POMOĆI I O FORMIRANJU INTENDANTSКИH RADIONICA¹

br. 50²

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELENJE —
MATERIJALNI OTSEK

Br. 79

1. februara 1944. g.

**ŠTABU II KORPUSA NOVJ
(za intendanturu)**

1.— Odeću i obuću ikoja se prima od Saveznika treba čuvati. Neka intendanti ovo prenesu vojiniim i političkim rukovoditeljima, a oni će brinuti. Neka intendanti neprekidno na ovo blagim tomom ukazuju, a oni neka se sa svoje strane pobrinu da stvore potrebni materijal za opravku i krpljenje odjeće i obuće, kad za to bude vrijeme. Naročito pri ulasku u gradove treba nastojati da se izvuče što više materijala kojim će se kasnije moći popravljati odjeća i obuća. Ovim zadužiti intendante svih jedinica. Izvučeni materijal treba, po potrebi, da se bunkerira i preda najstarijoj intendanturi, koja će ga, po potrebi, dijeliti jedinicama. Tražiti od jedinica da šalju kože krupnije stoke (goveđi), a u okviru intendanture Korpusa organizovati, makar i pod primitivnim uslovima, pravljenje donova, kojima bi se kasnije popravljala obuća koju danas primamo od Saveznika. Pripremom donova i lica naročito se zadužuje intendantura Korpusa čije su jedinice u operativnom pogledu vezane za teren.

2.— Izvlačite iz gradova preko veza stručnjake za prerađivanje kože, a još sada, počev od bataljona, formirajte male radionice i pronalazite rukovodeće kadrove za iste, a koji bi odmah

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 4—5, k. 15 A.

² Dopisano zelenom olovkom u Štabu 2. korpusa NOVJ.

u mirnom periodu mogli rukovoditi zavodima za odjeću i obuču.

3.— Staru odjeću i obuču, koju borci okidaju, treba predavati vojno-pozadinskim vlastima na parenje, krpljenje i djelimično upotrebu za posade i mjesne odrede.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik, pukovnik
M. Vujović

BR. 27

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA IZ
SASTAVA 6. KORPUSA ODREDI JEDNU DIVIZIJU KOJOM
ĆE NEPOSREDNO RASPOLAGATI VRHOVNI ŠTAB¹

6			Sadržaj depeše			o	
S			O			S	
1.II 14,38			Potrebno imati i predvidjeti jednu			^	
[1944]			diviziju za našu upotrebu, ali dalj-			3	
V.Š.			nji pokret divizije ovisit će od raz-			S	
			voja situacije. S obzirom na brojno			C	
			ljudstvo, Šesti korpus mogao bi				
			predvidjeti takvu diviziju. Da se				
			zadrži organizacija istoga korpusa,				
			još sada treba se organizovati no-				
			va jedinica, kojom zameniti ovu di-				
			viziju.				

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/77—2, k. 119/1.

² Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 2. februara 1944. obavestio Štab 6. korpusa NOVJ da će 28. divizija uskoro poći iz sastava ovoga korpusa (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105, radiograme br. 542 i 543). Međutim, divizija je zadržana u sastavu 6. korpusa, te je dejstvovala u Slavoniji više od pola godine. Njena 21. brigada je 24. jula 1944. prebačena preko reke Save u srednju Bosnu, na područje planine Motajice, i tu je smenila 11. NOU diviziju, koja je pošla u istočnu Bosnu (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 73). Glavnina 28. NO divizije (štab divizije sa 17. NO brigadom i Brodskom NO brigadom) noću 13/14. septembra 1944. prihvaćena od svoje 21. NO brigade, prebacila se preko reke Save (na odseku Slavonski Kobaš — Dubočac) u srednju Bosnu (vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 56; tom V, knj. 33, dok. br. 45). Nakon toga Vrhovni štab je usmeravao dejstva 28. NO divizije sve do njenog ulaska u sastav 12. korpusa NOVJ, početkom oktobra 1944 (vidi AVII, reg. br. 6—4, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije).

³ Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 2. februara 1944. naredio Štabu 6. korpusa da odmah otpočne pripremu za formiranje dve nove brigade (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105).

IZVEŠTAJ PARTIJSKOG RUKOVODIOCA 1. VAZDUHOPLOVNE BAZE NOV I POJ PRVOSLAVA VASILJEVIĆA OD 1. FEBRUARA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ORGANIZACIONOJ STRUKTURI BAZE I PARTIJSKO POLITIČKOM RADU U NJOJ¹

PARTISKI RUKOVODILAC
I. VAZDUHOPLOVNE BAZE
PRI VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
1. II. 1944, Bari — Karovinj².

Izveštaj o radu

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi,

otkako sam određen za političkog komesara i partiskog rukovodioca baze (dužnost sam primio 13. XII. 1943 godine)² pa sve do sada ja nisam mogao da pošaljem ni jedan izveštaj. Ovo zbog toga što je baza najveći deo vremena provela u pokretu³, a otkako smo došli ovde⁴, nije ni bilo do sada mogućnosti.

Celokupni naš rad u bazi uslovljen je osnovnim zadatkom: u što kraćem vremenu organizovati i osposobiti bazu za izvršenje ratnih zadataka, koji se pred nju, kao deo naše vojske, postavljaju. Tom osnovnom zadatku mi srno saohrazili vojnički, politički i part'iski rad i nastojimo da taj zadatak što pre ostvarimo.

Sve do dolaska u Italiju, baza nije mogla da bude organizovana kao jedna vazduhoplovna jedinica, jer su za to nedostajali najosnovniji uslovi. No, čim smo došli ovde, mi smo iskoristili mogućnosti kojima ovde raspolažemo i pristupili smo toj Organizaciji.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 10362.

² Prvi politički komesar 1. vazduhoplovne baze NOV i POJ bio je Sava Kerković. On je poginuo 27. novembra 1943. na glamočkom aerodromu za vreme napada nemačkog aviona (vidi tom X, knj. 1, dok. br. 18).

³ Potpunije o tom premeštanju 1. vazduhoplovne baze NOV i POJ (sa Glamočkog polja, preko ostrva Visa, za Bari, a odatle za Karovinj, nedaleko od Brindizija) vidi AVII, reg. br. 54—1, k. 7; reg. br. 2—2, k. 13; reg. br. 4/34—9, k. 731; reg. br. 5—2, k. 1450; reg. br. 7—8, k. 2091.

⁴ Baza je iz Barija prebačena u Karovinj 31. januara 1944. godine.

VOJNA ORGANIZACIJA BAZE

S obzirom na to da je ljudstvu [potrebno stručno usavršavanje, sve ljudstvo baze podeljeno je prema svojim stručnim kvalifikacijama na tri škole: pilotsku, izviđačku i mehaničairsku. U sastavu mehaničairske škole formirana je radio-telegrafska, metereološka⁵ i fotografska sekcija.

Ukupno brojno stanje baze do sada iznosi 222 čoveka. Od toga 53 oficira, 85 podoficira i 84 borca. Socijalni sastav ljudstva je sledeći: radnika 92, vojnika 75, intelektualaca 41 i seljaka 14.

Pilota ima ukupno 64. Po svojoj stručnoj spremi oni bi mogli da se podele u tri grupe: za 32 pilota potrebno bi bilo 25—30 dana vežboe na modernim mašinama, pa da mogu da stupe u borbu; za 22 pilota potrebno bi bilo mesec i po dana, a za 10 pilota učenika potrebno bi bilo oko 4 meseca.

Izviđača ima 40, od kojih su 10 diplomirani vojni izviđači, a ostali su učenici izviđači, metereolozi⁶, radio-telegrafisti i fotografi. Učenicima izviđačima potrebno je oko mesec dana obuke.

Mehaničara ima 106, od kojih su 3 inženjera i 4 tehničara.

Brojini odnos između pilota, izviđača i mehaničara relativno je povoljan za stvaranje jedne borbene grupe.

Sve tri škole imaju svoja vojno-politička rukovodstva, koja se sastoje od komandanta, njegovog zamenika i politkomesara. Komande pojedinih škola raspolažu sa potrebnim brojem nastavnika, koji svojim stručnim poznavanjem savremenog vazduhoplovstva su u mogućnosti da samostalno, bez pomoći saveznika, osposobe sve ljudstvo za borbu.

Formirali smo i štab stručnih škola. Pored komandanta, politkomesara i njihovih zamenika, u sastavu štaba su tehnički, nastavni i sanitetski referenti.

Kao što se vidi, vojna formacija baze postavljena je na školsku osnovu, što je danas ne samo najpotrebnije za nas nego i jedino moguće, no čim uslovi to dopuste, mi ćemo stvoriti borbenu ratnu grupu, koja će biti izdvojena u samostalnu formaciju.

Nastava u svim školama teče svakodnevno i normalno. I nastavnici i učenici shvatili su ozbiljno svoje dužnosti, i nastoje da se što pre ljudstvo osposobi za borbu. Oseća se oskudica u udžbenicima, ali smo nabavili neke italijanske, engleske i američke udžbenike i za sada smo najhitnije potrebe zadovoljili.

⁵ Omaška; trebalo bi da piše: meteorološka.

⁶ Omaška; trebalo bi da piše: meteorolozi.

PARTISKI RAD

Partiska organizacija baze broji 50 članova Partije, 18 kandidata i 15 članova SKOJ-a. Socijalni sastav članova Partije je sledeći: 22 radnika, 16 vojnika, 10 intelektualaca i 2 seljaka. Opšta 'karakteristika partisike organizacije jesite ta, da su partijci većinom mladi komunisti, nedovoljno još očvršli, sa niskim teoretskim nivoom. Osim toga, to su ljudi koji su se vaspitavali u različitim partijskim jedinicama, te su po dolasku imali i različite poglede na opštu partisku organizaciju, na partisku disciplinu, na prava i dužnosti članova Partije. Partiska mladost naročito se dosta osećala kod drugova koji su došli iz Slovenije i Hrvatske, tako da je između tih drugova i onih koji su došli iz ostalih naših vojnih jedinica postojala osetna razlika u pogledu partijnosti. Kao rezultat toga, kao i nepoznavanje opštih organizacionih principa, kod nekih od tih drugova, proizilazilo je to, da su oni demokratske principe na kojima se temelji naša Partija shvatali dosta anarhično, tako da je bilo nekih tendencija koje su bile u direktnoj suprotnosti sa najosnovnijim pojmovima partijske discipline. Dva najgrublja takva slučaja kažnjena su strogim ukorom, dok su ostali lakši slučajevi raspravljani tako, što je drugovima ukazivano na negativnost i štetnost takvog držanja.

S obzirom na sve to, kao i na činjenicu da se nalazimo van domovine, pred partisku organizaciju postavio se kao najhitniji zadatak podizanje partijnosti kod drugova. Taj zadatak ostvarujemo na taj način, što sve nedostatke koji se ispoljavaju raščišćavamo i rasvetljavamo odmah i energično na partijskim sastancima, a uporedo sa tim, na teoretskim sastancima obrađujemo materijal koji se baš odnosi na ova pitanja. Rezultati ovakvog rada već su se osetili, tako da ona razlika u partijnosti sve više iščezava. Drugovi sami dolaze do saznanja koliko su imali nepravilan stav po raznim pitanjima, tako da izjavljuju da se partiska organizacija kojoj sada pripadaju dosta razlikuje po svojoj čvrstini, radu i partijnosti od onih organizacija kojima su ranije pripadali. U ovom radu rukovodimo se težnjom da u našu partisku organizaciju unesemo duh čvrstine, monolitnosti i partijnosti partijskih organizacija naših proleterskih brigada, jer ćemo samo na taj način uspeti da i baza, kao celima, odgovori zadacima koji se pred nju postavljaju.

Partiska organizacija prilagođena je vojnoj organizaciji baze. U svakoj školi postoji ćelija, kao osnovna partiska jedinica. Osim toga postoje ćelije u štabu škola i u štabu baze. Sekretari ćelije u školama jesu politički komesari škola. Ovo rešenje je privremenog karaktera, a uslovljeno je uglavnom

time što zamenici politkomesara ovde još nisu u potpunosti uvedeni. No, intenzivnim teoretskim radom, kao i pravilnim nastupanjem kao jedna jedinica naše Vojske, nastojimo da otklonimo taj razlog.

Sekretari ćelija sa rukovodiocem SKOJ-a, političkim komesarom škola i njegovim zamenikom sačinjavaju partiski biro. Biro broji 6 članova, koji su gotovo svi (izuzev sekretara ćelije mehaničarske škole) ranije bili politički ili partiski rukovoditelji u našoj Vojsci. Sastanci ćelija održavaju se dva puta nedeljno, i to jedan radni i jedan teoriski sastanak. Na radnim sastancima raspravljaju se redovna pitanja koja se pojavljuju u životu i radu jedinice.

No, opšta karakteristika partiskih ćelija jeste ta, da još nisu dovoljno osamostaljene, da se ne snalaze dovoljno u rešavanju važnijih pitanja, te većina stvari pada na partiski biro. Zbog toga, biro je stavljen za zadatak da redovno i sistematski ukazuje pomoć partiskim jedinicama.

Biro, kao partijsko rukovodstvo, još u potpunosti ne zadovoljava. Ovo dolazi otuda što se pojedini članovi još nisu dovoljno snašli na svojim dužnostima, nemaju dovoljno iskustva u partiskom radu. No ipak biro je sposoban da, uz pomoć u važnijim slučajevima, samostalno rešava probleme koji se pred njega postavljaju.

Sekretar biroa je drug Ljubiša Đurguz,⁷ koji je dugo vremena bio zamenik i politkomesar bataljona u III proleterskoj brigadi. Posедуje dovoljno iskustva za rukovođenje biroom, a pošto je svršio srednji partiski kurs ima dosta dobro teoretsko i političko znanje. Partijnost i osećaj odgovornosti na potrebnoj visini. Ima uslova da se razvije u dobrog rukovodioca.

Politički komesar škola je drug Mile Rodić. Karakteristike koje je dobio od druga Vlade Popovića svojim dosadašnjim radom je u potpunosti opravdao. U radu je pokazao visok osećaj odgovornosti i vrlo dobru partijnost. Nedostatak mu je taj što potcenjuje sebe, što još nema smelosti da samostalno radi. Isto tako nema u dovoljnoj meri potrebnog političkog i teoretskog znanja. Pravilnim ukazivanjem na njegove nedostatke i teoretskom izgradnjom, drug Rodić će se razviti u dobrog i sposobnog rukovodioca.

Sekretar ćelije pilotske škole drug Milan Zrilić snašao se dobro u dužnosti, ali je dosta nagao, te mu to smeta za jedan pravilan odnos prema ljudima.

⁷ Njegovo je prezime: Ćurgus.

Drug Batista Henrich⁸, sekretar ćelije izviđačke škole, ranije zamenik poli/tkoma bataljona, ima puno smisla za dalje uzdizanje. U potpunosti je shvatio svoju dužnost, ima dobar odnos prema ljudima, no po neki put je suviše popustljiv. Zapaža vrlo dobro stvari, ali nema još dovoljno sigurnosti u postavljanju stvari.

Sekretaru ćelije mehaničarske škole drugu Edi Idakoviću treba od svih najviše pomoći. Dobar drug sa mnogo oduševljenja za rad, ali bez potrebnog iskustva i snalaženja u dužnosti. Inteligentan je i bistar, vredan u radu, dobre partijnosti, i sve su to uslovi za dalju izgradnju i podizanje.

Rukovodilac SKOJ-a drug Pero Lukić bio je ranije sekretar brigadnog komiteta SKOJ-a I Dalmatinske brigade. Iskusan u radu i dobar organizator. Sposoban da samostalno rukovodi SKOJ-em i njegov dolazak se osenio. Privremeno sam ga uputio u sabirni logor Gravina, sa zadatkom da tamo organizuje SKOJ, jer ima dosta omladinaca. (U logoru Gravina se organizuju bivši internirci i zarobljenici za našu vojsku). Zadatak je u potpunosti ispunio, tako da je tamo rad SKOJ-a veoma aktivan.

Ovo bi bile kratke karakteristike članova biroa. Zajedničko im je to, da su svi radnici-metalci, stari borci još od prvih dana naše borbe i da su prošli surovu školu narodnooslobodilačkog rata. U njima Partija ima siguran i snažan oslonac u svom radu.

RAD PO SEKTORIMA

1. **Politički sektor.** U političkom radu unutar baze postavili smo za zadatak da se drugovi što pre upoznaju sa linijom narodnooslobodilačke borbe. Ovo naročito zbog toga što u bazi ima dosta drugova koji su stupili u našu vojsku od kapitulacije Italije, ili stupaju tek sada, a osim toga nalazimo se van zemlje, te bi i najmanje skretanje bilo štetnije no inače. Taj zadatak ostvarujemo predavanjima, ili proradom materijala. Do sada smo održali nekoliko predavanja, kao: »Razvitak narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji«, »Okupatori i njihove služe«, »Četvrta i peta ofenziva«, »II zasedanje AVNOJ-a«. U sledećim predavanjima obradićemo razvitak ustanka u pojedinim zemljama, isto tako govoridemo šta to znači federativno uređenje Jugoslavije.

U tim predavanjima koristili smo uvek priliku da naglasimo da je jedinstvo naših naroda jedna od najvećih tekovina naše borbe.

⁸ Dr Heorih Batista

Od materijala obrađen je referat druga Tita na II zasjedanju AVNOJ-a, odluke II zasjedanja AVNOJ-a, članci iz »Biltena«⁹, lista »Naprijed«¹⁰, »Vjesnika«, »Slobodne Dalmacije«¹¹ itd.

Uporedo sa ovim, kroz predavanja i konferencije, uvek podvlačimo drugovima to, da misle na našu domovinu, na naše drugove u zemlji koji vode teške i krvave borbe i da oni čekaju na našu pomoć. To smo postavili kao glavni i svakodnevni zadatak političkog i kulturnog dejstva za naše drugove.

Pitanju pravilnog odnosa prema italijanskom narodu i saveznicima pridajemo veliku pažnju. Do sada nije bilo nijednog slučaja koji bi štetio ugledu naše vojske ili interesima naše borbe.

Za teorisko uzdizanje drugova, odlučili smo da održimo jedan partiski kurs za rukovodioce i one partijce koji za sada pokazuju najviše smisla za rad. Taj kurs bi bio po ugledu na kurseve koji se drže pri CK, a za sada bi došlo u obzir oko 20 drugova. Sa tim kursom smo bili počeli, ali smo ga prekinuli zbog premeštanja, no ovih dana ćemo ga nastaviti. Materijala za taj kurs uglavnom imamo, a ulkoliko nam nedostaje pomoći ćemo se na neki način.

2. Vojni sektor. Rad na tom sektoru u našoj bazi sadržan je u radu naših škola. Taj rad pokazuje za sada dobre rezultate, ali mu je nedostatak što je sveden samo na teorijski rad. Kad budemo dobili aerodrom i avione, onda će rad na tome sektoru biti potpuniji.

3. Sektor SKOJ-a. U bazi ima oko 40 omladinaca koji još nisu organizaciono obuhvaćeni. SKOJ je organizovan i do sada ima 17 članova SKOJ-a. Organizaciono SKOJ je postavljen kao u bataljonima naših brigada i do sada postoje 2 aktivna: jedan aktiv u mehaničarskoj školi i jedan zajednički za pilotsku i izviđačku školu. Sekretari tih aktivna sa drugom Lukićem čine komitet SKOJ-a baze. Daljim radom formiraće se posebni aktivni za pilotsku i izviđačku školu. Svi članovi su partijci, u komitetu SKOJ-a.

4. Kulturno-prosvetni sektor. Rad na ovom sektoru je veoma aktivan. Mislio sam da u bazi neće biti moguć kolektivan rad, već pojedinačno. Međutim baš rad na ovom sek-

⁹ Reč je o Biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ.

¹⁰ Organ Komunističke partije Hrvatske. Izlazio je sedmično. Prvi broj je izašao 21. aprila 1943. u Bijelim Potocima (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 8604, str. 632).

¹¹ Organ Jedinštvenog narodnooslobodilačkog fronta Dalmacije. Izlazio je tada sedmično, na ostrvu Visu. Prvi broj je izašao 17. juna 1943. na oslobođenoj teritoriji Biokova (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 8932, str. 669).

toru pokazao je obrnuto. I pored toga što u bazi ima dosta novih drugova, bivših aktivnih oficira i podoficira, interesovanje baš za zajednički rad je veliko.

Svaka škola ima svoj kulturno-prosvetni odbor koji rukovodi radom, a Centralni odbor rukovodi čitavim radom. Škole izdaju svoje zidne i džepne novine, a uskoro će biti pokrenut list baze¹². Takođe postoji hor i diletantska grupa. U okviru redovne nastave uveli smo učenje engleskog jezika i ruskog jezika za drugove koji žele da uče te jezike. Časovi se održavaju tri puta nedeljno.

Odnosi. U štabu baze, kao celini, postoji dovoljno harmonije, drugarstva i razumevanja da štab kao rukovodstvo funkcioniše. U tom pogledu nema nekih problema koji bi ometali rad....

Zamenik komandanta drug Zeka¹³ obavlja svoj posao sa puno truda i volje. Još mu nedostaje dovoljno stručne spreme, ali mu to ne smeta da bude jedan od najkorisnijih ljudi u bazi.

Načelnik štaba drug Boraš¹⁴ snalazi se sve bolje na svojoj dužnosti. Kao vrlo dobar vazduhoplovni stručnjak učestvuje u rukovođenju bazom, i zalaže se mnogo u radu. Iz dana u dan on sve više raščistićava is a svojim ranijim shvatanjima, i ako bude pravilno potpomagan, u njemu ćemo imati dobrog rukovodioca. Malo više je ambiciozan, ali postepenim radom ta njegova osobina kanalisaće se u pozitivnom smeru. Nije još član Partije, ali ima uslova da uskoro postane kandidat.

Komandant vazduhoplovnih škola drug Edvard Pikl, major izviđač, bio je u zarobljeničkom logoru do kapitulacije Italije. Tada je prešao u Sloveniju i otuda je upućen u bazu. Kako po svojoj stručnoj spremi, tako po svom držanju, po lepom odnosu prema drugovima, po shvatanju svoje dužnosti, on je potpuno pozitivan rukovodilac. Iako je u bazi tek odskora, svojim držanjem i rukovođenjem stekao je ljubav i poštovanje svih drugova. U dosadanjem radu pokazao je odanost i ljubav za našu borbu. U njemu i drugu Hubertu Jeločniku, vzd. kapetanu (on je referent za nastavu), koji je član Partije, naša baza ima dva najbolja stručnjaka za sada, koji

¹² List 1. vazduhoplovne baze NOV i POJ zvao se: Narodna kri-la. Prvi broj je izašao novembra 1943, ali nije više izlazio, već su kasnije izlazili listovi lovačkih eskadrila: List (tako se zvao) 1. lovačke eskadrole počeo je izlaziti novembra a Omladinski list 2. lovačke eskadrole avgusta 1944 (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografske jedinice br. 2852, str. 206, br. 3080, str. 221 i br. 3410, str. 243).

" Milan Simović Zeka

¹⁴ Krešimir Boraš

će .pravilnim razvojem postati odlični rukovodioci u našem vazduhoplovsiv u.

Drug Franjo Kluz¹⁵, zam. kom. škola, marljiv u radu, dosta se dobro snalazi, svestan je da treba još dosta da uči i tome posvećuje dovoljno pažnje.

Inače, odnosi među ljudstvom, s obzirom na to da su mnogi došli iz raznih vojski i da pripadaju različitim narodima, zadovoljavajući su. Postoje dobri uslovi za politički rad i rad uopšte i nastojaćemo da te uslove iskoristimo.

Odnos prema saveznicima. Nastojimo da prema saveznicima održimo korektan i dostojanstven odnos. Do sada smo u tome uspevali. Zbog odugovlačenja rešenja našeg pitanja i želje da se što pre stupi u borbu, među drugovima se začelo neprijateljsko raspoloženje prema Englezima. No, intervencijom i ukazivanjem da danas četnici i kairska vlada¹⁶ bacaju parolu da su Englezi neprijatelji naših naroda, to je raspoloženje umnogom otklonjeno. Sa strane saveznika nije bilo pokušaja da nas potcane ili omalovaže, izuzev nekih sitnijih ispada Engleza koji su nam bili pridodati za vezu, ali smo te pokušaje energičnom intervencijom suzbili.

Prema italijanskom narodu držimo se tako, da u nama vide novu vojsku, nove ljude. Iako je odnos saveznika prema njima veoma liberalan, narod uviđa da smo mi nešto drugo. I oseti se naše prisustvo gde god dođemo. Saveznici to osećaju, pa su skloni da nas premeštaju iz mesta u mesto. U jednom selu, iz kojeg smo došli ovde, prilikom odlaska, seljani su nam priredili srdačan ispraćaj. Osim toga iz Badoljeve vojske svakodnevno nam dolaze vojnici i traže da stupe u našu vojsku.

Prema Jugoslovenima iz kairske vojske imamo takav stav, što smatramo da onima koji se nisu ispoljili svojim dosadašnjim radom kao neprijatelji naše borbe, treba objasniti borbu koju naši narodi vode. I to i činimo. U velikoj većini Jugosloveni — vazduhoplovci koji se nalaze ovde (a ima ih oko 30 i oni su u sastavu savezničkog vazduhoplovstva) razgovarali su sa nama. Četvorica su nam pristupili, a četvorica su dali izjavu i nama i Englezima da više nisu pripadnici »kraljevskog jugoslovenskog vazduhoplovstva«, već borci NOVJ i tražili su da ih upute kod nas. Slučaj ove četvorice od strane saveznika još nije rešen; u smislu našeg i njihovog traženja, te ukoliko se skoro ne reši oni su pripravnici da napuste engleski aerodrom i da dođu kod nas.

¹⁵ Franjo Kluz, narodni heroj. Poginuo je 14. septembra 1944, kao vođa odeljenja I. lovačke eskadrile, pri napadu na nemačku artiljeriju kod Omiša (vidi tom X, knj. 1, dok. br. 73).

¹⁶ Odnosi se na kraljevsku jugoslovensku vladu u izbeglištvu.

Od posade »Liiberatora« (dva »Liberatora« kairske vlade u sastavu američkog vazduhoplovstva) koji se nalaze ovde u Italiji, a broji 21 čoveka, ovih dana će nam pristupiti jedan deo, dok se ostali kolebaju. Najveći deo od njih ostaće verovatno u američkom vazduhoplovstvu, a svega 3 — 4 ostaće dosledni kairskoj vladi. Ovih dana kairska vlada im je naredila da dođu na »odmor« u Kairo, ali su oni to odbili.

Što se tiče dobijanja aerodroma i aviona, to pitanje još leži na mrtvoj tački. Drug Vlatko¹⁷ će i po tom pitanju podneti izveštaj. To je istovremeno i najvažnije pitanje koje se pred bazu postavlja. Postoje uslovi da u relativno kratkom vremenu (za mesec dana) stvorimo jednu borbenu grupu od 30 aparata.¹⁸ Imamo dovoljan broj stručnjaka — instruktora, te u tom pogledu nismo u zavisnosti ni od koga.

Moral i raspoloženje kod drugova je na dobroj visini i naša partiska organizacija je u celini u stanju da savlada sve teškoće i iskušenja koja su se do sada pokazala.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Drugarski pozdrav,
P.¹⁹ Vasiljević

¹⁷ Dr Vladimir Velebit

¹⁸ Prva jugoslovenska eskadrila je formirana 22. aprila 1944. na aerodromu Benina (kod Bengazija, u Libiji), i ušla je u sastav britanskog 281. vinga. Ona je imala britanski naziv: 352. Yugoslav Squadron RAF (vidi AVII, reg. br. 1/1—10, k. 1466 A: bojnu relaciju 1. lovačke eskadrile).

¹⁹ Prvoslav Vasiljević

OBAVEŠTENJE ČLANA VOJNE MISIJE NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDNJI ISTOK OD 2. FEBRUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA ĆE SE NOVOFORMIRANE JEDINICE PREVOZITI TEK POŠTO ZAVRŠE VOJNU OBUKU U ITALIJI¹

				Ø
	§ 83	§ 33	Sadržaj	' 3 2
d	83	33		B
c*,	>T3	« 3		Π M p,
5)	2.II 14.10	3	Štabu Mor. Za sada nema vojnika za prebacivanje, jer se vojska ovdje vježba. Mi lojević ³ .	36 a ₀ u
				Ø

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/1—1, k. 2073.

² Odnosi se na delove 3. prekomorske NO brigade, koja se tada formirala od dobrovoljaca koji su izrazili želju da stupe u NOVJ. To su najvećim delom bili primorski Slovenci i Istrani koje su svojevrmeno italijanske fašističke vlasti mobilisale i uključile u italijansku vojsku ili njene radne jedinice. Osim njih, bilo je i interniraca, koje su italijanske fašističke vlasti bile internirale ili deportovale u južnu Italiju i tamo ih strpale u razne zatvore i logore.

³ Miloje Milojević

BR. 27

**ZAHTEV DELEGACIJE NOV I POJ U BARIJU OD 3. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA BLAGOVREMENO
NAJAVLJUJE DOLAZAK RANJENIKA I ZBEGA NARODA¹**

Z		P i li	Sadržaj		rt
1	II	li.			u
	3.II		»Hrvat« ² isplovio jutros u 0.6 sati. Ja-		-g. i
	0.50	št' u,	vite na vrijeme dolazak izbjeglica ³ i	65	P 3 a d P K
			ranjenika. Delegacija ⁴ .		8
					S
					CS

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/1—1, k. 2073.

² On je bio motorni jedrenjak.

³ Odnosi se na zbeg naroda (žene, decu, starce i za borbu nesposobne ljude) koji se s pojedinih ostrva povlačio s jedinicama NOV i POJ ispred nemačkih jedinica. Prevoženje tog stanovništva iz pojedinih predela Dalmacije otpočelo je u većem broju početkom januara 1944. U sporazumu sa Vrhovnom komandom savezničkih snaga za Srednji istok, kontingenti zbeга su najpre prebacivani u rejon Taranta (južna Italija), a odatle je do kraja januara oko 10.000 lica prevezeno u engleski vojni logor El Šat u Sinajskoj pustinji. U toku narednih nekoliko meseci taj broj se povećao na oko 27.000 lica. Potpunije o tome vidi Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, knj. 2, drugo prepravljeno i dopunjeno izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1965 (u daljem tekstu: Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II), str. 79.

⁴ Prvi štab NOVJ koji je uputio svoje zvanične predstavnike da uspostave vezu sa Vrhovnom komandom savezničkih snaga za Sredozemlje bio je Štab obalske komande iz sastava 4. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. On je to učinio samoinicijativno (bez znanja i odobrenja pretpostavljenih štabova). Upućeni su: dr Sergije Makiedo i inž. Adam Armanda. Oni su pošli 1. oktobra 1943. iz sela Staroga Grada (na ostrvu Hvaru) parobrodom »Bakar«. Dobili su zadatak da s operativnim savezničkim štabovima sarađuju u vezi s akcijama koje bi se izvodile na jugoslovenskom delu Jadrana, a posebno da se, uz pomoć savezničkih organa, pobrinu o prihvatu i smeštaju ranjenika i zbeга naroda, da organizuju prihvata Jugoslovena interniranih u Italiji, da obezbede snabdevanje i remont postojećih plovniх objekata svoje obalske komande i da traže povratak jugoslovenskih ratnih i trgovačkih brodova koje je fašistička Italija zaplenila 1941 (vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 22, 27 i 39).

Ovo Predstavništvo je Vrhovni štab NOV i POJ 29. oktobra 1943. označio kao Delegaciju NOV i POJ u Bariju, s tim što je za vršioca dužnosti šefa Delegacije postavljen dr Sergije Makiedo, a za njegovog pomoćnika Mirko Sardelić. Potpunije o tome vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 48, a o aktivnosti Delegacije vidi u istoj knjizi još i dok. br. 56, 92, 98, 103, 104, 106 i 135.

⁵ Mirko Sardelić

BR. 11

**PREDLOG ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ EDVARDA KARDELJA OD 3. FEBRUARA 1944. CENTRAL
NOM KOMITETU KPJ DA SE PRIPREMI PROSLAVA DVA-
DESET PETOGODIŠNJICE STVARANJA KPJ¹**

VŠ. - ,
3.II.44

III

[Br.]5²

20. aprila je 25-godišnjica stvaranja KPJ³. Bilo bi potrebno izvršiti izvesne pripreme. Dobro bi bilo kod vas stvoriti komisiju za pripremu. Saopćite nama zadatke⁴. U Hrvatskoj bi se mogao odštampati svečani broj »Proletorac«⁵. — Bevc⁶

¹ Original (pisan zelenim mastilom, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 41/1.

² Cifra je napisana plavim mastilom.

³ Na inicijativu rukovodstva Socijaldemokratske partije Srbije, u Beogradu je od 21. do 23. aprila 1919. održan Kongres ujedinjenja socijaldemokratskih partija i grupa. Prisustvovao mu je 431 delegat. Na njemu je osnovana Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista). Opširnije o tome vidi V Kongres Komunističke partije Jugoslavije, izveštaji i referati, »Kultura«, Beograd, 1948, str. 20—21 (izdanje ćirilicom); Hronologiju NOB-a, str. 3.

⁴ Pored Edvarda Kardelja, na slobodnoj teritoriji Slovenije su se još nalazili: Franc Leskošek, član Politbiroa Centralnog komiteta KPJ, Moša Pijade, Boris Kidrič i Boris Kraiger, članovi Centralnog komiteta KPJ, i Rodoljub Čolaković, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

⁵ Organ Centralnog komiteta KPJ. U toku rata su izašli: trobroj (3 — 4 — 5) za mart — april — maj 1941, dvobroj (14 — 15) za mart — april 1942. i jednobroj (16) za decembar 1942. Brojevi 6—13 nisu izlazili, a posle decembra 1942. nije izašao nijedan broj (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 8812, str. 658).

⁶ Edvard Kardelj. On je 16. februara 1944. uputio Centralnom komitetu KPJ sledeći radiogram: »Jeste li primili naš telegram o 25-godišnjici Partije? Predlažemo: 1. jubilarni »Proleter«; 2. spomenicu — zbornik o raznim problemima u vezi sa ulogom Partije u sadašnjoj borbi; 3. proglas CK, koji bi trebao biti gotov do kraja marta« (vidi AIZDG, Ljubljana, f. 41/1). Josip Broz Tito je u vezi s ovim predlozima odgovorio 7. marta 1944 (vidi dok. br. 133).

BR. 11

**PREDLOG ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ EDVARDA KARDELTA OD 3. FEBRUARA 1944. CEN-
TRALNOM KOMITETU KPJ DA ODOBRI FORMIRANJE NA-
RODNOOSLOBODILAČKOG FRONTA U HRVATSKOJ¹**

VS.

II

[Br.]7²

Saopćite, da li možemo u Hrvatskoj pristupiti formira-
nju Nar.[odno]-oslob.[odilačkog] fronta u smislu naših disku-
sija sa Markom³ i Đidom⁴ u Jajcu. Najšira forma, kao pokret
oko nar.-osl.[obodilačkih] odbora, na čelu sa Zavnohom⁵ kao
rukovodstvom Nar. osi. fronta. Andrija⁶ drži da bi to čvršće ve-
zalo ruke HSS⁷ i bilo najpogodnija forma vezivanja masa oko
Partije⁸. Držim da [je] u Hrvatskoj nužno potrebno, u vezi
sa [postojećim] tendencijama, napraviti iz HSS politički fak-
tor⁹. — Bevc.

3. II.44.¹⁰

¹ Original (pisan zelenim mastilom, latinicom) u AIZDG, Ljublja-
na, f. 41/1.

² Cifra je napisana crnim mastilom.

³ Aleksandar Ranković Marko

⁴ Milovan Đilas Đido

⁵ Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

⁶ Andrija Hebrang

⁷ Odnosi se na one pristalice Hrvatske seljačke stranke koje su
pristupile narodnooslobodilačkom pokretu.

⁸ Reč je o KPJ.

⁹ Izvršni odbor Narodnooslobodilačkog fronta Hrvatske formi-
ran je 18. maja 1944. u Topuskom (vidi Hronologiju NOB-a, str. 761).

¹⁰ Datum je napisan plavim mastilom.

BR. 27

OBAVEŠTENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ED-
VARDA KARDELJA OD 4. FEBRUARA 1944. VRHOVNOM
ŠTABU NOV I POJ DA JE NEOPHODNO 18. NO DIVIZIJU
ANGAŽOVATI NA KOMUNIKACIJI LJUBLJANA — KOČEVJE¹

[Br.] 8

P.S.² Poleg³ vašega telegrama pošljite še⁴ moj sledeći na VŠ:

Smatram da je predlog GŠ Slovenije o XVIII diviziji nu-
žan⁵. Ako Nemci uspostave prugu Ljubljana — Kočevje, onda
[je] to težak udarac oslobođenoj teritoriji. Inače, nemačke
snage [su] male i sa jačim udarcem moguće je uništiti [ono]
što su do sada postigle⁶.

4.II.44.⁷

Bevc

¹ Original poslate depeše (pisan mastilom, latinicom) u AIZDG,
Ljubljana, f. 41/1.

² Edvardu Kardelju, koji se tada nalazio u sedištu Glavnog šta-
ba NOV i PO Slovenije, bio je dat na uvid radiogram koji je Glavni
štab Slovenije 3. februara 1944. napisao Vrhovnom štabu. U tom radio-
gramu se tražilo odobrenje od Vrhovnog štaba da se 18. NO divizija
privremeno upotrebi na komunikaciji Ljubljana — Kočevje (vidi tom
VI, knj. 11, dok. br. 15). Ispod teksta toga radiograma Kardelj je bio
dopisao tekst koji se ovde objavljuje. Međutim, kasnije je neko to
razdvojio.

³ Pored

⁴ još

⁵ Glavnina te divizije (9. slovenačka NO brigada i 10. slovenačka
NO »Ljubljanska« brigada) dejstvovala je od početka decembra 1943.
na prostoru Gorskog kotara. Početkom februara 1944. ta se divizija de-
lom snaga nalazila u rejonu Ogulina (9. NO brigada), a delom u rejo-
nu Mrkoplja (10. NO brigada »Ljubljanska«), dok je njena 8. slove-
načka NO brigada »Fran Levstik« vršila blokadu Kočevja i kontroli-
sala komunikaciju Kočevje — Ribnica (vidi tom VI, knj. 11, dok. br.
1, 6, 9 i 12).

⁶ Vrhovni štab se složio s tim predlogom i o tome 6. februara
1944. obavestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske radiogramom sledeće
sadržine: »Slovenci će povući 18. div. iz Gorskog kotara, jer Nemci na-
diru od Ljubljane ka Kočevju. Taj dosadašnji njen sektor neka popri-
me vaše jedinice« (vidi AVII, reg. br. 1/86—2, k. 119/1; knjigu primlje-
nih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 710).
Dva dana kasnije i Glavni štab NOV i PO Slovenije dobio je saglasnost
Vrhovnog štaba (vidi dok. br. 35), pa je naredio Štabu 7. korpusa NOVJ
da 18. NO diviziji izda naređenje da se prebaci na sektor Kočevje —
Grosuplje (vidi tom VI, knj. 11, dok. br. 29). Glavnina 18. NO divizije
krenula je 14. februara iz Gorskog kotara za Sloveniju. Opširnije o
tome vidi tom VI, knj. 11, dok. br. 61 i 76.

⁷ Datum je dopisan crnom olovkom.

BR. 27

OBAVEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 4. FEBRUARA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE DA SE ORGANIZACIJE KPJ I NOP ODREDI ONOG DELA BOSANSKE KRAJINE KOJI SE NALAZI NA LEVOJ OBALI UNE STAVLJAJU POD RUKOVODSTVO CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE¹

$\begin{array}{c} < \\ c \\ 8 \\ pq \end{array} \begin{array}{c} w \\ S_i \\ O \\ O \end{array} \begin{array}{c} rt \\ ci \end{array}$	S a d r ž a j d e p e š e	$\begin{array}{c} > \\ H \\ 6 \\ o. \end{array} \begin{array}{c} S \\ 8 \\ O \end{array}$
$\begin{array}{c} o \\ ^ \\ -1 \end{array}$	C.K. Gela leva obala Une stavlja se pod Vašu nadležnost, podrazumevajući i tamo formirane odrede². Delegate Crv. krsta dovedite amo³.	$\begin{array}{c} ,u \\ g \\ > < j \end{array}$

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/83—2, k. 119/1.

² Odnosi se na onaj deo Bosanske krajine koji uglavnom obuhvata cazinski srez i deo bihačkog sreza. Od većih naselja tu spadaju: Cazin, Otoka, G. Koprivna, Bužim, Vrnograč, V. i M. Kladuša, Gata i Ostrožac. S obzirom na to da se taj prostor nalazio u graničnoj zoni dejstva jedinica 5. korpusa NOVJ i jedinica Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, vojna i politička nadležnost nad njim, usled okupatorsko-kvislinških većih ofanzivnih poduhvata, više puta se prebacivala čas na Glavni štab, čas na štab 5. korpusa (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 512 od 30. januara 1944). Ta nestalnost se negativno odrazila na brži razvoj NOB-a na tom području. Stoga je usledila takva odluka Centralnog komiteta KPJ.

³ Odnosi se na delegata međunarodnog Crvenog krsta koji je iz Ženeve došao u Zagreb i izjavio želju da pregovara s Vrhovnim štabom NOV i POJ ili s Nacionalnim komitetom oslobođenja Jugoslavije (dalje u tekstu: NKOJ). Vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1, radiograme br. 519 od 31. januara i br. 638 od 7. februara 1944. godine.

BR. 27

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O POVEZIVANJU RUKOVODSTVA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE S ČLANOVIMA IZBEGLIČKE VLADE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE RADI ZAJEDNIČKE BORBE PROTIV NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA¹

				Sadržaj depeše.		§
						41
						190
						p
682	4.II	14-	V.Š.	Dobili smo kopije, ponavlja. kopije, prema kojima je sada Tomo Jančiković ² iz Barija ³ u Kairo ministru izbjegličke vlade Martiljoviću. ⁴ Jančiković moli ministra rada da mu izdejstvuje dozvolu za put u London jer je dobio nalog od Mačeka ⁵ i drugih u Zagrebu da se poveže sa Krnjevićem ⁶ i drugim članovima jugoslovenske izbjegličke vlade.	^	Jj
	[1944]				>	

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/83—2, k. 119/1.
* ² Toma Jančiković je bio član Glavnog odbora Hrvatske seljačke stranke (dalje: HSS).

³ Ovaj početni deo rečenice je nejasan. Verovatno je u poslatoj depeši (koju redakcija nije uspela pronaći) tekst glasio: Dobili smo kopije, ponavljamo kopije, pisama koja je slao Tomo Jančiković iz Barija. U vezi s ovim, Centralni komitet KP Hrvatske (preko Glavnog štaba NOV i PO Slovenije) 19. februara 1944. obaveštava Edvarda Kardelja, pored ostalog, sledeće: »Drugom Bevou. Pao nam je u ruke dokument o sporazumu H.S.S. — V.K.J.V. u otadžbini. Stari (odnosi se na Josipa Broza Tita — prim. redakcije) je dobio prepis nekog pisma upućenog Jančikoviću od Mačeka i ostalih da otputuje u Englesku i da se poveže sa velikosrpskom klikom« (vidi AVII, reg. br. 4/85—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 837).

⁴ Verovatno bi trebalo da piše: Martinoviću. (Dr Milan Martinović je jedno vreme bio ministar finansija i ministar trgovine i industrije u izbjegličkoj kraljevskoj vladi Božidara Purića. Dao je ostavku, prišao NOP-u i uputio sledeći radiogram maršalu Josipu Brozu Titu:

»Kao član i bivši tajnik Hrvatske seljačke stranke za Kotar i grad Sarajevo slažem se u cjelosti sa zaključkom Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke od 12. oktobra 1943. u Plaškom.

681⁸ 4.II 21-30 V.Š. Ovdje se jasno vidi da postoje ne samo veze nego i zajednički rad reakcije pa i H.S.S. i onih u Kairu protiv našeg nar. oslobode, pokreta. Upotrebite to protiv Mačeka. 8 8
3 e

Kao bivši ministar finansija i ministar trgovine i industrije osuđujem izdajnički i protunarodni rad Purićeve emigrantske vlade i njenog ministra Draže Mihajlovića.

Smatram da je svima Južnim Slavenima jedino mjesto u redovima Narodnog oslobodilačkog pokreta, koji se jedini bori za jednu bolju, demokratsku federativnu zajednicu svih Južnih Slavena.

Stavljajući Vam se na raspoloženje, molim Vas da o ovoj mojoj odluci obavijestite Pretsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Dr Milan Martinović, član Pretsjedništva Antifašističkog komiteta Južnih Slavena na Srednjem Istoku sa sjedištem u Kairu«. Radiogram je objavljen u radio-emisiji »Slobodna Jugoslavija« br. 121 od 15. aprila 1944.)

⁵ Dr Vladimir Maček

⁶ Juraj Krnjević

⁷ Članovi Glavnog odbora HSS u inostranstvu održali su sastanak 29. avgusta 1944. u Londonu. Prisustvovao mu je i Toma Jančiković. Izjasnili su se protiv sporazuma Tito — šubašić i pozvali sve pristalice HSS da se bore protiv međunarodne afirmacije NOP^a (vidi Hronologiju NOBra, str. 842).

^E U toku radio-korespondencije napravljena je inverzija u prvobitnom redosledu teksta, jer je očigledno da sadržina teksta radiograma br. 682 prethodi sadržini teksta radiograma br. 681. Ta inverzija je napravljena s ciljem da se prislušnoj službi neprijatelja oteža dekrpcija teksta. Stoga se redakcija držala logičnog kontinuiteta teksta, zanemarujući redosled radiograma.

⁹ Smisao daljeg teksta te rečenice je nejasan. Verovatno je u poslatom radiogramu bio napisan sledeći tekst (ili tekst sličan njemu): zajednički rad reakcije — one iz H.S.S. i onih u Kairu — protiv našeg narodnooslobodilačkog pokreta.

BR. 27

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JE-
DINICE KOJE SU SA HUSKOM MILJKOVIĆEM PREŠLE NA
STRANU NOVJ UČVRSTI UPUĆIVANJEM UZDIGNUTOG I
ZA TE JEDINICE POGODNOG RUKOVODEĆEG KADRA'

				Sadržaj depeše		
S	ts	rt	't3			e Q
m	Q	co	O			
684	4.II.	21-20	V.Š.	Odobravamo vas sporazum sa Hu-		
	[1944]			skom ¹ sa time da date dovoljno ko-		
				mandnog kadra, a naročito da učvr-		
				štite štab sa sigurnim našim lju-		
				dima ² . Treba nastojati da se u tu		
				jedinicu dadu rukovodeći ljudi mu-		
				slimanske vere, a ukoliko ih ³ vi ne-		
				mate, neka ih da V korpus ⁴ .		

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/83—2, k. 119/1.

² Huška Miljković je dotad bio komandant kvislinške muslimanske milicije u Cazinskoj krajini. On je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske oko 20. januara 1944. izjavio spremnost da se sa svojim jedinicama bori pod komandom Glavnog štaba, a ovaj mu je uputio svog stalnog delegata, pod čijim su uplivom usledile prve akcije: napad na domobranske jedinice u Cazinu i na četnike u Osretku (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 512 od 30. januara i br. 545 od 31. januara 1944). Husku Miljkovića su krajem aprila 1944. ubile neke bivše njegove pristalice koje su bile u službi nemačke i ustaške obaveštajne službe, (Detaljnije o njemu vidi Zbornik, tom V, knj. 19, dok. br. 26, primedbu 5).

³ Taj štab se u početku različito nazivao: 8. februara 1944 Štabom Unskog sektora (vidi AVII, reg. br. 3—16, k. 428 B); 16. februara — Štabom Unske grupe (vidi AVII, reg. br. 1/9—1, k. 1616); 23. februara — štabom Unskog operativnog sektora (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 87). Tek 27. februara dobio je konačan naziv: štab Unske operativne grupe 4. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 100). Tako je taj štab obnovljen posle skoro pola godine njegovog nepostojanja. Naime, prvi Štab Unske operativne grupe (sa drugačijim personalnim sastavom) bio je formiran 29. aprila 1943, a u sastav Unske operativne grupe tada su ušli: 4. banijska NO brigada, 8. krajiška NO1 brigada i tri bataljona Kordunaškog NOP odreda. Dvadeset osmog juna 1943. preimenovana je 4. banijska brigada u 1. brigadu Unske operativne grupe; 30. juna je formirana 2. brigada Unske operativne grupe;

BR. 27

OBJAŠNJENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 4. FEBRUARA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE DA SPOLJNOPOLITICKI RAZLOZI KOĆE DOGRAĐIVANJE FEDERATIVNE STRUKTURE NOVE JUGOSLAVIJE¹

o u w rt o 2 o	Sadržaj depeše	o o "e S C CL q q
684a 4.II 15- V.Š. [1944]	»Vjesnik« možete izdati sa ispraj- kama pogrešaka u prošlom broju². Što se tiče formiranja nacionalnog komiteta za Hrvatsku, sa time tre- ba pričekati, jer još nije došlo vre- me za njegovo formiranje: [prvo], zbog rješavanja našeg pitanja u sr-ž j ž, drugo, zbog nepriznavanja Nac. komiteta n.o. Jugoslavije⁴ od stra- ne Saveznika.	a o lj 3 'c £ ^

8. krajiška NOU brigada je izašla iz njenog sastava. Međutim, 11. sep-
tembra iste godine Unska operativna grupa je rasformirana, a njene
brigade su ušle u sastav 7. NOU divizije kao 3. i 4. brigada.

U duhu tog naređenja, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 5. fe-
bruara 1944. zatražio od 5. korpusa NOVJ da mu pošalje izvestan broj
rukovodilaca, pretežno partijsko-političkih (vidi AVII, reg. br. 4—2,
119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, ra-
diogram br. 578/a od 5. februara 1944).

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske,
original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/84—2, k. 119/1.

² »Vjesnik«, organ Jedinствene narodnooslobodilačke fronte Hr-
vatske, izlazio je od 11. avgusta 1941. sedmično. Centralni komitet KPJ
ocenio je 1. februara 1944. da uvodnik 2. broja iz 1944. nepravilno op-
tužuje saveznike zbog Versaja, a da se u članku »Naši borci u ropstvu«
netačno govori o savezničkoj komandi, i si., pa je stoga postavio zah-
tev da se privremeno obustavi izlaženje »Vjesnika« (vidi u gore pome-
nutoj knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske ra-
diogram br. 604 od 1. februara 1944). Posle skidanja zabrane, »Vjesnik«
(od 3. broja) izlazi kao organ Zemaljskog antifašističkog vijeća narod-
nog oslobođenja Hrvatske (dalje: ZAVNOH).

³ Verovatno je u poslatom radiogramu bilo napisano:
u svijetu.

⁴ Trebalo bi da piše: Nac. komiteta osi. Jugoslavije. On je usta-
novljen 29. novembra 1943, na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, kao pri-
vremeni organ vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme NOR-a
(vidi knj. 11, priloge br. 11 i 12). Članove NKOJ-a imenovalo je Pred-
sedništvo AVNOJ-a 30. novembra 1943 (vidi knj. 11, prilog br. 22).

BR. 27

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JO-
SIPA BROZA TITA OD 5. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTA-
BU NOV I PO SRBIJE O UPUĆIVANJU PREDSTAVNIKA
SAVEZNIČKE VOJNE MISIJE I O NJEGOVIM DUŽNO-
STIMA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE

Vrhovni štab NOV i POJ, u saglasnosti sa Savezničkom misijom pri Vrhovnom štabu, odobrio je upućivanje majora John-a Heniker-a Glavnom štabu NOV i PO Srbije, kao lokalnog predstavnika Savezničke misije pri Vrhovnom štabu, kod koje je on dosad bio na službi.

Dužnosti g. majora Henikera, kao šefa lokalne savezničke misije pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije, biće sledeće:

1) Opšta veza sa Glavnim štabom NOV i PO Srbije. U vezi sa time vi ćete njemu davati obaveštenja koja su korisna za zajedničku borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

2) Sve vaše želje u pogledu pomoći savezničkog vazduhoplovstva on će dostavljati Savezničkoj misiji pri Vrhovnom štabu, koja će vašu želju saopštiti Vrhovnom¹ štabu. Vrhovni štab pak će odlučiti da li će predloženi cilj da se bomharduje s obzirom na opštu vojnu situaciju u Jugoslaviji.

3) Organizacija snabdevanja NOV i PO Srbije. U tome cilju on se opunomoćuje da u savetovanju s vama predloži mesta za bacanje materijala kao i potrebu za slanje posebnih lokalnih misija na pojedina mesta. Što se tiče slanja materijala, on ili lokalne misije saopštiće vaše potrebe Savezničkoj misiji pri Vrhovnom štabu i savezničkoj Vrhovnoj komandi u Sredozemlju. O tome koliko, gde i kada će se avioni slati konačno će odlučiti Vrhovni štab u saglasnosti sa Savezničkom misijom. Da bi se pak organizovalo slanje materijala potrebno je da on i posebne lokalne misije budu u stalnoj radio-telegrafskoj vezi sa savezničkom Vrhovnom komandom u Sredozemlju i savezničkom misijom pri Vrhovnom štabu.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AIIRP Srbije inv. br. GŠS 115.

4) Savezničkim oficirima omogućujte prisustvovanje po-
jedinim vojnim operacijama i akcijama po njihovim željama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

5 februara 1944
Položaj

M. P.

Vrhovni komandant,
maršal Jugoslavije,
Tito

BR. 25

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA
ZADRŽI BROJNE OZNAKE ZA VEĆ FORMIRANE DIVIZIJE¹**

pa	B rt Q	03 cn	03 60 o M T3 O	Sadržaj depeše	O a! š ti XII H E4 a

690 5.II 09—15 V. š. Malček² je dobio zadatak da rukovodi ci-
vilnom obaveštajnom službom. Javite sa
[1944] kime ima Malček sporazum,³ jer ste naveli
tamo i k-i-ale.⁵ Vi završite⁴ sve brojeve
vaših jedinica koje ste imali, a kod Slo-³ Jj
venaca ćemo ispraviti.⁵

Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske,
original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/84—2, k. 119/1.

² Dalibor Jakaša Malčik

³ U poslatom radiogramu, koji redakcija nije mogla pronaći, ve-
rovatno je bilo napisano: kanale.

⁴ U poslatom radiogramu je bilo napisano: zadržite. To se može
zaključiti po smislu daljeg teksta te rečenice.

⁵ U to vreme su postojale dve NO divizije označene radnim bro-
jem 32: jedna je formirana 12. decembra 1943. u Hrvatskom zagorju
(na Kalniku) od NOU brigade »Braća Radić« i NO brigade »Matija
Gubec«, a druga je taj broj dobila 22. decembra 1943. preimenovanjem
27. slovenačke NO divizije, koja je pre toga nosila naziv: Goriška di-
vizija formirana, 6. oktobra 1943. od 17. slovenačke NO brigade »Simon
Gregorčič«, 18. slovenačke NO brigade »Soška« (kasnije NOU »Bazo-
viška«) i 19. slovenačke NO brigade »Srećko Kosovel«. S obzirom na
to da su na teritoriji Hrvatske tada postojale 33, 34, i 35. NO divizija,
Vrhovni štab je naredio da se slovenačka 32. NO divizija preimenuje u
30. NO diviziju (vidi tom VI, knj. 11, dok. br. 48 i 52).

BR. 27

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. FEBRUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ČE PREDUZE-
TI MERE RADI RASTEREĆENJA KORPUSA OD NEPRIJA-
TELJSKOG PRITISKA I NAREĐENJE DA KORPUS OBAVE-
STI O KARAKTERU NEPRIJATELJEVIH POKRETA¹

[Od V§] -

II KORPUSU 61²

Preduzеćemo mere za rasterećenje vašeg sektora.¹

Potrebno je da nas hitno izvestite ima li ikakvih pregru-
pisavanja ili dovlaćenja novih nemačkih snaga na vaš sektor.⁴
Kakvog su karaktera ti pokreti Nemaca od Pljevalja o kojima
javlja Peta divizija?⁵

5-II-1944 god.

primlj.[eno]—Kolašin ,

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/37—2, k. 394.

² Imenilac označava broj grupa u radiogramu.

³ Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz
Tito je 14. februara naredio Štabu 3. korpusa NOVJ da ispolji jaču
aktivnost na sektoru Višegrad — Sarajevo (vidi dok. br. 64).

⁴ Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je 6. februara da se očekuje do-
lazak tri nemačke divizije iz Grčke u Boku kotorsku, da se već vrše
pripreme za njihov smestaj i da su, radi toga, manjim garnizonima po-
sednute komunikacije Risan — Vilusi — Grahovo — Bileća (vidi
AVII, reg. br. 1/44—2, k. 394: knjigu poslatih depeša štaba 2. korpusa
NOVJ, radiogram br. $\frac{28}{76}$). Međutim, redakcija nije uspela pronaći, ni

jedan nemački dokument iz tog vremena koji bi o tome nešto govorio.
Očigledno je da se naselo dezinformacijama koje je nemačka obave-
štajna služba proturala.

⁵ Štab 2. korpusa je izvestio da se tu radi o neprijateljevim ispa-
dima lokalnog karaktera (vidi u knjizi poslatih depeša štaba 2. kor-
pusa navedeni radiogram br. $\frac{28}{76}$ od 6. februara), a 7. februara — da

postoji življi neprijatelj saobraćaj na komunikaciji Pljevlja — Pri-
jepolje u oba smera, da su četničke snage iz rejonu Bijelog Polja pošle
u pravcu Prijepolja (vidi u istoj knjizi poslatih depeša radiogram br.
 $\frac{29}{76}$). U to vreme u Pljevljima se nalazio jedan bataljon nemačkog

2. ili 3. puka »Brandenburg«, a vršio je ispade radi pljačke stoke i na-
mirnica (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 28 i 62; navedenu knjigu poslatih

depeša štaba 2. korpusa NOVJ radiograme br. $\frac{133}{56}$, $\frac{134}{56}$ i $\frac{135}{85}$ od 28.
januara 1944; AVII, mikroteku, NAV-N-T-77, f. 1299, mikrosnimke br.
049—050).

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETO-
ZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 5. FEBRUARA 1944. KUZ-
MANU JOSIFOVSKOM PITU O PLANU OFANZIVNIH DEJ-
STAVA NA PROSTORU MAKEDONIJE POD BUGARSKOM
OKUPACIJOM I ZAHTEV DA SE HITNO SPROVEDU U DELO
DIREKTIVE JOSIPA BROZA TITA O AGITACIJI I PROPAGANDI¹**

DRUŽE PITU,²

I

Javljam ti se iz okoline Dojranskog Jezera, sa puta prema Marinom mjesto rođenja.³ Prva brigada pošla je u Azot i Porečje.⁴ Sa njom je otišao Abas⁵ i Paneo⁶ (zamjenik generala

¹ Original u Arhivu Instituta za nacionalnu istoriju (Arhiv na Institutot za nacionalna istorija) —• dalje: AINI, Skoplje. Objavljen je u tomu VII, knj. 3, kao dok. br. 11.

² Kuzman Josifovski Pitu, član Centralnog komiteta KP Makedonije i član Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, bio je tada sekretar 5. oblasnog komiteta KP Makedonije. Poginuo je 25. februara 1944. u Skoplju pri pokušaju da se probije kroz blokadu bugarske policije (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 21). Proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije.

³ Svetozar Vukmanović je, sa delom Centralnog komiteta i Glavnog štaba NOV i PO Makedonije i bataljonima »Stevan Haumov« i »Hristo Botev«, 31. januara 1944. pošao iz sela Zborskog (pod planinom Kožufom, u Grčkoj), u pravcu Kumanova (mesta rođenja Mare Naceve, tada člana Centralnog komiteta KP Makedonije). Nastupali su preko planine Pajaka, prešli reku Vardar na oko 40 km severno od Soluna, pošli preko planine Belasice, forsirali reku Strumiu, prešli planine Ograzden i Plačkovicu, forsirali reku Bregalnicu, pa preko planine Oso-gova i preko Krive reke izbili na planinu Kozjak, gde su se 25. februara sastali sa bataljonima »Jordan Nikolov« i »Hristijan Todorovski Karpoš«. Potpunije o tome vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 24.

⁴ Na karti 1:100.000 piše: Poreče, a na kartama 1:125.000 — Porečje. Predeo u srednjem toku reke Treske narod naziva: Poreče. Prva makedonsko-kosovska NOU brigada je tamo pošla 31. januara 1944. Imala je zadatak da ofanzivno dejstvuje na teritoriji koja se nalazila pod bugarskom okupacijom. Ona je, posle sedmodnevnih marševa i borbi, uspela da proдре samo do reјona sela Bogomile, gde su joj jake bugarske okupacione snage veleškog i prilepskog garnizona (45. i 56. pešadijskog puka i 15. artiljerijskog puka) sprečile dalji prodor. Brigada se, uz borbe i naporne marševe, 14. februara vratila na prostor Karadžove, u Jegejskoj Makedoniji. Potpunije o tome vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 12 i 17; Pregled narodno-oslobodilačkog rata u Makedoniji 1941—1944, izdanje Vojnoistorijskog instituta JA, Beograd, 1950, str. 5—6.

Apostolskog⁷). Druga brigada ostala je u Tikvešu i Morihovu.⁸ Sa njom je ostao Orce⁹ i Ljiljak.¹⁰ Ja i Murat¹¹ sa Dončom¹² i Centom¹³ probijamo se sa dva bataljona¹⁴ do V zone.¹⁵ Abas je preduzco rukovođenje cijelim područjem na zapadnu stranu želj. linije Sikoplje — Bitolj, izuzev Prespe. Prema tome, on će rukovoditi i vojnim i političkim radom na tom području. Samo i ti treba da uspostaviš vezu sa I obl.[asnim] kom.[ite-tom] ako imaš lakšu vezu.¹⁶ Orce i Ljiljak će rukovoditi vojnim i političkim radom na području Tikveša, Prespe i Morihova. Prema tome, oni će rukovoditi i radom II i III obi. kom. Ti rukovodi radom V obl. komiteta. Ja ću sa Muratom obrazovati centar i direktno rukovoditi radom IV obi. kom. (kad se organizuje). Samo meni treba da pošalješ Anku¹⁷ i Deseta.¹⁸

⁵ Cvetko Uzunovski Abas. Tada je bio politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

⁶ Pančo Nedelkovski. Poginuo 10. oktobra 1945. u avionskoj nesreći.

⁷ Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

⁸ Na karti 1:100.000 piše: Mariovo.

⁹ Dobrivoje Radosavljević Orce. Tada je bio instruktor Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije.

¹⁰ Borko Temelkovski Ljiljak. Tada je bio član Centralnog komiteta KP Makedonije.

¹¹ Strahil Gigov Murat. Tada je bio zamenik političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

¹² Mihailo Apostolski

¹³ Metodije Andonov Čento. Tada je bio član Inicijativnog odbora za sazivanje Antifašističkog sabora narodnog oslobođenja Makedonije (Antifašističko saboranje na narodnoto oslobodovanje na Makedonija).

¹⁴ Reč je o bataljonima »Stevan Naumov« i »Hristo Botev«.

¹⁵ Ta operativna zona Glavnog štaba NOV i PO Makedonije obuhvatala je teritoriju sledećih srezova: Skoplje, Kumanovo, Kriva Palanka, Kratovo i Sveti Nikole.

¹⁶ Formiranje oblasnih komiteta KP Makedonije počelo je na inicijativu delegata Centralnog komiteta KPJ pri Pokrajinskom komitetu KPJ za Makedoniju. Već u prvoj polovini marta 1943, formirana su tri oblasna komiteta; 1. komitet je obuhvatao srezove: Tetovo, Gostivar, Kičevo, Debar i rejon Debarce; 2. komitet — srezove: Prilep, Bitolj, Kruševo, Ohrid, Resen i Struga; 3. komitet — srezove: Veles, Kavadarci, Negotin (na Vardaru) i Devdelija. U drugoj polovini marta izabran je Centralni komitet KP Makedonije. U aprilu 1943. je formiran 4. oblasni komitet, koji je obuhvatao srezove: Štip, Strumica, Berovo, Pehčevo, Carevo Selo (sada: Delčevo), Kočane i Radovište, a u avgustu 5. oblasni komitet, koji je obuhvatao srezove: Skoplje, Kumanovo, Kriva Palanka, Kratovo i Sveti Nikole. Potpunije o tome vidi Hronologiju NOB, str. 444, 479 i 534.

¹⁷ Mara Naceva

¹⁸ Bane Andreev*

U vezi sa cijelom ovom reorganizacijom odmah trebaš preduzeti sljedeće mjere:

1) Javi Kumanovskom bataljonu¹⁹ da odmah spremi bazu za smještaj centra. Ako ne može na njihovom terenu, onda neka je sprema na terenu Vranjskog odreda.²⁰

2) Odmah tamo pošalji Anku i Delčeta.

3) Nabavi benzina, mašinskog ulja i akumulatora i pošalji u tu bazu²¹.

4) Da Kumanovski bataljon odmah pošalje jednu patrolu koja će se povezati preko Velesa i Planinskog²² u Azotu sa prvom brigadom i Abasom. Patrola treba da izgradi kanal za stalni saobraćaj tim putem.

II

U pogledu agitacije i propagande dobili smo od Tita nove direktive koje treba hitno sprovesti. Te direktive su:

1) Ukinuti sve okružne listiće koji izlaze bez naše kontrole, bave se krupnim političkim problemima i unose zabunu (n.pr. list III obi. kom.). Sprovodeći ovu direktivu mi ćemo organizovati naš centralni list koji će se baviti opštim političkim pitanjima, kao i pitanjima i problemima pojedinih krajeva naše zemlje. Zato je nužno da svaki obi. komitet organizuje šiljanje dopisa o pojedinim problemima iz svoje oblasti. Na taj način mi ćemo osigurati dobru i politički pravilnu štampu. No mi ćemo ipak nastaviti sa izdavanjem listova Prve i Druge brigade²³, pa eventualno i Treće brigade²⁴. Samo što ovi listovi

" Odnosi se na bataljon »Jordan Nikolov«.

²⁰ Odnosi se na 2. južnomoravski NOP odred, jer u to vreme Vranjski NOP odred još nije bio obnovljen. Naime, glavninu Vranjskog NOP odreda su 20. decembra 1941. u selu Dobroj Vodi (kod Vranja) okružile i, posle žestoke borbe, uništile bugarske okupacione snage (u borbi je, pored ostalih, poginuo i Sima Pogačarević, narodni heroj). Odred je obnovljen tek 8. marta 1944. u selu Trgovištu (kod Vranja), mada je Glavni štab NOV i PO Srbije još 4. februara 1944. naredio da se on formira. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 7, dok. br. 29, knj. 20, dok. br. 76 i 142; Hronologiju NOB, str. 714.

²¹ Taj materijal je bio potreban za radio-stanicu Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

²² Stoilko Ivanovski Planinski, ilegalac na terenu veleškog sreza.

²³ Prva makedonsko-kosovska NOU brigada je izdavala list »Bratstvo« (prvi broj je izašao 1. decembra 1943.), a 2. makedonska NOU brigada list »Narodna borba« (prvi je broj izašao decembra 1943). O tome vidi dok. br. 339; Bibliografiju NOR-a, bibliografske jedinice br. 1735, str. 136 i br. 3079, str. 221.

²⁴ Treća makedonska NOU brigada je formirana 26. februara 1944. u selu Žegljane (kumanovski srez) od bataljona: »Jordan Nikolov«, »Stevan Naumov« i »Hristijan Todorovski Karpoš« (vidi tom VII, knj.

ne treba da se bave opštim političkim problemima, nego samo problemima koji se tiču same brigade i kraja gdje ona djeluje. Ukoliko bi se u njima govorilo o opštim političkim problemima, držati se strogo naše centralne štampe.

2) U štampi moramo strogo izbjegavati sektaški stav prema Engleskoj i Americi i strogo izbjegavati svake ispade koji bi mogli nanijeti ozbiljne teškoće našoj novoj državi koju mi stvaramo danas. U tom pogledu treba: a) isticati sve što saveznici pozitivno čine za nas — pomoć vojsci, primanje izbjeglica i ranjenika, isticanje naših uspjeha preko radija i štampe i dr.; b) isticati sve saveznike a ne samo SSSR kad se govori o zajedničkim odlukama saveznika; v) ne kritikovati unutrašnje uređenje savezničkih država; g) redovno donositi izvještaje s anglo-američkih frontova, naročito bombardovanja.

3) Izmijeniti u svakom pogledu ton štampe i agitacije u tom smislu da se svim pitanjima prilazi sa stanovišta jedne nove državne tvorevine koja nije ničija filijala, nego djelo borbe naših naroda. Ne dozvoliti da raznim ispadima dadnemo neprijateljima oružje u ruke za razbijanje demokratski raspoloženih masa u svijetu za nas. Ovo tim prije što nam je njihova pomoć potrebna sad i poslije rata.

4) U pogledu kralja i monarhije držati se odluka AVNOJ. Ne pretjerivati i ne pridavati kralju veći značaj nego što ga ima. Izbjegavati sitne polemike i čuvati dostojanstvo, ali na zborovima dopustiti da narod kaže svoje mišljenje o kralju.

5) Po svim gradovima i selima organizovati uže i šire konferencije na kojima donositi rezolucije i šiljati pozdravne telegrame AVNOJ, NKOJ, Maršalu Titu i Dimitru Vlahovu²⁵.

III

U pogledu organizovanja Inicijativnog odbora Narodno-oslobodilačkog sabora Makedonije ti trebaš hitno da pošalješ Gocetovog oca²⁶ i sve ostale koje predlažeš u novu bazu. Ovo treba što prije da učiniš jer moramo izaći sa proglasom čim prije.

3, dok. br. 19). Ona 11. marta 1944. počinje izdavati svoj brigadni list »Ogin« (vidi dok. br. 339; Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 3346, str. 240). Izdavala je i druge publikacije: »Narodno osloboditelni pesni« u septembru 1944, zatim »Pesni« i »Bilten« 1945. Vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografske jedinice br. 669, str. 54; br. 1192, str. 94; br. 1561, str. 124; br. 1595, str. 126; br. 1735, str. 136.

²⁵ Dimitar Vlahov je bio izabran za potpredsednika u Predsedništvu AVNOJ-a (vidi knj. 11, prilog br. 18).

²⁶ Reč je o Donču Arsovu, ocu Ljupča Arsova.

IV

Dobro bi bilo da Abasu prebaciš nekog oficira koji bi došao kao komandant Prve brigade²⁷, jer će kosovski bataljoni uskoro morati ići za Kosovo²⁸. Isto tako jedan lekar je nužan za Drugu brigadu. U pogledu tehnike, ako možeš, pošalji mi mašina (srpskih) na bazu i jedan geštetner. Isto tako pošalji mi jedan šteker telefonski iz centrale ako možeš takvi nabaviti.

V

Pre tii mjeseca pošli su neki drugovi od Tita do nas²⁹. Po nekim informacijama, oni se nalaze u albanskoj četi u selu Slave ispod Šare³⁰ i trebaju da se povežu sa mnom. Odmah javi Tetovskoj organizaciji da se na svaki način naši drugovi iz I obi. kom. povežu sa njima. Njih treba dopratiti do Kumanovskog bataljona i to ili preko Šare ili preko Azota i Porečja. Najbolje će biti preko Šare i zato Tetovska organizacija mora učiniti sve da ih prebaci. Ovo shvati kao vrlo ozbiljan a hitan zadatak za koji s živo interesuje Tito.

VI

Javi Kumanovskom bataljonu da li možeš smjestiti u Skoplje jednu stanicu da ti je pošaljem. Imam jednu radio-stanicu, te ako je ti ne možeš smjestiti, poslao bih je za Jablanicu u Srbiju.

VII

Ako možeš, javi preko Kumanovskog bataljona južnomoravskim brigadama oko Vranja i Leskovca da ja dolazim u tom pravcu i da oni trebaju mi svršiti ove stvari:

²⁷ Odnosi se na 1. makedonsko-kosovsku NOU brigadu. Ona je formirana 11. novembra 1943. Njen komandant je bio Petar Brajović, sve do 24. juna 1944, kada je postao komandant 1. kosovsko-metohijske NOU brigade. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 19, dok. br. 137; tom VII, knj. 2, dok. br. 78 i knj. 3, dok. br. 62.

²³ Odnosi se na 1. kosovsko-metohijski bataljon »Ramiz Sadiku« i 2. kosavsko-metohijski bataljon »Boris Vukmirović«. Oni su se nalazili u sastavu 1. makedonsko-kosovske NOU brigade kao njen 3. i 4. bataljon. Od njih i oko 50 orvenoarmejača, prebeglih iz nemačkog zarobljeništva, formirana je kasnije 1. kosovsko-metohijska NOU brigada (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 86).

^m Vidi primedbu 4. uz dok. br. 5.

³⁰ To selo se nalazi desetak kilometara severozapadno od Peškopeje (u Albaniji).

1) Sve bugarske vojnike koji su prešli na **njihovu** stranu uputiti kod Kumanovskog bataljona gdje će ući u sastav bug. bataljona »Hristo Botev«.

2) Javiti Štabu Kosovske operativne zone da sa glavnim svojim snagama obuhvati teren Gnjlana i Skopske Crne Gore i da na tom terenu smjesti svoj štab. Na taj način biće u mojoj neposrednoj blizini. No po ovom pitanju ostaviti da oni sami odluče, ali je potrebno da znaju da ću ja biti tu blizu i da jedan od njih me čeka da se dogovorimo o svim stvarima.

Mnogo te pozdravlja

5 februar

Tempo

Položaj

P.S. Telefonski šteker koji mi treba zove se: muški kontakt (šteker) koji se upotrebljava kod telefonske centrale. To je sa jednim krakom. Isto mi treba da mi pošalješ jedan taster.

Ovo pismo pošalji u propisu Orcetu i Abasu.

Tempo

BR. 28

**UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUŠA NOVJ NA PROPUSTE KOR-
PUSNE OBAVEŠTAJNE SLUŽBE¹**

[Od VŠ]

II. KORPUSU

Vaša obaveštajna služba mora biti brza. Neke nemačke snage prelazile su preko Crnogorskog Primorja ka Dalmaciji a vi i Hercegovci o tome ne izveštavate². Tražite od Engleza radio-stanice za važne punktove. Ranije smo vam poslali telegrafiste.

Vaši kuriri stigli.

6 - II -1944 god.
primlj. — Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/38—2, k. 394.

² Odnosi se na pokrete nemačke 118. lovačke divizije (118. Jäger-Divizion). Ona je; čim je oktobra 1943. u Crnoj Gori smenjena od nemačke 181. pešadijske divizije (181. Infanterie-Division), pošla preko Trebinja i Dubrovnika na prostor zapadne Hercegovine i srednje Dalmacije, smenjujući tu delove nemačke 7. SS brdske dobrovoljačke lovačke divizije »Princ Eugen« (7. SS Freiwillige Gebirgsjägerdivision »Prinz Eugen«). Štab 2. korpusa je 7. februara izvestio da je još 9. januara poslao Štabu 29. NOV divizije obaveštenje o pravcu kretanja nemačkih snaga (vidi AVII, reg. br. I/45—2, k. 394: knjigu poslatih depeša

Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. ³⁰—).

BR. 69

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. FEBRUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA RAZMOTRI MOGUĆNOST PREHRANE VEĆINE JEDINICA DIVIZIJE »GARIBALDI« IZ SASTAVA 2. KORPUSA NOVJ¹

Od V.Š.

» Peko² ne može prehraniti veliki broj Talijana³. 139
II Odgovorite: može li vaša divizija oko Kalinovika⁴ primiti
[1944] 1 tal. brigadu i oba radna bataljona. Da li vi na sektoru I.[stočne] Bosne možete takođe primiti 1 brigadu i dva radna bataljona?⁵ Ljudstvo radnih bataljona može se iskoristiti za komore. Ima li kakvih novih pokreta i grupisanja neprijatelja?⁶

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/18—8/1, k. 408 A.

² Peko Dapčević. Tada je bio komandant 2. korpusa NOVJ.

³ Odnosi se na diviziju »Garibaldi« iz sastava 2. korpusa NOVJ. Ona je tada imala tri brigade (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 46 i 49).

* U rejonu Kalinovika nalazila se tada (i sve do sredine marta 1944) samo 10. krajiška brigada 5. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 19, 28, 47 i 153), mada je Štab 3. korpusa NOVJ još 1. februara 1943. radiogramom saopštio Vrhovnom štabu da na sektor Jahorina — Kalinovik upućuje dve brigade sa Štabom 27. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152).

⁵ Štab 3. korpusa NOV je 12. februara 1944. izvestio da je na sektoru od Jahorine do reke Spreče vrlo teško ekonomsko stanje. Istovremeno on je Vrhovnom štabu predložio da se jedna italijanska brigada i jedan radni bataljon zadrže na sektoru 5. NOU divizije, a druga italijanska brigada i jedan radni bataljon da privremeno uđu u sastav 17. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152). Dobivši ovakav odgovor, Vrhovni štab je 13. februara naredio Štabu 2. korpusa NOVJ da u istočnu Bosnu uputi dve brigade i dva radna bataljona (vidi dok. br. 56).

⁶ Štab 3. korpusa NOVJ odgovorio je 9. februara 1944. da na njegovom operativnom području nema jačih neprijateljevih koncentracija niti pokreta (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152).

BR. 69

**DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA OFICIRIMA SAVEZ-
NIČKIH VOJNIH MISIJA OMOGUĆI PRISUSTVOVANJE
OPERATIVNIM I TAKTIČKIM BORBENIM DEJSTVIMA¹**

[Od VŠ]

II. KORPUS⁷¹₄₃

Oficiri savezničkih misija mogu prisustvovati operacija-
ma vaših jedinica. Treba da se uvere u požrtvovanost i hra-
brost naših boraca a da osete teškoće našeg ratovanja. Ovi ofi-
ciri treba da idu sa najistaknutijim delovima ne plašeći se
njihovih žrtava; zasede, streljački stroj, prepadi na pruge itd.
Po operativnim štabovima ne zadržavati ih. Njima objasniti
konkretni zadatak jedinice ne upuštajući se u naše operativne
ideje, velike pokrete itd.

Primij. 6-II- 1944
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša (pisana mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/38—2, k. 394.

Direktiva je radiogramima upućena svim štabovima NOVJ pri kojima su se tada nalazile savezničke vojne misije. Međutim, redakcija je uspela pronaći svega nekoliko tih radiograma: vidi AVII, reg. br. 1/86 i 1/87—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radjopgrame br. 713 i 729 b od 6. februara; AVII, reg. br. 2—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, str. 18; AIZDG, Ljubljana, f. 41/HI: radiogram br. 3 od 9. februara, upućen Glavnom štabu NOV i PO Slovenije. Redakcija objavljuje tekst direktive iz knjige depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, jer je on tu bez oma-
ški, što nije slučaj s gore pomenutim radiogramima.

ZAHTEV CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD FEBRUARA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU DA DOSTAVI PODATKE O SASTAVU POKRAJINSKIH RUKOVODEĆIH TELA SRBIJE I ŠTABOVA 1. JUŽNOMORAVSKE I 1. ŠUMADIJSKE NO BRIGADE, KAO I BROJNO STANJE ČLANOVA KPJ I SKOJ-a U TIM BRIGAMA¹

Od V.Š.

Pošalji nam odmah sastav i kratke karakteristike članova G.Š.,² štaba I j. moravske i štaba Šumadijske brigade³. Koliko

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5 (44). Ma radiogramu nije upisan datum, ali bi se na osnovu poslednje rečenice u njemu moglo zaključiti da je pis^n 5. ili 6. februara 1944. godine.

² Dr Blagoje Nešković je izvestio radiogramom (na njemu nema datuma, a iz drugih se dokumenata vidi da je pisan najranije 25. februara — vidi dok. br. 92) da Petar Stambolić vrši dužnost komandanta, da je Moma (Momčilo) Marković politički komesar a Sveta (Svetozar) Popović član Glavnog štaba — bez određene funkcije. (Svetozar Popović je još kao srednjoškolac u Beogradu prišao naprednom omladinskom pokretu, a 1925, po povratku iz Praga, gde je studirao mašinsku tehniku, posvećuje se novinarstvu. Od osnivanja humorističko-satiričnog lista »Ošišani jež« Popović je bio njegov tehnički urednik. On je bio jedan od pokretača i glavni urednik lista »Nedeljnih informativnih novina«, čiju su redakciju sačinjavah istaknuti jugoslovenski revolucionari. Od 1937. učestvuje na strani legitimne" republikanske vlade u Španskom nacionalnooslobodilačkom ratu, a po završetku toga rata 1939. prelazi u Francusku. Ubrzo je uhapšen i odveden u logor Arzeles (Argeles — sur — mere), a zatim je prebačen u logor Girs (Gurs). Pošto je i u tim logorima nastavio revolucionarni rad, prebačen je u kaznjeničko odeljenje logora Verne (Weres). Odatle je pobjegao u Pariz, ali je otkriven i uhapšen, no on je, uz pomoć francuskih komunista, uspeo da iz zatvora pobjegne i prebaci se u Jugoslaviju. U Beograd je došao 9. februara 1943, a pri formiranju 1. šumadijske NO brigade postavljen je za njenog političkog komesara. Poginuo je 6. maja 1944. na Jelovoj gori, prilikom borbe protiv četnika. Proglašen je za narodnog heroja).

U istom radiogramu je dr Blagoje Nešković izvestio da svi članovi Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, pored partijskih, obavljaju i dužnosti članova Glavnog štaba (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1 (44): knjigu poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju).

³ U vezi s tim brigadama, dr Blagoje Nešković je izvestio (radiogram nema ni broja, ni datuma) da je od ljudstva 1. južnomoravske i 1. šumadijske NO brigade formirana 3. srpska NOU brigada (vidi knjigu poslatih depeša navedenu u prethodnoj primedbi. Iz drugih dokumenata se vidi da je 3. srpska NOU brigada na dan svog formiranja

članova ima P.K. partije i Skoja i gde se oni sada nalaze⁴. Kao i o drugovima koji se nalaze kod tebe ili uz G.Š. i njihove sadašnje dužnosti⁵. Javi nam brojno stanje članova Partije i Skoj-a posebno za obe brigade⁶. Jučer smo obavešteni da je formirana Peta j. moravska brigada⁷.

(9. februara 1944) u selu Poniikvama imala 440 boraca, od kojih je 310 bilo iz 1. južnomoravske NO brigade a 110 iz 1. šumadijske NO brigade (vidi AVII, reg. br. 14/87—2, k. 394: knjigu primljenih i poslatih depeša Staba 2. proleTERSke divizije, radiogram br. 34 od 10. februara 1944. godine).

" Dr Blagoje Nešković je u vezi s Pokrajinskim komitetom KPJ izvestio: on (Nešković) i Momčilo Marković nalaze se u Sandžaku, Ljubinka Milosavljević u Crnoj Gori, Petar Stambolić u Beogradu ili Toplici, Nedeljko Karaičić i Dragi Stamenković u Toplici, Svetislav Kanački u Beogradu. (Kanački je bio rukovodilac tehnike Pokrajinskog komiteta; uhapšen je krajem jula 1944. i ubrzo streljan). O Pokrajinskom komitetu SKOJ-a je izvestio da se Dragi Stamenković, kao što je rečeno, nalazi u Toplici, da je Borivoje Drenovac u šumadiji> dok je Ivica Bilić poginuo u Prijepolju (4. decembra 1944), a od dva novokoptirana člana (ne navodi im imena) jedan se nalazi u Toplici, a drugi u Vranju (vidi knjigu depeša navedenu u prethodnoj primedbi).

⁵ Nešković je odgovorio (na radiogramu nema ni broja, ni datuma) da se s njim nalaze, pored Momčila Markovića i Svete Popovića, još sledeći rukovodioci (koji su trenutno bili bez funkcija, raspoređeni kao pomoć po brigadama): Slobodan Krstić Uča (ranije zamenik političkog komesara 1. šumadijske NO brigade), Milorad Kostadinović (ranije zamenik političkog komesara 1. južnomoravske NO brigade), Jova Stamatović (ranije zamenik 2. proleTERSke brigade), Ratko Sofijanić (ranije načelnik 2. proleTERSke brigade) i Srba iz Obrenovca (reč je o Srboljubu Josipoviću). Potpunije o tome vidi knjigu poslatih depeša navedenu u primedbi 2.

⁴ U vezi s tim pitanjem, dr Blagoje Nešković je izvestio (na radiogramu nema broja, ni datuma) da je 1. šumadijska NO brigada imala 53 člana KPJ i 37 članova SKOJ-a, a 1. južnomoravska NO brigada 67 članova KPJ i 64 člana SKOJ-a (vidi knjigu poslatih depeša navedenu u primedbi 2).

⁷ Redakcija nije ustanovila od koga je, i kada, dobijeno to obaveštenje. Peta južnomoravska NO brigada je formirana 4. februara 1944 (vidi tom I, knj. 7, dok. br. 29).

BR. 69

ZAHTEV VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. FEBRUARA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ DA ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE PRENESE NAREĐENJE DA OBNOVI MOTAJIČKI NOP ODRED¹

	rt			SADRŽAJ	
'O rt Q	g rt O	$\frac{Si}{TI}$	$\frac{S}{O}$	FI® ¹	P>§ O, .5 «T3 c ^k
133	7.II. [1944]	V. št.	VI. K. -	Na Motajici mora biti odred, Ovo naređenje prenesite ll.d. ²	117

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, original (rubrike s nazivima su izvučene na opalografu, a sadržina u njima² pisana je mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. IQ/82—8, k. 483. Štab 11. NOU divizije naredio je 13. januara 1944. da se rasformiraju Motajički, Prnjavorski, Tešanjско-teslički i Banjalučki NOP odred, a njihovo ljudstvo da uđe u sastav 5. krajiške (kozarske) NOU brigade, 12. krajiške NOU brigade i 14. srednjobosanske NOU brigade (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 71). Međutim, već 1. februara je Štab divizije izdao naredbu da se svi ti odredi obnove, određujući i njihov komandni kadar. Obnavljanju Motajičkog NOP odreda (čije se ljudstvo nalazilo u 12. krajiškoj NOU brigadi, 12. slavonskoj NOU brigadi i 14. srednjobosanskoj NOU brigadi), pristupilo se krajem februara 1944 (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 92).

BR. 69

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JOSIPA BROŽA TITA OD 7. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JE IMENOVANA SAVEZNIČKA VOJNA MISIJA PRI 10. KORPUSU NOVJ I DA JE ODOBRIJO POPUNU MISIJE PRI 6. KORPUSU NOVJ¹

			60				8
	B			Sadržaj	depeše		. s i
8	3	CI	2				C p
751	7.II.	14-30	V.Š.	Odobrio sam dolazak jednog američanskog oficira, kao i jednog engleskog oficira kod misije IV. Korp/			
	[1944]			Odredio sam englesku misiju za X. Korpus. Odredite mjesto za bacanje materijala X. Korpusu ³ .			
						%	.k
						,3	.a
							c

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/88—2, k. 119/1.

² Saveznička vojna misija nije tada postojala pri Štabu 4. korpusa NOVJ, pa stoga redakcija pretpostavlja da je u poslatom radiogramu (koji redakcija nije pronašla), umesto rimskog broja IV, bio napisan broj VI. Dotad su na teritoriji Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske savezničke vojne misije postojale samo pri Glavnom štabu i pri štabu 6. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 656 od 8. februara 1944).

³ Glavni štab je 9. februara 1944. izvestio da će to biti livada između kota 195 i 216 i Glibokog potoka u rejonu Rasinja — Prkos, južno od drumu Ludbreg — Koprivnica (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i POJ, radiogram br. 677).

BR. 69

**NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR-
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD FEBRUARA
1944. O ORGANIZACIJI I STRUKTURI ŠTABOVA KORPUSA
NOVJ¹**

HRVATSKA, VI I VIII KORPUS²

Formacija štaba korpusa: kdt³, komesar, zamjenik kdt-a, načelnik, pomoćnik načelnika. Štab ima:

1. Operativni dio sa odsjeirna: operativni, u vezu, obavještajni, za naoružanje, intendanturu, sanitet, vojni sud.

2. Korpusnu vojnu oblast (na primjer, Vojna oblast IV korpusa⁴) sa odsjeirna: za mobilizaciju, za saobraćaj, ekonomski (radionice, fabrike, imagacini itd.), sanitetski, za zaštitu naroda, oblasni vojni sud.

Detalji:

1. Štab korpusa rukovodi i odgovoran je za cjelokupnu službu. Načelnik rukovodi štabskom službom i neposredno sa prva tri odsjeka. Pomoćnik sa druga četiri, a zamjenik kdt-a korpusnom vojnom oblašću. Na čelu odsjeka nalaze se šefovi.

¹ Original poslate depeše (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 52—1/1, k. 15.

U ARP, Beograd, zaveden pod reg. br. 12547, nalazi se jedan primerak originala, na kojem nema adresata, a s kojega su, po svemu sudeći, vršeni prepisi za pojedina odeljenja Vrhovnog štaba. Obadva дпп^Лл je potpisao vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito, ali ni na jednom od njih nema datumaT (Kasnije "je na ovqnF.drugom⁴ primorku Aleksandar Ranković mastilom dopirao godinu⁴. Međutim, da jednom prepisu, koji je overio načelnik Ekonomskog odeljenja Jovnog štaba NOV i POJ Mitar Vujović, napišanje datum: ~8" februar Jf44 (vidi AVII, reg. br. 3—1, k. 15), dok na jeHnom neoveFenom-'pfS¹ pisu, koji je izvršen s onog drugog primerka originala (bez adresata), napisan je kao datum: 9. februar 1944 (vidi reg. br. 1/5—1, k. 111 A). U stvari naredbu je vrhovni komandant najkasnije napisao 6. februara 1944, jer su je toga dana pojedini štabovi počeli primati radiogramima (vidi AVII, reg. br. 1—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 729-a od 6. februara; reg. br. 2—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme od 6. februara sa grupama: 180, 101 i 142). No, s obzirom na to da se u nizu kasnijih dokumenata Vrhovnog štaba ova naredba tretira kao da je od 8. februara, redakcija je odlučila da je, uz ovu napomenu, uvrsti između dokumenata datiranih 7. i 8. februara.

² Zaglavlje je, mastilom, ćirilicom, dopisao načelnik Vrhovnog štaba Arso Jovanović.

³ komandant

⁴ U onom drugom primerku originala, koji se nalazi u ARP, Beograd, kao i u obadva navedena prepisa, umesto »IV korpusa« napisano je: V korpusa. To je u tekstu jedina razlika između ova dva originala.

2. U slučaju odlaska operativnog štaba i jedinica korpusa, zamjenik kdt-a i organi korpusne vojne oblasti ostaju na svojoj teritoriji i obavljaju sve vojne službe. Pod korpusnom vojnom oblašću u tom slučaju potpadaju i oni odredi, odnosno jedinice ostavljene za bezbjednost te teritorije.

3. Korpusne oblasti moraju se razgraničiti.

4. Izvršni organi korpusne vojne oblasti su komande područja, odnosno komande mjesta. Komande područja treba da predstavljaju ekonomsko-teritorijalnu cjelinu, koja obuhvata 2—3 sireza. Komandu područja sačinjavaju: kdt, polit, komesar i zamjenik kdt-a ti potčinjeni mu referenti: mobilizacijski oficir, referent saniteta, intendantski oficir, saobraćajni oficir, opunomoćenik za zaštitu naroda. Mobilizacijski oficir je ujedno i zamjenik kdt-a. Komande mjesta sačinjavaju: kdt, pomoćnik i polit.[ički] delegat.

5. Za organizaciju odsjeka za zaštitu naroda poslaće se specijalno uputstvo.

6. Načelno, teritorijalna vojna vlast spada u nadležnost korpusa. Ali one divizije koje su vezane za neku teritoriju obavezno moraju uspostaviti vojnu vlast onako kako je to predviđeno za korpuse,

7. Naredba stupa odmah na snagu i njome se ukidaju sve ranije izdate naredbe o organizaciji vojne vlasti u pozadini⁵.

8. Odmah nam predložite zamjenike komandanta korpusa, odnosno samostalnih divizija.

Tito

12"

81, 82, 83, 84, 85, 86, 87

175, 105142, 84, 109, 119, 407.

⁵ Vidi knj/6, dok. br. 8 i 95.

⁶ Svi brojevi posle potpisa naknadno su dopisani mastilom. Redakcija nije mogla sa sigurnošću utvrditi šta označavaju, a pretpostavlja da su to bili brojevi depeša kojima je naredba preneti pojedinim štabovima.

BR. 69

**ODOBRENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA 18
NO DIVIZIJU UPOTREBI NA SEKTORU KOČEVJE — LJU-
BLJANA¹**

Prejeto od Vrhovnega štaba NOV in POJ²
8.11.44. ob³ 8.30 uri⁴

18. diviziju upotrebite prema vašem planu⁵. Z⁶ vašim snaga-
ma vi rukovodite. Hrvatima⁷ prethodno javite odlazak 18.
divizije na Notranjski sektor⁸.

Od danas radimo po staroj azbuoi a sa novim ključem.
Javite hitno da li ste razumeli.

¹ Original primljene depeše (pisan na mašini, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 41/III. Broj u desnom gornjem uglu dopisan je mastilbm i označava broj depeše.

² Dopisano je u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Primljeno od Vrhovnog štaba NOV i POJ.

³ u

⁴ časova

⁵ Plan Glavnog štaba NOV i PO Slovenije bio je da izvrši jači ofanzivni pritisak i ponovo potpuno poruši železničku prugu Kočevje — Ljubljana (vidi tom VI, knj. 11, dok. br. 15).

⁶ S

⁷ Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

⁸ Glavne snage 18. NO divizije (9. slovenačka NO brigada i 10. slovenačka NO brigada »Ljubljanska«) dejstvovala su do 14. februara 1944. na prostoru Gorskog kotara, a tada su pošle u rejon Kočevja, gde se od ranije nalazila njena 8. slovenačka NO brigada »Fran Levstik« (vidi tom VI, knj. U, dok. br. 1, 6, 9, 12, 14, 61 i 76).

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE
ODRŽI KONFERENCIJA LEKARA NARODNOOSLOBODILAC-
KOG FRONTA HRVATSKE UKOLIKO NEMA USLOVA ZA
ODRŽAVANJE KONGRESA¹**

U	Q	C	W j ³ • ⁵ O	Sadržaj depeše	Q p p
771	8.II. [1944]	09-55	V.š.	Pripremali smo delegate, ali smo pokret obustavili posle vaše depeše. Odredite konferenciju i po svim pitanjima donesite zaključke kao pripremu za kongres, koji ćemo organizirati naknadno."	so ^ c 'H

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/90—2, k. 119/1.

² Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je da usled neprijateljevih dejstava nema uslova za održavanje kongresa lekara Narodnooslobodilačkog fronta Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslanih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 598 i 610 od 6. februara 1944).

³ Verovatno: Održite.

" Prvi kongres lekara Narodnooslobodilačkog fronta Hrvatske održan je od 24. do 27. februara 1944. u Glini. Prisustvovalo mu je oko 200 delegata. S kongresa su upućeni pozdravni telegrami maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu, AVNOJ-u, Centralnom komitetu KPJ, ZAVNOH⁴¹. Na kongresu je usvojen tekst proglasa koji će se uputiti svim sanitetskim radnicima Hrvatske (vidi pomenutu knjigu poslanih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1254 od 16. marta u 21,50 časova; tom V, knj. 25, dok. br. 127, radiogram br. 1255 od 17. marta; Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 2, dok. br. 61).

BR. 69

**PRIMEDBE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 8. FEBRU-
ARA 1944. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA CRNU GORU
I BOKU NA IZVEŠTAJ I ZAKLJUČKE SA SAVETOVANJA PO-
KRAJINSKOG KOMITETA¹**

8-II-1944 g.

(Radliogramom predato)

ŠTABU II KORPUSA

— Za Blaža² —

Kuriri sa poštom stigli ovde četvrtog februara.³ Odgovor na vaš izveštaj⁴ i »Zaključke«⁵ dobićete⁶, a sada najvažnije:

1.— Ne slažemo se u pojedinostima sa odlukama vašeg savetovanja⁷, a naročito u pogledu ocene rada za vreme ranijeg rukovodstva⁸.

2.— U narodno-oslobodilačke odbore ne ulaze žene i omladinci kao predstavnici svojih organizacija, jer oni nisu skup predstavnika raznih organizacija, već slobodno birani organi sveopšte narodne vlasti.

3.— Izvlačenje žena iz vojnih jedinica, njihovo razoružavanje i upućivanje u pozadinu — velika je greška. To ispraviti ne samo zadržavanjem starih već i primanjem novih žena — boraca.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6799/1, 1—13 (44). Rukopis je Aleksandra Rankovića.

² Blažo Jovanović. Tada je bio sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku.

³ Kuriri su bili iz sastava 29. NOU divizije (vidi tom IX, knj. 5, - dok. br. 38).

⁴ Reč je o izveštaju Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku od 1. januara 1944. Izveštaj se nalazi u ARP, Beograd, reg. br. 4870/IV, 1 — 37 (44).

⁵ Odnosi se na Zaključke proširenog sastanka Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku, održanog 17. avgusta 1943. Jedan primerak Zaključaka (u obliku brošure) nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 5994/III, 4—5 (43). Zaključci su dostavljeni Centralnom komitetu KPJ zajedno sa izveštajem Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku od 17. novembra 1943. Vidi ARP, Beograd, reg. br. 5206/V, 1 — 32 (43).

⁶ Centralni komitet KPJ je 28. februara 1944. poslao pismo Pokrajinskom komitetu KPJ za Crnu Goru i Boku (vidi dok. br. 102).

⁷ Reč je o proširenom sastanku Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku, održanom 17. avgusta 1944. godine.

⁸ Odnosi se na sastav Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku do početka juna 1943 (vidi dok. br. 71).

4.— Vaš agitprop nije nikakvo izdavačko preduzeće, pa zato ne može potpisivati razna izdanja, a naročito publikacije anti-fašističkog veća⁹ i sličnih tela. Partijske publikacije potpisuje i za njih odgovara jedino PK^K.

5 _ Neophodna je vaša hitna pomoć drugovima u Sandžaku bez obzira na definitivno rešenje toga pitanja, koje ćete dobiti u sledećem pismu¹¹.

6.— Vaše rukovodstvo proširite kooptiranjem Veljka Mićunovića i Puniše Perovića u biro. U plenum ulaze Voja Biljanović za Cetinje, Savo Joksimović za Kolašin, Vukalica Milutinović za Podgoricu¹², s tim što kao sekretari i dalje ostaju na svojim dos.[adašnjim] duž.[nostima]. Javite nam imena sekretara okružnih komiteta za Nikšić i Boku¹³ i da li oni mogu ući u PK¹⁴.

⁹ Reč je o ZAVNO-u Crne Gore i Boke (vidi primedbu 3. uz dok. br. 9).

Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru i Boku

¹¹ U tom pismu ne govori se konkretno o Sandžaku, već se insistira na tome da Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru i Boku, na osnovu pravilno shvaćenih odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a, usmerava propagandu, politički i organizacioni rad (vidi dok. br. 102). Međutim, konkretno, se u vezi sa Sandžakom govori u direktivi Centralnog komiteta od 31. marta 1944. koja je upućena Oblasnom komitetu KPJ za Sandžak (vidi dok. br. 216), s kojom je i Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru i Boku bio upoznat. Inače, definitivno je rešeno pitanje Sandžaka kada je ZAVNO Sandžaka 25. marta 1945. odlučio da se šest srezova Sandžaka pripoje federalnoj Srbiji, a preostala dva sresa i nekoliko opština — federalnoj Crnoj Gori.

¹² Sada: Titograd.

¹³ Sekretar Okružnog komiteta KPJ Nikšić tada je bio Savo Brković, a sekretar Okružnog komiteta Boka — Veliša Leković.

¹⁴ Dobivši obaveštenje ko su sekretari pomenuta dva okružna komiteta, Centralni komitet KPJ u jednom dužem radiogramu, pisanom posle 16. februara (redakcija nije uspela pronaći poslati radiogram, a na primljenom radiogramu nije stavljen datum, ali pretpostavlja da je pisan oko 22. februara), nalaže sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku sledeće:

»Prvo. Druga Božu Ljumovića treba kao člana Biroa P.K. pozivati na sve sednice rukovodstva. Time će vaša veza sa Većem (odnosi se na ZAVNO Crne Gore i Boke — prim. redakcije) biti normalnija a uticaj na njegov pravilan rad čvršća. Drugarica Stana (reč je o Stani Tomašević — prim. red.) je takođe član vašeg Biroa. Kao četvrtog člana Plenuma kooptirajte drugu Savu Brkovića za Nikšić (odnosi se na Okružni komitet KPJ[Nikšić — prim. red.], a za Boku pronađite lokalnog čoveka — eventualno radnika Petrovića (reč je o Matu Petroviću — prim. red.), jer Veliša je podbacio u dosadašnjem radu« (vidi AVII, reg. br. 3/3—1, k. 396: knjigu primljenih i poslatih depeša političkog

komesara 2. korpusa NOVJ, radiograme br. $\frac{23}{98}$, $\frac{24}{91}$, $\frac{25}{88}$, $\frac{26}{88}$).

7.— Vodićemo računa o željama druga Brike¹⁵ da pođe na kurs.

8.— Pokrajinski komitet se mora više zamteresovati za rad partijskih organizacija u brigadama i odredima na svome terenu. Ne mešajuoi se u vojno-operativna pitanja, PK je dužan da pružajući svestranu pomoć partijskim organizacijama u vojsci odozdo do gore — koordinira rad svih partijskih organizacija na svome terenu. CK KPJ će i dalje održavati vezu sa part. organizacijama II korpusa i one će, kao i PK, podnositi njemu izveštaje o partijskom radu u Korpusu.

9.— Preko trećeg koprusa opet smo poslali za vas, Drugi korpus, za M.¹⁶, Sr.¹⁷ i ostale [. . .]¹⁸ veću količinu raznog materijala i ostale pošte. Jedan raniji transport materijala za vas nalazi se još kod Mostarskog bataljona. Interesujte se.

¹⁵ Radoje Dakić Brko, tada član Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku. Umro je, kao sekretar Centralnog odbora Jedinste-nih sindikata radnika i namešteraika Jugoslavije, 13. januara 1946. u Moskvi, gde se nalazio na lečenju. Proglašen je 12. jula 1949. za narod-nog heroja.

¹⁶ Makedoniju

¹⁷ Srbiju

¹⁸ Ovde je jedna skraćenica (dva ili tri slova) nejasno napisana.

BR. 81

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JOSI-
PA BROZA TITA OD 8. FEBRUARA 1944. ŠTABU MORNARI-
CE NOVJ DA SVE SVOJE IZVEŠTAJE DOSTAVLJA NEPO-
SREDNO VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ¹**

Redni broj	Dan i sat primitka	Depeša	Potpis Broj grupe
53	8/II 12 ^h V.Š.	Sve vaše i savezničke akcije na ostrvima ne- posredno nam dostavljajte ² . To se odnosi i na obavještajne i druge podatke. = T. ³ =	49

BR. 39

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA PRI-
MORSKIM DIVIZIJAMA IZMENI BROJNE OZNAKE, DA PRI-
HVATI OPREMU PONUĐENU OD SAVEZNIKA I DA SE DI-
REKTNO POVEŽE S ITALIJANSKIM POKRETOM OTPORA¹**

Prejeto² od Vrhovnega štaba 9.II.44. ob³ 8,35 uri

Dovoljavamo spuštanje sprema kao i svega onoga što
koristi borbi protiv Nemaca⁴.

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/12—2, k. 2072.

² Vrhovni komandant je to naredio zato što je Štab Mornarice o borbenoj aktivnosti na Jadranskom moru slao izveštaje Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske i štabu 8. korpusa NOVJ, a ovi to prenosili Vrhovnom štabu.

³ Josip Broz Tito

¹ Original primljene depeše (pisan na mašini, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 41/11. Cifra u desnom gornjem uglu napisana je mastilom, a označava brdj depeše.

² Preneto

³ u

⁴ Spiskovi primljenog materijala za jedinice NOVJ u Sloveniji nalaze se u AIZDG, Ljubljana f. 18.

Stupite u direktnu vezu sa Italijanima⁵.

Engleski pukovnik kojii je došao ovamo⁶ kaže da je ouo da ste vi Jonesu⁷ oduzeli radiostanicu navodno zato što vam Englesi ne šalju materijala. Hitno javite jer mi ne vjerujemo da ste mogli tako što učiniti⁸.

Brojevi vaših primorskih divizija jesu: trideset® i¹⁰ trdes —viti tri — desetjedan. Ispravite.

⁵ Reč je o delegatima Direkcije Komunističke partije Italije za severnu Italiju: Frančeska Leona (Fmncsko Leone) i Gvida Lampredija (Guido Lampredi). S njima su od 2. do 4. aprila 1944. održali sastanak delegati Centralnog komiteta KP Slovenije (vidi Estratto del n. 12 di »Rinascita« — december 1953: Luidi Longo: »I komunisti e il problema triestino, str. 13). Na sastanku je usvojena zajednička platforma za buduće borbe. O tome vidi još i Uputstvo Centralnog komiteta KPJ od 5. februara 1944. Pokrajinskom komitetu KP Slovenije za Slovenačko primorje (Arhiv Centralnog komiteta KP Slovenije, reg. br. 3170).

⁶ Odnosi se na pukovnika britanske vojske Pidersa (Piders). On je januara 1944. pošao za Sloveniju, s ciljem da se prebaci u Austriju. Međutim u tome nije uspeo, pa je obišao Istru pre povratka za Veliku Britaniju (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1253 od 16. marta 1944).

⁷ Vilijem Džouns (Wiliam Jones), major britanske vojske. Tada je bio šef Anglo-amerioke vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije. U sedište Glavnog štaba (po odobrenju Vrhovnog štaba NOV i POJ) prispeo je 27. juna 1943. godine.

⁸ Obaveštenje u vezi s radio-stanicom nije bilo istinito.

⁹ Ta brojna oznaka je dodeljena tadašnjoj 32. slovenačkoj NO diviziji, koja je 6. oktobra 1943. bila formirana kao Goriška NO divizija (vidi tom VI, knj. 7, dok. br. 95 i 111), pa ubrzo (17. oktobra 1943) preimenovana u 27. slovenačku NO diviziju (vidi tom VI, knj. 8, dok. br. 39). Međutim, po naređenju Vrhovnog štaba, još 10. oktobra 1943. u sastavu 3. korpusa NOVJ bila je formirana 27. NOU divizija, te je slovenačka 27. NO divizija 22. decembra 1943. preimenovana u 32. NO diviziju (vidi tom VI, knj. 9, dok. br. 103). No, kako je 12. decembra 1943. u Hrvatskom zagorju bila formirana 32. NO divizija, Vrhovni štab je 32. slovenačkoj NO diviziji ovom naredbom odredio konačnu brojnu oznaku.

Do završetka rečenice trebalo bi da piše: trideset jedan. Ta brojna oznaka dodeljena je tadašnjoj 26. slovenačkoj NO diviziji, koja je 6. oktobra 1943. bila formirana kao Triglavsko NO divizija, pa krajem istog meseca preimenovana u 26. slovenačku NO diviziju (vidi tom VI, knj. 7, dok. br. 95 i 139; knj. 8, dok. br. 66). Tadašnju brojnu oznaku joj je promenio Vrhovni štab stoga što je još 7. oktobra 1943. bio naredio da se od dalmatinskih brigada iz sastava 4. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Štaba Kninskog sektora formiraju 19, 20. i 26. NO divizija.

BR. 69

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DELOM SNAGA
SADEJSTVUJE SA 5. NOU DIVIZIJOM¹**

Od V.Š.

9 Morača² je prebacio svoje glavne snage na sektor 104
II Kalinoyik — Foča. Snage koje ste vi predvideli za ovaj
[1944] sektor³ zadržite na prostoru Bogovići — Rogatica — So-
 kolac, radi obostranog dejstva na višegradske komunika-
 cije. Odgovorite po pitanju Talijana."

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/19—8/1, k. 408 A.

² Milutin Morača. Tada je bio komandant 5. NOU divizije.

³ Štab 3. korpusa NOVJ bio je predvideo da na taj sektor uputi
dve brigade iz sastava 27. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 22, dok br.
152).

" Vidi dok. br. 29 — primedbu 5.

**UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ NA VELIKE GUBITKE
KOJE NJEGOVE JEDINICE TRPE JURIŠAJUĆI NA UTVR-
ĐENE GRADOVE I NAREĐENJE DA DEJSTVA USMERI NA
NEPRIJATELJEVE KOMUNIKACIJE¹**

		SADRŽAJ			
№	Priloga	Št.	Knj.	Str.	Pl.
151	9JI. [1944]	V. št.	VI. K.	Imate velike gubitke'. Na grado- ve ne treba jurišati. Akcije na komunikaciji doneće bolje rezul- tate.	

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, original (rubrike s nazivima su izvučene na opalografu, a sadržina u nji-
ma pisana je mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 10/48—8, k. 483.

² Odnosi se na napade koje su 12. NO i 28. NOU divizija i delovi
Osječkog i Požeškog NOP odreda 22. i 23. januara 1944. izveli na ne-
priateljeva uporišta u Caglinu, Poreču i Kuli, i tom prilikom imali
114 mrtvih i 227 ranjenih (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 47), kao i na
borbe dva bataljona Daruvarskog NOP odreda 23. januara 1944. kod
sela Dežanovca, gde su imali 14 mrtvih i 21 ranjenog (vidi tom V, knj.
24, dok. br. 37).

BR. 69

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA TEN-
KISTE, AVIJATICARE I MORNARE UPUĆUJE U DRVAR'

				Sadržaj depeše	§
U	3	Q	5		0
α	q	α3	o		α
811	9.II	14-59	V.Š.	Prvo tenkiste, avijatičare i morna- re upućujte u Drvar. ⁵ Drugo: imate li radio-vezu sa Zagrebom? ³ Treće: odnosi se na VI Korpus. ⁴ Četvrto: Amerikance ⁵ pošaljite Maklanu. ⁶	π ΓY "3 q
	[1944]				§ t

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/94—2, k. 119/1.

² Vrhovni štab je 29. januara 1944. naredio Glavnom štabu NOV i PO Slovenije da tenkiste, avijatičare i ostalo tehničko osoblje preko ostrva Visa uputi u Italiju na vojnu obuku (vidi knj. 11, dok. br. 212). Prva grupa (36 tenkista) prispela je 8. februara u sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Međutim, ovaj ih tada nije mogao prebaciti na Vis, jer-su obalski pojas Hrvatskog primorja kontrolisali Nemci; stoga se obratio Vrhovnom štabu s pitanjem gde će uputiti tenkiste (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 629 od 8. februara).

³ U to vreme Glavni štab NOV i PO Hrvatske još nije imao radio-veze sa ilegalnim organima KP Hrvatske u Zagrebu (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 706 od 10. februara).

⁴ Reč je o odobrenju vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita za popunu Savezničke vojne misije pri Štabu 6. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 33 — primedbu br. 2).

⁵ Odnosi se na dva američka avijatičara — majora i podoficira (čija imena redakcija nije uspela saznati) koje su, prilikom spuštanja iz zapaljenih aviona, prihvatile jedinice NOVJ (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 649 od 8. februara 1944).

⁶ Ficroj Maklin (Fitzroy Maclean), britanski general, šef Anglo-američke vojne misije kod Vrhovnog štaba NOV i POJ.

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. FEBRUARA 1944. REFERENTU SANITETA 5. KORPUSA NOVJ DA SE PRVORAZREDNA PAŽNJA POSVETI UŽOJ SPECIJALIZACIJI SANITETSKIH KADROVA I PREDUZIMANJU MERA ZA SPREČAVANJE ŠIRENJA ZARAZNIH BOLESTI¹

SANITETSKI OTSJEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
9.II. 1944.

REFERENTU SANITETA V KORPUSA NOVJ

1) Saopštavamo vam da je najnovijom direktivom Vrhovnog štaba vaspitanje novih i usavršavanje i uzdizanje starih sanitetskih kadrova istaknuto na najvidnije mesto među svim zadacima našega saniteta u isadanjem momentu².

Potrebno je što više mobilisati novih snaga u sanitetu i osposobljavati ih u bolnicama početnim kursovima. Stručno uzdizanje starih kadrova treba da ide otsada više u pravcu njihove **specijalizacije**: previjači, inistmmentari, higijeničani, dezinfektori, bakteriolozi. Stoga obezbedite permanentno održavanje svih kurseva, bez obzira na trenutnu vojnu situaciju.

2) Najhitnije dovršite organizaciju dezinfekcionih stanica. Obavezno je da dez. stanica sadrži kupatilo, suhu komoru i burad. Nedovoljno je osloniti se samo na jedan od ovih delova. Isto tako ne sme se pasti u grešku da se čitava organizacija depedikulacije svede na ove dez. stanice a da se zanemare higijenske mobilne ekipe u brigadama, kao što smo to primetili u poslednje vrijeme. Higijenske mobilne ekipe odgovaraju specijalnim uslovima i one su nezamenljive sve dok traju ti uslovi (pokretni rat). Dosljedna depedikulacija može se vršiti samo kombinovanjem jednih i drugih ustanova — dez. stanica i higijenskih mobilnih ekipa — kao i ličnom aktivnošću samih boraca.

3. Opaženo je da se zarazna odjeljenja ne pridržavaju uputstava o organizaciji zarazne bolnice; nadalje, da se pri

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 28—5, k. 463.

² Redakcija nije uspjela pronaći tu direktivu kao poseban dokumenat.

seobi ili napuštanju prostorija ne poduzimaju mjere za sprečavanje širenja zaraznih klica, pače ne daju se ni uputstva seljacima što da oni sami urade. Ovakvom krivom radu i stavu morate energično i odmah stati na put.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Po naređenju šefa
otseka
Pomoćnik, potpukovnik:
Dr Kraus³

I

⁵ Dr Herbert Kraus

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. FEBRUARA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ O PODACIMA DA NEPRIJATELJ PRIPREMA OFANZIVNI PODUH VAT U SLAVONIJI I O ODGOVORU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO VOJVODINE U VEZI S USPOSTALJANJEM MEĐUSOBNE RADIOVEZE¹

№	e	M ^{as}	o	SADRŽAJ	U	v
173	10.11. V.St. [1944]	VI. K.		Saznajemo o pripremi 1. i 4. zdru- ga sa nešto Nemača i ustaša za ofanzivu protiv vas. ² Oni bi iz Sla- vonije prešli ka Novskoj, Daruva- ru, Bjelovaru. ³		
174	10.11. V. St.	VI. K.		Vojvodina ⁴ vam javlja: »Primili pi- smo. Radićemo s vama u 9,30 sati. Davaćemo na 4192 KC, a primiti na 0059500 KC. Pošaljite šifru po ku- ririma.«		

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša štaba 6. korpusa NOVJ, original (rubrike s nazivima su izvučene na opalografu, a sadržina u njima je pisana mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 10/86—8, k. 483.

² O tome je od Vrhovnog štaba NOV i POJ 11. februara obavešten i Glavni štab NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 1/97—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radio-gram br. 844).

³ Ta ofanziva nije tada usledila.

⁴ Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Vojvodine.

ZAHTEV CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 10. FEBRUARA 1944. POLITIČKOM SEKRETARU OBLASNOG KOMITETA KP HRVATSKE ZA DALMACIJU VICKU KRSTULOVICU I INSTRUKTORU CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI OBLASNOM KOMITETU SVETISLAVU STEFANOVICU DA IZVEŠTE ŠTA SU PREDUZELI U ČILJU SVOG PREBACIVANJA SA OSTRVA VISA U SEDIŠTE ŠTABA 8. KORPUSA¹

CS CS		D®p ^e ša		u	&
G				O	Sh
u £	«s Π			a,	m
	o a				
63	10/11 U ^h V.Š.	Za Živka ² i čecu. ³ Najhitnije javite imate li mogućnosti za vaše prebacivanje kod štaba VIII Korpusa i šta ste u tom pravcu preduzeli? Da li ste dobili cirkulare C.K. K.P.J. o kursevima, ⁵ radu među ženama ⁶ i ostali materijal? Izvještaj od januara i novine primili smo danas.			100

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/15—2, k. 2072.

² Omaška; trebalo bi da piše: Vicka. U to vreme Vicko Krstulović, član Centralnog komiteta KPJ, koji je bio politički sekretar Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, nalazio se na Visu, gde je bilo i sedište Štaba Mornarice NOVJ.

³ Svetislav Stefanović Ceća. Tada je bio instruktor Centralnog komiteta KPJ pri Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju.

⁴ Istog dana (10. februara) Vicko Krstulović i Svetislav Stefanović su uputili radiogramom sledeći izveštaj Centralnom komitetu KPJ:

»Na Šibenskom, Zadarskom i Kninskom okružju nalaze se dva člana Obi. komiteta, tri člana Obi. N.O.O., jedan član Obi. komiteta SKOJ-a. U srednjoj Dalmaciji su dva člana Obi. komiteta, dva člana Obi. N.O.O. U Makarskom i Juž.-dalm. okružju su dva člana Obi. komiteta, jedan član Obi. komiteta SKOJ-a, jedan član Obi. N.O.O. Ovdje su Vicko, Baja (Ante Jurjević — prim. red.) i čeca, dva člana Obi. N.O.O., jedan član Obi. komiteta SKOJ-a i agitprop sa tehnikom.

Sa dolaskom novih nemačkih divizija u Dalmaciju i zaposjedanjem obale, za sada je skoro nemoguće naše prebacivanje. Usljed stalnog držanja svili komunikacija u vrlo velikoj mjeri bio bi otežan naš rad kao rukovodstva, a po izvještajima naših drugova već na terenu, bilo bi i nemoguće, bez velikog rizika, održati se na kopnu Dalmacije.

Sa Visa održavamo kurirsku i radio-vezu i rukovodimo sa svim okružjima. Isto tako i sa Italijom (odnosi se na ustanove NOVJ — pri-

**ODOBRENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR-
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 10. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA UZ POMOĆ SA-
VEZNIČKIH OFICIRA OTVORI ŠKOLU ZA OBUKU MORNAR-
IČKIH DIVERZANATA¹**

Л	rt	SS	Depeša	Š	&
ab	te	SS		Š	.
rt	Q	E		O	m
64	10/11	11 ^h	Dozvoljavam otvaranje saboterske škole uz	26	
	V.Š.		savezničku pomoć ² .		
			p 3		

medba redakcije). Dok traje ovakvo stanje, mišljenja smo da je najbolje da ostanemo na Visu.

Postoji eventualna opasnost u slučaju invazije Visa da budemo odbačeni u Italiju. U ovom slučaju izlaz bi bio da se avionom prebacimo u domovinu. Molimo vaše mišljenje i odluku po ovome« (vidi pomenutu knjigu depeša štaba Mornarice NOVJ, poslate radiograme: br. 58, 59 i 60).

Centralni komitet je, na osnovu ovog i drugih izveštaja u kojima je isticano prisustvo jakih nemačkih snaga na obalskom pojasu (vidi u istoj knjizi depeša štaba Mornarice NOVJ poslate radiograme: br. 62 od 10. februara, br. 76 od 13. februara, br. 84 od 16. februara i br. 89 od 17. februara) dozvolio da se Biro Oblasnog komiteta zadrži na Visu (vidi dok. br. 74).

⁵ Odnosi se na direktivu Centralnog komiteta KPJ od decembra 1943. o radu, organizaciji i programu partijskih kurseva (vidi knj. 11, dok. br. 172).

⁶ Reč je o pismu Centralnog komiteta KPJ od 2. januara 1944. Vidi ARP, Beograd, reg. br. 1344/1, 1—1 (44).

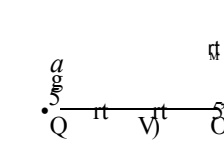
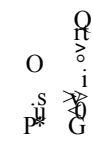
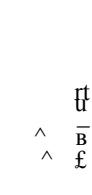
⁷ Nalaze se u ARP, Beograd, reg. br. 6291/IV, 1—31 (44) i reg. br. 6387.

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/15—2, k. 2072.

² Štab Mornarice NOVJ je 8. februara 1944. tražio odobrenje za formiranje Škole za obuku mornaričkih diverzanata (vidi u istoj knjizi depeša poslati radiogram br. 50).

³ Josip Broz Tito

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE
DOMOBRANSKIM OFICIRIMA KOJI SU PREŠLI NA STRA-
NU NOVJ PRIZNAJU ODGOVARAJUĆI ČINOVI I DA SE U
SEDIŠTE VRHOVNOG ŠTABA UPUTE PREDSTAVNIK
FRANCUSKOG POKRETA OTPORA I AMERIČKI AVIJATI-
CARI¹**

i: pā		Sadržaj depeše	
h 838	11.11 13.50 V.Š. [1944".	Domobranski oficiri neka stave čino- ve ² . Imena javite za bilten ³ . Or- ganizujte prebacivanje Francuza kod nas ⁴ . Vezu sa franc. Nac. ko- mit. uspostaviti ćemo. Amerikanske avijatičare odmah uputite kod nas ⁵ za prebacivanje u Italiju ⁶ .	

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/96—2, k. 119/1.

² Odnosi se na domobranske oficire koji su dobrovoljno prešli na stranu NOVJ.

³ Odnosi se na Bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ. O ovom naređenju Glavni štab NOV i PO Hrvatske je potčinjene štabove korpusa obavestio 12. februara (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105, radiogram br. 728).

⁴ Reč je o jednom francuskom oficiru koji je iz nemačkog zarobljeništva pobjegao u Mađarsku, a odatle došao do Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Tu je izjavio da u Mađarskoj ima 1000 francuskih vojnika i oficira koji su, kao degolisti, pobjegli iz nemačkog zarobljeništva. Izjavio je da je delegat njihovog komiteta i da traži uspostavu veze s francuskim Nacionalnim komitetom (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 658 od 8. februara 1944).

⁵ Odnosi se na deset američkih avijatičara koji su se iz zapaljenih aviona padobranima spustili 2. februara 1944. kod Rovinja u Istri (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105, radiogram br. 624). I u drugim su krajevima jedinice NOV i POJ prihvatile savezničke avijatičare koji su, usled oštećenja svojih aviona, morali da se padobranima spuštaju. Često su radi njih vodile borbu protiv Nemaca i, uz sopstvene gubitke, spasavale ih. Takođe su onemogućavale da ih zarobe ustaše i četnici, jer su ih ovi, radi pljačke, najčešće ubijali, ili ih predavali Nemcima. Samo u prvih nekoliko meseci 1944. one su spasle život nekoliko stotina avijatičara. Delimično o tome ima i sačuvanih dokumenata u AVII.

Navodimo sledeće: u knjizi primljenih i poslatih depeša štaba 3. korpusa NOVJ nalazi se radiogram kojim je 13. januara 1944. sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju obavestio o spasavanju američkih avijatičara u rejonu Crne Trave (reg. br. 1/95—8/1, k. 408 A); u knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske javlja se 8. februara radiogramom br. 649 da su spaseni iz oborenih aviona jedan američki major i jedan podoficir (reg. br. 4/66—2, k. 119/1); u knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOV javlja se radiogramom br. 1/40 od 1. aprila da je 29. NOU divizija spasla 9 američkih avijatičara, a pre toga da su jedinice 2. korpusa spasle još 13 britanskih avijatičara, i Štab korpusa ih uputio za Bari (reg. br. 36/1—2, k. 394); u knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske javlja se 3. aprila da je kod Gline pao američki bombarder i izgoreo, ali su jedinice NOVJ spasle njegovu posadu od 10 članova, a kod Otočca je pao i izgoreo američki bombarder sa 4 člana posade, dok su dva spasena i za ostalima se traga (reg. br. 4/161—2, k. 119/1), 4. aprila se izveštava da je kod Lohova spasen jedan avijatičar, da je kod Metka poginuo jedan, a spaseno 6 savezničkih avijatičara i zbog zadobijenih povreda, smešteno u bolnici (reg. br. 4/162—2, k. 119/1), da je 6. aprila na Humu kod Plaškog spaseno 5 američkih avijatičara (reg. br. 4/164—2, k. 119/1); 9. aprila je Glavni štab NOV i PO Slovenije javio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da mu, preko Žumberka upućuje 80 američkih i britanskih pilota koje su spasile jedinice Glavnog štaba Slovenije (AVII, reg. br. 5—2, k. 119/1, radiogram br. 1935); u navedenoj knjizi depeša Štaba 2. korpusa NOVJ javlja se 21. aprila da su jedinice 2. korpusa NOVJ spasle 16 savezničkih avijatičara od četnika koji su hteli da ih, kao prethodnih 5, predaju Nemcima (reg. br. 36/15—2, k. 394), a 2. maja Štab 2. korpusa NOVJ izveštava da se kod njega nalazi 45 američkih i britanskih avijatičara koje su spasle njegove jedinice (reg. br. 36/26—2, k. 394); Štab 10. hercegovačke NOU brigade 17. aprila u svom izveštaju javlja Štabu 29. NOU divizije, pored ostalog, da je 4. bataljon te brigade spasao 9 savezničkih avijatičara (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 83), dok su četnici ubili 2 američka avijatičara (vidi opštu bojnu relaciju Zapovedništva 9. posadnog zdruga za april 1944. objavljenu u tomu IV, knj. 24 kao dok. br. 194), a 11. hercegovačka NOU brigada 24. aprila izveštava Štab 29. NOU divizije da je na prostoru Čukovci — Vitonje — Hrasno spasla 10 američkih avijatičara (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 115); u knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ radiogramom se 5. aprila izveštava Vrhovni štab da su se na sektoru Jahorine spustila 2 američka avijatičara, da se 7 avijatičara nalazi kod Štaba 3. korpusa, da su 3 poginula a četnici 8 njih predali Nemcima (reg. br. 1/103—8/1, k. 408 A); u istoj knjizi depeša radiogramom od 9. aprila izveštava se Vrhovni štab da je poručnik Nikola Obradović sa svojom četom (iz 2. krajiške brigade) borbom spasao 8 američkih pilota (reg. br. 1/104—8/1, k. 408 A).

U vezi s ovakvim zalaganjem jedinice NOV i POJ u spasavanju savezničkih avijatičara, usledila je 28. marta 1944. poruka general-lajtnanta Ikera, koju u prevodu donosimo:

»Poruka maršalu Titu od generallajtnanta IRA. EAKER-a

28. mart 1944.

Svi članovi vazd. savezničkih snaga na Sredozemlju duboko cene i dive se mnogim slučajevima kada je Vaša vojska pomagala u spasavanju našeg osoblja oborenog nad Jugoslavijom. U njihovo ime, želim da se zahvalim Vama i Vašim hrabrim partizanima za ovu smelu i plemenitu pomoć učinjenu nama.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. FEBRUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JEDINICE 16. NOU DIVIZIJE NE UVODI U SVE BORBE KOJE SE VODE NA PROSTORU ISTOČNE BOSNE¹

Od V.Š.

- 11 I. Na sektoru Modriče prihvatite drugove² koji će 109
II se prebaciti jedanaestog ili dvanaestog II. Formiraćemo
[1944] još jednu vojvod. diviziju³. U tome bi trebalo i vi da pomognete. Vojvodani imaju mnogo ranjenih³. Nije pravilno njih gurati u sve borbe na tom terenu³.

Takođe želim ovom prilikom da pozdravim jednog velikog vođu i herojsku vojsku koja nastoji tako mnogo da nanese udarce našem zajedničkom neprijatelju. Savezničke vazd. snage na Sredozemlju ponose se što mogu da pruže pomoć mladim ljudima u njihovim zadivljujućim podvizima. Željno očekujemo povećanje saradnje sa Vama u uništavanju Nemaca« (vidi original na engleskom jeziku u AVII, reg. br. 4—3/a, k. 17).

⁶ Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 12. februara 1944. u 13.47 časova uputio Vrhovnom štabu sledeći radiogram: »Američki avijatičari i Francuz ne mogu krenuti odmah na put radi velikog snijega« (vidi pomenutu knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 744).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/19—8/1, k. 408 A.

² Odnosi se na Pašagu Mandžića Murata i kurire koji su s njim išli. Oni su u Štab 3. korpusa prispeli 15. februara (vidi AVII, reg. br. 1/98—8/1, k. 408 A: knjigu poslatih depeša štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram za 9 grupa).

³ Inicijativu za formiranje te divizije dao je Štab 16. NOU divizije u svom izveštaju Vrhovnom štabu od 1. februara 1944 (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 3). Ovu inicijativu je 9. februara podržao Štab 3. korpusa NOVJ, ističući da Štab 16. NOU divizije ne može uspešno rukovoditi sa svih šest vojvodanskih brigada (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152). Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je 14. februara 1944. toj novoformiranoj diviziji odredio brojni naziv (vidi dok. br. 64). U vezi s formiranjem te divizije, štab 16. NOU divizije izdao je 1. marta 1944. svoju naredbu (vidi tom I, knj. 8, dok. br. 49).

⁴ Redakcija nije mogla tačno utvrditi koliko je 16. NOU divizija u to vreme ukupno imala ranjenika. Iz sačuvanih dokumenata se vidi da je samo u borbama za Tuzlu od 17. do 20. januara 1944. imala 108 mrtvih i 306 ranjenih (od toga broja, 1. vojvodanska NOU brigada je imala 62 mrtva i 161 ranjenog). Potpunije o tome vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 135 i 178, knj. 22, dok. br. 3. Takođe se iz jednog pregleda od 1. februara 1944. vidi da je brojno stanje Divizijske bolnice iznosilo 693 čoveka; osim toga, 16. NOU divizija je imala 962 borca u rashodu; u ta dva brojna stanja nisu bili uključeni teži ranjenici koji su se nalazili u bolnicama 3. korpusa NOVJ (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 3).

BR. 69

**ZAHTEV PREDSEDNIKA NKOJ-a JOSIPA BROZA TITA OD
11. FEBRUARA 1944. IZVRŠNOM ODBORU ZEMALJSKOG
ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA HRVATSKE DA DOSTAVI PO
DATKE EKONOMSKE I ZDRAVSTVENE SLUŽBE¹**

			đ jž	Sadržaj depeše	Š « x7 đ, Q
'o*	g 3	^ Q	O		
839	11.11. [1944]	14-00	V.Š.	Izvršnom odboru ZAV Hrvatske. Prikupiti podatke: <i>Prvo:</i> brojno stanje stoke, zasebno na slobodnom, a zasebno na neoslobodjenom teritoriju. <i>Drugo:</i> brojno stanje kola sa zapre- gom. <i>Treće:</i> da li ima kakvih priplodnih stočnih stanica?	cf O
842	11.11.	14-35	V.Š.	<i>Četvrto:</i> kakvoga sjemenja neop- hodno treba za ovogodišnju sjetvu i približno koliko? <i>Peto:</i> kakvog poljoprivrednoga ala- ta neophodno treba za ovu godinu? <i>Šesto:</i> koliko izbjeglica ima na os- lobodenoj teritoriji? <i>Sedmo:</i> da li ima zaraznih bolesti?	II O ^ g t
843	11.11.	14-55	V.Š.	<i>Osmo:</i> Ima li primalja na slobod- nom teritoriju i rade li? <i>Deseto:</i> kakve javne zdravstvene službe postoje kod vas? <i>Jedanaesto:</i> imate li kakvih lijeko- va za građanstvo? <i>Dvanaesto:</i> da li postoji mogućnost izolacije zaraznih bolesnika?	os ^ D g t

Predsjednik Nac. komiteta
Tito.

⁵ Operativna zona 16. NOU divizije obuhvitala je teritoriju iz-
među reke Save i komunikacije Zvornik — Tuzla — Doboj, a delimično
se prostirala i na teritoriju jugozapadnog Srema (vidi tom IV, knj. 22,
dok. br. 3 i 154).

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske,
original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/96—2, k. 119/1.
Predsednik NKOJ-a istovetan zahtev je 11. februara uputio Ob-
lasnom inicijativnom narodnooslobodilačkom odboru za istočnu Bosnu
(vidi AVII, reg. br. 2—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba
3. korpusa NOVJ), a 12. februara Izvršnom odboru ZAVNO-a Crne
Gore i Boke i Izvršnom odboru ZAVNO-a Sandžaka (vidi AVII, reg.
br. 4—2, k. 394: knjigu-primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ).

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE DELATNOST
GLAVNOG ŠTABA NOV I PO ZA SANDŽAK SVEDE NA DE-
LOKRUG RADA VOJNE OBLASTI⁵**

[Od VŠ]

II KORPUSU "

53

G.Š. za Sandžak meka ostane² ali samo za vršenje onih po-
slova koji pripadaju 'korpusnoj vojnoj oblasti za teritoriju
Sandžaka. Smatramo da bi Jakić³ trebao tamo da ostane. Suvi-
šne oficire povucite u operativne jedinice.

12 II 1944 god.
primlj. — Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/41—2, k. 394.

² Taj štab je formiran 10. oktobra 1941. pod nazivom: Štab za
Sandžak, a krajem oktobra 1941. dobio je naziv: Glavni štab NOP od-
reda za Sandžak. Prestao je da postoji 5. juna 1942, kada je formirana
3. sandžačka prolAerska brigada, a obnovljen je krajem septembra
1943 (vidi Vlado Strugar: Rat i revolucija naroda Jugoslavije 1941—1945,
izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1962, str. 358).

³ Velimir Jakić je dotad bio komandant Glavnog štaba NOV i PO
za Sandžak.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA BRITANSKU VOJNU MISIJU SNABDEVA ŠTAMPOM I DRUGIM JAVNIM INFORMACIJAMA A PONUĐENE RADIO-TELEGRAFISTE UKLJUČI U JEDINICE KAO OBIČNE BORCE¹

«	S a Q	ts	80 9 M 43 O	Sadržaj depeše	8B Š H No

857 12. II 10-00 V,š. Slovence možete uzeti samo kao obične
[1944] borce, a ne kao telegrafiste.² Štampu možete davati Englezima, jer je bolje da im dajete vi nego neko drugi, i sami provjerite na koja pitanja im možete dati odgovore, a ono što je za javnost ne treba sakrivati.

-r;
M
L ^

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/97—2, k. 119/1.

² Britanska Vojna misija pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske bila mu je ponudila neke Slovence koji su svojevremeno dezertirali iz [talijanske i predali se britanskoj vojsci, a potom su na kursovima obučeni za radio-telegrafiste i pripremani za informativnu službu (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 713 od 11. februara 1944).

OBAVEŠTENJE EDVARDA KARDELJA OD 12. FEBRUARA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA JE SAVEZNIČKA KOMANDA IZ KAIRA PREKO ŠEFA MISIJE PRI GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE POSTAVILA PITANJA O STANJU KOMUNIKACIJA, MOGUĆNOSTI TRANSPORTA I KAPACITETIMA BOLNICA I DA NEMCI UTVRĐUJU OBALSKI POJAS SEVERNOG JADRANA¹

[Za] VŠ. — 12. II. 1944

[Br.] 21²

III.

Iz Kaira Jones³ dobio sledeća pitanja: O stanju cesta, o broju i kapacitetu bolnica, o broju Ikonija i seljačkih kola, o mogućnosti transporta i t.d. Najavljena je i poseta generala Maklena⁴ Jonesu⁵. On smatra da se verovatno priprema iskrcavanje na severu Jadrana.⁶ Nemci rade obalne utvrde u Kvarneru, Rijeci, Istri. Postavljaju obalne baterije, vrše za sada još male koncentracije, najavljuju se veće.⁷ — Bevc.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u AIZDG, Ljubljana f. 41/1.

² Broj depeše je napisan običnom olovkom.

³ Vilijem Džouns, major britanske vojske, šef anglo-američke vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

⁴ Ficroj Maklin

⁵ Do te posete nije došlo, a Vilijem Džouns je, zbog toga što na njegova traženja naoružanja i opreme za jedinice NOV i POJ u Sloveniji nije usledila nikakva pošiljka, došao u oštar sukob sa svojom komandom u Kairu (vidi AVII, reg. br. 4/28—2, k. 119/1: knjigu poslatah depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 317, koji je 18. januara 1944. upućen za Edvarda Kardelja, tada u štabu 13. NO divizije, a potiče od sekretara Izvršnog odbora Oslobođilne fronte Slovenije Borisa Kidriča), pa je zatražio da se smeni sa svog položaja. Po opozivu, on je 14. aprila 1944. pošao u Kairo, a umesto njega je došao kapetan britanske vojske Budvin (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6277: izveštaj Borisa Kidriča od 29. marta 1944. upućen Edvardu Kardelju).

⁶ Pretpostavka se nije ostvarila.

⁷ Nemačka Vrhovna komanda je predviđala mogućnost iskrcavanja anglo-američkih trupa. To se može zaključiti i iz naredbe štaba nemačke 2. oklopne armije od 13. februara 1944. potčinjenim komandama, u kojoj se naređuje da se na ostrvima pohvataju svi za vojnu službu sposobni muškarci i otpreme na kopno, pa se tu jedan deo uključi u ustaško-dkomobranske jedinice ili upotrebi za utvrđivanje obalskog pojasa, a drugi deo sprovede u unutrašnjost u logore, a potom da se pripremi evakuacija stanovništva sa obalskog pojasa u unutrašnjost ako bi došlo do anglo-američkog iskrcavanja (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 188).

ODOBRENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 13. FEBRUARA 1944. DA SAVEZNIČKA KOMANDA U BARIJU, RADI USPEŠNIJEG DEJSTVA SVOJE AVIJACIJE I MORNARICE, MOŽE USPOSTAVITI DIREKTNU VEZU S RADIO-STANICAMA MORNARIČKIH JEDINICA NOVJ¹

i	primitka"	~		i	*
0				o	h
01				Pt	«
79	13/11 V.Š.	8 ^h	Odobravam direktnu vezu stanica sa Italijom. ²	C	20
			T. ⁴		

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/19—2, k. 2072.

² Štab Mornarice NOVJ je 12. februara 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ preneo molbu savezničke komande u Bariju da, u vezi sa dejstvom njene avijacije i mornarice, pored postojeće radio-veze sa Štabom Mornarice NOVJ, uspostavi (kao rezervu) direktnu radio-vezu s radio-stanicama mornaričkih jedinica NOVJ koje se nalaze na ostrvima i na jadranskoj obali (vidi u istoj knjizi depeša poslati radio-gram br. 73).

³ Josip Černi

⁴ Josip Broz Tito

BR. 69

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O VEROVATNOĆI NOVE OKUPATORSKO-KVISLINŠKE OFANZIVE NA OSLOBOĐENU TERITORIJU¹

ffl	a 3 OB Q	CB	OB M O π a O	Sadržaj depeše	u	O π Q
867	13.11 [1944]	09-25 V.Š.		Svi su izgledi da neprijatelj preduzima ofanzivu na našu slobodnu teritoriju. Delovi nemačkih alpskih trupa sa pravca Knina već su stigli na liniju Grahovo ³ — Tiškovac. ⁴ Kod Doboja se prikuplja jedna neprijateljska divizija. ⁵ Pojačani garnizoni Banjaluka, Prijedor i Bihać. Oko Imotskog i Mostara prikupljene dvije divizije. ⁶	π c J	
869	13. II.	09-50 V. Š.		Po obaveštenjima, preko Dalmacije se treba prebaciti nekoliko divizija pravcima Gospić, Bihać i preko mara. Celo & Js jedne kolone već je na moru.	o ^ c & Js	

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/98—2, k. 119/1.

² U toku februara i marta 1944. nemačke snage nisu poduzimale veća ofanzivna dejstva na slobodnu teritoriju u zapadnoj Bosni, već su izvodile ispade na uža područja, prvenstveno na dalmatinskom obalnom pojasu.

³ Na kartama: Bos. Grahovo (Bosansko Grahovo).

⁴ Na tom pravcu su dejsstvovale nemačka 1. brdska divizija, i 1. i 4. brigada četničkog 1. bosanskokrajškog korpusa. One su 11. februara 1944. potisle delove 9. NOU divizije i zauzele Bosansko Grahovo (vidi tom V, knj. 24, dok. bir. 68 i 148). Međutim, Vrhovni štab je dobio obaveštenje da su na prostoru Srb — Popina — Gračac koncentrisane tri nemačke divizije (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 683 od 10. februara 1944).

⁵ Podatak nije bio tačan. Potekao je od jedinica 11. NOU divizije i, preko Štaba 1. proleterske divizije, dostavljen Vrhovnom štabu (vidi AVII, reg. br. 1/306—15, k. 706: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterske divizije, radiograme br. 5 od 12. februara, br. 7 od 14. februara i br. 9. od 15. februara).

⁶ U tim rejonima tada nije bilo nikakve koncentracije neprijateljevih snaga.

⁷ Ta obaveštenja Vrhovni štab je dobio sa zakašnjenjem. Radilo se, verovatno, o nemačkoj 114. lovačkoj, 1. brdskoj lovačkoj i novo-

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA 19.
NO DIVIZIJA NASTAVI AKTIVNOST NA SEKTORU MAZINA
I POVEZE SE S JEDINICAMA 6. NOU DIVIZIJE¹**

— š ts š D	tj ts Q ³	ci ³	t ³ o ^ O ³	Sadržaj depeše	t ³ 3 -S II pi Q
86813. 11.09—44 V.Š. [1944]	Devetnaesta divizija treba da ostane na sektoru Mazina ² i upućuje svoje izviđačke djelove ka Marinbrodu ³ , Cvjetkovcu ⁴ i Trubaru za vezu sa našim jedinicama ⁵ . Sa tom divizijom morate imati radio-vezu. Hitno izvijestite kakva je situacija kod vas i što vi znate o neprijateljskim namjerama. ⁶				-u rt Jj

formiranoj legionarskoj 392. hrvatskoj pešadijskoj diviziji »Plava«. Ova posljednja je sredinom januara 1944. prebačena iz Beča, preko Grača i Zagreba, u rejon Karlovca. Odatle je, u drugoj polovini januara, otpočela dejstvo u pravcu Ogulina, zatim ka Senju, gde se 31. januara spojila sa 114. lovačkom divizijom, koja je iz severne Dalmacije, preko Like (Gospića i Otočca), izšla kod Senja i posela obalu od Jablanca do Novog. Nakon toga je, početkom februara, 114. lovačka divizija produžila pokret ka Rijeci i, dalje, ka Italiji. Istovremeno su 1. brdska lovačka divizija i 92. motorizovani puk, sa delovima 264. pešadijske divizije, izvodili ofanzivna dejstva u severnoj Dalmaciji i do 2. februara 1944. ovladali slobodnim delom obale i iskrcali se na pribrežna severnodalmatinska ostrva. Zatim su, od 3. do 6. februara 1. brdska lovačka divizija i delovi 92. motorizovanog puka izveli operaciju »Emil« (radi okruženja i uništenja 19. NO divizije, ali se ona noću 5/6. februara uspešno probila), a 11. februara su 1. brdska lovačka divizija i jake četničke snage, s linije Otrić — Knin — Vrlika, nadirući u tri kolone, ovladale Bosanskim Grahovom. Međutim, njihov dalji prodor ka Drvaru sprečile su 6. NOU i 9. NO divizija, pa su se neprijateljeve snage s linije Pešonci — Popovača — Kesići — Veliki i Mali Obijaj povukle u Strmicu i Knin. Nekoliko dana kasnije (sredinom februara) 1. brdska lovačka divizija, koja se nalazila na prostoru Gračac — Kistanje — Drniš — Sinj — Knin, otpočela je prebacivanje ka Bihaću, Baniji i severozapadnoj Bosni, a potom ka Slavoniji. Potpunije o tome vidi tom V, knj. 24, dok. br. 55, 59, 60, 94, i 148, /knj. 25, dok. br. 12, 65, 72, 127 i 129; mikroteku AVII, mikrofilm Minhen, film br. 5, mikrosnimke br. 750—756; Oslobodilački rat, knj. 2, izdanje II, str. 60—63.

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/98—2, k. 119/1.

² O rasporedu i zadacima jedinica pod komandom Štaba 19. NO divizije vidi tom V, knj. 24, dok. br. 31 i 59.

³ Trebalo bi da piše: Martinu Brodu.

BR. 69

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA, RADI BOLJE IS-
HRANE, GLAVNINU ITALIJANSKE PARTIZANSKE DIVIZI-
JE »GARIBALDI« UPUTI U SASTAV 3. KORPUSA NOVJ I
5. NOU DIVIZIJE¹**

[Od VŠ]

**II. KORPUSU ¹²
29**

Uputite Kosti² i Morači³ po jednu talijansku naoružanu
brigadu i po jedan radni bataljon.⁴

Za zamienika⁵ postavljamo Miraševica.⁶

13-II. 1944 god.
primljeno — Kolašin

⁴ Na karti 1:100.000 piše: Cvjetkovići.

⁵ Odnosi se na jedinice 6. NOU divizije i Drvarskopetrovački
NOP odred, koji su tada obezbeđivali pravce zapadno i jugozapadno od
Drvara (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 34; tom V, knj. 24, dok. br. 48
i 59).

⁶ Glavni štab je istoga dana, u 14,55 časova, izvestio da se na
operativnim sektorima jedinica pod njegovom komandom ne zapažaju
nikakve koncentracije neprijateljevih jedinica s ofanzivnim namerama
(vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105, radiogram br. 730).

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/41—2, k. 394.

² Košta Nad. Tada je bio komandant 3. korpusa NOVJ.

³ Milutin Morača. Tada je bio komandant 5. NOU divizije.

⁴ Italijanske brigade i radni bataljoni pripadali su italijanskoj
partizanskoj diviziji »Garibaldi«.

Naređenje Vrhovnog štaba nije usledilo iz operativnih razloga,
već da bi se obezbedilo bolje snabdevanje italijanskih jedinica pre-
hrambenim artiklima, kao i da bi se ekonomski rasteretila, ionako
već iscrpena, teritorija Crne Gore. Pre nego što je izdao ovo naređenje,
Vrhovni štab je obavestio Štab 3. korpusa NOV o problemima ishrane
ljudstva italijanske divizije »Garibaldi« u Crnoj Gori i postavio mu
pitanje mogućnosti prelaska jednog dela njenih snaga na teritoriju
istočne Bosne (vidi dok. br. 29).

Čim je primio ovo naređenje, štab 2. korpusa je naredio itali-
janskoj partizanskoj diviziji »Garibaldi« da u sastav 5. NOU divizije
uputi 2. italijansku partizansku brigadu i jedan radni bataljon jačine
500 ljudi, a u sastav 3. korpusa 3. italijansku partizansku brigadu i je-
dan radni bataljon, ^akođe jačine 500 ljudi (vidi tom III, knj. 7, dok.
br. 59). Po tom naređenju je postupljeno, i pomenute jedinice partizan-
ske divizije »Garibaldi« prispele su na sektor 5. NOU divizije početkom
marta 1944 (Vidi AVII, reg. br. 2—1, k. 2015: dnevnik Milutina Moira-
če, tekst pod »1. III do 12. III 44 g.«).

⁵ Reč je o zameniku komandanta 2. korpusa NOVJ.

⁶ Đorđo Mdirašević

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE EMISIJE TELEGRAFSKE AGENCIJE NOVA JUGOSLAVIJA DAJU SAMO NA ENGLESKOM JEZIKU¹

O W	6 O	M C3	IS g Z O	Sadržaj depeše	o 8 8 Ru Q
87013. II [1944]	09-55 V. š.			Tanjug ² daje samo na engleskom svaku več u 10 h na talasu 667575 ³ K.C., sa znakom CH KU dej. V. B. ⁴	gs « Q

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/99—2, k. 119/1.

² Telegrafaska agencija Nova Jugoslavija (dalje: Tanjug) otpočela je da radi 10. novembra 1943 (vidi knj. 11, dok. br. 26).

³ Cifre su ponovljene, pa je stoga napisan šestocifreni broj.

⁴ Obaveštenje Vrhovnog štaba je usledilo kao odgovor na sledeći radiogram koji je sekretar Centralnog komiteta KP Hrvatske 10. februara uputio Vrhovnom štabu: »Javite na kojem valu i u koje vreme da slušamo Tanjug. Andrija« (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 710). Emisije na srpskohrvatskom jeziku počele su tek 20. jula 1944 (vidi AVII, reg. br. 21/35—2, k. 394: knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 97, sa 56 grupa, od 28 jula 1944; reg. br. 13/67 — 9, k. 483: knjigu primljenih depeša štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 579, od 28. jula 1944).

BR. 69

**OBAVEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA SKOJ-a OD 13.
FEBRUARA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KPJ DA JE U
CELINI PREŠAO IZ HRVATSKE U SLOVENIJU¹**

o u ff	a S Q	o	Sadržaj depeše	0 1 u Oy K/I

756a 13. II. 10-12 C.K.

Mi se sada nalazimo svi u Sloveniji.²
Dogovorite se sa Ratom,³ koji je otišao
k Vama, i nama javite odmah kojim
pravcem da dođemo tamo. Mi misli-
mo preko Žumberka na Baniju."

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/76—2, k. 119/1. Radiogram je preko radio-stanice Glavnog štaba NOV i PO Slovenije upućen Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, s tim da ga ovaj prenese Centralnom komitetu KPJ.

² Reč je o Predsedništvu AVNOJ-a, Centralnom komitetu SKOJ-a i nekoliko članova NKOJ-a (vidi primedbu 3. uz dok. br. 2).

³ Rato Dugonjić

⁴ Pri povratku iz Slovenije za Drvar, Centralni komitet SKOJ-a zadržao se u sedištu Centralnog komiteta KP Hrvatske, odakle je pošao 15. marta 1944. (vidi AVII, reg. br. 4/136—2, k. 119/1: iknjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1292 od 18. marta u 14,32 časova) i 20. marta, prispeo u Drvar (vidi ediciju »Dokumenti istorije omladinskog pokreta Jugoslavije«, izdanje Komisije za istorijat omladinskog pokreta Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije, »Mladost«, Beograd, 1959. — dalje će se pisati: edicija »Dokumenti istorije omladinskog pokreta Jugoslavije« — pismo Rata Dugonjića od 22. marta 1944. Mihailu Švabiću, tom II, knj. 2, str. 30—32).

BR. 69

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA PRIVREMENO
OBUSTAVI PREBAČIVANJE RATNOG MATERIJALA IZ SA-
VEZNIČKE POMOĆI NA OSTRVO VIS I DA PRATI POKRE-
TE NEMACKIH SNAGA NA OBALSKOM POJASU¹

B г	Dan i sat primitka	D e p e š a	Š a 5 a M
77	14 ^h 13/II V. Š.	Materijal ne prebacujte na Vis. ² Za sada može [se doturati na kopno] samo avi- onima.	32
78	14 ^h 13/II V. Š.	Nekoliko divizija, po podacima, treba da se prebace preko Dalmacije ka Zapadu. ³ Pratite pokrete.	C" 38

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/19—2, k. 2072.

² Vrhovni štab je od Štaba Mornarice NOVJ 9. februara 1944. primio izveštaj da je saveznički delegat pri komisiji NOVJ za prijem materijala na Visu, britanski kapetan Pirs, izvestio da će se ubuduće za NOVJ stavljati na raspolaganje još veće količine materijala mesečno. U vezi s tim, štab Mornarice je postavio pitanje hoće li se taj materijal koncentrisati na ostrvo Vis (vidi u istoj knjizi depeša poslati radiogram br. 56).

³ Potpunije o tim divizijama vidi dok. br. 54 — primedbu 7.

⁴ Josip Černi

BR. 69

OBJAŠNJENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O KRITERIJU PRI IZBORU ZAMENIKA KOMANDANTA KORPUSA¹

[^] ^o ^{/b}	⁶ ^{rt} Q	⁺ ^{II} ^{CI}	[^] ^{'O}	Sadržaj depeše	^q ^{'B} £ ⁵ >e ^{CI} o
871	13. II	10.05	V. Š.	Zamjenici treba da odgovore svojim dužnostima, ² pa i vojnički, naročito kad bi pusne oblasti mora pojačati.	^{rt}
	13. II	13.40	V. š.	Pravilnim formiranjem korpusnih štabova vaš štab postaće lakši i moći će bolje rešavati operativne i ostale probleme. ³ Podnesite štabnu formaciju. ⁴ Docnije ćemo javiti [njegovu] načelnu formaciju.	^{-y} ^{7B} ^{rt} 2 ^{CI} W
893	13. II	18-26	V. Š.	Javite sa kojim talasnim dužinama raspolaze vaša stanica. ⁵	^a ^o ^{SP} ^{rt} u ^{CI} fe

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/99—2, k. 119/1.

² Reč je o zamenicima komandanata korpusa.

³ Glavni štab NOV i PO Hrvatske je smatrao da bi »zamjenici trebali da budu više vojno-političke ličnosti« (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105, radiogram br. 708 od 10. februara 1944), pa je u vezi s tim Vrhovni štab dao objašnjenje koje se ovde objavljuje.

⁴ Reč je o Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske. On je 10. februara 1944. u 9,20 časova uputio sledeće pitanje Vrhovnom štabu: »U vezi postavljene formacije štaba korpusa treba li u tom smislu reorganizovati i naš štabK« (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 687).

⁵ Glavni štab je izvestio da njegova radiostanica može raditi na 72, 73, 74, 75 i 78 metara (vidi u pomenutoj knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 781 od 15. februara 1944. u 09,17 časova).

BR. 69

OBAVEŠTENJE ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA KPJ EDVARDA KARDELJA OD 13. FEBRUARA 1944. GENERALNOM SEKRETARU KPJ JOSIPU BROZU TITU DA JE DOBIO INSTRUKCIJU O ŠTAMPI I DA ŠTAMPA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA U SLOVENIJI NEMA VEĆIH GREŠAKA U NAPISIMA O SAVEZNICIMA¹

VŠ. — 13. II. 1944

[Br.]19²

I

Dobio [isam] vašu depešu o štampi³. Prebacio se što pre bude moguće u Hrvatsku. Bili smo u Gorskom Kotaru⁴, pa nas nemačka ofanziva odsekla od ostale Hrvatske⁵. Sada zbog nemačke aktivnosti⁶ i vanredno velikih snegova prelaz nemoguć. U slovenačkoj štampi nema većih grešaka u pogledu saveznika, ali su teškoće sa Jonesom.⁷ Depeše za mene šaljite na G.Š. Slovenije.

Bevc

¹ Original poslate depeše (pisan mastilom, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 41/1.

² Broj depeše je dopisan crnom olovkom.

³ Vidi dok. br. 1.

⁴ Zajedno s Edvardom Kardeljem bilo je i nekoliko članova Predsedništva AVNOJ-a (među kojima dr Ivan Ribar i Moša Pijade) i Centralnog komiteta SKOJ-a (vidi primedbu 3. uz dok. br. 2). Namerali su da se u Sloveniji zadrže samo nekoliko dana, radi političko-partijskog rada i prisustvovanja velikom narodnom zboru u Crnomelju (održan je 30. januara 1944. uz učešće preko 6000 ljudi), a potom da se ponovo vrate u Hrvatsku (vidi dok. br. 2). Međutim, neprijateljeva dejstva i ne vreme, prinudili su ih da se u Sloveniji zadrže duže (vidi primedbu 4. uz dok. br. 2).

⁵ Odnosi se na prodor legionarske 392. hrvatske pešadijske divizije »Plava« u rejon Karlovca i dalje, preko Ogulina, ika Senju (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 341 i 354 od 22. januara, radiograme br. 411 i 417 od 23. januara i radiograme br. 434, 444 i 448 od 24. januara 1944).

⁶ Reč je o dejstvu legionarske 392. hrvatske pešadijske divizije »Plava«. Ona je, sa ustaško-domobranskim snagama, tada kontrolisala komunikaciju Karlovac — Ogulin — Josipdol — Brinje — Senj. Takođe je držala Otočac i nalazila se blizu Plaškog (vidi u pomenutoj knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 757 od 13. februara).

⁷ Vilijem Džouns, šef anglo-američke vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, došao je u sukob sa svojom komandom u Kairu zbog toga što za jedinice NOVJ u Sloveniji nisu pristizale pošiljke ratnog materijala koje je on u više navrata tražio (vidi primedbu 5. uz dok. br. 52).

BR. 64

OBAVEŠTENJE PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 13. FEBRUARA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE DA SE PRIHVATITU PREDLOŽI PREDSTAVNIKA ŠVAJCARSKIH TRGOVINSKIH FIRMI U POGLEDU ORIJENTACIJE NA PROIZVODNJU INDUSTRIJSKE OPREME ZA OBNOVU JUGOSLAVIJE'

			OB				Q
			M				o
				Sadržaj	depeše		
m	S	CS	TB				4J
	O		O				Q

891 13. II. 19-00 V. Š. Delegatu švajcarske možete kazati da se
[1944] Nac. komitet Jugoslavije slaže sa predio- &
zima koje on donosi.¹ Bit će vrlo dobro .Y
da švicarska industrija radi već sada raz- -g eΓ
nu robu, koju ćemo mi preuzeti čim se a £
pruži mogućnost. Nama će trebati mno-
ge poljoprivredne sprave, uređaji za fa-
brike, želj. uređaji itd.

899 14.11-09-28 V.Š. Neka već sada pošalju nama katalog sve- d
ga što proizvode i uslove prodaje. Mi će- ^ J§
mo čim bude moguće poslati jednu struč- £
nu komisiju. Dođe neka naši tamo obra- «S ⑧
zuju, ako je moguće, jedan odbor koji će 1/3
poraditi na tome da naša zemlja dobije
pod što povoljnijim uslovima³ razni ma-
terijal za obnovu naše zemlje.

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/100 i 1/101—2, k. 119/1. Primopredaja obaveštenja izvršena je u toku dve radio-korespondencije, s različitim datumima. Pošto redakcija nije uspela da pronađe poslati radiogram, to je za datum uzela 13. februar, kao hronološki bliži datumu u obaveštenju NKOJ.

² Redakcija nije uspela pronaći napisani dokument o tome, ali se iz daljeg teksta itoože naslutiti njegova osnovna sadržina.

³ Glavni štab je 14. februara 1944. u celini preneo tekst obaveštenja Centralnog komiteta KP Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 777 i 782).

BR. 64

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JEDNA BRIGADA 10. NO DIVIZIJE HITNO IZVRŠI NAPAD NA NEMAČKE SNAGE KOD MARTINA BRODA RADI SLABLJENJA NJIHOVOG PRITISKA NA 6. NOU DIVIZIJU¹

894 19441 18n35 Vr Š, Naredite odmah jednoj brigadi X. div/ 0
 19441 J da odmah napravi pritisak prema Martinu £
 brodu,³ gdje Nemci ugrožavaju Drvar.⁴ -o 5
 Na sektoru Grahovo⁵ vode već nekoliko P=
 dana borbu dvije brigade 2. ličke divizije.⁴ or O

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/101—2, k. 119/1.

² Tada se 10. NOU divizija nalazila na prostoru Kupres — Šujica — Prozor — Gornji Vakuf — Rastovo — Kreševo — Fojnica — Komar — Bugojno (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 50). Ona se nije nalazila pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, niti je on s njom tada bio u radio-vezi. U poslatom radiogramu (koji redakcija nije uspjela pronaći) sigurno je bilo napisano: XIX diviziji. To bi se moglo zaključiti i po tome što je Glavni štab 15. februara radiogramom javio Vrhovnom štabu da je 19. NO diviziji naredio da dve brigade odmah angažuje na komunikaciji Lapac — Srb — Sučevići, od kojih će jedna ispoljiti dejstvo u pravcu Martina Broda (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105, radiogram br. 792).

³ Na karti piše: Martin Brod.

⁴ Odnosi se na nemačku 1. brdsku diviziju (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 148; mikroteku AVII, mikrofilm Minhen, film br. 9, mikrosnimke br. 928—979).

⁵ Na karti piše: Bos. Grahovo.

⁶ Omaška; trebalo bi da piše: 6. ličke NO divizije. Ona je u to vreme zatvarala pravce koji su od Bosanskog Grahova izvodili ka Drvaru (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 48, 59 i 94).

BR. 64

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR-
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 14. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 3. KORPUŠA NOVJ DA ISPOLJI AKTIVNOST
NA SEKTORU VIŠEGRAD — SARAJEVO¹

Od V.Š.

14 Dajte predloge za članove Vidakovića² i 21
II " Kolundžića.³
[1944] Kolundžića određujem za načelnika šta- 116
14 ba 36 novoformirane vojvođanske divizije.⁴
II Tamo ga uputite. Uputićemo Talijane.⁵ Razvij-
te aktivnost na sektoru Višegrad — Sarajevo,
jer neprijatelj ovdje vrši pritisak. Petoj nare-
dili sadejstvo.⁶ Ona je 11-og vodila borbe kod
Drenovice.⁷
 Javite sa kojim talasnim dužinama raspo-
laže vaša stanica.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/19—8/1, k. 408 A.

² Ante Vidaković. Poginuo je 2. januara 1944. u selu Žunovima
Imao je čin potpukovnika (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 24 i 114; knj.
22, dok. br. 152 — radiogram od 9. februara, sa 116 grupa).

³ Anton Kolundžić. Tada je bio načelnik štaba 2. krajiške NOU
brigade i imao čin kapetana (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 30 i 56).
Štab 3. korpusa NOVJ predložio ga je za unapređenje u čin majora
(vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152 — radiogram od 14. februara, sa
108 grupa).

⁴ Štab 16. NOU divizije, po odobrenju Vrhovnog štaba, odredio
je 1. marta 1944. da u sastav 36. NOU divizije uđu 3. i 5. i 6. vojvođan-
ska NOU brigada. Dva dana kasnije (3. marta) u selu Bijeloj (na Ma-
jevici) formirana je 36. NOU divizija, s tim što se od 6. vojvođanske
NOU brigade tu zatekao samo 1. bataljon, a ostali deo brigade je dej-
stvovao u Sremu i diviziji se priključio tek 9. oktobra 1944. Detaljnije
o tome vidi tom I, knj. 8, dok. br. 49 i 56.

⁵ Odnosi se na dve brigade (i dva radna bataljona) iz sastava
italijanske partizanske divizije »Garibaldi«, koja se nalazila u sastavu
2. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 29 i 56).

⁶ Redakcija nije uspela pronaći to naređenje.

⁷ Omaška; trebalo bi da piše: kod Renovice. Potpunije o tim
borbama 5. NOU divizije vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 153; mikroteku
AVII, mikrofilm Minhen, film br. 5, mikrosnimke br. 1163—1169: dnev-
ni izveštaj nemačke Komande za Jugoistok od 12. februara 1944.

OBAVEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 14. FEBRUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O UPUĆIVANJU PAŠAGE MANDŽICA U ISTOČNU BOSNU NA PARTIJSKO-POLITICKI RAD I O IZMENJENOM SASTAVU POLITODELA DIVIZIJA POD KOMANDOM ŠTABA KORPUSA¹

¹⁴
~JJ
[1944] Drug Murat² dolazi kao član Pokrajinskog komiteta na rad u Istočnu Bosnu. Nosi veliku količinu materijala i poštu, prihvatite ga.³ Mesto poginulog druga Pavla⁴ postavite druga Zariju škerovića za polit, komesara, 27. Divizije. Posle ovoga činimo lične izmene u pismu⁵ koje nosi Murat. Sastav politodjela koji će odsada raditi u divizijskom opsegu jeste sledeći:

14 Politodjel 17 Divizije: Vlado Rolović, rukovodilac, 69
II Savo Božović, kult. — polit, sektor, Stanojka Kruščić, u omladinski rad, Tomaš Perović, pojačanje politodjelu.

14 Politodjel 27 Div.: Đuro Medenića, Čeda Minde- 158
JJ rović, Radenko Bročić, Olga Petričević,⁷ Politodjel 16 Div.: Arsenije Mijović,⁸ Milić Maksimović,⁹ Ljubica Stanimirović, Bogdan Perović.¹⁰ Politodjel 36 Div.: Marko Lakjić,¹¹ Petar Vujović, Mišo Radulović,¹² Ljubica Đurđević.¹³ Ovu reorganizaciju izvršite odmah i obavestite Stefana,¹⁴ a sve ostalo videćete iz pisama koje nosi drug Murat.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/19 i 2/20—8/1, k. 408 A.

² Pašaga Mandžić

³ Pašaga Mandžić je u sedište štaba 3. korpusa NOVJ prispeo 15. februara 1944 (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152).

⁴ Pavle Goranin Ilija, politički komesar 27. NOU divizije, poginuo je 2. januara 1944. u selu Zunovima (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 114). Proglašen je za narodnog heroja.

⁵ Odnosi se na pismo Centralnog komiteta KPJ od 26. januara 1944, upućeno političkom komesaru 3. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 5—2, k. 408 A).

⁶ U pomenutom pismu Centralnog komiteta KPJ od 26. januara za rukovodioca Politodjela 17. NOU divizije bio je određen Zarija Škerović, Vlado Rolović za kulturno-prosvetni sektor, Stanojka Kruščić za omladinski sektor, a Tomaš Perović kao pojačanje Politodjela.

⁷ U navedenom pismu Centralnog komiteta KPJ sastav Politodjela 27. NOU divizije bio je sledeći: Đuro Medenića, rukovodilac, Čeda Minderović, za kulturno-politički sektor, Radenko Bročić, za omladinski rad, Savo Božović, kao pojačanje Politodjela.

⁸ Arsenije Mijović Arso poginuo je kod Rume početkom novembra 1944 (vidi tom I, knj. 8, dok. br. 49 — primedbu br. 12).

BR. 111

**PRIMEDBE ČLANA CENTRALNOG KOMITETA KPJ SRETE-
NA ŽUJOVICA DOSTAVLJENE 14. FEBRUARA 1944. CEN-
TRALNOM KOMITETU KPJ NA IZVEŠTAJE DIVIZIJSKOG
KOMITETA KPJ I POLITODELA 6. NO DIVIZIJE I NA PIS-
MO DIVIZIJSKOG KOMITETA ISTE DIVIZIJE BATALJON-
SKIM BIROIMA I PARTIJSKIM JEDINICAMA DIVIZIJE¹**

Dragi Marko,

1.) Vraćam ti izveštaje iz VI divizije².

2.) Mislim da nije bilo celishodno što je drug Božović³ podneo izveštaj Divizijskog komiteta iako je sekretar istog. Da li su ovo zapažanja Divizijskog komiteta kao takvog ili su primedbe Božovića lično? Više sam sklon da verujem da su Božovićeve, jer izveštaj nije samokritičan. S druge strane, ne vidi ise da su drugovi, zapažajući jednu pojavu, izvršili analizu i našli uzroke toj pojavi, pa' doneli zaključak i mere za

⁹ Milić Maksimović je već bio poginuo u borbama kod Tuzle, kao rukovodilac Politodela 16. muslimanske NOU brigade 17. NOU divizije (vidi-AVII, reg. br. 54/1—7, k. 408 A), a Centralni komitet KPJ o tome još nije bio dobio obaveštenje (vidi tom I, knj. 8, dok. br. 49).

¹⁰ Iz navedenog pisma Centralnog komiteta KPJ se vidi da su članovi Politodela bili ovako raspoređeni: Mijović — rukovodilac Politodela, Maksimović — za kulturno-politički sektor, Stanimirović (imala je nadimak Šonja) — za omladinski sektor rada, a Perović — kao pojačanje Politodela.

¹¹ Marko Lakić je poginuo februara 1945. kod Barča.

¹² Milorad Radulović Mišo

¹³ U navedenom pismu Centralnog komiteta KPJ od 26. januara se govori o Politodelu »nove divizije«. Sastav Politodela je istovetan, a njegovi članovi su ovako bili raspoređeni: Lakić — rukovodilac, Vujović — za kulturno-politički sektor rada, Radulović — za omladinski sektor rada, Đorđević — kao pojačanje Politodela.

" Stefan Mitrović. Tada je bio politički komesar 16. NOU divizije, a kad je formirana 36. NOU divizija, Vrhovni štab ga je postavio za političkog komesara te novoformirane divizije.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6366/II, 2-40 (44).

² Odnosi se na izveštaj Divizijskog komiteta KPJ od 9. februara 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6314) i na prvi izveštaj Politodela od 1944, pisan verovatno početkom februara — vidi ARP, Beograd, br. 6220/IV, 2—11 (44) -r- kao i na pismo Divizijskog komiteta od 26. januara 1944. bataljonskim biroima i partijskim ćelijama 6. NO divizije (vidi AVII, reg. br. 6—9, k. 800).

³ Časlav Božović, tadašnji zamjenik političkog komesara 1. NOU brigade 6. NO divizije. (Pre toga je bio drugi član Politodela iste divizije).

otklanjanje, iznemi ili samo poboljšanje i svoga rada i rada partijske organizacije (konstatacija činjenica ili pojava, analiza uzroka, procesa ili ljudi, zaključak, stav i mere). Inače, ovo nije izveštaj o radu od 26.I do 9.II, kako je navedeno, nego opšti izveštaj. Ako je izveštaj za određeno vreme, onda treba dati konkretan rad i život organizacije (onako npr. kao što je to uradio Šilbalija⁴). Božović je tamo od skora, pa zato mislim da je bolje bilo da se vidi mišljenje jače izraženo onih drugih članova Div. komiteta.

3.) U izveštaju Div. komiteta prosto se nabrajaju razne nepravilnosti, ali se ne konkretniziraju pitanja i ne ukazuje šta i kakve su se mere preduzele (npr. kaže se jednostavno: »Jedan od problema je i nedostatak materijala«. Mogli su bar od nas da ga potraže, ako nisu znali ništa drugo; ili: »Ti se nedostaci i greške otklanjanju«. Kako, to ne kaže; itd. itd.).

4.) I iz izv. Div. komiteta (kao i pisma Div. komiteta bat. biroima i part. jedinicama) i iz izv. Politodela — rukovodioca (mislim da treba svi da potpisuju izveštaj) proističe kao glavni problem: *odnos Partije i vojske*, shvatanje kod članova Partije toga pitanja i uloga part.[ijske] organizacije u tome pitanju. Izgleda mi da i pored toga što se to pitanje uviđa i što se navodi niz pojava u izveštajima, kroz koje se ovo pitanje u praksi zapaža (part. organizacije nisu dale potrebnu pomoć štabovima; mekontrola štabova od strane part. organizacija (?); part. organizacije ne rešavaju probleme od prvostepene važnosti za našu vojsku, već se bave imanje važnim, sporednim pitanjima; štabovi se ne daju kontrolisati; part. članstvo nije zadovoljilo držanjem u poslednjim akcijama; partijci se slabo razlikuju od nepartijaca, itd.), nisu drugovi umeli shvatiti ovaj problem kao takav i postaviti ga konkretno za rešavanje.

a) Uloga partije nije samo opšte političke i propagandne prirode. Uticaj Partije i shvatanje njene uloge ne smeju imati samo opšti karakter, tj. Partija se smatra kao rukovodeća sila i prema njoj, toj snazi, mase se odnose sa uvažavanjem, poštovanjem i poslušnosti.

Ovo pitanje ima svoje dve strane. Druga strana su živi ljudi, članovi Partije, koji ikroz sebe, svoj rad i ponašanje treba da učine Partiju bliskom i razumljivom masama.

Mislim da je osnovna greška kod nekih komunista ta, što oni u praksi svode ulogu Partije na komandovanje, a fo komandovanje oni sprovode idi vrše i, prirodno, ponajčešće

⁴ Mijuško šibalić. Tada je bio zamenik političkog komesara 7. krajiške NOU brigade i sekretar Divizijskog komiteta KPJ 10. NOU divizije.

bez kontrole i bez učešća u /kolektivnom radu partijsko-političkog života, ili ukoliko učestvuju, to se učešće ponajviše svodi na izolovanost funkcije ili mesta koje zauzimaju. Praksa pokazuje da ovo shvatanje dovodi do jednostranosti i neke vrste »beganja« od Partije (u smislu neinteresovanja za poslove druge vrste, za unutarnji partijski život i rad, preneбреgavanje odnosa prema ljudima, prepuštanje svršavanja poslova na »kompetencije«, nemanje pregleda rada u povezanosti i odnosu na rad drugih lica ili funkcija, u političkom radu skli-zavanje na »čisto« politički rad, smanjenje i gubljenje budnosti i, najvažnije, to gubljenje i u odnosu na rad i na ponašanje a za kontrolu kroz part. organizaciju).

b) Uloga partijske organizacije je dvostrana:

— 1. Njen unutarnji partijski život i rad:

sastanci kao forma rada političkog i organizacionog rukovodećeg centra — part. organizacije (pretresanje političkih i tekućih pitanja i problema, raspodela rada, raspored ljudi za rad, kontrola rada pojedinačno i uopšte, itd.);

sastanci 'kao forma rada za teoret. izgradnju i političko vaspitanje part. članstva.

— 2. Njen rad van okvira part. sastanaka, tj. rad pojedinaca, članova Partije na njihovim dužnostima i među nepartijcima (primer partijaca, kvalitet njihovog rada, lični uticaj na okolinu i, pojedinačno, vidljiva razlika između partijaca i nepartijaca, itd. — mislim da bi mogli istaći parolu da svaki član Partije privede po jednog novog člana za određeno vreme).

—• 3. Reagovanje Partije, partijskih forama, organizacija i part. članova na događaje, na pojave raznog 'karaktera, na ponašanje ljudi (*reagiranje u političkom pogledu* — politički stavovi i zastupanje part. linije, ispravika i 'borba protiv pogrešnih gllledanja, stavova i shvatanja; *reagiranjа u svakodnevnoj praksi* — rad i delatnost organizacija ili rad u raznim funkcijama, ustanovama, instancama, itd. naših ljudi).

c) Vojska — njena boračka sposobnost i moralna čvrstina je onalkva kalkav je rad naših part. organizacija i držanje part. članova⁵ u vojnim jedinicama. Kvalitet vojnih jedinica zavisi od kvaliteta rada part. organizacije i rukovodilaca izraslih iz nje.

5.) Postoje kontradikcije u iznošenju rada Partije i part. organizacija (izv. Div. komiteta). Dok se u delu »Sektori rada« govori da je politički rad u vojsci dosta zastupljen, kult.-prosvetni rad jednostavan, ali ipak obiman, vojnički sektor aktivan, SKOJ u svom radu zadovoljava — dotle kad se go-

⁵ Tj. članova KPJ.

voru o brigadama (II i III brigada) *većih i osobitih problema nema*. Kako da iz tako dosta i relativno živo razvijenog rada nema vidnijih rezultata iako se govori — izv. Politodela, dobro zapaženo — o šablonu u radu i šablonskom održavanju sastanaka. S druge strane, kako da osobitih problema nema, kad se govori o krupnim nedostacima organizacione prirode, o niskom nivou izgrađenosti, itd.

6.) Nije dovoljno shvaćena opasnost od mešanja štabskih jedinica u part.[ijski] organizacioni posao i politiku kadrova (u oba izveštaja). Mislim da treba da insistiraju na objašnjenju da štabске jedinice, iako jedinice naročito tipa, naročito viših štabova, nisu nikakav partijski forum, niti kao part.[ijske] jedinice imaju naročiti karakter.

Naročito i u vezi sa ovim moraju da postave i objasne u part. organizacijama na koji način i u kojoj formi Partija vrši kontrolu rada svojih članova koji su članovi štabova i u komandama. Neshvatanje ovog pitanja naročito može da dovede do izopačavanja part. kontrole u praksi. (Kontrola štabova?)⁶

7.) Mislim da im treba naglasiti da je podela na sektore rada izvršena radi boljeg sprovođenja praktičnog rada part. organizacije i part. članova. Sektori su sprovednici part. delatnosti van ćelija illi foruma i nisu nikakva funkcija pojedinaca. Znači treba voditi računa kako i iko i po kojem sektoru radi i snalazi se, da treba katkada vršiti promenu ljudi, kad, kako i koliko kome koji sektor odgovara, da u izvesnim slučajevima treba više ili manje pojačati rad po pojedinim sektorima, prema važnosti pitanja, mesta, okoline u kojoj se radi, odrediti više lica za jednu liniju rada za izvesno vreme, itd.

8.) Mislim da treba uopšte naglasiti politodelima, part. forumima, politkomesarima i zamenicima politikomesara da u svojim izveštajima budu pregledniji: izlože pitanje, njegovu suštinu, izlože nedostatke (ne samo: »ima dosta pitanja« ili »organizacija ima dosta nedostataka, ali ih ispravlja«), svoje mišljenje o tim pitanjima ili greškama, predloge o merama za dalji rad; kad se govori o ljudima napisati njihova imena.

Izveštaj Politodela je rasplinut, zato je /preopširan, pa i pored dobrih zapažanja nedovoljno pregledan. Mislim da Politodelu treba skrenuti pažnju da mora više zaoštriti svoju budnost u zapažanjima i kritici — i u političkom [pogledu] i u pitanjima organizacione prirode. (Konkretan primer: toulturne)

⁶ i ⁰ Zagradu i reči u njoj dopisao je Sreten Žujović mastilom.

na ekipa divizije je dobra i dosta dobro uvežbana. Međutim, na priredbi 8.III u Drvaru dala je horsku recitaciju »Rodice pšenica«, koja je kao pesma neskladna i nasilno ispevana, sa grubim naturalizmom U izražavanju. Tako npr. kaže se: »iz naše krvi i znoja (partizanske), njihovog mesa i gnoja (neprijateljskog) rodice pšenica« — što ne izražava i ne izaziva mržnju protiv Nemaca, već pre grozu od takve pšenice. Ovo Politodel nije primetio u programu, što je tim pre upadljivije jer je inače pisanje u VI diviziji (divizijski list, skoro izdani bukvar za nepismene) dobro, dobro i na pristupačan način postavljeno. (Ovo o recitaciji su primedbe Zogovića⁷ i Mitre⁸)⁹.

Eto ti uglavnom moje primedbe na ove izveštaje. Duže su zato što sam imao u vidu to da su ova pitanja opšta i povlače se gotovo kroz sve izveštaje naših politodela i part. foruma.

¹⁰

14.11.1944.

S drugarskim pozdravom
Crni

⁷ Radovan Zogović

⁸ Mitra Mitrović

¹⁰ Redakcija je izostavila dalji tekst, jer je lične prirode.

BR. 69

**UPUTSTVO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 15. FEBRU-
ARA 1944. CENTRALNOM KOMITETU SKOJ-a O DALJEM RA-
DU MEĐU OMLADINOM U VEZI S PRIPREMAMA ZA DRUGI
KONGRES UJEDINJENOG SAVEZA ANTIFAŠISTIČKE OM-
LADINE JUGOSLAVIJE¹**

Kopija

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

CENTRALNOM KOMITETU SKOJ-a

Dragi drugovi,

Još nismo u mogućnosti da odredimo tačan datum sazivanja Drugog omladinskog kongresa, ali kongres će se, po svoj prilici, održati početkom aprila². Verovatno ste već dobili naš poslednji radiogram, kojim je — nadamo se — otklonjena svaka mogućnost zabune u pogledu mesta i vremena³. Budite, drugovi, uvereni da smo i mi u potpunosti shvatili značaj i hitnost kongresa. I baš zato moramo stvoriti sve potrebne uslove za njegov nesmetani rad.

Drugi omladinski kongres treba, ustvari, da bude najveća manifestacija u životu i borbi naše omladine. Po broju delegata, po zastupljenosti svih krajeva naše zemlje, po vremenu kada će se održati — kongres treba da se pretvori u snažnu smotru svih omladinskih snaga. Time će ne samo kongres, nego i om-

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 5976/1 1—18/44). U desnom gornjem uglu mastilom je dopisana i podvučena reč »Kopija«.

² Kongres je održan od 2. do 4. maja 1944. u Drvaru.

³ Odnosi se na radiogram koji je Vrhovni štab (odnosno Centralni komitet KPJ) uputio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, a ovaj ga je, preko Štaba 13. NO divizije, dostavio Centralnom komitetu SKOJ-a. Taj radiogram glasi:

»CK-u SKOJ-a: Pre deset dana javili smo svima omladinskim organizacijama da se Kongres odlaže za početak proleća usled vojničke situacije i vremenskih nepogoda.

Čudi nas da ste to pitanje ponovo postavili, uprkos gornjeg. Ako se hoće održati Kongres sa delegatima iz čitave zemlje i sa delegatima iz inostranstva, onda ga ne možemo održati pre početka aprila meseca. Pripreme i dalje vršite. V.Š.« (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 340 od 19. januara 1944).

ladinski pokret u Jugoslaviji, dobiti veliki međunarodni značaj. Prisustvo omladinskih delegacija porobljene Albanije, Grčke itd., kao i onih iz savezničkih zemalja, još više će učvrstiti borbeno jedinstvo čitave napredne omladine.

Iako smo veoma zadovoljni vašim radom i predkongresnim pripremama, ipak naglašavamo da kampanja za kongres mora biti još upornija i življa, bez periodičnih prekida, sve jača. Pripreme treba vršiti i održavanjem konferencija i mitinga, upoznavanjem omladine i čitavog naroda sa istoriskim odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a.⁴ Najzad, pripreme treba vršiti i u znaku sveopšte mobilizacije čitave omladine za odlučne borbe koje nam još pretstoje. Pored delegata sa oslobođene teritorije, na kongres treba pozvati delegacije iz neoslobođenih delova naše zemlje, a naročito iz okupiranih gradova.

Ukoliko naidete na ma ikakve teškoće, možete računati na našu punu pomoć. Za održavanje veze s nama, možete koristiti kurire i — u hitnim i važnim slučajevima — radiovezu.

Kroz koji dan uputićemo poziv omladinskim rukovodstvima Crne Gore, Makedonije, Srbije, Sandžaka i Kosova i Metohije da se njihovi delegati odmah prikupe u Crnoj Gori i da tamo sačekaju poziv na kongres⁵. To isto važiće i za delegacije albanske, grčke i bugarske omladine. Vojvođanska i beogradska delegacija biće takođe blagovremeno pozvana u Istočnu Bosnu⁶.

Pri određivanju broja delegata iz pokrajina, ne treba se kruto držati nekog ključa, nego treba omogućiti omladinskim organizacijama, naročito u krajevima bliskim mestu održavanja kongresa, da pošalju što veći broj delegata. Pri tome, treba se, uglavnom, pridržavati sledećeg rasporeda: Hrvatska šalje — 130 delegata, Slovenija — 40, Bosna i Hercegovina — 80, Crna Gora — 40, Srbija — 30, Makedonija — 20, Sandžak — 15, Kosovo i Metohija — 15, Vojvodina — 30. Pored ovog broja delegata, koji dolaze iz pozadine i iz većih partizanskih odreda, svaka brigada može poslati još 4 delegata — najviše. Prema ovom rasporedu, dakle, na kongresu bi bilo oko 700 delegata, — što ne znači da ne bi moglo biti i nešto više⁷. Čim

⁴ Vidi tom II, knj. 11, priloge br. 12 — 24 (str. 427 — 447).

⁵ Poziv je upućen 24. februara (vidi dok. br. 90).

⁶ Pozvani su 25. februara (vidi AVII, reg. br. 2/21—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme od 25. februara 1944. sa 105 grupa i 84 grupe).

⁷ Kongresu je prisustvovalo 816 delegata iz svih krajeva Jugoslavije, osim Makedonije iz koje delegati nisu mogli doći zbog neprijateljeve ofanzive.

odredimo tačan datum kongresa, bićete pozvani ovamo⁸ — radi političkih i organizacionih priprema.

Povodom vašeg poslednjeg izveštaja⁹, koji smo dobili sa dosta velikim zakašnjenjem, ukazaćemo vam na neke od najvažnijih problema, jer vi ste, uglavnom, pravilno shvatili svoje zadatke i dobro postavili svoj rad.

1. Da bi CK SKOJ-a ostvario rukovodeću ulogu u životu i radu svih omladinskih organizacija naše zemlje, neophodno je potrebno da se uspostave što redovnije veze sa svim SKOJ-evskim rukovodstvima. Pitanje veza sa organizacijama — to je jedan od najvažnijih preduslova pravilnog i uspješnijeg rukovođenja. Ne posvetiti dovoljno pažnje rešenju tog pitanja, znači ostaviti i dalje organizacije bez direktne pomoći i bez kontrole njihovog rada. S druge strane, to znači i onesposobljavanje rukovodstva za donošenje pravilnih odluka i brzo reagovanje na događaje. Prema tome, ne može se oprostiti činjenica da niste uspostavili veze i sa najbližim organizacijama, kao na primer sa dalmatinskom i drugima¹⁰. Posledica toga je — sporost u sprovođenju odluka na terenu, iskrivljavanje naše političke linije, propusti u radu, organizacione i političke greške.

2. Pri izrađivanju programa za više skojevske kurseve, vi ste izgubili iz vida da je vaspitanje i pravilno teoretsko podizanje kadrova za našu Partiju principijelno pitanje. Otuda se ne mogu voditi nikakvi, partiski kursevi koji ne bi bili pod neposrednom kontrolom i neposrednim rukovodstvom Partije. Vaš program za više skojevske kurseve, naročito deo koji obuhvata pitanja marksizma-lenjinizma, preopširan je, te čini više od dve trećine programa. To je, ustvari, program za srednje, odnosno za više partiske /kurseve — sa nešto opširnijim dodatkom o SKOJ-u i USAOJ-u. Pošto je cilj vaših skojevskih kurseva da teoriski uzdignu i da osposobe drugove partije koji rukovode ili se spremaju da rukovode skojevskim radom u okružnom, oblasnom i pokrajinskom opsegu, — smatramo da nije potrebno držati neke posebne, paralelne skojevske kur-

⁸ Centralni komitet SKOJ-a tada se nalazio u sedištu Glavnog štaba NOV i PO Slovenije (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 802 od 16. februara).

⁹ Odnosi se na izveštaj Centralnog komiteta SKOJ-a od 25. decembra 1943. Taj izveštaj se nalazi u ARP, Beograd, reg. br. 5014.

¹⁰ Pre polaska za Sloveniju, Centralni komitet SKOJ-a boravio je neko vreme na teritoriji Hrvatske (vidi primedbu 3. uz dok. br. 2).

seve, nego da takve drugove treba obavezno slati na niže, odnosno na više partiske kurseve, na više ukoliko se radi o izgrađenijim drugovima. Na partiskim kursevima sastav kursista je raznovrsniji, njihovo iskustvo svestranije, a predavači su — što je najvažnije — jači i iskusniji, pa sve to pruža daleko veću mogućnost skojevskim rukovodiocima da bolje savladaju teoretska pitanja, liniju naše Partije i organizacione forme rada. Eto, zašto je vaš stav po ovom pitanju nepravilan, uprkos vaših dobrih pobuda da što brže podignete politički i teoriski nivo omladinskih rukovodilaca (što će se, kako smo već rekli, postići, bolje i sigurnije, odašiljanjem skojevskih rukovodilaca na partiske kurseve, na koje, pri njihovom završetku, ukoliko je to tehnički izvodljivo, može doći neko iz oblasnog, pokrajinskog ili Centralnog komiteta SKOJ-a i održati najvažnije predavanje iz omladinskog pitanja).

3. Program za niže i srednje kurseve takođe nemojte izrađivati, već napravite projekat plana za opšti političko-vaspitanje, koji bi obuhvatio sve skojevce. Takav plan mogao bi da sadrži: sva pitanja iz narodno-oslobodilačke borbe, sva pitanja omladinskog pokreta, liniju naše Partije, Drugo zasjedanje AVNOJ-a i njegove odluke, obrazovanje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, pitanje o Sovjetskom Savezu, opšte pojmove iz istoriskog materijalizma itd.

To bi, uglavnom, bio opšti plan rada, pa ga, zato, ne treba shvatiti kruto, nego ga treba redovno upotpunjavati dnevnim problemima — ispoljnim i unutrašnjim. Sprovodeći u život ovakav plan, koji ne bi prevazilazio prosečni nivo naših skojevaca, mi bismo, sem ostalog, uspjeli da razvijemo veće interesovanje naših omladinaca za učenje. Jedan od oblika rada može biti i kružok, i to za izdignutije skojevce, naročito za one kod kojih je, u većoj meri, razvijen smisao i ljubav za izučavanje marksizma-lenjinizma. Rukovodstva ne bi trebalo da sputavaju, niti da uokviruju u neki opšti, kruti plan ličnu inicijativu, sklonost za izučavanjem ovog ili onog pitanja iz oblasti marksizma-lenjinizma. Naprotiv, njihova je dužnost da takav rad pomognu, kontrolišu i dalje razvijaju ikod čitave omladine.

4. Slažemo se sa vašim osnovnim postavkama o USAOJ-u. Ali vam skrećemo pažnju da USAOJ nije organizacija, nego pokret cele omladine oko SKOJ-a i pod njegovim rukovodstvom. Nama se čini da tamo gde je SKOJ učvršćen i gde nema drugih omladinskih organizacija, kao što su »Junak«, katolici i si., treba sve odlbore USAOJ-a postepeno preobraziti tako da

— na primer u selu, opštini ili si. — odbor 'bude, ustvari, omladinska konferencija, koju saziva i kojom rukovodi SKOJ. Tako bi nestala svaka potreba da postoje neki odbori koji praktično ne znače ništa, nego su obično privesci, potpuno zavisni od SKOJ-a. SKOJ bi, tako, neposrednije rukovodio omladinom i ne bi bilo preplitanja u radu na terenu i sukobljavanja u nadležnosti. Ovo, naravno, ne bi važilo za krajeve gde uticaj SKOJ-a još nije učvršćen i gde treba zadržati forme saveza sa omladinom drugih organizacija, ili sa omladinom koja je politički još uvek nedovoljno zainteresovana. Ali, ovo bi bilo primenljivo za krajeve kao što su Krajina, Lika, Crna Gora i slično. Tako bi se odbori USAOJ-a sveli na pokrajinske i, eventualno, u nekim krajevima samo na oblasne. Vi prodiskutujte o svemu ovome, pa nam pošaljite konkretne predloge. Ili — prodiskutiraćemo zajednički, kada dođete ovamo.

5. VII Zemaljska konferencija SKOJ-a ne može se održati ni uoči, ni posle Kongresa, jer za njenu pripremu nema dovoljno vremena, niti bi omladinske organizacije mogle dotle održati svoje konferencije za izbor delegata. Osim toga, ovakvu konferenciju nije ni potrebno vezivati za kongres. Vaš predlog o »savetovanju svih delegata — mladih komunista«, koji dođu na kongres, takođe ne možemo usvojiti. Na kongresu će, osim mladih komunista-skojevaca, učestvovati i veliki broj ostale omladine, pa bi svako šire izdvajanje, pre ili posle kongresa, moglo ostaviti jako loš utisak. S druge strane, — a to je najvažnije, — takvo široko savetovanje ne bi dalo naročito velike rezultate. Moglo bi doći u obzir samo šire savetovanje članova pokrajinskih i oblasnih komiteta SKOJ-a i omladinskih rukovodilaca iz vojnih jedinica, zatim uže savetovanje članova pokrajinskih i oblasnih komiteta.

6. Nemamo nekih naročitih primedaba na listove koji izlaze pod vašom redakcijom i kontrolom, ali biste morali obratiti više pažnje na ostalu omladinsku štampu. Posle naših uputstava o štampi uopšte¹¹, verujemo da se ni kod vas neće ponoviti greške u pogledu naše političke linije i u odnosu na saveznike.

7. U cilju svestranijih i što boljih priprema Drugog kongresa, bilo bi od ogromnog značaja vaše povezivanje sa omladinom i omladinskim organizacijama savezničkih zemalja. Izmena pisama, pozdrava i zvaničnih poziva na kongres, kao i objav-

¹¹ Objavljuju se kao dok. br. 1 ove knjige.

Ijivanje svega toga u našoj i strasnoj štampi, pridalo bi kongresu još veći međunarodni značaj.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

15. februar 1944.

M. P.

Dostavljeno: Centralnom komitetu SKOJ-a,
drugu Švabiću¹².

BR. 68

IZVEŠTAJ ZAMENIKA ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 15. FEBRUARA 1944. VRHOVNOM ŠTABU O LOKACIJI BOLNICA I BROJNOM STANJU RANJENIKA U NJIMA¹

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
15. II. 1944.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

I. Podnosim izveštaj o brojnom stanju i ikretanju u bolnicama:

1.) Bolnica 1 korpusa (nosila 0, konjanika 20, pešaka 65), do sada u Gruborsko'm Naslonu, dobila naređenje 14 II 1944 da krene u Uvalu kod Potoka. 15 II 1944 izdao je štab 1 korpusa naređenje da se bolnica vrati na staro mjesto. Jutros se bolnica nalazila na putu za Prekaju.

2.) Bolnica 6.divizije (nosila 9, konjanika 25, pešaka 84), do sada u Trninić Brijegu² kod Drvara, do'bila naređenje da pešaike smesti u brigadne ambulante, a nosila i konjanike da

^u Mihailo Švabić

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Odseka za istoriju vojnog saniteta Vojnomedicinske akademije, Beograd, inventarski broj (dalje: AOIVSVMA, inv. br.) 3759. Objavljen je u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR, kao dok. br. 115.

² Na karti 1: 100.000 piše: Trninić Breg.

preda u bolnicu 1 korpusa. Do sada nije pristupijemo izvršenju toga naređenja, jer se situacija promenila i bolnica se u svom starom sastavu nalazi na starom mjestu.

3). Bolnica 9 divizije u Crvljivioi (nosila 3, konjanika 20, pešaka 0) dobila je pokret 15 II 1944. Nosila će predati u bolnicu 5 korpusa u Vidovom Selu, a konjanici prebaciće se preko Petrovca³ u Ključ, a odatle uz pomoć 5 korpusa prebaciće se na svoj teren.

4). Bolnica koja je bila u Medenom Polju (36 teških ranjenih na nosilima) dobila je 13 II 1944 naređenje da se prebaci u Vrbljane. Uslijed smetova zaustavila se u selu Kapijuh i sada ondje čeka dalje naređenje.

5). Bolnica u Vidovom Selu (nosila 21, konjanika 60, pešaka 30) ostaje na svom mestu, jer ima bunkere.

Zašto sam se odlučio da ne upotrebim bunker na Klekovači — iznosim pod II.

Od bolnice 1 korpusa i bolnice 6 divizije, ikoje obe imaju sada i ranjenika i zaraznih, stvoriće se odvojena ranjenička korpusna bolnica i zarazna bolnica.

Pregled brojnog stanja bolnica 5 korpusa:

- 1). Bolnica Podgrmeč (ranjenika 92, infektivnih 11).
- 2). Bolnica Ribnik (ranjenika 109, infektivnih 35, internih 10).
- 3). Bolnica Sanica (ranjenika 35, infektivnih 0, internih 25).
- 4). Bolnica Kozara (svega 135).

Pregled brojnog stanja bolnica GŠH: Na terenu svih 5 korpusa ima oko 3.000 ranjenika i bolesnika. Od toga na terenu Like, Gorskog Kotara, Banije i Korduna 437 teških.

Drugi korpus ima u svojim bolnicama 36 ranjenika na nosilima, oko 200 ranjenika konjanika i 500 ranjenika pešaka. Broj infektivnih oko 70.

II. Bunker na Klekovači. Rad se dalje produžuje. Bunker može sada da primi 40 ranjenika. Njegovo daljnje povećavanje nužno je zbog toga što je potrebno da se osposobi za još veći broj ranjenika i da ima mesta za vršenje operacija, što se sada nije moglo. Ranjenike nisam mogao ovoga puta smestiti u bunker, pošto je trebalo od bunkera načiniti prtinu do Potoka ili do prtine Prekaja — Potoci, da bi se zarvarao trag. Zbog vrlo visokog snega na Klekovači nije se »lažna« prtina mogla u kratkom vremenu napraviti i bili smo prisiljeni tražiti drugo rešenje.

³ Na karti 1 : 100.000 piše: Bos. Petrovac.

III. SOVŠ-u⁴ je stiglo pismo od apotekara SOVŠ-a drugarice Jele⁵. Ona smatra da je moguće dobiti od Saveznika više sanitetskog materijala od do sada dostavljenih količina na Visu, ako bi se u Bari uputilo naročito apotekarsko lice. Iz odgovora, koji joj na to njeno mišljenje piše drug Dr. Đura⁶ iz Italije, proističe da se za sada stvarno ne može dobiti više, ali da bi engleski lekar Dr. Rogers, koji je sada upućen u GŠH⁷ i koji se već onde verovatno nalazi, trebalo da da izjavu da je to sve malo što nam Saveznici šalju i da bi tim putem možda dobili više. Dr. Rogers je po mišljenju drugarice Jele dobar lekar i dobar čovek, koji simpatizuje našu borbu. Mišljenja sam da bi trebalo u intervjuu istoga lekara dobiti tu izjavu i nju zajedno sa spiskom nama potrebnog materijala dostaviti generalu g. Maklinu. Iz pisma drugarice Jele se dalje vidi da engleski lekari uspevaju, kad rade u našim bolnicama, da se snabdevaju direktno, čak avionskim putem, sa sanitetskim materijalom. Iz pisma druga Đure drugarici Jeli saznajemo da Saveznici neće više slati sanitetski materijal na Vis dok ne dobiju od svojih vlasti odobrenje za daljnje pošiljke.

IV. Prilazem odgovore na 10 pitanja generala g. Maklina sa isrpavkom na poleđini, jer se u dostavljenim pitanjima potkrala prevodiočeva greška.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Dr. H. Kraus⁸

⁴ Sanitetskom odseku Vrhovnog štaba

⁵ Jela Žunić

⁶ Dr Đuro Mešterović

⁷ Glavni štab NOV i PO Hrvatske

⁸ Dr Herbert Kraus. Tada je bio zamenik šefa Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 69

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA SE U VEZI S MO-
GUĆNOŠĆU NEMACKOG NAPADA NA OSTRVO VIS POJA-
CA BUDNOST I BOJEVA GOTOVOST¹**

	Dan i sat primitka	Depeša	^ -a	π 6
az £>			em	Q
83	14 ^h 15/11 V.S.	Iz Kaira javljaju pod hitno da Nje- mej ovih dana spremaju napad na otok Vis ² . Budite budni i spremni, osobito no- ću I kod lošeg vremena ³ .		54

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, ori-
ginal (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/20—2, k. 2072.

² Obaveštenje je verovatno dana dobijeno preko Anglo-američke vojne
misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

³ Komanda nemačke 2. oklopne armije i komandujući admiral
Jadrana Litsman (Lietsmann) vršili su u to vreme pripreme za desant
na ostrvo Vis. Nemački izviđački avioni su krajem januara 1944. često
nadletali ostrvo Vis, a na savetovanju u Mostaru, koje je bilo održano
oko dve nedelje dana kasnije, predviđeno je bilo da, pod šifrom »Frei-
schitz«, desant usledi noću 20/21. februara. Planirano je bilo da se oko
2.000 vojnika iz sastava nemačke 118. lovačke divizije sa Korčule i Pe-
lješca odmah posle ponoći iskrca na jugoistočnu obalu ostrva Visa i
da u dve kolone nastupaju ka gradovima Visu i Komizi. U međuvre-
menu bi oko 200 padobranaca zauzelo visove iznad ovih mesta, a jedan
odred obalskih lovaca, prurušenih u partizansku odeću, uplovio bi
motornim jedrenjacima u višku luku i olakšao zauzimanje grada Visa.
Izvođenje desanta i osvajanje ostrva Visa trebalo je da podržava ne-
koliko ratnih brodova i oko 50 aviona. Međutim, desant je najpre odlo-
žen za 5. mart, a potom za 17. mart 1944 (vidi Fabijan Trgo: »Strategij-
sko-politički značaj o. Visa«, VIG, br. 3, 1954, str. 40—43; Pope D., Flag
4, William Kimber, London, 1954, str. 208). Potom je, zbog neslaganja
nadležnih komandi, odložen za 4. april, ali, ni tada nije izvršen. O de-
santu na ostrvo Vis raspravljalo se i u nemačkoj Vrhovnoj komandi,
na konferenciji od 12. i 13. aprila, pa je doneta odluka da se desant
odloži dok se ne izvrši svestrana procena dalmatinske odbrambene zo-
ne. Potpunije o tome vidi »Hitlerove konferencije o pomorskim pita-
njima«, izdanje Jugoslovenske ratne mornarice, Split, 1950, str. 360—361.

BR. 125

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 15. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA ODOBRENJE ZA ODLAZAK BRITANSKIH OFICIRA PREKO JUGOSLAVIJE MOŽE DA TRAŽI JEDINO ŠEF VOJNE MISIJE PRI VRHOVNOM ŠTABU¹

			-		8
			SP		9
			Jg	Sadržaj - depeše	1
π	p	«	3		0
			O		0
935	15.11	18-50	V.Š.	Odobrenje za odlazak engleskih oficira može da traži samo šef misije kod nas ² .	9
	[1944]				6
					>
					CI
					P

BR. 71

OBAVEŠTENJE ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA KPJ IVANA MILUTINOVICA OD 16. FEBRUARA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O PREDLOGU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA CRNU GORU I BOKU DA SE LJUBICA POPOVIC, RADOSLAV BOŽOVIĆ I MILAN KUC PROGLASE NARODNIM HEROJIMA¹

Centralnom komitetu K.P.J.

Na sastanku u junu mjesecu 1943 god., odmah poslije imenovanja Pokrajinskog komiteta za Crnu Goru i Boku, u tački »razno« drugovi su dali predlog da se proglase sledeći drugovi za *narodne heroje* i to:

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/106—2, k. 119/1.

² To je bio odgovor Vrhovnog štaba na radiogram Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske sledeće sadržine: »Engleska misija traži da preko VI korpusa pošalje dva madžarska oficira u Madžarsku. Da li može?« (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 768 od 14. februara).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6942.

1. Ljubica Popović, član Pokrajinskog ikomiteta SKOJ-a, ubijena od četnika koje je predvodio Nikola Drakulović², a ubijena je u Gornjim Kucima³.
2. Raško Božović, komandant bataljona »Marko Miljanov«, iz Kuča, ubijen od strane četnika predvođenih od Nikole Drakulovića.

Ljubica i Raško bili su zajedno u jednoj kolibi, četnici isu saznali i opkolili ih. Oni su se borili do poslednjeg momenta⁴. Teško ranjeni i jedno i drugo nijesu se hteli predati, već su četnici bili prisiljeni da kolibu zapale i oboje su izgoreli⁵.

3. Milan Kuč, seljak, sekretar Okružnog komiteta beranskog, još od 1936. god.⁶ I on je bio opkoljen u jednoj zemunici od četnika i milicionera⁷. Poslije duže borbe, sa bombama u rukama izašao je i na juriš se probio iz prvog obruča, ali pošto je obruč bio širok, druga ga zasjeda ubila⁸. Tom prilikom ubio je dva četnika i jednog milicionera. Dmg je iz Vasojevića, i njegova pogibija imala je veliki značaj

² Nikola Drakulović, kapetan bivše jugoslovenske vojske, poginuo je maja 1944, kao komandir kvislinške žandarmerijske čete, prilikom savezničkog bombardovanja Podgorice (sada: Titograd).

³ Na karti 1 : 100.000 piše: Kuči (predeo); a Gornji Kuči obuhvataju sela severno od Meduna: Brskut, Stravče, Kržanju, G. i D. Orahovo, Cvilin, Bezjovo, Momče, Zagredu, Ubalac, Rače, Kosor, Uble, Liješta, Dučice, Zatrijebač, Koče i Kupusca.

⁴ Ljubicu Popović, Radoslava (Raško) Božovića i Radomira Nižezića, ilegalne partijske radnike, otkrili su i okružili četnici 16. novembra 1942. Iz okruženja su se borbom probili, ali su tom prilikom ranjeni Ljubica Popović i Radoslav Božović. Uspeli su da dođu do jedne staje u zaseoku Berovo (sela Orahova) i tu su se, iznemogli usled gubitka krvi, sklonili. Tragom njihove krvi, četnici su ih tu otkrili, a u toku borbe poginuo je jedan četnik.

⁵ Ljubica Popović je proglašena za narodnog heroja 12. jula 1949, a Radoslav (Raško) Božović 20. decembra 1951. godine.

⁶ Milan Kuč je jedno vreme bio i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak, a na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ bio je izabran za kandidata Centralnog komiteta KPJ. On je posle odlaska partizanskih jedinica iz istočnog dela Crne Gore, marta 1942, upućen u neprijateljevu pozadinu radi daljeg organizovanja partijsko-političkog rada s narodom.

⁷ Bolestan, promrzlih nogu, dok se s još pet ilegalnih partijskih radnika nalazio u zemunici u selu Lješnicama kod Berana (sada: Ivangrad), bio je otkriven i okružen 15. februara 1943. godine.

⁸ Zajedno s Milanom Kućom, junački se boreći do poslednjeg metka, 15. februara 1943. izginulo je pet njegovih drugova.

za drugove, t.j. pokazala im je put kako drugovi
treba da se bore, a da ne bi pali u ruke neprijatelju.
Drug je bio vrlo popularan u Vasojevićima⁹.

Milutin¹⁰

16/IL 1944 god.¹¹

BR. 72

**ZAHTEV PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA OD 17. FEBRUARA 1944. PREDSEDNI-
ŠTVU AVNOJ-a DA PREMA SLICI KOJU PRILAŽE I NJENOM
OPISU DONESE ODLUKU O DRŽAVNOM GRBU NOVE JU-
GOSLAVIJE¹**

Kopija²

PRETSJEDNIK
NACIONALNOG KOMITETA
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

ANTIFAŠISTIČKOM VIJEĆU NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

U prilogu šaljem nacrt državnog grba, za ikoji treba Pret-
sjedništvo AVNOJ-a čim prije da, prema (priloženom obrascu³^
donese Odluku o državnom grbu⁴.

¹ Odlikovan je Ordenom narodnog heroja 11. jula 1945 (vidi tom
II, Bilten, str. 644).

¹⁰ Ivan Milutinović

² Datum je napisan mastilom, ćirilicom (rukopis je Ivana Milu-
tinovića).

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u ARP, Beograd,
reg. br. 6979/X, 1—1 (44).

² Dopisano je mastilom, latinicom.

³ Redakcija nije pronašla obrazac (sliku) grba.

⁴ Pismo d obrazac (slika) ostali su u Glavnom štabu NOV i PO
Hrvatske sve do 23. marta 1944, a toga dana ih je Predsedništvu
AVNOJ-a, koje se nalazilo u Sloveniji, uputio Edvard Kardelj (vidi
dok. br. 263). Istovremeno je Rodoljub Ćolaković (sekretar Predsedni-
štva AVNOJ-a) radiogramom obavestio Predsedništvo AVNOJ-a o sa-
držim Titovog zahteva i predložio da se odluka donese, ne čekajući
dolazak pisma, i odmah radiogramom saopšti Vrhovnom štabu (vidi
AVII, reg. br. 4/146—2, k. 119/I: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba
NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1382 od 23. marta).

Grb se sastoji od pet buktinja, čiji se plamenovi sjedinjuju u jedan plamen obavijen klasjem i trakom sa natpisom »Demokratska Federativna Jugoslavija«. Na vrhu grba iznad plamena nalazi se peterokraka zvijezda.

Boje grba: plamen i zvijezda crveno, traka plava sa bijelim natpisom, klasje žuto.

Očekujem što skorije donošenje gornje odluke⁵.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

17 februara 1944

Pretsjednik
Nacionalnog komiteta,
maršal Jugoslavije,

Edvard Kardelj i Rodoljub Colaković su se, pri povratku iz Slovenije za Vrhovni štab, nekoliko dana zadržali u sedištu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

⁵ Usled zakašnjenja pisma Predsedništvo AVNOJ-a donelo je Odluku tek 27. marta 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18433: projekt zakonske odluke Predsedništva AVNOJ-a o imenu države i o državnom grbu Demokratske Federativne Jugoslavije).

BR. 129

OBAVEŠTENJE ČLANA VOJNE MISIJE NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDNJI ISTOK MILOJA MILOJEVIĆA OD 17. FEBRUARA 1944. KOMANDANTU 26. NO DIVIZIJE O PRIPREMAMA ZA FORMIRANJE 3. PREKOMORSKE NO BRIGADE¹

		SS O		ВЛК		Št
	g ²	io.S		Sadržaj		-tj
					'n&	g
			o'g,		o-s,	fi
30.	17.11.	Milić	Milicu ³ . Vojnici formirani u bataljone, naoružani i vežbaju ⁴ . Imamo 20 — 20 ⁵ artiljeraca za brigadnu artiljeriju. Pismeno javite što je potrebno. Miloje ⁶ . br. 30. 17.2.		70	2 j§

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pišan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/3—1, k. 2073.

² Umesto »Od koga je došao« trebalo bi da piše: Kome je upućeno. To se vidi i iz sadržine depeše.

³ Makso Baće Milić. Tada je bio komandant 26. NO divizije 8. korpusa NOVJ.

⁴ Odnosi se na 3. prekomorsku NO brigadu koja je još bila u formiranju.

⁵ Broj je ponovljen da bi se smanjila mogućnost omaške pri radio-korespondenciji.

⁶ Miloje Milojević

PORUKA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 17. FEBRUARA 1944. INSTRUKTORU CENTRALNOG KOMITETA KPJ I SEKRETARIJATU BIROA OBLASNOG KOMITETA KP HRVATSKE ZA DALMACIJU DA SE ZADRŽE NA OSTRVU VISU DOK SE NE UKAŽE POVOLJNIJA MOGUĆNOST ZA PREBACIVANJE NA OBALU¹

e S e5J3	Dan i sat primitka	^	Π ρ η D e p e š a	« ^ - o H, > pq
90	16 ^h 17/11 V.Š.		Ostanite na Visu ² dok se ne ukaže povoljnija mogućnost za prebacivanje i okupljanje rukovodstva ³ bilo na kopnu bilo u~blizini Korpusa ⁴ .	54

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/24—2, k. 2072.

² Na ostrvu Visu (gde su se tada nalazili štabovi Mornarice NOVJ i 26. NO divizije) boravio je Sekretarijat Biroa Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju (Vicko Krstulović, politički sekretar, Ante Jurjević Baja, organizacioni sekretar i Miloš Zanko Marinko, koji je istovremeno bio predsednik Oblasnog NOO-a za Dalmaciju), kao i instruktor Centralnog komiteta KPJ (Svetislav Stefanović čeco). Potpunije o rasporedu ostalih članova Oblasnog komiteta, kao i članova Oblasnog komiteta SKOJ-a i Oblasnog NOO-a, vidi primedbu br. 4 uz dok. br. 45.

³ Biro Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju imao je jedanaest članova. Pored trojice navedenih u prethodnoj primedbi, još su bili sledeći: Ivo (Ivica) Kukoč Jordan, Drago Gizdić Marko, Andrija Božanić Stevo, Nina Sekulić Bunko, Martin Vezić, Ivan Mordžin Crni, Mileva Bubalo i Ante Raos (vidi IRP, Beograd, reg. br. 6387: izveštaj Svetislava Stefanovića čeca od 20. januara 1944. Centralnom komitetu KPJ).

⁴ Reč je o 8. korpusu NOVJ.

**NAREĐENJE POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR HERBERTA KRAUSA OD
17. FEBRUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA STALNO
ODRŽAVA SANITETSKE KURSEVE I OSPOSOBLJENE SLU
ŠAOCE UPUĆUJE NA KOPNO I ŠTAB 26. NO DIVIZIJE¹**

59	Dan i sat primitka	Depeša	St. M) O Ph H
93	16 ^h 17/11 V.Š. Nastavak [je] depeša br. 94. [od] 17/11'	Kursevi da se stalno održavaju. U nastav- nom planu [predvideti] vojnu obuku i dva politička časa nedjeljno. Angažovati Radovi- ča ² i Žužu. ³ F a-mak-dinamiku" predavati na kursu. Prenesite direktive u Italiju ⁵ . Svrše- ne kursiste slati na kopno. Pošaljite predlog za unapređenje sanitetskih kadrova. Dr. Kraus ⁷ .	119
94	Nastavak depeše na broj 93. 17/11.'	Za sanitet 26. diviz. Direktiva je V.Š. da® va- spitanje novih i uzdizanje starih sanitetskih kadrova. Mobilišite nove snage u sanitet i osposobite. Stare uzdizati stalnim kursevi- ma u pravcu njihove specijalizacije.	

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, ori-
ginal (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 13/24 i 13/25—2,
k. 2072.

² Petar Radović. Tada je bio politički komesar Mornarice NOVJ.
U momentu psihičke depresije, noću 6/7. aprila 1944, izvršio samoubi-
stvo na ostrvu Visu (vidi AVII, reg. br. 12/14—1, k. 2072: knjigu pri-
mljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, primljeni ra-
diogram br. 160 od 8. aprila).

³ Redakcija nije ustanovila na koga se to odnosi. Verovatno je u
poslatom radiogramu (njega redakcija nije uspela pronaći) bilo napi-
sano ili Segvić (Zdenka Segvić je tada bila politički komesar bolnice
na ostrvu Visu) ili -žunić (Jela Žunić je bila apotekar Sanitetskog od-
seka Vrhovnog štaba NOV i POJ, a nalazila se tada na ostrvu Visu).

⁴ Umesto »F a-makdinamiku«, verovatno je u poslatom radiogra-
mu bio napisan jedan od sledeća dva predmeta: medicinska propede-
tika ili farmakologija.

⁵ Odnosi se na Bazu NOVJ u Monopoliju.

⁶ i ⁹ Dopisano je mastiljavom olovkom u štabu Mornarice NOVJ.

⁷ Dr Herbert Kraus, pomoćnik šefa Sanitetskog odseka Vrhovnog
štaba NOV i POJ. U poslatom radiogramu njegov potpis je bio na kraju
radiograma.

⁸ Trebalo bi da piše: za.

**DIREKTIVA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 17. FEBRU-
ARA 1944. OBLASNOM KOMITETU KP HRVATSKE ZA DAL-
MACIJU O IZDVAJANJU ZBEGA NARODA U POSEBNU OR-
GANIZACIJU I O PARTIJSKO-POLITICKOM RADU U JEDI-
NICAMA I USTANOVAMA NOVJ DISLOCIRANIM U JUŽNOJ
ITALIJI¹**

^ p r i m i t k a	Dan i sat	n p l . . x . D e p e š a	-Jl u - M O n-
0) S			
96	16 ^h 17/II V.Š.	Zbjeg potpuno odvajati od vojske i vojnih ustanova ³ i po tome se držati naših ranijih direktiva ³ .	39
97	16 ^h 17/II V.Š.	U vojnim bazama, jedinicama i ustanovama moraju postojati part.[ijske] organizacije, a vi ih povezivati, a ne stvarati jedinstveno rukovodstvo". Part.[ijski] i ostali materijal vi ćete im redovno slati. Koordinaciju vojnih poslova neka vrši misija ³ preko vojnih komanda.	109

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, r6g. br. 13/25—2, k. 2072.

² Prema sporazumima između Vrhovnog štaba NOV i POJ i Vrhovne komande savezničkih snaga za Sredozemlje, posljednjih meseci 1943. i početkom 1944. na teritoriji kontrolisanoj od savezničkih trupa u južnoj Italiji i u severnoj Africi uspostavljeno je nekoliko ustanova Vrhovnog štaba NOV i POJ, a u martu 1944. je uspostavljeno i Zastupništvo NKOJ-a. Naime, najpre je Predsedništvo Štaba obalske komande ozvaničeno 29. oktobra 1943. kao Delegacija NOV i POJ u Bariju (vidi primedbu 4. uz dok. br. 15). Njeni su osnovni zadaci bili: prijem oružja, opreme, odeće i namirnica iz savezničke pomoći i njihov prevoz za Jugoslaviju, smeštaj ranjenika koji su prebacivani iz Jugoslavije u Italiju, prihvatanje interniranih i drugih Jugoslovena koji su želeli da stupe u NOVJ ili da se vrate u otadžbinu. Potom su od interniranih pripadnika NOP-a i rodoljuba, krajem oktobra, formirane 1. prekomorska NO brigada NOVJ (u Karbonari kod Barija) i 2. prekomorska NO brigada NOVJ (u Gravini), koje su prebačene u Jugoslaviju, gde su januara 1944. rasformirane, a njihovo ljudstvo uključeno u sastav jedinica 1. proleterskog korpusa NOVJ. Sporazumom, 23. decembra 1943, između predstavnika Vrhovnog štaba NOV i POJ i Vrhovne komande savezničkih snaga za Sredozemlje omogućeni su prihvatanje izbeglica iz Jugoslavije i stvaranje zbegova u severnoj Africi za neborač-

BR. 109

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA 4. CRNOGORSKU
PROLETERSKU BRIGADU ODMAH UPUTI U SASTAV 2. PRO-
LETERSKE DIVIZIJE¹**

[Od VŠ]

II KORPUSU

20²

Najhitnije.

Najhitnije uputite Četvrtu brigadu³ u sastav Druge [pro-
leterske] divizije. Izvestite o ovome⁴.

18 - II 1944 god.

Kolašin

ki deo stanovništva s pojedinih dalmatinskih ostrva i obalskog pojasa. Njihovo prebacivanje sa ostrva Visa počelo je 5. januara 1944, brodovima Mornarice NOVJ i savezničke mornarice. Smešteni su u El Satu, El Katatbi i Tulumbatu (potpunije o tome vidi primedbu 3. uz dok. br. 15). Predstavnici Vrhovnog štaba NOV i POJ i Vrhovne komande savezničkih snaga za Sredozemlje 5. januara 1944. postigli su sporazum o formiranju bolnice NOVJ u Bariju, a po sporazumu od 28. decembra 1943. u Veletru (kod Barija), 6. januara 1944. stigla je 1. vazduhoplovna baza NOVJ (250 boraca) radi obuke u savezničkim vazduhoplovnim centrima. U Veletri je 20. januara formiran štab vazduhoplovnih škola NOVJ, i organizovani su pilotski, izviđački i mehaničarski kursevi, sa ukupno 209 slušalaca; a u Monopoliju je 7. februara uspostavljena Baza (mornarička) NOVJ, koja je u svom sastavu imala niz pomoćnih jedinica i ogranaka.

³ Redakcija nije pronašla te direktive.

⁴ Oblasni komitet KP Hrvatske za Dalmaciju je 12. februara 1944. predložio Centralnom komitetu KPJ da se sve organizacije KPJ u tim jedinicama i ustanovama NOVJ u organizacionom smislu povežu jednim jedinstvenim rukovodećim telom (vidi u pomenutoj knjizi depeše Štaba Mornarice NOVJ poslati radiogram br. 68).

⁵ Reč je o Vojnoj misiji Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Srednji istok (vidi primedbu 6. uz dok. br. 6).

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/41—2, k. 394.

² Nedostaje broj radiograma, a broj u imeniocu označava, broj grupa u njemu.

³ Odnosi se na 4. crnogorsku proletersku brigadu. Ona se privremeno nalazila u sastavu 3. NOU divizije.

⁴ Štab 2. korpusa je 19. februara izvestio da je 4. crnogorska proleterska brigada toga dana u 6 časova krenula s prostorijske Bijelo Polje

BR. 109

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SANDŽAČKE JE
DINICE PREUZMU SEKTOR ČAJNIČA I ČVRŠĆE SE POVE-
ZU S JEDINICAMA 3. KORPUSA I DA SE VEĆA PAŽNJA PO-
SVETI SEKTORU KALINOVIK — GORAŽDE I CRNOGOR-
SKOM PRIMORJU¹**

[Od VŠ]

II. KORPUSU ¹⁹
TM

Prvo. Druga i Peta div.[izija] krenuće uskoro ranije pred-
viđenim pravcem². Sa obe div. rukovodite Štab Pete div., ko-
me smo prepustili izbor trenutka polaska. Kostić³ smo* nare-
dili da na sektor Kalinovi'k — Foča — Goražde uputi jednu svo-
ju div.⁴ Taj sektor je za nas važan, naročito u slučaju vero-
vatinog savezničkog iskrcavanja na Jadran⁵, i vi morate obra-
titi pažnju ka ovom sektoru. Zato je potrebno da sandžačke
jedinice poprime sektor čajniče i povežu se sa Kostinim je-
dinicama⁶.

Drugo. Šta je sa vašom Primorskom grupom, njeraim šta-
bom, jedinicama, dejstvom itd.?⁷

19-11-1944 god.
Kolašin

— Šahovići u sastav svoje 2. proleterske divizije, a istovremeno je o
tome obavestio i Štab 2. proleterske divizije (vidi AVII, reg. br. 1/50—2,
k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br.
⁷³
78 reg. br. 3/12—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa
NOVJ, radiogram br. ³²—).⁴

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/41 i 4/42—2, k. 394.

² Predviđeno je bilo da ta grupa divizija, pod komandom Štaba
5. NOU divizije, nastupa u pravcu Toplice i Jablanice, tada najjačeg
žarišta narodnooslobodilačke borbe u Srbiji, i da, s tamošnjim jedini-
cama Glavnog štaba NOV i PO Srbije i delom snaga Glavnog štaba
NOV i PO Makedonije, stvori slobodnu teritoriju na prostoru između
reka Južne Morave i Ibra, obuhvatajući još i Kosovo i Ovče polje (vidi
dok. br. 283). Na taj način bi te snage stvorile oslonac za prodor većih

BR. 109

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. FEBRUARA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JEDNU DIVIZIJU UPUTI NA SEKTOR KALINOVIK — FOČA — GORAŽDE I DA POSEBNU PAŽNJU POSVETI KALINOVČKOM SEKTORU¹

Od v.š.

19 Jedinice Pet² divizije uskoro će krenuti ranije pred- 262
JJ videnim pravcem³. Ranije predviđene jedinice uputite
944J na sektor Kalinovik — Foča — Goražde³, približujući se
u Sandžaku snagama Drugog korpusa. Napominjemo
vam da je sektor Kalinovika za nas vrlo važan, u vezi
sa verovatnim savezničkim iskrcavanjem na Jadranu⁴.
Sem toga, postoje mogućnosti dejstva ka Trnovu i Sa-
rajevsom polju, a preko Uloga povezivanje sa herceg.
snagama⁵. Uslovi za mobilizaciju su dobri jer musliman-
ska milicija prelazi na našu stranu. Sa ovog sektora mo-
že se dejstvovati na prugu Pale — Sarajevo. Diviziji
na tom sektoru trebate dati jednu radio-stanicu.

operativnih snaga NOVJ u Srbiju. Prodor Udarne grupe divizija otpo-
čeo je skoro mesec dana kasnije. O njenim dejstvima vidi dok. br. 236,
277, 293, 302, 308, 319—321 i 329 u ovoj knjizi tom I, knj. 20, dok. br.
150 i 155.

³ Košta Nad.

⁴ Vidi dok. br. 79.

⁵ Odnosi se na južni deo obalskog pojasa Jadranskog mora. Do
tog iskrcavanja nije došlo.

⁴ U to vreme su vršene pripreme za formiranje 37. NOU divizije,
pa je njoj Štab 2. korpusa postavio odgovarajuće zadatke (vidi tom
III, knj. 7, dok. br. 76).

⁷ Primorska operativna grupa je formirana naredbom Vrhovnog
štaba NOV i POJ od 21. januara 1944. (vidi u navedenoj knjizi primlje-
nih depeša Štaba 2. korpusa radiogram br. ³⁴ —). U njen sastav su ušli:

2. dalmatinska i 6. crnogorska NOU brigada i 1. bokeljski bataljon.
Štab su sačinjavali: Radomir Babič, komandant, Jagoš Uskoković, po-
litički komesar, i Novak Perućica, načelnik štaba. Primorska operativna
grupa je dejstvovala na prostoru Nikšić — Bileća — Trebinje — Ko-
navli — Risan — Grahovo. Potpunije o tome vidi tom III, <knj. 7, de*k.
br. 19, 38, 45, 47 i 323.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san maštilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/20—871, k. 408 A.

² Vidi primedbu 2. uz dok. br. 78.

³ Štab 3. korpusa je bio predvideo da na taj sektor uputi dve
brigade iz sastava 27. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152).
Odmah po primitku naređenja on je, radiogramom, zamolio Vrhovni
štab da se upućivanje 27. NOU divizije na sektor Kalinovik — Foča

BR. 109

**DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 20. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ I SE-
KRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU O
ZAJEDNIČKOM RADU NA STVARANJU NOVIH JEDINICA
NOV I POJ U SRBIJI¹**

Od V.Š.

Slažem se da Druga divizija odmah krene na toplič'ki te-
ren². Peta divizija mora dočekati dolazak delegacije³ koja je
već na putu dva dana i stići će za 10 dana do vas⁴. Javite da li
ste dobili materijal od saveznika.

odloži do 1. marta, da bi se u međuvremenu održalo predviđeno partij-
sko savetovanje i da bi se ona snabdela hranom (vidi AVII, reg. br.
1/98—8/1, k. 408 A: knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, ra-
diogram od 19. februara, sa 74 grupe). Vrhovni štab se s tim složio i
20. februara uputio sledeći radiogram: »Odobravamo predviđeni rok za
pokret 27. div.« (vidi pomenutu knjigu primljenih depeša Štaba 3. kor-
pusa, radiogram sa 19 grupa).

⁴ Vidi primedbu 5. uz dok. br. 78.

⁵ Odnosi se na jedinice 29. NOU divizije koje su se tada nalazile
na prostoriji Avtovac — Bileća (u selima Meka Gruda, Kačanj, Tuca-
kov Do, Barakovina, Fatnića — 10. hercegovačka NOU brigada; u seli-
ma Gornja Vrbica, Kovači, Pod Planik — 11. hercegovačka NOU bri-
gada; u selima Danići, Galešine, Kruščica, Njivice — 12. hercegovačka
NOU brigada). Detaljnije o njihovom rasporedu i dejstvima u to vre-
me vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 82, 86 i 103; tom IV, knj. 23, dok.
br. 7, 20, 41 i 42.

¹ Knjiiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbi-
ju, original (pisan na mašini, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. .br.
6253/VI, 2—5 (44).

² Predlog za odlazak 2. proleterske divizije u Toplicu poslali su
18. februara Štab 2. proleterske divizije i Pokrajinski komitet KPJ za
Srbiju. O tome je, istog dana, Štab 2. proleterske divizije poslao oba-
veštenje Štabu 2. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 14/87—2, k. 394:
knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 2. proleterske divizije, ra-
diogram br. 37). Međutim, odlazak te divizije je odgođen za oko 15
dana, da bi se za to vreme jedinice snabdele municijom, prikupile i
izvršile bolje pripreme za forsiranje Lima. O tome vidi još i primedbu
4. uz dok. br. 160.

³ Verovatno je reč o Angloameričkoj vojnoj misiji, određenoj da
bude pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije i pri Udarnoj grupi divizija
NOVJ (vidi dok. br. 24).

⁴ Redakcija nije mogla tačno ustanoviti kada je misija (»dele-
gacija») prispela u Štab Udarne grupe divizija NOVJ.

Druga naša grupa kreniće u Srbiju na proleće čim za to budu stvoreni uslovi⁵. Mihailo⁶ ima zadatak da pokrene čitav partijski i vojni aparat u Srbiji za hitnu mobilizaciju ljudstva, za formiranje novih jedinica i stvaranje štabove. G.Š. Srbije treba podneti pitanja komandanta i načelnika [i to] sporazumno resiti čim vi stignete u Srbiju.⁷ U Toplici će se spustiti padobranom delegat V.Š. general-major Pavle Ilić⁸. On će zajedno sa vama raditi na formiranju vojnih jedinica. Nastojaćemo da saveznici u Srbiju pošalju što više oružja.- Direktiva važi i za Mihaila.

Primljeno: 20. H-44

⁵ Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je 6. marta naredio Štabu 3. korpusa NOVJ da jednu od svojih divizija osposobi za izvršenje zadataka van teritorije istočne Bosne (vidi dok. br. 129), 8. aprila mu je naredio da razmotri mogućnost upućivanja grupe divizija u zapadnu Srbiju (vidi dok. br. 257), 11. aprila mu je postavio zahtev da ispita mogućnost iznenadnog prodora te grupe u Srbiju (vidi dok. br. 269), a 21. aprila je naredio da se ta grupa divizija brzo pripremi za prodor (vidi dok. br. 327).

⁶ Dr Blagoje Nešković bio je tada politički sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, a nalazio se kod Štaba 2. proleTERSKE divizije (vidi AVII, reg. br. 14/87—2, k. 394: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 2. proleTERSKE divizije, radiograme br. 36 i 37 od 18. februara).

⁷ Rečenica je nejasna. Verovatno je u poslatom radiogramu bilo napisano: Glavni štab Srbije treba upotpuniti; pitanje komandanta i načelnika sporazumno ćemo resiti čim vi stignete u Srbiju.

⁸ Pavle Ilić Veljko (umro je 6. jula 1969. kao general-pukovnik JNA) nije išao avionom, jer se avion nije mogao blagovremeno pribaviti, već je, zajedno s još nekoliko rukovodilaca Šterju Atanasovskim Viktorom, 29. februara pošao iz Drvara ka Udarnoj grupi divizija NOVJ (vidi dok. br. 94; ARP, Beograd, reg. br. 18366/VI, 1—71 (44): radiogram Josipa Broza Tita od 29. februara 1944. upućen Georgiju Dimitrovu, u kojem ga obaveštava da je Georgijev s grupom Pavla Ilića pošao za južnu Srbiju). Ilićeva grupa je, u pratnji 1. bataljona 3. ličke NO brigade, išla preko planina Cincara i sela Donjeg Malovana do Zanolinskog polja. Tu ih je prihvatila jedna desetica Vukovskog NOP odreda i pratila preko sela Šćita i Prozora do sela Uzdola, gde su pripeli 8. marta. Odatle su, u pratnji delova Mostarskog NOP bataljona, nastavili put preko sela Solakove Kule za Foču (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 88 i 165; AVII, reg. br. 4^h-10, k. 1143: izveštaj Štaba Mostarskog NOP bataljona od 16. marta 1944. štabu 29. NOU divizije — tu se za Viktora kaže da je »član Centralnog Polit. odreda iz Ruske komisije«; ARP, Beograd, reg. br. 6405/II, 2—74 (44): Izveštaj Pavla Ilića od 8. marta 1944. Aleksandru Rankovaču).

BR. 109

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA DO-
STAVLJA IZVEŠTAJE O BORBENIM DEJSTVIMA SVOJIH
JEDINICA¹**

Prejeto od Vrhovnoga štaba NOV in POJ
21.11.44. ob 07.45 uri

Sve akcije vaših jedinica dostavljajte nama, a mi ćemo
ih objavljivati preko »Slobodne Jugoslavije«.

BR. 82

**DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ ZA FORMIRANJE DI-
VIZIJE NA TERITORIJI SANDŽAKA I USPOSTAVU KOR-
PUSNE VOJNE OBLASTI¹**

[Od VŠ]

II. KORPUSU
[1]78

¹ S obzirom na veličinu i rasparčanost terena, perspektivu
razvoja vojske, povoljnu političku situaciju, verovatne zadatke
operativnih grupa, jači starešinski uticaj, brže mobilizacije,
predlažemo vam da formirate u zahvatu Lima III diviziju,²
koja bi imala dve sandžačke i jednu crnogorsku brigadu.³ Po-

¹ Original primljene depeše (pisan mastilom, latinicom) u AIZDG,
Ljubljana, k. 41/11.

² Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/43—2, k. 394.

³ U poslatom radiogramu (redakcija ga nije uspela pronaći) ve-
rovatno je bilo napisano: treću diviziju, jer to nije bila njena brojna
oznaka, već redni broj divizije koja će, pored 3. NOU i 29. NOU divizije,
ući u sastav 2. korpusa NOVJ.

⁴ Ta divizija je formirana 24. februara 1944. i dobila naziv: 37.
NOU divizija. U njen sastav su ušle: 3. sandžačka proleterska brigada,
4. sandžačka NOU brigada i 8. crnogorska NOU brigada (vidi tom III,
knj. 7, dok. br. 76).

litički je dobro da i ta oblast formira diviziju. Na sektoru Nik-
 šić, Podgorica bila bi III diviz. Od dve crnogor. brigade, a u Pri-
 morju⁴ već formirana Primorska grupa, od koje, ako ima us-
 lova, formirati diviziju.⁵ Znamo da imate mladih brigada, ali
 jačim neposrednim uticajem brzo će se izgraditi. Pošto su di-
 vizije poprimale operative sektore, popunite brigade odred-
 skim snagama a odrede svedite na najnužniji broj. Nužno je
 da pravilno formirate korpusnu vojnu oblast. Dakle, četiri od-
 ređena sektora i četiri samostalne komandne grupe, divizije.⁶
 U protivnom, vas bi događaji terali da od slučaja do slučaja
 formirate komandovanje što bi bilo vrlo štetno. Ovo bi bila
 vaša završna, globalna formacija, unutra koje bi popunjavali
 i razvijali jedinice. Napominjemo da će vam ovakva podela
 komandovanja dati najbolje vojničke rezultate, jer će mladi
 štabovi razviti punu inicijativu. Sve četiri grupe vežite radio-
 vezom. Izvestite nas o ovome.⁷

21-11-1944 god.
 Kolašin

⁴ Odnosi se na Crnogorsko primorje.

⁵ Ona je trajno zadržala naziv: Primorska operativna grupa, iako
 je od 15. septembra 1944. u svom sastavu imala tri brigade: 2. dalma-
 tinsku proletersku, 6. crnogorsku i 10. crnogorsku NOU, kao i Udar-
 nu grupu bokeljskih bataljona i Lovčenski NOP odred (vidi tom III,
 knj. 8, dok. br. 169 i 184). Kasnije je (5. oktobra) od Udarne grupe bo-
 keljskih bataljona formirana 1. bokeljska NOU brigada, i ušla je u sa-
 stav Primorske operativne grupe, a 2. proleterska dalmatinska briga-
 da je 28. novembra izašla iz sastava Primorske operativne grupe i upu-
 čena je u sastav 9. NOU divizije (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 239
 i 250; AVII, reg. br. 12—3, k. 846: Operacijski dnevnik 2. proleterske
 dalmatinske brigade).

⁶ Pod četvrtim sektorom se podrazumeva Hercegovina, gde je
 dejstvovala 29. NOU divizija.

⁷ Štab 2. korpusa je 23. februara 1944. predložio da u sastav di-
 vizije koja će se formirati u Sandžaku uđu 3. sandžačka proleterska
 brigada, 4. sandžačka NOU brigada i 8. crnogorska NOU brigada (pred-
 ložio je i sastav štaba divizije) i da Primorska operativna grupa po-
 stane divizija kada se formira 1. bokeljska brigada (vidi AVII, reg. br.
 1/52—2, 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. »korpusa NOVJ, radiogra-
 90 91 . 92

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SVE PRIPADNIKE NOV I POJ VAZDUHOPLOVNE, TENKOV-SKE I VOZAČKE STRUKE HITNO POŠALJE ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ RADI UPUĆIVANJA U SOVJETSKI SAVEZ NA OBUKU I ZA PRIJEM MATERIJALA¹

'o u II	S = 3 Q	cc CI	S P O	Š a d r ž a j d e p e š e	'3 C Q
1038	21.11 [1944]	21-	V.Š.	Najhitnije uputite u Štab V Korp. sve vazduhoplovno, tenkovsko a šofersko osoblje, bez obzira na kom se položaju nalazi. Od ovog ljudstva izuzet je najnužniji broj šofera. Ne smete nikoga zadržati, a one ² koji se nalaze na putu [za] ³ Italiju vratite natrag u Štab V Korpusa.	^ g rt **
1037	21.11	21-10	V.Š.	Povežite nas domobranstvom ⁴ i nastojte da izvučete što veći broj navedenih stručnjaka, koje stalno pošaljite ⁵ u V Korpus. Ljudstvo će ići na izobrazbu i primanje materijala u Sovjetski Savez.	-g e «j Jj

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/119—2, k. 119/1.

Naređenja identične sadržine su u toku narednih nekoliko dana upućena i ostalim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ: štabovima 2. i 3. korpusa NOVJ — 22. februara, a Štabu 6. korpusa NOVJ i štabu Mornarice NOVJ — 23. februara (vidi AVII, reg. br. 4/44—2, k. 394; reg. br. 2/21—8/1, k. 408 A; reg. br. 10/104—8, k. 483; reg. br. 8/7—2, k. 2072). Istovetna naređenja su upućena Glavnom štabu NOV i PO Slovenije i štabovima 1, 5. i 8. korpusa NOVJ, a verovatno i još nekim štabovima korpusa, ali ih redakcija nije uspela pronaći. To se posredno može zaključiti po tome što svi oni šalju traženo tehničko osoblje.

² U ostalim naređenjima, navedenim u prethodnoj primedbi, ovom rečju počinje nova rečenica, a prethodna rečenica glasi: »Od ovog ljudstva, izuzev najnužnijeg broja šofera, ne smete nikoga zadržati«.

³ Ta reč, koju je redakcija dopisala, na tom mestu se nalazi u svim navedenim naređenjima.

BR. 84

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. FEBRU-
ARA 1944. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU DA
PREDLOŽI SASTAV ŠTABA 3. SRPSKE NOU BRIGADE¹**

Od V.Š.

Dajte konačno predlog za Štab III srpske.² Naše je miš-
ljenje da Marković³ ostane načelnik G.Š. Srbije.

Primljeno: 22 II 44

¹ Omaška. U ostalim naređenjima, sem u naređenju upućenom Štabu Mornarice NOVJ, napisano je: »Povežite se sa domobranstvom«. U naređenju Štabu Mornarice, umesto »Povežite se sa domobranstvom«, napisano je: »Povežite se sa Obi. komitetom«. Tu je reč o onim pojedincima koji su se od ranije stavili na raspolaganje organizacijama NOP-a, a momentano se nalazili, prisilno mobilisani, u kvislinškim oružanim formacijama. S takvim pojedincima su trajno održavale vezu ilegalne organizacije KPJ i preko njih delovale na slabljenju morala kvislinških jedinica i na njihovo rastrojavanje.

⁴ Umesto »pošaljite«, u ostalim naređenjima piše: »šaljite«.

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5/44).

² Reč je o 3. srpskoj NOU brigadi 2. proleterske divizije. Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju predložio je (radiogram nema ni broja, ni datuma) da bude ovakav sastav njenog štaba: komandant Radivoje Jovanović Bradonja, zamenik komandanta Nikola Ljubičić, politički komesar Sava Radojčić Feđa, zamenik političkog komesara Mirko Milojković, načelnik štaba Miloš Manojlović, intendant Obrad Ostojić, sanitetski referent dr Mira Kolin, upravnik brigadne bolnice dr Martin Kolb i obaveštajni oficir živa Ciklovan Svetožar (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1/44): knjigu poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju). Vrhovni štab je usvojio ovaj predlog (vidi AVII, reg. br. 3—6, k. 737; naredba štaba 3. srpske NOU brigade od 4. marta 1944. godine).

² Predrag Marković Alimpije. Vrhovni štab još nije bio obavešten da je Predrag Marković, komandant 1. južnomoravske NO brigade, poginuo 24. decembra 1943, jurišajući, na čelu svoje brigade, na Nemce, prilikom borbi na planini Ozrenu (u istočnoj Bosni).

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. FEBRU-
ARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ZA ŠTAB MORNA-
RICE NOVJ DOSTAVI ŠIFRU I PLAN VEZE I DA NA OBAL-
SKOM SEKTORU ODREDI PODESNA MESTA ZA DOTURA-
NJE RATNOG MATERIJALA¹**

[Od VŠ]

II. KORPUSU $\frac{\quad}{71}$

Štab Mornarice na Visu želi da se poveže sa vama u cilju doturanja materijala.³ Vi dajte plan veze i vašu šifru. Mi ćemo [ih] uputiti Mornarici. Sem toga, recite na kojim mestima sada može Mornarica da hvata vezu sa vašim jedinicama. Ovde dolazi u obzir i sektor od Dubrovnika do Boke.⁴

22. II. 1944 god.
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/44—2, k. 394.

² Redakcija je izostavila deo teksta koji je identičan tekstu u ddk. br. 83.

³ Crnogorsko primorje je trebalo da postane 6. pomorski obalski sektor Mornarice NOVJ, ali do njegovog formiranja tada nije došlo (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 28 i 56 — radiogram br. 105).

⁴ Neprijateljeva aktivnost omela je štab 2. korpusa i Štab Mornarice NOVJ da na obalskom pojasu uspostave direktni kontakt (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 77, 84, 94, 97, 100, 112 i 324; knj. 10, dok. br. 20—22 i 30; tom IV, knj. 23, dok. br. 119; tom VIII, knj. 2, dok. br. 28).

BR. 143

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 23. FEBRUARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE O STRUKTURI KORPUSNE VOJNE OBLASTI I O ZADACIMA NJENIH ORGANA I SLUŽBI¹

VRH. ŠT.,

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE

Položaj

Radi efikasnijeg komandovanja, učvršćenja i bolje povezanosti u radu, Vrhovni štab NOV i POJ propisao je 8-II-1944 g. novu organizaciju i strukturu štabova korpusa.²

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, 12/II. U zaglavlju je »Vrh. št.« napisano mastilom, latinicom. U adresatu su reči »Glavnom« i »Slovenije« napisane mastilom, ćirilicom, a ostalo je pisano na mašini, s tim što je posle tačka bila napisana i reč »korpusa«, pa je precrtana mastilom.

Naređenje identične sadržine dostavljeno je svim višim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ, s kojima je Vrhovni štab održavao stalnu neposrednu vezu, ali je redakcija uspela pronaći samo još jedan primerak originala — onaj koji je bio upućen Štabu 5. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 16—1, k. 458 A). Međutim, u AVII se nalazi više prepisa ove naredbe: reg. br. 4/1—1, reg. br. 4/4—1, reg. br. 4/10—1, reg. br. 2/1—1/I (pod ovim registarskim brojem su zavedena dva različita primerka, od kojih je jedan koncept originala), reg. br. 4/1—1/I, reg. br. 5/2—1, reg. br. 30/1—1, reg. br. 31—1 — sve u k. 15; reg. br. 1/1—1 i 1/6—1, k. 111 A; reg. br. 1/1—7, k. 211; reg. br. 39—1, k. 399. U svim ovim prepisima ima, na različitim mestima, manjih ili većih pogrešaka. Svi, sem jednog, imaju datum: 23. februar 1944. Izuzetak je prepis zaveden u AVII kao reg. br. 1/1—1, k. 111 A, jer ima datum: 13. februar 1944., a u desnom gornjem uglu mastilom je dopisano da se naredba dostavlja Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske 17. februara 1944. Ovaj prepis sledi u nastavku prepisa naredbe Vrhovnog štaba o organizaciji i strukturi štabova korpusa (koja tu ima datum 9. februar), a imaju sledeći zajednički naslov: »Prilog naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. II. 1944 godine o organizaciji i strukturi štabova korpusa«. Redakcija smatra da su oba datuma, i 13. februar i 17. februar, pogrešno zapisana. Do toga je zaključka došla upoređenjem teksta ovoga prepisa s tekstom pomenutog koncepta naređenja. Naime, koncept (pisan na mašini, bez potpisa) ima naslov: »Uredba o organizaciji korpusa i korpusne vojne oblasti«, a njegov tekst na pojedinim mestima ima sklop rečenice drukčiji nego u svima pomenutim prepisima. Na nekoliko mesta je tekst koncepta ispravio ili dopunio Sreten Žujović, i 19. februara 1944. uputio ga Aleksandru Rankoviću i Milovanu Đilasu da i oni. stave »sve potrebne primedbe i do-

1. Ovom formacijom prenosi se rukovođenje i odgovornost za celokupnu vojnu službu na štabove korpusa.

2. Poslovi štaba korpusa dele se na dve glavne grupe: *Operativni deo štaba*, sa poslovima koji se tiču neposredno trupa i komandovanja njima, i *korpusna vojna oblast*, koja obuhvata sve vojne službe na teritoriji korpusa.

3. U pogledu nadležnosti operativnog dela važe dosadašnji propisi i naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Operativni deo štaba ima oteke: operativni, za vezu, obaveštajni, za naoružanje, trupnu intendanturu, trupni sanitet i vojni sud, koji se neposredno odnose na trupe. Naredbom je predviđeno koja lica iz štaba rukuju ovim oteckna.

4. Štab korpusa stavlja pod komandu svoje korpusne vojne oblasti sve druge vojne službe na teritoriji korpusa. Korpusna vojna oblast ima svoj štambilj (npr.: Vojna oblast V Korpusa). Korpusnu vojnu oblast potpisuje komandant korpusa ili zamenik komandanta.

Prema tome, nadležnosti svih ranijih vojnih oblasti u pozadini na teritoriji korpusa prenose se na štab korpusa i ukidaju se sve ranije naredbe o organizaciji vojnih vlasti u pozadini.

5. Oteci korpusne vojne oblasti:

a) *Oteck za mobilizaciju*. Organizuje, kontroliše i rukovodi celokupnom mobilizacijom (ljudstva, tegleće i tovarne stoke i prevoanih sredstava (za boračke jedinice: vodi mobilizacijske spiskove i evidenciju ljudstva, njihov raspored, službu i vojničko stanje jedinica (zdravi, nesposobni za borbu, sposobni za rad, invalidi, ranjeni, poginuli, ljudi na službama i u neiboračkim jedinicama itd.).

b) *Oteck za saobraćaj*. Vodi sve poslove ikoji se tiču održavanja i regulisanja saobraćaja i saobraćajnih komunikacija,

pune, po mogućnosti do 20. II. 1944 u podne«. Na tome tekstu nema Rankovićevog rukopisa, a Đilas je svoje dopune (svega dve) napisao crnom olovkom. Koncept je kasnije nanovo prepisan (vidi AVII, reg. br. 1/45—2, k. 111 A; reg. br. 15—1, k. 458 A), jer su sve njegove dopune i ispravke uključene u tekstove svih gore pomenutih prepisa, pa i prepisa koji ima datum 13. februar. To ukazuje da je i taj prepis, van svake sumnje, nastao posle 19. februara, odnosno da nije postojao nijedan primerak ove naredbe koji je bio datiran pre 23. februara. Tekst naredbe (i njenih prepisa) razlikuje se unekoliko i od konačnog teksta koncepta.

² Vidi dok. br. 34.

transporta vojske, vojnog materijala, hrane i opreme, transporta ranjenika i bolesnika, veze (telefon, telegraf, pošta), tehničkih radova za vojne svrhe i organizovanja vojnih radionica (kovačkih, *kolarskih*, stolarskih, sedlarskih, za izradu samara itd.; nadzor nad njima vodi Ekonomski osek V.Š.³). Vodi evidenciju o transportnom kapacitetu na teritoriji korpusa (železnice, kola sa volovskom i konjskom zapregom, tovarni konji, motorna vozila, itd.). Provođenje mera saglašava sa nadležnim civilnim *vlastima*, uzimajući u obzir prvenstvo za podmirenje vojnih potreba.

Za obezbeđenje izvođenja radova tehničkih za potrebe vojske (barake, zgrade, željeznice, putevi), osek za saobraćaj vodiče evidenciju raspoloživog materijala na teritoriji korpusa, vršiti raspodelu prema potrebama pojedinih komandi podružja i prikupljače sredstva (gvožđe, građu, alat, delove mašina, materijal uopšte) u svoj magacin.

c) *Ekonomski osek*. O svakodnevnoj ishrani brine se Intendantura pri operativnom delu štaba korpusa, dok ekonomski osek korpusne vojne oblasti preuzima na sebe organizaciju svih ekonomskih imera i službi na teritoriji korpusa koje se tiču snabdevanja vojske (stalne nabavke i snabdevanja, magacioniranje hrane, evidencija pravilne raspodele hrane i sprema, radionice, fabrike, vojna industrija, proizvodnja). Preduzima mere i razvija vojnu proizvodnju. Sadejstvuje i pruža pomoć narodno-oslobodilačkim odborima pri obradi zemlje za setvu i pri zbiranju letine. Vodi evidenciju nad količinama hrane i vojne sprema na teritoriji korpusa i sprovodi raspodelu za potrebe korpusa. Stara se o ishrani prolazeeih, trupa, bilo iz magacina, bilo sa tere-na, za sve vreme njihovog boravka. Vodi statistiku o privrednom kapacitetu korpusne vojne oblasti, kao i o državnim i napuštenim imanjima narodnih neprijatelja koja se iskorištavaju za vojne potrebe.

Štab (korpusa dužan je da saobrazi rad trupne intendature i ekonomskog oseka korpusne vojne oblasti naredbama i uputama Vrhovnog štaba (njegovog Ekonomskog odeljenja), koji vodi opštu politiku snabdevanja i raspodele. Štab korpusa će podnositi Vrhovnom štabu redovne mesečne izveštaje o ekonomskom stanju korpusne vojne oblasti i trupne intendature i davati stalan i tačan uvid o svim količinama hrane i sprema.

³ U to vreme pri Vrhovnom štabu NOV i POJ postojalo je Ekonomsko odeljenje, koje je imalo tri odseka: opšti, materijalni i finansijski.

d) *Sanitetski otek*. Rukovodi i organizuje vojnu (sanitetsku službu na teritoriji korpusne vojne oblasti. Sprovodi mere za borbu protiv zaraznih bolesti organizacijom potrebnih službi i ustanova za to, sprovodi mere i odgovoran je za organizaciju, rukovođenje i nadzor nad stalnim bolnicama na teritoriji korpusne vojne oblasti. Obezbeđuje u njima sav potrebni personal i pravilnu službu. Pruža pomoć prolaznim trupama, bolnicama i transportima ranjenika i bolesnika. Obavezan je da organizuje medicinsku službu za sve zaposleno osoblje u ustanovama komandi područja, komandi mesta, partizanskih straža, kao i za prolazeće borce, a ukoliko je potrebno i za prolazeće trupe. Koordinira vojnu zdravstvenu službu sa zdravstvenom službom civilnog saniteta.

e) *Otek za zaštitu naroda*. Pri komandi područja Otek za zaštitu naroda korpusne vojne oblasti postavlja svog punomoćnika i potreban broj pomoćnika, koji stoje direktno pod njegovom kontrolom i njemu odgovaraju za svoj rad. Punoćnik za zaštitu naroda rukovodi, u okviru svoje nadležnosti, radom na čitavom području.

f) *Vojni sud*. O organizaciji i funkciji istog izdaće se posebna uredba.⁴

6. Štab korpusa obavezan je da podnosi Vrhovnom štabu, odnosno G.Š. svakog meseca izveštaje o radu svih svojih oteka. U pogledu podnošenja mesečnog operativnog izveštaja izdaće se posebni uputi.

7. Sve poslove korpusne vojne oblasti štab korpusa sprovodi preko neposredno potčinjenih mu izvršnih organa korpusne vojne oblasti: komandi područja, komandi mesta i partizanskih straža.

8. Komandu područja čine: komandant područja, politički komesar i zamenik komandanta područja. Oni odgovaraju za sve vojne poslove na teritoriji područne vojne oblasti i sprovode sve mere i naređenja svoga štaba korpusa.

Komandanta i političkog komesara postavlja štab korpusa.

a) Komandant je nosilac vojne vlasti na područnoj vojnoj oblasti. On izdaje naređenja, rukovodi i odgovoran je za sve vojne poslove na teritoriji komande područja.

⁴ Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je 4. maja 1944. propisao Uredbu o vojnim sudovima i o ustroju i nadležnosti vojnih sudova (vidi AVII, reg. br. 1/2—11, k. 408 A).

Komandant i politički (komesar vode nadzor i kontrolu za pravovremeno i pravilno obavljanje celokupnog rada komande područja i njenih organa. Vode računa da sve naredbe i rad komande područja budu u duhu opštih propisa i naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ i sprovođenje saobrazno naređenjima štaba korpusa.

b) Politički komesar sprovodi opšte-politički, propagandni i prosvetni rad među ljudstvom i ustanovama dotičnog područja i organizuje na istom redovno obaveštavanje o borbama Narodno-oslobodilačke vojske i događajima u svetu.

Dužan je da vaspitava i politički podiže ljudstvo u svim ustanovama područja i da vodi pravilnu politiku kadrova. Dužan je da koordinira sve službe vojnih [vlasti] sa civilnim vlastima na teritoriji područja u interesu vojske i naroda, za ostvarenje ciljeva narodno-oslobodilačke borbe.

c) Zamenik komandanta pomaže u radu komandanta područja i u njegovom odsustvu ga zamenjuje.

Komandant i politički komesar potpisuju sve naredbe, odluke i akta.

Komanda područja ima svoj štambilj, koji čuva komandant i politički komesar. Štambilj ima tekst dotičnog područja (npr. Komanda Drvarskog vojnog područja⁵).

Za obavljanje poslova na teritoriji komande područja štab korpusa postavlja u komandi područja, na predlog komande područja, referente i to:

- a) mobilizacijskog oficira, koji je ujedno i zamenik komandanta područja;
- b) saobraćajnog oficira;
- c) intendantskog oficira;
- d) referenta saniteta;
- e) opunomoćenika za zaštitu naroda.

Referenti svakoga dana o svom radu zajednički podnose usmen raport komandantu i političkom komesaru područja i primaju upute i naređenja za svoj rad.

Pored administrativnih poslova, referenti će proučavati stanje na teritoriji područja i podnositi komandi područja predloge po pojedinim pitanjima sa konkretnim merama za njihovo rešenje i pravilan rad.

⁵ U prepisu zavedenom u AVII pod reg. br. 5/2—4, k. 15, taj primer glasi: »Komanda Drvarskog područja Vojne oblasti V korpusa«.

9. Komande mesta su podređeni izvršni organi komande područja, odnosno korpusa. Komandu mesta čine: komandant, politički komesar i zamenik komandanta. Za vršenje poslova u komandi mesta, komanda područja postavlja određen broj osoblja. Komandanta mesta, političkog komesara i zamenika komandanta, na predlog komande područja, postavlja štab korpusa.

U pogledu odgovornosti, za komandu mesta važe iste odredbe kao i za komandu područja (vidi tačku 7).

Komande mesta, odnosno komande područja na novooslobođenoj teritoriji postavlja štab korpusa pred neposrednim zauzimanjem nekog mesta ili teritorije.

10. Partizanske straže su izvršni organi komandi mesta. One imaju za dužnost obezbeđenje svoga reona i sprovođenje svih mera predviđenih naredbama komande mesta, odnosno komande područja.

Pored dužnosti u svome reonu, partizanske straže vrše, po naredbi vojne⁶ komande, izviđačku službu i akcije na neooslobođenoj teritoriji.

Mesto sedišta i reon partizanskih straža, uvođenje novih ili ukidanje postojećih, određuje komanda područja na predlog komande mesta i uz potvrdu štaba korpusa.

Svaka komanda mesta obavezna je da formira u svome sedištu partizansku stražu za dotično mesto.

Jačina partizanskih straža zavisna je od veličine reona i zadataka koje vrše.

Svaka partizanska straža ima političkog delegata, koga postavlja komanda mesta.

Sve partizanske straže na teritoriji jedne komande mesta sačinjavaju jednu vojničku jedinicu (jednu ili više četa), čiji je starešina komandant mesta, a politički komesar — politički komesar komande mesta. Sve partizanske straže na teritoriji jedne komande područja formiraju jednu vojničku jedinicu (jedan ili više bataljona), čiji je komandant — komandant područja, a politički komesar — politički komesar komande područja.

U slučaju pokreta ili napuštanja slobodne teritorije, partizanske straže jednoga područja, pod komandom komandanta i političkog komesara područja, pretvaraju se u terensku vojnu jedinicu koja, po naređenju dotičnog korpusa, operiše bilo na svom terenu, bilo da se priključi jednoj od korpusnih vojnih jedinica.

⁴ U primerku naredbe koja je upućena 5. korpusu piše: »svoje«.

Popunjavanje partizanskih straža i njihovo brojno povećavanje vrši se putem mobilizacije, dobrovoljnim pristupom i prekomandovanjem ljudstva iz seoskih straža, koje stoje pod kontrolom partizanskih straža.

Odmah provedite napred izloženu organizaciju korpusa i sve potrebne mere koje iz toga proističu.

23 februara 1944

Vrhovni komandant NOV i POJ
Maršal Jugoslavije,
M. P. Tito

BR. 87

DNEVNA ZAPOVEST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA ZA 23. FEBRUAR 1944. CELOKUPNOM SASTAVU NOV I POJ POVODOM 26-GODIŠNJICE CRVENE ARMIIJE¹

DNEVNA ZAPOVEST MARŠALA JUGOSLAVIJE TITA POVODOM 26-GODIŠNJICE CRVENE ARMIIJE

Borci, komandiri, komandanti i politički komesari Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije!

23. februara herojska Crvena Armija slavi 26-godišnjicu svoga osnivanja. Ovaj veliki dan radosno pozdravljaju svi porobljeni narodi Evrope i čitavo slobodoljubivo čovečanstvo. Ovaj veliki dan sa velikom radošću pozdravljaju narodi Jugoslavije sa svojom Narodno-oslobodilačkom vojskom i Partizanskim odredima.

¹ Dokumenat (pisan na mašini, ćirilicom) u AVII, reg. br. 7—4, k. 408. U istom Arhivu se nalazi još nekoliko primeraka zapovesti (vidi reg. br. 2/1—4, k. 15 A; reg. br. 2—3, k. 755 A), a jedan primerak se nalazi u AIZDG, Ljubljana f. 41/111). Pojedininim višim štabovima NOVJ tekst zapovesti je radio-vezom prenesen od 21. do 23. februara vidi AVII, reg. br. 1/117 i 1/118—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 1024, 1025, 1028 i 1030 od 21. februara; reg. br. 4/43 i 4/44—2, k. 394: knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme br. 32 — 36 od 23. februara; reg. br. 2/20—8/1, k. 408: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme, sa grupama: 155, 85, 165, 112, 49 i 141, od 21. februara; reg. br. 10/101—8, k. 483: knjigu primljenih depeša Štaba 6. korpusa, radiogram br. 376 od 21. februara; reg. br. 8/4 i 8/5—2, k. 2072: knjigu primljenih i poslatih depeša štaba Mornarice NOVJ, primljene radiograme br. 110 — 114 od 21. februara). No, iako je zapovest

Veliki praznik Crvene armije pada baš u danima kada ona nanosi sve strasnije udarce njemačkim fašističkim osvajačima, kada njen pobjedonosni marš prema Zapadu radosno odjekuje u srcima svih porobljenih naroda Evrope.

Borci, komandiri, komandanta i politički komesari! Kao što Crvenoj armiji ovaj veliki praznik daje novog poleta za još snažnije udarce protiv mrskih fašističkih osvajača, koji su izvršili toliko zločina u miroljubivoj sovjetskoj zemlji, isto tako mora biti taj praznik i za vas dan novog potstreka za još nemilosrdniju borbu i još snažnije udarce protiv tih istih osvajača i njihovih domaćih slugu. Neka vam i dalje Crvena armija služi kao primjer herojstva i rodoljublja. Njena upornost i samopožrtvovanje nadahnjivali su vas u [svim]² dosadašnjim bojevima i to vam je baš omogućilo da izdržite sve dosadanje teškoće u nejednakoj i krvavoj borbi za slobodu naroda Jugoslavije. Dokažite u ovim poslednjiim odlučnim borbama da ste dostojni saborci svoje velike saveznice — herojske Crvene armije.

Naprijed u borbu do potpunog uništenja svih neprijatelja naših naroda!

Da živi 26-godlišnjica osnivanja herojske Crvene armije!

Da živi nepobjedivi bedem čovječanstva — Sovjetski Savez!³

Da živi genijalni organizator i vojskovođa herojske Crvene armije — maršal Sovjetskog Saveza, Staljin!

23. februar 1944. godine.

Maršal Jugoslavije
TITO

bila napisana najkasnije 21. februara, njen original (redakcija ga nije uspela pronaći) imao je datum 23. februar. To se jasno vidi iz već pomenute knjige depeša štaba 3. korpusa NOVJ.

Tekst zapovesti iz primerka koji se ovde objavljuje, upoređen je sa svima gore pomenutim, najpotpuniji je i s najmanje je omaški.

Tekst dnevne zapovesti emitovan je 23. februara 1944. preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« (vidi ARP, Beograd, mikrofilm br. 17, traku 44, snimak 550).

² Ta reč se nalazi u tekstu svih ostalih gore pomenutih dokumenata i radiograma.

³ Ovakve parole nema ni u jednom drugom primerku gore navedenih zapovesti. Umesto nje, u svima njima napisana je parola: »Da živi nepobjediva herojska Crvena armija — bedem čovječanstva!«

BR. 109

PROTEST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD FEBRUARA 1944. IZBEGLIČKOJ VLADI KRALJEVINE JUGOSLAVIJE ZBOG GONJENJA PRIPADNIKA BIVŠE JUGOSLOVENSKE VOJSKE KOJI SU IZRAZILI ŽELJU DA STUPE U NOV I POJ¹

Povodom gonjenja jug. oficira, podoficira i vojnika od strane jug. vlade u Kairu, zbog njihove želje da stupe u narodno-oslobodilački pokret, Vrh. komandant NOV i POJ objavio je za javnost sledeći protest:

»Odlučno protestujem za gonjenje jug. oficira i vojnika u Kairu koji su izrazili želju da stupe u N-o² vojsku Jugoslavije i da se bore za oslobođenje svoje domovine.³ Jugoslovenska vlada u Kairu nema prava da sprečava građanima Jugoslavije da se bore za oslobođenje svoje domovine.

Pozivam sve oficire, podoficire i vojnike koji žele i koji su sposobni za borbu, da odmah traže povratak u domovinu i da stupe u redove Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Tražim da se oslobode svi oficiri, podoficiri i vojnici koji su zatvoreni u logorima u Kairu i u drugim mestima.

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito«

¹ Dokument (umnožen na geštetneru, ćirilicom) u AVII, reg. br. 39—4, k. 15 A. Na dokumentu nema datuma. No, s obzirom na to da je protest 24. februara 1944. objavila radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, posle emitovanja ratnog izveštaja Vrhovnog štaba (vidi ARP, Beograd, mikrofilm br. 17, traku 44, snimak 560), redakcija zaključuje da ga je vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito napisao najkasnije 23. februara.

² Narodnooslobodilačku

³ Jedna grupa oficira izbegle kraljevske jugoslovenske vojske na Bliskom istoku je 1. januara 1944. otkazala poslušnost svojoj vrhovnoj komandi i izrazila spremnost da stupi u NOV i POJ, obavestivši o tome tamošnje savezničke komande (vidi Hronologiju NOB-a, str. 643).

BR. 109

NAREĐENJE VRHOVNOM KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 24. FEBRUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA JOŠ NE IZVODI DESANTE NA JAKO UTVRĐENA NEPRIJATELJEVA UPORIŠTA I DA VRHOVNOM ŠTABU DOSTAVLJA IZVEŠTAJE RADI OBJAVLJIVANJA U EMISIJAMA RADIO STANICE »SLOBODNA JUGOSLAVIJA«¹

Red. br.	Dan i sat primitka	Depeše,	Potpis	03 M
J33	9 ^h 24/II V.Š.	Ne treba vršiti desant na tako utvrđena mjesta zbog velikih gubitaka. ³ Borci gube poverenje- u takve pot- hvate.	Milić ² P ⁴ R ⁵ Ć ⁴	45
134	9 ^h 24/II V.Š.	Odobravam postavljanje Renčelja za načelnika. ⁷ Sve što treba javljajte za »Sl. Jugoslaviju«. ⁸	P R C	38

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/8—2, k. 2072.

² Makso Bace Milić. On je od 25. januara 1944, bio vršilac dužnosti komandanta 26. NO divizije (vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 190; tom V, knj. 24, dok. br. 81).

³ Takvo naređenje je usledilo posle iskrcavanja ojačane čete 1. bataljona 1. dalmatinske NOU brigade i njenog napada, noću 19/20. februara, na nemačku posadu utvrđenu u selu Milnoj (na ostrvu Hvaru). Četa je tom prilikom pretrpela osetne gubitke (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 142, knj. 25, dok. br. 48; tom VIII, knj. 2, dok. br. 56, depešu br. 109).

⁴ Petar Radović. Tada je bio politički komesar Mornarice NOVJ.

⁵ Kazimir Renčelj

⁶ Josip Černi

⁷ Predlog za postavljenje Kazimira Renčelja za načelnika štaba Mornarice NOVJ uputio je Štab Mornarice 22. februara 1944 (vidi AVII, reg. br. 13—2, k. 2072: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, poslati radiogram br. 117).

⁸ To je odgovor na sledeći radiogram štaba Mornarice NOVJ: »U našoj Mornarici ima nekoliko lijepih primjera heroizma u oružanoj borbi sa neprijateljem, kao i više primjera dosledne odanosti i požrtvovanosti pri izvršavanju zadataka, pa bi željeli i molimo da, ako je to moguće, nekada te primjere istakne »Slobodna Jugoslavija. — C. P. —« (vidi u navedenoj knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ poslati radiogram br. 115 od 22. februara 1944).

BR. 109

ZAHTEV CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 24. FEBRUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ZA DRUGI KONGRES USAOJ-a ORGANIZUJE PRIKUPLJANJE DELEGATA IZ ISTOČNIH KRAJEVA JUGOSLAVIJE I DELEGACIJA IZ ALBANIJE, GRČKE I BUGARSKE¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU —
81

Drugi omladinski kongres održaće se sredinom mj. aprila.² Delegati: iz Crne Gore 40, Srbije 30, Makedonije 20,³ Sandžaka 15, Kosova i Metohije 15. Iz svake brigade pomenutih pokrajina još po tri delegata i omladinske delegacije iz Albanije, Grčke i Bugarske. Nek se odmah počnu prikupljati u Crnoj Gori, kod vas.⁴

Kad se utvrdi datum kongresa biće pozvani da krenu ova-
mo iz Crne Gore. Ovo saopštite svima zainteresiranim i pre-
duzmite potrebne mere.⁵

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/45—2, k. 394.

² Kongres je otpočeo 2. maja 1944. i trajao tri dana. Održan u Dr-
varu, a prisustvovalo mu je 816 delegata. Kongres je usvojio organiza-
cionu rezoluciju, izabrao Centralni odbor USAOJ-a i položio zakletvu
vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu
Titu.

³ Upućivanje delegata iz Makedonije omeli su nemačko-bugarska
proletnja ofanziva, u toku koje su jedinice Glavnog štaba NOV i PO
Makedonije stalno bile u pokretu i vodile borbe, a još više teškoće na
koje bi naišli delegati pri savlađivanju prostora koji su kontrolisale
okupatorsko-kvislinške formacije. O tome vidi još i dok. br. 237.

⁴ Omladinska delegacija s Kosova i iz Metohije je prispela u Štab
2. korpusa krajem marta, a omladinska delegacija iz Makedonije nije
upućena zbog toga što se ne bi mogla probiti do Crne Gore (vidi AVII,
reg. br. 3/17—1, k. 396: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ,
radiogram br. $\frac{96}{27}$, $\frac{12}{100}$ i $\frac{13}{50}$.

⁵ Štab 2. korpusa je 27. februara preneo prva dva pasusa teksta
radiograma Štabu 2. proleterske divizije i naredio mu da se po njemu
postupi i da se omladinski delegati iz Srbije i iz brigada 2. proleterske
divizije upute u sedište Štaba korpusa (vidi AVII, reg. br. 3/14—2, k.
394: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, po-
slate radiogram br. $\frac{36}{81}$, $\frac{37}{90}$ i $\frac{38}{113}$.

Radiogram u vezi s predstojećim Drugim kongresom USAOJ-a
primio je, 25. februara, i štab 3. korpusa NOVJ. U njemu, između os-
talog, piše:

Politodel iz Pete diviz., prešao na rad u Južnomoravsku brigadu, neka dalje ostane u njoj. On je samostalan ali koordinira rad sa diviz. politodelom.

24-11-1944 god.
Kolašin

BR. 91

POZDRAVNA REC VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 24. FEBRUARA 1944. NA SVEČANOJ VEČERI POVODOM DOLASKA SOVJETSKE VOJNE MISIJE U VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ¹

POZDRAVNI GOVOR MARŠALA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA

Gospodine general-lajtnante², gospodo oficiri Vojne misije Sovjetskog Saveza!

U ime Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ja Vas pozdravljam kao pretstavnike herojske Crvene armije, kao pretstavnike naše slavom ovjenčane saveznice, koja nosi glavni teret ove džinovske borbe protiv zajedničkog nam neprijatelja.

»... Delegati iz Vojvodine — 30, iz istočne Bosne — 10, iz svake brigade sa vašeg i vojvod. terena još po tri delegata, kao i delegati iz Beograda i tog dela Srbije neka se blagovremeno prikupe kod vas.

... Prenesite ovo drugovima u Vojvodini, a oni da prenesu u Beograd« (vidi AVII, reg. br. 2/21—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depesa Štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme sa 105 i 84 grupe).

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/1—10, k. 7. Prvi put je objavljeno u časopisu »Nova Jugoslavija«, br. 1, od 1. marta 1944; na str. 15.

² Odnosi se na Nikolaja Kornjejeva, šefa Vojne misije Sovjetskog Saveza pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. U Vojnoj misiji su još bili — general-major Anatolij Gorškov; pukovnik Nikolaj Petrohajcev; potpukovnici: Boris Bogomolov, Gromov i Tulenkov (lekar) i majori: Dolgov, Grigorjev, Nikitin, Saksonov, Karotnjenkov i Krasov; poručnici: Kalkov i Zelenin, zatim osam potporučnika i podoficira (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18385/VI, 1—91). Kasnije je Petrohajcev s još nekoliko članova upućen za Glavni štab NOV i PO Slovenije (vidi primedbu 3. uz dok. br. 185), a misiji su priključeni pukovnik Stefan Sokolov, kapetan Aleksandar Sergejevič šornjnikov, avijatičar Vladimir Sudjec i drugi.

Mi smo Vas odavno očekivali³. Naši narodi, naši borci, komandiri i politkomesari sa čežnjom su očekivali dan kada će Vas vidjeti u svojoj sredini.

Kada su došli vojni pretstavnici naše velike saveznice Engleske⁴, kada je došao gospodin general Maklen⁵, šef Vojne misije Velike Britanije i Sjedinjenih Država Amerike, naša narodna vojska i naši narodi sa velikim veseljem i toplo su ih primili. Sada, kada ste došli i Vi, gospodo oficiri naše velike i drage saveznice — Crvene armije, možete, po ovom narodnom oduševljenju i radosti, vidjeti, koliko ste nam dragi gosti.

Ova zajednička večer⁶ poretstavnika savezničkih armija, Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike i narodne vojske Ju-

³ Sovjetska vojna misija pošla je iz Moskve početkom januara 1944. i, preko Irana, stigla u Kairo, gde se zadržala mesec dana (vidi Hronologiju NOB-a, str. 644). Odatle se 23. februara prebacila u dve jedrilice, vučene od dva aviona tipa »Dakota«, i spustila kod Bosanskog Petrovca (vidi Fitzroy Maclean: »Zlatni drum, pijesak Orijenta, rat na Balkanu«, izdanje »Zora«, Zagreb, 1953 (u daljem tekstu: Ficroj Maklin, navedeno delo), str. 438—439), a 24. februara došla u Drvar, gde se tada nalazilo sedište Vrhovnog štaba (vidi AVII, reg. br. 1—15, k. 706: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterske divizije, str. 313; Oslobođilački rat, knj. 2, izdanje II, str. 77).

* Odnosi se na britansko Odeljenje za vezu između savezničke Vrhovne komande za Srednji istok i Vrhovnog štaba NOV i POJ, koje se noću 27/28. maja 1943. padobranima spustilo na Negobudi. Odeljenje je imalo šest ljudi. Rukovodilac mu je bio inženjer Bil Stjuart (Bili Stewart), britanski kapetan. On je poginuo 9. juna 1944. na Milinkladi, pa je za rukovodioca odeljenja postavljen kapetan (kasnije major) Džon Dikin. Vidi knj. 9, dok. br. 215 (u primedbi br. 3 omaškom je napisano »Bil Diken«, umesto: Džon Dikin) i 299; knj. 10, dok. br. 38 i 50.

⁵ Britanski brigadni general (član britanskog parlamenta) Ficroj Maklin spustio se u drugoj polovini septembra 1943. padobranom kod Bosanskog Petrovca i došao u Jajce, gde se tada nalazilo sedište Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi knj. 10, dok. br. 156, primedbu br. 3).

⁶ Svečanu večeru priredio je vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito 24. februara 1944. u Drvaru (vidi časopis »Nova Jugoslavija«, br. 1, str. 15).

Na pozdravnu reč maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita odgovorili su šefovi savezničkih vojnih misija. Tom prilikom je šef Vojne misije Sovjetskog Saveza, general-lajtnant Nikolaj Kornjejev održao sledeći govor:

»Gospodine Maršale!

U ime Vojne misije Sovjetskog Saveza zahvaljujem Vam na ovom sjajnom priznanju i pozdravu, koje ste Vi sad izrazili meni, kao šefu misije, o herojskoj borbi Crvene armije pod rukovodstvom maršala Sovjetskog Saveza druga Staljina.

U ime svoje i u ime čitave misije zahvaljujem Vam takode i na izvanredno toplom i srdačnom prijemu naše misije.

Ja Vas pozdravljam kao najtalentovanijeg organizatora i rukovodioca Narodno-oslobodilačke vojske herojskog jugoslovenskog naroda. Jugoslovenski narod i njegova Narodno-oslobodilačka vojska u

goslavije imaće, uvjeren sam, veliki značaj za našu daljnju borbu. Uvjeren sam da će to još više učvrstiti međusobno povjerenje i doprinijeti bržem oslobođenju ne samo naše zemlje,

teškim uslovima našli su u sebi snage da se bore i da nanose udarac za udarcem njemačko-fašističkim zavojevačima. Takav narod nikada neće biti pod fašističkom čizmom!

Nije daleko dan kada će zajedno sa pobjedonosnom ofanzivom Crvene armije i uspješnim djejtvom vazduhoplovstva naših saveznika prema odlukama šefova triju velikih država — maršala Staljina, premijer-ministra čerčila i pretsjednika Ruzvelta — biti nanoseni smrtonosni i konačni udarci Njemačkoj s istoka, zapada i juga, na suvu, na moru i iz vazduha.

Narodno-oslobodilačka vojska u Jugoslaviji uzima aktivno učešće i odigraće ne malu ulogu u nanošenju tih smrtonosnih udaraca i u potpunom slomu njemačke ratne mašine.

Gospodine generale Maklen — šefe Vojne misije Velike Britanije, gospodo oficiri engleske i američke armije, smatram da smo svi mi došli ovdje da pomognemo Narodno-oslobodilačku vojsku u njenoj herojskoj borbi, a što veća bude ta pomoć, to će jači biti njeni udarci po našem zajedničkom neprijatelju. Najglavniji i jedini zadatak svih nas jeste- da što je moguće brže slomimo našeg zajedničkog neprijatelja — fašističku Njemačku.

Živio herojski jugoslovenski narod i njegova Narodnooslobodilačka vojska!

Živio savez triju velikih država — Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza!« (Vidi pomenuti broj časopisa »Nova Jugoslavija«, str. 16). Nakon toga je uzeo reč britanski brigadni general Ficroj Maklin i rekao:

»Gospodo,

U ime Anglo-amerikanske vojne misije želim da se pridružim dobrodošlici koju je maršal Tito zaželio generalu i članovima njegove misije. U generalu Kornjejevu maršal Staljin izabrao je dostojnog predstavnika slavne Crvene armije, čiju su 26-godišnjicu juče slavili ujedinjeni narodi i čije pobjede protiv zajedničkog neprijatelja slavimo svakog dana.

Crvena armija, u čijim je kampanjama general Komjejev lično igrao vidnu ulogu, bori se zajedno s oružanim snagama Velike Britanije i Amerike za oslobođenje Evrope. Ovdje u Jugoslaviji general Kornjejev moći će da vidi, kao što sam i ja vidio, početke nove Evrope. Uvjeren sam da će ga ono što bude vidio ispuniti entuzijazmom i povjerenjem u budućnost. Naime, narodno-oslobodilački pokret nije samo istrijebio vrlo veliki broj neprijateljskih vojnika, nego je također u toku ove oigoričene borbe za slobodu, povezao narode Jugoslavije u nerazoriv savez bratstva i istinske demokratije. Međutim, posljedice tog pokreta prelaze okvire Jugoslavije. Kao što je gospodin čerčil naglasio u svom zadnjem govoru, Narodno-oslobodilačka vojska veže vrlo veliki broj neprijateljskih divizija, čije bi snage inače bile upotrebljene na istočnom ili na talijanskom frontu, ili kao odbrana od velike savezničke invazije, koja će uskoro započeti na zapadu Evrope. To je vrlo stvaran i važan doprinos savezničkom *ratnom* naporu.

Nadajmo se da će slavni primjer Jugoslavije pobuditi ostale potlačene narode Evrope da ustanu protiv zajedničkog neprijatelja i da će gnusne snage fašizma uskoro pasti zgažene snagom ujedinjenih naroda.

već i svim porobljenih naroda Evrope. Ja se nadam da ćete učiniti sve da se našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci materijalno pomogne da bi uspješnije mogla izvršiti svoje zadatke.

Dižem ovu čašu u Vaše zdravlje i kličem:

Da živi herojska Crvena armija!

Da živi njen genijalni vod, maršal SSSR, Staljin!

Da živi Sovjetska vojna misija!

Da žive naši veliki Saveznici!

Gospodo, pozivam vas da napijemo u zdravlje Crvene armije, Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije i oružanih snaga svih saveznika«. (Vidi pomenuti broj časopisa »Nova Jugoslavija«, str. 16). Odgovarajući šefovima savezničkih vojnih misija, vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je u završnoj reči rekao:

»Gospodo oficiri Engleske, Amerike i Sovjetskog Saveza!

Dozvolite da vam se na završetku zahvalim na odzivu tna srdačnosti koja je ove večeri došla do izražaja između pretstavnika savezničkih armija, Sovjetskog Saveza, Engleske, Amerike i Jugoslavije.

Zahvaljujem se gospodinu generalu Maklenu za njegove tople riječi priznanja našoj borbi i našoj narodnoj vojsci. Isto tako zahvaljujem gospodinu general-lajtnantu Kornjejevu za njegov srdačan pozdrav. Ova zajednička večer, gospodo oficiri, jeste još jedan dokaz više da su savezničke veze čvrste, da se one sve više produbljuju na sreću svih porobljenih naroda Evrope, koji još stenju pod fašističkim jaromom. Ja sam uvjeren da će vaš boravak ovdje imati silnog odjeka u našoj porobljenoj ali nepokorenoj zemlji. Ove veze, koje se danas stvaraju među savezničkim zemljama na bojnopolju, jesu sigurna garancija ne samo za pobjedu nad mrskim fašističkim osvajačima, već i za pdslijeratno međusobno prijateljstvo i povjerenje. Naša zajednička krv, koja se lije i spaja nas na svim bojištima, jeste čvrst temelj na kome će nastati srećnija budućnost za sve porobljene narode Evrope i sve slobodoljubive narode«. (Vidi pomenuti broj časopisa »Nova Jugoslavija«, str. 16).

BR. 92

ZAHTEV CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 25. FEBRUARA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ DR BLAGOJU NEŠKOVICU DA DOSTAVI RANIJE TRAŽENE PODATKE O KADROVIMA KOJI SAČINJAVAJU POKRAJINSKI KOMITET KPJ I GLAVNI ŠTAB NOV I PO SRBIJE¹

Od V.Š.

Za Mihaila. Nisi nam još poslao tražene podatke o kadrovima oko vašeg G.Š. i oko P.K.² Šta je sa drugovima iz grupe Srbije?³ Javite šta je sa Ljibinkom⁴ i zašto je otišla za C. Goru⁵. Politodel iz V divizije neka ostane u j. mor.⁶ bez obzira na divizijski politodel.

Primljeno 25. II 44

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5 (44).

² O odgovoru sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju na ta pitanja vidi 2. i 4. primedbu uz dok. br. 31. Nakon tih odgovora on je uputio sledeći radiogram Centralnom komitetu KPJ:

»Tražimo za P.K. Milosava Milosavljevića, za komandanta G.Š. Koču Popovića, za člana G.Š. Raju Nedeljkovića, lekare dr Dulića, Sašu Božovića i Dragog Jovanovića. Ostale članove P.K. i G.Š. imaćemo u Srbiji. Mihailo« (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1 (44): knjigu poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju). Radiogram nema datuma, a redakcija pretpostavlja, s obzirom na mesto gde se nalazi u knjizi depeša, da je pisan 26. ili 27. februara.

Traženi rukovodioci su u to vreme obavljali sledeće dužnosti: Milosav Milosavljević je bio politički komesar 2. proleterske divizije; Koča Popović je bio komandant 1. proleterskog korpusa; Raja Nedeljković je bio zamenik političkog komesara 1. krajiške NOU brigade 5. NOU divizije; dr Vojislav Dulić je bio šef Sanitetskog odseka Štaba 2. korpusa NOVJ (umro je 2. februara 1953. u Beogradu kao general-major JNA); dr Saša Božović je tada bila upravnik bolnice 2. proleterske divizije; dr Dragan Jovanović je bio zamenik šefa Sanitetskog odseka 2. korpusa NOVJ.

³ Verovatno se odnosi na Pokrajinski komitet SKOJ-a, čiji je sekretar bio Dragi Stamenković. O tom komitetu je dr Blagoje Nešković izvestio istovremeno kada i o Pokrajinskom komitetu KPJ za Srbiju (vidi primedbu 4. uz dok. br. 31).

⁴ Ljubinka Milosavljević bila je tada član Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju.

⁵ Dr Blagoje Nešković i Momčilo Marković su izvestili da je ona slabog zdravlja i da joj je potreban odmor (vidi navedenu knjigu poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju).

⁶ Odnosi se na 3. srpsku NOU brigadu. Tri četvrtine njenog sastava je poticalo iz ranije 1. južnomoravske NO brigade, pa je stoga, verovatno, tu nazvana južnomoravskom brigadom (vidi primedbu 3. uz dok. br. 31). Njen naziv je i dalje ostao onaj prvobitni: 3. srpska NOU brigada.

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. FEBRUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O ODREĐIVANJU BROJNE OZNAKE I POLITODELA 37. NOU DIVIZIJE I IMENOVANJU NJENOG ŠTABA¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU $\frac{46}{07}$

Potvrđujemo za komandanta Žarka Vidovića, za komesara Mila Jovičevića, za načelnika Rada Kneževića. Broj divizije 37. Politodel Treće sandžaoke neka ostane za tu diviziju². Jakića imamo za drugu kombinaciju³. Za sada neka radi po stvarima korpusne vojne oblasti u Sandžaku.

Orjenski bataljon⁴ kreće iz Drvara.

Primorca⁵ unapređujemo u general-majora.

25 - II - 1944

Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/45 i 4/46—2, k. 394.

² Politodel 3. sandžačke proleterske brigade su tada sačinjavali: Ratko Radović (rukovodilac Politodela), Milan Trebješanin (za politički i kulturni sektor rada), Dušan Vukićević (za omladinski sektor rada) i Aco Nikolić (kao pojačanje Politodela). Ovaj Politodel je bio zajednički za 3. sandžačku proletersku i 4. sandžačku NOU brigadu (vidi tom IX, knj. 5, dok. br. 49).

³ Velimir Jakić je tada bio komandant Glavnog štaba NOV i PO za Sandžak (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 62 i 96). Narodni heroj. Umro je 3. oktobra 1946. na Golniku.

⁴ Taj bataljon je formiran septembra 1943. u Vipavskoj dolini od interniranih Bokelja koji su posle kapitulacije Italije pobjegli iz logora u severnoj Italiji. Izvesno vreme je dejstvovao u sastavu 19. NO divizije (vidi tom V, knj. 23, dok. br. 24; knj. 24, dok. br. 2, 14, 20, 31 i 32).

⁵ Rudolf Primorac je tada bio načelnik Štaba 2. korpusa NOVJ.

BR. 109

PORUKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. FEBRUARA 1944. KOMANDANTU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ I SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU DR BLAGOJU NEŠKOVICU DA DIVIZIJE NE KREĆU ZA SRBIJU PRE DOLASKA DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA PAVLA ILICA I ČLANA SOVJETSKE VOJNE MISIJE ŠTERJA ATANASOVSKOG VIKTORA¹

Od V.Š.

Za Moraču i Mihaila. Kod vais će stići delegat V.Š. general major Pavle Ilić sa grupom drugova koji će svi skupa sa vama krenuti dalje². Sa njima će doći i jedan član Sovjetske vojne misije pri V.Š.³ Prema tome, II i V divizija mora[ju] pričekati dok oni stignu. Hitno javite da li je G.Š. primio našu šifru⁴.

Primljeno 25 -'II - 44

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5 (44).

² 0 njihovom odlasku iz Drvara vidi primedbu 8. uz dok. br. 80. U Foču su prispeli 15. marta, a sutradan su nastavili put za Rudo (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 165 — radiogram od 17. marta za 25 grupa).

³ Odnosi se na Šterja Atanasovskog Viktora.

⁴ Dr Blagoje Nešković je 2. marta izvestio da je konspirativna šifra primljena, ali nije upotrebljiva, jer s njom nije dobijena odgovarajuća knjiga (vidi IRP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1 (44): knjiga poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju).

BR. 95

NAREĐENJE NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVICA OD 25. FEBRUARA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA SE OBEZBEDE PROPISANE KOLIČINE NAMIRNICA ZA JEDINICE 6. I 9. NO DIVIZIJE I ZA JEDINICE NA SEKTORU DRVARSKOG OKRUGA¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
INTENDANTSKI OTSJEK
Br. 133
25. II. 1944.

ŠTABU V. KORPUSA

Položaj

Radi poboljšanja ishrane VI. i IX. Divizije i ishrane jedinica na sektoru Drvarskog okruga i bolje ekonomije kod ostalih jedinica, propisuje se sledeća tablica sledovainja:

Hljeba: sedamsto pedeset grama,
Mesa: tri stotine grama,
Pasulja: sto pedeset [grama] ili
Brašna: isto kao pasulja,
Krompira: četiri stotine grama,
Masti: dvadeset grama,
Soli: petnaest grama.

Skreće se najozbiljnija pažnja načelnicima intendantura Korpusa da obavezno osiguraju propisne količine hrane i da će lično biti odgovorni, u duhu naredbe V.Š. od 7.IV. 1943.,² alko se fizička sposobnost jedinica umanju slabom ishranom.

Načelnik: pukovnik
Vujović³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 10—33, > k. 460 C.

² Vidi knj. 9, dok. br. 21.

³ Mitar Vujović je tada bio načelnik Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

ŠTAB"
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 243
Dne 10-III 1944. g.

U akta⁵.

ŠEF KANCELARIJE
MAJOR'
J. Pavić⁷

⁴ Na otisnutom četvrtastom štambilju mastilom su upisani broj delovodnika i datum.

⁵ Napisano je mastilom.

⁴ Funkcija i čin otisnuti su pomoćnim štambiljem.

⁷ Jovo Pavić

BR. 109

OBAVEŠTENJE ŠEFA VOJNE MISIJE NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDNJI ISTOK DR VLADIMIRA VELEBITA OD 26. FEBRUARA 1944. ŠTABOVIMA MORNARICE NOVJ I 26. NO DIVIZIJE DA IM SE ZA ODBRANU OSTRVA VISA MOŽE STAVITI NA RASPOLAGANJE 3. PREKOMORSKA NO BRIGADA¹

fc .Su	'fg	SADRŽAJ	Broj grupa	Odgovor na depešu	Primedbe
I j	I j	i			
43.	26.11. Štab - 8,00 Morn.	Br. 43, 26.2. Černom ³ i Milicu od Vlatka. Engleski ob. izvori kažu da Njemci spremaju napad na Vis ⁴ . Raspolažemo oboružanom brigadom od 1200 ljudi ⁵ . Javiti ako vam je potrebna kao pojačanje ⁶ . Vlatko	84		-o ^ «

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV ti. POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, ree. br. 12/4—1, k. 2073.

² U knjizi depeša nisu na svim stranicama istovetnim redom ispisane sve rubrike, a ponekad nisu sasvim identični ni njihovi nazivi.

³ Josip černi je bio komandant Mornarice NOVJ.

⁴ Vidi primedbu 3. uz dok. br. 69.

⁵ To je bila 3. prekomorska brigada. Njeno brojno stanje se i u narednim danima povećavalo (vidi AVII, reg. br. 19/5—1, k. 523: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 26. NO divizije, radiogram br. 224. sa 112 grupa, od 14. marta 1944).

⁶ Štab Mornarice je 28. februara obavestio Vojnu misiju da mu je Vrhovni Štab odobrio slanje ljudstva za artiljeriju, pa je zatražio da mu se uputi 300 ljudi (vidi u pomenutoj knjizi depeša Delegacije NOV i POJ radiogram br. 58).

BR. 109

OBAVEŠTENJE ČLANA VOJNE MISIJE NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDNJI ISTOK OD 27. FEBRUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA SE ZA ODBRANU OSTRVA VISA MOGU ODMAH UPUTITI TRI BATALJONA, A NAKON NEKOLIKO DANA JOŠ JEDAN¹

		SADRŽAJ			
45.	27.11. 8,00	£	Br. 45, 27. 2. Za potrebe odbrane možemo vam poslati tri bataljona od po 405 vojnika, a za nekoliko dana i četvrti bataljon ² . Vojnici tamo da produže obuku. Ja ću doći na razgovor za ostalo. Miloje	§4	— 2 £
		« ¹			

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 12/4—1, k. 2073.

² To su bili bataljoni 3. prekomorske NO brigade. Ta brigada je 5. i 6. marta 1944. prevezena na ostrvo Vis i uključena u njegovu odbranu. Potpunije o tome vidi tom V, knj. 25, dok. br. 53; tom VIII, knj. 2, dok. br. 22 i 24.

BR. 109

**PORUKA POTPREDSEDNIKA PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a
MOŠE PIJADE OD 27. FEBRUARA 1944. VRHOVNOM ŠTABU
NOV I POJ DA SE IVAN BOŽIĆ, DR STEVAN JAKOVLJEVIĆ,
DR MILAN BARTOŠ I JOŠ ČETIRI ZAROBLJENIKA RAZME-
NE ZA ZAROBLJENE NEMAČKE OFICIRE¹**

Za V.S.

Pukovnik Ivan Božić nalazi se kao zarobljenik broj 58724 u logoru M-Starnmlager 325, Panzerkaserne, Stryj² — Galicija. S njim su major Stevan Jakovljević i kapetan Milan Bartoš i još četiri koji su s njima tamo prebačeni iz Italije. Šaljem ove podatke radi njihove razmene. čiča Janko

Glavnom štabu Slovenije

Molim da se gornja depeša uputi V.Š-u.

S. F. — SI. N!

Moša³

36⁴

22.11.44.

¹ Original poslatog radiograma (pisan mastilom, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, - f. 41/1.

² Čita se: Strij. Nalazi se -kod Lavova.

³ Moša Pijade je 22. januara 1944. pošao iz Skrada s Rodoljubom Čolakovićem, Todorom Vujasinovićem i Vladom Zečevićem, preko Brod-Momvica i Črnamelja, na Kočevski rog, gde se tada nalazilo sedište Centralnog komiteta KP Slovenije, Izvršnog odbora Osvobodilne fronte i Glavnog štaba NOV i PO Slovenije. Tu se zadržao sve do pred kraj aprila 1944. kada se vratio u sedište Centralnog komiteta KP Hrvatske (vidi primedbu 4. uz dok. br. 2).

⁴ Broj radiograma i datum dopisani su u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. FEBRUARA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA NA OSTRVU VISU OTVORI ARTILJERIJSKU ŠKOLU I DA IZ VOJNOG LOGORA NOVJ U GRAVINI ZATRAŽI DODELU LJUDSTVA ZA TU ŠKOLU¹

142	15 ^h 27/11 v. S.	Otvorite art. školu ² . Neka vam Miloje ³ pošalje nešto ljudstva".	Depeša	1- M S a, 05	25

² Na ostrvu Visu je 11. januara 1944. otpočela da radi Artiljerijska oficirska škola Štaba odbrane Visa. Na prvom kursu je bilo svega šest oficira NOVJ. Komandant škole je bio Karei Levičnik (vidi u istoj knjizi depeša Štaba Mornarice NOVJ, radiogram, br. 242 od 20. marta), a sem njega, nastavu su izvodili britanski oficiri: potpukovnik Džefri Kap (Geffrey Cup) i majori Saunders i Barou (Burrough). U februaru i martu održana su još dva tečaja, sa znatno više slušalaca, a zatim je nastavljen sistematskiji rad. (Podaci su iz I sveske neobjavljenog Ratnog dnevnika Vojmira Kljakovića i iz knjige Karela Levičnika »Artiljeristi prekomorci«, štamparija »Nova Gorica«, 1968, str. 22).

³ Miloje Milojević

⁴ Vojna mislija NOV i POJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Srednji istok nalazila se tada u Bariju. Ona je štabu Mornarice NOVJ 11. februara 1944. uputila 150 vojnika za artiljeriju, a 21. marta uputila je još 100 vojnika (vidi AVII, reg. br. 10/47—2, k. 2072: knjigu primljenih i poslatih depeša štaba Mornarice NOVJ, primljene radiogramе br. 415 i 529).

BR. 109

NAREĐENJE NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVICA OD 27. FEBRUARA 1944. EKONOMSKOM ODELJENJU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE ZA PRIKUPLJANJE ODREĐENE STRUČNE LITERATURE RADI UZDIZANJA KADRA EKONOMSKE STRUKE¹

a/a

12/III 1944.
E/Broj: 296.

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
- EKONOMSKO ODELJENJE -
OPŠTI OTSEK
Br. 135.
27. februar 1944. g.

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE
(za *Ekonomsko odjeljenje*)

Na poledini ovoga akta dostavlja se spisak materijala koji je neophodno potreban za intendante i ostala lica ekonomske struke.

Treba nastati da se ovaj materijal prikupi putem veza i da se pronade i sačuva prilikom oslobođavanja nastanjenih mjesta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M.P. Načelnik, pukovnik
M. Vujović

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, rez. br. 17—2, k. 116. 4-

Oznake u desnom gornjem uglu dopisane su mastilom u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, a označavaju: broj delovodnika, datum primitka i stavljanje dopisa u akta.

SPISAK²

*Stručnog materijala, kojega treba prikupiti radi uzdizanja
intendantskog kadra*

- 1.— Administrativno pravilo za mobilno i ratno doba (izdanje Ministarstva vojske i mornarice bivše Jugoslavije).
- 2.— Zakon o državnom računovodstvu.
- 3.— Zakon o administraciji vojske i mornarice.
- 4.— Pravilo o računovodno-blagajničkoj službi u vojsci i mornarici (tekst i obrasci).
- 5.— Pravilo o snabdjevanju garnizonom spremom i potrebama (I i II dio).
- 6.— Pravilo o dužnostima, pravima i odgovornostima rukovalaca pukovskih slagališta.
- 7.— Profijantska služba (žitarice, mlinarstvo, pekarstvo, meso, varivo, povrće, začini, napitci, artikli za doručak, kuvanje i spremanje brane, stočna hrana, uređenje vojnih senjaka Ep. br. 7 777 i prilozi).
- 8.— Odječna služba (tekstili, kožarstvo i prilozi).
- 9.— Administracija (garnizona služba).
- 10.— Ekonomska geografija.
- 11.— Saobraćajna služba (željeznice i saobraćaj na moru).
- 12.— Odnosi narodne privrede i trgovine.
- 13.— Tehnička služba.

M. P.

Napomena: Materijal pod brojevima od 1 do 6 izdalo je Ministarstvo vojske i mornarice bivše Jugoslavije, a od 7—13 izdala je Uprava intendantske akademije, te ovaj materijal treba tražiti od bivših intendantskih oficira.

² U AVII postoji jedan primerak ^toga spiska na čijem je zaglavlju četvrtasti štambilj Vrhovnog štaba" NOV i POJ sa svim podacima koji se nalaze na četvrtastom štambilju početnog dela ovog naređenja (vidi reg. br. 32—5, k. 15 A).

BR. 109

**NAREĐENJE VRHOVNOSTABA NOV I POJ OD 28. FEBRU-
ARA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA PRI-
MENI OFANZIVNA DEJSTVA I BRZA MANEVROVANJA I
DA IZVESTI O RASPOREDU 14. NO DIVIZIJE¹**

[Br.] U

Prejeto od Vrhovnoga štaba NOV in PO-J
28.11.44, ob 07.45 uri

Kod ofanzive primemite brzo manevrovanje². Tačno ja-
vite gde je 14. divizija³. Najbolje [je] da se ona — bslo — i⁴ na
Zagorje. Ako vam nije potreban u ope — an⁵ Radulović⁶ i ne-
koliko aktivnih oficira sa dobrim {karakteristikama, pošaljite ih.

¹ Original primljenog radiograma (pisan mastilom, latinicom) u
AIZDG, Ljubljana, f. 41/11.

² Verovatno se odnosi na prodor 14. NO divizije u Štajersku.

³ Ta je divizija bila dobila zadatak da se iz Bele krajine prebaci
u Štajersku i jedinicama 4. operativne zone Slovenije pomogne u stvaranju
povoljnijih uslova za brži uspon narodnooslobodilačkog pokreta. Divizija je
6. januara 1944. pošla iz rejona Suhora i vodila borbe protiv nemačkih i
ustaških jedinica na pravcu Vivodina — Turopolje — Čazma — Kalnik —
Ivanščica. Reku Sutlu je prešla u rejonu sela Sedlarjeva 6. februara i
nastavila nastupanje kroz Štajersku, orijentišući se ka Pohorju. Međutim,
čim je otkriveno njeno prisustvo, komanda nemačke 438. divizije za naročitu
upotrebu (438. Division zum besonderen Vervwendung), naredila je
komandantu 18. Landesšützen-puka potpukovniku Palua-Galu (Pallua-Gal)
da spreči njen dublji prodor u štajersku, a ovaj je, na prostoru između
reka Savinje, Save i Sutle i željezničke pruge Celje — Rogatec, brzo
prikupio jače delove 611, 649. i 622. landesšützen-bataljona, zatim 48.
protivtenkovsku četvu, jednu policijsku četvu, bateriju topova iz 438.
divizije i nekoliko alarmnih jedinica Vermanšafta. S ovim neprijateljevim
snagama sukobila se 14. NO divizija već 7. februara, pri pokušaju da se,
preko Boča, prebaci na Pohorje. Istovremeno su sa pravca Pilštanja i Sv.
Helene na 14. NO diviziju napali delovi 18. Landesšützen-puka, ojačani
tenkovima i artiljerijom. Stoga je divizija promenila pravac nastupanja i
orijentisala se ka Bohoru. Međutim, sutradan, na drumu Pilštanj — Planina
(sada: Planina pri Sevnici) pružilo joj je snažan otpor pet nemačkih odreda,
sastavljenih od raznorodnih jedinica (žandarmerijskih, policijskih i
Landesšützen), ali je 9. februara 14. NO divizija odbila neprijateljeve
napade i u selima Senovu i Raštanju uništila veći deo rudničkih postrojenja.
Borbe su nastavljene i 10. februara, na Bohoru, pa se divizija, uz
osećne gubitke, povukla u pravcu Zidanog Mosta, s namerom da severno od
njega pređe reku Savinju. Nastojeći da uništi 14. NO diviziju, komandant
18. vojnog okruga pojačavao je već prikupljene snage, a komandu

nad svim angažovanim jedinicama predao pukovniku Treku (komandan-
tu Podoficirske škole 18. vojnog okruga u Mariboru).

Otkrivši jače neprijateljeve snage na desnoj obali Savinje, 14. NO
divizija je 12. februara krenula ka Rimskim Toplicama. Na drumu Rim-
ske Toplice — Jurklošter, severno od sela Blatnika, sukobila se s ja-
kim snagama Vermašufta. Probijajući se kroz neprijateljev raspored,
ona je, preko Konjiške gore i drumu Konjice — Vojnik, izbila 15. fe-
bruara u rejon Vojnik — Vitanje — Stranica. I tu su već bile pri-
kupljene jače nemačke snage, a s pravca Slovenjeg Gradeca privučen
je Izviđački odred 438. divizije. Sve te snage su 15. februara napale 14.
NO diviziju i uspele da je okruže, a zatim i da je stegnu na uzanom
prostoru u rejonu sela Lindek — Mala gora. Vodeći teške borbe, 14. NO
divizija se 16. februara probila iz okruženja i, preko drumu Vojnik —
Vitanje, izbila na planinski masiv Paški Kozjak. Tada su nemačke sna-
ge brzo izvršile pregrupisavanje i na pomenutom planinskom masivu
ponovo okružile 14. NO diviziju. Noću 17/18. februara, pri pokušaju
proboja preko drumu Mislinja — Vitanje u pravcu Pohorja, probila se
samo divizijska grupa za proboj (sastava: četiri bataljona). Međutim,
glavnina divizije, zajedno s pozadinskim delovima i ranjenicima, naj-
upornije se branila na Paškom Kozjaku do 19. februara. Odatle se noću,
kod železničke stanice Paka, probila preko drumu Mislinja — Velenje
i 21. februara, pod borbom, izbila u rejon Graške Gore. Tu su glavninu
14. NO divizije ponovo okružile jake snage iz sastava 18. landessichen-
-puka, 139. brdskog lovačkog puka, 14. SS policijskog puka, 16. motori-
zovane divizije (16. Motorisiertedivision) i nekoliko odreda Verma-
šufta. Tek 22. februara glavnina je, uz teške gubitke, uspeła da se iz
okruženja probije u pravcu drumu šoštanj — Zavodnje i da izbije u
rejon Belih Voda. Da bi razvukao neprijateljeve snage i izbegao dalja
okruženja, štab 14. NO divizije je svoje snage usmerio odvojenim prav-
cima. Tako je 2. slovenačka NOU brigada »Ljubo šercer«, preko Mo-
zirskih planina i Ludranskog Vrha, dolinama Bistre i Solčave, zatim
preko Luča i Gornjeg Grada, bez većih borbi, 29. februara izbila na pla-
ninu Cicelj, a 13. slovenačka NO brigada »Mirko Bračič«, preko Ram-
šaka, Sv. Primoža i Nove Štife, takođe bez većih borbi, 27. februara
izbila na planinu Meninu i tu se povezala sa 6. slovenačkom NOU bri-
gadam »Slavko Šlander« 4. operativne zone Slovenije. Prva slovenačka
NOU brigada »Tone Tomšič« se kretala pravcem Zaloka — Smrekovec
(k. 1569) — Krnes (trig. 1611). S njom je išao i štab 14. NO divizije.
Oni su 25. februara stigli u zaselak Lah, ali ih je, dok su se kretali ka
Solčavi, napala jedna grupa iz sastava 14. SS policijskog puka (izbivši
iz Crne, preko Ludranskog Vrha) i sprečila im dalji pokret u tom
pravcu. Stoga su se Štab 14. NO divizije i 1. brigada uputili preko Bele
Peči i 26. februara prispeli u Ramšak. Odatle su, nakon trodnevnog
odmora, nastavili pokret preko Zaloke i rejona Svete Radegunde do
Graške Gore, gde su se zadržali.

U tim borbama 14. NO divizija je pretrpela velike gubitke. Ona
je od 1025 boraca, koliko ih je prešlo reku Sutlu, 26. februara imala
još samo 440 boraca sposobnih za borbu. Poginulo je i nestalo 360, ra-
njenih i bolesnih (računajući i one koji su ostavljeni u zakonspirisa-
nim punktovima na terenu) bilo je 196, a priključilo se jedinicama 4.
operativne zone Slovenije samo 27 boraca. Divizija, svedena na simbo-
ličan broj, opet se prikupila 22. marta 1944. u rejonu Graške Gore. Tada
je imala svega 548 ljudi, od kojih blizu 300 fizički jako iscrpenih.

Potpunije o svemu ovome vidi tom VI, knj. 11, dok. br. 36, 41, 53,
107, 112, 113, 114, 116, 117, 119, 120, 122, 126, 127, 130, 138, 141, 144 i 147;

BR. 109

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPI OD 28. FEBRUARA 1944. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA CRNU GORU I BOKU KOJIM SE UKAZUJE NA SLABOSTI U PROTEKLOM RADU I POSTAVLJAJU NAJVAŽNIJI POLITIČKI ZADACI¹

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA CRNU GORU I BOKU

Dragi drugovi,

Iz vaših Zaključaka³ i iz pisma druga Jovanovića od 1-I-1944⁴ vidi se da je partiska organizacija u Crnoj Gori učinila krupan korak napred kako u političkom tako i u organizacionom pogledu.

Mi ćemo se u našem pismu zadržati na osnovnim nedostacima koji se vide u pomenutim Zaključcima a delimično i u pismu druga Jovanovića, nastojeći pri tom da ukažemo na najvažnije današnje političke zadatke.

Najvažniji zadaci koji se danas postavljaju pred nas jesu:
a) dalje proširenje ustanka na bazi povećanja broja jedinica i brojnog sastava već postojećih jedinica Narodno-oslobodilačke vojske; b) učvršćivanje i razvijanje narodno-oslobodilačkih odbora — odozdo do gore, kao organa državne vlasti. To je istovremeno uslov da naša dosadašnja borba, koja je već odnela krupne pobeде u inostranstvu, odnese još krupnije, po-

Lado Ambrožič Novljan, *Pohod Stirinajste*, izdanje Knjižnica NOV i POS, br. 33, Nova Gorica, 1967, str. 265. i 272.

⁴ Umesto »-bslo-i«, verovatno je u poslatom radiogramu (njega redakcija nije uspela pronaći) bilo napisano: osloni.

⁵ Umesto »u ope-an«, u poslatom radiogramu bilo je napisano: kapetan.

⁴ Slobodan Radulović. On je tada bio nastavnik u Oficirskoj školi Glavnog štaba NOV i PO Slovenije. Njega je tražio Glavni štab NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 4/34—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša toga štaba, radiogram br. 394 od 21. januara 1944). Glavni štab NOV i PO Slovenije uputio ga je s još tri ofioira.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6799/1, 1—13 (44).

² Dopisano je mastilom i dva puta podvučeno.

³ Reč je o Zaključcima proširenog sastanka Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku od 17. avgusta 1943 (vidi primedbu 5. uz dok. br. 37).

⁴ To pismo se nalazi u ARP, Beograd, reg. br. 4870/IV, 1—37 (44).

bede u smislu konačnog priznanja Nacionalnog komiteta kao jedinog legitimnog predstavništva naroda Jugoslavije pred inostranstvom. Pravilno shvatanje odluka AVNOJ-a nameće i vama, kao i drugim organizacijama, da do izvesne mere promenite kako način vaše propagande tako i političkog i organizacionog rada, vodeći računa o tome da se stvara Zajednička država svih naših naroda, Demokratska Federativna Jugoslavija i da su svi pojedini njeni delovi — čuvajući svoje nacionalne osobenosti — podređeni njenim opštim interesima kao državne celine.

U pogledu dokumenata koje smo dobili od vas ukazujemo vam na izvesne pogreške koje treba, bez maglosti, ispraviti u vašem radu.

1) U Zaključcima je nepravilno objašnjeno razoružavanje četnika i zeleniša⁵. Nemci su razoružali četnike uglavnom zbog toga što im ni italijanska vojska niti četnici nisu davali dovoljno garancija i što Nemci nisu imali nad njima dovoljnu kontrolu. Kao što se iz kasnijeg vidi, Nemci se nisu odrekli da sami organizuju četnike, ali pod uslovom da oni nad njima imaju kontrolu i komandu, četničke starešine su dobrovoljno, kao saradnici okupatora, još za vreme Italijana, pristali na tu komandu i kontrolu⁶.

2) Mi smo vam već u depeši javili⁷ da se ne slažemo s vašom ocenom rada ranijeg rukovodstva, naročito sa kritikom koja je suviše žestoka i ne vodi računa o objektivnim okolnostima, — pa je prema tome i nepravilna. Tu kritiku treba svesti uglavnom na ovo: Pokrajinski komitet nije kao rukovodstvo uspeo da ostvari jedinstveno rukovođenje partiskom organizacijom, usled čega je neizbežno došlo do razdrobljenosti pojedinih organizacija i prepuštanju istih samima sebi. Iz te osnovne greške proističu i druge, sporednije, kao: neredovni sastanci, nepoklanjanje pažnje SKOJ-u i slično.

3) Nimalo se ne slažemo s vašom ocenom u tački br. 3, str. 12⁸, gde govorite o tome kako je posle Pete ofanzive na teren došao »i jedan deo demoralisanih« partijaca. Mi mislimo da se ne može ni u kom slučaju raditi ni o kakvom delu,

⁵ Tako su nazvani crnogorski separatisti.

⁶ U AVII postoje brojni dokumenti o saradnji četnika Draže Mihailovića s nemačkim i italijanskim okupacionim snagama. Izvestan broj tih dokumenata biće objavljen u posebnim tomovima Zbornika, sa obrazno tome da li potiču od nemačkih, italijanskih ili četničkih komandi i ustanova. Sumarni pregled jednog dela tih dokumenata dao je peš. potpukovnik Gorčin Raičević u Vojnoistorijskom glasniku, organu Vojnoistorijskog instituta, br. 4, 1965, str. 93—108.

⁷ Vidi dok. br. 37.

⁸ Reč je o 3. tački Zaključaka.

nego samo o retkim pojedincima, što ne zaslužuje nikakvu pažnju da uđe u partiski dokumenat, nego se rešava običnim disciplinskim raerama'. U svojoj masi partijci su se držali dobro kako pre, tako i za vreme a i posle ofanzive i ne može se tako olako i šablonski pristupati ljudima za koje i vi sami kažete da su bili »premoreni i izranjavljeni«.

4) Na str. 13 Zaključaka vi postavljate neka tri principa čije »neispunjavanje ... automatski povlači isključenje iz Partije«. U pogledu prvog »principa« mi nikada niti smo pristupali niti pristupamo kruto, šablonski i po svaku cenu održavanju dva partiska sastanka nedeljno. Mi na to ukazujemo kao na partisku potrebu a ne kao na apsolutni i večno važeći princip koji se ni u kom slučaju ne sme prekršiti. U pogledu drugog vašeg »principa«, koji se tiče »uvodenja gvozdene partiske discipline«, — vi ste stvar postavili apstraktno i potpuno nejasno. Mi ne uvodimo nikakvu disciplinu, nigde i nikada, mimo uobičajene naše partiske discipline, a iz vaše formulacije bi se moglo zaključiti da treba promeniti, pooštriti tu disciplinu. Trebalo je stvar formulisati tako da iz Partije treba odstraniti neposlužne i nedisciplinovane elemente. Naša kritika se odnosi isto tako i u pogledu vašeg trećeg »principa«, pa je stvar trebalo formulisati tako — da se u Partiju uvede i učvrsti redovno plaćanje članarine, a zna se ko, kakvu i koliko članarinu plaća (prema uslovima (koji u toku rata nisu za sve pokrajine jednaki).

5) Mi smo vam već u depeši reikli da ne prilazite sasvim pravilno pitanju narodno-oslobodilačkih odbora. To važi i za Zaključke i za pismo druga Jovanovića. U Zaključcima se govori kako u odbore treba da uđu i predstavnici žena i omladine. To je principijelno nepravilno. Narodno-oslobodilački odbori nisu nikakva tela u koja ulaze predstavnici raznih organizacija, nego narodna vlast birana od naroda, u kojoj mogu biti izabrani i članovi raznih organizacija. Isto tako je nepravilno vezivati NOO-e za postojanje i nepostojanje partiskih organizacija, što opet, s druge strane, ne znači da u odborima ne treba da budu birani i komunisti i da u njima budu baš oni koji najviše sagorevaju na poslu. U pismu druga Jovanovića govori se o popularisanju NOO-a. Već iz same te formulacije vidi se da vi niste shvatili ono što je glavno u odborima, a to je, da to nije neka organizacija poput omladine, AFŽ-a i slično, nego da je to vlast, i da nije osnovno popularisati tu vlast, nego je pravilnim, a ne formalističkim, izborom i pravilnim

⁹ Tada su u KPJ postojale ove vaspitno-popravne mere: savet, opomena, ukor, strogi ukor pred isključenjem i isključenje iz članstva KPJ.

radom učiniti vlašću i pomoći joj da, kao narodna vlast, ostvari svoj puni autoritet.

6) Nepravilno je uspostavljati u Partiji obaveštajnu službu. Obaveštajna služba treba da bude uz određene vojne komande i ustanove, a dužnost je partijaca da sve što saznaju jave na nadležnom mestu, bilo kod vojnih ustanova, bilo partijskim rukovodstvima.

7) Na str. 16 vi govorite u tački a) kako kod masa treba »stvoriti uvjerenje da je krajnje vrijeme da ponovo jedinstveno stupe u odlučnu borbu« i »predočiti im perspektivu bliskog sloma fašističkog okupatora«. Ovo je nepravilno zbog toga što može kod masa stvoriti nepravilne iluzije o lakom i brzom završetku borbe, pa se to Partiji, kasnije, kad nastanu teškoće, samo može osvetiti.

8) Niste isto tako jasno postavili pitanje iskorišćavanja suprotnosti između četnika i zelenaša. Vi štaviše govorite o federalističkim masama. Izdajnik Popović¹⁰ nema i ne može imati masa za sobom, a mase koje su za federaciju — to su naše, i ako pravilno radimo, moraju biti naše mase, jer danas smo federalisti jedino mi i NO pokret. Pitanje iskorišćavanja suprotnosti između četnika i zelenaša nije od vas jasno postavljeno. Stoji činjenica da i jedni i drugi sarađuju s okupatorom, i mi ne možemo lavirati ni prema jednima ni prema drugima, nego te suprotnosti iskorišćavamo na taj način što masama pokazujemo svu lažljivost njihovih programa koji se, uprkos razlika na recima, svode na pomaganje okupatora i saradnju sa njim.

To bi bile uglavnom naše zamerke, sem onih stvari koje smo vam istakli u našoj depeši.

Ponovo vam skrećemo pažnju na značaj pravilnog shvatanja i pravilnog odnosa prema NOO-ima. Treba da vodite računa o tome da su NO odbori baš ona vlast za koju smo se mi borili 20 godina i da bi se svako nepravilno odnošenje prema njima moglo veoma skupo osvetiti i Partiji i narodu. Treba takođe da ste svesni činjenice da bez najaktivnijeg učešća i rada komunista na učvršćenju i izgradnji narodne vlasti, ta vlast neizbežno, u današnjim uslovima, gubi autoritet, pretvara se u privesak raznih komandi mesta ili, često, partijskih organizacija. Zato ćete morati, ne praveći nikakve nagle skokove i dogovarajući se o svemu sa nama, putem redovnih izbora vršiti izvesne promene kako u sastavu NOO-a tako i Iz-

¹⁰ Krsto Popović, vođa crnogorskih separatista. Poginuo je marta 1947. u borbi protiv organa narodne vlasti.

vršnog odbora vašeg Veća¹¹. U tom pogledu sastav i odluke AVNOJ-a mogu da vam posluže kao dobra pouka.

U pogledu omladine i žena ne bismo imali da dodamo ništa novo što nije rečeno u poslednjim direktivama CK Partije¹² ili CK SKOJ-a¹³.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

28 - II - 1944

S drugarskim pozdravom
Za M.P.¹⁴

P.S. Ubuduće sva pisma potpisujte pravim imenima.

"Dostavljeno: PK-u za Crnu Goru i Boku,
Političkom komesaru drugu M. Bakicu¹⁶.

¹¹ Odnosi se na ZAVNO Crne Gore i Boke.

¹² Reč je o pismu Centralnog komiteta KPJ od 2. januara 1944. u vezi s radom Antifašističkog fronta žena. — Vidi ARP, Beograd, reg. br. 1344/1, 1—1 (44).

¹³ Odnosi se na pismo Centralnog komiteta SKOJ-a od 9. oktobra 1943. upućeno Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Crnu Goru, Oblasnom komitetu SKOJ-a za Hercegovinu i brigadnim komitetima SKOJ-a 2. korpusa NOVJ o omladinskoj štampi i na pismo Centralnog komiteta SKOJ-a od 11. novembra 1943. svim pokrajinskim, oblasnim i okružnim komitetima SKOJ-a o pripremama za Drugi kongres USAOJ-a (vidi ediciju »Dokumenti istorije omladinskog pokreta Jugoslavije«, tom II, knj. 1, str. 50—52 i 70—73).

¹⁴ Otisak okruglog pečata poslužio je i kao oznaka verodostojnosti pisma i kao naziv foruma koji ga piše (Centralnog komiteta KP Jugoslavije).

¹⁵ Tekst koji sledi dopisao je mastilom Aleksandar Ranković. Mitar Bakić. Tada je bio politički komesar 2. korpusa NOVJ. Narodni heroj. Umro je 25. novembra 1960. u Beogradu kao sekretar Skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

BR. 109

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. FEBRUARA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O NAJPOVOLJNIM PRAVCIMA KOJIM TREBA UPUTITI VAZDUHOPLOVNO OSOBLJE I VOZAČE MOTORNIH VOZILA¹

[Od VŠ]

- II — KORPUSU — 49

Ljudstvo upućujte vezama 29 divizije². Može i pravcem Foča — Kalinovik — Bjelimići, pa vezom Mostarskog bataljona ka Prepru³, Glamoč, Drvar⁴. Bilo bi bolje sve prikupiti pa odjednom uputiti.

28 - II - 1944 god.
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/46—2, k. 394.

² Štab 2. korpusa je 23. februara obavestio da upućuje prikupljeno vazduhoplovno osoblje i vozače motornih vozila, pa je pitao kojim pravcem treba da idu (vidi AVII, reg. br. 1/53—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. ⁹⁴).

³ To mesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Verovatno je u poslatom radiogramu (njega redakcija nije uspela pronaći) bilo napisano: Prozoru.

⁴ U poslatom radiogramu je verovatno bilo napisano: preko Glamoča za Drvar.

PREDLOG ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR GOJKA NIKOLIŠA OD 28. FEBRUARA 1944. DA VRHOVNI ŠTAB IZDA OBJAŠNJENJE U VEZI S FORMACIJOM SANITETA U KORPUSU¹

S u	Sadržaj depeše	§	5
977 28.11 V.Š.	Sanitetskom odsjeku: Potrebno je objašnjenje formacije saniteta korpusa. ² Mislim da treba samo jedan odsjek. ² Rodžers želi raditi samo kao liječnik. ³ U koju svrhu i od koga je pozvan? ⁴		' F'-
	Dr Gojko ⁵		

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/104—2, k. 119/1.

² Smisao je ovaj: da jedan sanitetski odsek bude u korpusu kao celini, tj. uključujući tu i korpusnu vojnu oblast. Međutim, Vrhovni štab je 4. marta dao objašnjenje da treba formirati jedan sanitetski odsek u operativnom delu štaba korpusa a drugi u korpusnoj vojnoj oblasti (vidi dok. br. 125).

³ Dr Rodžers (Roggers), britanski major, bio je šef hirurške ekipe (s njim je brojala tri člana) koja je, preko ostrva Visa a severne Dalmacije, početkom februara prispela u sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 567 od 3. februara 1944).

⁴ Dr Rodžersa je, 25. februara, pozvao Sanitetski odsek Vrhovnog štaba (vidi u navedenoj knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 1084).

⁵ Obilazeći sanitetske ustanove Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske dr Gojko Nikoliš se tada nalazio kod 4. korpusa NOVJ (vidi u navedenoj knjizi depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 1093 od 5. marta 1944).

BR. 109

**OBAVEŠTENJE INSTRUKTORA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ DOBRIVOJA RADOSAVLJEVICA OD 28. FEBRUARA 1944.
SEKRETARU 5. OBLASNOG KOMITETA KP MAKEDONIJE
O BORBAMA 1. MAKEDONSKO-KOSOVSKE I 2. MAKEDON-
SKE NOU BRIGADE U FEBRUARU 1944. GODINE¹**

28-11-1944 g.

Dragi druže P²,

Primio sam tvoje pismo od 6 ov.,m.³ preko Kavad.[araca], Iz pisma dr.[uga] T.[empa] zinaš naš plan⁴. Sve tri grupe krenule su 31-I.⁵ O kretanju br.[igade] prilazem izveštaj kom-ta I br., pa ćeš videti ceo njihov pokret⁶. II br. već prvi dan na bug. [okupacionoj] ter. imala ceo dan borbu kod Mrežničko.⁷ Nepr. je imao 14 mrtvih. Naši samo 1 dr.[ugar]ku (Kocetova dr-ga)⁸ lako ranjenu, ali su se 2 čete I Pr.[lilepskog] bat. odvojile i 3 druga zagubila, od kojih je 1, kako smo naknadno čuli, uhvaćen. Tako II br. se razbila u 3 grupe, pošto je k-t⁹ i z.p.kom.¹⁰ bio već na bug. ter. pre toga sa jednom grupom¹¹.

¹ Original u ATNI, Skoplje. Objavljen je i u tomu VII, knj. 3, kao dok. br. 23.

² Kuzman Josifovski Pitu

³ Redakcija nije uspela pronaći to pismo.

⁴ To pismo Svetozara Vukmanovića se objavljuje kao dok. br. 27 ove knjige.

⁵ Odnosi se na februarski pohod jedinica Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. Jedna grupa (1. makedonsko-kosovska NOU brigada) nastupala je u pravcu Poreča i Azota; druga grupa (2. makedonska NOU brigada) nastupala je ka tikveškom terenu; treća grupa (bataljoni »Stevan Naumov« i »Hristo Botev«) prodirala je ka rejonu Kumanova, s ciljem da se poveže sa bataljonima »Jordan Nikolov« i »Hristijan Todorovski Karpoš«. Potpunije o tome vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 12, 17 i 24.

⁶ Redakcija nije uspela pronaći taj izveštaj. Verovatno se odnosi na Dnevnik komandanta 1. makedonsko-kosovske NOU brigade (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 12).

⁷ Borba je vođena 1. februara (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 17 i 23).

⁸ Redakcija joj nije ustanovila -ime.

* Komandant 2. makedonske NOU brigade je bio tada Dimče Turimandžovski Gorski.

¹⁰ Zamenik političkog komesara 2. makedonske NOU brigade je tada bio Mito Hadži Vasilev.

" Ta grupa je dejstvovala na teritoriji pod bugarskom okupacijom. Odvojila se od brigade 5. januara 1944, posle borbe protiv Nemaca kod sela Notija (u Meglenu, Egejska Makedonija). Potpunije o tome vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 10; Mihajlo Apostolski: »Februarski pohod«, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1963, str. 60—125).

Pošto nije imalo izgleda da se tamo povežemo¹² i zbog stvari (stanica i dr.) koje su nošene na leđima, jer su konji popadali u snegu, vratili smo se nazad u Zb.[orsko].¹³ Kroz dva dana preko Radnje stigla je i grupa sa Gorskim¹⁴ a kroz 10 dana i one 2 čete I Pr. bat. Tako smo se najzad povezali. Imamo mnogo premrzlih i bolesnih. Moral je odličan, kao nikada do sada, ali strahovito nevreme uz jakog okupatora onemogućilo nam je momentalno izvršenje zadatka. 15 ov.m. vratila se i I br. sa 2/3 ljudstva¹⁵ 1/3 je otsečena bila i ostala na bug. ter. Rezultat ne znamo. S njima je Pančo¹⁶, Janez¹⁷, eng. major s brađom¹⁸. Ovo što se vratilo sve je premrzlo i nesposobno za jedno 15—20 dana za ikakvu akciju. Moral je neverovatno visok. Pohod I br. spada u najsjačnije stranice naše borbe. Noću i danju borbe uz stalan pokret, bez spavanja, po najlošijem vremenu i dubokom snegu. 3 druga su umrli od premrzlosti. U borbama imamo vrlo male gubitke, mada su poginuli Pavle, kom-t kos. bat.,¹⁹ brat Đurin²⁰, i Mitre²¹, z.p.kom. brigade. Sve borbe su 100% uspešno završene. Nepr. zasede, nepr. kolone razbijene su jurišem kao od šale. Nepr. je imao preko 100 mrtvih. Moral boraca i poverenje u štab, br. je najbolje što može da bude. Ako bude sačuvana ona 1/3 koja je ostala otsečena, onda pohod I br. je uspeo, mada nisu mogli da se zadrže na

¹² Druga makedonska NOU brigada, s kojom je išao instruktor Centralnog komiteta KPJ Dobrivoje Radosavljević Ljubo, tada je bila došla do reiona sela Mrežičko.

¹³ Selo Zborsko je u Egejskoj Makedoniji.

¹⁴ Dimče Turimandžovski Gorski

¹⁵ O aktivnosti 1. makedonsko-kosovske NOU brigade od 31. januara do 14. februara 1944. vidi Zbornik, tom VII, knj. 3, dok. br. 12.

¹⁶ Pančo Nedelkovski. On je tada bio zamenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. Poginuo je u avionskoj nesreći 10. oktobra 1945. godine.

¹⁷ Ante Valenčić Janez, inženjer.

¹⁸ Verovatno Džordž Kvajn. On je bio član Anglo-američke vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Makedonije.

¹⁹ Pavle Brajović, komandant 2. kosovsko-metohijskog bataljona »Boriš Vukmirović« (odnosno 4. bataljona u 1. makedonsko-kosovskoj NOU brigadi), nije poginuo. U borbi kod sela Nikodina, noću 9/10. februara, Pavle, Mitar Radusinović (zamenik političkog komesara brigade) i jedna grupa boraca nisu uspeali da se probiju preko drumu Kavadarci — Prilep. Oni su, probijajući se kroz bugarske zasede, preko Prilepskog polja izbili na Karaorman, pa preko planine Slaveja i Debarca, zatim preko planine Galičice izbili na Prespansko jezero, prevezli se preko jezera i 1. aprila 1944. došli u selo Strupinovo, gde su se priključili svojoj brigadi. Potpunije o tome vidi Đoko Sojević: »Zapisi kosovskog partizana«, izdanje »Vojnog dela«, Beograd, 1965, str. 171—190.

²⁰ Petar Brajović Đuro. Tada je bio komandant 1. makedonsko-kosovske NOU brigade.

²¹ Mitar Radusinović

tom terenu. Uzdrmano je srce Makedonije, 4 dana borba se vodila samo oko Prilepa. Neprijatelj je angažovao sve snage koje je imao (Prilep, Veles, Kavad.[arci], Bitolj), pored onih redovnih snaga na terenu.

III grupa sa T.[empom] prešla je granicu na Belasici oko 8. o.m. Dalje o njima ništa ne znamo. Mnogo smo zabrinuti za njih. Nastoj na sve moguće načine da nešto čuješ o njima. Ja, Abas²² i Ljiljak²⁵ ne verujemo da su uspjeli da se probiju do gore²⁴ i pored toga što je nepr. tada bio angažovan sa I br. Pošalji ljude u Štip, u Strumicu da bi od običnih ljudi razbrali da li ima nešto u tim krajevima.

Ako su slučajno uspjeli da prodru do gore i ako se povežeš s njima, odmah ih obavesti o svim novostima kod nas. Najbolje pošalji im i ovo pismo i sav materijal koji ti ovog puta šaljem jer oni ne znaju za njega.

Mi sada očekujemo pošiljku od saveznika i čim se snabdemo sa municijom i obučom, a i vreme će se popraviti, odmah krećemo na osnovni zadatak, ali u dosta izmenjenom obliku — na osnovu iskustava iz poslednjih borbi. U našem planu potcenjivali smo bug. okupatora preko zime. Sada nas najviše muči neizvesnost T.[empove] grupe. Iz 51²⁵ je krenulo u jeku borbi još 40 novih boraca, do sada ne znamo ništa o njima. Postoji opasnost provale u 51. Nemamo vezu s njima, jer patrola se nije vratila. Javi što pre i o njima. 14-I preturen voz između Miletkova i Miravaca.²⁶ Mina postavljena na krivim ispred mosta, tako da je i most povređen. Saobraćaj obustavljen 3 dana. Teretni voz 4-II izbačen iz šina u 19č. između Miletkova i Miravaca. Prekid saobraćaja 1 1/2 dan.

7-II preturen voz između Demir-Kapije i Bistrenice²⁷ oko 20 č. Voz [bio] osvetljen. Možda nemački brzi. Saobraćaj pre-

²² Cvetko Uzunovski. Tada je bio politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

²³ Borko Temelkovski. Tada je bio član Centralnog komiteta KP Makedonije.

²⁴ Grupa partizanskih bataljona (»Stevan Naumov« i »Hristo Botev«) napustila je 31. januara grčku teritoriju i, preko istočne Makedonije, 24. februara prispela na planinu Kozjak. Potpunije o tome vidi primedbu 3. uz dok. br. 27; tom VII, knj. 3, dok. br. 23 i 24.

²⁵ Kodirana oznaka za Prilep.

²⁶ Tu akciju i ostale tri akcije (od 4. do 9. februara) na železničkoj pruzi Skoplje — Đevdelija izveli su delovi 2. makedonske NOU brigade (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 17 i 23; AVII, reg. br. 27/13—8, k. 233).

²⁷ Selo se zove: Bistrenici.

kinut oko 24 č.²⁸ 9-II izbačen voz u 23 č. Dubravo — Negotino. Dva vagona uništena. Saobraćaj prekinut oko 11 sati.

Piši nam detaljno o odjku svih poslednjih borbi i akcija i o propagandi neprijatelja u vezi s tim. Sada je mnogo važno organizac. sređivanje pozadine, organizovanje tehnika i agit. prop. materijal. Na osnovu toga moći će pozadina odgovoriti svom osnovnom zadatku — mobilizaciji novih boraca.

Javi se što pre preko Doste²⁹ ili 51 ako nema tamo-provale.

Možda će Bečko³⁰ naići u Sk.[opije,] da izvrši neku akciju i za mobilizaciju nekih ljudi koje on i Koce³¹ znaju iz sindikata, koji su sada odrezani.

S drug. pozdravom
S. F. — S. N.
Lj.³²

Piši Pr., Bit., V.³³ ako mogu da kupe srpsku pisaću mašinu³⁴ da nam pošalju.

²⁸ Reč je o dužini trajanja prekida. To isto važi i za prekid saobraćaja posle akcije od 9. februara.

²⁹ Veria Aeëva

³⁰ Nikola Makelarski. Tada je bio komandant bataljona u 2. makedonskoj NOU brigadi.

³¹ Koce Stojanovski Metalac, zamenik političkog komesara 3. bataljona 2. makedonske NOU brigade, poginuo je 12. juna 1944. u borbi protiv bugarskih okupacionih snaga kod sela Strmaševa (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 73).

³² Dobrivoje Radosavljević Ljubo. Tada je bio instruktor Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije.

³³ Prilepu, Bitolju, Velesu. (Odnosi se na rukovodstva KP Makedonije u tim gradovima).

³⁴ Reč je o pisaćoj mašini s ćirilovskom azbukom.

BR. 106

PORUKA ŠEFA DELEGACIJE NOV I POJ U BARIJU DR SERGIJA MAKIEDA OD 29. FEBRUARA 1944. ŠTABOVIMA MORNARICE NOVJ I 26. NO DIVIZIJE DA PRIPREME PRIHVAT LJUDSTVA 3. PREKOMORSKE NO BRIGADE¹

Red. br.	Datum i sat predaje	Komu je upućeno	SADRŽAJ	Broj grupa	Odgovor na depešu br.	Primedbe
50	29.II. 7,40	Štab Morn.	Pripremite se za prijem 1300—1300 boraca Treće prekomorske brigade četvrtog i petog marta ² . Mak.[iedo] Br. 50, 29.II.	48		Makiedo

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/4—1, k. 2073.

² Brigada je prevezena na ostrvo Vis 5. i 6. marta 1944 (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 22 i 24).

Nacionalni komitet

Redakcija je dopisala te dve reči koje se nalaze u svima ostalim gore pomenutim radiogramima.

BR. 109

NAREĐENJE NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVICA OD 1. MARTA 1944. KOMANDI 2. LIČKOG PODRUČJA DA U SPORAZUMU S EKONOMSKIM ODELJENJEM GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE OBEZBEDI PET VAGONA SOLI ZA STANOVNIŠTVO I JEDINICE NOVJ NA TERITORIJI BOSANSKE KRAJINE¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
- EKONOMSKO ODELJENJE —
MATERIJALNI OTSEK

Br. 148

1. mart 1944. g.

11/III 1944
R. Dž., ЛСП²

KOMANDI II LIČKOG PODRUČJA

Glavni štab NOV i PO Hrvatske odredio je 5 (pet) vagona soli za potrebe vojske na teritoriji Bosanske Krajine³.

Isti štab izvjestio je da se so stavlja na raspolaganje u Mazinu.

Na osnovi ovih podataka sakupljen je karavan od 500 (pet stotina) [tovarnih grla] sa osiguranjem jačine jedne brigade i upućen u pravcu Mazina. Zbog naglih atmosferskih promjena, vraćen je sa puta.

Pošto su sve jedinice i bolnice ostale bez soli, to smo po velikom snijegu uputili nosačku kolonu od 100 (stotinu) ljudi da čiste put i prenose po 10 kgr. soli.

Iz nama nepoznatih razloga, ovoj koloni nije izdata so u Mazinu, nego je upućena dalje za 50—60 kilometara. Na ovaj način ljudstvo je bilo izloženo velikim naporima.

Okružni NO odbor⁴ uputiće, po našem sporazumu, jednog svog člana sa ovim pismom da ispita gdje je sada so i gdje je može primiti.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 1—3, k. 116.

² Oznaka datuma i delovodnog protokola dopisana je mastilom u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske.

³ Prema izveštajima koje je redakcija uspela pronaći, Glavni štab je obavestio da Vrhovnom štabu NOV i POJ stavlja na raspolaganje četiri vagona soli (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 470 i 478 od 28. januara 1944).

⁴ Odnosi se na Okružni NOO Drvar.

U slučaju da Komandi nijesu izvjesne stvari po ovome jasne, neka se sporazumije telefonom sa Ekonomskim odeljenjem Glavnog štaba Hrvatske⁵.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik, pukovnik
M. Vujović

⁵ Dve nedelje kasnije načelnik Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba je Ekonomskom odeljenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske uputio sledeći radiogram:
»Depeša primljena u 4 sata — 16.11.1944.'

EKONOMSKO ODELJENJE
V.Š. NOV I POJ
Br. 176
14.11.1944.

EKONOMSKOM ODELJENJU G.Š. NOV I POH

Glavni štab je odobrio veću količinu soli za potrebe jedinica Krajine. Upućivani su karavani i pješačke kolone da ih prihvate ali soli na određenom mjestu nije bilo. Ovakovo se stanje već 2 mjeseca odugovlači. Hitno naredite onoj vojnoj vlasti, na čijem se terenu nalaze magazini soli, da do Martina Broda prebace sa svojim prevoznim sredstvima 2.000 kg soli, a nas obavijestite odakle će u buduće trebati prihvaćati ostale količine.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Načelnik odeljenja, pukovnik
Vujović

(vidi AVII, reg. br. 24/2—3, k. 116). U vezi s ovim radiogramom usledio je 16. marta odgovor Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da može staviti na raspolaganje samo oko dva vagona soli (vidi primedbu 4. uz dok. br. 154), a dva dana kasnije usledio je sledeći odgovor Ekonomskog odeljenja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske:

»EKONOMSKO ODELJENJE
G.Š. NOV I POH
Broj: 333
dne 18/11.1944. ' • ' »

EKONOMSKOM ODELJENJU V.Š. NOV I POJ

Na Vašu depešu broj 173 (primljeni radiogram ima br. 176 — prim. redakcije) od 14/11.1944. god. odgovaramo Vam slijedeće:

Prije dva mjeseca stavili smo Vam na raspolaganje 2 vagona soli. Od toga smo već predali sa teritorije Kom. II. ličkog područja 1/2 vagona, a dali na dispoziciju 2.000 kg. za V. Korpus na teritoriju Komande banijskog područja. Ostatak od 12.000 kg primit ćete od Komande II.

KOMANDA
DRUGOG LIČKOG
PODRUČJA
6/III 44.⁶
Br. 171

EKONOMSKOM ODELJENJU G-Š-H-

Kako ovoj Komandi nije poznato da li je i tko je izvestio Vrhovni štab da se sol nalazi u Mazinu, to Vam se prednje dostavlja s molbom na daljnji postupak.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V.d. komandanta
poručnik
D. Čupurdija⁷

ličkog područja. Pomenuta sol već kreće u tome pravcu. Predviđene količine ostalih artikala već smo predali Vašim delegatima (za bolnice: 1.000 kg šećera, 1.500 kg riže, 500 kg mahuna konzerviranih, 2 bačve ulja. General majoru Nikolišu: 60 kg riže, 60 kg šećera, 1 kanta dvopeka, 20 kutija kondenziranog mlijeka, 2.000 knjižica cigaret papira, 1 kg kave u zrnju, 50 kg mesnatih konzervi, 14 kg kancelarijskog materijala).

Vaši transporti svega su jednom stigli u Mazin i dobili 1.600 kg soli, točno ono što su tražili. Za ostale Transporte mi ne znamo, a vjerujemo da ih nije ni bilo, jer se upravo radi toga posla stalno tamo nalazio naš delegat, koji bi nas izvjestio.

Do Martina Broda mi ne možemo prebacivati, jer treba osigurati, pa Vas molimo da se o tome sporazumijete direktno sa G.Š.H.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Desetina pratećeg-
bataljona V.Š. primila je:
15 kg duhana
30 kg riže
50 kg šećera
20 kg ulja«

M. P.

Načelnik Odjeljenja
pukovnik
Magašić

(vidi AVII, reg. br. 24/1—3, k. 116). Međutim, iz izveštaja koji je ZAVNOH 11. aprila 1944. uputio NKOJ-u vidi se da je bilo upućeno ukupno oko pet vagona soli. Taj izveštaj glasi: »Nacional.[nom] komitetu. — U našim magazinima imamo tri i pol vagona soli. U magazinima koji zasada nisu na dohvat nepr.fijatelja] imade još pet vagona. Do sada smo V.Š., preko Intendanture, poslali tri vagona i Okružnom NOO-u Drvar dva vagona« (vidi AVII, reg. br. 4/170—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1610).

⁶ U naknadno otisnutom četvrtastom štambilju datum je dopisan olovkom odmah ispod reči »Komanda«, a redakcija ga stavlja na mesto predviđeno ustaljenim pravilima birotehnike.

⁷ Dačo Čupurdija. (On je istovremeno tada bio i sekretar partijske organizacije Komande 2. ličkog područja).

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ ČLANA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ I SEKRETARA OBLASNOG KOMITETA KP HRVATSKE
ZA DALMACIJU VICKA KRSTULOVICA I DELEGATA CEN-
TRALNOG KOMITETA KPJ PRI OBLASNOM KOMITETU
SVETISLAVA STEFANOVIĆA OD 2. MARTA 1944. CENTRAL-
NOM KOMITETU KPJ O DOBIJENIM INFORMACIJAMA DA
JE NAUČNIK NIKOLA TESLA OD POČETKA BIO NA STRA-
NI NOP-a¹

S ni		Depeša	jS	h
o	—a			
q	g, s			
(A)	Q O,			
155	8.45 3/III V.Š.	V.Š. za druga Marka Ovdje se nalazi Nikola Mirković, profesor ekonomije iz Požarevca, sada oficir američke vojske. S njim smo razgovarali. Pored ostalog, on kaže da je Nikola Tesla bio od prvog dana ustanka, pa sve do smrti ² , na strani N.O.B. Bio je pokrovitelj Prvog srpskog anti-fašističkog kongresa, održanog jula 1942 god. ¹ u Detroitu. Ogromne su simpatije naših iseljenika za N.O.B. Od 30 listova koji izlaze na našem jeziku, 25 su za N.O.B. Spremni su da pruže veliku materijalnu pomoć ³ . On kaže da bi se politički mnogo dobilo među iseljenicima, naročito bi se tukla srpska reakcija, kad bi jednoj našoj brigadi i ratnom brodu dali ime Nikola Tesla. Dode li u obzir brigada, dobro bi bilo da bude lička ⁴ . Prigodom svečanog predavanja imena i zastave, ako je to moguće, da istoj prisustvuje maršal Tito. Imalo bi veliki politički značaj, kada bi se sve to snimilo i poslalo preko naših ljudi u Ameriku. Naši ljudi ⁵ , sada komandosi u američkoj vojsci, stignuvši na Vis poslali su našim iseljenicima u Ameriku jedan sanduk zemlje sa natpisom: Slobodna Jugoslavija. Kada su došli na Vis, ljubili su prvo kamenje na koje su naišli.	482	
Vis. 2.III.1944.		Viako—ćeća		

Vis, 2.III.1944.

Viako—ćeća

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/15—2, k. 2072.

² Nikola Tesla, naučnik, američki građanin jugoslovenskog porekla, umro je 7. januara 1943.

³ Na kongresu američkih građana hrvatskog porekla, održanom 20. februara 1943. u Čikagu, kome je prisustvovalo preko 1000 delegata iz svih krajeva Sjedinjenih Američkih Država, formiran je Odbor za sakupljanje pomoći Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. On je samo za vreme trajanja kongresa sakupio 73.000 dolara (vidi u AVII još neregistrovani izveštaj ministra unutrašnjih poslova izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije, pov. br. 1849 od 12. aprila 1943). Progresivni američki građani jugoslovenskog porekla okupljeni oko redakcije lista »Slobodna reč« takođe su 1943. formirali Odbor za pomoć NOVJ.

Koordinacioni odbor, formiran na kongresu u Čikagu, pripremio je opštejugoslovenski kongres američkih građana jugoslovenskog porekla, koji je održan krajem decembra 1943; a 22. septembra 1944. i u Pitšburgu je održan takav kongres, koji je takođe u prvi plan postavio pružanje pomoći Jugoslaviji.

Takva aktivnost je imala vidnih rezultata: jugoslovenski iseljenici su samo u toku 1944. sakupili 175.000 pari odeće, 306.000 dolara i 9.000 tona materijala za pomoć Jugoslaviji, a Ujedinjeni komitet je štampao 19 brošura, s tiražom od 675.000 primeraka, u kojima se govorilo o oslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda (vidi Diplomatski arhiv Državnog sekretarijata za inostrane poslove, Beograd, sanduk br. 81, neregistrovanu arhivsku građu). Osim toga, samo u toku 1944. oko 19.000 jugoslovenskih iseljenika, koji nisu bili regrutovani u američku vojsku, dobrovoljno je stupilo u savezničku vojsku.

⁴ Centralni komitet KPJ i Vrhovni štab NOV i POJ su odlučili da se 6. NO diviziji dodeli naziv: 6. proleterska NOU divizija »Nikola Tesla«. U vezi s tim, 19. marta 1944. je usledila naredba Vrhovnog štaba (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 102).

⁵ Reč je o Amerikancima jugoslovenskog porekla.

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA HITNO DOSTAVI PODATKE O BROJNOM STANJU I NAORUŽANJU KORPUSA¹

D m	B Q	te ci	gl t O	Sadržaj depeše	s o	* f
1176=	2.III.	13,57	V.Š.	Depešom najhitnije dostavite, globalno, po korpusima: Prvo, brojno stanje i naoružanje po vrstama. Drugo, broj nenaoružanih ljudi, računajući i sve one koji bi se mogli mobilisati na dobrovoljnoj bazi.	Fr.	
	[1944]					
1162	2.III.	19,55	V.Š.	Treće, koje sve vrste i količine oružja i sprema trebate, računajući sadašnje ljudstvo kao i ono koje se može mobilisati ³ . Četvrto, od Osmog korpusa neposredno smo tražili podatke ⁴ .		Q

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/132—2 i 1/133—2, k. 119/1.

Naređenje je (bez poslednje rečenice) dostavljeno svim štabovima operativnih jedinica NOV i POJ. Redakcija je, osim ovog koje objavljuje, uspela pronaći sledeće naređenje: Glavnom štabu NOV i PO Slovenije (vidi AIZDG, Ljubljana, f. 41/11, radiogram br. 13, primljen 2. marta), štabu 2. korpusa NOVJ (vidi knjigu primljenih depeša toga korpusa u AVII, reg. br. 4/47—2, k. 394, radiogram br. $\frac{50}{76}$, primljen 2. marta) i štabu 3. korpusa NOVJ (vidi knjigu primljenih depeša toga korpusa u AVII, reg. br. 2/22—8/1, k. 408 A, radiogram, sa 133 grupe, od 2. marta).

Redakcija prvo donosi tekst radiograma br. 1176, pa onda tekst radiograma br. 1162, iako su u knjizi depeša tekstovi upisani obrnutim redom. Ta inverzija je u toku primopredaje učinjena s ciljem da se neprijateljevoj prislušnoj službi oteža dekripcija. Međutim, inverzija je ponekad otežavala sklapanje logičnog redosleda teksta primljenog radiograma, pa je Vrhovni štab NOV i POJ 9. marta na to skrenuo pažnju Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, zahtevajući da ubuduće radiograme numerišu po redosledu (vidi u gore navedenoj knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 1333).

^ BR.116

PREDLOG POTPREDSEDNIKA NKOJ-a EDVARDA KARDELJA OD 2. MARTA 1944. PREDSEDNIKU NKOJ-a JOSIPU BROZU TITU DA SE JEDAN DEO ČLANOVA NKOJ-a I PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a PREBACI IZ SLOVENIJE U SEDIŠTE VRHOVNOG ŠTABA ILI CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE¹

VS.

— 2.III.1944

„

40

Pošto je prelaz u Hrvatsku postao moguć, neki drugovi iz naše grupe² misle da bi se grupa vratila ik vama. Saopštite odmah vaše mišljenje³. Ako je to nemoguće, poslali bi pokretniji deo u Hrvatsku, a starci bi ostali u Sloveniji. Ja putujem U Hrvatsku⁴.

Bevc

³ Glavni štab je podatke dostavio 3. i 4. marta (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 127 — radiograme br. 1056, 1057, 1085, 1060 i 1068), štab 2. korpusa 2. marta (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 81), Štab 3. korpusa 3. i 5. marta (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 165 — radiograme sa 118 i 98 grupa).

⁴ Redakcija nije uspela pronaći radiograme koje je Vrhovni štab slao štabu 8. korpusa NOVJ, niti pak korpusnu knjigu primljenih depeša. Stoga u ovoj knjizi Zbornika nema nijednog naređenja Vrhovnog štaba tome korpusu, iako je, s obzirom na to da je 8. korpus dejstvovao na operativnom prostoru kojem je Vrhovni štab pridavao prvorazredan značaj, njihova radio-korespondencija bila veoma intenzivna. Slično je i sa 1. proleterskim i 5. korpusom NOVJ.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 41/1.

³ S Edvardom Kardeljem, tada su se u Sloveniji nalazili: dr Ivan Ribar, Moša Pijade, Rodoljub Colaković, Vlado Zečević, Marko Vujačić, Todor Vujasinović i Radonja Golubović. Potpunije o tome vidi primedbu 3. uz dok. br. 2.

³ Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je 12. marta, preko Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, poručio da Kardelj s ostalima odmah krene za sedište Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi AVII, reg. br. 1/156 i 1/157—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 1405, 1392 i 1393).

⁴ Edvard Kardelj se 22. marta vratio u sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (vidi dok. br. 178).

BR. 112

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA JE U POSTOJEĆIM USLOVIMA SNABDEVANJE JEDINICA NOVJ RATNIM MATERIJALOM NAJEFIKASNIJE AVIO-TRANSPORTIMA I DA SAVEZNIČKI OFICIRI NEMAJU PRAVO KONTROLE RASPODELE¹

SH	CL		Depeša		ад
3					Sh
m	Q	ft		O	«
&				G	
153	11 ^h		Tamo saveznici dobijaju pogrešnu sliku o našem snabdevanju. Sve što se dostavi na Vis smatraju da je podeljeno našim jedinicama. Međutim avionsko snabdevanje ostaje za sada najefikasnije.	P ²	79
	2/III			C ³	
	V.Š.			R,	
			Engleski oficir nema pravo na kontrolu podele sprema. Gomilanje materijala na Visu, kad se on ne može dostaviti za obalu, nije korisno.	R	
	h			P	Č
	2/TTT				

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/13—2 i 8/14—2, k. 2072.

² Petar Radović

³ Josip Černi

⁴ Kazimir Renčelj

BR. 112

DIREKTIVA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 3. MARTA 1944. IZVRŠNOM ODBORU ZAVNO-a CRNE GORE I BOKE O FORMIRANJU I ZADACIMA PRIVREDNIH KOMISIJA PRI IZVRŠNIM ORGANIMA NARODNE VLASTI¹

[Od VŠ]

52 ' 53

108 ' 119

IZVRŠNOM ODBORU ZAVNO CRNE GORE I BOKE

Odmah obrazujte Privrednu komisiju sa funkcijom pomoćnog organa pri Izvršnom odboru i pri područnim vam NOO, sa zadatkom:

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/47—2, k. 394.

Direktiva je, preko operativnih štabova jedinica NOV i POJ, upućena i svim ostalim izvršnim odborima zemaljskih antifašističkih veća i oblasnih organa narodne vlasti, ali je redakcija uspela pronaći još samo tri primerka: jedan je upućen Izvršnom odboru ZAVNOH-a (vidi AVII, reg. br. 1/133—2 i 1/174—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 1201, 1214, 1203, 1210, 1211 i 1213 od 3. marta i radiogram br. 1627 od 23. marta; drugi Oblasnom inicijativnom odboru za teritoriju istočne Bosne (ovaj je formiran 23. oktobra 1943. u Tuzli, a Oblasni NOO je izabran tek 29. marta 1944 — vidi AVII, reg. br. 2/22—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme od 2. marta, sa 99 grupa } sa 164 grupe, i radiogram od 4. marta, sa 172 grupe) treći Izvršnom odboru OF (vidi AIZDG, Ljubljana, f. 41/111, radiograme koje je od Vrhovnog štaba Glavni štab NOV i PO Slovenije primio 6. marta u 12,30 časova, 7. marta u 16 časova i 14. marta u 7 časova).

Ekonomski odio ZAVNOH-a u svom raspisu br. 877 od 22. marta 1944, upućenom oblasnim i okružnim NOO-ima, citirao je spojen tekst ove direktive i direktive od 3. marta o prikupljanju podataka o okupatorsko-kvislinškim zločinima i o postojanju ekonomskom stanju, ali se pri tom nije strogo pridržavao izvornih tekstova (vidi AVII, reg. br. 33—3, k. 116).

Redakcija objavljuje tekst direktive upućen Izvršnom odboru ZAVNO-a Crne Gore i Boke, jer on, upoređen s ostalim, ovde navedenim, primercima, ima najmanje grešaka.

Prvo. Da organizuje obradu sve ziratne zemlje i zasejavanje žitaricom² i usjevom ko bi odgovarao zemljištem.

Drugo. Da organizuje obradu napuštene zemlje u korist N.O. fonda. Napuštenu zemlju smatrati onu čiji su vlasnici bili poubijani ili su pobjegli kod neprijatelja a nemaju nikog kod kuće.

3.³ Da na vrijeme izvrše mobilizaciju i pravilnu raspodelu radne snage⁴: volova, konja i druge stoke sposobne za poljoprivredni rad.

Četiri⁵. Da se pobrine da poljoprivredni alat: plugovi, ralice, drljače, motike, srpovi, kose i drugo budu na vrijeme osposobljeni i pravilno raspoređeni u ovogodišnjoj poljoprivrednoj kampanji.

Pet. Da odmah pristupi prikupljanju i nabavci raznog sjemenja za ovogodišnju setvu. Ovogodišnja poljopriv. kampanja treba da se sprovede pod parolom: sve za pobjedu.

Pretsednik N.K.
Maršal Jugosl.
Tito

3-III-1944 god.
Kolašin

² U poslatom radiogramu (koji redakcija nije uspela pronaći) dalji tekst rečenice je glasio: »i usjevom koji odgovara zemljištu«. To se vidi iz svih ostalih navedenih primeraka direktive.

³ I taj redni broj je trebalo, saobrazno ostalim, umesto cifrom, napisati slovima.

⁴ U poslatom radiogramu je bilo napisano: »radne stoke«. To se vidi iz tekstova ostala tri navedena primerka direktive.

⁵ Taj broj i broj kojim počinje sledeći stav trebalo bi, saobrazno prethodnim, da su napisani kao redni brojevi. Međutim, ovako je i u poslatom radiogramu bilo napisano, jer se iste omaška nalazi i u primerku direktive koji je upućen Izvršnom odboru ZAVNOH-a.

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI KOJA MU JE KOLIČINA EKSPLOZIVA POTREBNA ZA POTPUNO RAZARANJE ŽELEZNICKIH KOMUNIKACIJA U SVOJOJ ZONI DEJSTVA I KOLIKO BI SAOBRAČAJ BIO PARALIZOVAN AKO U NAPADU ANGAŽUJE SVE SVOJE SNAGE'

[Od VŠ]

57
II. KORPUSU —

Odgovorite:

Prvo. Koje bi vam količine eksploziva trebalo da potpuno parališete željeznički saobraćaj na vašem sektoru.

Drugo. Za koje bi vreme saobraćaj bio paralizovan tom akcijom, pod uslovom da angažujete sve snage.

Treće. Koliko bi vam trebalo vremena za pripreme od prijema eksploziva na korpusne sektore pa do momenta izvođenja akcije².

3-III-1944 god.
primljeno u Kolašinu

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/48—2, k. 394.

Naređenje identične sadržine upućeno je i svim ostalim operativnim štabovima kopnene vojske NOVJ, ali je redakcija uspjela pronaći još svega tri: po jedno su 4. marta primili Glavni štab NOV i PO Hrvatske i štab 3. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 1/137—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1220; reg. br. 2/23—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme sa 91 i 49 grupa), a jedno je 11. marta primio Glavni štab NOV i PO Slovenije (vidi AIJZDG, Ljubljana, f. 41/11, radiogram br. 17).

² Glavni štab NOV i PO Hrvatske poslao je izveštaj 7. marta 1944 (vidi tom V, knj: 25, dok. br. 127 — radiogram br. 1119); Štab 2. korpusa NOVJ radiogramom je izvestio istog dana (radiogram nema datuma, ali se posredno, s obzirom na njegov broj, može ustanoviti da je pisan 3. marta), navodeći da bi za rušenje železničkih pruga bilo potrebno 5.000 kg. eksploziva, da bi saobraćaj bio onemogućen mesec dana, dok bi za pripreme napada trebalo 15 dana (vidi AVII, reg. br. 7/1—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram

br. — ; štab 3. korpusa NOVJ izvestio je 5. marta (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 165 — radiograme sa 98, 78 i 74 grupe).

^

BR. 116

I' NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. MARTA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ DA UTVRDI PRAVAC KRETANJA I NUMERACIJU NEMAČKIH SNAGA KOJE SU POŠLE IZ KNINA KA BIHAĆU'

T3 u os	 Q	ra 3 P	S, g W	S a d r ž a j	Po W a	19 d
50 3.III.	V.	VI.	Iz Knina ka Bihaću prošle jače			
[1944] Št.	K.		njem. snage. Treba da prođu još			^
			neke. Utvrdite pravac daljeg pokre-			
			ta i naziv divizija ² .			Mj3
			Da li ste razumeli depeše od 28?"			^jj-d

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša štaba 6. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 10/116—8, k. 483.

² Odnosi se na nemačku 1. brdsku lovačku diviziju. Ona je otpočela pokret 13. februara, a završila ga noću 23/24. marta 1944. Išla je pravcem: Knin — Bihać — Kostajnica — Banova Jaruga — Daruvar — Virovitica. Potpunije o toj diviziji vidi primedbu 3. uz dok. br. 10.

³ Reč je o radiogramu Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine koji je Vrhovni štab NOV i POJ 28. februara preneo štabu 6. korpusa NOVJ. U njemu Glavni štab daje vreme, talasnu dužinu i pozivni znak za radio-vezu sa štabom 6. korpusa (vidi u navedenoj knjizi depeša Štaba 6. korpusa NOVJ radiogram br. 486).

BR. 116

DIREKTIVA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 3. MARTA 1944. IZVRŠNOM ODBORU ZAVNOH-a DA PRIKUPI PODATKE O OKUPATORSKO-KVISLINŠKIM ZLOČINIMA, IZVRŠI POPIS STANOVNIŠTVA I STEKNE UVID U EKONOMSKO STANJE U HRVATSKOJ¹

Broj	Datum	Sat	Od koga		Primio	Dešifrovao
1219	4.III [1944]	14,55	V.Š.	<i>Izvršnom odboru ZAVNOH</i> Potrebno je da odmah preko N.O.O. pristupite prikupljanju sledećih podataka: <i>Prvo</i>, broj popaljenih domaćinstava: kuća, štala. Ko ih je popalio: ustaši, Nijemci, Talijani, četnici. <i>Drugo</i>, broj poubijanog² stanovništva, zaklanog. Ko ih je ubio [, zaklao].	ft	M
1221	4.III	14,20	V.Š.	<i>[Treće, Površina od sadi-ve⁴ zemlje sa inventarom: plugovi, ralice, [drljače]⁵, vršalice i drugo.</i> <i>Četiri</i>", broj napuštenih ustaških i četničkih imanja. <i>Pet</i>, broj i površinu državnih, manastirskih i crkvenih imanja. <i>Šest</i>, broj stoke: konja, volova, krava, sitne stoke i druge živine.	ti	

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/136—2 i 1/137—2, k. 119/1.

Direktiva identične sadržine je, preko štabova operativnih jedinica, upućena svim izvršnim odborima zemaljskih antifašističkih veća i oblasnih organa narodne vlasti. Pored ove koja se ovde objavljuje, u AVII, sačuvane su još dve takve direktive: jedna je, preko štaba 2. korpusa NOVJ, upućena Izvršnom odboru ZAVNO-a Crne Gore i Boke

(vidi reg. br. 4/48—2, k. 394, radiogram br. ⁵⁴ i ⁵⁵ od 3. marta),

a druga, preko Štaba 3. korpusa NOVJ, Oblasnom inicijativnom NOO-u za teritoriju istočne Bosne (vidi reg. br. 2/22—8/1, k. 408 A, radiograme od 3. marta, sa 88 i 89 grupa, i radiograme od 4. marta, sa 105 i 90

	Sadržaj	depeše	
1211 3.III 18,44 V.Š.	<i>Sedam</i> , broj opljačkane stoke od Nemaca, ustaša, Talijana i četnika. <i>Osam</i> , stanje industrije i rudnika, porušenih i neporušenih.		
1213 3.III 19,30 V.Š.	<i>Deveto</i> , broj industrijskih preduzeća, porušenih i neporušenih. <i>Deseto</i> , šta je dobavljeno za vojsku ⁷ dobrovoljno, kupovinom, rekvirirano od početka [ustanka] do danas. <i>Jedanaesto</i> , vršiti ⁸ popis stanovništva, muškog i ženskog. Pretsjednik Nac. KOJ Maršal Jugoslavije Tito		

grupa). Međutim, obe su nepotpune: u prvu nije unet tekst pod tačkom »Sesto«, a u drugoj na više mesta nedostaju jedna ili više reči, kao i ceo tekst pod tačkom »Deveto«. Takođe se u AIZDG, Ljubljana, u f. 41/III, nalazi jedan primerak ove direktive. Upućena je Izvršnom odboru OF, a njen tekst je Glavni štab NOV i PO Slovenije primio 14. marta. No, i taj tekst je veoma nepotpun. Zbog svega toga, redakcija objavljuje direktivu upućenu Izvršnom odboru ZAVNOH-a, kao najpotpuniju. Ona je u nastavcima primana u toku 3. i 4. marta: 3. marta je upisan tekst iz druge polovine direktive, a narednog dana početak, s preostalim delom direktive. S obzirom na ovo, kao i na to da je čitava direktiva 3. marta bila prenetá jednom od radio-korrespondenata (2. korpusu NOVJ), redakcija se, u naslovu, opredelila za 3. mart, a u vezi s inverzijom u redosledu teksta vidi primedbu 2. uz dok. br. 110.

² U ostalim, gore pomenutim primericima direktive, posle reči »ubio«, postoji interpunkcijski znak zarez i reč: »zaklaο«. Stoga ih je redakcija ovde dopisala u četvrtastoj zagradi.

³ Omaškom je ispušten taj redni broj.

" Umesto »od sadive« trebalo bi da piše: obradive.

⁵ Ta reč se, na tom mestu, nalazi u tekstu svih ostalih, gore navedenih, primeraka direktive.

⁶ Taj broj, kao i naredna tri, trebalo bi da su napisani kao redni brojevi. Međutim, i u poslatom radiogramu je bilo napisano isto kao i ovde. Redakcija to zaključuje po tome što tako piše i u pomenutoj knjizi primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, gde su brojevi ispisani slovima.

U radio-centrima štabova 2. i 3. korpusa NOVJ tada su radili veoma obučeni kadrovi, pa, s obzirom na to da u njihovim knjigama depeša početak ove rečenice glasi: »Šta je do sada narod dao za našu vojsku« (vidi AVII, reg. br. 4/48—2, k. 394 i reg. br. 2/22—8/1, k. 408 A), moglo bi se zaključiti da je tako bilo napisano i u poslatom radio-gramu.

Umesto »vršiti«, u ostalim primercima direktive napisano je: »izvršiti«.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA IZVESTI O KOLIČINAMA HRANE I OPREME PRIMLJENE IZ SAVEZNIČKE POMOĆI I USKLADIŠTENE I O KOLIČINAMA I VRSTAMA PREDATIM JEDINICAMA NOV I POJ¹

	ni rt	Depeša		
	•д rt a B Q Q	ft	a P fc	M ff
159	IO ¹¹ 3/III V.Š.	Koje se količine sprema i hrane nalaze u bazama na Visu i Bariju primljene od naših komisija? Ovo samo globalno i u glavnim artiklima.	Milić P R C	56
16?	12 ^h 3/III V.Š.	Odmah javite: 1) Koje ste količine savezničkog oružja, municije, sprema i hrane dostavili našim jedinicama na obalu. 2) Koje ste količine sprema i hrane primili za vaše jedinice, računajući [i] 26 Diviziju ³ .	Milić V ² Č P R	84

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/14—2 i 8/15—2, k. 2072.

² Vojin Popović. Tada je bio politički komesar 26. NO divizije. Poginuo je nesrećnim slučajem 23. oktobra 1962. kao general-major JNA.

³ Vrhovni štab je ostalim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ uputio sledeće naređenje: »Odmah javite koje ste količine oružja, municije, eksploziva, sprema i hrane primili od saveznika od početka do danas«. To naređenje su Glavni štab NOV i PO Hrvatske i Štab 2. korpusa dobili 2. marta (vidi AVII, reg. br. 1/133—2, k. 119/1, radiogram br. 1177, i reg. br. 4/47—2, k. 394, radiogram br. ⁵¹), a Glavni štab NOV i PO Slovenije i Štab 3. korpusa dobili su ga 3. marta (vidi AIZDG, Ljubljana, f. 41/11, radiogram br. 14; AVII, reg. br. 2/22—8/1, k. 408 A, radiogram sa 51 grupom).

U vezi s ovim naređenjima, Štab 2. korpusa je izveštio 3. marta (vidi AVII, reg. br. 7/1—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme br. ⁹ i ¹⁰), štab 3./korpusa NOVJ 4. marta (vidi AVII, -reg. br. 1/99—8/1, k. 408 A, radiogram sa 191 grupom), Glavni štab NOV i PO Hrvatske 6. marta (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 127, radiogram br. 1098), štab Mornarice NOVJ 11. marta (vidi AVII, reg. br. 8/20 i 8/21—2, k. 2072, radiograme br. 184, 185 i 186).

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA NE BUDE SUVIŠE OŠTAR PRI ODABIRANJU KADRA ZA VAZDUHOPLOVSTVO I DA AMERIČKI AVIJATICARSKI OFICIR MOŽE OSTATI KAO VOJNI PREDSTAVNIK AKO USLEDI ZAHTEV AMERIČKE VOJNE KOMANDE¹

•[Od VŠ]

II. KORPUSU 56
—

Odobravamo ostanak Amerikanca ikao vojnog pretstavnika², samo treba o tome akt američke vojne komande.

Vazduhoplovce pregledati ali kriterijum ne sme da bude suviše strog³.

3 - III- 1944 god.
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa, NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/48—2, k. 394.

² Štab 2. korpusa NOVJ poslao je 29. februara 1944. sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Vš 125
 33

Jedan amerikanski avijat. oficir koji je bio srušen kod Mostara, želi ostati u misiji kod nas.

Odgovorite da li da ga zadržimo.

29. II 1944

Kolašin

"

Peko«

Radiogram se nalazi u AVII, reg. br. 38—2, k. 394.

³ To je odgovor Vrhovnog štaba na pitanje Štaba 2. korpusa od 29. februara 1944: hoće li avijatičare i šofere uputiti na lekarski pregled pre nego ih uputi u Štab 5. korpusa (vidi AVII, reg. br. 37—2, k. 394). Iz jedinica 2. korpusa je upućeno 110 avijatičara i šofera. Oni su, preko Hercegovine, 13. marta 1944. prispeli do jedinica Konjičkog NOP odreda i nastavili pokret ka Bosanskoj krajini (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 88; AVII, reg. br. 29—10, k. 1144/1: izveštaj Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 12. marta 1944. Štabu 29. NOU divizije). To ljudstvo je odabrano po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ i upućeno radi odlaska na školovanje u SSSR (vidi dok. br. 83).

[^] BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I POJ HRVATSKE DA OD VAZDUHOPLOVNOG OSOBLJA ZADRŽI ONO KOJE JE NA VIŠIM KOMANDNIM DUŽNOSTIMA I DA FORMIRA SUD ČASTI¹

					^O ^a **
	^S	^M J2	S a d r ž a j d e p e š e	^p [^] - ¹	
^И	^Q	^И ³ O		^{Ph} ^Q	
1202	3.III	14,57 V.Š.	Zadržite to vaše komandno osoblje ² . Kod G.[lavnog] štaba formirati sud časti na principu korpusnog suda časti ³ .	^{чу} [^] O' &	

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/135—2, k. 119/1.

² Vrhovni štab je 21. februara 1944. naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da iz potčinjenih jedinica uputi sve osoblje vazduhoplovne, tenkovske i šoferske struke radi odlaska u SSSR na obuku (vidi dok. br. 83). U vezi s tim, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 29. februara, radiogramom, poslao izveštaj Vrhovnom štabu da među vazduhoplovnim osobljem u svojim jedinicama ima nekoliko komandanata brigada i jednog komandanta korpusa. Istovremeno je naglasio da bi teško mogao popuniti njihova mesta ako bi i njih morao uputiti Vrhovnom štabu s ostalim vazduhoplovnim osobljem, pa je molio objašnjenje (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105 — radiogram br. 992).

³ To je odgovor Vrhovnog štaba na primedbu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da u Uredbi o sudovima časti za oficire NOV i POJ nije predviđeno ustrojavanje takvih sudova pri glavnim štabovima (Uredba je objavljena u tomu II, »Bilten«, str. 273—274), kao i na pitanje Glavnog štaba: hoće li oficiri u štabovima višim od štaba korpusa potpadati pod Sud časti Vrhovnog štaba (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 112/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 994 od 1. marta 1944).

^ BR. 116

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETO-
ZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 4. MARTA 1944. ŠTABU
2. KORPUSA NOVJ DA SE SA RUKOVODSTVOM NOP-a U
MAKEDONIJI NALAZI NA SEKTORU VRANJA¹**

[Od Tempa]

II. KORPUSU — ¹

Stigli smo² do Treće makedonske i Šeste južnomoravske
brigade kod Vranja³. -

4 - III - 1944 god.
primij. — Kolašin

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 5/19—2, k. 394.

² Sa Svetozarom Vukmanovićem se tada kretao Ozrenski bataljon iz sastava 6. ozrenske NO (kasnije nazvane 9. srpske NO) brigade. Taj bataljon je, po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Srbije, bio upućen u Crnu Travu da prihvati oružje i municiju za one jedinice Glavnog štaba NOV i PO Srbije koje su dejstvovalе na prostoru Jablanice, Toplice i Rasine.

³ Treća makedonska NOU brigada se 3. marta 1944. nalazila kod Novog Sela (blizu Kumanova), gde je toga dana zarobila 30 četnika Vardarskog četničkog korpusa, razbijenog u prethodnim borbama kod sela Sejca (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 24; AVII, reg. br. 27/17—8, k. 233).

$$\frac{1}{\tau} \circ$$

SADRŽAJ

$\begin{array}{ccc} & \text{б д} & \text{О} \\ & u & \wedge \\ 7? \text{B}^* & \text{o} & \text{S} \quad \text{E} \\ & \text{« be-g-d} & \wedge \end{array}$

58

BS

D.D. Br. 58, 4.3. Admiralitet javlja da je prihvaćeno da 120 naših mornara trgovačke mornarice mogu da se ukrcaju na savezničke brodove. Navodno je Manola vodio o tome razgovore i sporazumio se. Javite također da li ćete dati brodogradilišne radnike za admiralitet³. Mak."

$$114 \quad \text{---} \quad \frac{0}{25} V, \hat{}$$

¹ **Knjiga** primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/5—I, k. 2073.

² Srećko Manola, tadašnji zamenik komandanta Mornarice NOVJ, vodio je razgovore sa britanskim Admiralitetom u Bariju februara 1944. On je tražio povratak jugoslovenskih trgovačkih brodova **ili, ukoliko to nije moguće**, ukrcajanje jugoslovenske posade na jugoslovenske brodove (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 58 — radiogram br. 367).

U vezi s tim radiogramom, Štab Mornarice NOVJ dao je sledeće uputstvo: da se ukrcajanje jugoslovenske posade na jugoslovenske trgovačke brodove, koji su tada plovili pod engleskom zastavom, uslovi stavljanjem jugoslovenske zastave na tim brodovima, da ti brodovi plove radi zajedničkih jugoslovensko-savezničkih potreba, da se brodogradilišni radnici upotrebe samo za opravke jugoslovenskog plovnog parka (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 57 – radiogram br. 344).

' Sergije Makiedo

BR. 116

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. MARTA
1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA UPUTI
ZBIRKU FOTOGRAFIJA S RANIJIH IZLOŽBI I SNIMKE SA
DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a¹**

1222	4.III [1944]	15,00	V.Š.	Po sigurnim kuririma uputiti zbirku fotografija koje ste izlagali na našim izložbama. Također pošaljite i snimke koje je fotograf ZAVNOH-a pravio na zasjedanju AVNOJ-a. Na fotografijama napisati šta koja znači, iz kog je vremena.	o o S H	W Q

' Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/137—2, k. 119/1.

² U originalu poslatog radiograma, koji redakcija nije uspjela da pronađe, verovatno je bilo napisano: na vašim izložbama.

OBAVEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 4. MARTA 1944. CENTRALNOM KOMITETU SKOJ-a O PREDUZETIM MERAMA U VEZI S PREDSTOJEĆIM DRUGIM KONGRESOM USAOJ-a I O POTREBI PREMEŠTANJA SEDIŠTA CENTRALNOG KOMITETA SKOJ-a IZ SLOVENIJE U DRVAR¹

a «	(B S	Sadržaj depeše	R P iti S B n
o ¹ O • r ¹ O	m ci		
	2O		

1226 4.III 18,05 V.Š. [Za] C.K. omladine:²
 [1944] Obavjestili smo da se delegati prikupljaju u Crnoj Gori i istočnoj Bosni³, gdje će sačekati poziv na konferenciju⁴. Potrebno je da dodete ovamo, s tim da netko od vas ostane tamo zbog štampe⁵.

¹ Knjiiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/137 i 1/138—2, k. 119/1.

² Odnosi se na Centralni komitet SKOJ-a.

³ Potpunije o tome vidi dok. br. 90; AVII, reg. br. 2/21—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram od 25. februara 1944. sa 105 grupa i 84 grupe.

⁴ Od početka su vršene pripreme za kongres, a ne za konferenciju. Stoga redakcija pretpostavlja da je u poslatom radiogramu (koji redakcija nije uspela pronaći) bilo napisano: na kongres.

⁵ Centralni komitet KPJ nalazio se tada u Drvaru, a Centralni komitet SKOJ-a kod Štaba 10. korpusa NOVJ, odakle je 14. marta došao u Glavni štab-NOV i PO Hrvatske, a sutradan nastavio put za Drvar (vidi AVII, reg. br. 4/136—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1292 od 18. marta). U vezi sa štamparijom, Centralni komitet SKOJ-a uputio je 14. marta Štabu 10. korpusa NOVJ sledeći radiogram: »Mi smo otišli za Bosnu. Vaše Povjerenstvo je u Lici. Preko njih održavajte redovne veze sa nama. Štampariju svakako nastojte preko Banije prebaciti za nama. Također papir. Ponovo oživite i više nego prije razvijte pripreme za kongres. Naročito na neoslobođenom [području]. C.K. Skoja« (vidi navedenu knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1208).

^ BR. 116

OBJAŠNJENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA FORMACIJA PREDVIĐA JEDAN SANITETSKI ODSEK U OPERATIVNOM DELU KORPUSA A DRUGI U KORPUSNOJ VOJNOJ OBLASTI¹

O ¹	Д	Ж	03
мл Д	5	ж3	0
	пт "u"	—	8
	сн		9
	о		Д
			Д

Sadržaj depeše

1229 4.III 21,35 V.Š. Treba dva odsjeka². Rodžersa i jednog
[1944] hirurga uputite nama³. Gdje je Gojko?⁴
Kad se vraća k Vama?

M
>> f

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan, na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 1/138—2, k. 119/1.

² To je objašnjenje u vezi s formacijom saniteta u korpusu, tj. treba formirati jedan sanitetski odsek u operativnom delu štaba korpusa a drugi u korpusnoj vojnoj oblasti. Objašnjenje je dato na traženje dr. Gojka Nikoliša (vidi dok. br. 104).

³ Dr Rodžers je pošao za Drvar 5. marta 1944. S njim tada nije pošao nijedan hirurg iz jedinica pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1, radiogram br. 1093).

⁴ Dr Gojko Nikoliš, šef Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ, tada je obilazio jedinice, 4. korpusa NOVJ (vidi primedbu 5. uz dok. br. 104). On je iz sedišta Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske pošao za Vrhovni štab 16. marta (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša radiogram br. 1241).

BR. 112

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA U BRIGADAMA I KORPUSIMA FORMIRA FOTO-SEKCIJE KOJE ĆE SISTEMATSKI SNIMATI ZNAĀAJNIJE DOGAĐAJE¹

2 M	S 3 Q	rt ci	rt M T3 o	Sadržaj depeše	Q g o Pe O
1230	4.III [1944]	21,40	V.Š.	Ukazuje se hitna potreba organizovanja fotosekcija u korpusima i brigadama, na čelu sa jednim stručnim li- cem. Sekcije u divizijama nisu potre- bne. Oduzeti aparate od pojedinaca i dati ih foto-sekcijama.	> d,
1232	4.III	22,59	V.Š.	Sistematski slikati važnije momente od historijske i propagandne važno- sti i sakupiti sve do sada snimljene slike i negative pa od svakog snimka poslati dva primerka.	XJ >o rt a O

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/138—2, k. 119/1.

Naređenje identične sadržine upućeno je svim operativnim štabovima NOV i POJ. Osim ovoga koje redakcija objavljuje, u AVII nalaze se još dva takva naređenja. Njih su 5. marta primili štabovi 2. i 3. korpusa NOVJ (vidi reg. br. 4/49—2, k. 394, radiogram sa 91 grupom, i reg. br. 2/23—8/1, k. 408 A, radiograme sa 85 grupa i 72 grupe). Takođe se u AIZDG, Ljubljana, f. 41/III, nalazi istovetno naređenje, koje je Glavni štab NOV i PO Slovenije primio 14. marta u 16,10 časova i označio kao svoju depešu br. 20.

^ BR. 116

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
ARSA JOVANOVIĆA OD MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV
I PO HRVATSKE DA VEĆU PAŽNJU POSVETI RADIO-TELE-
GRAFSKOJ SLUŽBI¹**

GLAVNI ŠTAB NOV I POH
Broj 1279, dne 20.IV.1944²

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

U posljednje vrijeme primjećeno je da služba na vašoj radio-stanici, koja održava vezu sa nama, nije zadovoljavajuća. Telegrafisti nisu u stanju da brzo primaju i otpremaju depeše koje u toku dana imaju obe radio-stanice. Na vašoj radio-stanici vrše službu radio-telegrafisti, početnici, koji nemaju nikakvog iskustva, niti rutine, da bi mogli primiti i otpremiti toliki broj depeša, koji je u svakom slučaju vrlo velik. U isto vrijeme vaši radio-telegrafisti izveštavaju da se naša radio-stanica čuje slabo. Napominjemo da se naša radio-stanica svuda čuje vrlo dobro i bez ikakvih primedaba od ostalih naših radio-stanica. Mislimo da uzrok ovome može biti jedino do radio-telegrafista vaše stanice ili je slab prijemni aparat.

Da ne bi bilo zastoja u našoj vezi, te da bi se na vrijeme mogle predati i primiti sve depeše u toku dana, neophodno je potrebno da ovu vezu preuzme jedan iskusniji stari radio-telegrafista. Vrlo je važna vježba mladih radio-telegrafista, ali ova ne može ići na uštrb službe. Mi nemamo vremena da bi se predaja depeša mogla odugovlačiti, jer naše radio-stanice su neprekidno zauzete.

Vaša radio-stanica čuje se prilično dobro. Moguće je predavati depeše vrlo brzo. Dnevne veze su zadovoljavajuće. Ali pokazuje se neophodna potreba za rad noću. Da bi se ovo moglo ostvariti potrebne su radio-stanice sa talasima iznad 80 metara. Nama nisu poznate karakteristike vaše radio-stanice, te

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 1—3, k. 119/3.

Na naređenju nema datuma, ali se iz obaveštenja koje je šef Odseka za veze Vrhovnog štaba Veljko Dragičević 13. aprila 1944. pisao Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske vidi da je naređenje pisano pre 13. marta. Međutim, ono je tek nakon više od mesec dana upućeno Glavnom štabu (vidi dok. br. 284).

² U tom naknadno otisnutom četvrtastom štambilju Glavnog štaba datum je u celini otisnut pomoćnim (malim) štambiljem.

je potrebno da nam uputite odmah iste, kako bi se mogla izvršiti pravilna raspodela rada u toku 24 časa. Ukoliko bi i dalje [bio] rad vaše stanice noću nemoguć, mora se preduzeti sve kako bi se osigurale noćne veze, pa čak i permanentna služba. Čim sve ovo bude ostvareno, problem ove veze biće riješen. U ovom pravcu treba poraditi i sa ostalim vašim radio-stanicama, te da se radio-telegrafska služba, kao najmodernija i najsigurnija naša veza, podigne na dostojnu visinu, kako bi mogla u potpunosti odgovoriti svome zadatku.

Postavlja se kao najvažnije: obuka novog radio-telegrafskog kadra, koja mora ići usiljenim tempom. U radio-telegrafске škole treba primiti što veći broj drugova i drugarica koji imaju volju i želju da služe u ovoj struci, sa nešto srednje škole, lake invalide, kojima bi ovo mogla kasnije biti profesija. Rok trajanja škole ne bi se mogao izričito odrediti, mada treba težiti da škola traje što kraće. Najpotrebniji predmeti, pored telegrafije³, koje treba obavezno detaljno obuhvatiti kako teorno tako i praktično: elektro i radio-tehnika, po mogućnosti i tehnologija, i meteorologija. Meteorologija iz razloga pošto za sada nemamo mogućnosti održavati i posebne kurseve ove vršte, a radio-telegrafisti su najpogodniji za vršenje ove službe, pošto se sa svojim radio-stanicama nalaze svuda na terenu, a već se oseća potreba za ovom službom, koja će biti za vrlo kratko vrijeme aktuelna.

U luci. Senj, između ostalog materijala ikojega su uputili saveznici, nalazi se jedna velika radio-stanica, čije karakteristike ne poznajemo. Da bi ova radio-stanica, kao i sav ostali materijal ove vrste bio pravilno iskorišćen, potrebno je da nas na vrijeme obavijestite o svim karakteristikama, kako bi se isti mogao najbolje iskoristiti.

Da bi neprijatelju bilo otežano prisluškivati naše radio-stanice, to, kao i do sada, treba nastojati da pozivni znaci svih naših stanica i talasne dužine budu različiti. Osim toga, kada je potrebno u toku rada promijeniti talasnu dužinu ili zakazati sledeću vezu, to treba činiti kako je to u prilogu označeno⁴. Napominje se da za saobraćajnu službu⁵ nisu potrebne specijalne skraćenice, upotreba »Q« kratica je vrlo dobra jer iste neprijatelj upotrebljava i na taj način služba naših radio-stanica sliva se sa neprijateljskom.

Mi nismo u mogućnosti često mijenjati planove veza, a i kada bi bili, većina naših radio-stanica vezana je za kristale, koje nismo u mogućnosti zamijeniti, a da hi se neprijatelju

³ Verovatno bi trebalo da piše: radio-telegrafije.

⁴ Odnosi se na plan veze. Redakcija ga nije uspjela pronaći.

⁵ Reč je o radio-vezi.

sasvim onemogućilo da sazna sadržaj naših depeša ostaje sigurna šifra⁶. Radio-stanica ovoga štaba nije vezana za kristale, ona ima slobodno talasno područje do 86 metara. Čim bude-
mo u mogućnosti nabaviti radio-stanice koje bi u potpunosti
odgovorile našim potrebama, iste ćemo vam odmah poslati.

Izvestite nas detaljno o celokupnoj vašoj službi veze,
[dajte] vaše predloge o daljnjem unapređivanju kao i dosada-
nje nedostatke, i uopšte o svemu što se tiče ove službe.

Prilog: plan veze⁷.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik gener.-major
 Arso Jovanović

⁶ Prislušnoj službi nemačke Komande 2. oklopne armije (Panzer-armeober kommando 2) pošlo je za rukom da još od septembra 1943. dekriptira mnoge šifre radio-veze kojima su se služile jedinice NOV i POJ, a takođe i šifre, kojima se služio Vrhovni štab u radio-korespondenciji s jedinicama NOV i POJ i obratno (vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T-313, rolnu 196).

⁷ Glavni štab je 21. aprila izvestio da je primio dostavljeni plan veze i da će, po njemu, rad otpočeti 23. aprila, s tim da se izmeni do-
deljena talasna dužina, jer raspolaže radio-stanicom koja radi samo do
78 m (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog
štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1791).

^ BR. 116

NAREĐENJE NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIČA OD 5. MARTA 1944. EKONOMSKOG ODELJENJU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE DA ZA BOLNICE I SAVEZNIČKE VOJNE MISIJE PRI VRHOVNOM ŠTABU UPUTI IZVESNU KOLIČINU PREHRAMBENIH I DRUGIH ARTIKALA¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELJENJE —
MATERIJAL. OTSEK

t

Br. 183

5. marta 1944. g.

EKONOMSKOM ODELENJU GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE

Položaj

U vašem pismu od 26. februara ove godine Br. 207 obavestili ste nas da ste u mogućnosti da za potrebe naših bolnica odvojite izvesne količine specijalne hrane (masti, ulja, pirinča, šećera, konzervirane mahune i dr.)².

Kod Vrhovnog štaba nalaze se savezničke delegacije: sovjetska, američka, engleska. Teren na kome smo³ od početka naše narodnooslobodilačke borbe izdržavao je i davao našoj vojsci, bivao toliko puta pljačkan i paljen od fašističkih hordi, tako da sada nije u stanju da zadovolji ni minimum potreba jedinica koje su momentalno na tom sektoru u tolikom broju. Kanali sa morem su takođe za takve svrhe zatvoreni. Zato vam se i obraćamo da pri određivanju količina za naše bolnice odvojiti izvesne količine i za savezničke delegacije, či-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 32—2, k. 116.

² Redakcija nije uspela pronaći to pismo, a o količinama namirnica koje je Ekonomsko odeljenje Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske uputilo bolnicama smeštenim na prostoru Bosanske krajine vidi izveštaj Ekonomskog odeljenja Glavnog štaba od 18. marta, koji je citiran u primedbi 5. uz dok. br. 108.

³ Odnosi se na Drvar i njegovo uže područje.

ju ishranu ne možemo da saobrazimo sa ishranom naših jedinica. Vi bi nam dobacili do Martin Broda:

— masti	— sapuna za pranje i
— bela brašna,	— umivanje,
— cigareta,	— kalodonta,
— duvana,	četkice za zube,
— papirića,	— paste za obuću,
	— kancelarijskog

materijala (pisaće hartije, koverata, lepila, mastila za naliv-pera, kopir-papira, pantljike za pisaće mašine, i slično).

Ukoliko je nemoguće prebacivanje konjima ili kolima, organizujte prebacivanje nosačkim 'kolonama, koje hi išle do Martin Broda, gde bi mi organizovali prihvata.

Ovo vam pismo upućujemo po desetini pratećeg bataljona Vrhovnog štaba, i po kojoj uputite izvesne količine artikala i koje su u mogućnosti da ponesu (cigareta, papirića, duvana, sapuna, četkica za zube, kalodonta, paste za obuću, pantljike za pisaće mašine, mastila za naliv-pera).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik Odeljenja,
pukovnik, **Mit. Vujović**

^

BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. MARTA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JEDNU SVOJU DIVIZIJU OSPOSOBI ZA IZVRŠENJE ZADATAKA VAN TERITORIJE ISTOČNE BOSNE¹

Od V.S.

6 Jedna vaša divizija mora biti udarna, sposobna za dalje pokrete i izvršenje važnijih **opera**, 63
III cionih zadataka². Ta divizija mora imati tri broj-
[1944] nije brigade³.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/23—8/1, k. 408 A.

² Vrhovni štab je planirao da u pogodnom trenutku iz istočne Bosne uputi nekoliko divizija u zapadnu Srbiju.

³ Štab 3. korpusa je 6. marta izvestio da je za takve zadatke predvideo 17. NOU diviziju (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 165 — radiogram sa 87 grupa). Vrhovni štab se s tim složio (vidi navedenu knjigu primljenih depeša štaba 3. korpusa, radiogram od 8. marta, sa 56 grupa).

^

BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA RASPOREDI MORNARIČKO LJUDSTVO UPUĆENO OD GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SLOVENIJE¹

JB b III	12 ^h 6/III V.Š.	Štab i slat primitka	Depeša	w Q a	u s' a
172		Svi slovenski mornari ² upućeni su vama. Po- točnika ne slati u Sloveniju ³ .		V R	30

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/17—2, k. 2072.

² Odnosi se na Slovence koji su služili u ratnoj mornarici Kraljevine Jugoslavije, a koje je Glavni štab NOV i PO Slovenije uputio na zahtev Vrhovnog štaba.

³ Franc Potocnik je tada bio obaveštajni oficir Štaba Mornarice NOVJ. Štab Mornarice je 4. marta predložio da se Potočnik uputi u Slovenačko primorje radi formiranja 1. pomorsko-obalskog sektora (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 56 — radiogram br. 161).

^ BR. 116

**ODOBRENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV 1 POJ OD 6. MARTA
1943. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SPROVEDE PREDVI-
ĐENU REORGANIZACIJU JEDINICA I FORMIRA 38. NOU
DIVIZIJU'**

Od V.Š.

6 Vaš predlog pravilan i (koristan². Divizija će 88
III imati broj trideset osam³. Potvrđujemo za kdta
Miloša Zelkića⁴ a pol. koma Vladu Rolovića⁵, za na-
čelnika Huseina Krupića⁶. Za kdta VI Brigade od-
ređujemo Savu Trikića⁷.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/23—8/1, k. 408 A.

² Štab 3. korpusa je 4. marta Vrhovnom štabu poslao izveštaj da
pristupa reorganizaciji jedinica pod svojom komandom da bi iskori-
stio povoljne mobilizacijske prilike na prostoru severno od linije Do-
boj — Tuzla — Zvornik i da bi jednu brigadu mogao uputiti na pro-
stor Kalinovik, Foča, Sarajevo (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 165, ra-
diogram sa 178 grupa i 164 grupe).

³ Potpunije o formiranju te divizije vidi tom IV, knj. 23, dok.
br. 34.

⁴ On je dotad bio komandant 6. istočnobosanske NOU brigade.

⁵ Dotad je bio rukovodilac Politodela 15. majevičke NOU brigade.

⁶ Dotad se nalazio na službi pri štabu 17. NOU divizije.

⁷ Dotad je bio zamenik komandanta te brigade.

^

BR. 116

OBAVEŠTENJE ČLANA VOJNE MISIJE NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDNJI ISTOK MILOJA MILOJEVIČA OD 6. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ O UPUĆIVANJU LJUDSTVA ZA MORNARIČKU ARTILJERIJU¹

u
B'S 3 S
E 4
P 6 7 8

SADRŽAJ

5. G • 4

3 > 11 12

11 OT3

61. 6.III. @ Br. 61, 63. Sutra vam šaljem 150—150 ljudi za artiljeriju². Drugih 150—180 za 5—10 dana. Upotrebite i italijansku četu od 120 ljudi³. Miloje.

54'

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/5—1, k. 2073.

² To ljudstvo je upućeno 11. marta, a sutradan je Miloje Milojević štabu Mornarice NOVJ uputio sledeći radiogram: »Br. 74; 12.3. Javite da li je dosta za artiljeriju talijanska četa i 150 vojnika ili trebate još. Racionalno upotrebite vojnike. Miloje« (vidi u gore pomenutoj knjizi depeša radiograme br. 73 od 11. marta u 7,50 časova i br. 74 od 12. marta u 16,45 časova).

³ Reč je o četi formiranoj od Italijana koji su se javili kao dobrovoljci za NOVJ.

⁴ Odnosi se na radiogram u istoj knjizi depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, koji je 26. februara primljen od štaba Mornarice NOVJ. U njemu se javlja da na ostrvu Visu ima 40 topova bez posade i da, posle posedanja položaja na ostrvu, preostaje premalena rezerva; naglašava se da bi za artiljeriju bilo neophodno 300 vojnika, a za rezervu i popunu 500 vojnika; na kraju se dodaje: »Ako maršal Tito pristaje, najbolje bi bilo da dođe čitava brigada«.

^ BR. 116

**PORUKA PREDSEDNIKA NKOJ-a JOSIPA BROZA TITA OD
7. MARTA 1944. EDVARDU KARDELJU DA SE SVI ČLANOVI
NKOJ-a I PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a KOJI NISU SUVIŠE
STARI PREBACE IZ SLOVENIJE U HRVATSKU I DA SE
OBUSTAVE SVE PRIPREME ZA PROSLAVU 25-GODIŠNJICE
OSNIVANJA KPJ'**

Prejeto od Vrhovnoga štaba dne 7.3.1944 ob 16 uri.

Za Bevca. Svi članovi Nacionalnog komiteta koji nisu suviše stari neka dođu u Hrvatsku a onda ćemo videti. Isto tako i [članovi] Prezidijuma². Mi smatramo dapače neugodnim praznovanje godišnjice KPJ u ovo vreme. Obustavite pripreme za to³.

¹ Original primljene depeše (pisan na mašini, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 41/III.

Broj u desnom gornjem uglu dopisan je mastilom, a označava broj depeše.

² Potpunije o odlasku u Sloveniju i povratku u Hrvatsku članova Predsedništva AVNOJ-a i članova NKOJ-a vidi dok. br. 2, 111 i 178.

³ Predlog za proslavu 25-godišnjice osnivanja KPJ uputio je Edvard Kardelj 3. februara 1944. na osnovu prethodnih razgovora s nekoliko članova Centralnog komiteta KPJ (vidi dok. br. 16).

PREDLOG POTPREDSEDNIKA NKOJ-a EDVARDA KARDELJA OD 7. MARTA 1944. PREDSEDNIKU NKOJ-a JOSIPU BROZU TITU DA SE RAD NKOJ-a POČNE OSLANJATI NA RAD ODSEKA FORMIRANIH PRI IZVRŠNIM ODBORIMA NAJVIŠIH ORGANA NARODNE VLASTI'

V.Š. — 7.III.1944

49

Kod IOOF² organiziran već od ranije odsek za privredu sa odeljenjima za poljoprivredu, šumarstvo, trgovinu i industriju te prehranu, koji vrši poslove koje vi poručujete³. Kod tog odseka postoji i komisija za razvlašćenu zemlju, koja rukovodi svoj zemlji⁴ bez vlasnika ili konfisciranoj. Pored privrednog postoje i odseci za: unutarnje poslove, prosvetu, obnovu, sanitet i t.d. Slično i kod ZAVNOH-a. Držim da treba osloniti rad NKOJ na te postojeće organe, koji će se kasnije razviti u nacionalna povereništva. Mlađe ljude iz naše grupe poslaćemo u najkraće vreme u Hrvatsku, čim prestane padati sneg.⁵ — Bevc.

¹ Original poslate depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu IZDG, Ljubljana, f. 41/1.

² Broj u desnom gornjem uglu označava broj depeše.

³ Izvršni odbor Osvobodilne fronte (Slovenije)

⁴ Direktiva se objavljuje kao dok. br. 114.

⁵ To jest: *svom* zemljom.

⁵ Oni su u sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske došli 22. marta (vidi dok. br. 178).

^ BR. 116

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANO-
VICA TEMPA OD 8. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ
O MERAMA ZA PRIHVAT RUKOVODILACA BUGARSKE RA-
DNIČKE PARTIJE (KOMUNISTA)¹**

[Od Teinpa]

II. KORPUSU ² , ,

Najhitnije

Poslao sam patrole a pre mesec dana Prva brigada oti-
šla u pravcu drugova odozgo². Veze sa njima nemam³ i *ne* znam
da li su uspostavili vezu sa drugovima⁴.

8 - III - 1944
primljeno u 7,52
Kolašin

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, ori-
ginal (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/19—2, k. 394.

² Reč je o grupi rukovodilaca Bugarske radničke partije (komu-
nista) sa Blagojem Ivanovim na čelu (vidi primedbu 4. uz dok. br. 5).
U pravcu njih, tj. ka zapadnoj Makedoniji upućena je 1. makedonsko-
kosovska NOU brigada 31. januara 1944. godine.

³ Svetozar Vukmanović Tempo i jedan deo Glavnog štaba NOV
i PO Makedonije nalazili su se u to vreme na kumanovsko-vranjskom
području.

⁴ Prihvatio ih je Strumičko-devdelijski NOP odred sredinom mar-
ta, koji se tada nalazio u formiranju, i otpratio do Glavnog štaba NOV
i PO Makedonije (vidi dok. br. 5 i 166; ARP, Beograd, reg. br. 1987/III,
4—7 (44); radiogram Svetozara Vukmanovića Tempa od 20. aprila 1944.
Centralnom komitetu KPJ).

^

BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI PODATKE O JAČINI NEMAČKIH VAZDUHOPLOVNIH FORMACIJA U HRVATSKOJ I O BAZAMA S KOJIM OPERIŠU PROTIV SAVEZNIKA¹

po	nj Q	ol CI	rt M A X O.	Sadržaj depeše	h PH	Q > H O [©]
1295	8.III [1944]	15,07	V.Š.	Odgovoriti: Prvo, koje se njemač. vazduhopl. formacije nalaze u Hrvatskoj? Drugo, sa kojih baza operiše njemačko vazduhopl. protiv Saveznika u zemlji? ²		Fr.

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/146—2, k. 119/1.

² U poslatom radiogramu verovatno je bilo napisano: Drugo, sa kojih baza iz naše zemlje operiše njemačko vazduhoplovstvo protiv saveznika?

U vezi s tim naređenjem, Glavni štab NOV i PO Hrvatske izveštio je 12. marta 1944. da se u Hrvatskoj nalazi nemačka 11. vazduhoplovna divizija, sa oko 370 aviona raznih tipova, i da ona dejstvuje sa tri aerodroma: Pleso, Jezdovac i Cerklje (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 127 — radiogram br. 1181).

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA OBAVESTI O AERODROMIMA OSPOSoblJENIM ZA SLETANJE AVIONA I O MESTIMA POGODNIM ZA DOSTAVLJANJE VOJNE OPREME PADOBRANIMA¹

Od VŠ

II. KORPUSU ⁶¹ —

Najhitnije

Najhitnije javite:

Prvo, aerodrome sposobne za spuštanje aviona. Dati opis aerodroma. Ako su pod snegom, od kad se mogu koristiti.

Drugo, mesta za bacanje materijala padobranima. Ovo pojedinačno za korpuse, odnosno samostalne divizije i grupe².

8 - III 1944 god.
primljeno u 18.40¹¹
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/49—2, k. 394.

Naređenje identične sadržine upućeno je svim operativnim štabovima jedinica kopnene vojske NOV i POJ. Osim primerka koji se ovde objavljuje, redakcija je uspela pronaći još četiri primerka. Njih su 9. marta primili: Glavni štab NOV i PO Hrvatske (AVII, reg. br. 1/148—2, k. 119/1, radiogram br. 1314), Štab 3. korpusa NOVJ (AVII, reg. br. 2/23—8/1, k. 408 A, radiogram od 101 grupe), Štab 6. korpusa NOVJ (AVII, reg. br. 10/123—8, k. 483) i Glavni štab NOV i PO Slovenije (AIZDG, Ljubljana, f. 41/III, radiogram br. 16).

² U vezi s tim naređenjem, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je izvestio 10. marta (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 127, radiograme br. 1142, 1149 i 1155), a dan ranije izvestio je i Štab 2. korpusa, navodeći da je aerodrom Iberane osposobljen za spuštanje aviona, da se sneg s njega blagovremeno uklanja, a kao mesta pogodna za bacanje materijala padobranima označena su: Čevo, Radovče, Gostilje, Kopilje, Negobude i Golija (vidi AVII, reg. br. 7/4—2, k. 394, radiogram br. ³¹ —).

**PORUKA INSTRUKTORA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
DOBRIVOJA RADOSAVLJEVIĆA OD 8. MARTA 1944. LJUPČU
ARSOVU DA PREUZME DUŽNOST SEKRETARA 5. OBLAS-
NOG KOMITETA KP MAKEDONIJE¹**

8-III-44 g.

Dragi druže Goce¹,

Danas smo primili pismo Steve³ u kome nas obaveštava za pogibiju druga Pitu⁴. Težak je to udar koji nas je zadesio, moramo učiniti sve od sebe da punom pobedom naše herojske KPJ osvetimo druga Pitu. S obzirom na to potrebno je ukratko da te obavestimo o tvom budućem radu.

Ti si verovatno obavešten o našem poslednjem planu⁵, gde pored ostalog trebalo je drug Tempo da dođe gore na kum. [anovski] i vr.[anjski] teren. Mi nemamo još sigurne izveštaje, ali po svemu izgleda da za sada, zbog velikog snega, neće uspeti plan i da se i ta grupa vraća⁶. Mi mislimo da si ti sada na terenu. Delče⁷ i Anka⁸ ne znamo gde su sada⁹.

Potrebno bi bilo da ti ostaneš u Sk.[oplju], ovo [ako] je ikako moguće, i da obavljaš sve poslove koje je drug Pitu vršio, pošto si verovatno najbolje upoznat sa tekućim poslovima. *Ali nikako po svaku cenu!* Ti sam treba da oceniš možeš li opstati tamo sada, pod mnogo težim uslovima posle evakuacije. *Nikako ne sme važiti pravilo da radiš mesec dana pa da padneš.* Treba prestati sa tim shvatanjima da treba svršiti sve po-

¹ Original u AINI, Skoplje. Objavljen je i u tomu VII, knj. 3, kao dok. br. 26.

² Ljupčo Arsov Goce

³ Stile Milevski

⁴ Kuzman Josifovski Pitu

⁵ Odnosi se na upućivanje 1. makedonsko-kosovske NOU brigade u pravcu Poreča i Azota, 2. makedonske NOU brigade u pravcu Tikveša i grupe bataljona u pravcu Kumanova. Potpunije o tome vidi dok. br. 27 i primedbu 5. uz dok. br. 105.

⁶ Svetozar Vukmanović Tempo, koji je išao s grupom partizanskih bataljona, jednim delom Glavnog štaba NOV i PO Makedonije i jednim delom Centralnog komiteta KP Makedonije, nije se vratio, već je 24. februara 1944. prispeo na planinu Kozjak (vidi primedbu 3. uz dok. br. 27 ove knjige; tom VII, knj. 3, dok. br. 24).

⁷ Bane Andreev Delče. Tada je bio član Centralnog komiteta KP Makedonije.

⁸ Mara Naceva

⁹ Oni su se nalazili s 3. makedonskom NOU brigadom na kumanovsko-vranjskom području.

slove, pa ma po ikoju cenu! Ako oceniš da ne možeš na takav način opstati, onda ostani na istom mestu gde si sada a preko pisama osiguraj u Skoplju bar jedan *tehnički punkt za veze*¹⁰. Naročito kanal od tebe do Sk.[opija] i od Sk. do V.[elesa] i P.[ilepa], odakle mi imamo dobre veze! U svakom slučaju javi nam se opširno što pre preko Pr. ili V. Javi nam gde je sada Delče i Anka, da bi što pre rešili za njih. Momentalno je nepotrebno da izlaze na kum. teren, pošto drug T. neće skoro doći, nego neka se zadrže za kratko vreme onde gde su, dok ne javimo za dalji njihov rad! Neobično je važno, prvo, sprečiti svaku dalju provalu! *O svemu obavesti Anku i Delčeta i s njima se posavetuj ako možeš!*

Šaljemo i neki materijal!

Drugarski te pozdravlja

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Ljuba¹¹

¹⁰ Ljupčo Arsov već se nalazio u Skoplju.

" Dobrivoje Radosavljević

^

BR. 116

**UPOZORENJE POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR HERBERTA KRAUSA OD
9. MARTA 1944. ŠTABU 5. KORPUŠA NOVJ I REFERENTU
SANITETA KORPUŠA DA RAZMEŠTAJ VOJNOG SANITET
SKOG KADRA VAN DELOKRUGA KORPUŠA NE OBAVLJA-
JU BEZ SAGLASNOSTI SANITETSKOG ODSEKA VRHOV-
NOG ŠTABA¹**

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ

Br. 6
9/III 1944. g.

ŠTABU I REFERENTU SANITETA V KORPUŠA NOVJ

1) Iz mesečnog izveštaja referenta saniteta korpusa saznali smo da je drug Alfred² stavljen Oblasnom NOO na raspoloženje. Dosada smo smatrali da ćete druga Alfreda, prilikom popunjavanja mesta prema novoj Uredbi o formaciji korpusa³, staviti na ikoje novo kreirano mesto, pa zato nismo druga Alfreda tražili za nas. Smatramo da druga Alfreda ne treba prekomandovati iz vojske u civilni sanitet, nego njegovo stečeno iskustvo sačuvati za vojsku, pa vas molimo da druga Alfreda povučete iz Ključa i stavite SOVŠ-u na raspoloženje.

2) Molimo vas da prilikom ovoga slučaja uvažite da sanitetskim kadrovima raspolaže SOVŠ i da u svim slučajevima van delokruga Korpusa trčba pitati za saglasnost SOVŠ.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Pomoćnik — pukovnik
ч **Dr Kraus**

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 47—4, k. 459.

² Dr Alfred Ržehak

³ Naredbe vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita o novoj formaciji korpusa NOVJ 5 korpusne vojne oblasti objavljuju se kao dok. br. 34 i 86 ove knjige.

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Br. 409
Dne 13. marta 1944. g.

Po prednjem k-t će usmeno
referisati.

AKTA⁴.
J. Pavić

BR. 140

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O BROJU TRANSPORTNIH AVIONA KOJI CE MESECNO PREBACIVATI NAORUŽANJE I DRUGU VOJNU OPREMU JEDINICAMA KORPUSA'

[Od VŠ]

65
II.KORP.28

Od 80 aviona mjesečno, na vas je došlo 12. Sada se radi na tome da nam [saveznici] odrede *mnogo više aviona, pa ćete* [više] dobiti i vi².

Primili.
9 - III - 44 - 1600

⁴ Slova na otisnutom četvrtastom štambilju Štaba 5. korpusa su ispisana ćirilicom, a dopune u njemu (broj delovodnika i datum), kao i ostale oznake ispod štambilja, dopisane su na mašini, latinicom.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/49—2, ik. 394.

² Vrhovni štab je to obaveštenje poslao Štabu 2. korpusa kao odgovor na njegov radiogram od 8. marta u kojem je molio da se, ukoliko je ikako moguće, poveća broj aviona za transport oružja, opreme i namirnica njegovim jedinicama (vidi AVII, reg. br. 7/3—2, k. 394: ²⁸ knjižgu poslatih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. ²⁸).

BR. 116

OBAVEŠTENJE ŠEFA VOJNE MISIJE NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDNJI ISTOK OD 9. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA JE ULOŽIO PROTEST KOD BRITANSKIH VLASTI ZBOG NEVRACANJA PRIVREMENO IM USTUPLJENIH ZAROBLJENIH NEMACA¹

S u

. >3 4<

C 33
l'o¹ 31 p
pjđ g u M S

SADRŽAJ

и § j Γ g
'S' & j H . §
f S S q cll
m BOO e

69. c Br. 69, 8.3 Englezi tvrde, da ste pristali da
o se zarobljenici ne vraćaju², a da naš zahtjev
§ može odobriti jedino general Vilson³. Pro- 07 om "3
5 testirao sam i tražio da nam odmah preda- 3
«> ju zarobljenike. Kad dobijem odgovor, ja- 5
vit ću. Vlatko⁵ 2

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/6—1, k. 2073.

² Tvrdnja nije bila istinita (vidi primedbu 2. uz dok. br. 113; AVII, reg. br. 13/11—2, k. 2072: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, radiogram br. 52, od 8. februara 1944).

³ Henri Vilson (Sir Henry Maitland Wilson), britanski general, od sredine decembra 1943. vrhovni komandant savezničkih snaga za Sredozemlje, a pre toga vrhovni komandant britanskih snaga na Srednjem istoku. On je bio odgovoran za slanje vojnih misija i savezničke pomoći državama na Balkanu.

⁴ Taj radiogram je primljen 9. marta u 14,20 časova.

⁵ Vladimir Velebit

[illegible]

$U^3 A$

$\frac{8}{h} \cdot \frac{8}{3} \cdot a^3 \cdot \frac{8}{2}$

ИМОДВ.

72.	Br. 72, 11.3. Zavnoh-u. Depešu broj 243 ³ [smo]	
	6.3. primili. Dobio punomoć od druga Mar-	0
	šala Tita ⁴ . Povereno mi je da vršim nabav-	
^	ke za cijelu zemlju. Za sada ćemo realizi-	3
М	irati jednu nabavku kod Engleza. Stupiti će-	5
ГЗ-Ј	mo u kontakt i sa Amerikancima. Brzoja-	
Зи	vite količine i dimenzije transmisijskog re-	
<Л	menja i koliko koje vrste. Nastojimo naba-	
	viti 300—500 tona tromjesečnog kukuruza,	
	koji se još sije u junu. Pismo slijedi. Golub ⁶	

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. b'rr 12/6—1, k. 2073.

² Tako piše u originalu. To nije omaška, već je na više mesta, umesto primedbe, napisano: primetbe.

³ To je broj radiograma Štaba Moranice NOVJ od 4. marta. Njim se prenosi tekst radiograma koji Izvršni odbor ZAVNOH-a šalje preko radio-stanice Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (vidi u navedenoj knjizi depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju primljeni radiogram br. 76; AVII, reg. br. 4/105—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1100 od 1. marta).

⁴ Punoćom je upućena preko radio-stanice kojom se služio dr. Josip Smoldaka, poverenik za spoljne poslove NKOJ-a. Redakcija nije uspjela pronaći taj radiogram. Njega spominje i Sreten Žujović u pismu od 31. marta 1944. koje je uputio Centralnom komitetu KPJ (vidi dok. br. 217).

⁵ To je broj primljenog radiograma, čiji tekst sačinjavaju radiogrami navedeni u primedbi 3.

⁶ Zorislav Golub. On je, kao opunomoćenik Izvršnog odbora ZAVNOH-a i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, upućen u Bari radi nabavki semena za setvu i alata za obnovu zemlje (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1005 od 1. marta 1944).

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE USVAJA PREDLOG O IMENOVANJU POLITODELA PRIMORSKE OPERATIVNE GRUPE I ZAMENIKA POLITIČKOG KOMESARA 5. CRNOGORSKE NOU BRIGADE¹

Eod VŠ]

II. KORPUSU ⁶⁷ ~

Potvrdili smo politodel Primorske grupe², s tim da u njega ude i Vera³. Isto i zamenika Pete brigade⁴.

11.III. 1944 god.
primljeno u 18^h

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 4/50—2, k. 394.

² Politički komesar 2. korpusa NOVJ Mitar Bakić je, u sporazumu s Pokrajinskim komitetom KPJ za Crnu Goru i Boku, za Politodel Primorske operativne grupe predložio: Niloku Gaževića (za rukovodioca Politodela), koji je do tada bio član Politodela 3. NOU divizije, Vladimira Selica (za kulturno-prosvetni sektor rada), dotadašnjeg zamenika političkog komesara 5; bataljona 4. crnogorske proletherske brigade, i Aleksandra (Aca) Vukotića (za rad s omladinom), koji se tada nalazio kao pojačanje Politodela 3. NOU divizije. Umesto Gaževića, u Politodel 3. NOU divizije predložio je Vjeru Kovačević (vidi AVII, reg. br. 3/17—1, k. 396: knjigu primljenih i poslatih depeša političkog komesara 2. korpusa NOVJ, radiogram od 29. februara 1944).

³ Vjera Kovačević se tada nalazila u Politodelu 3. NOU divizije kao pojačanje. Kasnije je izmenjena pomenuta odluka, pa Vjera nije upućena u Politodel Primorske operativne grupe.

⁴ Bilo je predloženo da se za zamenika političkog komesara 5. crnogorske NOU brigade postavi Vuko Tmušić, tadašnji zamenik političkog komesara 7. crnogorske NOU brigade, a u ovoj brigadi, umesto njega, postavi Dragutin Radović, tadašnji član Okružnog komiteta KPJ za Podgoricu (vidi navedenu knjigu depeša političkog komesara 2. korpusa NOVJ, radiograme br. — i —^{98 99} od 23. februara 1944).

^ BR. 116

**PORUKA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA OD 12. MARTA 1944. AMBASADORU
ŠTANDJU ŠIMICU POVODOM NJEGOVE OSTAVKE I OTKA-
ZA DA SLUŽI IZBEGLIČKOJ VLADI KRALJEVINE JUGOSLA-
VIJE¹**

Jugoslovenskom ambasadoru u Moskvi

Vaša ostavka i otkaz da služite izdajničkoj izbegličkoj vladi Purića jeste smjeli korak pravog rodoljuba i dostojnog sina svoje domovine². Ovim ste vi učinili veliku korist općoj stvari oslobođenja i stvaranja nove istinski demokratske, federativne Jugoslavije.

Ostanite na mjestu do dalje odluke i učinite sve što možete u korist narodno-oslobodilačke borbe Jugoslavije.

12 III 1944.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pretsjednik Nacionalnog komiteta
oslobođenja Jugoslavije

Josip Broz-Tito

¹ Poruka je objavljena u časopisu »Nova Jugoslavija«, br. 2, od 15. marta 1944, na str. 21. Primerak toga časopisa, iz kojeg se preštam-pava poruka, štampan je ćirilicom, a nalazi se u AVII, reg. br. 8—1, k. C.S.² 1.

² Ambasador izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije u Moskvi Stanoje Simić podneo je ostavku na svoj položaj 10. marta 1944. i isto-vremeno uputio otvoreno pismo uredniku moskovske »Pravde« (vidi AVII, reg. br. 6/10—1, k. 195). Prišao je NOP-u i stavio se na raspola-ganje NKOJ-u. Postao je jedan od zaslužnih diplomata nove Jugosla-vije i zalagao se za pobjedu istine o NOB-u i za afirmaciju nove Jugo-slavije. Bio je prvi ministar inostranih poslova Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Umro je 26. februara 1970. godine.

³ Istoga dana je vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugosla-vije Josip Broz Tito uputio poruku sledeće sadržine Miodragu Loziću, vojnom atašeu u Moskvi izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije, koji je takođe podneo ostavku na svoj položaj:

^ BR. 116

**PROTOKOL SASTANKA ODRŽANOG 12. MARTA 1944. U DR-
VARU IZMEĐU MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA
TITA I BRIGADNOG GENERALA FICROJA MAKLINA U VE-
ZI S OBUKOM VAZDUHOPLOVNOG OSOBLJA I FORMIRA-
NJEM ESKADRILA NOVJ U SASTAVU BRITANSKOG VAZ-
DUHOPLOVSTVA¹**

PROTOKOL SASTANKA ODRŽANOG 12. MARTA 1944. GOD. U VRHOV-
NOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZAN-
SKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Prisutni:

Maršal Jugoslavije Tito, vrhovni komandant NOV i POJ i
predsednik Nacionalnog komiteta NO Jugoslavije.

»Vojnom atašeu u Moskvi
Generalštabnom potpukovniku, Miodragu Loziću

Vašu ostavku na položaj vojnog atašea i otkaz da služite protu-
narodnoj izbegličkoj vladi Purića smatram kao djelo pravog rodoljuba
i oficira koji smatra za svoju dužnost da služi svome narodu.

Napačena domovina cijeni vaš korak. Ostanite na mjestu do
dalje odluke. Radite u korist ove teške borbe za slobodu i nezavisnost,
naroda Jugoslavije.

12 III 1944.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije /
TITO«.

Ova je poruka objavljena u navedenom broju časopisa »Nova
Jugoslavija« na istoj stranici na kojoj se nalazi poruka ambasadoru
Stanoju Simiću. Tekstovi obeju poruka objavljeni su i preko radio-
stanice »Slobodna Jugoslavija« u emisiji br. 87 od 16. marta 1944 (vidi
ARP, Beograd, mikrofilm br. 11, traku 44, snimak 760).

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AVII, reg. br.
6—1/I, k. 15. Neoveren prepis kopije nalazi se u AIRP, Beograd, reg.
br. 6967/XVII, 1—4 (44). Taj prepis je nepotpun, a objavljen je u Zbor-
niku NOR-a, tomu X, knj. 1, kao dok. br. 30, jer je redaktor (ne uspevši
pronaći kopiju) smatrao da je to kopija originala.

Tekst protokola sastanka preveden je i na engleski jezik. Ima
oznaku strogo poverljivog dokumenta. Njegov primerak br. 14 nalazi
se u AVII, reg. br. 5/6 i 5/7—3/a, k. 17.

Brigadni general Maklin², šef Savezničke vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Pukovnik Pire³, šef Vazduhoplovnog otseka pri VŠ NOV i POJ.

~ Komandant vazduhoplovnog puka (Wing Cammander) Selby, vazduhoplovni oficir za vezu u Savezničkoj vojnoj misiji.

Predmet:

Obuka jugoslovenskih pilota i ostalog vazduhoplovnog osoblja i formiranje jugoslovenskih lovačkih i bombarderskih eskadrila od strane britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva.

Posle diskusije između maršala Tita i generala Maklina o načelnim odnosnim pitanjima, pukovnik Selbi izložio je program obuke u britanskom RAF⁴. Na osnovu toga došlo se sporazumno do sledećih odluka:

1) Da pukovnik Selbi za vreme boravka u Egiptu nastoji da se postojeći program vazd. obuke u RAF po mogućnosti i u sporazumu sa vrhovnom komandom RAF prilagodi specijalnim potrebama jugoslovenskog osoblja i da ubrza, tako da bi se što pre mogle formirati jugoslovenske eskadrile.

2) Od prikupljenog osoblja odmah izdvojiti najспособnije pilote i potrebno stručno osoblje koje će kao prvi doći u obzir za formiranje lovačke eskadrile a'ostalo osoblje raspoređiti na obuku po raznim stručnim školama prema njihovoj pilotskoj i stručnoj sposobnosti.

a) Sposobni piloti i stručno osoblje, Uključujući tu i osoblje bivšeg jugoslovenskog Kraljevskog vazduhoplovstva koje se već nalazi na Srednjem istoku⁵, treba isto tako uvrstiti u osoblje za formiranje prve eskadrile, i oni će služiti kao osnovni kadar u eskadrili i kao nastavno osoblje za ostale pilote i pomoćno osoblje.

b) Piloti koji nisu sposobni za pilote-lovce a sposobni su za bombardere uputiće se u bombardersku školu i sa istima će se, posle završene paralelne obuke ostalog potrebnog stručnog osoblja (izviđača, radio-telegrafista, strelaca), obrazovati

² Firoj Maklin

³ France Pire (u dokumentima i: Franjo Pire). Umro je 22. juna 1954. u Ljubljani kao general-major Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva.

⁴ Royal Air Force (Kraljevsko vazduhoplovstvo)

⁵ Reč je o 400 pilota, mehaničara i ostalog stručnog osoblja koji su se izjasnili za narodnooslobodilački pokret i od savezničkih vlasti zatražili da im se omogući prelaz u NOVJ.

kompletne bombarderske ekipe. Ove ekipe biće upućene na dalju borbenu obuku u engleske bombarderske eskadrile prema rasporedu RAF⁶.

Pukovnik Selbi uzima na sebe da kasnije izdejstvuje kod vrhovne komande RAF formiranje jugoslovenskih bombarderskih eskadrila, kada za to bude dovoljno osposobljenih ekipa.

c) Po zahtevu maršala Tita imaju se oni piloti koji nemaju operativne sposobnosti obučiti kao piloti u eskadrilama za vezu, za naročito jugoslovenske potrebe i koji će posle završene obuke u te svrhe biti upotrebljeni.

Pukovnik Selbi je izneo da se obuka ovih pilota može izvršiti, ali da se upotreba istih posle završene obuke na aerodromima u Jugoslaviji ne može ostvariti pod jugoslovenskom upravom dok se ne osigura potrebna bezbednost i snabdevanje istih, o čemu će se kasnije doneti utanačenja.

d) Pomoćno osoblje biće određeno prema stručnostima i osposobljeno u britanskim jedinicama i naikon toga uvršteno u novoformirane jugoslovenske eskadrile kada za to budu osposobljeni.

3) Najbolji piloti-lovci iz eskadrile biće privremeno upućeni na trenazu u britanske eskadrile u cilju sticanja potrebnog borbenog iskustva da bi posle poslužili kao osnovni komandni i nastavnički kadar u eskadrili za nove pilote koji budu pridolazili. Oni bi u eskadrilama bili vođe pojedinih odeljenja eskadrila. Da se ovaj postupak usvoji, pukovnik Selbi preduzeće potrebne korake kod vrhovne komande RAF zajedno sa pukovnikom Pireom kad stigne u Egipat.

4) Oni piloti kojima je potrebna duža obuka biće naknadno raspoređeni u eskadrilu kao naknadna popuna čim za to budu osposobljeni.

5) Kad novoformirana eskadrila bude osposobljena za operacije, ona će biti dodeljena u sastav jednog britanskog puka i uvek će biti raspoređena na jedan takav aerodrom sa kojeg će moći da vrši operativne zadatke u Jugoslaviji. Ona će biti podređena u administrativnom i operativnom pogledu britanskom RAF, ali tako da joj zadaci po mogućnosti uvek budu određivani nad Jugoslavijom.

Operativni zahtevi od strane NOV i POJ biće dostavljani preko komande RAF u čijim je rukama nadležnost određivanja zadataka ovoj eskadrili.

6) Administrativno, tehničko i taktičko osoblje biće u eskadrili privremeno udvostručeno britanskim osobljem, koje

⁶ Naredni pasus pod tom tačkom, koji se nalazi i u pomenutom dokumentu na engleskom jeziku, nedostaje u dok. br. 30, objavljenom u tom X, knj. 1.

će se povući odmah čim se komanda RAF bude uverila da je jugoslovensko osoblje osposobljeno za samostalan život i rad.

7) Osoblje će u početku za vreme školovanja nositi engleska uniforme sa naročitim oznakama jugoslovenske nacionalnosti koje će predložiti Vrhovni štab NOV i POJ u saglasnosti sa RAF.

Kada eskadrila bude formirana, onda će sve osoblje eskadrile nositi propisanu jugoslovensku uniformu.

8) Zahteva se da avioni jugoslovenske eskadrile nose oznake jugoslovenske nacionalnosti, koje su inače slične britanskoj oznaci, sa razlikom što će mesto okruglog polja u sredini biti crvena petokraka zvezda prema priloženom obrascu⁷.

⁴ 9) Celokupno tehničko snabdevanje materijalom i ostalim potrebama biće za jugoslovensku eskadrilu isto kao za eskadrilu RAF.

10) Sve pripadajuće plate i prinadležnosti u novcu oficira, podoficira i vojnika ići će u kasu eskadrile, kojom rukuje komandant i odgovorni blagajnik, koji su odgovorni za sva potraživanja, nabavke i dugove osoblja eskadrile.

Ostalo snabdevanje jugoslovenskog vazduhoplovnog osoblja biće isto kao što je to normirano za engleske eskadrile.

11) Zakletvu polaže jugoslovensko osoblje isključivo maršalu Titu i Jugoslaviji i nijednoj drugoj državi, odnosno ličnosti. Saglasnost o ovoj odredbi treba da donese Vrhovna komanda RAF, pošto Saveznička vojna misija za to nije kope-tentna.

12. mart 1944.

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije

Šef Savezničke vojne misije
brigadni general

⁷ Redakcija nije uspeła pronaći kopiju tog obrasca.

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA LJUDSTVO PREOSTALO POSLE POPUNE, KOJE JE PREBAČENO IZ ITALIJE NA VIS, OPREMI NAORUŽANJEM I ŠTO PRE UPUTI U DRVAR'

s-! 1 « ••••• T³ 1 rt Q a	Depeša	-jč ei 0 i du m
189 10^h 12/III tite što pre na sektor Drvar². Sa sobom ne- V.Š. ka uzmu sve postojeće naoružanje³.	P 47 Č R	

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/21—2, <k 2072.

² Komandanti 26. NO divizije i Mornarice NOVJ poslali su 6. marta zajednički radiogram Vrhovnom štabu izveštavajući ga da je iz Barija na ostrvo Vis prevezeno 1380 prekomoraca i naglašavajući da je nužno njih 600 uzeti za popunu artiljerijskih jedinica na ostrvu, za Artiljerijsku školu i za razne stručne kurseve, a za ostale su pitali hoće li ih uputiti na kopno ili i njih uključiti u postojeće jedinice na ostrvu Visu (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 56, radiogram br. 173). Tri dana kasnije Štab Mornarice je izvestio da se među tim prekomorcima nalazi i 150 Italijana, koji su se javili kao dobrovoljci za jedinice NOV i POJ (vidi u navedenoj knjizi depeše Štaba Mornarice NOVJ poslati radiogram br. 175).

³ Štab Mornarice NOVJ izvestio je 13. marta u 13 časova da u postojećoj situaciji nema bezbednog prolaza do obale, pa će naređenje izvršiti čim se stvore uslovi za to (vidi u navedenoj knjizi depeša Štaba Mornarice NOVJ poslati radiogram br. 189). Međutim, dobivši od Vojne misije NOV i POJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga na Srednjem istoku obaveštenje da svih 1380 prekomoraca pripadaju 3. prekomorskoj NO brigadi, i da će se uputiti drugo ljudstvo za popunu artiljerije, Vrhovni štab je 19. marta naredio da se 3. prekomorska NO brigada sačuva u prvobitnom formacijskom sastavu (vidi dok. br. 169).

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O MESTIMA NA KOJA ĆE SAVEZNIČKI AVIONI SPUŠTATI RATNI MATERIJAL JEDINICAMA KORPUSA I O ZNACIMA RASPOZNAVANJA KOJI ĆE SE PRI TOM UPOTREBLJAVATI'

[Od VŠ]

II. KORPUSU ⁶⁹ —

Za bacanje materijala iz aviona određena su mesta Berane, aerodrom Radovči² severno od Podgorice³ i Negovuđe⁴. Oblik signalnih vatri kod Berana je: šest vatri u obliku slova T. Kada saveznički avion nailazi i daje određeni svetlosni znak, pali se i sedma vatra, s desne strane [srednje] vatre uzdužne linije signala na⁵ ovaj raspored vatri služiće savezničkom avionu i za eventualni prinudni silazak.

Na Radovču tri uzastopne linije od po tri vatre. Kada dolazi⁶ avion da određeni znak, gase se dve vatre u srednjem redu.

Na Njegovuđe četiri vatre u vidu kvadrata. Kada dolazeći saveznički avion da određeni znak, pali se i peta vatra u centru kvadrata.

Ovde dopunske vatre pale se, odnosno gase se u cilju legitimisanja.

Za orijentaciju savezničkih aviona treba jedan sat pre najavljenog dolaska ložiti još dve vatre: na Živoj (deset kilometara istočno od Radovča) i na Štulcu, i tako da su vatre vidljive prema severoistoku.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/50—2, k. 394.

² Na karti 1 : 100.000 piše: Radovče polje.

³ Sada: Titog'rad.

⁴ Na kartama 1:100.000, različitog izdanja, to mesto je različito označeno: Negovuđe, Njegovuđe, Negobuda i Njegobuda. Stanovnici tog kraja mesto nazivaju: Njegobuda.

⁵ Umesto rečice »na«, u poslatom radiogramu (koji redakcija nije uspela pronaći) verovatno je bio napisan neki znak interpunkcije, kao oznaka završetka prethodne rečenice (najverovatnije tačka ili tačka sa zarezom).

⁶ U poslatom radiogramu je, umesto »dolazi«, verovatno bilo napisano: dolazeći.

Sve vatre [na aerodromima] ima da se lože na rastojanju od pedeset kilometara⁷. Dolazeći saveznički avioni davaće svojim svetlima u parne dane tri puta slovo A, u neparne dane dva puta slovo G. Za vreme posle pola noći važi datum prethodnog dana. O izvršenju ove pripreme hitno izvestite⁸, da se odredi vreme dolaska aviona.

Ovo važi i za ruske avione. Njihov dolazak najavićemo.

Primljeno u 15.30^h

12 - III - 1944 god.

Kolašin

⁷ Omaška; umesto »kilometara« trebalo bi da piše: metara.

⁸ Štab 2. korpusa je 13. marta 1944. izvestio da usled velikog snega, koji stalno pada, za izvesno vreme je nemoguća upotreba aerodroma na Radovču i Njegobuđi, dok će aerodrom kod Berana biti osposobljen 16. marta ujutru (vidi AVII, reg. br. 7/5—2, k. 394: knjigu poslatih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. —).

^ BR. 116

**NAREĐENJE ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 12. MARTA 1944. SANITETSKIM RU-
KOVODIOCIMA GLAVNIH ŠTABOVA I ŠTABOVA KORPUSA
DA TRUPNI LEKARI PREGLEDOM POVREDA UTVRDE DA
LI NEPRIJATELJ UPOTREBLJAVA NOVE VRSTE ORUŽJA¹**

" ¹	c					O	⁰
u	³	u				5	5
rt Q	bj	CI	æ	W		Rh	<0
					S a d r ž a j		
1171	12.	o			Pošto postoji mogućnost da nepri-		
riQ44i	—*				jatelj upotrebljava nove vrste oružja, na-	g	
IIY44J	>>				redite svim trupnim ljekarima da pa-	a	
	3 ž l j i v o				posmatraju sve povrede. U sluča-	%	
	„§				ju bilo kakve naročitosti, sastaviti tačni	N	^
	X g				opis povreda, izvršiti sekciju lješeva, pri-		
	«55				kupiti komadiće oružja. Sav materijal po-	„0	
	.				slati najhitnije San. odsjeku Vrh. štaba,	g	
	HXI				Gen. major	Д	
	H-j				Dr. Nikoliš ²	3	
	>0.					w	

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1.
² Šef Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i PO dr Gojko Nikoliš nalazio se u to vreme kod Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, pa je stoga naređenje direktno upućeno preko radio-veze Glavnog štaba. Pre toga je obišao neke jedinice pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, a iz sedišta Glavnog štaba pošao je 16. marta za Vrhovni štab (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 1241).

UPOZORENJE PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 14. MARTA 1944. IZVRŠNOM ODBORU ZAVNOH-a DA NE PRISTUPA FORMIRANJU NARODNIH SUDOVA PRE NEGO ŠTO AVNOJ DONESE NAČELNE ODLUKE O NJIMA¹

					Sadržaj depeše		
o	6						
m	3						
	Q	as				au	Q
		c/o					
1451	14.111	10,00	V.Š.	Izvršnom odboru Zavnoh			
	[1944]			U »Vjesniku« od 20.11. govori se			
				u članku o formiranju narodnog sud-			
				stva. Sve do načelnih odluka Avnoj-a			
				nepravilno je formirati sudove. N.O.O.			
				i dalje mogu vršiti [sudsku] funkciju.			
1464	14.111	1432	V.Š.	Saopštite Gotlibu ² da se odobra-			
				va prebacivanje Jevreja u Italiju, pa			
				čim se stvori mogućnost neka idu.			
				Pr.[edsednik] Nac. kom. maršal			
				Jug. Tito			

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/162—2, k. 119/1.

Identičan tekst upozorenja upisan je i u knjigu primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 3/8—2, k. 119/1, radiograme br. 41 i 42).

² Dr Hinko Gotlib (Gottlieb). Tada je bio jedan od rukovodilaca Društva hrvatskog Crvenog krsta (vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 5, dok. br. 43, str. 112).

³ Desetak dana kasnije (27. marta) ZAVNOH je uputio sledeći radiogram »Maršalu Titu. Dr Gotlib predlaže da se putem saveznika zatraži intervencija ženevskog Crvenog krsta kod Nemaca radi propuštanja kroz okupiranu teritoriju jevrejskih izbeglica do Visa«, (Vidi AVII, reg. br. 4/151, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1447).

BR. 112

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA CE VOJNI SUDOVİ POSTOJATI ZA SVE VREME RATA I PRESUĐIVATI ZA DELA IZDAJNIČKOG KARAKTERA¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU ⁷⁴
76

Dok traje rat postojaće i dalje vojni sudovi za sva djela — izvršena od vojnih i civilnih lica — koja su izdajničkog karaktera i služe okupatoru i izdajnicima.

Nas čudi postavljanje ovog pitanja sada kada ginu hiljade najboljih sinova za slobodu i sreću svoga naroda².

14 - III - 1944 god. -
primljeno u 16^h
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan maštilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/1—2, k. 394.

² Štab 2. korpusa je 15. marta 1944. izvestio da pitanje u vezi s vojnim sudovima ne postavlja on, već predsednik Izvršnog odbora ZAVNO-a Crne Gore i Boke dr Niko Miljanić (umro 20. oktobra 1957. u Meksiko-Sitiju). Dr Miljanić je, naime, od predsednika za pravosuđe NKOJ-a Frane Frola 14. marta tražio da odgovori na dopis ZAVNO-a Crne Gore i Boke od 16. novembra 1943. kojim je Izvršnom odboru AVNOJ-a predloženo da se preki vojni sudovi zamene redovnim vojnim sudovima. Potpunije o tome vidi AVII, reg. br. 7/5—2, 7/6—2, 7/7—2, k. 391: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme br. 45 46 59 60

61 ' 27 ' 63 ' 102'

^BR. 116

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O PLANU DALJE MEĐUSOBNE RADIOVEZE¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU 62
-

Vaša radio-stanica zove prva; pozivni znak: fjd de p tri c. Naša radio-stanica odgovara sa pozivnim znakom: Iga. Oznake vaših talasa: Prvo, 3132 kc p z o². Drugo, 4520 kc d f g. Treće, 4758 kc m u t. Četvrto, 4838 kc f s v. Oznake naših talasa: Prvo, 3285 kc o r j. Drugo, 3951 kc h b t. Treće, 4977 kc z c a. Četvrto, 5556 kc d v lj.

Kada se želi promijeniti talas, onda se daje samo njegova oznaka a nikako kratica.

Vreme rada: 0630, 0950, 1410, 1810, 2200, 0300 časova. Zabranjeno je zakazivanje veze u ovo vrijeme koje je predviđeno³; ako se želi održati veza [s nama] van ovog rasporeda, onda treba tome času dodati 45 minuta⁴.

PS. U radu biti što kraći. Nije potrebno ponavljati ono što je jedna stanica dala⁵. Obratite pažnju na rad naše stanice

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/1—2, k. 394.

² Oznaka »pzo« je šifra za prethodnu talasnu dužinu radio-stanice. Sa po tri slova su šifrirane i ostale talasne dužine.

³ Rečenica ima sledeći smisao: zabranjeno je zakazivanje veze s drugim radio-korespondentima u vreme predviđeno za vezu s Vrhovnim štabom.

⁴ Depeša slične sadržine upućena je i Štabu 3. korpusa NOVJ, s tim što su date drukčije šifre talasa, drukčije radno vreme i pet minuta veći razmak za vanredne radio-veze. Nakon toga je napisano sledeće: »Talasi imaju svoje šifre kojih se treba strogo pridržavati. Sledite rad naše stanice i nastojte sve kopirati. Vaša stanica čuje se dobro. Telegrafista nepažljiv. Odugovlači rad. Potrebna stroga pažnja pri radu. Neprijatelj ometa«. (Vidi AVII, reg. br. 2/23—8/1 i 2/24—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme od 15. marta, bez oznake grupa, i od 22. marta, sa 165 grupa).

⁵ U to vreme nijedna jedinica pod neposrednom komandom Štaba 2. korpusa nije imala direktnu vezu s Vrhovnim štabom NOV i POJ.

i nastojte sve kopirati. Po ovom planu učinite plan veze sa vašim jedinicama⁶.

15- III - 1944 god.
Primljeno u 11^h
Kolašin

BR. 152

**PREDLOG DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ I VR
HOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVICA
TEMPA OD 15. MARTA 1944. ČLANU POKRAJINSKOG KOMI
TETA KPJ I GLAVNOG ŠTABA NOV I PO ZA SRBIJU NE
DELJKU KARAIČICU DA SE PREDUZMU USKLAĐENA
OFANZIVNA DEJSTVA RADI POVEZIVANJA SLOBODNE
TERITORIJE OD KUMANOVA DO PIROTA¹**

Druže Milisave²,

Primili smo naređenje od Tita da odmah stručnjak pregleda aerodrome gdje se može spustiti avion³. Vi odmah pregledajte sve aerodrome kod Vas, naročito onaj kod Bojnika. Naročito pregledajte kolika je dužina i širina aerodroma, da li ima blata na aerodromu, koliko je udaljena neprijateljska artiljerija od aerodroma itd. Sve podatke najhitnije mi dostavite.

Javite mi o vašim namjerama u pogledu daljih operacija. Moje je mišljenje da treba početkom aprila preći u ofanzivu sa jačim snagama na lijevu stranu željezničke pruge Skoplje — Leskovac. U tom cilju mi ovdje pripremamo prelazak kosov-

⁴ Suština ovog radiograma ponovljena je 21. marta, a potom završena sledećim stavom: »Vašu stanicu čujemo dobro. Služba primerna. Stroga pažnja pri radu, neprijatelj smeta«. (Vidi u navedenoj knjizi depeša štaba 2. korpusa NOVJ radiogram br. 58 na listu br. 2).

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AIIRP, Srbije reg. br. 5776, IX, k. 68. Objavljen je u I tomu, knj. 7, kao dok. br. 37.

² Nedeljko Karaičić. Tada je bio član Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju i član Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

³ Redakcija nije uspela pronaći to naređenje.

skih bataljona⁴ i Šeste južnomoravske brigade na tu stranu⁵. Ukoliko bi Vi prešli u ofanzivu sa jednom ili dvije brigade u pravcu Kukavice i Gornje Oruglice, uspjeh bi bio osiguran. Ako se Vi slažete sa ovim planom, hitno mi javite i spremajte se za ovu ofanzivu. Za to vrijeme mi ćemo dobiti pomoć od Tita u oružju pa ćemo Vam dati od toga materijala dok Vi ne dobijete.

U toku ovog mjeseca ja mislim da sa kosovskim bataljonima i Petom i Šestom brigadom napadnemo i očistimo Krivu Feju i Vlasinu i tako spojimo oslobođenu teritoriju od Kumanova do Pirota. Zato danas pišem pismo Bati⁶ da uputi ovamo Petu brigadu za izvršenje ovih zadataka. Istovremeno Peta brigada treba da dođe ovamo da primi oružje koje će ovdje doći zbog toga što je stanica ovdje.

Ako može koji od Vas doći ovamo — dobro bi bilo.

- 15 marta⁷

Tempo

⁴ Odnosi se na Kosovski partizanski bataljon formiran novembra 1943. na Skopskoj Crnoj gori i na Kosovski partizanski bataljon formiran decembra 1943. u Jablanici. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 19, dok. br. 32 (primedbu 5), 71 i 129; knj. 20, dok. br. 140; tom VII, knj. 2, dok. br. 100.

⁵ Sa Svetožarom Vukmanovićem su se tada na prostoru Sredorek — Kozjak nalazili 3. makedonska NOU brigada, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihailo Apostolski i zamenik političkog komesara Glavnog štaba Strahil Gigov (vidi dok. br. 27 u ovoj knjizi; tom VII, knj. 3, dok. br. 35).

⁶ Vidoje Smilevski Bata, tadašnji sekretar Okružnog komiteta KPJ za Leskovac. Redakcija nije uspela pronaći pismo koje mu je Svetožar Vukmanović uputio.

⁷ Na originalu nije označena godina, ali se iz sadržine pisma vidi da se odnosi na 1944. godinu.

^

BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 15. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA UPUTI JEDNOG OFICIRA HRVATSKE NARODNOSTI KOJI CE UČI U SASTAV VOJNE MISIJE NOVJ PREDVIĐENE ZA SSSR'

			Λ			8
	Г,	-	M			8
П	Д			Sadržaj depeše		o
Д	Д	И	О			а
	с.п	д				рн
						с

14S2 15.111 13,55 V.Š. Pošaljite jednog oficira Hrvata koji će ići sa našom vojnom misijom u S.S.S.R.² Ovaj³ koji je na intendantskom kursu došao od Vas takođe će ići privremeno gore⁴. Terzića će morati zamijeniti njegov pomoćnik⁵ jer Terzić vodi misiju. Svršite čim prije pasoše i pošaljite.

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i. PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/164—2, k. 119/1.

² Glavni štab NOV i PO Hrvatske odredio je Vinka Švoba, političkog komesara 13. NO divizije NOVJ, i o tome 18. marta obavestio Vrhovni štab (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1290).

³ Odnosi se na Antu J. Rukavinu, slušaoca Trećeg intendantskog kursa Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi u navedenoj), knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 1531 od 17. marta 1944; tom II, knj. 1, »Bilten«, str. 432).

⁴ Vrhovni štab je kasnije odustao od te namere (vidi AVII, reg. br. 3—10, k. 17).

⁵ Velimir Terzić je dotad bio načelnik Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Njegov pomoćnik je bio Bogdan Oreščanin, koji je ujedno obavljao i dužnost šefa Operativnog odseka Glavnog štaba, jer je Mate Jerković upućen za načelnika Štaba 6. korpusa NOVJ. Potpunije o tome vidi tom V, knj. 24, dok. br. 105 (radiograme br. 857 i 975); tom V, knj. 25, dok. br. 15 i 127 (radiogram br. 1318 i primedbu 101. uz taj radiogram).

⁴ Vrhovni štab je 1. aprila 1944. definitivno odredio sastav Vojne misije NOVJ za SSSR; šef je bio general-lajtnant Velimir Terzić, a članovi: general-lajtnant Milovan Đilas, član Vrhovnog štaba NOV i POJ, šef Propagandnog odseka Vrhovnog štaba i član Politbiroa Centralnog komiteta KPJ; pukovnik Velimir Stojnić, politički komesar 5. korpusa NOVJ; pukovnik Mile Pavičić, komandant 1. vazduhoplovne baze; pukovnik dr Đura Mešterović, šef Sanitetske misije NOV i POJ u Bariju; potpukovnik Stanko Danilović, nastavnik Intendantskog kursa Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ; potpukovnik Vinko Švob, politički

^

BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA ORGANIZUJE PREBACIVANJE HRANE IZ SLAVONIJE DO JEDINICA 5. KORPUSA NOVJ I UBRZA TRANSPORTOVANJE PREHRAMBENIH ARTIKALA ZA BOLNICE U BOSANSKOJ KRAJINI¹

Sadržaj depeše				§
№	Q	«	OT	Q
1483	15.111 [1944]	14,07	V.š.	g
Zbog ljute nestašice hrane u Bosni potrebno je da se organizuje prebacivanje hrane sa sektora VI. Korpusa preko Save na Motaji ² . Prijem hrane na desnoj obali Save organizovaće Peti korpus. Za prebacivanje dolazi u obzir prvenstveno mast, svinjsko meso, pšenica i najzad kukuruz ³ .				m
1486	15.111 , 14,31	V.š.	Požurite sa transportom soli i hrane za bolnice do Mazina jer oskudijevamo s ovim art.[iklima], transportujte do Žirovca 5 vagona soli. Najavite Banijskom području da pomognu u prebacivanju preko Une ⁴ .	ft

komesar 13. NO divizije; major Pavle Savić, naučnik-fizičar (na službi pri Vrhovnom štabu NOV i POJ); Antun Avgustinčić, skulptor; poručnik Bogdan Popović; potporučnik Marko Popović.

⁷ Vrhovni štab je 16. marta naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da oficire koji će ući u sastav Vojne misije i njihove pasoše pošalje do 22. marta, naglašavajući da je to vrlo hitno (vidi navedenu knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1495). Glavni štab je postupio po ovom naređenju (vidi navedenu knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1361).

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/164—2, k. 119/1.

² Omaška. U poslatom radiogramu (koji redakcija nije uspela pronaći) verovatno je bilo napisano: Motajicu.

³ Glavni štab NOV i PO Hrvatske je istog dana (15. marta) radiogramom javio Vrhovnom štabu NOV i POJ da se hrana iz Slavonije ni-

^ BR. 116

**OBAVEŠTENJE ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ DR GOJKA NIKOLIŠA OD 15. MARTA
1944. ŠEFU SANITETSKOG ODSEKA GLAVNOG ŠTABA NOV
I PO SLOVENIJE O PREDSTOJEĆEM POKRETANJU CEN-
TRALNOG VOJNOSANITETSKOG GLASNIKA I O POTREBI
ZA DOSTAVLJANJEM OPŠIRNOG SANITETSKOG IZVE-
ŠTAJA¹**

SANITETSKI OTSJEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
L. Broj si.
15.111.1944. god.

ŠEFU SANITETSKOG OTSJEKA GLAVNOG ŠTABA NOV
SLOVENIJE

Druže Dr. Luka²

Odgovaram Ti sa dosta veliikim zakašnjenjem na Tvoje pismo od 17. novembra 1943. godine.³ Uskoro poslije primitka toga pisma počeli smo se spremati za liječnički kongres u Hrvatskoj gdje sam se nadao i Tebe zateći i prodiskutovati sve vaše probleme. Zbog vremenskih nepogoda kongres je održan tek krajem februara o.g. i to sa dobrim uspjehom.⁴ Upravo sada se završava redakcija cjelokupnog kongresnog materijala koji će biti otštampan u zasebnoj brošuri i dostavljen svima liječnicima na uvid i upotrebu.

je mogla prebacivati na desnu obalu Save zbog prisustva jakih neprijateljevih snaga na železničkoj pruzi, a dan kasnije on je Štabu 6. korpusa NOVJ preneo naređenje Vrhovnog štaba i naložio mu da stupi u direktnu vezu s Vrhovnim štabom (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 127, radiograme br. 1232 i 1233).

U vezi s tim naređenjem, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 16. marta uputio Vrhovnom štabu sledeći radiogram: »Hrana za Vaše bolnice prebacuje se u Mazin. Za V korpus odobrili smo 2000 kg soli, koju mogu podići u' Banijskom području. U Mazinu ste već preuzeli 1500 kg soli. Još Vam možemo svega staviti na raspolaganje 14.000 kg. G.S.H.« (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1246).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 355/II.

² Dr Franc Novak Luka

³ Redakcija nije uspela pronaći to pismo.

⁴ Kongres je održan od 24. do 27. februara u Glini (vidi primedbu 4. uz dok. br. 36).

Među ostalim odlukama kongresa saopštavam Ti kao najznačajnije to da se pokreće jedan centralni medicinski list⁵ koji će imati ne samo stručni nego i reprezentativni — politički karakter u odnosu na liječnike na neoslobođenom teritoriju kao i na sanitete naših Saveznika. U redakciji lista nalaze se: Dr. Černozubov⁶ kao odgovorni urednik, zatim članovi redakcije: Dr. Kajfeš,⁷ Dr. Šilović,⁸ prof. Dr. Nikola Miljanić,⁹ Dr. Žarković Grujica¹⁰ i ja. Još na kongresu predviđeno je da u redakciju uđe i jedan sanitetski radnik iz Slovenije. Na vama je dakle da što skorije odlučite ko će to biti¹¹ i da to saopštite drugu Dr. Černozubovu (ZAVNOH). Istovremeno taj vaš član redakcije, kao i svi vi ostali, imate zadatak da potpomognete izlaženje lista slanjem što obilnijih priloga. Za neki dan dobit ćete štampani proglas¹² povodom osnivanja lista u kojem će biti još detaljnije istaknuti njegovi zadaci i poglavlja za koja treba slati priloge.

Kao jednu važnu tekovinu, koju smo ovih dana ostvarili, saopštavam Ti da smo postigli saglasnost po pitanju unifikacije naše sanitetske administracije, koja će se zasnivati na svega tri osnovna formulara.¹³ Iste formulare dobit ćete čim budu otštampani.

Preduzmi sve da veze između nas budu što čvršće. Bit će to od neocjenjive koristi. Koristite i radio-vezu. Da bih mogao steći što potpuniji uvid u stanje kod vas neophodno je potrebno da izradiš opširan izvještaj po slijedećim tačkama:

- 1) organizaciono stanje saniteta
- 2) zdravstveno stanje boraca
- 3) kretanje zaraznih bolesti i borba protiv njih
- 4) sanitetsko tehnička otprema

⁵ Reč je o Vojno-sanitetskom pregledu. Prvi broj je izašao septembra 1944. na ostrvu Visu, u izdanju Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 4233, štr. 301—302).

⁶ Dr Niktopolion Černozubov. Tada je bio načelnik Zdravstvenog odjela ZAVNOH-a.

⁷ Dr Josip (Joža) Kajfeš, hirurg

⁸ Dr Srećko Šilović

⁹ Dr Nikola (Niko) Miljanić je tada bio predsednik ZAVNO-a Crne Gore i Boke.

¹⁰ Dr Grujica Žarković Štef je tada bio šef Sanitetskog odseka 6. korpusa NOVJ.

¹¹ Određen je profesor dr Božidar Lavrič.

¹² Taj proglas je napisan krajem marta (ili početkom aprila) 1944. Objavljen je u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 5, dok. br. 34.

¹³ Redakcija nije ustanovila o kojim je formularima reč. U uputstvu o vođenju administracije u sanitetskoj službi dato je dvanaest formulara (vidi dok. br. 342).

5) kadrovi (imenioni spisak ljeikara i njihova funkcija, kursevi)

i 6) funkcionisanje sanitetske službe u krupnijim operacijama (veza između saniteta i štabova, funkcionisanje pojedinih sanitetskih ustandva u jedinicama).

Primio sam obadva broja »Zdravstvenog vestnika« — do-
bri su.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef Sanitetskog odsjeka VŠ:
general-major:

Dr. Gojko Nikoliš

BR. 156

UPUTSTVO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 16. MARTA 1944. ZAMENIKU KOMANDANTA 1. VAZDUHOPLOVNE BAZE NOV I POJ MILANU SIMOVICU ZEKI O VASPITNO-POLITIČKOM I PARTIJSKOM RADU MEĐU JUGOSLOVENŠKIM VAZDUHOPLOVNIM LJUDSTVOM ODREĐENIM ZA ŠKOLOVANJE U SASTAVU BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA¹

Dragi druže Zeko,²

Ovih dana je najzad rešeno i pitanje oko avijatičara. Potpisan je sporazum između maršala Jugoslavije Tita i engleskog vojnog predstavnika generala **g.** Maklena o organizaciji vazduhoplovnog kursa.³ U vezi s tim, kod vas se upućuje pukovnik Pire⁴ na kraće vreme.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6818/V, 5—9 (44).

² Milan Simović Zeko. On je dotad bio zamenik komandanta 1. vazduhoplovne baze NOV i POJ u Karovinu (nedaleko od Brindizija, u Italiji).

³ Vidi dok. br. 145.

⁴ France Pire je dotad bio načelnik Odeljenja za vojno vazduhoplovstvo pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Povodom toga skrenućemo pažnju na izvesne okolnosti:

1. Zbog specijalnih uslova pod kojima će se obavljati vaš kurs, nije moguće da dosadašnja vaša komanda ostane na dužnosti.⁵ Stoga smo tebe odredili i učinili odgovornim za politički rad u celoj grupi naših avijatičara.

2. Organizujući opšti vaspitno-politički rad —• -moraš paziti da ne dođeš u sukob sa propisima koji važe u savezničkom vazduhoplovstvu. Naše avijatičare treba vaspitavati u duhu narodnooslobodilačkog pokreta. Pri tome treba najenergičnije suzbiti svaki eventualni pokušaj propagande izbegličke vlade. Svaki, takav pokušaj treba odmah da javiš nama sa konkretnim podacima. Čitav rad postaviti što šire i strogo se držati naše političke linije.

3. Svi avijatičari da polože zakletvu⁶ kolektivno ili pojedinačno⁷ našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci.

4. Ukoliko budete razbijeni po grupama, nastoj da u svakoj grupi budu ravnomerno raspoređeni članovi partije, ili da bar po jedan od jačih drugova bude u ovakvoj grupi.

5. U toku rada i bavljenja tamo, nastoj da što bolje proveriš svakog našeg avijatičara, kako bi mogao dati ocerau o radu i držanju njihovom.

6. Ukoliko uslovi ne bi naročito bili povoljni, partijsku organizaciju nemoj oformljivati, već čitavu stvar postaviti na ličnu odgovornost, kako u pogledu ličnog rada, tako i u pogledu držanja i budnosti uopšte. Svako vaše izdvajanje u posebne grupe (partiske ćelije) moglo bi ostaviti loš utisak na okolinu. Zato trčba, koristeći svako raspoloživo vreme, održavati opšte političke konferencije svih naših avijatičara koji to žele. Na konferencijama prorađivati opšte političke teme, služeći se materijalom koji vam šaljemo. Ne smete ni za trenutak izgubiti iz vida da je sada vaš jedini i najvažniji zadatak — da posta-

⁵ Komandant — Mile Bavičić — uključen je u Vojnu misiju NOVJ određenu za odlazak u SSSR, politički komesar — Prvoslav Vasiljević — pozvan je da dođe u Vrhovni štab, načelnik štaba — Krešimir Boraš — uključen je među ostale kursiste, a zamenik komandanta — Milan Simović — određen je za partijsko-političkog rukovodioca jugoslovenskog vazduhoplovnog ljudstva određenog za školovanje u sastavu RAF-a.

⁴ Tekst zakletve je objavljen u tomu II, Bilten, str. 275.

⁷ U originalu (redakcija ga nije uspela pronaći) na tom mestu je verovatno bio dodat tekst, koji je omaškom bio ispušten prilikom pisanja. Redakcija pretpostavlja da nedostaje nekoliko reči u vezi sa zakletvom (možda: »koja je propisana u«) ili, pak, u vezi sa stupanjem u NOVJ (možda: »i da ispune formular o pristupanju«).

nete dobri avijatičari. To od vas očekuju i traže ne samo vaši drugovi iz Narodno-oslobodilačke vojske, nego i čitav vaš narod. Poverenje koje vam je ukazano morate časno opravdati. Budite marljivi na radu, disciplinovani u svojim jedinicama i udarnici u savlađivanju obuke. Nikada ne zaboravite da ste vojnici Narodno-oslobodilačke armije Jugoslavije i da svuda, na svakom mestu, i u svemu, morate služiti primerom. Sa savezničkim vojnicima, vašim kolegama po rodu oružja, uspostavite i gajite dobro prijateljstvo, kao i zajedničku mržnju prema zajedničkom neprijatelju.

7. Organizujte slušanje radio-emisija »Slobodna Jugoslavija«, Londona i Moskve, kao i izdavanje radio-biltena u potrebnom broju primeraka za sve naše avijatičare. Sve naše publikacije koje izlaze u zemlji — slaćemo vam redovno.

8. Ukoliko budete imali slobodnog vremena i mogućnosti, ispunite priloženi formular³ i pošaljite ga po nekome od drugova koji se vraća u domovinu.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

16-111-1944 godine

³ Redakcija nije uspjela pronaći taj formular.

[^] BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUŠA NOVJ DA BRITANSKOJ VOJNOJ MISIJI OPOZVANOJ IZ ŠTABA DRAŽE MIHAILOVIĆA ONE-MOGUĆI RADIO VEZE I KONTAKT SA STANOVNIŠTVOM¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU •
50

Dražinim Englezima² odmah oduzeti radiostanicu i pre-dati je Hunteru.³ Dalje onemogućiti svaku vezu sa stanovništvom i primanje pošte. Preduzimamo mjere da se evakuišu. Inače postupajte sa njima pristojno.

16-111-1944
primljeno u
Kolašinu

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan maštilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/1—2, k. 394.

² Odnosi se na pripadnike bivše britanske vojne misije koji su i posle napuštanja Draže Mihailovića nastavili da se povezuju s četničkim elementima i da im pružaju podršku. Potpuniye o njima vidi primeđbu 2. uz dok. br. 3.

³ Antoni Hunter, britanski major, šef Anglo-američke vojne misije pri Štabu 2. korpusa NOVJ.

BR. 116

**PORUKA DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI
OBLASNOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU OD 16. MARTA
1944. SEKRETARU OBLASNOG KOMITETA DA SE UBUĐUĆE
SA ZBEGOM NARODA NE EVAKUIŠU LICA KOJA SU NE-
PRIJATELJSKI RASPOLOŽENA PREM1 NOP-u, JER PRILA-
ZE ČETNICIMA¹**

Redn broj	s D	sat, pre daje	•dS Ч ft	SADRŽAJ	u TM S š a m3 u 2 S C W O C Bu
82.	16.11.44. 8.45	.	g o š л л <л	Br. 82, 163. Drugu Vicku, Sar- delić se vratio iz Afrike. ² Sve sumnjive ustaše i četnici ko- je smo evakuirali sa zbje gom prišli četnicima. U buduće sa zbje gom ne šaljite ni jednog sumnjivog i neprijateljski ra- spoloženog čoveka. Za njih napravite konc. logor. ³ čeco.	110 —

² Mirko Sardelić je tamo išao radi obilaska zbega naroda, srneštenog u bivšem engleskom vojnom logoru u El šatu.

³ Koncentracioni logor nije formiran, već je pojačan politički rad masovnih društveno-političkih organizacija NOP-a. Tim radom su postignuti primerni rezultati, jer su kasnije takva lica prišla NOP-u i ne retko uticala na svoje bližnje, koji su se odranije nalazili u inostranstvu, da pridru NOP-u.

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA JE ORJENSKI BATALJON UPUĆEN U PRAVCU BOKE KOTORSKE I DA JE IMENOVAN KOMANDANT 3. SANDŽAČKE PROLETERSKE BRIGADE¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU —
31

Orjenski² bez zadržavanja upućen u Boku.

Znaci su za ruske avione.³

Za k-data Treće brigade⁴ postavljamo Halila Hadžimurtezića.

16-111-1944

primljeno u 16.30^h

Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/2—2, k. 394.

² Reč je o Orjenskom bataljonu. On je nastao od ranijeg Orjenskog NOP odreda, formiranog septembra 1943. u Vipavskoj dolini od interniranog ljudstva Boke Kotorske i okoline koje je posle kapitulacije Italije pobjeglo iz italijanskih zatvora i koncentracionih logora severne Italije. Odred je prebačen u Dalmaciju i nekoliko meseci je dejstvovao u sastavu 19. NO divizije. Potpunije o tome vidi tom V, knj. 23, dok. br. 24, knj. 24, dok. br. 2, 14, 20, 31 i 32; tom VIII, knj. 1, dok. br. 137, 162 (radiograme br. 289 i 330), 163 (radiograme br. 241 i 242) i 190 (radiograme br. 203, 223, 292 i 13).

Posle ulaska u sastav Primorske operativne grupe 2. korpusa, Orjenski bataljon je popunjen i krajem marta 1944. preimenovan u 2. bokeljski bataljon, a 3. oktobra je ušao u sastav 1. bokeljske brigade, kao njen 2. bataljon (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 77, 119 i 122; tom IV, knj. 22, dok. br. 32).

³ Te znake za raspoznavanje dostavio je Vrhovni štab 12. marta Štabu 2. korpusa (vidi dok. br. 147). U vezi s njima, Štab 2. korpusa je 13. marta poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

- »V. Š. ⁴⁰ d d d
²⁹

Major Hunter je dobio druge znake. Javite kojim znacima da se služimo. Uredite to sa Maklinom. Javite nam hitno.
13. III 1944 god.

Peko

predato u 10.05^h

Kolašin« (vidi AVII, reg. br. 7/5—2, k. 394).

⁴ Reč je o 3. sandžačkoj proleterskoj brigadi.

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA DELOM SNAGA SADEJSTVUJE SA UDARNOM GRUPOM DIVIZIJA PRI NJENOM PRELASKU PREKO REKE LIMA¹

[Od VŠ]

II. KorpUSU 332

Moračina Grupa³ vodi borbe na Limu.⁴ Četnici i nedieevci otežavaju prelaz.⁵ Nemci aktivni iz Pljevalja.⁶ Potpomognite Moraču u prelazu.⁷

16-111-1944 god.
primljeno u 16.35^h
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, cirilicom) u AVII, reg. br. 9/2—2, k. 394.

² Označen je samo broj grupa u radiogramu.

³ Odnosi se na Udarnu grupu divizija NOVJ. Sačinjavale su je: 2. proleterska (sastava: 2. srpska proleterska, 4. crnogorska proleterska i 3. srpska NOU brigada) i 5. NOU divizija (sastava: 1, 4. i 10. krajiška NOU brigada). Milutin Morača je bio komandant 5. NOU divizije i ujedno komandant Udarne grupe divizija, jer je Štab 5. NOU divizije, po naređenju Vrhovnog štaba, bio Štab Udarne grupe divizija (vidi dok. br. 78).

⁴ Posle neuspelih pokušaja 2. srpske proleterske brigade da savlada otpor jakih neprijateljevih snaga i forsira Lim uzastopno noću 6/7, i 7/8. marta kod Rudog i noću 9/10. marta kod sela Ustibara, blizu Rudog (vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150), 1. krajiška NOU brigada je noću 14/15. marta uspjela da delom snaga forsira Lim kod sela Setihova i odbaci četničke delove. U toku prepodneva 15. marta tu je cela ova brigada prešla na desnu obalu Lima i nastavila prodor u pravcu sela Ravanaca, gde je razbila Rogatičku i Srebreničku četničku brigadu. U poslepodnevnim časovima je na istom mestu prešla i 4. krajiška NOU brigada i nastavila nastupanje pravcem selo Oskoruše — Cikote. Do zore 16. marta je na istom mestu prešla glavnina 55. NOU divizije. Taj prodor 1. krajiške NOU brigade je prinudio neprijateljeve snage da napuste Rudo, pa je u zoru 16. marta 3. srpska NOU brigada kod Rudog otpočela prelazak na desnu obalu Lima, a u toku dana preko mosta u Rudom prešli su i svi preostali delovi 5. NOU divizije.

Opisujući forsiranje Lima, Milutin Morača je u svoj Ratni dnevnik 16. marta 1944, pored ostalog, zapisao ovo:

»Prebacivanje jedinica preko Lima, kod Setihova, bilo je vrlo teško: sporo se prelazila rijeka, veslača je bilo malo, a teren kuda se prilazilo rijeci bio je vrlo težak. Može se reći da je ova operacija bila jedna od najtežih u dosadašnjim pokretima i borbama divizije. Međutim, raspoloženje boraca bilo je vrlo dobro i oni se nisu žalili ni na šta, premda je bilo i hladnoće i drugog čekanja kod prelaza« (vidi AVII, reg. br. 2—1, k. 2015, str. 18).

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI OBLASNOM KOMITETU KP HRVATSKE ZA DALMACIJU SVETISLAVA STEFANOVIĆA I INSTRUKTORA CENTRALNOG KOMITETA KPJ MILENTIJA POPOVIĆA OD MARTA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O POTREBI DA SE POD JEDNIM RUKOVODSTVOM OBJEDINE PREDSTAVNIŠTVA, USTANOVE I JEDINICE NOV I POJ NA TERITORIJI JUŽNE ITALIJE¹

Zdravo, druže Marko, deset dana kako se nalazim u Italiji.² Došao sam radi obilaska organizacija u našim ustanovama. U vezi s vašim ukazivanjima [u pogledu] našeg odnosa prema

⁵ Odnosi se na Višegradsku četničku brigadu, Drinski četnički korpus i kvislinški 5. puk Srpskog dobrovoljačkog korpusa (dalje: SDK). Kasnije su tu prispeli i četnički odredi pod komandom Pavla Đurišića. Udarne grupe divizija savladale su otpor tih snaga i, posle odlučnih borbi u toku 16. i 17. marta kod sela Bijelog Brda i sela Strbaca, odbacila Višegradsku četničku brigadu, Drinski četnički korpus i 5. puk SDK u pravcu Višegrada i Dobruna, a odred Pavla Đurišića u pravcu Rače (gdje im je pritekao u pomoć Zlatiborski četnički korpus). Potpunije o tome vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150 i 155, knj. 21, dok. br. 96.

⁶ Odnosi se na delove 3. puka »Brandenburg«. Oni su (s četnicima) 5. marta napali 2. srpsku proletersku brigadu na sektoru selo Gornje Krče — planina Gradina, a 8. marta (s jednim bataljonom 5. puka SDK, četničkom Pribojskom brigadom i delovima legije »Krempler«) na grebenu planine Biča (kod Priboja) 4. crnogorsku proletersku brigadu. Oba neprijateljeva napada su odbijena. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150; tom III, knj. 7, dok. br. 96 i 108; knj. 10, dok. br. 25; Hronologiju NOB-a, str. 714.

⁷ Da bi olakšala nastupanje Udarne grupe divizija NOVJ, 37. NOU divizija je delom svojih snaga već bila ispoljila dejstvo u pravcu Pljevalja i srednjeg toka Lima (vidi tom I, knj. 16, dok. br. 130, 133, 134 i 135; tom III, knj. 7, dok. br. 108). Međutim, to je bilo nedovoljno, pa je Štab 2. korpusa, u vezi s naređenjem Vrhovnog štaba, 16. marta postavio konkretne zadatke 37. NOU diviziji, zahtevajući njeno jače angažovanje (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 110). Postupajući po tom naređenju, glavnina 37. NOU divizije vodila je od 20. do 27. marta oštre borbe protiv nemačkih i četničkih snaga na komunikacijama Pljevlja — Prijepolje i Prijepolje — Brodarevo. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 16, dok. br. 136, 139 i 141; tom III, knj. 7, dok. br. 125.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 4894/11, 2—60 (44).

Na izveštaju nema datuma, ali se po njegovoj sadržini, povezujući je s datumom dolaska dr Vladimira Velebita u Drvar (17. marta) i sa dokumentima koji se pominju u 2. i 7. primedbi uz ovaj dokumenat, može zaključiti da je pisan oko 16. marta 1944. godine.

² Svetislav Stefanović (delegat Centralnog komiteta KPJ pri oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju) došao je u Bari početkom marta (vidi AVII, reg. br. 12/7—1, k. 2073: knjigu primljenih i poslatih depeša Delegacije NOVJ u Bariju, poslati radiogram br. 79 od 14. marta).

saveznicima³ uputili smo jedno cirkularno pismo⁴ i pored ostalog ja i Milentije⁵ smo obišli naše ovde ustanove, preneli im direktive i pomogli u njihovom radu uopšte. Ja sam takođe obišao i 4 naša logora za zbjeg.⁶ Još mi je ostala bolnica u Grumo i nju ću obići sutra i onda se vraćam na Vis.⁷

Ovo Ti pismo pišemo na brzu rutku Milentije, Vlatko i ja. Vlatko će Te o svemu usmeno obavestiti o svim stvarima o kojima smo zajednički diskutovali kao i o našem mišljenju šta sve treba preduzeti da bi se mnoge manjkavosti u dosadašnjem radu uklonile i naš rad ovde bolje, pravilnije i uspješnije razvijao.

1. Skoro cdlokupan rad ovde u Italiji treba *centralizovati*, povezati u licu jednog jačeg političkog i vojničkog lica kao naredbodavca. Odsustvo takvog lica sada odražavalo se na rad. Odlaskom Vlatka mi takvo lice ovde nemamo,⁸ a po našem mišljenju *Miloje na toj dužnosti neće* [moći] *da odgovori*.

2. Kao što i sam znaš, ovde se vremenom stvorilo dosta ustanova. Kod njih postoji tendencija za samostalnošću, što se loše odražava na rad kao celinu, naročito prema saveznicima. Zbog toga je potrebno i tu da postoji *jedno lice* koje će rad svih tih ustanova povezivati, kao što je rečeno pod 1.

³ Reč je o instrukciji Centralnog komiteta KPJ od 30. januara 1944 (vidi dok. br. 1).

⁴ Redakcija ga nije uspela pronaći.

⁵ Milentije Popović. Tada je bio instruktor Centralnog komiteta KPJ za jedinice i ustanove NOV i POJ koje su se nalazile u južnoj Italiji.

⁶ To su bili sabirni centri u koje je privremeno smešten zbeg naroda pre upućivanja u El šat.

⁷ Svetislav Stefanović je 18. marta radiogramom izvestio sekretara Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju Vicka Krstulovića da na Vis dolazi 20. marta (vidi AVII, reg. br. 12/8—1, k. 2073: knjigu primljenih i poslatih depeša Delegacije NOVJ u Bariju, depešu br. 87 od 18. marta 1944.).

⁸ Dr Vladimir Velebit je pozvan da dođe u Vrhovni štab radi odlaska na novu dužnost. On je u Drvar prispeo 17. marta i tu se zadržao skoro mesec dana. Za to vreme utanačene su pojedinosti u vezi s pozivom kojim se vrhovni komandant savezničkih snaga za Sredozemlje general Henri Vilson obratio vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu, izražavajući želju da se u Vrhovnu komandu savezničkih snaga za Sredozemlje uputi vojna misija NOVJ. Vrhovni štab NOV i POJ i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije odredili su sastav te nove Vojne misije NOV i POJ, a ukinuli raniju Vojnu misiju NOV i POJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Srednji istok. Novoimenovana Vojna misija NOV i POJ pošla je iz Drvara za Bari noću 14/15. aprila. To se može zaključiti na osnovu jednog pisma koje je dr Vladimir Velebit 11. aprila poslao maršalu Titu. Tekst koji se odnosi na to glasi:

3. U svim našim ustanovama formirane su part.[ijske] org. sa svojim rukovodstvima i 'biroima. Rad je tek postavljen ali još uvek sa dosta slabosti i nedostataka. Oseća se potreba da jedan član Oblasnog ili jedan drug koga bi Vi odredili bar za jedno izvesno vreme bude stalno ovde i direkno rukovodi ovim organizacijama.

4. Kod naših drugova, pa čak i ustanova, još uvek se oseća »partizanština« u radu, koja se negativno odražava na naš pravilni odnos prema saveznicima. Mi smo protiv ovog povelj borbu. Vlatko će te detaljnije informisati.

5. Za uspešno odvijanje poslova, potrebno je regulisati odnos saveznici — *Smodlaka prema Misiji* i ostalim ustanovama.

Šaljem Ti pismo Ob. kom. u vezi našeg stava prema saveznicima i pismo u vezi s reorganizacijom AFŽ-a.

Sve vas mnogo pozdravljamo

ćeća i Milentije

»11. aprila 1944.

Druže Stari!

1) Brigadir Maclean mi je danas javio da je premešten dan našeg odlaska na 14/15. o.mj., to znači za jedan dan ranije nego što sam te izvestio jučer.

2) U vezi s tim on želi da priredi oproštajnu večeru sutra 12. o.mj, navečer i moli za listu lica koje može pozvati. Lista se nalazi kod tebe, pa te molim da je pošalješ.

3) Englezi mole za dozvolu da pošalju trojicu oficira u Sloveniju kod štaba VII. korpusa, ...

Vlatko«

(vidi AVII, reg. br. 7 — 1/I, k. 15). Misija je 17. aprila nastavila put za Alžir (vidi AVII, reg. br. 32—3, k. 78: izveštaj člana te misije dr Mata Jakšića od 14. maja 1944. predsedniku NKOJ-a).

BR. 162

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. MARTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE DA SE DO KRAJA MARTA 1. PROLETERSKA BRIGADA PREBACI NA SEKTOR MRKONJIC-GRADA A 13. PROLETERSKA BRIGADA »RADE KONCAR« NA SEKTOR TRAVNIK — JAJCE'

17-11-7,40 [1944]

Od VŠ

№ 3 2

I

Vašoj Trećoj naredili da se prebaci na sektor Glamoča kao rezerva Trećoj ličkoj na pravcu Livno.²

17-11-7,40

II

№ 33

Sa vašom Prvom prebacite se do kraja ovog meseca na sektor Mrkonjić.³ Pokret najdaljih delova započeti odmah ne zamarajući ljudstvo. Sektor Mrkonjić držaće V Korpus.

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleTERSKE divizije, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 28/8—12 i 28/9—12, k. 712 B.

Štab 1. proleTERSkog korpusa NOVJ takođe je od Vrhovnog štaba primio identičan radiogram. Redakcija ga nije pronašla, a nije pronašla ni knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleTERSkog korpusa i Vrhovnog štaba ali se iz knjige primljenih i poslatih depeša štaba 1. proleTERSkog korpusa i potčinjenih mu divizija (nalazi se u AVII, reg. br. 27/110—1, k. 372) vidi da je takav radiogram postojao, jer je štab korpusa poslao sledeći radiogram 1. proleTERSkoj diviziji:

»16.111 — 22^h

Za I div.

Radiogram iz V. Š.

1) Vašoj Trećoj smo naredili da se prebaci na Glamočko Polje, kao rezerva III ličkoj na pravcu Livna.

2) Sa vašom Prvom prebacite se, do kraja ovog meseca, na prostoriju Mrkonjić. U istom roku dovedite vašu Trinaestu na prostoriju Travnik — Jajce. Verovatno je da će se, naknadno, i ona prebaciti zapadno od Vrbasa.

3) O ovom pregrupisavanju obavestite Štab XI divizije.

Koča, Prekaja«

² Redakcija nije uspela pronaći to naređenje Vrhovnog štaba direktno upućeno Štabu 3. krajiške proleTERSKE brigade, koja je tada dejstvovala na sektoru Mrkonjić-Grada. Međutim, postoje dva naređenja koja je Štab 1. proleTERSkog korpusa NOVJ direktno uputio toj brigadi. U njima se sigurno sadrže i svi zadaci koje je Vrhovni štab postavio toj brigadi. Naime, prvim naređenjem, od 16. marta u 22 časa.

Vašu Trinaestu u istom roku dovedite na prostor Ugar — Travnik — Jajce. U izgledu je da će se i ona prebaciti zapadno od Vrbasa.⁴ O ovome [pregrupisanju] izvestite Štab XI Divizije.

Štab Korpusa zahteva da 3. krajiška proleterska brigada (bez jednog bataljona, koji će na prostoriji Mrkonjić-Grada ostati dok ga ne smene jedinice iz sastava 5. korpusa NOVJ) odmah krene na prostor Glamočkog polja, s tim što će po dolasku u Vaganj dobiti dalje direktive (vidi AVII, reg. br. 27/110—1, k. 372: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ i potčinjenih mu jedinica). Drugim naređenjem, 19. marta, toj brigadi se postavljaju konkretni zadaci, a kao najvažniji — da ostvari sadejstvo sa 3. ličkom brigadom 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« na sektoru Šujica — Livno — Glamoč i obezbedi aerodrom na Glamočkom polju (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 102).

Potpunije o dejstvima 3. krajiške proleterske brigade u toku marta na sektoru Mrkonjić-Grada vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 15, 91 i 94, a o njenom prebacivanju, rasporedu i dejstvima po dolasku na prostor Glamočkog polja vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 116 i 145, knj. 24, dok. br. 27.

³ Na karti 1:100.000 piše: Mrkonjić-Grad.

⁴ U duhu ove direktive Štab 1. proleterske divizije izdao je 17. marta potčinjenim jedinicama svoje naređenje (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 89). Postupajući po njemu, štab 1. proleterske brigade, takođe 17. marta, naredio je da 1. i 2. bataljon sa prostora Jošavka — Skatavica krenu u pravcu Skender-Vakufa, a da se 4. bataljon prebaci pravcem Maslovare — Šiprage. Ostala četiri bataljona (3, 5, 6. i bataljon »Garibaldi«) dobili su zadatak da sačekaju na svojim položajima dok ih ne smeni 13. proleterska brigada »Rade Končar« (vidi AVII, reg. br. 10—1, k. 713).

Potpunije o dislokaciji 1. proleterske brigade po dolasku na sektor Mrkonjić-Grada i o njenim dejstvima na tom sektoru u toku marta vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 157; AVII, reg. br. 11—1, k. 713: naređenje Štaba 1. proleterske brigade od 21. marta 1944. o dislokaciji jedinica brigade.

O dotadašnjem rasporedu 13. proleterske brigade »Rade Končar«, o njenoj dislokaciji po dolasku na sektor oko reke Ugara i izvornog dela reke Vrbanje vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 89, 141 i 153.

^ BR. 116

**CIRKULARNO PISMO POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKOG
ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. MARTA
1944. O VAKCINACIJI PROTIV PEGAVOG TIFUSA I O PO-
MOĆI ZUBNOG LEKARA U GARNIZONU DRVAR¹**

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
Br.
17 marta 1944 g.

CIRKULARNO PISMO

Predmet:

- 1) Vakcinacija protiv
pegavca.
- 2) Obaveštenje o pru-
žanju zubno-lekarske po-
moći.

I.

1) Sve ljudstvo vaše ustanove može da se vakciniše protiv pegavca. Vaša ustanova ima da sastavi spiskove onoga ljudstva koje će se vakcinisati. Sanitetsko osoblje vaše ustanove izuzeće, na temelju predloženog spiska, vakcinu od ovog Otsaka, ili će osoblje iz ambulate Pratećeg bataljona izvršiti tu vakcinaciju.

2) Ona lica koja nisu uopšte vakcinisana primiće 3 injekcije u razmaku od 7—10 dana svaku, a ona lica koja su vakcinisana pre 4, 5, 6 meseci primiće 1 injekciju. Ukoliko će se vakcinacija obavljati u ambulanti Pratećeg bataljona, treba da dolaze lica u grupama i da ponesu spisak, jer je to u interesu štednje vremena i sanitetskog materijala.

3) Sa tom vakcinacijom treba požuriti, kako bi se potrebni imunitet stvorio u organizmu još za sezone pegavca.

4) Po primitku ovog cirkulara dostaviti ovome otseku:
a) broj lica koja treba da prime 3 injekcije,
b) broj lica koja treba da prime 1 injekciju,
da bi ovaj Otsak mogao da zadrži potrebne količine vakcine, a da se ostatak što pre preda na upotrebu vojnim jedinicama.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AOIVSVMA, inv. br. 3635—D.

II.

Zapaženo je da se prisustvo zubnog lekara ne iskorištava u onoj meri kako je to poželjno. Napominjemo ponovo da ćemo lekara odmah uputiti u jedinice V Korpusa, čim ustanovimo da u Drvaru *više nije potreban*.

Na znanje, uz potpis:

- 1) Vrhovnom štabu NOV i POJ i Pratećem bataljonu VŠ: **Milorad Janković**
- 2) Svim grupama i licima oko VŠ:
- 3) Ekonomskom otketu VŠ i njegovim podređenim ustanovama: **Miloš Radović**
- 4) Tehničkom otketu VŠ i njegovim podređenim ustanovama: **Puk. ing. Voloda²**
- 5) Otketu VŠ za z. n. i njegovim podređenim ustanovama: **P. Pekić³**
- 6) Oficirima za vezu pri savezničkim vojnim misijama: **Lah⁴; M. Ivanović⁵**
- 7) Komandi područja i njezinim ustanovama na teritoriju Drvara: [...]⁶ *
- 8) Okružnom NOO i njegovim ustanovama na drvarskom teritoriju: **Dragan⁷**
- 9) Okružnom komitetu KPJ — Drvar: V.[...]⁸
- 10) Komandi oficirske škole: **Vlado Dapčević**
- 11) Upravi Višeg partijskog kursa i Upravi radio-telegrafskog i radio-tehničkog kursa: **Slobodan Nakićenović**

S. F. — S. N!

M. P.

Pomoćnik pukovnik
Dr Kraus

'Druže Krausu,

Nama niko ništa nije dao, niti govorio. Znači da je neko napravio propust. Ovaj drug što je potpisao uopšte se kursu nije obraćao.

M. P."

Poz. Pajo¹⁰

² Vladimir Smirnov Voloda

³ Pavle Pekić

⁴ Milan Lah

⁵ Mjiladin Ivanović

⁶ i ⁸ Potpis je nečitak.

⁷ i ¹⁰ Redakcija nije ustanovila prezime.

* Sledeći tekst je dopisan mastiljavom olovkom, latinicom.

¹¹ I tu je otisnut okrugli pečat Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ.

**DIREKTIVA DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI
CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETOZARA
VUKMANOVICA TEMPA OD 17. MARTA 1944. LJUPCU ARSO-
VU DA PREUZME DUŽNOST SEKRETARA 5. OBLASNOG
KOMITETA KP MAKEDONIJE I NASTAVI ILEGALNI RAD
U SKOPLJU¹**

Druže Goce,²

Primili smo tvoja pisma uključivo sa posljednjim tvojim pismom od 12 ov.mj. Sva tvoja pisma dobio sam danas. To je bilo zato što nismo imali vezu sa K.[umanovom] zbog borbi sa dražinovcima.³ Sada je cijelo područje oslobođeno. Dražini oficiri sa oko 60 bandita pobjegli za Srbiju. Ostali četnici (njih oko 800) predali su se ili se pojedinačno još kriju po terenu. To je sjajan uspjeh naše Treće brigade. Njeno prvo krštenje.

Drugi podvig našeg Prvog ohridsko-prespanskog bataljona bio je prelazak preko Bregalnice. Naša vojska prešla je taj teren pod strahovito teškim okolnostima. Samo jedan primer: 62 sata neprekidnog marša i borbe bez odmora itd.

Sada ti ne mogu detaljno odgovoriti jer patrola ide na brzu ruku. Smrt druga Pitu⁴ je nenaknadivi gubitak za našu partiju i za ceo naš narod. Ali valja paziti na jednu stvar. Naši rukovodioci *ne smiju se kretati po gradu a još manje nositi poštu*. Ako rabota ne ide, neka ne ide. Naši rukovodioci se moraju strogo čuvati da ne padnu, pa makar rabota labavo išla. Ovo uzmi dobro na um i čuvaj se!

Mi smo poslali poštu za Skoplje za Pitu. Tu se nalazi »Ilindenski put«,⁵ pismo svim nac. oslob. odborima,⁶ pismo

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AINI, Skoplje. Objavljen je u tomu VII, knj. 3, kao dok. br. 34.

² Ljupčo Arsov Goce. Tada je bio član 5. oblasnog komiteta KP Makedonije.

³ Te borbe su vođene 29. februara 1944. kod sela Sejca i 3. marta kod Novoga Sela (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 24).

⁴ Kuzman Josifovski Pitu

⁵ Organ Narodnooslobodilačkog fronta Makedonije (na Narodnoosloboditelniot front na Makedonija). Naziv mu je bio »Ilindenski pat.« Ovde je reč o trobroju (1—3), s kojim je marta 1944. počeo izlaziti. Izlazio je zaključno sa septembrom 1944. Ukupno je bilo osam brojeva, od kojih je, posle trobroja, sledio jednobroj, a potom dva dvobroja. < (Potpunije o tome vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 8500, str. 620).

⁶ To je pismo predsednika Inicijativnog odbora za sazivanje ASNOM-a Metodija Andonova Centa od 14. marta 1944. U njemu se daje uputstvo o tome kako treba sprovesti izbore za organe narodne vlasti,

svim obi. komitetima,⁷ pismo ljudima iz akcionog odbora,⁸ pismo svim oficirima i podoficirima⁹ i proglas omladine.¹⁰ Pošto je Pitu poginuo,¹¹ to se mijenjaju naše direktive. Ti ostaješ u Skoplju na mjesto druga Pitu. Tvoj zadatak u Skoplju jeste da učvrstiš mjesnu organizaciju. Uzmi Stojana¹² kao sekretara MK. Dalji tvoji zadaci su: 1) Preko MK organizuj NOO za Skoplje. 2) Preduzmi široku mobilizaciju za vojsku i šalji ih preko K.[umanova], 3) Pošalji sve ljude koji dolaze u obzir za Sobranije. 4) Organizuj potpuno odvojene od mjesne organizacije veze sa Prvim oblasnim preko Tetova, sa Drugim oblasnim preko Prilepa, sa Trećim oblasnim preko Velesa¹³ i sa Štipom preko Strumice (Dosta¹⁴). Isto tako učvrsti vezu sa nama¹⁵ preko K.[umanova]. Ove veze shvati kao najglavniji zadatak. Svü poštu od njih šalji meni a svü poštu od mene šalji njima. Zabrani slanje pojedinačnih izvještaja iz pojedinih gradova (napr. Prilep koji šalje izvještaje Pitu). Svaka organizaci-

počev od seoskih i gradskih NOO-a pa do okružnih, kao i uputstvo o izboru delegata za ASNOM. Zatim se insistira na tome da NOO-i postanu istinski organi narodne vlasti, da izvrše najširu mobilizaciju za NOVJ i da joj svestrano pomažu, da vode brigu o svim oblastima narodne privrede, kulture i zdravstva, da prikupljaju podatke o zverstvima okupatora i njihovih saradnika i da izvrše popis stanovništva (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 30).

⁷ Odnosi se na pismo Centralnog komiteta KP Makedonije od 14. marta 1944. U pismu se najpre prenosi sadržina direktive generalnog sekretara KPJ Josipa Broza Tita od 30 januara 1944. o agitaciji i propagandi, a potom se organizacijama i forumima KP Makedonije daju zadaci u vezi sa sprovođenjem izbora za organe narodne vlasti i izbora delegata za ASNOM, kao i s pripremama za ukidanje oblasnih komiteta KP Makedonije, umesto kojih će se obrazovati okružni komitet (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 32).

⁸ Redakcija to pismo nije uspela pronaći.

⁹ Reč je o pismu koje je komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihailo Apostolski marta 1944. uputio oficirima i podoficirima bivše jugoslovenske vojske (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 31).

¹⁰ Odnosi se na proglas I kongresa Antifašističke omladine Makedonije (Narodnoosloboditelan mladinski sojuz na Makedonija — NOMSM). Njegov tekst se unekoliko razlikovao od prve verzije proglasa koja je već bila objavljena i dostavljena organizacijama na terenu (vidi dok. br. 204). Kongres je održan 22. decembra 1943. u selu Fuštanima (u Meglenu). Prisustvovalo mu je 288 delegata iz svih krajeva Makedonije (vidi Prvi kongres Komunističke partije Makedonije, str. 82, 160 i 165; Hronologiju NOR-a, str. 630).

¹¹ Vidi primedbu 2. uz dok. br. 27.

¹² Krume Naumovski Stojan

¹³ O formiranju oblasnih komiteta KP Makedonije i o područjima koja su obuhvatali vidi primedbu 16. uz dok. br. 27.

¹⁴ Vera Aceva Dosta

¹⁵ Sa Svetozarom Vukmanovićem se tada nalazio deo Centralnog komiteta KP Makedonija i deo Glavnog štaba NOV i PO Makedonije (vidi dok. br. 27).

ja treba da šalje izveštaje svom oblasnom komitetu a ovi treba da šalju svoje izveštaje nama. To znači da obi. komiteti ne treba da šalju svoje izveštaje iz svojih organizacija, nego na osnovu tih izveštaja da pošalju svoje izveštaje o situaciji u cijeloj oblasti.

Drugi i Treći obi. treba da šalju svoje izveštaje drugu Orcetu,¹⁶ od kojega će dobijati detaljnije direktive zbog toga što je on bliži njima.

»Ilindenski put« umnoži i pošalji svim organizacijama. Ako ga ne možeš umnožiti, pošalji samo po jedan primerak. Prevedi i prekucaj pismo svim obi. komitetima i pošalji svakom po jedan primjerak. Pismo svim oficirima umnoži i široko rasturi. Pismo svim nar. oslob. odborima umnoži i pošalji svim organizacijama da ga razdijele nar. oslob. odborima ili ljudima koji treba da uđu u nar. oslob. odbore. Pismo ljudima iz bivšeg akcionog komiteta predaj svakom posebno. Proglas omladine nemoj rasturati, pošto je Orce izdao i rasturio jedan proglas, pa je nezgodno da proglas izađe u dvije varijante. Ukoliko nije rasturen taj Orcetov proglas, onda umnožite i rasturite ovaj.

Mi ćemo nastojati da uspostavimo vezu direktno sa Velesom.

Javi svima rukovodiocima u pozadini da se čuvaju, makar rabota trpjela. U slučaju nemogućnosti opstanka u gradu onda neka izlaze na teren ostavljajući zamjenu u gradu.

Za drugove u zatvoru naknadno ću javiti.¹⁷

17 marta

Pozdrav Tempo

¹⁶ Dobrivoje Radosavljević Orce, instruktor Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije, nalazio se tada u Tikvešu.

¹⁷ Reč je o političkim zatvorenicima u skopskom zatvoru koje su bugarske" okupacione vlasti osudile na dugogodišnju robiju. Njima je Centralni komitet KP Makedonije 21. marta 1944. uputio direktivno pismo (vidi Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, tom VII, izdanje Istorijskog odeljenja Centralnog komiteta KPJ, Beograd, 1951, str. 302—305). Oslobodila ih je 3. makedonska NOU brigada noću 29/30. avgusta 1944 (vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 26).

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA U SABIRNI CENTAR 5. KORPUSA NOVJ UPUTI OSAMDESET BORACA ODABRANIH ZA PREDSTOJEĆI VAZDUHOPLOVNI KURS KOJI CE SE ODRŽATI U SSSR-u¹

o Д	S Q	S Q	rt 2 o	Sadržaj depeše	O g o
1523	17.111	13.55	V.Š.	Za vazduhoplovni kurs u S.S.S.R. na dobrovoljačkoj bazi odaberite najboljih i provjerenih 80 boraca. Nesmiju biti stariji od 22 god. Fizička kondicija mora biti odlična. Treba da bude dobar broj skojevaca. Do kraja marta moraju biti u V. Korpusu.	Fr.
	[1944]				

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatska original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/167—2, k. 119/1. Radiogram istovetne sadržine, sem što je umanjen broj boraca (60) upućen je i Glavnom štabu NOV i PO Slovenije (vidi AIZDG, Ljubljana, f. 41/III).

^ BR. 116

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETO-
ZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 17. MARTA 1944. ŠTABU
2. KORPUSA NOVJ DA JE GRUPA RUKOVODILACA BUGAR-
SKE RADNIČKE PARTIJE (KOMUNISTA) PRISPELA DO
STRUMIČKO-ĐEVĐELJSKOG NOP ODREDA I NASTAVILA
POKRET U PRAVCU TIKVEŠA¹**

[Od Tempa]

II. KORPUSU ³
42

Najhitnije.

Drugovi odozgo² stigli do Struskog part. odreda³ i nalaze
se na putu do 2. Maked. brigade i druga Ljuba.⁴

17-111-1944 god.
primljeno u 14.30¹¹
Kolašin

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 5/19—2, k. 394.

² Odnosi se na grupu bugarskih rukovodilaca sa Blagojem Ivanovim (Kostom) na čelu. Potpunije o njima vidi primedbu 4. uz dok. br. 5.

³ Struški NOP odred nije postojao. Radi se o: Strumičko-Đevđelijskom NOP odred. On je bio u formiranju. Ponekad je nazivan i Plačkovičkim NOP odredom (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 40 — primedbu 7, i dok. br. 49).

⁴ Dobrivoje Radosavljević Ljubo, Orce. On se, sa 2. makedonskom NOU brigadom, tada nalazio u Tikvešu.

BR. 167

OBJAŠNJENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. MARTA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU O KOMPETENCIJAMA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ, POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ I GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE U ODNOSU NA UDARNU GRUPU DIVIZIJA NOVJ¹

Od V.Š.

Partiske organizacije 2 i 5 divizije spadaju pod neposrednu kontrolu P.K. Srbije. Komandu nad obe divizije ima drug pukovnik Morača. On se nalazi pod našom neposrednom komandom sa obe divizije. Sa G.Š. Srbije, on koordinira operacije, a o svemu se sa nama sporazumeva.²

Primljeno: 18-111-44

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5 (44).

² Takvo objašnjenje je upućeno sekretaru Pokrajinskog komiteta na njegovo traženje da se reguliše međusobni odnos i nadležnost Pokrajinskog komiteta i Glavnog štaba NOV i PO Srbije u odnosu na Udarnu grupu divizija NOVJ (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1 (44): knjigu depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, odgovarajući radiogram, jer nema ni broja ni datuma).

^ BR. 116

**NAREĐENJE POMOĆNIKA SEFA SANITETSKOG ODSEKA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. MARTA 1944. REFE-
RENTIMA SANITETA JEDINICA NOV I POJ DA DOSTAVE
PODATKE PO STOMATOLOŠKOJ GRANI O POSTOJEĆEM
SPECIJALISTIČKOM OSOBLJU I MATERIJALU¹**

**SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ**

**San. odsjek
br yjS**

^{BR. 3100}
18 marta 1944 g.

od 26/IIP

REFERENTIMA SANITETA SVIH JEDINICA NOV I POJ

U cilju organizacije zubno-lekarske pomoći drugovima koji imaju bolesne zube, čeljusti i desni, potrebno je sastaviti tačnu statistiku specijalističkog *osoblja* kao i *materijala* koji nam *sada* stoji na raspolaganje.

U tu svrhu pozivate se da nam najhitnije preko štaba svoga korpusa pošaljete podatke po sledećim pitanjima:

Postoji li neka *organizovana zubarska pomoć*?

A. Ako postoji:

1) U kojoj jedinici?

2) Kakav je opseg rada, kakvi se poslovi obavljaju?

3) Tačan popis instrumenata i materijala. (Na pr. 2 dvostrane sonde, dobro ušćuvane; 1 donja molarna klešta; klima-va; 1 klinička (velika) porcija Horward cementa, na 1/4 potrošena itd.).

4) Popis stručnog osoblja [zubarskog]: a) *Liječnika specijalista* — gde se specijalizirao i gde je u građanstvu radio, b) *Zubara i dentista* — škol.[ska] naobrazba, stručna naobrazba, gde je u građanstvu radio, c) *Dentista tehničara*, gde su učili, gde i kada su položili ispite, gde su u građanstvu radili, d) *Zubnih tehničara* (bez ispita za rad u ustima), gde su učili tehniku, da li su gde radili u ustima — i kako dugo.

B. Ako ne postoji organizovana zubarska pomoć:

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 9—8, k. 463.

Kopija originala je objavljena u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR, knj. 1, dok. br. 120.

² Oznake u desnom gornjem uglu su mastiljavom olovkom dopsane u Štabu 5. korpusa NOVJ.

1) Ima li u jedinicama na kakvoj god dužnosti *stručno lice* u smislu prednjih klasifikacija (A) 4). Odgovoriti kao po prednjem [traženju],

2) Ima li negde u ambulantama, apotekama, ekipama itd. ili čak kod pojedinaca (i kao »privatni posed« pojedinaca, koji se ne bave tim specijalno) zubarskog instrumentarija i materijala, koji je tražen i opisan pod A) 3. Odgovoriti kao po prednjem traženju.

Od časa primanja ovog cirkularnog pisma ne sme se takav instrumentarij ili materijal bez znanja Sanitetskog odseka iz jedinice premestiti itd. Upozoravaju se referenti saniteta da će se voditi računa o tome, u kojem su roku sadržaj ovoga cirkularnog pisma izvršili, jer se radi o *hitnoj* stvari.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Pomoćnik — pukovnik
Dr Kraus

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA 3. PREKOMORSKU NO BRIGADU PRIKUPI KAO KOMPAKTNU JEDINICU I U CELINI PREBACI NA OBALU¹

	BB		
	MM		
-6 .	-•a	Depeša	
04x>	3a.5	ft	g* f ^
	Q		1 a, W
235	8.00	Prekomorsku ne delite, ² nego je	M. 71
	19/III	kompletnu uputite na kopno. ³ Mi-	P.C.
	V.Š.	loje će uputiti novo ljudstvo za ar-	R
		tileriju i ostale službe. Ako je ljud-	
		stvo podjeljeno, prikupite ga u bri-	
		gadu.	

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/28—2, k. 2072.

² Reč je o 3. prekomorskoj NO brigadi. Ona je formirana krajem februara 1944. u vojnom logoru NOVJ u Gravini (Italija) od Istrana, Primorskih Slovenaca, jednog bataljona Crnogoraca i izvesnog broja prezdravelih ranjenika NOV i POJ (vidi Hronologiju NOB-a, str. 675). Od njenog ljudstva hteli su štabovi Mornarice NOVJ i 26. NO divizije da izdvoje oko 600 boraca i uključe u svoje jedinice (vidi primedbu 2. uz dok. 146).

³ Treća prekomorska brigada je prebačena iz Italije na ostrvo Vis 6. marta 1944. Pošto su Nemci u martu čvrsto kontrolisali priobalnu zonu, ta brigada je zadržana na ostrvu Visu i uključena u sisitem njegove odbrane. Tu je, 26. juna 1944, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, ušla u sastav 26. NO divizije 8. korpusa NOVJ.

^

BR. 116

PORUKA ČLANA VOJNE MISIJE NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE OD 19. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA, RAVNOPRAVNOM ZAMENOM ZA DRUGE BORCE, IZUZME ARTILJERCE IZ 3. PREKOMORSKE NO BRIGADE¹

•Jo cXx>	5.»Hb « Q n	c3 ^G ® л 3	S a d r ž a j S a t i r ž a j	БД	I TM > u l f t ³ S m O s a .
88.	19.111.44. 14.25	. 6 S ^ 5 m	Br. 88, 19.3. Danas sam naredio da se pošalje dvije stotine vojnika za artiljeriju. ² Uzmite artiljerce iz brigade, ako nijesu rukovodioci, a vratite im isto toliko boraca. Kad pođe brigada na kopno javite. ³ Miloje	90 —	u 3 -g a ^

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/8—1, k. 2073.

² Sto njih je upućeno 21. marta uveče (vidi u navedenoj knjizi depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju poslati radiogram br. 91).

³ Treća prekomorska NO brigada je zadržana na ostrvu Visu i uključena u sistem njegove odbrane (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 52).

BR. 162

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 20. MARTA 1944. ZA FORMIRANJE 39. NO DIVIZIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

**NAREDBA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ**

I. Odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ formirana je XXXIX divizija.²

II. Za komandanta XXXIX divizije postavlja se pukovnik Vojko Todorović, dosadašnji zamenik komandanta IV divizije.

Za politkomesara XXXIX divizije postavlja se drug Niko Jurineić.

Za zamenika komandanta XXXIX divizije postavlja se major Zorić Milan, dosadašnji komandant XIII brigade.

Štab divizije popuniti tako da može odmah pravilno funkcionisati.

Naredba stupa odmah na snagu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

20. III 1944.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL, JUGOSLAVIJE,
M. P. Tito

¹ Original (pisan na memorandumu, mašinom, latinicom) u AVII, reg. br. 21/2—14, k. 459 A.

² U sastav 39. NO divizije ušle su dve u4arne krajiške brigade: 13. i 15. i četiri partizanska odreda: Udarni, Zmijanjski, Banjalučki i Pljevski. Ovaj poslednji je preimenovan u Mrkonjički NOP odred (vidi naredbe Štaba 5. korpusa NOVJ od 26. marta 1944. u AVII, reg. br. 22/1—14, k. 459 A, reg. br. 1—7, k. 1265).

³Š T A B
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 338
Dne 28-11-1944 g.

Naredbom br. 18 formirana
39. Banjalučka divizija,
to u *akta!*

Šef kancelarije
major,
J. Pavić

³ Četvrtasti štambilj Štaba 5. korpusa (ispisan ćirilicom) naknadno je otisnut, a broj delovodnika, datum, četvrta cifra godine i »Str. pov.« dopisani su mastilom. Sve ostalo, sem otisnutog pomoćnog štambilja (na kojem je ispisano »Šef kancelarije major«), dopisao je Jovo Pavić mastilom, ćirilicom.

^ BR. 116

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROŽA TITA OD 20. MARTA 1944. O POSTAVLJENJIMA U ŠTABU 26. NO DIVIZIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

412²

**N A R E D B A
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ**

I. Za komandanta XXVI divizije postavlja se potpukovnik Božo Božović, dosadašnji načelnik štaba VI divizije.

Za političkog komesara XXVI divizije postavlja se Dušan Korać.

Za načelnika štaba XXVI divizije postavlja se major Ante Biočić, dosadašnji načelnik štaba XIX divizije.

II. Potpukovnik Baće Maks stavlja se na raspoloženje Glavnom štabu Hrvatske,³ major Parmač⁴ na raspoloženje štabu VIII korpusa a drug Vojin Popović na raspoloženje Vrhovnom štabu.⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

20 III 1944

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE,

M. P.

Tito

⁶Izdata naredba

br. 14.

aa

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 31—1, k. 15 A.

² Broj je dopisan mastilom u Štabu 8. korpusa NOVJ i označava broj delovodnika pod kojim je naredba zavedena.

³ Makso Baće je dotada bio komandant 26. NO divizije.

⁴ Stanko Parmač je dotad bio načelnik Štaba 26. NO divizije.

⁵ Vojin Popović je dotad bio politički komesar 26. NO divizije. Aprila 1944. je upućen u Oblasni komitet KPJ za istočnu Bosnu (vidi dok. br. 311).

⁶ Oznake posle potpisa dopisane su crvenim mastilom u Štabu 8. korpusa NOVJ.

⁷ Paraf je nečitak.

BR. 162

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. MARTA
1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA BEZ
ODOBRENJA VRHOVNOG ŠTABA NE RASPOREĐUJE U JE
OJŠICE NOVJ AKTIVNE OFICIRE BIVŠE VOJSKE KRALJE
SRPSKE JUGOSLAVIJE I DOMOBRANSTVA KVISLINŠKE NE
IZ ZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE¹**

	S		S)				8
			o		Sadržaj depeše	•=	Q
2	Q	3	O			5	>M
7		ci				fu	Q
M	20.111	09.35	V.Š.		U buduće raspored aktivna -r-		
'	[1944]				cž za bivše jugoslovenske ili	^	
					domobranske [vojske] koji pri-	'g	
					laze nama ne možete vršiti bez	li	
					našeg znanja i odobrenja. Izvje-	f	
					štavajte nas o pristupu ovih ofi-	ra	л -

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, fgmal, (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/170—2, k. 119/1. Naređenje slične sadržine primio je 20. marta 1944. i Glavni štab NOV i PO Slovenije (vidi AIZDG, Ljubljana, f. 41/HI, radiogram br. 26).

² Na osnovu teksta naređenja primljenog u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije (koji je takođe na nekoliko mesta nejasan) moglo bi se utvrditi da su u poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela proći, prethodne dve reči glasile: aktivnih oficira.

**OBAVEŠTENJE PREDSEDNIKA ZAKONODAVNE KOMISIJE
PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a MOŠE PIJADE OD 21. MARTA
1944. POTPREDSEDNIKU NKOJ-a ČLANU TE KOMISIJE ED-
VARDU KARDELJU O RADU NA PROJEKTIMA OSNOVNIH
ZAKONA VRHOVNE VLASTI NOVE JUGOSLAVIJE I PRED-
LOG DA SE ONI ŠTO PRE RASPRAVE, SANKCIONIŠU I
OBJAVE¹**

Dragi Bevc,

Šaljem ti što sam — uz upotrebu pune pare — mogao da svršim. Mnogo sam te proklinjao što si mi ostavio onu talijansku stvar:² bilo je tako malo vremena da se fizički nije dalo nešto pošteno³ napraviti. Tako sam uradio onako kako ćeš viditi iz priloga.⁴ Quintu⁵ sam napisao samo pismo, upotrebivši tvoj početak, a ostalo našim delegatima, opet upotrebivši više tvojih tačaka. Ja sam, dakle, samo imalo razradio pitanje »priključenja«. Šaljem ti prepiše da znaš šta sam uradio. Drukcije i bolje nisam za ovo malo vremena mogao.

Što se tiče zakonodavstvenog posla, držim da će ti pomalo imponovati — bar po kvantitetu. Meseci su prošli, a da nisam bio u stanju da skiciram nešto pošteno.⁶ Neke sam stvari preradio nekoliko puta. Ali čim je došao rok da se stvari svrše i došla situacija koja pretskazuje skoro priznanje, pa prema tome i veliku potrebu za ovim osnovnim stvarima organizacije vrhova vlasti i njenih osnovnih organa, odmah je išlo lako. Ispalo je tako da su najbolje one stvari koje sam napisao sada, bez ranijih projekata. Najstarija stvar među njima — deklaracija o narodnoj vlasti — čini mi se i -najslabija.⁷

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6750/11, 4—10 (44).

² Reč je o pismima koja je trebalo u ime Centralnog komiteta KPJ napisati delegatu Centralnog komiteta KP Italije Umbertu Masoli Kvintu i delegatima Centralnog komiteta KP Slovenije Lidiji Šentjunc i Alešu Bebleru.

³ i ¹ Smisao je: temeljito.

⁴ Te priloge redakcija nije pronašla.

⁵ Umberto Masola Kvinto

⁷ Redakcija nije pronašla te prve tekstove koje je Moša Pijade pripremao kao projekte odluka Predsedništva AVNOJ-a. Pronašla je samo nekoliko onih koje je on kasnije napisao. To su: Projekt Odluke o imenu države i o državnom grbu Federativne Republike Jugoslavije od 27. marta 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18433); Projekt Zakona o ustrojstvu i poslovanju AVNOJ-a i nacionalnih veća federalnih država u sastavu DFJ od 9. aprila 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18429/X1,

Držim da sam u osnovi uspeo i da sve te stvari predstavljaju dobru celinu. Mnogo mi je potstreka dalo i konkretno izgrađivanje vlasti ovde u Sloveniji, a ukoliko sam video iz »Vijesnika« i »Naprijed« i u Hrvatskoj. Za sve te odluke situacija je toliko zrela da njihovo donošenje više ne bi smelo da se odlaže. Njihovo objavljivanje što pre imaće vrlo veliki politički efekat u zemlji i u inostranstvu.

Samo mi je — razume se — krivo što i ja ne putujem sa ovim stvarima. Pokušao sam da pišem obrazloženje za neke odluke, ali je ispalo suviše dugačko; ako stignem pre nego što pođe pošta, pokušaću još jedanput. Ali to može biti samo kratko obrazloženje za objavljivanje uz odluke, a ne može biti detaljno obrazloženje raznih stvari, pojedinih tačaka, formulacija, termina.

Jednu grupu sačinjavaju odluke:

- 1) Deklaracija AVNOJ-a o narodnoj vlasti
- 2) Odluka o ustrojstvu i poslovanju AVNOJ-a i zemaljskih veća
- 3) Odluka o ustrojstvu i poslovanju NKOJ-a i zemaljskih izvršnih odbora
- 4) Osnovna uputstva za ustrojstvo i poslovanje N.O. Odbora
- 5) Izborni red za izbor narodnih predstavnika u organe narodne vlasti.

Naročito 2 — 5 sačinjavaju potpunu celinu.

Mislim da sam došao na najsretniju misao kad sam u Odluku o ustrojstvu i poslovanju AVNOJ-a uneo i zemaljska veća, a u Odluku o NKOJ uneo zemaljske vlade.

Isto sam tako, mislim, dobro uradio što sam izbacio izborni red iz Odluke o N.O. odborima i dao ga zasebno, tako da obuhvata izbore od seoskog NOO-a do AVNOJ-a.

Mislim da sam u svemu bio apsolutno realan i da sam uzeo u obzir sve što se u današnjoj situaciji mora uzeti u obzir. Sve te odluke više-manje potvrđuju stvarno stanje stvari. Ono malo što anticipiraju biće vrlo skoro isto tako stvarnost.

1—10); Projekt Zakona o ustrojstvu i poslovanju narodne vlade DFJ i izvršnih odbora veća federalnih zemalja u sastavu DFJ od aprila 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18447) XI, 1—42); Projekt Zajedničke deklaracije AVNOJ-a i predsedništava zemaljskih antifašističkih veća narodima Jugoslavije, o osnovnim pravima nacija i građana DFJ, od 11. aprila 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18445). Njihovi tekstovi se uneholiko razlikuju od prvobitnih verzija, jer ih je Pijade pisao posle 23. marta 1944. tj. posle prijema poruke predsednika NKOJ-a Josipa Broza Tita o ustanovljenju državnog grba nove Jugoslavije.

Tako držim da [se] odluke čvrsto temelje na stvarnosti i da u njima nema ničeg »aus der Luft gegriffen.«⁸

Razume se da bi prvo trebalo objaviti Deklaraciju. Njeno objavljivanje imaće posebno jak politički efekt u zemlji i na polju. Posle ovih drugih odluka koje sam napisao jfoslednjih dana nekako mi Deklaracija ne izgleda mnogo lepa, neki joj vrug fali. Pokušaću do polaska kurira — imam celi dan na raspoloženju, — da je preradim. Čini mi se da treba da je svečaniya, da ima manje abzaca, da bude celovitija i manje rascapkana.

Kao što ćeš videti iz upustva za N.O. odbore, potpuno sam usvojio tvoje sreske i okružne n.o. skupštine, dodavši im i oblasne. One će trebati u Hrvatskoj svakako; možda i u Srbiji ukoliko u njen sastav uđu Vojvodina i Sandžak. Pa pošto sam usvojio tvoje gledište, dužnost ti je da ga i dobro braniš. Potpuno se slažem s tobom da bi to imalo veliki efekt u narodu, a i izvan zemlje.

Formulaciju da »sva vlast pripada NO odborima« izbacio sam iz upustva za NO odbore. Ali nisam je još izbacio iz Deklaracije. Ako je naučno pogrešno reći »narodu«, i ovo je isto tako pogrešno«. Sovjetski ustav kaže da sva vlast pripada radnom narodu, a da su sovjeti politička osnovica te vlasti radnog naroda, tj. sovjetske države. Bez obzira na naučnu netačnost, mislim da bi u Deklaraciji trebalo kazati da sva vlast pripada narodu. Ta naučna »netačnost« ima u ovoj situaciji i na ovom stupnju razvoja da odigra svoju ulogu. Zar mi i onako ne govorimo jednako: narodna vlast, [narodna] prava, istinska narodna vlast. Zašto se ono što je rečeno ovde u pridevu, ne može tamo da kaže imenicom? U svakom slučaju ne bih bio za to da u Deklaraciji ostane besmislica da sva vlast pripada N.O. odborima. Oni su samo organi vlasti preko kojih neko — narod — vlast vrši. Ne može se organ vlasti, predstavništvo »naroda« izjednačiti s »narodom«. »Narod« je suveren, a ne njegovo pretstavništvo, itd.

Pošto su odluke 2 — 5 tesno organski povezane mora se dobro paziti kod svake, ma i najmanje izmene, da se ne stvori nesklad, tj. mora se odgovarajuće tome menjati i u ostalim odlukama. To važi za smisao, a važi i za samu terminologiju koja je kroz te stvari jedinstveno sprovedena.

Osim tih odluka šaljem i projekt Pravilnika za Državnu komisiju⁹ i tri formulara za nju. Mislim da mi je ta stvar potpuno uspela i napisao sam je odjedanput.

⁸ U prevodu znači: uzetog iz vazduha, tj. nerealnog.

⁹ Reč je o Državnoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

Kod imenovanja komisije moglo bi se učiniti tako da NKOJ imenuje predsednika, potpredsednika i sekretara, a da predsednici zemaljskih komisija sačinjavaju ostale članove Državne komisije. Tako bi povezanost bila bolja i ne bi u centru komisije bilo više od 3 čoveka (sa nešto tehničkog osoblja). Treba pronaći neku vrlo zgodnu ličnost za predsednika. Mislim da bi najbolji bio Marko.¹⁰ Bilo bi svakako zgodno da bude Srbin (Srbijanac).¹¹

Da napomenem još jednu stvar u vezi sa zakonima 2 — 5. Rekao sam da je na sklop ovih odluka, odredbe koje su u njih unete, uticalo pored spoljne situacije i sama naša stvarnost, tj. stvarno izgrađivanje vlasti koje se već vrši u pojedinim zemljama, naročito u Sloveniji. Odluke ustvari idu iza tog izgrađivanja, ali omogućuju ispravljanje izvesnih grešaka kod tog izgrađivanja pojedinih zemalja, koje ne dolaze samo otuda što smo uopšte na početku toga rada, u traženju forama organizacije, nego mnogo i otuda što nema iz centra ni najosnovnijih linija i inicijative. Zato se negde u nekoj stvari ode malo u stranu, a negde opet nema dovoljno rada već se čeka šta će od centra doći. Sasvim je prirodno da u našem današnjem zakonodavstvu moramo postupati tako da pustimo da praksa ide ispred pisanja zakona, da ona pronalazi potrebne forme organizacije, da iskustvo radi i prekuva te forme. Ali ipak se, s druge strane, nikako ne može izostaviti da iz centra polaze osnovne linije, inicijativa, koja daje i pravac za dalji razvitak. Naposletku, od velike je važnosti to i radi što većeg jedinstva u svima zemljama u osnovnim stvarima.

20/III.

Dovde sam pisao sinoć. Jutros sam ipak preradio Deklaraciju. Doterao sam je u potpuni sklad sa ostalim odlukama i promenio joj glavu. Iskoristio sam za početak jedno važno mesto iz Titovog referata u Jajcu. Šaljem ti obadve verzije, ali lično smatram da je druga daleko bolja u sadržini i formi.

Sutra, kad ova pošta već bude krenula, nadam se i tvojoj depeši.

Juče smo nad glavom imali borbu američkih bombardera i nemačkih lovaca. Oborena su dva amer. bombardera. Celokupna njihova posada (24 čoveka od kojih je samo 1 ranjen u vazdušnoj borbi) pali su na našu teritoriju.

Da završim ovu »kobasicu«.

¹⁰ Aleksandar Ranković Marko

¹¹ Za predsednika komisije je imenovan dr Dušan Nedeljković.

Priložene odluke, umotane u ovakvu plavu hartiju, su za Tita. Ako je tamo i Frol¹², onda ste tamo vas dvojica od Zakonodavne komisije. Čika Jova¹³ i Rus¹⁴ dobili su takođe sve, pa sam im rekao da dadu svoje primedbe. Po jedan primerak daću Predsedništvu SNOS-a, a šaljem ti sa ovom poštom — na Glavni štab Hrvatske — i po jedan primerak za ZAVNOH, odnosno za Frola, ako je momentalno u Hrvatskoj. Ali, ako on i ne bude u Hrvatskoj, ostavi te primerke Izvršnom odboru ZAVNOH-a. Te su stvari u kovertu adresiranom na Andriju¹⁵, a unutra je objašnjenje za Andriju.

Šaljem ti i cirkular Sernecov¹⁶, popravljen, ali diskutabel. Jezik je jako rdav, a i terminologija je potpuno netačna: »Zemaljski oslobodilački odbori«, »Finansijska uprava oslobodilačkog odbora«, »Finansijska administracija oslobodilačkog pokreta«, »Pokrajinski narodni odbori«, »Pokrajinski oslobodilački odbori«, »Narodno oslobodilački odbori« (= zemaljska veća), »Pokrajinski novčani zavodi«. Zatim oblik: »Neka povežu . . .«, »Neka raspišu ...«. Onda opet: »Pokrajinske vlade« itd.

Dakle, kad se prvo ispravi sadržina toga akta, mora se onda doterati jezično i terminološki.

Što se tiče jezika, odluke koje sam ja projektovao sve su pisane na srpskom, a prevode neka dadu ostali kad budu definitivno gotove.

Projekt za Povereništvo unutr. poslova nisam stigao dovršiti. Poslaću ga — ili radije poneću ga sobom.

Projekte ostalih poverenika imate sa sobom, a ja šaljem samo Sernecov. Sernec kaže da se kod tebe nalazi jedan raniji njegov raspis o valutama, od koga on više nema primerka.

S drugarskim
pozdravom
Moša

¹² Frane Frol je istovremeno bio još i član Predsedništva AVNOJ-a i poverenik za sudstvo u NKOJ-u (vidi knj. 11, priloge br. 18 i 22).

¹³ Odnosi se na dr Ivana Ribara, predsednika Predsedništva AVNOJ-a.

¹⁴ Josip Rus, potpredsednik Predsedništva AVNOJ-a.

¹⁵ Andrija Hebrang je bio član Predsedništva AVNOJ-a i potpredsednik ZAVNOH-a.

¹⁶ Inž Dušan Sernec bio je poverenik za finansije u NKOJ-u.

**ZAJEDNIČKO OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG
KOMITETA KPJ SVETISLAVA STEFANOVIĆA I SEKRETA-
RA OBLASNOG KOMITETA KP HRVATSKE ZA DALMACIJU
VICKA KRSTULOVICA OD 21. MARTA 1944. VRHOVNOM
ŠTABU NOV I POJ I CENTRALNOM KOMITETU KPJ O RAZ-
LOZIMA BORAVKA SEKRETARIJATA BIROA OBLASNOG
KOMITETA NA OSTRVU VISU'**

21/III

V.Š. za druga Marka

Naš sekretarijat boravio je na Visu iz ovih razloga: Pru-
žili smo neophodnu pomoć u formiranju i učvršćenju Mornari-
ce. Direktno smo pomogli XXVI Diviziji koja je nakon ozbilj-
nih udaraca u Makarskom primorju² i Korčuli³ bila u raspada-

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KP Hr-
vatske za Dalmaciju, original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beo-
grad, reg. br. 20797.

² Odnosi se na borbe u Makarskom primorju i njegovom zaleđu
od 14. do 16. novembra 1943. Tom prilikom se, u dva pokušaja, nije uspe-
lo raskinuti обруч jakih nemačkih snaga (iz sastava 118. lovačke i 7.
SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen«) na Biokovu,
pa su se Štab 26. NO divizije, sa 1. dalmatinskom NOU brigadom
koja je tada bila u sastavu 9. NO divizije i svojom 11. dalmatinskom
NO brigadom, kao i 9. dalmatinska NO brigada 9. NO divizije, Mosor-
ski NOP odred i delovi Neretvanskog NOP odreda, noću 16/17. novem-
bra, plovrim sredstvima 4. pomorsko-obalskog sektora Mornarice NOVJ,
prebacili na srednjodalmatinska ostrva. Kasnije su se 9. NO brigada,
Mosorski NOP odred i delovi Neretvanskog NOP odreda prebacili na
kopno (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 76 i 134; tom VIII, knj. 1, dok.
br. 95, 110, 111 i 163), a 1. dalmatinska NOU brigada je ušla u sastav
26. NO divizije, jer je njena 13. dalmatinska brigada noću 18/19. janu-
ara bila prebačena na obalu (vidi tom IX, knj. 5, dok. br. 111 i 147).
Potpunije o tim borbama vidi tom V, knj. 21, dok. br. 152, knj. 22,
dok. br. 134; tom VIII, knj. 1, dok. br. 83, 84 i 163.

³ Reč je o nemačkom desantu s poluostrva Pelješca na ostrvo
Korčulu. Izveli su ga 22. decembra 1943. puk nemačke 118. lovačke di-
vizije i Obalski lovački bataljon »Brandenburg«, podržani delovima
668. artiljerijskog puka, jednom četom tenkova, jakim vazduhoplovnim
i pomorskim snagama. Ostrvo su branili 13. dalmatinska NO brigada
26. NO divizije, 1. prekomorska NO brigada i Korčulanski NOP od-
red, a noću 23/24. decembra pritekla su im u pomoć i dva bataljona
1. dalmatinske NOU brigade 9. NO divizije sa ostrva Visa. Borbe su
vođene do 24. decembra. U toku njih je 13. dalmatinska NO brigada
razbijena: imala je 525 izbačenih iz stroja, tj. više od polovine ukup-
nog njenog sastava je poginulo, ili bilo ranjeno i zarobljeno pa odmah
streljano, ili se, pak, raštrkalo po ostrvu i sakrivalo. Takođe je 1. pre-

nju. Gubitkom Korčule, Hvara i Brača⁴ u štabovima zavlada psihoza napuštanja i posljednjeg otoka Visa. Tim bi bio onemogućen opstanak Mornarice u našim vodama i prekid direktne značajne veze sa Saveznicima. Mi smo odlučno stali na stanovište obrane Visa i u tom pravcu kod štabova i [na] ostalim poljima poduzeli potrebne mjere za usvajanje ovoga. Gubitkom otoka trebalo je u najtežoj situaciji hitno izvući zbjeg, organizovati ga da nas vani dostojno reprezentira i podstiče kod Saveznika autonomiju i pomoć. U Italiji broj naših ljudi i ustanova stalno u porastu, a time i sve složeniji problemi, koji bez naše direktne pomoći ne bi mogli biti riješeni pravilno i na vrijeme. Bila je nužna intervencija radi pravilnog odnosa Misije⁵ prema dr. Smoldaki⁶ i Saveznicima.

Potrebna je bila neposredna intervencija i pomoć radi pravilnog odnosa štabova i organizacija prema Saveznicima, radi produbljivanja saradnje i veće pomoći vojsci i narodu.

Zbog situacije u Dalmaciji jedino na Visu može da djeluje Agitprop, štamparija i kursevi. Sa Visa bilo je moguće rukovoditi skoro svim okružjima. Tačno je da nismo mogli dati jaču pomoć korpusu⁷, koji je daleko. Nakon vašeg ukazivanja poslali smo korpusu Stevu⁸, Kadijevića⁹, Fiću¹⁰ za kurseve, dio tehnike sa 1 članom komisije Agitpropa i kult.-prosvj. grupu. 3 do 4 člana našeg biroa stalno su na terenu.

Odlaskom uz korpus¹¹, isti će dobiti pomoć, ali veze sa organizacijama na terenu biti će otežane, a neke i prekinute.

komorska NO brigada pretrpela velike gubitke: oko 300 poginulih i ranjenih. U tim borbama je 24. decembra teško ranjen, a sutradan u bolnici na Hvaru i podlegao ranama, komandant 26. NO divizije Nikola (Niko) Martinović, narodni heroj. Preostale snage NOVJ su noću 24/25. decembra i sledećih nekoliko noći prevezene na ostrvo Vis. Potpunije o tim borbama vidi tom V, knj. 23, dok. br. 24 i 57; pukovnik Fabijan Trgo: »Nemačka ofanziva na Makarsko primorje i srednjodalmatinske otoke (oktobar — decembar 1943. godine)«, Vojni istorijski glasnik, br. 5, 1956.

⁴ Na ostrvo Brač su se noću 12/13. januara 1944. iskrcala dva bataljona 738. puka nemačke 118. lovačke divizije (vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 158—161 i 164), a na ostrvo Hvar se noću 19/20. januara iskrcao jedan bataljon istog nemačkog puka. Delovi 26. NO divizije povukli su se na ostrvo Vis' (vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 168 i 169).

⁵ Odnosi se na Vojnu misiju NOVJ pri savezničkoj Vrhovnoj komandi za Srednji istok.

⁶ Dr Josip Smoldaka je tada bio poverenik za spoljne poslove NKOJ-a (vidi knj. 11, prilog br. 22).

⁷ Reč je o 8. korpusu NOVJ.

⁸ Andrija Božanić

⁹ Veljko Kadijević

¹⁰ Filip Bajković Fića

¹¹ Tako piše u originalu, a smisao je: ako Oblasni komitet pođe s ostrva Visa i bude se nalazio tamo gde i Štab 8. korpusa NOVJ.

Mi gubimo rukovodstvo u Italiji¹² i ne možemo pružiti potrebnu pomoć. Prestajemo rukovoditi zbjehom, koji se prebacuje u teškim uslovima. Moramo prestati sa većim djelovanjem Agitpropa, štamparije i kursevima.

Teško nam je ako se ima utisak da je naš boravak na Visu izazvan težnjom za udobnošću.

Molimo vašu odluku¹³.

Istu depešu uputili smo drugu Andriji¹⁴.

Ceća — Vicko

/

¹³ Odnosi se na ustanove i jedinice NOy i POJ u Bariju i južnoj Italiji.

¹³ Odlučeno je da se Sekretarijat Biroa Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju zadrži na ostrvu Visu (vidi AVII, reg. br. 8/32—2, k. 2072: knjigu primljenih i poslatih depeša, Štaba Mornarice NOVJ, radiogram br. 260, od 23. marta 1944).

¹⁴ Andrija Hebrang

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE POVERENIKA NKOJ-a ZA SPOLJNE POSLOVE DR JOSIPA SMODLAKE OD 22. MARTA 1944. DELEGATU CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI OBLASNOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O PREDLOGU DOSTAVLJENOM MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA ODREDI JOŠ JEDNOG NADZORNIKA PREKOOKEANSKE PLOVIDBE JUGOSLOVENSKIH BRODOVA KOJI SU U SLUŽBI SAVEZNIKA'

•s E?	SADRŽAJ	C3 £ g* S
Q ft* 3	- ,	H MO c P,

93. ^ c Br. 93, 22.3. ćeću. Br. 55/44 od 21.3.² Titu
 _o sam uputio ovu depešu: Po naknadno do- „u
 B bivenim obavijestima isrpavljam i dopunju- T3
 m jem moju depešu br. 24¹. Ne admiralitet, već a
 predstavnik britanskog ministarstva ratnog ^
 transporta u Torontu, kao nadležan, pri-
 mio k znanju razvijanje naše zastave na
 parobrodu »Senga«.¹ Isti predstavnik pret-
 hodno konsultovao britanskog admirala.
 Predloženi nadzornik prekoceanske
 plovidbe² ima zadatak da autoritetom Nacio-
 nalnog komiteta nadzire našu plovidbu u
 službi i interesu Saveznika. On bi se kretao
 samo tamo gdje prolaze parobrodi najpri-
 je po Engleskoj, pa po Americi. Pošto naš
 nadzornik ne može ući u Englesku bez do-
 zvole britanskih vlasti, stvar dobija diplo-
 matsko značenje, pa izvolite sam stvoriti od-
 luku hoće li se ili ne uopće postaviti i upu-
 titi u Englesku takav nadzornik. Ako se upu-
 ti, potrebno je poslati dva nadzornika, i
 to uz Dančevića svakako i Jakova Odrljina,
 komandanta baze Monopoli, takođe sa istim
 oficirskim činom kao Dančević. Molim hi-
 tan odgovor⁶. Obavjesti shodno Štab Mor-
 narice. Pošto stvar sada postaje javna, ne-
 ma zapreke da pođe i Odrljin, čija je sarad-
 nja neophodno nužna⁷. Povjerenik Smodlaka

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/8 i 12/9—¹, k. 2073.

² Redakcija nije uspela pronaći radiogram koji je dr Josip Smodlaka 21. marta direktno uputio predsedniku NKOJ-a maršalu Jugo-

^

BR. 116

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. MARTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O USPEŠNIM DEJSTVIMA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ I NJENOM IZBIJANJU NA DONJI TOK REKE UVCA¹

[Od VŠ]

-

II. KORPUSU ⁷⁷
₄₈

Morača se prebacio² i sada je na donjem Uvcu³. Razbio Nedićevce na Limu⁴. Zarobljenici kažu da su Nedićev peti puk,

slavije Josipu Brozu Titu, pa stoga objavljuje prepis radiograma od 22. marta 1944. godine.

³ Redakcija nije pronašla taj radiogram.

⁴ Posada jugoslovenskog preokookeanskog broda »Senga« (od 5.140 bruto-tona) 16. marta 1944, za vreme boravka broda u italijanskoj luci Galipoli, jednoglasno je odlučila da se pridruži NOVJ i da kao najvišu vlast jedino priznaje NKOJ, sa predsednikom maršalom Jugoslavije Josipom Brozom Titom na čelu. Posada je istovremeno britanskom Ministarstvu ratnog transporta postavila zahtev da se ubuduće na brodu vije jugoslovenska nacionalna zastava sa crvenom petokrakom zvezdom (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 38). Zahtevu posade je udovoljeno 17. marta 1944 (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 40). pa je brod istog dana preuzela Baza NOVJ u Monopoliju (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 41).

⁵ Odnosi se na Luku Dančevića, dotadašnjeg političkog komesara Baze NOVJ u Monopoliju.

⁶ Redakcija nije pronašla odgovor predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita.

⁷ Iz radiograma koje su 25. marta 1944. sekretar Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju Vicko Krstulović i delegat Centralnog komiteta KPJ pri Oblasnom komitetu Svetislav Stefanović uputili dr Josipu Smodlaku i Milentiju Popoviću vidi se da se nisu slagali da se komandant Baze NOVJ u Monopoliju Jakov Odrlić upućuje na tu dužnost. Predlagali su da se umesto njega odredi Stanko Pezelj, tadašnji politički komesar luke u Manfredoniji (vidi u knjizi depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju primljene radiograme br. 131, 132 i 134).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/2—2, k. 394.

² Odnosi se na prelazak Udarne grupe divizija na desnu obalu reke Lima. Ovom operacijom otpočinje ostvarenje plana Vrhovnog štaba o postepenom prenošenju težišta dejstava NOVJ u istočni deo Jugoslavije.

³ Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 38, knj. 20, dok. br. 150 i 155.

⁴ Potpunije o tome vidi dok. br. 160, primedbu 4.

četnici i Nemci imali zadatak da očiste Sandžak i Crnu Goru, koje bi poseli nedićevci⁵.

22 - III - 1944 god.
primljeno u 10.10^h
Kolašin

⁵ Ostvarenje toga neprijateljevog plana je omeo prodor Udarne grupe divizija do reke Ibra. Kasnije, 11. aprila, nemačke i četničke snage i muslimanska milicija, jačine oko 5.000 ljudi, uz podršku avijacije, napale su glavninom snaga od Brodareva ka Bijelom Polju i Šahovićima, a delom snaga iz Pljevalja ka Đurđevića Tari, dok su tri dana kasnije, 14. aprila, oko 1200 četnika i delovi 363. puka nemačke 181. pešadijske divizije, uz podršku artiljerije, tenkova i avijacije, pokušali da prodru od Podgorice (sada: Titograd) u pravcu Kolašina. Detaljnije o ovome vidi tom I, knj. 7, dok. br. 38—66, 68—85, knj. 20, dok. br. 150 i 155; tom III, knj. 7, dok. br. 163, 164, 168—176; AVII, reg. br. 2—1, k. 2015: Ratni dnevnik Milutina Morače, sveska II, str. 20.

OBAVEŠTENJE POTPREDSEDNIKA NKOJ-a EDVARDA KARDELJA BEVCA OD 22. MARTA 1944. PREDSEDNIKU NKOJ-a MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA JE IZ SLOVENIJE, S NEKOLIKO ČLANOVA PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a I NKOJ-a, PRISPEO U SEDIŠTE GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE¹

Sadržaj depeše

1359 22.11.19.30 V.Š. Došli smo u Hrvatsku ja, Toša², Sulej-
73 man³, Kocbelc, pop Vlado⁴, Ročko⁶ i Ra-
donja⁷. Ribar⁸, Moša⁹ i Marko¹⁰ ostali
u Sloveniji. Saopći kako dalje. Mi sma-
tramo potrebnim ostati tu nekoliko da-
na zbog odmora i zbog rada sa Hr-
vatima. Za ostalu trojicu smatramo da
je bolje da ostanu izvjesno vrijeme u
Sloveniji, jer je put vrlo težak, a tamo
su obezbeđeni.

Bevc

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/143—2, k. 119/1.

² Todor Vujasinović, poverenik za ekonomsku obnovu u NKOJ-u. Predsedništvo AVNOJ-a imenovalo je NKOJ svojom odlukom od 30. novembra 1943 (vidi knj. 11, prilog br. 22).

³ Sulejman Filipović, poverenik za šume i rude u NKOJ-u.

⁴ Eduard Kocbek, poverenik za prosvetu u NKOJ-u.

⁵ Vlado Zečević, član Predsedništva AVNOJ-a i poverenik za unutrašnje poslove u NKOJ-u. Predsedništvo AVNOJ-a je izabrano na sednici AVNOJ-a održanoj noću 29/30. novembra 1943 (vidi knj. 11, prilog br. 18).

⁶ Rodoljub Colaković

⁷ Radonja Golubović, sekretar Predsedništva AVNOJ-a.

⁸ Dr Ivan Ribar, predsednik Predsedništva AVNOJ-a. On se iz Slovenije (sa Kočevskog roga) vratio u sedište Glavnog štaba Hrvatske, noću 26/27. aprila (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6378/VI, 2—8: radio-gram br. 7, primljen u Vrhovnom štabu NOV i POJ 27. aprila 1944).

⁹ Moša Pijade, potpredsednik Predsedništva AVNOJ-a.

¹⁰ Marko Vujačić, potpredsednik Predsedništva AVNOJ-a.

BR. 162

**UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 23. MARTA
1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA NAJSTROŽE ZABRANJU-
JE RASFORMIRANJE 2. ITALIJANSKE BRIGADE PARTIZAN-
SKE DIVIZIJE »GARIBALDI« I NAREĐENJE DA SE TOJ BRI-
GADI DODELJUJU SAMO ONI ZADACI KOJE JE U STANJU
DA IZVRŠI¹**

Od V.Š.

23 Najstrožije zabranjujem da se talijanska bda ras- 77
jjj formira². Ovo bi bila krupna politička greška u ovom času.
rj944] Dajte toj brigadi zadatak koji ona može izvršiti bez na-
ročite opasnosti³.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/24—8/1, k. 408 A.

² Štab 3. korpusa je 21. marta izvestio da se borci italijanskih
brigada bez borbe predaju neprijatelju, pa stoga namerava da izvrši
reorganizaciju i delimično razoružanje tih brigada (vidi AVII, reg. br.
1/101—2, k. 408 A: knjigu poslatih depeša Štaba i. korpusa NOVJ, ra-
diogram sa 53 grupe). U vezi s tim izveštajem usledilo je naređenje mar-
šala Tita.

³ U sastavu 3. korpusa NOVJ nalazile su se 2. i 3. brigada itali-
janske partizanske divizije »Garibaldi«. Ovde je reč o 2. brigadi, jer
su 3. brigadu, 22. marta, istočno od Rogatice, napale jedinice 1. staja-
ćeg ustaškog zdruga i razbile je. Usled znatnih gubitaka, ta brigada je
rasformirana, a od ostatka je formiran italijanski partizanski bataljon,
koji je, kao 5. bataljon, ušao u sastav 6. istočnobosanske NOU brigade
(vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 66, 121 i 183, knj. 24, dok. br. 168).

Ч Р

^

BR. 116

UPUTSTVO POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR HERBERTA KRAUSA OD 23. MARTA 1944. SANITETSKOJ MISIJI NOVJ PRI SAVEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITALIJI O ŠTAMPANJU STRUČNE LITERATURE, O SARADNJI SA SAVEZNIČKIM SANITETSKIM OSOBLJEM I O RASPODELI SANITETSKOG MATERIJALA PRISPELOG NA OSTRVO VIS¹

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ
Br. si.
23,111 1944.

LEKARSKOJ MISIJI NOVJ²

U Italiji

Dragi drugovi,

1) Potvrđujemo vam primitak izvještaja br. 3 i 4 (br. 14/44, br. 19/44, od br. 30/44, br. 16/44, br. 15/44), zatim primitak pisama: druga Đure³ — Gojku⁴ i Julki⁵, Vite⁶ — nama, nadalje primitak paketa sa primercima »Tekući probi.«⁷.

2) Mi vam ovime ne dajemo odgovor po vašim pitanjima, delomično zato što još nije sve razrađeno (iako pročit.[ano], ali nismo još razgovarali ni sa drugom Vlatkom⁸, a prema tome još nije sazrelo za odgovor) a delomično što ovo pišemo na brzinu. Zato ovako:

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AOIVSVMA, inv. br. 8433-D.

² Zvanični naziv je bio: Sanitetska misija NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji (vidi dok. br. 7; AVII, reg. br. 57—7, k. 13: punomoć vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 9. decembra 1943).

³ Dr Đura Mešterović

⁴ Dr Gojko Nikoliš

⁵ Dr Julka Mešterović

⁶ Vita Cvetković

⁷ Odnosi se na drugo izdanje brošure »Tekući problemi našeg trupnog saniteta«. To je, u stvari, dopunjeni referat koji je dr Gojko Nikoliš podneo 7. avgusta 1943. na konferenciji sanitetskih referenata jedinica NOV i POJ. Referat je, u obliku brošure, prvi put izdao Propagandni odsek Vrhovnog štaba NOV i POJ. Objavljen je u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 95.

⁸ Dr Vladimir Velebit. On je iz Barija 17. marta 1944. došao u Drvar, gde se tada nalazio Vrhovni štab NOV i POJ (vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe, knj. 1, dok. br. 127).

3) Koristimo odmah vašu spremnost da umnožavate materijal, šaljemo: a) »Ranjenik«⁹, b) »Malu medicinsku biblioteku«¹⁰, c) »Novo u razvitku naše sanitetske službe«¹¹, d) »Bilten«¹² br. 1—6, e) »Uputstvo za gradnju vrućih komora i pravilnik za rad dezinfekcione stanice«¹³, f) »Ranj.[enička] karta«¹⁴. O tome umnožavanju: 1) gledajte na svaki način da šampate, bar ono što tražimo, u velikim količinama, a ako to nikako ne ide, onda umnožite na rotu ili kako drukčije u maksimalnom kapacitetu. 2) Nama se poglavito radi o tome da vi udesite da se taj štampani materijal dotura u sve krajeve naše oslob. teritorije. Trebali bi, dakle, »Ranjenika« (štampanog) oko 5000 kom. a izliferovati bi ga trebalo u Istočnu Bosnu, u Crnu Goru, u Srbiju, u Makedoniju, u Centralnu Bosnu, u Sloveniju. »Ranjenik« je štampan u Kranju, u sveukupnom broju 700 kom., pa je razdat svima po malo. Posle su Hrvati umnožili sebi 3000 kom., tako da njima ne treba slati »Ranjenika«. »Malu med. biblioteku« — 5000 kom., izliferovati svukud srazmerno, jer je nigde nema. c) »Novo u razvitku naše sanitetske službe« — 200 kom., izliferovati srazmerno svukuda, vodeći računa da SOVŠ uvek dobije nešto rezerve. d) »Bilten« — 500 kom., štampati ga svih 6 brojeva ujedno. a) »Suve komore i pravilnik« približno koliko i »Ranjenika« i ovo pod d) i e) izliferovati podjednako — srazmerno.

⁹ Pun naziv je »Ranjenik i rane«. To je kolekcija; izašla je samo sveska 1. Izdao ju je Sanitetski odsek Vrhovnog štaba NOV i POJ, umnožen na ciklostilu, a služila je kao bolničarski priručnik (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 1003, str. 80).

¹⁰ To je bila kolekcija koju je izdavao Sanitetski odsek Vrhovnog štaba NOV i POJ. Predviđeno je bilo da izađe šest sveziaka: 1. Zarazne bolesti; 2. Priručnik za Bolničare; 3. Priručnik za četne bolničare; 4. Priručnik za lječarske pomoćnike; 5. Priručnik ratne hirurgije; 6. Osnovi sanitetske taktike (sa medicinskim rečnikom). Prva sveska (Zarazne bolesti) izašla je decembra 1942. u Bosanskom Petrovcu (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 1423, str. 114).

¹¹ Taj članak je prvi put objavljen u »Vojno-političkom pregledu«, br. 7/8 od 1. novembra 1942. Napisao ga je dr Gojko Nikoliš.

¹² Pun naziv je »Lekarski bilten«. Izlazio je u izdanju Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ. Izašlo je svega šest brojeva. Broj 1 je izašao 12. maja 1943. u Žablaku, a svi ostali brojevi su izašli u drugoj polovini 1943. u Jajcu; 10. septembra br. 2; 24. septembra br. 3; 4. oktobra br. 4; 24. oktobra br. 5; novembra (nema datuma) br. 6 (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 2820, str. 204).

¹³ Izdao je Sanitetski odsek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske 1943. u Otočcu pod naslovom »Uputstvo za gradnju vrućih komora« (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 1355, str. 108).

¹⁴ Vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe, knj. 1, dok. br. 134, prilog br. 1.

Molimo vas da na te sve edicije stavite: Izdao Sanitetski otek Vrhovnog štaba, da bi se znalo ko je izdao, a Misija neka stavlja i dalje svoj štambilj ili neka na poledini ili gde je zgodno otisne: štampano u Italiji u nakladi Lekarske misije NOVJ u It.

f) »Ranjenička karta« — 10.000 kom., izliferovati ovako: Sloveniji, Dalmaciji, Ist. Bosni, Centralnoj Bosni, Zapad. Bosni, Crnoj Gori po 1000 kom., Hrvatskoj 3000 kom., Srbiji i Makedoniji 500. Formular priložen.

4) Odgovor na priloženi telegram organizacije »Slobodna Jugoslavija«¹⁵ — nemamo zvanično stanovište naših. Mislimo da uradite sledeće: a) da pomoć primite i da organizujete primanje na sebe svake ovakve pomoći, b) da se partizanske izbeglice obaveste preko svojih N.O.O. da će moći primati tu pomoć samo oni koji su organizovani¹⁶, a naša Vojna misija neka sarađuje s vama u pogledu raspodele te pomoći.

5) Što se tiče naših ranjenika: vodite računa o tome da se prezdraveli što pre vraćaju u borbene redove. Sto se sanitet. kadrova tiče: mi smo u vrlo malenim mogućnostima da šaljemo i vama kadrove bilo koje vrste i kvalitete. Ako bismo uspeli da od Saveznika dobijemo lekara i osoblja a, s druge strane, ako odašiljanje naših ranjenika bude išlo lako u savezničke zemlje, onda ćemo možda biti u boljoj situaciji. Vi se držite onih direktiva koje je drug Gojko poslao u poslednjem svom pismu — ostvarujte saradnju sa Saveznicima i nemojte se pod svaku cenu nastojati osamostaliti kad to defacto ne ide.

6) Ad Vis¹⁷. Jela nas je obavestila da je stiglo 11 tona materijala i traži ključ za raspodelu. Obavestite je: 1 deo Sloveniji, 1 deo Crnoj Gori, 1 deo Dalmaciji, 7 delova nama — ako uopšte u ovom momentu ide to sve skupa. Toliko o tome. Ona neka i dalje ostane na Visu, a mi da imamo plan za povećanje proizvodnje na Visu, o čemu ćemo joj još detaljno javiti.

7) O san. materijalu. Istini za volju, moramo reći da dolazi mizerno malo. Nama se radi samo u onoj količini koja stiže na teren gde je vojska, a ono što stiže tamo negde na Vis — slabo se može iskoristiti. Avionskim putem vrlo malo šalju. Da li vi možete ex privata¹⁸ kupiti medikamentata i poslati?

¹⁵ Redakcija nije pronašla taj telegram.

" To jest: koji su uključeni u bilo koju od organizacija NOP-a.

„ ^r O Visu (što se tiče Visa).

¹⁸ Skraćen latinski izraz »ex privata diligentia«. Znači: iz lične marljivosti; za sebe.

8) Prilog druga Vujovića¹⁹ predat je drugu Marku — ali omaškom došlo je bez str. 4 — one koja druga Marka interesuje najviše. Pošaljite prepis (odnosno neposlati original)²⁰.

9) Kod nas je Dr Rodžers. Treba da gradimo jednu bolnicu u masivu Klekovače — ali nemamo eksera. Ide li to, da vi pošaljete kao prvu pošiljku 1/4 tone eksera od 8—10 cm? Više bi vredelo nego šećer!!

Moram da završim. Kako rekoh, dobićete odgovor na izveštaje.

Drugarski vas pozdravljamo sa borbenim

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vaš **Dr Kraus**

M. P.

U sledećem pismu poslaćemo vam primerak kartotečne kartice, pa vas ovime obaveštavamo da ćete trebati da ih izradite otprilike u količini oko 40.000 kom. Treba da budu na dobrom tankom papiru — da ne predstavljaju teret pri transportovanju. Dakle, papir za to svakako rezervisati. Vel. kartice biće najviše 10 X 17 cm, ali ako se usvoji jedan drugi predlog, biće mnogo manja. Treba tako velik broj da svi korpusi imaju jednoobrazno sa nama — papir dobar i tanak.

Zdravo, **Kraus**

" Milutin Vujović, sekretar Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji.

²⁰ Reč je o izveštaju koji je Milutin Vujović poslao 1. februara 1944. Sanitetskom odseku Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi dok. br. 6).

^

BR. 116

**OBAVEŠTENJE GENERALNOG SEKRETARA KPJ JOSIPA
BROZA TITA OD 23. MARTA 1944. SEKRETARU OBLASNOG
KOMITETA KP HRVATSKE ZA DALMACIJU O KOMPETEN
CIJAMA NAJVIŠIH TELA NOP-a¹**

Depeša

•d « 1
-u Q д
-PS

258 13.45 Za Vicka². Sve depeše koje se tiču stranih ili « . 72
23/III međunarodnih odnosa slati na Nac. komitet, -д °
V.Š. depeše o kadrovima na Marka, sve ostale voj- '3p^
ne stvari unutar naših granica na V.Š. S ^

>

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/32—2, k. 2072.

² Vicko Krstulović, član Centralnog komiteta KPJ, tada je bio sekretar Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju: Radiogram je 23. marta uručen Sekretarijatu Biroa Oblasnog komiteta (vidi ARP, Beograd, reg. br. 20797: knjigu primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju).

³ Martin Vezič, član Biroa Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju.

⁴ Josip Broz Tito

^

BR. 116

OBAVEŠTENJE ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA KPJ EDVARDA KARDELJA BEVCA OD 23. MARTA 1944. SEKRETARU CENTRALNOG KOMITETA KP SLOVENIJE DA CE SE S GRUPOM ČLANOVA PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a I NKOJ-a ZADRŽATI KRAĆE VREME U SEDIŠTU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE¹

					Sadržaj	depeše	o u rt g 4 ¹ 4 ¹
P m	Q	2 O	W	.			

1374 23.111 16,14 G.š.Sl. *Luki:*¹ Mi u redu stigli³. Tu ostajmo izvesno vreme. šalžite poštu i materijal.

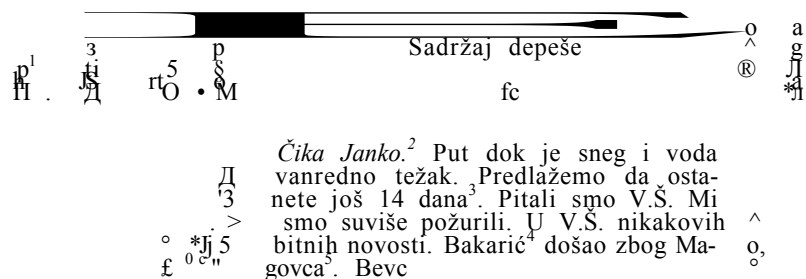
Op. F.
Bevc

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/145—2, k. 119/1.

² Franc Leskošek Luka, sekretar Centralnog komiteta KP Slovenije.

³ Edvard Kardelj je s grupom članova Predsedništva AVNOJ-a i NKOJ-a prispeo u sedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske 22. marta (vidi dok. br. 178).

OBAVEŠTENJE POTPREDSEDNIKA NKOJ-a EDVARDA KARDELJA OD 23. MARTA 1944. POTPREDSEDNIKU PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a MOŠI PIJADE DA SE PREDSEDNIŠTVO AVNOJ-a MOŽE ZADRŽATI U SLOVENIJI SVE DOK SE NE PROLEPŠA VREME I PUTEVI NE POSTANU PROHODNI¹

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/145—2, k. 119/1.

² Moša Pijade Šiki (čika Janko), potpredsednik Predsedništva AVNOJ-a.

³ S Mošom Pijade su se u sedištu vojnog i političkog rukovodstva Slovenije na Kočevskom rogu nalazili predsednik Predsedništva AVNOJ-a dr Ivan Ribar, potpredsednik Marko Vujačić i još devet članova Predsedništva AVNOJ-a (vid dok. br. 263). Njima je Edvard Kardelj 11. aprila poručio da se i dalje zadrže u Sloveniji (vidi dok. br. 274).

⁴ Dr Vladimir Bakarić je tada bio zamenik poverenika za spoljne poslove u NKOJ-u (poverenik je bio dr Josip Smodlaka, a nalazio se u Bariju, u Italiji).

⁵ Božidar Magovac, član Predsedništva AVNOJ-a. On je bio član Izvršnog odbora HSS-a i urednik »Slobodnog doma«, organa onog dela rukovodstva HSS koje je pristupilo NOP-u. Magovac je istovremeno bio član Izvršnog odbora ZAVNOH-a (vidi knj. 11, prilog br. 18).

^ BR. 116

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. MARTA 1944. ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ DA LIVANJSKI I DU-
VANJSKI NOP ODRED I SAJKOVIČKI BATALJON GRAHOV-
SKOG NOP ODREDA STAVI POD KOMANDU 5. KORPUSA
NOVJ, A KOMANDE MESTA GLAMOČ, SAJKOVIC I LIVNO
DA UDU U SASTAV VOJNE OBLASTI 5. KORPUSA NOVJ¹**

Broj: 261⁷
Primljeno: 27/III 1944.
Riješeno: 1/IV 1944 [. . .]²

Op. I.³

Depeša primljena od V.Š. 24.111

Stavite pod komandu V Korpusa Livanjski i Duvanjski odred⁴. Sajkovački bataljon⁵ izdvojite iz Grahovskog odreda i stavite ga na raspoloženje V Korpusa, oni⁶ će formirati Livanjski odred⁷ na prostorijski Livno — Duvno radi uspješne mobilizacije. Livanjski odred, komande mesta Glamoč, Sajković i Livno sa komandom područja ulaze u sastav vojne oblasti V Korpusa. Vaš Korpus može imati svoje baze na teritoriji Krajine⁸, ne osvrćući se na granice vojne oblasti⁹.

¹ Original primljene depeše (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 25—1, k. 517.

U desnom gornjem uglu je u Operativnom odseku štaba 8. korpusa otisnut pomoćni štambilj, a podaci u njemu su ispisani mastilom.

² Potpis je nečitak.

³ Oznaka je dopisana olovkom u štabu 8. korpusa NOVJ, a označava da je dokument operativne prirode i da je dostavljen, na izvršenje, I odseku štaba korpusa.

Štab 5. korpusa je od ta dva odreda formirao jedan i nazvao ga: Livanjsko-duvanjski NOP odred (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 125; knj. 25, dok. br. 10 i 104), sastava: Sajkovički, Livanjski i Duvanjski bataljon, a za komandanta je, 26. marta, imenovao Slavka Komaricu (dodatašnjeg načelnika Štaba 13. krajiške NOU brigade) (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 130).

⁵ Trebalo bi da piše: Sajkovički bataljon.

⁴ Reč je o članovima Štaba 5. korpusa NOVJ.

⁷ Štab 5. korpusa ga je nazvao: Livanjsko-duvanjski NOP odred.

⁸ Reč je o Bosanskoj krajini.

⁹ Ispod teksta je olovkom dopisano: »4.VIII. korpus«. Redakcija nije mogla ustanoviti ko je to dopisao i šta znači.

UPUTSTVO ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ EDVARDA KARDELJA BEVCA OD 24. MARTA 1944. SE-
KRETARU CENTRALNOG KOMITETA KP SLOVENIJE DA
SE UVODNIM ČLANCIMA U CENTRALNOJ SLOVENAČKOJ
ŠTAMPI POPULARIŠE DOLAZAK SOVJETSKE VOJNE MI-
SIJE¹

Sadržaj depeše				o g H 11
O H RQ	M H Q	si m O	5 H R	«
Luk?: Napišite uvodne članke u svim vašim novinama o dolasku sovjetske delegacije ³ . Pošaljite moj i Petrov go- vor u Crnomlju" čim budu odštam- pani ⁵ . Ja ostajem verovatno nedelju dana u Hrvatskoj. Bevc				^ . b

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, ori-
ginal (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/147—2, k. 119/1.

² Franc Leskošek

³ Odnosi se na Sovjetsku vojnu misiju pri Glavnom štabu NOV i
PO Slovenije. Nju je Vrhovni štab NOV i POJ 5. marta 1944. uputio iz
Drvara. Sačinjavali su je: pukovnik Nikolaj Nurelovič Patrohajcev (šef
misije), potpukovnik Boris Nikolajevič Bogomilov, stariji lajtnant Ge-
orgij Leonidovič Ljhov i mlađi lajtnant Jevgenij Petrovič Nufkov (vidi
AIZDG, Ljubljana, f. 12/11).

⁴ Na karti 1 : 100.000 piše: Crnomelj.

⁵ U Crnomlju je 19. i 20. februara 1944. održano Prvo zasjedanje
SNOS-a. Na njemu je, 19. februara, Edvard Kardelj podneo referat pod
naslovom »Drugo zasjedanje AVNOJ-a i naši zadaci« (objavljen u knj.
11. kao prilog br. 28). Na zasjedanju je dotadašnji Slovenski narodno-
osvoboditelni odbor preimenovan u SNOS, obrazovan je Zakonodavni
odbor SNOS-a, raspisani su izbori za NO odbore, doneta je odluka o
priključenju Slovenačkog primorja Sloveniji, formirana je Komisija za
utvrđivanje zločina okupatora i domaćih izdajnika i propisano je ubi-
ranje narodnog poreza.

^ BR. 116

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
SVETISLAVA STEFANOVICA I SEKRETARA OBLASNOG KO
MITETA KP HRVATSKE ZA DALMACIJU VICKA KRSTULO
VICA OD 24. MARTA 1944. ČLANOVIMA BIROA OBLASNOG
KOMITETA KP HRVATSKE ZA DALMACIJU ANDRIJI BO-
ŽANICU I IVICI KUKOČU O USPEŠNIM BORBAMA 1. DAL-
MATINSKE NOU BRIGADE NA OSTRVU HVARU¹**

Br. 6 24.III

Stevi² i Jordanu³

Jučer su 2 bat. I Dalm. sa grupom komandosa očistili Hvar⁴. Rezultat: preko 30 mrtvih Njemaca, 90 zarobljenih, 20 zarobljenih Talijana. Naša 3 mrtva i 11 lakše ranjenih. Komandosi zarobili 8 Njemaca. Borci pokazali veliki heroizam. Iste večeri oko 7 sati Njemci bombardovali sa preko 10 aparata Vis. Čečo, Vicko.

Knjiga primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 20797.

² Andrija Božanić Stevo, član Biroa Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju. U Birou je bio zadužen vojnim sektorom rada.

³ Ivica Kukoč, član Biroa Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju.

⁴ Dva bataljona 1. dalmatinske NOU brigade 26. NO divizije i nekoliko desetina iz sastava savezničkog komandosa izvršili su 22. marta desant sa ostrva Visa na ostrvo Hvar, gde su se nalazili delovi 738. puka nemačke 118. lovačke divizije. Borbe su uspešno vođene nekoliko dana. Savezničke snage su se 23. marta uveče povukle na Vis. Delovi 1. dalmatinske NOU brigade su nastavili borbe i do 25. marta izbili do sela Bogomolje, gde je Nemcima prispelo pojačanje sa ostrva Korčule. U tim višednevnim borbama je poginulo oko 30 nemačkih vojnika i 2 oficira, a zarobljeno je 150 vojnika i 2 oficira (vidi AVII, reg. br. 8—2, k. 2072: knjigu primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju).

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA DOSTAVI PODATKE O FORMACIJSKOM SASTAVU I DISLOKACIJI NEMAČKIH JEDINICA¹

218

Ob.

Prejeto od Vrhovnega štaba NOV in POJ
24.111.44. ob 12.45 uri

Odgovorite² odvojeno na pitanja:

1. Ustanoviti maršrutu prve i to 87. pešadijske³ div.
2. Koje su sve nemačke div. prešle u Mađarsku i u Austriju⁴.

¹ Original primljenog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u AIZDG, Ljubljana f. 41/111. Broj u desnom gornjem uglu je dopisan mastilom u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije i označava broj primljenog radiograma, a skraćena je dopisana crvenom olovkom i označava da je naređenje dato na rad Obaveštajnom odeljenju Glavnog štaba.

Vrhovni štab je naređenja identične sadržine uputio i ostalim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ. Međutim, redakcija je uspešno pronaći još samo tri: jedno je 25. marta primio Štab 2. korpusa, (vidi AVII, reg. br. 9/3—2, k. 394: knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. ⁸⁰—), drugo je, takođe 25. marta, primio štab 3. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 2/24—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša toga štaba, radiograma sa 106, 135 i 61 grupom), a treće je 26. marta primio Glavni štab NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 1/183—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša toga štaba, radiogram br. 1702).

Naređenje primljeno u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije najranije je zabeleženo, pa stoga redakcija njega objavljuje, iako u njegovom tekstu ima najviše pogrešaka, a uz to još izvršena inverzija u prvobitnom redosledu teksta. Im'ereziju je redakcija otklonila, pa se tekst objavljuje onako kako je napisan u ostala tri primerka naređenja, a to znači onako kako je bio napisan u poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći.

² U ostala tri naređenja početak rečenice glasi: »Hitno odgovorite«.

³ Umesto »prve i to 87. pešadijske«, u poslatom radiogramu bilo je napisano: Prve alpijske i 187 pešadijske. To se vidi iz ostala tri navedena naređenja.

⁴ U ostala tri naređenja piše: »Austriju«.

3. Koje su jedinice⁵ još u pokretu za Mađarsku i Austriju.

4. A koje vuljen armija⁶, korpusi i divizije se nalaze na vašem teritoriju. Kojem korpusu pripadaju divizije.

[5.] Gdje se sada nalaze sledeće nem. divizije: 105, 367, 180,⁷ rezervna, 11. laka pešadijska, prva ruska dobrovoljska, »Princ Evgen«, 13. SS bosanska. Za sve ove divizije priložite sastav, naoružanje, nasionamm santom sta⁸ štabova.

[6.] Gde se nalaze štabovi 22, 65, 68. nemačkog korpusa.

BR. 188

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 25. MARTA 1944. O POSTAVLJENJIMA U ŠTABU 9. CRNOGORSKE NOU BRIGADE¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU 79 3Y

Određujem za kdta 9. brigade Voju Todorovića,² za komesara Branka Tacoviea.³ Vojvodić⁴ se ne može uzeti. Predložite drugog.⁵

Poštu primili.

25-111-1944 god.

primljeno u 7.00^h

⁵ Umesto »jedinice«, u poslatom radiogramu je bilo napisano: nemačke divizije. Redakcija to zaključuje po tome što je u ostala tri naređenja tako napisano.

⁶ Umesto: »A koje vuljen armija«, u poslatom radiogramu je bilo napisano: Koje se nemačke armije.

⁷ Umesto »180«, trebalo bi da piše (kao što to piše u ostala tri pomenuta naređenja): 189.

⁸ Umesto »nasionamm santom sta«, u poslatom radiogramu je bilo napisano: nacionalni sastav, mesta štabova. (Vidi ostala naređenja, navedena u primedbi br. 1 ovoga dokumenta).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/3—2, k. 394.

² Vojin. Todorović, narodni heroj. Umro je 7. oktobra 1961. kao general-potpukovnik JNA.

³ Branko Tacović je tada bio politički komesar 1. bataljona 4. crnogorske proleterske brigade. Ova je brigada, nastupajući, u sastavu

2. proleterske divizije, u pravcu reke Ibra, već bila izbila u rejon južno od Ivanjice (vidi tom I, knj. 7, dok. br. 48 i 54; AVII, reg. br. 5—4, k. 783; knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 5. NOU divizije, poslate radiograme br. 30 od 26. marta i br. 32 od 28. marta). Politički komesar 2. korpusa je 26. marta obavestio Štab Udarne grupe divizija o odluci vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, tražeći da se Tacović najhitnije uputi u Štab 2. korpusa (vidi gore pomenutu knjigu depeša 5. NOU divizije, primljeni radiogram br. 10 od 26. marta). Uviđajući da Tacović, zbog udaljenosti, ne može blagovremeno stići, politički komesar 2. korpusa je 29. marta poslao vrhovnom komandantu predlog da se, umesto Tacovića, za političkog komesara 9. crnogorske NOU brigade postavi Milisav Koljenšić, tadašnji politički komesar 4. bataljona 5. crnogorske NOU brigade (vidi AVII, reg. br. 7/12—2, k. 394; knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 95/64). Stirn predlogom se Vrhovni komandant složio (vidi navedenu knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa, radiogram br. 87/28 od 31. marta u 18,30 časova), a Štabu Udarne grupe divizija je naredio da Tacovića, u sporazumu s političkim komesarom 2. proleterske divizije, odredi na politički rad u brigadi ili diviziji (vidi navedenu knjigu primljenih i poslatih depeša štaba 5. NOU divizije, primljeni radiogram na str. 4, bez broja i datuma).

⁴ Todor Vojvodić. On se nalazio na radu u PoJatodelu 2. proleterske divizije. Njega je štab 2. korpusa NOVJ bio predložio za zamenika političkog komesara 9. crnogorske NOU brigade (vidi knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 76/106 od 21. marta).

⁵ Politički komesar 2. korpusa je 26. marta predložio za zamenika političkog komesara 9. crnogorske NOU brigade Peja Raičevića, tadašnjeg političkog komesara 1. bataljona 5. crnogorske NOU brigade (vidi knjigu poslatih depeša 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 90/28). Centralni komitet KPJ s tim predlogom se složio i o tome 28. marta 1944. obavestio političkog komesara 2. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 3/4—1, k. 396; knjigu primljenih i poslatih depeša političkog komesara 2. korpusa NOVJ, radiogram br. ⁸⁴ 91).

Deveta crnogorska NOU brigada je formirana 1. aprila 1944. i ušla u sastav 3. NOU divizije (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 134).

**OBAVEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 25. MAR-
TA 1944. POKRAJINSKOM KOMITETU SKOJ-a ZA HRVAT-
SKU O TERMINU I MESTU PRIKUPLJANJA DELEGATA ZA
DRUGI KONGRES USAOJ-a¹**

1678 25.111 14,30 V.Š. Za p.b.k. Skoja:²
[1944] Delegati za omladinski kongres treba
da budu 20. aprila okupljeni u Lici,
gdje ćemo javiti dalji pravac i vreme
polaska.³

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original² (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/181—2, k. 119/1. U poslatom radiogramu (redakcija ga nije pronašla) sigurno je bilo napisano: Za PK SKOJ-a. Odnosi se na Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku.

³ O broju delegata i njihovom prikupljanju kod štabova 2. i 3. korpusa NOVJ vidi dok. br. 90.

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA JE JOŠ ODRANIJE DOZVOLIO IZGRADNJU AERODROMA NA OSTRVU VISU¹

	ДБ		
	.ti	Depeša	
i, u			o ^
272	18.00 25/III V.Š.	Još davno smo dozvolili gradnju aerodroma na Visu. ²	R P C 20

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/35—2, k. 2072.

² Komisija, koju su sačinjavali Ante J. Klarić (komandant Komande mesta Vis) i vazduhoplovni inženjer Danilo Hubmajer, pregledala je 21. novembra 1943. na Visu pogodne terene za izgradnju aerodroma i izveštaj o tome dostavila Štabu Mornarice NOVJ (vidi tom X, knj. 1 dok. br. 17). Nekoliko meseci kasnije (23. marta 1944), po odobrenju Vrhovnog štaba, na Vis je došla i jedna saveznička tehnička komisija, specijalizovana za gradnju staza za spuštanje lovačkih aviona (vidi gore pomenutu knjigu depeša Štaba Mornarice NOVJ, poslati radiogram br. 266 od 24. marta). Međutim, izgradnja letelišta je otpočela nekoliko nedelja kasnije, a završena je krajem aprila 1944. godine.

BR. 162

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA OFICIRI KOJI IZ DRUGIH VOJSKI STUPAJU U NOV I POJ OZNAKE ČINA NOSE TEK POŠTO IM ČIN POTVRDI VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ¹

ШФ		Depeša	Q R M
Д р,		,	
273	18,00 25/III V.Š.	Oficiri koji iz drugih vojski stupaju k nama mogu oznake čina prišiti kad to potvrdi Vrhovni štab. ²	P R č 41

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/35—2, k. 2072.

Naređenja identične ili slične sadržine upućena su i svim ostalim operativnim štabovima NOV i POJ koji su tada bili u direktnoj radio-vezi s Vrhovnim štabom. Međutim, redakcija je uspela pronaći samo još sledeća tri: jedno je 26. marta u 15 časova primio Glavni štab NOV i PO Hrvatske (vidi njegovu knjigu primljenih depeša, AVII, reg. br. 1/183—2, k. 119/1, radiogram br. 1707); drugo je 27. marta primio Štab 2. korpusa NOVJ i dan kasnije ga preneo 29. NOU diviziji i Primorskoj operativnoj grupi (vidi knjigu primljenih depeša toga korpusa, AVII, reg. br. 9/4—2, k. 394, radiogram br. $\frac{26}{84}$); treće je 26. marta

primio Štab 3. korpusa NOVJ (vidi njegovu knjigu primljenih depeša, AVII, reg. br. 2/24—8/1, k. 408 A, radiogram sa 45 grupa).

² Naređenje štabu Mornarice NOVJ obnovljeno je 27. marta, s tim što je na kraju dodata sledeća rečenica: »Dostavljajte predloge« (vidi navedenu knjigu depeša Štaba Mornarice NOVJ, primljeni radiogram br. 287).

^

BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA PROCENI MOGUĆNOST DRŽANJA OSTRVA HVARA I ZAUZIMANJA OSTALIH SREDNJDALMATINSKIH OSTRVA¹

	<i>ci le</i>	Depeša	
2 ^h 61X3	d'e Q p.	rt-c	B* И S0
274	18,00 25/III V.Š.	Procenite mogućnost držanja Hvara ² kao i zauzimanje ostalih otoka ³ uz jače angažovanje saveznika. ³	C R P 40

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/35—2, k. 2072.

² Na Hvaru su se od 22. marta nalazili delovi 1. dalmatinske NOU brigade 26. NO divizije i do 31. marta vodili borbe protiv delova 738. puka nemačke 118. lovačke divizije, a toga dana se, sa zbegom i novopridošlim borcima, povukli na ostrvo Vis. Potpunije o tome vidi u pomenu toj knjizi depeša Štaba Mornarice NOVJ poslate radiograme br. 259 od 23. marta, br. 262 od 24. marta i br. 279 od 26. marta.

³ Štab Mornarice NOVJ je dan ranije (24. marta) poslao izveštaj Vrhovnom štabu da komandant savezničkih snaga na Sredozemlju general Henri Majtlend Vilson (prema izjavi generala Milesa) odbija upućivanje pojačanja za izvođenje jačih ofanzivnih akcija na srednjodalmatinskim ostrvima (vidi navedenu knjigu depeša Štaba Mornarice NOVJ, poslati radiogram br. 261).

^

BR. 116

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. MARTA
1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA NAPADNE ČETNIČKU
GRUPU KOJA SE KREĆE SA DRAŽOM MIHAILOVICEM¹**

[Od VŠ]

II — KORPUSU $\frac{82}{48}$

Mislimo da se u toj grupi nalazi Draža.² Preko podmornice »Nebojša« negde na obali održavaju vezu sa inostranstvom. Napadnite tu grupu. Na našu intervenciju Englezi zatvorili Baćovića³ u Italiji.

25-111-1944 god.
Primljeno u 18.50^h
Kolašin

i

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/4—2, k. 394.

² Štab 2. korpusa je 23. marta 1944. poslao Vrhovnom štabu izveštaj u kojem javlja da se na prostoru s. Podi — Trebešin, kod Herceg-Novog, nalazi 95 viših četničkih funkcionara, s radio-stanicom, i da izdaju odlomke iz četničkog lista »Glas srpskih planina«. Jednoga od tih funkcionera, koji je visok, prozed i nosi naočare, nazivaju »čika Mita« i dobro ga obezbeđuju (vidi AVII, reg. br. 7/11—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. $\frac{85}{-}$).

³ Petar Baćović, četnički vojvoda, raniji komandant četničkog korpusa u Hercegovini. Ubrzo pušten, Baćović se vratio u Hercegovinu. Kralj Petar II Karađorđević ga je unapredio u čin potpukovnika a Draža Mihailović postavio za četničkog komandanta Hercegovine, Boke Kotorske i istočne Bosne, (vidi AVII, reg. br. BH-V-379: zapisnik o formiranju četničkih letećih korpusa od 18. jula 1944). Kasnije, početkom 1945, prilikom odstupanja četnika iz Bosne, Baćović je poginuo.

^

BR. 116

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI OBLASNOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU OD 26.
MARTA ZASTUPNIKU NKOJ-a U BARIJU DA CENTRALNI
KOMITET KPJ NALAZE DA SE NA DRUGI KONGRES
USAOJ-a POZOVU DELEGATI ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE
ITALIJE¹**

tg
rt ni M
s e S 8
c a " ?
3 - -
a J ^ o a o

rt
S a d r ž a j *

AV rt v
3 b, « S S 1
o o 2 S E
m o c a .

"J P n £
N 2,2

Br. 14, 26.3. Za druga Milentija.³ U najskorije vreme održat će se omladinski antifašistički kongres." Marko nam javlja da trebamo pozvati predstavnike antifašističke omladine Italije. Nastojte najkasnije do 5.4. da budu na Visu 3 do 4 njihova delegata.⁵ ćećo

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/12—1, k. 2073.

² Redakcija je u naslovu stavila datum kad je obaveštenje pisano, jer je taj datum napisan na početku radiograma.

³ Milentije Popović je postavljen za zastupnika NKOJ-a, sa sedištem u Bariju, ali redakcija nije uspela pronaći pisani dokument o datumu imenovanja. Zastupništvo NKOJ-a je organizovano uz pomoć Sretena Zujovića, koji je tih dana prispeo iz Drvara u Bari. Verovatno je u vezi s tim bio i radiogram koji je Milentije Popović 26. marta uputio Štabu Mornarice NOVJ, tražeći da se dr Sergije Makiedo, koji je za Vis pošao 25. marta uveče, odmah vrati (vidi u gore pomenutoj knjizi depeša poslate radiograme br. 97 od 25. marta i br. 99 od 26. marta). Nekoliko dana kasnije, delegat Centralnog komiteta KPJ i Štab Mornarice su poslali sledeći radiogram: »Br. 613; 30.3. Generallajtnantu drugu Zujoviću-Crnom. Potrebno je da se s tobom posavetujemo po vojničkim i političkim pitanjima, kao i da te upoznamo sa stanjem kod nas. Da li ćeš moći doći, ili da mi pošaljemo nekog ik tebi? ćećo, Milić, Cerni« (vidi knjigu primljenih i poslatih depeša Delegacije NOV i POJ u Bariju, primljeni radiogram br. 146, od 30. marta u 16,45 časova).

⁴ Drugi kongres USAOJ-a je održan u Drvaru od 2. do 4. maja 1944. godine.

⁵ Iz radiograma koji je Vrhovni štab 22. aprila 1944. uputio Zastupništvu NKOJ-a u Bariju vidi se da su dva predstavnika antifašističke omladine Italije prispela u Drvar, dok se treći nalazio na Visu (vidi AVII, reg. br. 1/7—10, k. 2125: knjigu primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, primljeni radiogram br. 60, sa 24 grupe).

^

BR. 116

UPUTSTVO SEFA SANITETSKOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. MARTA 1944. O ORGANIZACIJI EVAKUACIJE RANJENIKA VAZDUŠNIM PUTEM¹

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
26 marta 1944 g.

Strogo poverljivo!
6 f J

ORGANIZACIJA EVAKUACIJE RANJENIKA AVIONSKIM PUTEM

1) Opšte načelo: evakuacija mora da se organizuje tako da se izbjegne i najmanje zadržavanje aviona, da se izbjegne prekomerno nagomilavanje ranjenika u evakuacionoj bolnici kao i njihov manjak, da se izbjegne svako maltretiranje ranjenika u toku eventualnog dužeg sačekivanja evakuacije.

2) *Podaci o avionima*: kapacitet je različit prema tipu aviona, kreće se između 10—20 ranjenika. Vreme koje stoji na raspoloženju za istovar robe i utovar ranjenika iznosi: za SSSR 10—15 minuta, za Bari 20—25 minuta.

3) *Organizazione mere*: potrebno je postaviti tri ustanove i to: šefa evakuacije, evakuacijsku bolnicu i prihvatilište na aerodromu.^{r4}

a) *Šef evakuacije* snosi odgovornost za celokupnu evakuaciju do ukrcavanja u aparate, koordinira rad evakuacijske bolnice sa pozadinskim bolnicama i prihvatilištem na aerodromu. On održava najtešnju vezu sa komandantom aerodroma dobivajući od njega informacije o dolasku, broju i kapacitetu aviona. Izdaje naređenje evakuacijskoj bolnici da prebaci određeni broj ranjenika na prihvatilište. Izdaje naređenje prihvatilištu da se pripremi za doček ranjenika i njihovo besprekorno ukrcavanje u aparate. Kontrolise svakog pojedinog ranjenika, koji je dopremljen u prihvatilište, da li ima propisnu istoriju bolovanja potpisanu od lekara evakuacijske bolnice i overenu od Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba. Treba nastojati da uspostavi telefonsku vezu između komande aerodroma i evakuacijske bolnice. Službeni naziv mu je: »Šef evakuacije br. ...« (broj je isti kao i broj aerodroma).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AOIVSVMA, inv. br. 3946—D.

Uputstvo je objavljeno u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 123.

b) *Evakuacijska bolnica*. Službeni naziv nosi: »Evakuacijska bolnica br. ...« (broj je isti kao i broj aerodroma). Zadatak bolnice jeste da prihvata i evakuiše ranjenike i bolesnike koji su za to određeni i poslati od korpusnih bolnica. Pošto se može desiti da ranjenici čekaju duže vremena na evakuaciju, potrebno je obezbediti u bolnici normalan rad na nezi i lečenju ranjenika. U tu svrhu bolnica treba biti u potpunosti opskrbljena stručnim osobljem i sanitetskim materijalom. Naročito se nalaže da u bolnici bude postavljen stručni hirurški koji će izvršiti definitivni pregled, kategorizaciju i hiruršku pripremu ranjenika za transport.

Za evakuaciju u savezničke zemlje dolaze u obzir:

I) Nepokretni ranjenici (nosila) koji će moći izdržati transport, a čija nepokretnost će trajati duže od 3—4 nedelje.

II) Pokretni ranjenici sa prognozom dužom od 2 meseca.

III) Ranjenici kojima je potrebna specijalna operacija neizvodiva u našim uslovima (plastike, operacije čeljusti, uha, nosa, grla, oka, lobanje, i živčanog sistema; teški hronični osteomielitisi, pseudoartroze itd.). Oštećenja koja ne prave naročite funkcionalne smetnje, koja ne ometaju u znatnoj meri pokretljivost osobe, ne spadaju u ovu kategoriju.

IV) Bolesnici kod tbc pluća (aktivne forme), tbc kosti, hronična oboljenja unutaršnjih organa koja nemaju nikakvih uslova na popravak i izlečenje kod nas, a koja predstavljaju opterećenje za našu vojsku.

Svi ranjenici treba da budu pre njihovog transporta hirurški obrađeni što je moguće bolje u našim uslovima.

Administrativne [mere]:

Evakuacijska bolnica treba da vodi spisak evakuisanih ranjenika i bolesnika, sa rubrikama u koje treba da uđu generallije, diagnoze, datum kada je evakuisan i kuda je evakuisan. Svaki ranjenik i bolesnik treba da bude snabdjeven sa istorijom bolovanja potpisanom od lekara evakuacijske bolnice i overenom od Sanitetskog oteka Vrhovnog štaba. Bez toga dokumenta neće biti pripušten na aerodrom niko. Ovo objasnite svima ranjenicima i bolesnicima.

Brojno stanje ranjenika i bolesnika ne treba da bude manje od 30 ni veće od 50. Prema tome uprava bolnice treba da reguliše odliv i priliv ranjenika.

Naređenje za evakuaciju uprava bolnice dobiva do šefa evakuacije; ranjenike ima da transportuje do prihvatista na aerodromu. Ranjenike treba evakuisati po mogućnosti onim redom kojim su prispeli u bolnicu. U slučaju nepovoljne voj-

ničke situacije treba ih evakuisati prema stepenu nepokretljivosti. U svakom slučaju mora se strogo paziti da se ne izazove ni najmanje nezadovoljstvo među ranjenicima ili otimanje za jednu ili drugu savezničku zemlju. Bez izričitog naređenja SOVŠ-a niko od osoblja ne može da se ukrca u avion.

c) *Prihvatnica na aerodromu*. Službeni naziv nosi: »Prihvatnica br. ...« (broj aerodroma). Njom rukovodi lekar ili iskusniji bolničar. Zadatak prihvatnice jeste da ukazuje prvu pomoć na aerodromu, radi čega treba da bude snabdevena potrebnim sanitetskim materijalom i da prihvata i ukrcava ranjenike određene za evakuaciju. Postavlja se u neposrednu blizinu uzletišta. Za unošenje ranjenika koristiti omladinu.

Naše naređenje br. 33 od 22-III t.g.² dovesti u saglasnost sa ovim uputstvom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Šef Otseka
general-major
Dr **Gojko Nikoliš**

² Vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe, knj. 1, dok. br. 122.

**PORUKA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA OD 26. MARTA 1944. IZVRŠNOM ODBO-
RU ZAVNOH-a DA KAO PRVU POMOĆ NAJSIROMAŠNIJIM
PODRUČJIMA GORSKOG KOTARA, LIKE I KORDUNA DODE-
LI 20 MILIONA KUNA I LIRA, KOJE CE IZVRŠNOM ODBO-
RU USKORO NADOKNADITI NKOJ**

d

S

O

M

B

Sadržaj depeše

u o

m h

1701 26.11114,45 V.Š. Za ZAVNOH.
[1944] Saopštite hitno možete li dati
najslabijim² predelima Gorskog
kotara, Like i Korduna kao pr-
vu pomoć gladnim jedno 20 mi-
liona kuna i lira.³ Mi ćemo vam
to vratiti čim dobijemo miliza-
jam⁴ koga mi je S.S.S.R. obećao.
T.³

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/183—2, k. 119/1.

² Misli se: najpasivnijim, najsiromašnijim.

³ Izvršni odbor ZAVNOH-a je 29. marta odgovorio da se za no-
vac mogu kupiti sasvim ograničene količine hrane i da će za dvadesetak
dana u Gorskom kotaru, Lici i na Kordunu nastati veoma kritično sta-
nje, ako ne uslede pošiljke hrane (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 127 —
radiogram br. 1480), a 7. aprila je izvestio da Hrvatsko primorje i Gor-
ski kotar mogu izbeći glad ako im se dodeli kredit od 5 miliona lira, dok
je za Liku i Kordun jedino rešenje direktna pošiljka hrane (vidi tom
V, knj. 26, dok. br. 141 — radiogram br. 1569).

⁴ Verovatno je u poslatom radiogramu bilo napisano: višemilion-
ski zajam.

Josip Broz Tito

UPOZORENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ EDVARDA KARDELJA OD 27. MARTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA ORGANIZUJE REDOVNU KURIRSKU VEZU S GLAVNIM ŠTABOM NOV I PO HRVATSKE I DA PREKO TOGA ŠTABA REDOVNO UPUĆUJE IZVEŠTAJE VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ¹

27. III. 1944.
Politkom²
537³

Dragi Janez⁴ i Stane⁵!

Kurira koji donosi ovu poštu ne odпустite pre nego što Luka⁴ ne pošalje poštu za mene. Obavestite ga da će kurir čekati na njegovu poštu.

Tito se ljuti zbog slabog funkcionisanja pošte između Slovenije i VŠ. Istina je da je glavna krivnja na Hrvatima,⁷ ali bi i vi mogli sa svoje strane više učiniti. Dogovorite se u Žumberku da pošta ide u redu dalje. Od GŠH do VŠ može doći pošta za 3 — 4 dana, a od vas do GŠH takođe za 4 dana. Najviše, dakle, može da putuje 7 — 9 dana ukupno.⁸ GŠ Hrvatske će to urediti, uredite sada i vi. Poštu (vašu i CK KPS, uključujući i literaturu) dostavljajte redovno.

Nekoliko primedaba u odnosu na vas, odnosno na vojsku, dao sam u pismu CK KPS.⁹ Pročitajte ga i vi.

¹ Original (pisan mastilom, na slovenačkom jeziku) u AIZDG, Ljubljana, f. 12/11.

² Dopisano crvenom olovkom u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

³ Dopisano mastilom u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, verovatno kao broj delovodnika.

⁴ Boris Kraiger (Kraigher) Janez. Tada je bio politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

⁵ Franc Rozman Stane, komandant Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, narodni heroj. Poginuo nesrećnim slučajem, prilikom ispitivanja novog oružja u Črnomelju, 7. novembra 1944. godine.

⁶ Franc Leskošek Luka, sekretar Centralnog komiteta KP Slovenije.

⁷ Odnosi se na štabove jedinica Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske koje su deystvovalе na prostoru Žumberka.

⁸ Glavni štab NOV i PO Slovenije nalazio se u to vreme u rejonu sela Crmošnjica (kod Semiča), a Vrhovni štab NOV i POJ u Drvaru.

⁹ Reč je o pismu koje je Edvard Kardelj 27. marta 1944. uputio Centralnog komitetu KP Slovenije. U vezi s jedinicama NOV i PO Slovenije, Kardelj u tom pismu daje uputstvo da se pristupi opremanju

Inače, nema ništa novog. Ne zaboravite preko RSJ¹⁰ popularizirati vašu borbu.
Pozdravite Ruse.¹¹

Sa drugarskim pozdravima

Krištof¹²

BR. 198

**PREDLOG EDVARDA KARDELJA BEVCA OD 27. MARTA 1944.
PRESEDNIKU NKOJ-a MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU
BROZU TITU DA SE VEĆINA ČLANOVA NKOJ-a JOŠ IZVE-
SNO VREME ZADRŽI U HRVATSKOJ¹**

$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{Sh} \\ \text{m} \end{matrix}$	$\begin{matrix} a \\ 3 \\ \text{Q} \end{matrix}$	$\begin{matrix} \text{B} \\ \text{O} \end{matrix}$	O	Sadržaj depeše	$\begin{matrix} \text{O} \\ \text{g} \\ \text{g} \\ \text{t} \\ \text{g} \\ \text{t} \\ \text{g} \\ \text{t} \\ \text{g} \\ \text{t} \end{matrix}$
1450 27.11109,18 V.Š. 95				Bakarić i ja polazimo na put odmah.² Ostali posle par dana, jer još nisu stigli za nama naši konji. Javite da li da dođe čitav Nac. kom. zajedno sa Magovcem i Frolom.³ Ako nije nužno, bolje da svi ostanu do našeg dolaska k vama.	« fhl p

Bevc.

jedinica tehničkim sredstvima i motorizacijom, da se pristupi temeljitom rušenju komunikacija, organizovanju radionica za izradu i opravku municije i naoružanja, povećanju ofanzivnosti jedinica i da se pristupi pojačanoj mobilizaciji u Štajerskoj i Gorenjskoj (vidi Arhiv CK SK Slovenije, reg. br. 12885—5).

¹⁰ Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«

¹¹ Odnosi se na Sovjetsku vojnu misiju pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

¹² Edvard Kardelj

¹ Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 4/152—2, k. 119/1.

² Dan kasnije, Kardelj je uputio sledeći radiogram: »Mećava je, putevi neprohodni, ne možemo [doći] do vas. čim se prolepša, krećemo. Bevc« (vidi u već navedenoj knjizi depeša radiogram br. 1469, od 28. marta u 14,25 časova).

³ Frane Frol, poverenik za sudstvo u NKOJ-u.

PISMO POTPREDSEDNIKA PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a MOSE PIJADE OD 27. MARTA 1944. POTPREDSEDNIKU NKOJ-a EDVARDU KARDELJU U KOJEM GA OBAVEŠTAVA DA MU ŠALJE TEKST DRŽAVNE HIMNE I NOVE VERZIJE RANIJE DOSTAVLJENIH PROJEKATA OSNOVNIH ZAKONA VRHOVNE VLASTI DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE¹

Dragi Bevc

27/111/44

1)

Jutros primismo tvoju depešu² i traženi zakon bio je brzo gotov³ i poslat depešom.

Kod izrađivanja zakonskih odluka mnogo me je mučilo to što nema imena države, kao što mi je smetao i naziv »odluka« i izbegavanje naziva »zakon«. Sad, pošto smo — vala bogu — krstili naše mlado čedo,⁴ treba u sve one projekte uneti potrebne izmene u vezi sa imenom države, sa njenim grbom, a isto tako treba te zakone nazvati zakonima a ne više »odlukama«.

Šaljem ti tekst zakona o imenu i grbu.⁵ Grb sam opisao na osnovu tvoje depeše, koja nije dala baš precizan opis (nema boje buktinja, nema boje polja za celu sliku, nema topisal kako stoje te buktinje, stoje li sve uspravno, paralelno, ili su nekako ukrštene itd., a sve to mora minuciozno da bude rečeno u takvom zakonu).

Pošto sam se nadao od tebe boljoj depeši u pogledu puta, tj. spremao se da lično pođem, to nisam dovršio sve što bih možda i stigao da uradim. Tako ću sutrašnjeg kurira samo malo iskoristiti.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6751/11, 4—4 (44).

² Redakcija nije uspela pronaći radiogram s potpisom Edvarda Kardelja. Međutim, postoji jedan drugi radiogram, koji je 23. marta preko radio-mreže Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, sekretar Predsedništva AVNOJ-a Rodoljub Čolaković uputio predsedniku Predsedništva AVNOJ-a dr Ivanu Ribaru (vidi AVII, reg. br. 4/146—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1382). Svi su izgledi da se radi o istom radiogramu, ili se, pak, oni po sadržini nisu razlikovali.

³ i ⁵ Reč je o Projektu Odluke Predsedništva AVNOJ-a o imenu države i o državnom grbu DFJ (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18433).

⁴ Odnosi se na Demokratsku Federativnu Jugoslaviju (DFJ).

10)

Šaljem ti i dva pečata, jedan za NKOJ, a drugi za Unutr. poslove.⁶ Međutim, grb u sredini oba zastario je.⁷ Bojim se kako će izgledati onih pet bukcinja u tako malom formatu kakav treba za sredinu pečata svakog ureda. Žao mi je da je ceo venac oko grba od klasja; dosad smo jednom polovinom imali klas pšenice, a drugom lovorovu grančicu.

3)

Još nešto. Odavno me muči ideja o potrebi jedne himne za našu novu državu. Prošle noći došlo mi je da je ja napišem, pa sam je i napisao.⁸ Tesao sam je danas čeli dan i čini mi se da je uspela. Pošlji je, tj. ponesi Starom.⁹ Ja sam ranije mislio da treba raspisati konkurs. Držim i sad da to treba, ali ne mogu da držim taj proizvod kod mene do konkursa. Igleda mi da je uspela. Dao sam i jedan rezervni refren. Ustvari to je bio prvi refren koji sam napisao, ali sam posle pomislio da se u himni jedne zemlje ne sme prelaziti preko granice njene teritorije. Zato sam dao drugi refren gde je pomenuta Jugoslavija, a ne Balkan. Dodaću da mi se čini da je doista dobra i da ne spada u red one »Ta to je on ...«¹⁰ ...

4)

Šaljem ti prerađen moj članak o Makedoniji. Dopunio sam ga nekim podacima i imenima¹¹ pa treba ovu verziju štampati. Ovde smo dali da se prevede na slovenski i izaći će kao brošura. To bi se moglo uraditi i na hrvatskom, a mislim da bi bilo dobro da izađe u »Novoj Jugoslaviji«.¹²

⁶ i ¹⁷ Nacrte četvrtastog štambilja i okruglog pečata za NKOJ, koje je tada uputio Moša Pijade, nalaze se u ARP, Beograd, reg. br. 18433, ali redakcija nije uspela pronaći nacрте štambilja i pečata za Povereništvo unutrašnjih poslova NKOJ-a.

⁷ Za grb je bila uzeta petokraka zvezda.

⁸ Redakcija nije pronašla njen tekst.

⁹ Josip Broz Tito

¹⁰ Tako je počinjala pesma »Partizanski kamion«.

¹¹ Među njima nalazi se i ime »Turov«. To je omaška, a trebalo bi da piše: Partov (ministar pravosuđa profašističke bugarske vlade).

¹² Članak je objavljen u br. 6 toga časopisa, od 16. maja 1944, na str. 12—13, pod naslovom: »Slobodna Makedonija u bratskoj demokratskoj zajednici južnoslovenskih naroda«. Odatle je u toku rata više puta preštampan. Preveden je na makedonski jezik i štampan u knjizi »Govori i statii«, izdanje »Kulture«, Skopje, 1947, str. 142.

5) Ovde sam Petru¹³ dao ideju da se izda slovensko izdanje »Nove Jugoslavije« sa najvažnijim člancima, što su prihvatili. Držim da bi i Hrvati trebali da izdadu svoje izdanje. Tako bi časopis imao tri izdanja što bi bilo od velike koristi.

6) Šaljem jednu izjavu Serneca¹⁴ o našem zlatu u inostranstvu. Zamolio me da ti kažem da ju je napisao na osnovu onoga što je rekla »Slob. Jugoslavija«,¹⁵ ali međutim mi ovde nismo sigurni da li je »Dnevni Vestnik«¹⁶ tačno beležio, ili su pomalo iz glave dodavali i dopunjavali! Zato kod eventualne upotrebe ove izjave prvo videti da li odgovara onome što je Si. Jugoslavija rekla.

7) U vezi s pečatima. Taman sam bio hteo da naručim za sva povereništva, kad dođe tvoja depeša. Zato obustavljam taj rad, jer nemam sliku originalnog grba. Šaljem moje ovde sad nepotrebne kombinacije.¹⁷

8) Onaj moj članak o Srbiji ne bih želio da se štampa. Danas bih ga već sasvim drukčije pisao. Zato ga ni ovde nisam dao.
9)

Da bih vam ušparao trud, izvršio sam izmene u projektima zakona posle davanja imena državi i grba. Šaljem ti zato opet sve te zakone sa učinjenim izmenama,¹⁸ izostaje samo onaj pravilnik o Drž. komisiji. Nisam u tekstu uneo izmene koje posebno predlažem u »obrazloženju«.

Odluke su numerisane, pa neka Radonja¹⁹ sebi prepiše brojeve zakona i njihove naslove.

¹³ Boris Kidrič

¹⁴ Ing Dušan Sernec. Redakcija nije uspela pronaći tu njegovu izjavu.

¹⁵ Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« je u svojoj emisiji br. 88 od 17. marta objavila da je NKOJ stavio zabranu izbegličkoj vladi Kraljevine Jugoslavije rfa trošenje zlatnih depozita, novčanih vrednosti i zlata Jugošlovenske narodne banke, koji se nalaze kod pojedinih banki ili blagajni u inostranstvu i da je, u vezi s tim, NKOJ odgovarajućim vladama uputio note (vidi ARP, mikrofilm br. 17, traku 14, snimke 773/774).

¹⁶ »Dnevni vestnik« je svakodnevno izdavao Odsek za informaciju in propagando pri SNOS (vidi Bibliografiju NOR-a bibliografsku jedinicu br. 8411, str. 610).

¹⁸ Redakcija je uspela pronaći samo neke od njih (vidi primedbu 7. uz dok. br. 174).

" Radonja Golubović

10)

Kaži Andriji da je ovamo došao da traži od mene savete sekretar OK KPH za Gorski kotar²⁰ po pitanju HSS, jer nema dobrih veza sa CK a tamo neki rukovodeći HSS-ovci sarađuju sa Gestapom; zatim o ishrani vojske na tom terenu. — Još nisam imao sastanak. Ali mi je dobro došlo što sam danas dobio novi »Slob. Dom« iz koga vidim da se Magovac dobro drži.

Da ne gnjavim više ni sebe
ni tebe

Zdravo

Moša

Noćas imamo pripravnost — pošto su nas danas posetili u Toplicama, zapalili nam mlin i električnu centralu. Izgleda da su se vratili.

BR. 200

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. MARTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA PAROBROD »LJUBLJANA« USTUPI NA POSLUGU BRITANSKOJ MORNARIČKOJ KOMANDI U BARIJU¹

Red. br.	Dan i sat primitka	Depeša	Potpis	ffl
284	11.00 27/III V.š.	Černi ² unapređen u čin pukovnika. Parobrod »Ljubljana« dajte na poslugu Englezima. ³	P R C	34

²⁰ Redakcija nije mogla saznati o kome je reč.

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 8/37—2, k. 2072.

² Josip Černi, komandant Mornarice NOVJ.

³ Britanska mornarička komanda je molila da joj se parobrod »Ljubljana« ustupi 2—3 meseca kao brod za stanovanje u Bariju (vidi u navedenoj knjizi depeša štaba Mornarice NOVJ poslati radiogram br. 264 od 24. marta).

»BORBA NARODA POROBLJENE JUGOSLAVIJE« — ČLANAK JOSIPA BROZA TITA, NAPISAN KRAJEM MARTA 1944. ZA AMERIČKU ŠTAMPU¹

BORBA NARODA POROBLJENE JUGOSLAVIJE

Da bi svjetskoj javnosti, koja je toliko varana s raznih strana, bila što jasnija slika pravog stanja u Jugoslaviji, potrebno je da se u kratkim potezima osvrnemo na događaje u Jugoslaviji od prije okupacije pa do danas.

Gospodin premijer-mi'nistar čerčil izjavio je u engleskom parlamentu da su komunisti Jugoslavije imali tu čast da prvi počnu borbu sa okupatorom². U ovoj kratkoj rečenici izražena je činjenica kojom se ponose ne samo komunisti u Jugoslaviji, nego i ostali rodoljubi svih naroda Jugoslavije. Mnogo prije napada na Jugoslaviju, iako u najtežim uslovima ilegalnosti, komunisti su, naročito poslije okupacije Austrije³, neprekidno upozoravali na strašnu opasnost koja narodima Jugoslavije prijete od osvajačkog njemačkog fašizma⁴. Sav rad i svi naponi

¹ Josip Broz Tito je ovaj članak napisao u drugoj polovini marta 1944. za američku štampu. To se vidi iz pisma koje je on 29. marta 1944. uputio Luju Adamiču (vidi dok. br. 205).

Članak je prvi put objavljen u časopisu »Nova Jugoslavija« br. 6, od 15. maja 1944, str. 1—11. Preveden je kasnije na slovenački i na makedonski jezik i objavljen. U Sjedinjenim Američkim Državama je štampan i na engleskom i na srpskohrvatskom jeziku, a u Sovjetskom Savezu je objavljen na ruskom i na srpskohrvatskom jeziku. Preveden je i objavljen na francuskom i na italijanskom jeziku. U toku rata u Jugoslaviji je više puta štampan i na raznim »tehnikama« umnožavan, bilo kao brošura, bilo zajedno s drugim člancima rukovodećih ljudi NOP-a.

Redakcija članak ovde preštampana iz primerka časopisa »Nova Jugoslavija« štampanog ćirilicom, koji se nalazi u AVII, reg. br. 11—1. k. G.š. 1.

² Winston čerčil je to izjavio 21. februara 1944 (vidi Hronologiju NOB-a, str. 673).

³ Nemačke fašističke trupe su ušle u Austriju 12. marta 1938. i istog dana stigle'u Beč, a dan kasnije proglasila je vlada austrijskog kancelara Sajs-Inkvarta (Seyss-Inqvart) priključenje Austrije Trećem Rajhu.

⁴ U vezi s tim, od posebnog su značaja bili: Proglas Centralnog komiteta KPJ od januara 1937. narodima Jugoslavije, u kojem se naglašava opasnost od fašizma i insistira na borbi za demokratska prava naroda i za stvaranje Narodnog fronta — vidi ARP, Beograd, reg. br. 7640/VIII, 1—1 (37); Proglas Centralnog komiteta KPJ od marta 1938. narodima Jugoslavije, upućen povodom uključenja Austrije u Treći Rajh, u kojem se ukazuje na opasnost od fašizma i na izdajničku politiku vlade Milana Stojadinovića, a narodi Jugoslavije se pozivaju u

komunista, bez obzira na progone i surove kazne od strane režima, bili su usmjereni u pravcu koncentracije svih rodoljubivih snaga zemlje za otpor u slučaju napada na Jugoslaviju. Ti naponi nisu ostali bez rezultata. Omladina Jugoslavije, naročito omladina Beogradskog univerziteta, srednjoškolska omladina, radnička omladina, okupljala se i spremala da — ujedinjena pod vodstvom Komunističke partije — dočeka teški čas koji je zadesio našu zemlju invazijom hitlerovskih hordi.

A kakve su prilike vladale u državnom vodstvu Jugoslavije? I vojnički i politički Jugoslavija se nalazila u haotičnom

borbu za nezavisnost svoje zemlje — vidi tom *Aprilski rat 1941*, Zbornik dokumenata, knj. 1, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1969 (dalje: tom *Aprilski rat 1941*), knj. 1, dok. br. 1; Rezolucija Centralnog komiteta KPJ od decembra 1938. u kojoj se ukazuje na neposrednu opasnost od nemačko-italijanske fašističke agresije i ističu osnovni zadaci KPJ za jačanje odbrambene sposobnosti zemlje i pripremanje naroda Jugoslavije za odbranu državnog integriteta i nacionalne nezavisnosti (vidi tom *Aprilski rat 1941*, knj. 1, dok. br. 29); Proglas Centralnog komiteta KPJ od marta 1939 povodom nemačke okupacije Čehoslovačke, u kojem se upozorava na opasnost koja Jugoslaviji pretila od fašističkih država i naglašava dužnost komunista da sve svoje snage stave u službu naroda kome pripadaju (vidi tom *Aprilski rat 1941*, knj. 1, dok. br. 36); Direktiva Centralnog komiteta SKOJ-a iz 1939. skopjevim organizacijama i rukovodstvima o stvaranju jedinstva omladine Jugoslavije radi uspješnije borbe za odbranu nezavisnosti zemlje od agresije nacističke Nemačke i fašističke Italije (vidi ARP, Beograd, reg. br. 7605); Proglas Centralnog komiteta KPJ od septembra 1939. povodom izbivanja drugog svetskog rata, u kojem se osuđuje imperijalistički rat pooden radi nove podele sfera uticaja a hrabre oslobodilačke borbe ugnjetenih naroda i borba naprednih snaga Nemačke za pretvaranje osvajačkog rata u narodnu revoluciju (vidi tom *Aprilski rat 1941*, knj. 1, dok. br. 107); Proglas Centralnog komiteta KPJ povodom 1. maja 1940, u kojem se osuđuje imperijalistički rat i razobličava spoljna i unutrašnja politika vlade Četković—Maček, koja razbija moralno-političko jedinstvo i odbrambenu sposobnost naroda Jugoslavije (vidi ARP, Beograd, reg. br. 143/11, 1—5 (40)); Kominike Centralnog komiteta KPJ od 12. jula 1940, izdat povodom kapitulacije Francuske, u kojem se razobličava nemački i italijanski imperijalizam i osuđuje politika vlade Četković — Maček, koja se priklanja fašističkom imperijalizmu i veliča ga (vidi ARP, Beograd, reg. br. 25/II, 1—12 (40)); Kominike Centralnog komiteta KPJ br. 5 od januara 1941, u kojem se ističe da narodima Jugoslavije pretila direktna opasnost od nemačko-italijanskih imperijalističkih osvajača i osuđuje vlada Četković — Maček da vodi politiku koja ugrožava nezavisnost Jugoslavije (vidi ARP, Beograd, reg. br. 200/II, 1—4 (41)); Proglas Centralnog komiteta KPJ od 15. marta 1941, povodom ulaska nemačkih trupa u Bugarsku, u kojem se pozivaju narodi Jugoslavije u borbu protiv izdajničke politike vlade Četković — Maček — Kulovec i ukazuje na direktnu opasnost od fašističke agresije (vidi ARP, Beograd, reg. br. 204/II, 1—3 (41)).

stanju. U vrhovima generalštaba sjedjeli su izdajnici tipa Nedića⁵ koji su se nalazili u službi Nijemaca. Jugoslavija je bila preplavljena njemačkim špijunima — »turistima«. Korupcija i krađa vladala je u svima ustanovama, a najviše u vojnom ministarstvu. Od 12 milijardi državnog godišnjeg budžeta, 4 milijarde išle su u vojne svrhe, pa ipak je jugoslovenska vojska bila slabo naoružana i nespremna. Nacionalno pitanje, a naročito nacionalno pitanje Hrvata sve se više zaoštravalo. Izvjestan kompromis, odnosno sporazum između Mačeka i Cvetkovića, značio je samo podjelu vlasti, a nikako rješenje nacionalnog pitanja Hrvata⁶. Od dolaska Stojadinovića na vlast, beogradski vlastodršci (od 1935 godine pa dalje) sve više su se povezivali sa osovinskim silama i napuštali stare saveze, kao naprimjer Malu antantu, savez s Francuskom i drugim zemljama. Radilo se punom parom da Jugoslavija bude što usamljenija, što slabija i zrelija da postane plijen njemačkih osvajača.

Kroz dvadeset godina Jugoslavija je bila jedina država u Evropi čiji su vlastodršci, bez obzira na zahtjeve čitavog naroda, odbijali da uspostave diplomatske odnose sa Sovjetskim Savezom. Do priznanja SSSR došlo je tek onda kada je njemački osvajač već snažno zakucao na vrata Jugoslavije⁷.

To su sve činjenice koje pokazuju zašto su njemački i drugi osvajači mogli pregaziti Jugoslaviju za nepunih deset dana⁸.

⁵ Ministar vojske i mornarice Kraljevine Jugoslavije general Milan Nedić je 1. novembra 1940. knezu namesniku Pavlu Karađorđeviću podneo referat u kojem je tražio da vlada Kraljevine Jugoslavije pristupi Trojnom paktu, pa čak i da toleriše gubljenje jednog dela državne teritorije (vidi Jakob Hoptner: Jugoslavija u krizi 1934—1941, str. 256—261).

⁶ Sporazum predsednika vlade Dragiše Cvetkovića i predsednika Hrvatske seljačke stranke dr Vladimira Mačeka o formiranju Banovine Hrvatske (od dotadašnjih banovina savske i primorske) i o ulasku Mačeka u valdu, kao njenog potpredsednika, potpisan je 26. avgusta 1939. na Brdu kod Kranja. Potpunije o tome vidi tom Aprilski rat 1941, knj. 1, dok. br. 79.

⁷ Diplomatski odnosi između vlade SSSR-a i vlade Kraljevine Jugoslavije uspostavljeni su 24. juna 1940 (vidi Archiv der Gegenwart, 1940, str. 4597, F).

⁸ Agresija nemačkih i italijanskih oružanih snaga na Jugoslaviju otpočela je u zoru 6. aprila 1941 (vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T, seriju 312, rolnu 423, mikrosnimke 8000369—81: zapovest komandanta nemačkog 8. vazduhoplovnog korpusa od 2. aprila 1941. za napad na Jugoslaviju; NAV-N-T, seriju 312, rolnu 424, mikrosnimke 8002 740—8; zapovest komandanta nemačke 12. armije od 2. aprila 1941. za napad na Jugoslaviju); 14. aprila je jugoslovenska Vrhovna komanda naredila svojim trupama da obustave dejstva, 17. aprila su u Beogradu, u Komandi nemačke 2. armije, predstavnici oružane sile Kraljevine Jugo-

Dvadeset sedmi mart 1941. godine ostaće u historiji našeg naroda kao jedna od svijetlih tačaka. Režim izdajničkog princa Pavla, u kome su igrali rukovodeću ulogu Četković i Maček, bio je zbačen zbog sramnog potpisivanja Trojnog pakta i pristupanja Jugoslavije osovini. Preko stotinu hiljada građana Beograda i ogromne mase demonstirane u svim krajevima Jugoslavije pokazali su da su narodi Jugoslavije spremni da radije podnesu najveće žrtve nego da iznevjere slavne tradicije svojih predaka, da postanu osovinsko roblje. Nova vlada Simovićeva, koja je došla poslije Četkovića, nije se snašla zbog toga što nije znala da pravilno ocijeni i da se osloni na nesalomljivu snagu koja postoji u našim narodima. Ona je ostavila sav stari korumpirani državni aparat, koji je bio ne samo nesposoban nego je i otvoreno sabotirao sve mjere koje su bile potrebne za odbranu zemlje.

A onih deset dana, u toku kojih su okupatori pregazili našu zemlju, to su najstidljiviji dani u historiji naših naroda. Tada se ispoljila sva ona trulost, sva izdaja koja se do toga vremena vještački prikrivala. Da li su narodi Jugoslavije htjeli braniti svoju domovinu? Jesu. Na proglas za mobilizaciju⁹ pohrlili su seljaci i radnici, pohrlila je omladina i poštena inteligencija. Na izričiti poziv vođstva Komunističke partije pohrlili su svi članovi Partije koji su podliježali vojnoj obavezi. Ali, sav taj narodni borbeni entuzijazam bio je uzaludan, jer je državno i vojno vođstvo zatajilo. Vojne obveznike slali su iz jednog garnizona u drugi. Pravile su se krive maršrute. Vojnici su na front slani bez municije. Kada je došlo do kapitulacije, generali i viši oficiri — pod prijetnjom smrti — naredili su vojnicima da polože oružje pred neprijateljem. Postoje stotine i stotine primjera koji pokazuju da su vojnici odbijali da izvrše ove zapovijesti.

Čitave divizije i armije položile su svoje oružje pred Nijemcima skoro bez ikakve borbe, a vojnici su otpremani u njemačko ropstvo¹⁰. Poznati stidljivi izdajnik srpskog naroda,

slavije potpisali bezuslovnu kapitulaciju jugoslovenske vojske (vidi tom II, knj. 2, prilog br. 20; AVII, nemački arhiv, Bon 2, reg. br. 520: radiogram br. 22 zamenika opunomoćenika nemačkog Ministarstva inostranih poslova u Srbiji od 17. aprila 1941. nemačkom Ministarstvu inostranih poslova).

⁹ Vlada Kraljevine Jugoslavije je naredjenje za opštu mobilizaciju izdala 7. aprila 1941. (vidi dr Ferdo Čulinović: »Slom stare Jugoslavije, izdanje »Školska knjiga«, Zagreb, 1958, str. 194).

¹⁰ Vođa Trećeg Rajha Adolf Hitler je 4. maja 1941. izjavio da su nemačke oružane snage u Jugoslaviji zarobile 6.298 oficira i 337.864 podoficira i vojnika srpske i slovenačke narodnosti (vidi Arhiv der Gegemvart, 1941, str. 5006). Međutim, oružane snage Vermahta su zarobile ukupno 268.395 pripadnika bivše jugoslovenske vojske, od kojih

general Nedić, bio je jedan od prvih koji je predao svoju armiju Nijemcima, pošto je neke svoje jedinice natjerao da bez ikakvog protivtenkovskog oružja nasrnu na njemačke tenkove i budu desetakovane. Videći tu strahovitu izdaju, vojnici su plakali i, proklinjući, odlazili svojim kućama, ukoliko su uspijevali da se istrgnu iz kandži njemačkih okupatorskih trupa.

Nakon toga su nastali najstrašniji dani koji su ikada postojali u historiji naših naroda. U Hrvatskoj, okupatori su doveli na vlast izrode hrvatskog naroda — ustaše, na čelu sa zlikovcem Pavelićem, koji je bio pitomac Musolinija i Hitlera". 'Započelo je masovno istrebljivanje srpskog naroda u Bosni, Hercegovini, Vojvodini itd. Nesrećni seljaci ovih krajeva bježali su u šume sa svojim porodicama, samo da bi spasli svoje glave. Ali ustaše, zajedno s Nijemcima, priređivali su hajke na ove bjegunce i istrebljivali ih ondje gdje bi ih stigli. U takvoj, strašnoj situaciji (u kojoj su se nalazili ne samo Srbi, nego i svi poštene i napredni ljudi), narod je postepeno, najprije neorganizovano, počeo da se brani čime je god mogao — samo da se spase od uništenja. Iste stvari odigrale su se i u Sloveniji, gdje su Nijemci i Mađari počeli da istrebljuju čitava sela i da deportiraju desetinama hiljada građana i seljaka u Njemačku ili u druge krajeve na rad, oduzimajući im svu imovinu¹².

je bilo 4.376 oficira (vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T, seriju 312, rolnu 1122, mikrosnimke 9 332 975—986: izveštaj Komande pozadine nemačke 2. armije od 6. maja 1941). Smešteni su bili u 6 logora, koje je Vermaht izgradio pre nego što je izvršen napad na Jugoslaviju. (Četiri su se nalazili na prostoru 18. vojnog okruga — u Pudlahu kod Ravaminda u Koruškoj, kod Lajbnica u Štajerskoj, u Radgoni i u Hruščici kod' Firstenfelda u Austriji; dva su se nalazila na prostoru 17. vojnog okruga — u Ajzenštatu na Nojžiderskom jezeru i Hajnburgu kod Fresburga. Izvestan broj tih zarobljenika nalazio se u Temišvaru).

¹¹ Desetog aprila 1941, posle ulaska nemačkih jedinica u Zagreb, objavljeno je da je stvorena Nezavisna Država Hrvatska. Za šefa te kvislinske tvorevine je imenovan dr Ante Pavelić. Istog dana je predsednik HSS i potpredsednik vlade Kraljevine Jugoslavije dr Vladimir Maček pozvao narod da se pokori novoj vlasti, a pripadnike HSS — da iskreno sarađuju s njom (vidi dr Ferdo Čulinović, navedeno delo, str. 262).

¹² Vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T, seriju 501, rolnu 249, mikrosnimak br. 1090: predlog nemačke Komande kopnene vojske od 30. aprila 1941. Vrhovnoj komandi oružanih snaga Vermahta o preseljenju 260.000 Slovenaca u Srbiju i u istoj mikroteci film London 2, seriju H, mikrosnimke br. 297892—3: izveštaj opunomoćenika nemačkog Ministarstva inostranih poslova od 6. maja 1941. o preseljavanju Slovenaca iz Južne Štajerske i Kranjske u Srbiju; ARP, Beograd, reg. br. 407 — 408/V, 3—7 (41): izveštaj generalnog sekretara KPJ Josipa Broza Tita od kraja maja 1941: Trećoj komunističkoj internacionali o stanju u Jugoslaviji posle aprilskog sloma; profesor France škerl: »Nacistične deportacije Slovencev v letu 1941, Zgodovinski časopis, letnik VI — VII, leto 1952—1953, str. 768.

U takvoj situaciji voćstvo Komunističke partije poduzelo je sve mjere za organizaciju narodnog ustanka. Još u jesen 1940. stvorena je u najvećoj tajnosti tzv. Vojna komisija, sa zadatkom da u redovima jugoslovenske vojske, kod vojnika i oficira, stvara raspoloženje za otpor u slučaju napada na Jugoslaviju, a u slučaju kapitulacije da preuzme vojno voćstvo u svoje ruke. Ova komisija bila je poslije aprilske kapitulacije proširena i dobila je naziv Glavni štab partizanskih odreda Jugoslavije, koji se kasnije pretvorio u Vrhovni štab. Odmah poslije kapitulacije Jugoslavije i masovnih pokolja srpskog žitlja u Hrvatskoj i Bosni, Komunistička partija počela je da šalje svoje članove da organizuju odbjeglo stanovništvo po šumama u gerilske odrede.

Još prije napada na Sovjetski Savez voćstvo Komunističke partije stvorilo je sporazum o saradnji sa voćstvom Srpske zemljoradničke stranke Dragoljuba Jovanovića i grupom dr Ivana Ribara. Dvadeset drugog juna, kad su njemačke horde iznenada napale Sovjetski Savez, voćstvo Komunističke partije hitno je održalo sjednicu zajedno s Vojnom komisijom, na kojoj je doneseno rješenje da se započne sa ustankom u svim dijelovima Jugoslavije. Na ovoj sjednici zaključeno je da se Vojna komisija nazove Glavni štab partizanskih odreda Jugoslavije i da on rukovodi svim operacijama u zemlji. Ovaj štab razaslao je svoje članove u razne pokrajine, davši im zadatak da preuzmu rukovodstvo nad organizacijom partizanskih odreda i rukovođenje operacijama¹³. Osim toga, bile su organizirane male diverzantske grupe, koje su počele da uništavaju telefonske i telegrafske veze i da vrše napade na magazine i druge vojne objekte. U tim danima beograska omladina pokazala je takve primjere herojstva, kojima će se ponositi daleka buduća pokoljenja naših naroda. Mladići i djevojčice, od 14 godina pa dalje, napadali su usred bijela dana švapske kamione, polivali ih benzinom i uništavali. Uprkos vješalima, koja su bila postavljena u Beogradu nasred Terazija, omladina — srednjoškolska, studentska i radnička — vršila je napade sa nesmanjenom žestinom.

Dok se do napada na Sovjetski Savez, osim akcija po gradovima, borba tu i tamo vodila jedino u bosanskim i hercegovačkim brdima, poslije napada na Sovjetski Savez partizan-

¹³ Edvard Kardelj je upućen u Sloveniju, Sreten Žujović u Srbiju, Vladimir Popović u Hrvatsku, Svetozar Vukmanović u Bosnu i Hercegovinu, Milovan Đilas u Crnu Goru, Dragan Pavlović u Makedoniju (vidi tom I, knj. 20, dok. br. 2 i 3; tom II, knj. 2, dok. br. 6, 8, 9 i 18; tom III, knj. 4, dok. br. 1 i 2; tom IV, knj. 1, dok. br. 21. 56 i 77; tom VII, knj. 1, dok. br. 3 i 6).

ski pokret počeo se naglo širiti u svim ostalim dijelovima zemlje. Već u julu mjesecu 1941. godine sa uspjehom djeluju valjevski, kragujevački, užički, homoljski i drugi partizanski odredi. Po 20 — 30 boraca, s jednom ili dvije puške i kojom bombom, napadaju manje njemačke grupice, ubijaju Nijemce i na taj način se naoružavaju.

Dok se u Srbiji partizanski pokret razvijao postepeno i tako dobijao sve masovniji karakter, u Crnoj Gori je već 13. jula 1941. godine pod vođstvom komunista organiziran i izvršen opšti narodni ustanak. Desetine hiljada Crnogoraca, na dati znak, napali su italijanske garnizone u čitavoj Crnoj Gori i zauzeli sve varoši osim Cetinja i Podgorice. Bilo je zarobljeno oko 6.000 italijanskih vojnika i oficira i zaplijenjena velika količina ratnog materijala. Zatim su crnogorski rodoljubi nastavili svoju tešku i krvavu borbu protiv nekoliko italijanskih divizija, koje je Musolini poslao da uguše ustanak¹⁴.

U avgustu mjesecu 1941 godine partizanski odredi u Srbiji oslobodili su skoro čitavu Mačvu i Posavinu do Obrenovca. Bile su zauzete varoši Lajkovac, Ub, Ljig, Krupanj, Loznica, Stolica, a početkom septembra Užice, čačak, Užička Požega, G. Milanovac i druga manja mjesta¹⁵. Tako su partizani oslobodili skoro cijelu Zapadnu i dobar dio Istočne Srbije¹⁶.

Još u avgustu¹⁷, Glavni štab partizanskih odreda Jugoslavije preselio se pod najtežim okolnostima iz Beograda — najprije u gradić Krupanj, a kasnije u Užice¹⁸. U početku sep-

¹⁴ Radi ugušenja ustanka upućeno je šest italijanskih divizija: »Messina« (Messina), »Pusterija« (Pusteria), »Taro«, »Venecija« (Venezia), »Kacatori dele Alpi« (Cacciatori delle Alpi), »Pulje« (Puglie) i albanska kvislinška grupa »Skenderbeg« (vidi tom III, knj. 4, dok. br. 149 i 152; tom XIII, knj. 1, dok. br. 48, 53, 55, 56 i 71).

¹⁵ Valjevski NOP odred je 8. avgusta zauzeo Ljig i 14/15. avgusta Lajkovac; Posavski NOP odred je 30. avgusta zauzeo Ub; Valjevski NOP odred je 30/31. avgusta zauzeo Stolicu i, s četničkim odredima pod komandom popa Vlada Zečevića i poručnika Ratka Martinovića, posle trodnevne borbe, 3. septembra Krupanj; Mačvanski NOP odred je 4. septembra zauzeo Loznicu; Užički NOP odred je uspešnim borbama u rejonu Užica (sada: Titovo Užice) i Požege prinudio Nemce da 21. septembra pobjegnu iz ova dva mesta; čačanski i Kragujevački NOP odred su 29. septembra zauzeli Gornji Milanovac i 1. oktobra čačak.

¹⁶ U Srbiji su do kraja septembra 1941. formirana 23 partizanska odreda (oko 14.000 boraca), a oslobođeno je oko dve trećine teritorije (vidi Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 73).

¹⁷ i ²⁰ Omaška; trebalo bi da piše: u septembru.

¹⁸ Redakcija nije pronašla autentične izvore iz toga-perioda na osnovu kojih bi se sa sigurnošću utvrdilo kojeg datuma su članovi Glavnog štaba NOP odreda Jugoslavije napustili Beograd. Sadašnja istoriografija pretpostavlja da je Josip Broz Tito iz Beograda posao 16. septembra, a dva dana kasnije Ivan Milutinović, Aleksandar Ranković i Ivo Ribar Lola (vidi Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 63).

tembra 1941. godine održano je u rudniku Stolice kraj Krupnja prvo vojno savjetovanje delegata iz svih krajeva Jugoslavije¹⁹. Na savjetovanje su, pod neobično teškim uslovima, bili došli delegati iz Slovenije, Hrvatske, Srbije, Bosne i drugih krajeva. Na ovom savjetovanju doneseni su dalekosežni i važni zaključci. Glavni štab je dobio naziv: Vrhovni štab partizanskih odreda Jugoslavije, a za Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Crnu Goru bili su obrazovani glavni štabovi, čiji su komandanti bili istovremeno i članovi Vrhovnog štaba. I kao što je još u Beogradu bio donesen plan da se očisti Zapadna Srbija i stvori baza za dalje operacije, tako je na ovom vojnom savjetovanju bio donesen plan za vođenje operacija i stvaranje baza u svim ostalim dijelovima Jugoslavije. Pored čisto vojnih zaključaka, na ovom savjetovanju donesen je čitav niz političkih odluka, kao naprimjer da se pozovu na saradnju i zajedničku borbu sve ostale snage koje nisu stupile u službu okupatora.

Još u Beogradu, Glavni štab partizanskih odreda saznao je da se negdje u brdima na Ravnoj Gori skriva pukovnik Draža Mihailović s jednom grupom oficira, s kojima je uspio da se skloni i da ne bude odveden u ropstvo. Draža do tog momenta nije, uopšte vodio nikakve borbe, niti su bosanski seljaci, koji su bili ustali u odbranu svojih života, stajali pod njegovom komandom. Ja sam lično, još u julu mjesecu, naredio štabu Valjevskog partizanskog odreda da stupi u vezu s Dražom Mihailovićem i da ga privoli na borbu u saradnji s nama. Ali on je odlučno odbijao da išta preduzme protiv Nijemaca, i to, prvo — što uopšte nije imao nikakve vojske, a drugo — što se bojao represalija. Do ruku našeg štaba došlo je jedan dokument u kome nas je jedan čovjek iz Dražine grupe obavještavao da Draža Mihailović želi da otpravi u Bosnu neke nepokorne oficire, to jest ljude koji su željeli da se bore. Jedati od tih nepokornih bio je poručnik Ratko Martinović, koji je od prvog dana, zajedno s popom Vladom Zečevićem, saradivao s nama, stvorivši jedan četnički odred na teritoriji Krupnja. U tom dokumentu se govori da je Draža Mihailović riješio da pomoću jednog kriminalnog tipa ubije poručnika Martinovića kad bude prelazio Drinu.

Odmah po dolasku na oslobođenu teritoriju, u avgustu²⁰ 1941, otišao sam na Ravnu Goru kod Draže Mihailovića, koji

¹⁹ Redakcija nije pronašla autentične izvore iz toga perioda na osnovu kojih bi se sa sigurnošću utvrdilo kojeg datuma je, u septembru to savjetovanje održano i da li je trajalo jedan dan ili više dana. U sadašnjoj istoriografiji se smatra da je to bilo 26. septembra (vidi Oslobođilački rat, knj. I, izdanje II, str. 114).

me nije primio u svom ravnogorskom gnijezdu, nego u selu Struganiku, u kući vojvode Mišića²¹. Sastanku su prisustvovali, pored Draže, i poznati velikosrbin Dragiša Vasić i major Mišić. Sastanak je, ustvari, dao slabe rezultate. Draža Mihailović je uporno odbijao da započne bilo kakvu borbu protiv Nijemaca, govoreći da još nije vrijeme itd. On je, onda, već imao izvjesne četničke odrede, organizovane na teritoriji Zapadne Srbije, koju su bili oslobodili partizani. Bilo je doneseno samo usmeno rješenje o lojalnom ponašanju Mihailovićevih četnika prema partizanima i o tome da oni neće napadati partizane, kao što su to činili četnici vožvode Pećanac²².

Pošto je Draža Mihailović, ne znam iz kojih razloga, i tada pa i dugo kasnije, držao da sam ja Rus, on je potpuno otvoreno govorio o Hrvatima i svim ostalim narodima Jugoslavije. On je, kada sam ga pitao šta misli o nacionalnom pitanju, izjavio nedvosmisleno da Hrvati, muslimani i svi ostali moraju biti najstrožije kažnjeni i poslije izvjesne odmazde potpuno potčinjeni Srbima. Pošto sam se suprotstavio, rekao je da je njegovo gledište sasvim pravilno, jer su svi Hrvati krivi za ustaške zločine, svi su ustaše i izdajice, koji su prodali Jugoslaviju Nijemcima. Na svršetku mi je Draža kazao da će se još predomisлити kada i na koji način će njegove jedinice poći u borbu i da će to saopštiti.

U septembru mjesecu naše su partizanske snage zajedno s jednim odredom kapetana Račića bile opsjele Šabac i jurišale na nj²³. Taj kapetan Račić takođe je onda bio u nemilosti kod Mihailovića zbog učešća u borbi zajedno s nama. Poslije napada na Šabac, koji nije uspio, Nijemci su brzo doveli svoje dvije divizije, dva ili tri hrvatska [ustaško-domo-

²¹ Živojin Mišić, istaknuti vojskovođa srpske vojske 1. svetskog rata rođen u Struganiku kod Valjeva 6. jula 1855, a umro u Beogradu 20. januara 1921. U Mišićevoj kući tada je živio njegov sin Aleksandar, major bivše jugoslovenske vojske. Kasnije, 6. decembra 1941, Nemci su ga streljali (vidi AVII, četnički fond, reg. br. 23/1, k. 254).

²² Sredinom avgusta 1941. u selu Pločniku (kod Prokuplja) Košta Pećanac je sa šefom Gestapoa u Srbiji Krausom, predstavnikom nemačkog zapovednika Srbije, potpisao sporazum o zajedničkoj borbi protiv partizana, a posle obrazovanja kvislinške vlade Milana Nedića Pećanac se sa svojim odredima stavio pod Nedićevu komandu (vidi tom II, Bilten, str. 30; Oslobodilački rat, knj. I, izdanje II, str. 72).

²³ Podrinski NOP odred, sa delovima Valjevskog i Posavskog NOP odreda, i Cerski četnički odred, koji je bio pod komandom Dragoslava Račića, napali su na Šabac 21. septembra. Posle neuspeha četnici su se povukli, a partizani su sutradan obnovili napad i prodrli do centra grada, ali su protivnapadom novoprispelih delova nemačke 342. pešadijske divizije 23. septembra odbačeni iz grada (vidi Hronologiju NOB, str. 115).

branska] puka i nešto ljotičevaca i započeli još u septembru mjesecu prvu ofanzivu na nas, koja je, s prekidima, trajala do svršetka novembra²⁴. Najteže borbe vođene su u Mačvi, na Ceru i Pocerini, u dolini Jadra i kod Zavlake. Naše su trupe polagano otstupale, braneći svaku stopu zemlje. Još prije ofanzive bilo je riješeno da seljaci iz Mačve prebace što više žita u brdske predjele oko Krupnja i Sokolske Planine. Hiljade i hiljade seljačkih kola kretalo se u pravcu brdskih predjela. Neprekidno izloženi njemačkim bombarderima, seljaci su bježali u šume. Nijemci su bili uspješni da zauzmu Loznicu i teren do doline Jadra. Skoro bez ikakvog protivtenkovskog oružja, naši borci uspješni su da unište 20 njemačkih tenkova. Preko hiljadu Nijemaca i drugih neprijatelja palo je u tim borbama. Oko 600 bilo je zarobljeno. Pošto su Nijemci naišli na suviše jak otpor i pošto su pretrpjeli velike gubitke, oni se nisu usudili da produže ofanzivu u brdskim predjelima, već su se počeli sistematski pripremati za ofanzivu na širokom frontu od Kraljeva pa preko Valjeva do Drine. Naši partizanski odredi ponovo su prešli u protivnapad, ponovo su oslobodili veliki dio Mačve i Posavine, a najkrupniji partizanski odred, Valjevski, potpuno je opkolio njemački garnizon u Valjevu. Isto tako naše trupe, uz učešće četnika Draže Mihailovića, potpuno su opkolile i grad Kraljevo i pomoću teške artiljerije i tenkova prodrle i u sam grad. Kao što se iz ovoga vidi, već u oktobru mjesecu, u operaciji kod Valjeva i Kraljeva, zajedno s našim snagama učestvovalo je oko 1.200 četnika Draže Mihailovića. Do toga učešća došlo je na taj način što sam ja, iz Krupnja, za vrijeme ofanzive protiv nas) uputio pismo Draži Mihailoviću i predočio mu opasnost koja mu prijete ako mi izgubimo slobodnu teritoriju. Draža Mihailović se saglasio s mojim navodima — i tako su ove njegove snage učestvovala u borbi od oktobra do novembra mjeseca. Ali i za vrijeme tog kratkog perioda saradnje, četnici pod komandom majora Mišića, nakon prvih jačih okršaja s Nijemcima, pobjegli su s položaja kod Valjeva i ostavili naše partizanske snage da se same bore.

Pošto su naše partizanske snage oslobodile čačak, Užice, Užičku Požegu i Gornji Milanovac, oficiri Draže Mihailovića počeli su na našoj oslobođenoj teritoriji intenzivnu mobiliza-

²⁴ Ofanziva je započela 29. septembra. U njoj su bili angažovani: 113. i 342. pešadijska divizija, delovi 704, 714, 717. i 718. posadne divizije, 125. pešadijski ojačani puk, sedam kvislinških ustaško-domobranskih bataljona, osam kvislinških Nedićevih odreda i četnici Draže Mihailovića. Ukupna jačina neprijateljevih snaga iznosila je oko 80.000 vojnika (Oslobodilački nat, knj. I, izdanje II, str. 116—130).

ciju seljaka u ime kralja i pod parolom — ko ide u četnike ostade kod svoje kuće, a ko ide u partizane moraće ispaštati na frontu u nejednakoj borbi. Iako su Zapadnu Srbiju bili oslobodili partizani, četničkoj komandi bilo je dozvoljeno da potpuno slobodno organizira svoje četničke jedinice na oslobođenoj teritoriji, a u gradovima Čačku, Užicu, Milanovcu i drugima bile su obrazovane četničke komande mjesta zajedno s partizanskim.

Sa oslobođenjem Užica pao je u naše ruke bogat plijen, kao naprimjer 100 raznih motornih vozila, fabrika oružja i municije, fabrika koža, filijala Narodne banke sa oko 55 miliona dinara gotovine itd. Od 150 pušaka i 40 — 50.000 metaka dnevno, koliko je fabrika izrađivala do našeg dolaska, mi smo uspjeli podići kapacitet proizvodnje na 420 pušaka i 80.000 metaka dnevno. Ovi veliki uspjesi naših partizanskih odreda izazvali su, s jedne strane, zabrinutost kod Nijemaca i nedićevaca, a s druge — zavist kod Draže Mihailovića i njegovih oficira. Oni su se, u oktobru, potajno spremali za napad na nas, da nam otmu Užice. Nedić je infiltrirao u redove Dražinih četnika sve više svojih pristalica, koji su sistematski vršili provokacije, kako bi izazvali otvoreni sukob između partizana i četnika Draže Mihailovića. Oni su, nasilu, prigrabili Užičku Požegu, stalno ometali naš željeznički promet prema Čačku i Milanovcu i vršili provokacije. Vrhovni štab poduzimao je sve da se izbjegne sukob i ponovo je predložio Draži Mihailoviću — preko oficira za vezu Mitića²⁵, koji je bio pri Vrhovnom štabu — da se organizuju pregovori i napravi sporazum. Draži-Mihailoviću je predloženo da se pregovori vode na neutralnom zemljištu, kod mjesta Kosjerića, ali je on na sve moguće načine izbjegavao da dođe na pregovore. Poslije toga je sam po drugi put, s dvojicom članova Vrhovnog štaba (Sretenom Žujovićem i Mitrom Bakićem), pošao na Ravnu Goru²⁶. Spremio sam kao prijedlog deset tačaka, koje su javnosti poznate²⁷. Na pregovorima, u selu Brajići kod Ravne Gore, gdje je učestvovalo oko desetak oficira Mihailovićeve štaba, nije došlo do sporazuma po najvažnijim tačkama, i to po pitanju zajedničke komande; koju smo mi predlagali, po pitanju formiranja zajedničkih vlasti na bazi narodnooslobodilačkih odbora

²⁵ Milorad Mitić, od 27. septembra do 31. oktobra 1941. bio je stalni opunomoćenik Draže Mihailovića pri Vrhovnom štabu NOP odreda Jugoslavije (vidi AVIL, četnički arhiv, reg. br. 4/1, k. 1, reg. br. 1/2, k. 30).

²⁶ Sastanak je održan 27. oktobra u selu Brajićima.

²⁷ Vidi tom I, knj. I, dok. br. 53.

itd. Do sporazuma je najlakše došlo po pitanju diobe oružja iz užičke fabrike, diobe novca Narodne banke, po pitanju komandi mjesta itd. Kao prvi ratni materijal, mi smo odmah, drugi dan poslije pregovora, izdali Draži Mihailoviću iz naše fabrike 500 novih pušaka i 25.000 metaka. Interesantno je primijetiti da je Draža Mihailović odlučno odbio moj prijedlog da na pregovorima učestvuje i engleski kapetan Hadson²⁸, koji je sjedio u drugoj sobi.

Četiri dana poslije pregovora četnici Draže Mihailovića napali su nas kod Užičke Požege, i to onim istim puškama i municijom koje su dobili od nas.²⁹ Za ovim napadom došli su slijedeći događaji: četnici Dražina kapetana Glišića³⁰ nasilno su izvukli iz voza u Užičkoj Požezi našeg komandanta Šumadijskog odreda, Blagojevića, koji se vraćao iz Vrhovnog štaba, i zvjerski ga ubili.³¹ Ja sam odlučno protestirao u štabu Draže Mihailovića i tražio da se komandant Blagojević smjesta pusti na slobodu. Odgovor je bio — da se ne zna da je takav čovjek uhapšen. U isto vrijeme, nama su pali u ruke vrlo važni dokumenti iz četničke komande mjesta u Kremni, u kojima se govorilo da svi mobilisani četnici moraju biti 2 novembra u 5 sati ujutru u jednoj šumi deset kilometara od Užica. Nama je odmah bilo jasno da Draža Mihailović sprema oružani napad na Užice. Druga činjenica koja nam je to potvrđivala bila je — što je draža Mihailović povukao od Kraljeva svojih 800 četnika, s ciljem da napadne čačak, kao što se to kasnije ispostavilo. Ti četnici ne samo što su Nijemcima otvorili front kod Kraljeva, nego su našim jedinicama s tog sektora na prevaran način uzeli nekoliko teških topova i par tenkova, da bi ih iskoristili u napadu na čačak. Razumije se, mi smo isto tako morali povući jedan dio svojih snaga s fronta kod Valjeva, da bismo zaštitili Užice i čačak. Iz događaja koji su kasnije uslijedili, vidi se jasno da je Dražin napad na nas bio u dogovoru s

²⁸ Bil Hadson

²⁹ Četnici Draže Mihailovića su 1. novembra 1941. napali na jedinice Užičkog NOP odreda kod sela Karana (blizu Užica), kod Arilja i kod Požege (vidi AVII, četnički arhiv, reg. br. 5/1, k. 50: zapovest komandanta Požeškog četničkog odreda od 1. novembra 1941. za napad na Užice, reg. br. 2/1, k. 50: naređenje komandanta Požeškog četničkog odreda od 1. novembra 1941 za napad na partizanske snage u Karanu).

³⁰ Miloš Glišić, načelnik štaba Požeškog četničkog odreda.

³¹ Milan Blagojević, komandant 1. šumadijskog NOP odreda, narodni heroj. Ubijen je noću 27/28. oktobra. Potpunije o tome vidi Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, tom I, knj. 1, izdanje Istorijskog odeljenja Centralnog komiteta KPJ, Beograd, 1949 (dalje: Istorijski arhiv KPJ, tom I, knj. 1), str. 117—119.

Nedićen³² pa i s Nijemcima,³³ jer je istovremeno uslijedio i napad Nijemaca od Kraljeva do Drine.

Znajući tačno pokret četničkih jedinica prema Užicu, naše su snage dobile zadatak da 2. novembra u 4 sata ujutru izvrše protivnapad. Osam kilometara od Užice, na raskrsnici Užice — Užička Požega — Kosjerić, naše jedinice naišle su na 800 četnika i nakon višesatne borbe potpuno ih razbile. Tu je poginuo sam četnički komandant i nekoliko stotina četnika pokrilo je bojno polje. Naredili smo opšti napad na Užičku Požegu kao glavnu bazu četnika. Poslije vanredno krvave borbe, koja je trajala čitav dan, naše su trupe zauzele grad Požegu i počele brzo gonjenje četnika u pravcu Ravne Gore. Naše snage obuhvatile su Ravnu Goru s tri pravca: od Čačka, Gornjeg Milanovca i Užičke Požege. Draža Mihailović, videći da je opkoljen sa svih strana, hitno je poslao u naš štab oficira za vezu Mitića, koji je sa sklopljenim rukama molio da naredim da se obustavi ova krvava borba. Iako je kod partizanske vojske vladala neodoljiva mržnja i želja da se što prije uništi izdajnička klika, ja sam pristao da se borba obustavi, i to pod uslovom od tri tačke:

1. da se smjesti sve četničke snage povuku na liniju Kamenica — Brajići;
2. da se smjesti obrazuje zajednička komisija, koja će ispitati slučaj u Požezi i druge krivice; i
3. da se smjesti obrazuje komisija za definitivne pregovore o sporazumu.

Komisija za pregovore sastala se u Čačku,³⁴ ali do nekog sporazuma nije moglo doći, jer su Nijemci uspjeli da probiju naš front kod Valjeva i Kraljeva, pa su pomoću tenkova počeli vrlo brzo napredovati. Otpočele su vanredno žestoke i kr-

³² U selu Belanovici (na južnim padinama planine Bukulje) delovi 1. šumadijskog NOP odreda su zarobili Nedićevog potpukovnika Olujića i kod njega pronašli tekst sporazuma Draže Mihailovića i Milana Nedića o zajedničkim borbama protiv NOP odreda (vidi Hronologiju NOB-a, str. 112; Istorijski arhiv KPJ, tom I, knj. 1, str. 216—218, 245—246).

³³ Draža Mihailović je noću 13/14. novembra 1941. u selu Divcima (kod Valjeva) vodio razgovor sa dr Georgom Kiselom (dr Georg Kiesel), šefom Upravnog štaba nemačkog komandanta Srbije, i tom prilikom mu saopštio da će četnici nastaviti borbe protiv partizana, a neće pružati otpor nemačkim trupama (vidi AVII, nemački arhiv, reg. br. 18/1, k. 70: Ernest Wisshaupt »Die Bekämpfung der Aufstandsbewegung im Sudostram« (Ernst Vishaupt, Borba protiv ustaničkog pokreta na jugoistočnom prostoru — dalje: Ernst Vishaupt, navedeno delo), str. 65—67; Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom, Beograd, 1946, str. 125).

³⁴ Sastanci su održani 18. i 20. novembra 1941. godine.

vave borbe na čitavom sektoru od Kraljeva do Drine. Četnici Draže Mihailovića otvoreno su u to vrijeme sarađivali s Nijemcima. Tako, naprimjer, razoružali su u Gornjem Milanovcu na prevaran, način, noću, 500 partizana, koje su na Ravnoj Gori svukli gole, pa ih, uz najgore zlostavljanje, po hladnoći, otpremili Nijemcima u Valjevo.³⁵ Nijemci su na zvjerski način poubijali skoro sve te heroje. Kod Mionice su četnici uhvatili 17 bolničarki i jednog liječnika, koje su poklali³⁶ i o svom junštvu poslali izvještaj Nijemcima. Tako je od tada nastala tijesna saradnja Mihailovićevih četnika i Nijemaca.

Skoro cijeli novembar naše su partizanske snage davale besprimjeran otpor nadmoćnim njemačkim i nedićevskim snagama. Najžešće borbe vodile su se na sektoru Valjeva kod Bukova, na sektoru Pecke, Krupnja i Loznice, na sektoru Gornji Milanovac — Kraljevo. Nijemci su upotrebljavali veliki broj tenkova i avijacije. Gubici na obje strane bili su vanredno veliki. Nijemci su konačno uspjeli da oko 25 novembra zauzmu Užice i čačak.³⁷ Glavnina naših snaga povlačila se u pravcu Zlatibora i Ivanjice. Posljednje jače borbe bile su na rijeci Uvcu, između Sandžaka i Srbije.

Jedan veliki dio partizanskih snaga vratio se u manjim odredima ponovo u unutrašnjost Srbije, gdje je nastavio svoju herojsku borbu protiv okupatora i njihovih slugu.³⁸ Iz drugog dijela stvorene su naše slavne brigade, — I i II srpska,³⁹ koje su, zajedno s crnogorskim brigadama, dvaput prošle svoj slavni put od Crne Gore do Bosanske Krajine.

Dok su se u Srbiji zbivali ovi događaji i narod vodio natičovječansku borbu s okupatorom i domaćim izdajnicima, u Crnoj Gori, još od jula 1941, trajale su neprekidno borbe s italijanskim okupatorom, pa je, početkom decembra, oko 3.500

³⁵ Vidi Istorijški arhiv KPJ, tom I, knj. 1, str. 296—297, 310—312, 315—316, 332—334.

³⁶ Vidi Istorijški arhiv KPJ, tom I, knj. 1, str. 362—363.

³⁷ Glavnina nemačke 113. pešadijske divizije zauzela je čačak 28. novembra, a nemačka 342. pešadijska divizija je zauzela Užice 29. novembra uveče.

³⁸ Po završetku ofanzive Nemci su osvojeno područje »čistili« od partizanskih snaga. U tom cilju, 342. divizija je dislocirana u rejonu donjeg toka Drine i u rejonu Valjeva, 113. divizija u dolini Zapadne Morave, 704. divizija u Pomoravlju, 714. divizija u šumadiji, 717. divizija u istočnoj i južnoj Srbiji; glavnina kvislinških Nedićevih snaga i četnički odredi Draže Mihailovića (koji su se, po njegovoj naredbi od 30. novembra 1941, potpuno legalizovali kod okupatora) raspoređeni su na bivšoj slobodnoj teritoriji u zapadnoj Srbiji i Šumadiji.

³⁹ Reč je o 1. proleterskoj i 2. srpskoj proleterskoj brigadi.

crnogorskih partizana napalo Pljevića,⁴⁰ jako utvrđeni grad u Sandžaku, koji je branila čitava italijanska divizija.⁴¹ U neodoljivom naletu naše su snage prodrle u grad i poslije vanredno krvavih bojeva zauzele skoro veći dio grada. U uličnim borbama poginulo je oko 2.000 italijanskih vojnika.⁴² Poslije dvodnevni bojeva naše jedinice su se morale povući iz grada, pošto bez teškog naoružanja nisu mogle zauzeti utvrđenja s topovima, koji su neprekidno obasipali grad vatrom. U ovim bojevima i mi smo pretrpjeli velike gubitke.⁴³ Borbe su se, dalje, nastavile u Bosni, naročito oko Rogatice i Zvornika, tako da je u oktobru mjesecu bila očišćena cijela Istočna Bosna s gradovima: Rogatica, Vlasenica, Han Pijesak, Srebrenica itd.⁴⁴ Naše snage stajale su pred vratima Sarajeva, na Romaniji i kod Stambulčića. U Lici i na Kordunu naše snage bile su oslobodile veći dio teritorija. U Bosanskoj Krajini, već u avgustu mjesecu, naši odredi bili su zauzeli Drvar i neka druga mjesta.⁴⁵ Tu su borbe s italijanskim i ustaškim snagama takođe imale vrlo žestok karakter. Četnici su i tu, i već u to vrijeme, udarili našim snagama u leđa. Tada počinje i slavna epopeja Kozare⁴⁶ i bojevi koji će ostati kao najslavnija tačka u historiji

⁴⁰ Sedam bataljona iz sastava Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku (koji je bio jačine 3.690 boraca, svrstanih u devet bataljona) 1. decembra je koncentrično napalo Pljevlja, a dva bataljona i jedna četa su obezbeđivali napad (vidi Oslobođilački rat, knj. I, izdanje II, str. 136—138).

⁴¹ U Pljevljima su se nalazili Štab divizije »Pusterija«, delovi 7. i 11. alpskog pešadijskog puka i 5. alpskog artiljerijskog puka i nekoliko manjih jedinica, ukupne jačine 2.000 vojnika (vidi tom III, knj. 4, dok. br. 183). Sem toga, jače snage su se nalazile po garnizonima u dolini reke Lima.

⁴² Takvu procenu gubitaka su dostavili Vrhovnom štabu oni štabovi koji su neposredno rukovodili borbom. U stvari, okupator je imao 452 izbačena iz stroja, računajući i gubitke jedinica koje su iz drugih garnizona intervenisale u pravcu Pljevalja (vidi tom III, knj. 4, dok. br. 183; Oslobođilački rat, knj. I, izdanje II, str. 137).

⁴³ Crnogorski NOP odred za operacije u Sandžaku imao je 488 poginulih i ranjenih (vidi Oslobođilački rat, knj. I, izdanje II, str. 137).

⁴⁴ Han-Pijesak je zauzet 5. avgusta, Vlasenica 10. avgusta, Srebrenica 18. avgusta, Rogatica (posle desetodnevni borbi) 23. oktobra 1941. godine.

⁴⁵ Partizanski odredi (nazivani su tada gerilski), praćeni stotinama seljaka, zauzeli su Drvar i Bosansko Grahovo 27. jula 1941. godine.

⁴⁶ Na Kozari je ustanak počeo 30. jula 1941. Za kratko vreme je bilo oslobođeno celo njeno područje. Okupatorsko-kvislinške snage (sastavljene od četiri ustaška i domobranska bataljona, ojačana manjim nemačkim delovima), sa prostora Bosanski Novi, Bosanska Kostajnica, Bosanska Dubica, Prijedor, napale su 14. avgusta 1941. na frontalno raspoređene kozarske ustanike. Posle žilavih petodnevnih borbi usta-

naše borbe. Borbe su bile vrlo žestoke i u Petrovoj Gori, gdje je neprijatelj preduzimao nekoliko žestokih ofanziva.⁴⁷ U drugim mjestima, u Hrvatskoj i Sloveniji, počele su u jesen borbe manjeg karaktera, ali su se i tu od samog početka vodile diverzantske akcije.

Poslije našeg povlačenja iz Srbije zauzeli smo Novu Varoš,⁴⁸ gdje su se naše jedinice izvjesno vrijeme odmorile, a zatim je Vrhovni štab, s jednim dijelom srpskih jedinica, krenuo u pravcu Istočne Bosne. Usput je zauzet gradić Rudo, gdje je formirana I srpska [proleterska] brigada, koja je drugi dan po formiranju razbila tri kolone Italijana i četnika Draže Mihailovića, koji su bili krenuli u pravcu Rudog.⁴⁹

U istočnoj Bosni bila je u to vrijeme za partizanski pokret zavladała vrlo teška situacija. Tamo su partizani i četnici sarađivali složno prilično dugo. Poslije sjajnih uspjeha koji su bili postignuti, počela je razorna propaganda oficira koje je slao Draža Mihailović, tako da su sve više prevladavali elementi koji su bili za obustavljanje borbe protiv Nijemaca i za borbu protiv partizana.⁵⁰ Glavni Dražini povjerenici za Istočnu Bo-

nici su odbačeni na Kozaru, a okupatorsko-kvislinške jedinice, u cilju zastrašivanja stanovništva, izvršile su masovna ubistva, pljačke i paljevine u selima ispod Kozare (vidi Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 84—85; Kronologija NOB, str. 75).

⁴⁷ Na Kordunu je ustanak počeo 28. jula 1941. i za nekoliko dana obuhvatio veliko područje, čije je središte bilo Petrova gora. Na nju su ustaše 3. avgusta uzaludno napadale jačim snagama, uz podršku Avijacije, kao i italijanski puk »Alesandrija«, 23. oktobra 1941. Nove ofanzive na nju usledile su sredinom 1942 (vidi Hronologiju NOB, str. 101, 156, 207).

⁴⁸ Delovi Užičkog NOP odreda i partizanske jedinice iz Sandžaka zauzeli su Novu Varoš 4. decembra 1941. godine.

⁴⁹ Prva proleterska NOU brigada je formirana 21. decembra. O njenom formiranju i o borbama koje je tom prilikom vodila vidi tom II, knj. 2, dok. br. 68 i 75; tom III, knj. 1, dok. br. 168.

⁵⁰ Četnički komandanti su 17. novembra 1941, na svojoj skupštini u Vlasenici, umesto dotadašnjeg zajedničkog partizansko-četničkog Operativnog štaba za istočnu Bosnu, obrazovali svoju Privremenu upravu istočne Bosne i formirali svoju Komandu operativnih jedinica, raskinuvši tako sporazum od 1. oktobra 1941. o saradnji s partizanima (vidi AVII, četnički arhiv, reg. br. 16/2, k. 170: Zapisnik sa konferencije predstavnika četnika u Vlasenici od 17. novembra 1941). Ubrzo posle toga uspostavili su kontakt s italijanskom komandom u Višegradu i od nje dobili odobrenje da posednu sva mesta u dolini Drine, od Šćepan-Polja do Višegrada (vidi AVII, četnički arhiv, reg. br. 7/5, k. 231: Sporazum Štaba italijanske divizije »Taurinense«, i četničke Komande operativnih jedinica istočne Bosne). Početkom decembra veći broj četničkih oficira se prebacio na teritoriju Kalinovičkog NOP odreda sa zadatkom da taj odred rastroje i da formiraju četničke jedinice, kojih do tada na teritoriji toga odreda nije bilo. A kada su Ro-

snu bili su majori Dangić i Todorović.⁵¹ Major Dangić je već u to vrijeme stajao u vezi s Nijemcima i bio je počeo s napadima na partizanske odrede, razoružavajući ih. Nešto pod djelovanjem razorne propagande ovih oficira, naročito pod prijetnjom, seljaci su napuštali borbene redove partizana i odlazili na stranu četnika, odnosno svojoj kući. Dolaskom I srpske [proleterske] brigade u Istočnu Bosnu, stvar se počela iz osnova mijenjati. Kao izvanredno jaka, vojnički sposobna i disciplinirana jedinica, ona je svojim uspjesima u borbi s neprijateljem brzo stekla ugled i tako se raspadanje partizanskih odreda obustavilo. Oni partizani koji su bili prišli četničkim redovima vraćali su se ponovo u partizanske jedinice, jer su se uvjerali da je propaganda o uništenju partizana u Srbiji bila lažna.⁵² Zajedno s partizanskim odredima Istočne Bosne naša I srpska [proleterska] brigada vodila je u decembru⁵³ mjesecu borbe kod Vareša i na Romaniji. Pošto su se partizanske snage u Istočnoj Bosni ponovo ojačale, Nijemci su odlučili da poduzmu protiv nas svoju Drugu ofanzivu. Ova ofanziva počela je s četiri pravca: od Zvornika, Višegrada, duž višegradske željezničke linije i od Sarajeva preko Romanije. Nijemci su bacili u borbu prilično velike snage, potpomognute ustaškim, domobranskim i četničkim jedinicama.⁵⁴ Uoči samog početka

manijski NOP odred i NOP odred »Zvijezda«; početkom druge polovine decembra, posle upornih borbi, oslobodili dolinu rake Krivaje, uključujući i Olovo, tada je na tu slobodnu teritoriju upala četnička Cerska brigada, koja je bila upućena od Draže Mihailovića iz zapadne Srbije. četnički oficiri su se hvalili time što se Nemci u Srbiji bore samo protiv partizana, a četnike, »kao nacionaliste«, ne diraju. Pričali su i to da će Nedić okupirati istočnu Bosnu, pa su takvim radom i propagandom uticali, najpre, na kolebljive borce i, potom, na manje jedinice da prilaze četnicima. Stoga je počelo osipanje do tada jakih partizanskih odreda »Zvijezda«, Romanijskog i Kalinovičkog. (Potpunije o tome vidi tom IV, knj. 2, dok. br. 57 i 58, knj. 3, dok. br. 281; tom XIII, knj. 1, dok. br. 203; AVII, četnički arhiv, reg. br. 4671 i 6060; Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 150—151).

⁵¹ O Jezdimiru Dangiću i Bošku Todoroviću vidi tom II, knj. 2, dok. br. 78, primedbe br. 3 i 4.

⁵² Vidi tom III, Jrnj. 1, dok. br. 190.

⁵³ Trebalo bi da piše: u januaru.

⁵⁴ Angažovane su bile sledeće snage: nemačka 342. pešadijska i 718. posadna divizija, jedan bataljon iz nemačke 714. posadne divizije, jedan tenkovski bataljon, dvanaest domobranskih bataljona iz domobranskog 2. i 3. korpusa, šest haubičkih baterija, dve pionirske čete, jedna železnička četa i četiri eskadrile avijacije. Ofanziva je počela 15. januara, a završila se 7. februara 1942. Neprijatelj je u njoj, prema sopstvenim podacima, imao oko 864 izbačena iz stroja. Potpunije o tome vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 33 i 145; AVII, nemački arhiv, reg. br. 18/1, k. 70: Ernst Vishaupt, navedeno delo, str. 107—123; Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 176—186).

ofanzive, štab četničkih snaga za Istočnu Bosnu, s Todorovićem i Dangičem na čelu, izdao je četnicima strogu zapovijest da ne smiju ispaliti ni jednog metka protiv Nijemaca, već da im idu na ruku ili da im se uklone s puta.⁵⁵

Usljed velike zime i snijega borbe su bile vrlo teške. Zbog pomanjkanja municije, naše su snage poslije pet dana borbe morale napustiti Rogaticu, Vlasenicu i druga mjesta. Bosanski partizanski odredi, svojim vještim manevrima ponovo su se bacili za leđa neprijatelju, a naša slavna I srpska [proleterska] brigada bila je podijeljena na dva dijela, pa je jedan dio, zajedno s Vrhovnim štabom, oступio preko Glasinca na planinu Jahorinu, a drugi je, sa štabom brigade, izvršio jedan od svojih najslavnijih pokreta ispod samog Sarajeva, preko Sarajevskog Polja i Igmana, i kasnije stigao u Foču. U tome maršu, jednom od najtežih u ovom ratu, izvršenom po hladnoći od 25 gradi, promrzlo je 160 boraca, tako da su mnogima noge bile amputirane.⁵⁶ Prva kolona, koja je išla s Vrhovnim štabom uspjela je da na Jahorini zadrži nastupanje ustaša i Nijemaca, četničke jedinice, koje su branile ovaj sektor, a vođe su ih bile napustile i pobjegle, stupile su pod našu komandu. Nekoliko dana nakon toga, jedan bataljon I brigade i crnogorske snage zauzeli su Foču, Goražde i Čajniče.⁵⁷ Tako je ponovo stvorena baza ne samo za odmor i reorganizaciju jedinica, već i za mobilizaciju novog ljudstva.

⁵⁵ To je bilo u duhu sporazuma koji je četnička Komanda operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine 15. januara 1942. zaključila s predstavnicima italijanske i nemačke komande u Višegradu (vidi AVII, četnički arhiv, reg. br. 1/1, k. 232: obaveštenje Rogatičkog četničkog odreda od 15. januara 1942. potčinjenim jedinicama o postignutom sporazumu s nemačkom i italijanskom komandom u Višegradu; arhiv NDH, reg. br. 12/2—5, k. 62; nemački arhiv, mikroteku, NAV-N-T-501, rolnu 266, snimke 174—176: izveštaj nemačkog generala u Zagrebu Gleza Horstenaua (Glaise von Horstenau) od 4. februara 1942. nemačkoj obaveštajnoj upravi Vrhovne komande oružanih snaga; reg. br. 19—I, k. 70A: Ernst Vishaupt, navedeno delo, str. 126—127).

⁵⁴ Taj trodnevni marš glavnine 1. proleterske brigade otpočeo je 25. januara 1942. iz sela Gajeva (kod Olova), preko planine Ozrena sarajevskog, Sarajevskog polja i planine Igmana (gde je temperatura spala na —32°C), do sela Presjenice (kod Trnova). Poslednja, najteža etapa marša (od sela Kremenša do sela Presjenice), koja je trajala 18 časova, kasnije je nazvana igmanskim maršem. Usled smrzavanja, od oko 730 boraca koliko je bilo u toj glavnini 1. proleterske brigade, pored tih 160 boraca kojima su noge bile smrznute u težem stepenu, bilo je još 100 lakših slučajeva (vidi tom II, knj. 2, dok. br. 146, str. 299).

⁵⁷ Foču je 19/20. januara 1942. zauzeo bataljon »Vojvoda Momčilo« Durmitorskog NOP odreda, Goražde su 27. januara zauzeli 4. bataljon 1. proleterske brigade i delovi Durmitorskog NOP odreda, a Čajniče je istog dana (27. januara) zauzeo ojačani Pljevaljski bataljon Crnogorsko-sandžačkog NOP odreda.

Čitav mjesec februar, mart i polovina aprila iskorišćeni su za sređivanje i reorganizaciju četničkih jedinica (preko 10.000), koje su se bile razočarale u četničko vođstvo i stupale pod našu komandu. Tako su, pored partizanskih odreda, stvorene i tzv. dobrovoljačke jedinice, a Vrhovni štab promijenio je svoj naziv u Vrhovni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih i dobrovoljačkih odreda.⁵⁸

U toku čitave ove zime, sve do druge polovine aprila, kada je neprijatelj počeo svoju Treću ofanzivu, naše partizanske i dobrovoljačke jedinice vodile su vrlo žestoku borbu na sektoru Jahorina — Romanija, oko Rogatice (koja je bila opkoljena), kod Kalinovika (gdje je talijanski garnizon takođe bio opkoljen), a naročito u Crnoj Gori na sektoru Kolašina i Sinjajevine, kao i na sektoru Nikšić — Grahovo. U isto vrijeme naše srpske snage, koje su bile na sektoru Prijepolje — Nova Varoš, prebacivale su se u čajniče, gdje je formirana II srpska [proleterska] brigada.⁵⁹ Druga i Prva srpska [proleterska] brigada dobile su zadatak da krenu u pravcu Vlasenice i da očiste teritoriju od četničkih bandi na čelu s Dangićem i Račićem, koji su otvoreno sarađivali s Nijemcima.® Poslije brzog marša naše su brigade stigle do Vlasenice i Srebrenice, gdje su Dangićeve bande bile potpuno razbijene i odbačene preko Drine za Srbiju. Usput je II srpska [proleterska] brigada uništila u Borikama čitav četnički štab rogatičkog sektora. Ovaj marš, preduzet po najvećem snijegu i preko najvećeg brda Devetaka, naše jedinice izvršile su sjajno. Pošto se u to vrijeme, tj. početkom aprila 1942. godine, jasno vidjelo da Nijemci, Italijani i ustaše pripremaju svoju treću ofanzivu, obje brigade dobile su nalog da se hitno vrate na sektor Goražde — čajniče.

Kao što već pomenuh, u Crnoj Gori su u to vrijeme vođene vrlo teške borbe, ne samo sa italijanskim okupatorima nego i s četnicima Draže Mihailovića i majora Đurišića.⁶¹ Kako je do toga došlo? Od opšteg narodnog ustanka u julu 1941. skoro veći dio Crne Gore bio je oslobođen. Stvorene su mnogobrojne partizanske jedinice, koje su neprekidno napadale okupatora i ugrožavale njegove komunikacije. Nikšić je cijelo vri-

⁵⁸ Pun naziv je bio: Vrhovni štab Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije (vidi tom II, knj. 2, dok. br. 113).

⁵⁹ Ta brigada je formirana 1. marta 1942. od ljudstva iz partizanskih odreda koji su se povukli iz Srbije: njen 1. i 4. bataljon bili su iz Uzičkog NOP odreda, 2. bataljon iz Čačanskog NOP odreda, a 3. bataljon iz 2. šumadijskog NOP odreda.

⁶⁰ Vidi tom II, knj. 3, dok. br. 8, 13, 15, 21 i 42.

" Pavle Đurišić

jeme bio opkoljen.⁶² Italijani su trpjeli vrlo velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Italijanski okupatori su napregli sve snage da u redovima crnogorskog naroda nađu izdajnike, i oni su ih našli u licu Baja Stanišića⁶³ i majora Đurišića. Draža Mihailović poslao je cijelu grupu svojih oficira, da razbiju jedinstvo crnogorskog naroda stvaranjem četničkih odreda. Bajo Stanišić je u to vrijeme još uvijek održavao vezu s našim Glavnim štabom za Crnu Goru.⁶⁴ On je to iskoristio i stvarao unutar partizanskih redova potajno svoje organizacije, te je uspio da jedan dobar dio partizana stavi pod svoj uticaj i pretvori ih u četnike. Stanišićev puč došao je iznenada. Stanišić se odvojio s jednim dijelom zavedenih partizana i prešao na stranu okupatora.⁶⁵ U Vašojevićima Đurišić je uspio da mobiliše dosta jake snage i da ih naoruža italijanskim oružjem. U februaru, martu i tokom skoro čitavog aprila naše partizanske jedinice u Crnoj Gori vodile su, pod najtežim okolnostima, borbu protiv ujedinjenih snaga domaćih izdajnika i Italijana, i kada je započela Treća neprijateljska ofanziva na našu oslobođenu teritoriju, veći dio naših crnogorskih jedinica morao se uz borbu povlačiti iz Crne Gore.⁶⁶

Treća neprijateljska ofanziva bila je vrlo temeljito pripremana⁶⁷ i u njoj su bile angažovane skoro šve italijanske sna-

Blokadu su od početka novembra 1941. vršili delovi Nikšićkog NOP odreda i NOP odreda »Bijeli Pavle« (vidi tom III, knj. 4, dok. br. 11, 21, 28 i 39).

⁶⁵ Pukovnik bivše jugoslovenske vojske. On je u ime četničke Komande za Crnu Goru i Hercegovinu 6. marta potpisao sporazum s Glavnom komandom italijanskih trupa u Crnoj Gori o zajedničkoj borbi protiv partizana (vidi tom III, knj. 4, dok. br. 201). Bajo Stanišić je poginuo u manastiru Ostrogu 18. oktobra 1943 (vidi tom III, knj. 6, dok. br. 20).

^m Kad je otpočeo ustanak, on je bio član Vrhovne komande gerilskih odreda za Crnu Goru i Boku, a potom vojni savetnik u Glavnom štabu NOP odreda za Crnu Goru i Boku.

⁶⁵ Vidi tom II, knj. 3, dok. br. 26.

⁴⁶ Potpunije o tome vidi u dokumentima toma III, knj. 3. i 4.
^a Na sastanku održanom 27. februara 1942. u Rimu, kojemu su prisustvovali: načelnik italijanske Vrhovne komande general Ugo Kavalero (Ugo Cavallero), načelnik štaba nemačke Vrhovne komande oružanih snaga feldmaršal Vilhelm Kajtel (Vilhelm Keitel), nemački general za vezu pri italijanskoj Vrhovnoj komandi Enno Rintelen (Enno Rintelen) i ministar inostranih poslova Trećeg Rajha Joakim fon Ribbentrop (Joachim von Ribbentrop), odlučeno je da se preduzmu zajedničke operacije protiv NOP i DV Jugoslavije u Bosni i Hercegovini. Podrobnije o tome vidi Ugo Cavallero: »Comando Supremo«, Cappelli editore Bologna (dalje: Ugo Kavalero, navedeno delo), str. 224. Zatim, 2. marta, u Opatiji je počela dvodnevna konferencija, kojoj su prisustvovali s nemačke strane: komandant snaga Jugoistoka Valter Kuntze (Walter Kuntze), komandujući general za Srbiju Paul Bader i Enno Rintelen; sa italijanske strane: načelnik generalštaba general Vitorio Am-

ge, njemačke snage i četnici Draže Mihailovića. Ta ofanziva počela je na teritoriji Bosne i Crne Gore i kasnije se proširila na Sloveniju i Dalmaciju, kao i na Kozaru. Uoči ofanzive, u Pljevljima je bila koncentrisana cijela italijanska divizija »Pusteria« i nekoliko četničkih odreda iz Srbije i Sandžaka. Dvije druge italijanske divizije bile su koncentrisane oko Nikšića, Podgorice, Kolašina⁶⁸ i jedna divizija u Hercegovini, kod Gacka i Nevesinja.⁶⁹ U Sarajevskom Polju, osim njemačkih snaga, bilo je još 30.000 italijanskih vojnika.⁷⁰ Neprijatelj je napadao iz Plje-

brozio (Vittorio Ambrosio), komandant 2. italijanske armije general Mario Roata (Mario Roatta) i načelnik Operativnog odeljenja Vrhovne komande general Antonio Gandin; sa strane Nezavisne Države Hrvatske: načelnik generalštaba general Vladimir Lakša (Laxa). Donet je opšti plan za operacije u proleće 1942. protiv snaga NOP i DVJ: u istočnoj Bosni, pa u zapadnoj Bosni, radi uništenja žarišta ustanka na Kozari, a potom da se unište partizanske snage rta Šamarici i Petrovoj gori (u Baniji i na Kordunu). Potpunije o tome vidi AVII, nemački arhiv reg. br. 20/4a—1, k. 91: zapisnik sa sastanka održanog u Opatiji 3. marta 1942. o saradnji između nemačkih, italijanskih i ustaško-domobranskih snaga; AVII, mikroteku, nemački arhiv, NAV-N-T-501, rolno 257, snimci 1101—5: zapisnik sa sastanka održanog 3. marta u Opatiji; Ugo Kavalero, navedeno delo, str. 227. Na drugoj konferenciji u Opatiji, održanoj 14. marta između nemačkih, italijanskih i ustaških vojnih rukovodilaca, odlučeno je da operacije protiv NOP i DVJ otpočnu 15. aprila 1942. i da one u istočnoj Bosni imaju tri etape: »Trio I«, »Trio II« i »Trio III«. Detaljnije o tome vidi AVII, mikroteku, nemački arhiv, Minhen -N-3/649—53: izveštaj nemačkog komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 7. aprila 1944. o vojnoj situaciji na Balkanu; NAV-N-T-501, rolno 250, snimke 382—93: instrukciju Operativnog štaba nemačke borbene grupe »Bader« od 10. aprila 1944. potčinjenim nemačkim, italijanskim i ustaško-domobranskim jedinicama. (Međutim, ustaška Crna legija je samoinicijativno otpočela napad 31. marta). Na konferenciji održanoj 28. marta u Ljubljani između vojnih predstavnika Nemačke, Italije i kvislioške NDH utvrđen je detaljan plan za prolećne operacije u Jugoslaviji. Tu je, verovatno, bilo dogovoreno da italijanske i četničke snage izvedu operacije u Crnoj Gori, Sandžaku i Hercegovini pre otpočinjanja operacija u istočnoj Bosni. Italijani su, bez obzira na izvesno taktiziranje Nemaca, četnike otvoreno snabdevali oružjem i hranom, da bi ih maksimalno mogli iskoristiti za tjorbu protiv partizanskih jedinica.

⁶⁸ Od pravca Kolašina napadala je italijanska divizija »Venecija«, zajedno s četnicima pod komandom majora Đordija Lašića; od pravca Podgorice (sada: Titograd) i Danilovgrada napadali su delovi italijanske divizije »Ferara«, zajedno s četnicima pod komandom pukovnika Baja Stanišića; od pravca Cetinja napadala je italijanska divizija »Taro«, itakođe s četnicima pod kamndom pukovnika Stanišića.

⁶⁹ S tog pravca je napadala italijanska¹ divizija »Kačatori dele Alpi« (vidi tom II, knj. 4, dok. br. 24 — primedbu br. 4).

⁷⁰ Odnosi se na italijansku diviziju »Taurinense« (Taurinense).

valja u pravcu Cajniča i Foče,⁷¹ iz Sarajeva njemačke snage⁷² nastupale su u pravcu Trnova i Kalinovika. Na Romaniji su nastupale njemačke i ustaške snage⁷³ u pravcu Rogatice i Gorazda. Borbe su počele, po prilici, polovinom marta i produžile se sve do 20 juna. Naše snage iz Bosne postepeno su se pred nadmoćnijim neprijateljem povlačile u Crnu Goru. Kada je sredinom maja 1942 neprijatelj zauzeo Foču,⁷⁴ počele su se naše snage povlačiti is planine Sinjajevine i od Nikšića preko Durmitora u pravcu Pivske Planine i Hercegovine. Na sektoru Goranska i Gacka vođene su najžešće bitke Treće ofanzive. Krupne italijanske i četničke snage bile su pritisle s tri pravca. Da bi se izbjeglo opkoljavanje naših snaga na Pivskoj Planini, Vrhovni štab naredio je povlačenje preko planina Volujka i Maglića na rijeku Sutjesku. Najbolje svoje jedinice, kao što su bile I i II srpska [proleterska] brigada, Vrhovni štab hitno je prebacio na sektor Gacka i u pravcu Golije,⁷⁵ da spriječe brzo nadiranje Italijana, koji su htjeli da na Gacku i Čemernu i gornjem toku Sutješke otsijeku našu otstupnicu. Prva i Druga brigada, uz jako velike žrtve, sjajno su izvršile svoj zadatak Mnogobrojna teška artiljerija, koja je bila koncentrisana oko Gacka, tukla je naše kolone s ranjenicima, koje smo evakuisali iz Crne Gore. Poslije nekoliko vrlo žestokih bojeva na trouglu Hercegovine, Crne Gore i Bosne, sve naše jedinice, za-

⁷¹ S tog pravca je napadala italijanska divizija »Pusterija«. Detaljnije o rasporedu i pravcima nastupanja italijanskih divizija angažovanih u ovim operacijama vidi sledeća nemačka dokumenta: izveštaj Operativnog štaba borbene grupe »Bader« od 20. aprila 1944 (AVII, mikroteku, nemački arhiv, NAV-N-T, seriju 501, rolnu 250, snimke 339—341), zapovesti Operativnog štaba borbene grupe »Bader« od 29. aprila 1944. potčinjenim jedinicama (AVII, mikroteku, nemački arhiv, NAV-N-T, seriju 501, rolnu 257, snimak 1204 i rolnu 250, snimke 910—911); zapovest Operativnog štaba borbene grupe »Bader« od 2. maja 1944. potčinjenim jedinicama AVII, mikroteku, nemački arhiv, NAV-N-T, seriju 501, rolnu 250, snimke 904—907).

⁷² Bila je to 718. posadna divizija (vidi AVII, nemački arhiv, mikroteku, NAV-N-T, seriju 501, rolnu 250, snimke 394—396).

⁷³ Odnosi se na delove 737. pešadijskog puka nemačke 717. posadne divizije i tri ojačana bataljona ustaške Crne legije (vidi AVII, nemački arhiv, mikroteku, NAV-N-T, seriju 501, rolnu 250, snimke 409—422: zahtev Operativnog štaba borbene grupe »Bader« od 5. aprila 1942. upućen opunomoćenom i komandujućem generalu u Srbiji; NAV-N-T, seriju 501, rolnu 250, snimak 355: naređenje Operativnog štaba borbene grupe »Bader« od 14. aprila 1942. potčinjenim jedinicama).

⁷⁴ Delovi italijanske divizije »Pusterija« ušli su u Foču 10. maja 1942, tj. istog dana kada su je napustili Vrhovni štab NOP i DVJ i Centralni komitet KPJ (vidi tom II, knj. 4, dok. br. 24).

⁷⁵ Vidi tom II, knj. 4, dok. br. 49, 94, 96, 102, 120, 156 i 157; tom III, knj. 3, dok. br. 149, 161 i 162.

jedno s ranjenicima, prebacile su se na sektor Tjentište — Kalinovik. Tu su, od crnogorskih i sandžačkih partizanskih odreda, stvorene dvije crnogorske udarne i jedna sandžačka brigada,⁷⁶ kao i jedna hercegovačka udarna brigada.⁷⁷ Tako se, na ovom najglavnijem sektoru, završila Treća neprijateljska ofanziva. Nijemci nisu imali dovoljno snaga da produže borbu na ovom terenu, pa su koncentrisali glavninu svojih snaga prema našoj herojskoj Kozari, gdje su otpočele vanredno žestoke borbe. Nijemci su htjeli da unište žarište krajiškog ustanka.⁷⁸ S druge strane, Italijani takođe nisu imali više vremena da produže borbu na ovom sektoru, pošto su svoje trupe morali hitno odvlačiti, kao pojačanje, u Dalmaciju i Sloveniju, jer je i tamo narodni ustanak bio zahvatio velike razmjere, naročito u Sloveniji, gdje je bio oslobođen veliki dio teritorije i gdje su bile ugrožene najvažnije saobraćajne linije

⁷⁴ Odnosi se na 4. i 5. proletersku crnogorsku NOU brigadu i 3. proletersku sandžačku NOU brigadu.

⁷⁷ Od Hercegovačkog NOP odreda i Mostarskog partizanskog bataljona je kod sela Donjeg Malovana, blizu Kupresa, 10. avgusta 1942, formirana 10. hercegovačka NOU brigada (vidi tom II, knj. 5, dok. br. 72, primedbu br. 2).

⁷⁸ Na Kozaru i Prosaru je napadala nemačka borbena grupa »Westbosnien« (»Zapadna Bosna«), Ona je u svom sastavu imala: osam nemačkih pešadijskih bataljona (iz 704, 714, 717. i 718. divizije), tri nemačka samostalna bataljona (924. landessichen i folksdojčerske bataljone »VVindhorst« i »Princ Eugen«), šest baterija artiljerije, dve čete 202. tenkovskog bataljona, 659. pionirski bataljon, dve čete 521. puka za vezu, jedan oklopni voz, pet mađarskih rečnih monitora, razne policijske jedinice, oko dvadeset pet ustaško-domobranskih bataljona, ojačanih artiljerijskim delovima, ustašku miliciju i četnike. Ukupna jačina ovih neprijateljevih snaga je iznosila okp 40.000 vojnika, a podržavalo ih je nekoliko eskadrila*avijacije. Na Kozari se nalazio 2. krajiški NOP odred, čijih se pet bataljona (3.500 boraca, jedan avion, dva tenka, dva oklopna automobila i šest topova), kružno raspoređenih na padinama Kozare, frontalnom odbranom suprotstavilo neprijatelju. Operacija je trajala više od mesec i po dana (početa je 10. juna a završena 31. jula). S velikom upornošću i heroizmom vodio je obrambene borbe 2. krajiški NOP odred. Okupatorsko-kvislinškim snagama naneto je oko 3.000 mrtvih i ranjenih. Proboj iz okruženja, spasavanje ranjenika i otvaranje puta zbegu naroda pokušao je tek noću 3/4. jula. Međutim, probilo se svega oko 800 boraca. Ostali nisu, ali su i posle toga nastavili borbu. Do završetka operacije 2. krajiški NOP odred je izgubio 1.700 boraca, računajući i 500 ranjenika koje su okupatorsko-kvislinške jedinice pobile. Narod Kozare je takođe stradao: popaljeno je nekoliko desetina sela, a pohvatano oko 50.000 stanovnika (većinom žene, deca i starci), od kojih je nekoliko hiljada na zverski način pobijeno, a ostatak oteran u logor u Jasenovac, iz kojeg se retko ko vratio. Potpunije o tome vidi Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 238—242.

neprijatelja.⁷⁹ Osim toga, neprijatelj je mislio da su naše snage na ovom sektoru toliko iznurene glađu i gubicima u borbi, da dugo neće biti sposobne za neku veću akciju. Ostavivši u Crnoj Gori više manjih partizanskih odreda, u Istočnoj Bosni VI bosansku udarnu brigadu i nekoliko partizanskih odreda, a na sektoru Tjentište — Kalinovik, radi obezbjeđenja naših bolnica i manjih akcija, jednu crnogorsku i hercegovačku brigadu,⁸⁰ Vrhovni štab riješio je da s ostalim brigadama (I i II srpskom, III sandžačkom i IV crnogorskom) krene brzim maršem u pravcu Zapadne Bosne, tj. Bosanske Krajine. Bio je izrađen detaljan plan pokreta preko najneprohodnijih pla-

⁷⁹ Na osnovu naređenja koje je 18. maja 1942. dobio u Rimu od načelnika italijanske Vrhovne komande, prilikom podnošenja izveštaja o situaciji u Jugoslaviji, komandant italijanske 2. armije Mario Roata je 8. juna dao uputstva Komandi II. armijskog korpusa da izradi plan za ofanzivu protiv partizanskih snaga u Sloveniji (vidi tom VI, knj. 3, dok. br. 144). Kad je izrađen plan, kojim je bilo predviđeno da se, u uzastopnim ofanzivnim operacijama, s nizom etapa, unište partizanske snage u tzv. Ljubljanskoj pokrajini, komandant II. korpusa Mario Robotti (Mario Robotti) 6. jula se dogovorio s komandantima 5. i 23. korpusa da za vreme ofanzive zatvore bivšu jugoslovensko-italijansku granicu i granicu prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (vidi tom VI, knj. 3, dok. br. 165), a 12. jula se u Ljubljani dogovorio s komandantom nemačkog 18. vojnog okruga SS generalom policije Ervinom Rezenerom (Erwin Rosener) da Nemci zatvore demarkacionu liniju u Sloveniji i da na području Gorenjske i Štajerske povedu akcije protiv partizana (vidi tom VI, knj. 3, dok. br. 169).

Dve italijanske divizije iz Slovenije — »Izonoo« (Isonzo) i »Granatijeri di Sardenja« (Granatieri di Sardegna) i dve prebačene, krajem juna 1942, iz Hercegovine u Dolenjsku (»Kačatori dele Alpi« i »Macerata« (Macerata), II. grupacija granične straže, dve fašističke legije crnih košulja, četiri specijalna bataljona »M« i niz drugih pomoćnih jedinica, ukupne jačine oko 75.000 italijanskih vojnika, otpočeli su 16. jula 1942. ofanzivu na slobodnu teritoriju u Sloveniji — u Dolenjskoj, Notranjskoj i Beloj krajini (vidi tom VI, knj. 3, dok. br. 173), gde su dejsvovala 1. proleterska NOU brigada »Tone Tomšič« i 3. i 5. grupa NOP odreda (svega oko 3.000 partizana). Uporedo s italijanskom ofanzivom, u Gorenjskoj i Štajerskoj se razvijala nemačka ofanziva, u kojoj je učestvovalo oko 20.000 nemačkih vojnika. Ona je trajala sve do 3. novembra 1942 (vidi tom VI, knj. 4, dok. br. 181). U toku ove, skoro četvoromesečne, ofanzive naneti su osetni gubici partizanskim snagama, razbijen je veliki broj organizacija NOP-a (Narodne zaštite, Komunističke partije, Osvobodilne fronte), stanovništvu su nanete znatne ljudske i materijalne žrtve, ali osnovni okupatorov cilj nije postignut, zahvaljujući tome što je Osvobodilna fronta imala jak oslonac u narodu i što je blagovremeno vršena reorganizacija partizanskih jedinica. Potpunije o tome vidi tom II, knj. 6, dok. br. 53 i 170; Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 308—316.

⁸⁰ Odnosi se na 5. crnogorsku proletersku brigadu i na Hercegovački NOP odred, od kojega je (uglavnom) formirana 10. hercegovačka NOU brigada.

уша, kao što su Treskavica, Bjelašnica itd.⁸¹ Plan je bio: iznenada obuhvatiti mostarsko-sarajevsku prugu od Tarčina do Rame i uništiti sve željezničke instalacije i mostove. Ova operacija je sjajno izvršena i u naletu je uništeno nekoliko vozova na pruži, svi mostovi od Tarčina do Rame i pruga u dužini od 80 km. Uništene su sve stanice i oko 40 lokomotiva, veći dio specijalnih za brdski teren. Osim toga bio je zauzet grad Konjic, Ostrožac⁸² i druga mjesta. Neprijatelj je bio potpuno iznenađen. U vozovima je zarobljeno nekoliko stotina neprijateljskih vojnika.

Pokret preko ove željezničke linije vršen je u dva pravca. Jedna kolona išla je preko Igmana, ispod samog Sarajeva, i ona je, poslije izvršenja svog zadatka na pruži, krenula dalje u pravcu Kreševa, Fojnice i Bugojna.⁸³ Druga kolona kretala se u pravcu željezničke stanice Bradina i Konjic i ona je, poslije svršetka svog zadatka na pruži, u krvavim dvodnevним bojama, zauzela utvrđeni gradić Prozor.⁸⁴ U međuvremenu, prva kolona zauzela je Gornji Vakuf.⁸⁵ Tako su se obje kolone spojile za dalje operacije. Još prije našeg dolaska, krajiške jedinice bile su zauzele grad Prijedor,⁸⁶ da bi olakšale opkoljenoj Kozari.

Dolazak pomenutih naših jedinica u Bosansku Krajinu imao je veliki značaj za dalji razvitak ustanka, ne samo za Bosansku Krajinu i Dalmaciju, nego i za Hrvatsku i Sloveniju. Uz sudjelovanje krajiških partizanskih odreda naše jedinice zauzele su, osim Prozora i Gornjeg Vakufa, grad Livno, Tomislavgrad, Jajce, Mrkonjićgrad⁸⁷ itd. Zauzeće Livna imalo je ve-

⁸¹ Vidi tom II, knj. 4, dok. br. 189 i 198; knj. 5, dok. br. 2.

⁸² Ostrožac je noću 5/6. jula zauzeo Konjički partizanski bataljon (ovaj je samostalno djelovao na levoj obali Neretve u rejonu Ostrošca, a kasnije je preimenovan-u Mostarski bataljon i ušao u sastav 10. hercegovačke brigade), a Konjic su 8. jula zauzeli delovi 1. proleterske brigade (napadali su ga: 1, 2. i 3. bataljon).

⁸³ Tu kolonu su sačinjavale 2. srpska i 4. crnogorska proleterska brigada.

⁸⁴ Kolonu su sačinjavale 1. proleterska i 3. sandžačka proleterska brigada. S njom se kretao vrhovni komandant NOP i DVJ Josip Broz Tito. Prozor je 13. jula zauzela 3. sandžačka proleterska brigada (ojacana 4. bataljonom 1. proleterske brigade).

⁸⁵ Gornji Vakuf je noću 11/12. jula zauzela 4. crnogorska proleterska brigada.

⁸⁶ Prijedor su 16. maja 1942. oslobodili delovi 1. i 2. krajiškog NOP odreda i Banijska proleterska četa. (Ova četa je 5. maja 1942. pošla iz Banije sa zadatkom da se, preko Bosanske krajine, prebaci u Slavoniju, pa je na prolazu, angažovana u napadu).

⁸⁷ Duvno (Tomislavgrad) su noću 25/26. jula zauzeli delovi 1. proleterske brigade; Livno su 5. avgusta zauzele 1. proleterska i 3. sandžačka proleterska brigada; Mrkonjić-Grad su noću 24/25. avgusta za-

liki značaj, naročito za ustanak i mobilizaciju narodnih snaga u Dalmaciji. Počele su se stvarati nove brigade i udarne brigade od krajiških, dalmatinskih, ličkih i slovenačkih partizanskih odreda.⁸⁸ Stvorena je Narodnooslobodilačka vojska i Vrhovni štab dobio je naziv Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.⁸⁹

Poslije zauzeća grada Bihaća⁹⁰ naše jedinice počele su prodirati u Centralnu Bosnu, koju su većim dijelom oslobodile i zauzele gradove Prnjavor, Kotor Varoš, Teslić⁹¹ itd. Tako je bio oslobođen veći dio Centralne Bosne, skoro sva Bosanska Krajina, jedan dio Dalmacije, skoro čitava Lika, Kordun i dobar dio Slovenije.⁹² Treća neprijateljska ofanziva, koja se završila u Sloveniji, nije uspjela, jer je nastao novi veliki pollet i jačanje Narodno-oslobodilačke vojske. Najveći doprinos u žrtvama dala je u ovoj ofanzivi herojska Kozara.

U jesen 1942 Vrhovni štab poslao je jednog svog člana u Makedoniju,⁹³ da organizira partizanske odrede i koordinira

uzele 1. krajiška NOU brigada i 2. srpska proleTERSka brigada; Jajce su 25. septembra 1942. zauzele 2. srpska proleTERSka i 1. i 2. krajiška NOU brigada.⁸⁸

Do sredine oktobra 1942. bile su formirane: 1, 2, 3, 4, 5. i 6. krajiška udarna brigada, 1. i 2. dalmatinska udarna brigada, 1. slovenačka proleTERSka brigada »Tone Tomšić« i tri slovenačke udarne brigade — »Matija Gubec«, »Ivan Cankar« i »Ljubo Šercer«. Sem ovih dvanaest, do tada je bilo formirano i sledećih šesnaest brigada: 1. proleTERSka, 2. srpska proleTERSka, 3. sandžačka proleTERSka, 4. crnogorska proleTERSka, 5. crnogorska udarna (u avgustu je, od proleTERSke, preimenovana u udarnu), 6. istočnobosanska udarna, 10. hercegovačka udarna, 1, 2. i 3. lička udarna, 1, 2. i 3. banijska udarna, 1. i 2. kordunaška udarna i 1. slavonska udarna.

⁸⁹ U novembru 1942. pristupilo se formiranju viših taktičkih i operativnih jedinica, pa je formirano osam divizija (1. i 2. proleTERSka narodnooslobodilačka, 3, 4, 5. i 7. udarna narodnooslobodilačka, 6. i 8. narodnooslobodilačka) i dva korpusa (1. bosanski udarni narodnooslobodilački i 1. hrvatski narodnooslobodilački). U sastavu divizija bile su 24 brigade, a van njihovog sastava još sledećih 7 udarnih brigada: »Tone Tomšić« (11. avgusta je, od proleTERSke, preimenovana u udarnu), »Matija Gubec«, »Ivan Cankar«, »Ljubo Šercer«, 3. dalmatinska, 1. slavonska (12. hrvatska) i 6. istočnobosanska, zatim 35 NOP odreda (12 u Srbiji, 7 u Hrvatskoj, 6 u Sloveniji, 6 u Bosni i 4 u Makedoniji) i niz manjih jedinica (četa i partizanskih grupa).

⁹⁰ Bihać (i okolna uporišta) napalo je 2. novembra 1942. pet krajiških udarnih brigada: 1, 2, 3, 5. i 6. i tri hrvatske udarne brigade: 2 (2. lička), 4 (1. kordunaška) i 8 (2. banijska). Zauzele su ga 4. novembra, posle 42 časa neprekidnih borbi.

⁹¹ Kotor-Varoš je 4. decembra 1942. zauzela 1. proleTERSka brigada, Teslić su 2. januara 1943. zauzele 1. proleTERSka i 3. krajiška udarna brigada, a Prnjavor je 16. januara 1943. zauzela 1. proleTERSka brigada.

⁹² Slobodna teritorija je tada iznosila oko 45.000 km² (vidi Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 346).

⁹³ Tamo je upućen Svetozar Vukmanović Tempo.

operacije s Grčkom i drugim susjednim zemljama. Osim toga, poslao je svog načelnika i 10 oficira u Sloveniju radi organizacije regularnih jedinica od partizanskih odreda.⁹⁴

Ovi veliki uspjesi, koje su narodi Jugoslavije postigli u svojoj natčovječanskoj borbi do jeseni 1942. godine, mnogo su zabrinuli njemačke i italijanske okupatore i oni su već u decembru mjesecu počeli pripremati svoju Četvrtu ofanzivu.⁹⁵

⁹⁴ Vidi tom II, knj. 6, dok. br. 155, knj. 7, dok. br. 19.

⁹⁵ Još u oktobru 1942, Hitler je zaključio da su partizanske jedinice svojom borbom iz temelja poljuljale ustašku vlast i onemogućile da kvislinška NDH ispuni ulogu koju joj je namenio. Stoga je u svoj Glavni stan u Vinici (istočna Pruska) pozvao komandanta nemačke 12. armije general-pukovnika Aleksandra Lera (Alexander Lohr) i šefa kvislinške NDH dr Antu Pavelića. Saopštio im je svoje ubedenje da se nezadovoljavajuće stanje u NDH može iz osnova popraviti jedino vojnim intervencijama protiv ustaničkih oružanih formacija. Hitlerov cilj je bio da se okupatorovom vojnom silom učvrsti ustaška vlast, kako bi ona omogućila redovno slanje radne snage s njene teritorije u nemačku ratnu industriju i obezbedila neometanu eksploataciju sirovina i drugoga, a takođe davala veći kontingent ustaške vojske za istočni front, i napokon omogućila da se nemačke snage u Jugoslaviji oslobode za druge frontove. S obzirom na zamašnost predviđenih operacija, na sastanku je zaključeno da je nužno i učešće italijanskih snaga. Zbivanja na istočnom i afričkom frontu učinili su još aktuelnijim jugoslovensko ratište, pogotovo što se mogla očekivati još i saveznička invazija na južnu Evropu. U vezi s tim je 18. i 19. decembra 1942, u Rastenburgu (istočna Pruska), pod Hitlerovim rukovodstvom, održan sastanak načelnika vrhovnih komandi i ministra inostranih poslova Nemačke i Italije: Joakima Ribentropa, Vilhelma Kajtela, Galeaca Čana (Galeazzo Ciano) i Uga Kavalera. Na sastanku je, pored ostalog, zaključeno: da se osiguraju južne obale Evrope i da se u toku zime preduzmu zajedničke operacije za uništenje NOVJ i »Titove države« (tako su Nemci nazivali slobodnu teritoriju). Italijanski predstavnici, pod pritiskom Hitlera, pristali su da uzmu učešća, ali su smatrali da su nerealni svi planovi o brzim i lakim poredama nad NOVJ.

Izvođenje operacija Hitler *je poverio Aleksanderu Leru. Ovaj je na dvodnevnom sastanku 3. i 4. januara 1943. u Rimu, s italijanskim vojnim predstavnicima: načelnikom Vrhovne komande maršalom Ugom Kavalenom, načelnikom Generalštaba kopnene vojske generalom armije Vitarom Ambrozijem, komandantom 2. armije generalom Mariom Roatom, komandantom trupa Crne Gore i guvernerom Crne Gore generalom Pirciom Birolijem, komandantom oružanih snaga u Albaniji generalom Rencorh Dalmacom (Renzo Dalmazzo), kao i komandantom italijanskih trupa u Grčkoj razradio plan operacija, koje su označene šifrom »Vajs« (»Weiss«), Dogovorili su se o pripremama i angažovanju snaga po etapama, o postupku sa stanovništvom, o sadejstvu u operacijama. Detalje prve etape operacija (»Weiss I«) utvrdili su 9. januara 1943, na sastanku u Zagrebu, generali Ler i Roata. Potpunije o tome vidi AVII, nemački arhiv, reg. br. 1—1, k. 70 A: izjavu generala Lera iz 1945; reg. br. 28—5, k. 3: zabeleške sa sastanka koji je Hitler 5. januara 1943. održao u svom Glavnom stanu sa bugarskim ministrom vojske general-lajtnantom N. Mihovim; mikroteku AVII, fotokopiju zapisnika dr Paula Schmita o nemačko-italijanskim razgovorima 18. i 19.

Četvrta ofanziva pripremana je dubokim strateškim opkoljavanjem, s ciljem taktičkog stezanja obruča oko glavnine naših jedinica. I ovog puta, kao i ranije, neprijatelj je svoj glavni udarac bio usmjerio u pravcu one tačke gdje se nalazio Vrhovni štab, pod čijim su se neposrednim rukovodstvom nalazile i najudaljenije jedinice. Nijemci su koncentrisali svoje snage u Karlovcu, Glini, Bosanskoj Kostajnici i Banjoj Luci.⁹⁶ Koncentracija u Sarajevu uslijedila je kasnije, kada je bilo predviđeno da će naša glavnina biti potisnuta iz Bosanske Krajine u dolinu rijeke Neretve i Vrbasa. U Lici (kod Gospića i N. Ogulina) i u Dalmaciji (kod Knina i Sinja) bile su koncentrisane italijanske divizije, namijenjene za Četvrtu ofanzivu.⁹⁷ Nama su još u decembru 1942. došli do ruku dokumenti koji su govorili o tome da je Draža Mihailović napravio s Nijemcima sporazum za zajedničko dještvo u Četvrtoj ofanzivi protiv nas.⁹⁸ TJ čitavoj Crnoj Gori, Sandžaku i Srbiji, kao i u Hercegovini, vođena je jaka propaganda među četnicima za pokret prema Bosanskoj Krajini, gdje će četnici preuzeti vlast u selima i gradovima i likvidirati partizane i ustaše.

Četvrta ofanziva počela je već u prvoj polovini januara. Nijemci su nastupili iz Karlovca u pravcu Slunja, iz Gline i drugih mjesta u pravcu Banije, a Italijani su neprekidno pokušavali da prodru na oslobođenu teritoriju Like, gdje su bili odbijeni uz velike gubitke. Nijemci su, nakon 15 dana borbe, uspjeli da zauzmu cijelu teritoriju do Slunja, u njihove ruke

decembra 1942. u Hitlerovom Glavnom stanu u Rastenburgu; Zbornik, tom IV, knj. 9, dok. br. 211, 216 i 229; tom V, knj. 11, dok. br. 129; Tajna pisma Hitler — Musolini, Zagreb, 1959, str. 68—69 (preveo dr Bogdan Krizman); Fabijan Trgo: »Četvrta i Peta neprijateljska ofanziva«, »Naučno delo«, Beograd, 1968, str. 5—20.

" Nemačkim snagama i kvislinškim formacijama s nemačke okupacione oblasti, predviđenim za operacije »Vajs«, neposredno je komandovao general Rudolf Liters (Rudolf Liiters), komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj. Angažovane su bile sledeće nemačke divizije: 714, 717, 718, 369, i 7. SS »Princ Eugen« i delimično, 187, tj. ukupno oko 50.000 nemačkih vojnika, a u sastavu tih divizija još i 2. i 3. brdska domobranska brigada (oko 8.000 vojnika), dok je 5. brdska domobranska brigada dobila zadatak da posedne zauzetu teritoriju Korduna i Banije (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 210, 213 i 215; tom V, knj. 11, dok. br. 167, 171, 175 i 176).

⁹⁷ Sa italijanske strane bile su angažovane tri divizije: »Lombardija« (Lombardia), »Re« i »Sasari« (Sassari), tj. preko 25.000 italijanskih vojnika, a u njihovom sastavu još i četiri ustaška i domobranska bataljona (oko 2.000 vojnika) i četničke formacije Dragoljuba (Draže) Mihailovića. Svim tim italijansko-kvislinškim snagama uključenim u operacije »Vajs« komandovao je komandant 5. armijskog korpusa general Alesandro Glorija (Alessandro Gloria). Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 211 i 223; tom V, knj. 11, dok. br. 151, 152 i 163).

⁹⁸ Vidi tom II, Bilten, str. 226—227; knj. 8, dok. br. 5, 10, 15, 21 i 23.

pale su sve varoši na Kordunu i Baniji. Oni su bili bacili u borbu veliki broj bombardera i aviona za obrušavanje. Preko 50.000 izbjeglica s Korduna i Banije povlačilo se zajedno s našim trupama, koje su neprekidno vodile krvave borbe. Povorke nesrećnih žena, djece i staraca bile su na putevima stalno izložene nemilosrdnom bombardiranju njemačkih zlikovaca. Žrtve su bile vrlo velike. Kad se neprijatelj približio Bihaću, Vrhovni štab se preselio u rejon Petrovca, odakle je neposredno rukovodio operacijama.

Vrhovni štab je tada izradio plan koji se sastojao u sljedećem: hrvatske snage ostaće u Lici na svom terenu i braniće teritoriju. Sedma banijska divizija, koja se nalazila na pravcu Slunj — Bihać, biće zaštitnica, odnosno sprečavaće brzo prodiranje neprijatelja na slobodnu teritoriju. Prvi bosanski korpus, koji se danas zove Treći korpus, sprečavao je brzo prodiranje neprijatelja u planinskom masivu Grmeč — Mrkonjićgrad. Prva i Treća divizija nalazile su se u Centralnoj Bosni blizu Save i Doboja, a Druga divizija na sektoru Livno i Dalmacija. Vrhovni štab je riješio da hitno koncentriše ove tri divizije i da brzim manevrom razbije slabije neprijateljske garnizone u dolini Neretve i Vrbasa, da posjedne željezničku liniju od Ivan-Sedla do Mostara i da tako stvori mostobran za povlačenje trupa i evakuaciju ranjenika, kojih je bilo oko 4.000. Osim toga, Vrhovni štab je riješio da, poslije povlačenja preko Neretve, poduzme, kao glavnu operaciju, gonjenje četnika Draže Mihailovića i čišćenje Crne Gore i Sandžaka kao i Hercegovine od podlih okupatorskih slugu. Druga divizija dobila je zadatak da u brzom naletu zauzme utvrđenu varoš Imotski i ostala mjesta i da se hitno prebaci u dolinu Neretve blizu Mostara, te da presiječe svaku vezu italijanske komande s njenim garnizonima u Prozoru, Konjicu, Jablanici, Rami itd." Treća divizija dobila je zadatak da zauzme Prozor, koji su — prije mjesec dana — Italijani bili ponovo osvojili.¹⁰⁰ Prva divizija dobila je zadatak da s jednom brigadom zaposjedne Ivan-sedlo i tako presiječe vezu Konjic — Sarajevo.¹⁰¹ Dvije brigade I divizije dobile su zadatak da zaštite pravac od Bugojna.¹⁰² Sve tri divizije došle su u neprekidnim marševima u rekordno vrijeme na svoje određene tačke. Prozor je, po svaku cijenu, morao pasti u naše ruke, jer je stajao na komunikaciji našega pokreta. Dvije brigade Treće divizije,

" Vidi tom II, knj. 8, dok. br. 23 i 37; tom IV, knj. 10, dok. br. 75.

¹⁰⁰ Vidi tom II, knj. 8, dok. br. 23 i 38; tom IV, knj. 10, dok. br. 219.
¹⁰¹ i ¹⁰² Vidi knj. 8, dok. br. 23, 37 i 48; tom IV, knj. 10, dok. br. 83 i 84.

poslije dvodnevnih krvavih bojeva, zauzele su varoš, koja je imala veoma jaka utvrđenja. Italijanski garnizon od oko 1.000 ljudi bio je potpuno uništen. Bile su zaplijenjene ogromne količine ratnog materijala, naročito artiljerijske municije i hrane, jer je tu pripremana baza za zatvaranje obruča oko nas — kada Nijemci budu dali znak za to.¹⁰³ Druga divizija zauzela je Imotski, likvidirala italijanski garnizon u Drežnici, brzo krenula prema Jablanici, gdje je bio italijanski puk: u veoma krvavoj borbi zauzela je Jablanicu, porušila skoro sve mostove na Neretvi i takođe osvojila ogroman ratni plijen.¹⁰⁴ Ivan-Sedlo bilo je zauzeto, ali brigada, koja ga je zauzela, morala je zbog brze intervencije jačih njemačkih snaga da se povuče u pravcu Konjica, koji nije mogao biti osvojen u prvom jurišu.¹⁰⁵ Italijanska divizija »Murde«, koja je zaposjela čitav ovaj sektor, bila je skoro potpuno uništena: od nje je ostalo svega nekoliko stotina ljudi. Čitavo njeno naoružanje palo je u naše ruke.¹⁰⁶ Put za prebacivanje preko Neretve bio je otvoren, ali je pitanje ranjenika, koji su se još nalazili na stotine kilometara daleko, prikivalo naše jedinice za ovaj teren, gdje je trebalo osigurati evakuaciju ranjenih boraca. Po najtežem terenu i vremenu, kamioni su neprekidno dovlačili ranjenike na sektor Prozora, odakle ih je trebalo prebaciti preko Neretve čim padne Konjic.¹⁰⁷

Na ovom terenu razvila se bitka koja je trajala 37 dana. Nijemci su brzo dovlačili nove snage. U Bugojnu su koncentrisali 369, 36 i dijelove 114 divizije, kao i vrlo jake snage domobrana i ustaša.¹⁰⁸ Od Sarajeva je nastupala 118 divizija s

¹⁰³ Prozor su 17. februara 1942. zauzele 5. crnogorska i 1. dalmatinska NOU brigada. Potpuniye o tome, kao i o zadobijenom plenu, vidi knj. 8, dok. 44, 45, 49, 52 i 55; tom IV, knj. 10, dok. br. 91, 92, 100, 220, 233 i 242, knj. 13, dok. br. 223.

¹⁰⁴ Druga proleterska divizija je zauzela Imotski 10. februara 1942. i Drežnicu *noću* 16/17. februara, a u borbama od 20. do 22. februara savladala u Jablanici posadu jačine 800 vojnika i zaplenila veliku količinu oružja, vozila i razne opreme (vidi knj. 8, dok. br. 37, 39, 44, 59 i 62)..

¹⁰⁵ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 106, 113, 115, 150, 173, 278, 283 i 296.

¹⁰⁶ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 99, 100, 102, 104, 105, 106, 109, 113 i 115; knj. 11, dok. br. 188 i knj. 12, dok. br. 227.

¹⁰⁷ O p r v j e, < e, l o n ranjenika i bolesnika, kojih je tada bilo oko 3.500, krenuo je 19. februara uveče iz Duvanjskog polja u pravcu Prozorske kotline (vidi tom II, knj. 8, dok. br. 31, 51, 58 i 68).

¹⁰⁸ Na sektoru Bugojna nisu se tada nalazile te snage, već 717. divizija i zapadna kolona 718. divizije (grupa »Fogl«), koja je bila sledećeg sastava: 738. pešadijski puk (bez jednog bataljona), 5. ustaški zdrug (brdska brigada), delovi 668. divizion, dve domobranske baterije, dve pionirske čete i delovi 202. tenkovskog bataljona (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 251, 254, 271, 282, 288, 289 i 293).

ustaškim i domobranskim snagama.¹⁰⁹ Od Mostara i od Glavatičeva preko planine Prenj dovlačio je izdajnik Draža Mihailović oko 18.000 četnika, koji su zajedno s Italijanima trebali da nas napadnu s leđa i da nam presijeku put.¹¹⁰ Vodila se jedna od najslavnijih bitaka u toku Oslobođilačkog rata. Bila je primijenjena taktika brzog manevrisanja po unutrašnjim pravcima. Borbe između Donjeg Vakufa i Prozora poprimile su dramatičan karakter. Nijemci su već bili uspješni da prodru na 2 km od naših ranjenika.¹¹¹ Ali brza intervencija herojske IV crnogorske i III krajiške brigade spasila je naše ranjene drugove. Borbe su vođene noć i dan. S naše strane upotrebljavana su sva sredstva, kao teški topovi i tenkovi, pored drugog naoružanja koje nam je palo u ruke pri uništenju italijanske divizije. Po najvećoj hladnoći na brdu Makljenju i na Raduši položaji su prelazili iz ruke u ruku. Vodeći neprekidno danonoćne bitke, naši borci, osobito borci VII divizije, bili su toliko iscrpljeni, da su od iscrpljenosti umirali na položajima.

U isto vrijeme snage naše IV crnogorske brigade i dijelovi III divizije napadali su neprekidno Konjic, a veći dio VII divizije vodio je neprekidno uporne borbe s njemačkim i ustaškim snagama ispod planinskog masiva Bitovnje. Naše su jedinice već bile zauzele cijeli dio varoši na lijevoj obali Neretve, ali su u tom momentu stigli četnici Draže Mihailovića i udarili našim trupama u leđa. Četiri naše divizije, skupa s 4.000 ranjenika, bile su sada u jednom kotlu i napadane sa svih strana.¹¹² No, Vrhovni štab je odlučio da po svaku cijenu raz-

¹⁰⁹ U vreme operacije »Vajs« ta divizija je imala numeraciju: 718. Od Sarajeva, preko Tarčina i Ivan-sedla, u pravcu Konjica i Jablanice nastupala je njena istočna kolona (grupa »Anaker«, sastava: 750. puk (bez jednog bataljona), dva bataljona 7. lovačkog domobranskog puka, jedan ustaški bataljon i dve brdske baterije (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 251).

¹¹⁰ Pored oko 4.000 četnika* pod direktnom komandom italijanske divizije »Murde« (Murge), Draža Mihailović je uputio pod komandom svog komandanta Istaknutog dela četničke Vrhovne komande Zaharija Ostojića još 19.200 ljudi (vidi AVII, četnički arhiv, reg. br. 10/2, k. 1(2): izveštaj izaslanika četničke Vrhovne komande Borivoja Radulovića od 12. marta 1943. Zahariju Ostojiću).

¹¹¹ Ranjenici su prikupljeni u rejonu Šćita i Prozora (vidi tom II, knj. 8, dok. biv78).

¹¹² Reč je o 1. i 2. proleterskoj i 3. i 7. udarnoj diviziji. Na njih su tada napadale nemačke i ustaško-domobranske snage: od Konjica ka Jablanici istočna kolona 718. divizije, tj. grupa »Anaker«; od Gornjeg Vakufa ka Prozoru i šćitu 717. divizija, grupa »Fogl« i 5. ustaška brigada; od Bosanskog Grahova, Mliništa i Šipova ka Glamoču, Livnu i Kupresu 7. SS dobrovoljačka brdska lovačka divizija »Princ Eugen«, legionarska 369. hrvatska pešadijska divizija »Vražja« i 3. brdska domobranska brigada. Italijansko-četničke snage su ih napadale uzvodno dolinom Neretve ka Jablanici i nizvodno dolinom Neretve ka Konjicu i Ostrošcu.

bije neprijatelja i prebaci ranjenike preko Neretve. Poslije višednevnih upornih bojeva i naše veoma jake artiljerijske vatre, naše su jedinice razbile njemačke snage na sektoru Gornji Vakuf i prisilile ih da se hitno povuku prema Bugojnu.¹¹³

Prije nego što su naše jedinice prešle na lijevu obalu Neretve, Vrhovni štab je naredio da se sruše svi preostali neretljanski mostovi, iako je preko njih trebalo prebaciti naše ranjenike i vojsku. To je bila ratna varka, da bi Nijemci pretpostavili drugi pravac našeg nadiranja. Ona je potpuno uspjela.¹¹⁴ Naši pioniri su zatim hitno sagradili jedan most kod srušenog željezničkog mosta u Jablanici i preko njega su prešli svi naši ranjenici, skoro sva naša vojska sa skoro svim naoružanjem (osim tenkova i teških topova, koje smo, zbog uništenja mostova, takođe morali uništiti). Plan Vrhovnog štaba je u cjelini uspio. Ranjenici su bili prebačeni na lijevu obalu Neretve.¹¹⁵ Neprijatelj je kod Gornjeg Vakufa bio razbijen i trebalo mu je više vremena za reorganizaciju. Četnici i Italijani, na lijevoj obali Neretve, na planini Prenju, bili su — pod vanredno teškim okolnostima — potpuno razbijeni i počeli su panično da se povlače. Sa pomenute četiri divizije preko Neretve se prebacila i IX dalmatinska divizija, koja se iz Dalmacije povukla pred nadmoćnim neprijateljem.

Sada je počelo gonjenje četnika Draže Mihailovića.¹¹⁶ Naše su snage nastupale u dva pravca: u pravcu Nevesinja u Hercegovini i u pravcu Kalinovika. Na brdskom masivu kod Glavatičeva i kod Kalinovika bili su četnici Draže Mihailovića još jednom potpuno razbijeni i onesposobljeni za svaki dalji otpor. Mnogi su počeli da prelaze na našu stranu. Mnogi su u panici brijali svoje brade i preoblačili se u seljačka odijela, da ne bi, kad padnu u ruke partizana, bili prepoznati kao četnici. Naše jedinice, brzim pokretima, stigle su na Drinu i pod

¹¹³ Odluku o protivudaru na sektor Gornjeg Vakufa doneo je vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito 28. februara 1943, a zapovest za protivudar je izdao 3. marta (vidi knj. 8, dok. br. 114). Protivudar je vršen 3. 4. i 5. marta. Potpunije o tome vidi knj. 8, dok. br. 116—123, 125—128; tom IV, knj. 11, dok. br. 13, 14, 19, 23—29 i 34; Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 388—394.

¹¹⁴ O tome vidi još i tom II, knj. 8, dok. br. 94, 93 i 105; tom IV, knj. 11, dok. br. 15 i 177; Vladimir Dedijer, Dnevnik, II deo, str. 145; Pavle Jakšić: »Sedma banijska divizija«, Beograd, 1967, str. 185—186; Radovan Vukanović: »Četvrta crnogorska proleterska brigada«, edicija »Neretva«, knj. 2, str. 245—250.

¹¹⁵ Poslednji ranjenici prešli su, preko visećeg mosta kod Jablanice, na levu obalu Neretve noću 14/15. marta 1943 (vidi tom II, knj. 8, dok. br. 179).

¹¹⁶ Vidi tom II, knj. 9, dok. br. 171, 177, 183, 185, 193, 212 i 220; tom IV, knj. 11, dok. br. 43, 66, 70, 72, 80, 87, 89, 92, 100, 110, 114, 116, 118, 119 i 149.

najtežim okolnostima forsirale rijeku, razbivši na desnoj obali italijansku diviziju »Taurinenze«.¹¹⁷ U snažnom naletu bilo je u Hercegovini zauzeto Nevesinje, Gacko, a u Crnoj Gori su naše trupe došle do Kolašina.¹¹⁸ Maj mjesec trebalo je da bude mjesec odmora za naše slavne divizije. Ali dok smo mi čistili Crnu Goru od četnika, njemački okupator, Italijani i ustaše pripremili su već svoju Petu i najžešću ofanzivu protiv nas.¹¹⁹ Tu ofanzivu naša vojska dočekala je u vrlo teškim okolnostima. Nekoliko hiljada boraca bilo je iscrpljeno pjegavim tifusom. Hiljade ranjenika bile su, uslijed vanrednih napora na putu, potpuno iscrpljene i trebalo im je ne mjesec već više mjeseci njege za oporavak. Ali neprijatelj nam nije dao vremena za odmor. Pripremao je svoju Petu ofanzivu, da bi nas uništio. On je znao da se u Crnoj Gori nalaze Vrhovni štab i naše najbolje jedinice. Zato je ovog puta bacio mnogo veće snage i mnogo temeljitije pripremao svoje napade. Doveo je neke svoje divizije iz Grčke, kao naprimjer I alpinsku,¹²⁰ doveo je Bugare i nedićevce, ustaše, domobrane, Italijane i svoje trupe.¹²¹ Počela je Peta i najžešća bitka, iz koje su naše slavne jedinice, iako s ogromnim žrtvama, ponovo izašle čitave, na-

¹¹⁷ Potpunije o razbijanju četnika Draže Mihailovića i o forsiranju reke Drine, kao i o razbijanju delova italijanske divizije »Taurinenze« vidi Oslobođilački rat, knj. I, izdanje II, str. 394—423.

¹¹⁸ Jedinice 3. NOU divizije zauzele su Nevesinje 22. marta 1943, a Gacko 2. aprila, dok je u rejon Kolašina 5. maja izbila 2. proleterska divizija.

Nemačka Vrhovna komanda je u aprilu 1943. odlučila da preduzme novu operaciju radi uništenja grupe divizija koja je s Vrhovnim štabom, preko Neretve i Drine, izvršila prodor u Crnu Goru i Sandžak. O tome je 20. aprila upoznala nemačko Ministarstvo inostranih poslova. Da bi se operacija sasvim uspešno izvela, izvršene su temeljite pripreme: Određene divizije su popunjene ljudstvom mladih godišta; one su u svom sastavu imale snažnu jartiljeriju i bile su opremljene podesnom opremom, prilagođenom za vođenje borbe na brdskeo-planinskom zemljištu. Operacija je označena šifrom »švarc« (Swartz), a sve pripreme su izvedene u najvećoj tajnosti. Nemci nisu obavestili o njoj čak ni svog italijanskog ratnog saveznika pre nego što su usledila borbena dejstva. Potpunije o razvoju nemačkog plana za operaciju »Švarc« vidi Fabijan Trgo, navedeno delo str. 53—58.

¹²⁰ Nemačka 1. brdska lovačka divizija dovedena je sa istočnog fronta početkom aprila 1943, preko Sofije, u Peč.

¹²¹ Za izvođenje operacije angažovani su u prvoj liniji: četiri nemačke divizije (369, 118, 7. SS »Princ Eugen«, 1. brdska), jedna mešovita nemačko-bugarska borbena grupa jačine divizije (osnovu su joj sačinjavali 61. i 63. bugarski puk), 4. domobranska lovačka brigada (u operativnom pogledu potčinjena nemačkoj 118. diviziji), puk »Brandenburg«, jedan nemački motorizovani pionirski bataljon i tri italijanske divizije (»Taurinenze«, »Ferara« (Ferrara). »Venecija«). Osim ovih snaga, jačine oko 112.000 ljudi (grupa divizija Vrhovnog štaba je tada, zajedno s 3.500 ranjenika i bolesnika, imala oko 20.000 ljudi), posle izlaska iz obruča protiv jedinica NOVJ se borilo još i 9. i 15.

nijevši neprijatelju ogromne gubitke. O Petoj ofanzivi međunarodna javnost već zna prilično¹²² i još će se o tome pisati, pa je ja ovdje neću opisivati.

Poslije Četvrte ofanzive, u svom pobjedonosnom pohodu u Crnoj Gori, mi smo potpuno likvidirali četnike Draže Mihailovića, i oni otada nemaju više nikakvog vojničkog značaja. Kao što se vidi, za vrijeme Četvrte i Pete ofanzive glavnu težinu ponijele su na svojim leđima gore pomenute jedinice. Ali, u isto vrijeme, borba se vodila i u svim dijelovima Jugoslavije. Partizani i brigade VI korpusa u Slavoniji neprekidno su napadali komunikacije. Isto tako su se vodile borbe u Sloveniji, Dalmaciji, Srbiji i drugim mjestima. Val narodnog ustanka se širio po čitavoj zemlji. Veliki napad okupatora na našu glavninu nije zastrašio ostale naše krajeve i naše snage, već je imao suprotno dještvo. U svim ovim borbama vršena su masovna junaštva, kojima će se, vjekovima, ponositi pokoljenja naših naroda.

Uporedo s razvijanjem partizanskih odreda i Narodno-oslobodilačke vojske stvarala se i usavršavala naša narodna vlast. Još u 1941. godini počelo je, na oslobođenoj teritoriji Srbije, Crne Gore itd., po selima i po gradovima, stvaranje narodnooslobodilačkih odbora. Oni su došli namjesto starih seoskih, opštinskih i drugih vlasti, koje su se — sve odreda — stavile u službu okupatora. Ti su odbori, ispočetka, imali uglavnom zadatak da se brinu za snabdijevanje partizanskih odreda, ali su postepeno preuzimali na sebe sve nove dužnosti koje mora vršiti jedna vlast sela, opštine, sreza, okruga itd.

Kad je, u jesen 1942. godine, već bio oslobođen veliki dio Jugoslavije, — pokazala se potreba da se za cijelu Jugoslaviju stvori jedno političko tijelo koje će rukovoditi svim odborima, odnosno preuzeti od Vrhovnog štaba razne političke funkcije, koje su se, silom prilika, sve više koncentrisale u njegovim rukama. Bilo je riješeno da se sazove Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.¹²³ Vijeće se, kao što je

domobranski puk i 1. ustaški zdrug (brigada), ukupne jačine oko 11.000 vojnika i četničke formacije jačine oko 4.000 ljudi, dok su Nemci kod Prijepolja i Brodareva imali 724. puk 104. divizije, u rejonu Sarajeva 117. diviziju, u rejonu Mostara 373. diviziju (dovedenu iz Francuske), a u priobalnom pojasu od donjeg toka Neretve do albanske granice nalazilo se pet italijanskih divizija (»Emilija« (Emilia) u Boki Kotorskoj, »Peruđa« (Perugia) na prostoru Vilusi, Bileća, Trebinje, »Murde« oko Dubrovnika, »Marke« (Marche) od Mostara do Metkovića). Borbe su otpočele 15. maja i trajale pun mesec dana (vidi Oslobođilački rat, knj. 1, izdanje II, str. 430—466; Fabijan Trgo, navedeno delo, str. 59—83).

¹²² Vidi tom II, Bilten, str. 277—282.

¹²³ Osnivačku skupštinu AVNOJ-a sazvao je, u ime Vrhovnog štaba NOV i POJ, Josip Broz Tito (vidi knj. 6, dok. br. 173).

požnato, sastalo 26 novembra u Bihaću, i na njemu su učestvovali delegati svih naroda Jugoslavije.¹²⁴ Bile su donesene dalekosežne odluke i izabran je Izvršni odbor,¹²⁵ Vijeće je imalo opštepolutički karakter i u njemu su bile okupljene sve političke struje, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost. Zadatak vijeća bio je da mobiliše sve za pomoć Narodnooslobodilačkoj vojsci i da produži dalje stvaranje narodnooslobodilačkih odbora, ne samo na oslobođenoj teritoriji već i na neslobodenoj.

Pored Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije stvorena je, još 1941. godine, Osvobodilna fronta Slovenije,¹²⁵ koja je, za Sloveniju, imala funkcije istog karaktera kao Antifašističko vijeće za cijelu Jugoslaviju. U proljeće 1943. godine stvoreno je Zemaljsko antifašističko vijeće Hrvatske.¹²⁷ U drugoj polovini iste godine stvoreno je Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, vijeća za Crnu Goru, za Sandžak¹²⁸ itd. U isto vrijeme stvarani su, na čitavoj teritoriji Srbije, narodnooslobodilački odbori, a kao centralni organ stvoren je Pokrajinski narodnooslobodilački odbor.¹²⁹ Ova razlika u nazivu dolazi otuda što je u Srbiji — zbog velikog terora okupatorskih trupa, nedićevaca i četnika Draže Mihailovića — bilo nemoguće, putem najširih izbora, izabrati odgovarajući organ.

Dvadeset devetog novembra 1943. godine održana je, u Jajcu, druga plenarna sjednica Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Na plenumu je učestvovalo 240 delegata iz svih krajeva naše zemlje.¹³⁰ Na plenarnoj sjednici

¹²⁴ Zbog udaljenosti i drugih smetnji nisu mogli da dođu delegati iz Slovenije i Makedonije. Potpunije o tome vidi knj. 6, dok. br. 173 i 182; knj. 11, prilog br. 1.

¹²⁵ Vidi knj. U, priloge br. 3 i 4.

¹²⁶ Obrazovana je 27. aprila 1941. godine.

¹²⁷ Prvo zasjedanje ZAVNOH-a započelo je 13. juna 1943. u Otočcu, a nastavljeno je sledećeg dana u rejonu Plitvičkih jezera (vidi Hronologiju NOB-a, str. 497).

¹²⁸ Prvo zasjedanje ZAVNO-a Crne Gore i Boke održano je 15. i 16. novembra 1943. u Kolašinu, a 20. novembra je u Pljevljima održano prvo zasjedanje ZAVNOH-a Sandžaka, dok je prvo zasjedanje ZAVNOBiH održano 27. novembra u Mrkonjić-Gradu.

U Užicu je 17. novembra 1941. formiran Glavni narodnooslobodilački odbor Srbije. On je intenzivno radio do 29. novembra. Obnovljen je u jesen 1942. godine.

¹³⁰ Zbog velike udaljenosti i nesigurnih veza nisu pošli delegati iz Makedonije. Iz te pokrajine delegirana su 42 većnika, ali su do početka Drugog zasjedanja AVNOJ-a radio-vezom saopštena imena samo sedam delegata, pa je njihove mandate Verifikacioni odbor AVNOJ-a osnažio u njihovoj odsutnosti. Potpunije o tome vidi knj. 11, dok. br. 86 — primedbu br. 2.

donesene su dalekosežne i historiske odluke. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije pretvoreno je u vrhovno zakonodavno tijelo Jugoslavije, sa svim pravima parlamenta.¹³¹ Izabran je Prezidijum od 56 članova, sa dr Ivanom Ribarom na čelu.¹³² Obrazovan je i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, kao privremena narodna vlada.¹³³ Donesena je odluka o anuliranju odnosno podvrgavanju reviziji svih ugovora koje je stvorila jugoslovenska izbjeglička vlada.¹³⁴ Svi ugovori koje bi, od sada pa dalje, bilo s kim stvarala ta vlada, neće biti priznati. Donesena je odluka kojom se kralju Petru II zabranjuje dolazak u zemlju, dok poslije rata narodi na slobodnim izborima sami ne riješe pitanje monarhije i definitivnog unutrašnjeg državnog uređenja.¹³⁵ Donesena je odluka da se Jugoslavija organizuje kao demokratska federativna država; u kojoj bi svi narodi dobili svoja jednaka prava i federalne jedinice bile: Hrvatska, Srbija, Slovenija, Crna Gora, Makedonija, Bosna i Hercegovina.¹³⁶

Takav oblik unutrašnjeg ustrojstva Jugoslavije nije nikakva apstraktna tvorevina, već je jedino pravilno rješenje, koje se zasniva na opštim željama svih naroda Jugoslavije i na teškom iskustvu u prošlosti.

S napadom njemačkih, talijanskih, bugarskih i drugih osvajača na našu zemlju počelo je ne samo istrebljenje našeg naroda od strane osvajača, nego se svim silama širila i mržnja« između pojedinih nacionalnosti, s ciljem da se narodi sami među sobom istrebljuju. Ustaše su, pod rukovodstvom Nijemaca, ubijali stotine hiljada Srba, četnici Draže Mihailovića, pod rukovodstvom Italijana i Nijemaca, ubijali su desetine hiljada muslimana i Hrvata. Našim narodima prijetila je strahovita opasnost potpunog uništenja. Kada su naše srpske jedinice stigle u Istočnu Bosnu, na dnu bistre Drine njihale su se hiljade leševa nedužnih žena, djece i staraca muslimana. U Bosni i Hercegovini, a naročito u Krajini, našli smo velike prirodne ponore pune leševa poklanih Srba — žena, djece i staraca. Naša parola bila je bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije. Mi smo činili sve napore, dokazujući ogorčenom srpskom življu i zavedenim četnicima da svi Hrvati nisu zlikovci, da svi muslimani nisu zlikovci, već samo jedan mali dio u ustaškim odredima, koji pod vođstvom Nijemaca vrše zlodjela.

¹³¹ Vidi knj. 11, prilog br. 12.

¹³² Predsedništvo AVNOJ-a je imalo: predsednika, 5 potpredsednika, 2 sekretara i 55 članova (vidi knj. 11, prilog br. 18).

¹³³ Vidi knj. 11, prilog br. 22.

¹³⁴ i ¹³⁵ Vidi knj. 11, prilog br. 13.

¹³⁶ Vidi knj. 11, prilog br. 14.

Dokazivali smo svim mogućim načinima ojađenom muslimanskom i hrvatskom življu da Srbi nisu zlikovci, nego da zvjerstva vrši samo šaka četnika Mihailovića, Pećanca i Nedića. To je bio naporan rad naših herojskih brigada i partizanskih odreda, beskompromisnih boraca ne samo protiv okupatora nego i protiv ustaških i četničkih zlikovaca, koji su bili samo oruđe u rukama okupatora. Ovi naši naponi urodili su plodom. Stvoreno je, u ovoj jedinstvenoj i natčovječanskoj borbi, trajno jedinstvo i bratstvo naroda Jugoslavije, kakvog nikada prije rata nije bilo. Sada podjednako Srbe, Hrvate i Slovence, Crnogorske, Makedonce i sve ostale prožima jedna te ista misao: istjerati što prije okupatora iz naše zemlje, spriječiti po svaku cijenu da se ikada više povrati ono staro što je u bivšoj predratnoj Jugoslaviji dovelo do katastrofe, — kazniti sve glavne krivce ove strahovite tragedije naših naroda i stvoriti jednu novu, istinski demokratsku Federativnu Jugoslaviju, u kojoj će svi narodi Jugoslavije živjeti u bratskoj slozi i ljubavi.

Ogromno oduševljenje naroda, koje se ispoljilo u svim dijelovima Jugoslavije na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji u vezi s odlukama Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, dokazuje da smo na pravom putu i da će ideja koja nas je vodila kroz tri godine ovoga rata pobijediti.

Iz svega toga se vidi koliko smo mi bili u pravu što smo digli narodni ustanak odmah u početku, prije nego što bi neprijatelj uspio u svojim paklenim namjerama. On [neprijatelj] je, samo u roku od tri mjeseca 1941. godine, u Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini i Vojvodini, pomoću zlikovačkih ustaša, uništio preko pola miliona Srba. Oni koji su u zemlji i van naše zemlje stalno propovijedali da još nije vrijeme [za borbu], vršili su pravi zločin prema našem narodu, prisiljavajući ga na taj način da sam'prigne svoju šiju pod krvnički mač okupatora. Skoro dvije godine svjetska javnost bila je varana o tome šta se događa u Jugoslaviji. Nama je to, razumije se, u mnogome otežalo našu borbu. Naši su borci i seljaci po selima škripjeli zubima od muke kada bi čuli kako se slavi glavni izdajnik Draža Mihailović preko raznih radiostanica i novina, dok on u isto vrijeme stoji pod komandom njemačkih oficira i vodi borbu protiv nas. Uzmimo samo primjer borbe oko Konjica,¹³⁷ gdje je Draža učestvovao zajedno s Nijemcima, nedićevcima, Bugarima¹³⁸ itd. u borbi protiv nas sa svojih

¹³⁷ Odnosi se na borbe u drugoj polovini februara i početkom marta 1943. godine.

¹³⁸ Reč je o pojedincima koji su ranije bili u Nedićevim ili bugarskim formacijama, a tada se nalazili u nemačkim jedinicama.

18.000 četnika, a inostrane radiostanice su istovremeno javljale kako Draža Mihailović napada neprijatelja s juga i time pomaže partizanima. Da li je ikada u historiji bilo većeg cinizma i nepravde nanesene jednom narodu koji podnosi tako teške žrtve?!

Sada je toj obmani konac. Izdajnik Mihailović, zajedno s Pavelićem i Rupnikom,¹³⁹ prikovan je na sramotni stup historije. Mi smo zahvalni našim saveznicima što su, iako prilično kasno, ipak na vrijeme uvidjeli ko se u Jugoslaviji bori i kome treba pomoći.

Mi smo u toku ove tri godine natčovječanske borbe izdržali takve napore, borili se pod takvim uslovima, kakvima možda nema primjera u historiji. Mi smo bili mala oaza u evropskoj hitlerovskoj tvrđavi i ogromna neprijateljska snaga stalno se upinjala da nas uništi. Ali šta je bilo to što je spriječilo Hitlerove planove? To je bila, prvo, neodoljiva volja naših naroda i riješenost da radije umru s oružjem u ruci, nego da budu roblje fašističkih osvajača. Drugo, to je bila duboka vjera u pobjedu saveznika sa Sovjetskim Savezom na čelu. Treće, u procesu ove džinovske nejednake borbe stvarala se i rasla naša herojska Narodnooslobodilačka vojska, koja je uvijek iz najvećih bitaka izišla još jača i još upornija.

Danas mi imamo Narodnooslobodilačku vojsku, koja broji oko 300.000 boraca, koja je svojim sopstvenim rukama otela oružje od neprijatelja. Uz savezničku pomoć u naoružanju, mi možemo stvoriti vojsku od 700—800 hiljada vojnika, koja će, zajedno sa saveznicima, dati posljednji udarac fašističkim njemačkim okupatorima.

Danas mi imamo svoju pravu narodnu vladu, koja je izrasla u procesu ove borbe i koju je narod sam izabrao. Naš narod želi i on je uvjeren da će saveznici uskoro priznati ovu vladu kao jedinog pravog pretstavnika naroda Jugoslavije.

Danas mi imamo vrhovno zakonodavno tijelo — Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje se brine da se na istinski demokratskim principima priprema unutrašnje uređenje naše zemlje.

Mi imamo — a to je najvažnija tekovina — bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije.

Tito

¹³⁹ Lev Rupnik, general bivše jugoslovenske vojske. Za vreme okupacije bio je gradonačelnik Ljubljane i jedan od organizatora kvislinškog Slovenskega domobranstva. Kao ratnog zločinca ga je osudio Narodni sud na smrt. Streljan je 1946. godine.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. MARTA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SE UBUDUĆE IZVEŠTAJI SISTEMATIZUJU I STALNIM SLOVNIM OZNAKAMA OZNAČE KOME SU NAMENJENT

Od V. Š.

28 Molimo da se što pre vaši izveštaji sistema- 94
^jll tiziraju. Treba od sada posebno slati depeše za
[1944] Nacionalni komitet sa oznakom N.K. Posebno za
Partiju sa oznakom K.P. Izveštaji iz politodela —
P.O. Izveštaji i predloži o organizaciji štabova
kao i vojni činovi — V.K. Obaveštajne izveštaje
o kretanju neprijatelja — O.B. Izveštaje o narod-
nim neprijateljima i sumnjivim licima — Z.N.

28 Operativni izveštaji — O.P. Izveštaji u vezi 95
III sa saveznicima — S. Sanitetskom oteku — S.O.
Ekonomskom oteku — E.O. i tako dalje: za voj-
ni sud, sud časti i dr. Isto tako molimo da se isti
izveštaji ne ponavljaju više puta, osim ako to
mi tražimo. Takođe obraćamo pažnju da se pazi
pri šifriranju i otkucavanju raznih imena i broj-
ki, što u mnogom otežava posao. Ovo treba iz-
vršiti što pre.

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/24 i 2/25—8/1, k. 408 A.

Naređenja istovetne ili slične sadržine upućena su istog, dana
i ostalim štabovima operativnih jedinica NOV I POJ s kojima je Vr-
hovni štab bio u direktnoj radio-vezi. U AVII je sačuvano nekoliko
takvih primeraka (vidi reg. br. 1—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša
Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1736; reg. br. 9/4—2,
k. 394: knjigu primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram

**OBAVEŠTENJE INSTRUKTORA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ DOBRIVOJA RADOSAVLJEVIĆA OD 28. MARTA 1944.
SEKRETARU 3. OBLASNOG KOMITETA KP MAKEDONIJE
O POSTOJEĆOJ VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U MAKE
DONIJI I UPUTSTVO O IZVRŠENJU ZADATAKA KOJE JE
POSTAVIO DELEGAT CENTRALNOG KOMITETA KP JUGO-
SLAVIJE SVETOZAR VUKMANOVIĆ TEMPO¹**

28.111.44 g.

Draga drugarke D.²,

Primili smo pismo od dr.[uga] J.³ a od tebe ništa.

1) Najvažnije novo je da je dr. T.⁴ stigao srećno do kum. [anovskih] bataljona⁵ i tamo formirao III mak. brigadu⁶. Cela teritorija između Krive Palanke, Kumanova i Surdulice je slobodna. Dražićevci su potpuno razbijeni. Naši su držali veliki zbor u Trgovištu⁷ — prisustvovalo 5.000 seljaka iz kum., krivopal. i vranjskog sreza. Naši organizuju na oslob. terit. nar.-dem.[okratsku] vlast i vojne pozadinske komande. Pored III m.br. formiran je i kum. partiz. odred⁸ a na Kara Dag⁹ dolaze

¹ Original u AINI, Skoplje. Objavljen je i u tomu VII, knj. 3, kao dok. br. 40.

² Vera Aceva Dosta

³ Nikola Minčev Jane

⁴ Svetozar Vukmanović Tempo

⁵ Odnosi se na partizanske bataljone »Jordan Nikolov« i »Hristijan Todorovski Karpoš«.

⁶ Brigada je formirana 26. februara 1944 (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 19).

⁷ Zbor je održan početkom marta 1944. godine.

⁸ Kumanovski NOP odred je prvi put formiran 12. oktobra 1941., ali je istog dana podeljen na dve grupe (čete), od kojih je jedna upućena na planinu Kozjak a druga na Skopsku Crnu goru, pa je tek 2. avgusta 1943. od postojeće dve partizanske grupe iz kumanovskog kraja formiran Kumanovski NOP odred. On je do tada bio u sastavu 2. južnomoravskog NOP odreda. Odred je 26. avgusta 1943. iz sela Berelića (blizu Vranja) upućen na planinu Kozjak radi vođenja samostalnih dejstava. Taj odred je 10. oktobra 1943. preimovan u Skopsko-kumanovski NOP odred i, podeljen u dve čete, dobio zadatak da dejstvuje na teritoriji: Skopska Crna gora, kumanovski, kratovski i krivopalanački srez. Od tog odreda je 1. decembra 1943. po naređenju Štaba 5. operativne zone NOV i PO Makedonije, formiran 1. kumanovski partizanski bataljon »Jordan Nikolov« (tada je imao 160 boraca). Kumanovski NOP odred je ponovo obnovljen početkom marta 1944. i to od dela ljudstva iz sastava 3. makedonske NOU brigade i novodošlih boraca iz rejona Kumanova. Potpuniije o tome vidi AVII, reg. br. 27/4—8, k. 233; Hronologiju NOB-a, str. 133, 533, 538, 583, i 629.

⁹ Crna gora (Skopska Crna gora)

dva kosov. bataljona¹⁰. I br. kreće na teren gde smo se ja i ti videli u partizanima¹¹ a II br. ostaje na starom terenu¹². Formira se partiz. odred za Strumičko [područje]¹³ i za Resensko-ohridsko¹⁴. Za akcije slušaj »Slob. Jug.[oslaviju]«.

2) Pitu je stvarno poginuo¹⁵, ali u Sk.[oplju] je sada dr. [ug] G.[oce]¹⁶ i on se žali da nema vezu s tobom. Njemu a i T.[empu] poslali smo javku — »Kole ćumurdžija«. Važno je s njim da držiš čvrste veze, jer će ti on moći-više pomoći, a naročito i zbog toga što ćeš preko njega uhvatiti vezu sa centrom, tj. T. i dr.¹⁷ Ako ne možeš drukčije da se povežeš, pokušaj preko Pr.[ilepa]^ on ima vezu.

3) T. nam je dao zadatak da stvorimo terensku vezu od nas do njih. To bi ti mogla najbolje da svršiš i ispitaš sve mogućnosti. Mi možemo da šaljemo patrole do tebe a ti da pokušaš (makar, prvog, legalan kurir) da probiješ do njih. Čim se pređe drum Kum.[anovo] — Kr.[iva] Pal.[anka], već je slobodna teritorija i tamo da se traži prvi N.O.K. ili partizane. Vojske i policije ima samo na drumu i to u: Mlado Nagoričino, Orahu i Stracinu. *Ovo je neobično važno i treba što pre pokušati.* Mi smo poslali T. gornju javku za tebe i on može svaki čas da pošalje nekog. Đurđa¹⁸ zna javku! Što pre odgovori za ovo! Ako stvoriš vezu, pored toga što bi nama koristila, mogla bi tamo da šalješ borce i ugledne ljude kao

¹⁰ Reč je o Kosovskom NOP odred formiranom 25. marta 1944, koji je u svom sastavu imao dva bataljona. Odred je tada dejstvovao zajedno sa 3. makedonskom NOU brigadom i 2. južnomoravskim NOP odredom na kumanovsko-vranjskom području (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 35, 45; AVII, reg. br. 27/8—20, k. 233).

¹¹ Odnosi se na Debarce. Prva makedonsko-kosovska NOU brigada je pošla za Debarce 12. aprila 1944 (vidi Oslobođilački rat, knj. 2, izdanje I, str. 172—173).

¹² Odnosi se na tikveško-đevđelijsko područje.

¹³ Taj odred je formiran. 12. aprila 1944. u selu Tresinu (u Egejskoj Makedoniji). Dobio je zadatak da dejstvuje na prostoru Strumica — Đevđelija. Odred se različito nazivao: Strumičko-đevđelijski i Plačkovički (vidi AVII, reg. br. 1—1, k. 1385; Hronologiju NOB-a, str. 736).

" Za to područje nije u to vreme formiran partizanski odred. Međutim, pri odlasku 1. makedonsko-kosovske NOU brigade (decembra 1943) u Egejsku Makedoniju, ostavljeno je organizaciji KP Makedonije na terenu Prespe desetak bolesnih boraca da se o njima stara. Kada su ovi preživeli, k njima su s toga terena upućivani novoprijavljeni dobrovoljci, pa ih je krajem marta ukupno bilo oko 65 partizana. Oni, kao i novopridošli dobrovoljci, priključili su se 1. makedonskoj NOU brigadi po njenom povratku u rejon Debarca.

¹⁵ Vidi primedbu 2. uz dok. br. 27.

" Ljupčo Arsov

¹⁷ Vidi dok. br. 27.

¹⁸ Maca Karbeva Đurđa. Tada je bila član 3. oblasnog komiteta KP Makedonije.

Brašnara¹⁹ i si. III br.[igada] će biti na terenu Kočane — Kratovo. Ovog puta mi već šaljemo neku poštu za T.[empa], pa je pošalji preko Sk.[opija] ili, ako uspeš, direktno.

4) Najvažniji zadatak part. org-a je *mobilizacija* za N.O.V. To treba sprovoditi mnogo odlučnije, naročito u III oblasti, gde se do sada to pitanje postavilo vrlo labavo. U tom cilju mi šaljemo patrole sa pozivima do Janeta, ali treba to preneti svagde. U najskorijem vremenu treba očekivati *krupne događaje* i zato treba žuriti sa mobilizacijom, ali ne brzopleto, te dovesti do provale. Na svaki način prati vesti i naročito »Slob. Jug.«

5) Šaljemo ti odgovor za MK SKOJ-a. Samo s obzirom da je nezgodno pisan i može negativno da deluje na te drugove, to pismo ti pročitaj i eventualno onaj kome ti smatraš da treba dati a samom MK-u SKOJ-a usmeno preneti stavove. Šaljemo ti »Narodnu borbu«²⁰ i razne druge materijale.

6) Stojče²¹ treba odmah da dođe kod nas da bi ga poslali preko Vardara. A i Poljskog²², pošto se ne snalazi u pozadini, treba odmah vratiti u brigadu, jer je dobar borac.

7) Sa-Planinskim²³ učvrsti vezu i pomogni mu kako uputstvima tako naročito i materijalom.

8) Proglas I omi. kongresa, koji smo vam mi poslali, *treba odmah obustaviti*, jer su u međuvremenu drugovi odozgo izdali drugi dopunjen (dobićete ovaj drugi preko Sk.)²⁴. O ovome obavesti *sve org-e*²⁵ *s-kojima imate vezu* (pored vaših i sk.[opsku] i pr.[ilepsku] i sve druge), s tim da i oni obaveste sve org-e s kojima imaju veze, jer mi nemamo tako brze veze da bi taj proglas mogli povući. Taj drugi dobićete svi preko Sk.[oplja].

9) Ako možete da nam nabavite više hartije za geštetner ili alvadžijske hartije, pošaljite.

10) Materijal obeležen sa »Gore« je za Sk. i za T.[empa]. Ako šalješ preko Sk., onda pošalji sve preko Sk., samo naglasi da je to i za T. A ako uspostaviš direktnu vezu, onda pošalji za Sk. po 1—2 primerka a sve ostalo T.

¹⁹ Panko Brašnarov

²⁰ To je bio list 2. makedonske NOU brigade.

²¹ Peco Pepeljuga Stojče. Tada je bio član 3. oblasnog komiteta KP Makedonije.

²² Miloš Kirovski Poljski. Tada je bio ilegalni partijski radnik u kavaderskom srezu.

²³ Stoilko Ivanovski Planinski. Tada je bio ilegalni partijski radnik u veleškom srezu.

²⁴ Potpunije o tome vidi dok. br. 164.

²⁵ organizacije

11) Izašao je trobroj »Ilindenski put«²⁶ a ovih dana izlazi i 4 br. Dobićete preko Sk.

12) Svi predloženi za AVNOJ iz Maked. — definitivno su primljeni a Cento²⁷ ide gore!

S drag. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Orce²⁸

BR. 205

PISMO PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 29. MARTA 1944. PREDSEDNIKU UJEDINJENOG KOMITETA AMERIKANACA JUGOSLOVENSKOG POREKLA LUJU ADAMIĆU¹

PREDSJEDNIKU UJEDINJENOG KOMITETA
AMERIKANACA JUGOSLOVENSKOG POREKLA
LUJU ADAMIĆU

U ime naših napaćenih naroda ja Vam se mnogo zahvaljujem za Vaše požrtvovano zauzimanje i rad u korist naše teške oslobodilačke borbe. Izrazite, molim, zahvalnost u moje ime svim Vašim saradnicima i svim drugim Jugoslovenima, koji bilo na koji način pomažu našu narodnooslobodilačku borbu.

Podrška naših sunarodnika u Americi u najtežim časovima historije naših naroda velika je i dragocjena baš zato što je došla još onda kada je u savezničkim zemljama carovala laž i obmana u odnosu prema našoj neravnoj i teškoj⁴ borbi sa okupatorima i domaćim izdajnicima. Iz običnog ciničnog izdajnika, kao što je Draža Mihailović, stvorilo se legendarnog

²⁶ U vezi s tim vidi primedbu 5. uz dok. br. 164.

²⁷ Metodije Andonov Cento

²⁸ Dobrivoje Radosavljević Orce

¹ Redakcija nije mogla doći do originala pisma, a ni njegovu kopiju nije uspela pronaći, pa stoga pismo preštampano iz Dnevnika Vladimira Dedijera (treći deo, izdanje »Jugoslovenske knjige«, Beograd, 1950, str. 213—214).

U štampanom tekstu pisma nema datuma, ali se iz odgovora Luja Adamića vidi da je Josip Broz Tito napisao pismo 29. marta 1944 (vidi navedenu Dedijerovu knjigu, str. 214).

narodnog heroja. Iz njegovih krvoločnih četnika — ubojica hiljada nevine djece, žena i staraca stvaralo se nepobjedive narodne borce.

Pobjede slavnih partizana i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije pripisivale su se ovim istim četnicima, koji su se borili i danas se bore na strani okupatora. Sve je to napajalo naše narode i borce neodoljivom mržnjom prema onoj reakcionarnoj kliku u emigraciji koja se zove jugoslovenska vlada, čiji je predstavnik izdajnik Mihailović.

Na koncu je istina pobjedila. Velika zasluga za to pripada i vama, naša draga braćo preko okeana.

No nama će biti i dalje mnogo potrebna vaša moralna i materijalna pomoć. Borbe će biti još teške. Sa njemačkim okupatorima ćemo se mi sami obračunati. Vaša nam je pomoć potrebna najviše protiv unutrašnjih neprijatelja, protiv reakcije u zemlji i van nje, protiv onih koji žele da se povrati ono staro a što [naši] narodi neće nikada dozvoliti.

Moj članak² prikazuje samo u najgrubljim crtama džinovsku borbu koju smo vodili i vodimo. On prikazuje ukratko kako su se stvarno razvijali događaji u Jugoslaviji u toku ovog rata. Za sve moje navode postoje dokumenti i dokazi. Ništa nije preuveličano, nego naprotiv mnoge stvari su skoro površno spomenute. Ja se nisam dotakao Pete i Šeste ofanzive neprijatelja i to zbog toga što mislim da je o tome već dosta poznato i kod vas, a osim toga i pisano je donekle i u našoj štampi.

Nadam se da će vam taj članak moći poslužiti kao dokumenat pred američkom javnošću, jer ja osjećam historijsku odgovornost za tačnost prikazivanja događaja.

Primite, molim, izraz moga poštovanja.

Vaš,
J. B. Tito

² Odnosi se na članak »Borba naroda porobljene Jugoslavije«. Objavljen je u ovoj knjizi kao dok. br. 201.

DOPUNSKE ODREDBE SPORAZUMA TITO—MAKLIN, SKLOPLJENE 29. MARTA 1944. IZMEĐU OPUNOMOĆENOG PREDSTAVNIKA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ I KOMANDE BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA NA SREDNJEM ISTOKU O FORMIRANJU JUGOSLOVENSKOG KONTINGENTA U SASTAVU RAF a'

Primerak br. 14.
Strogo poverljivo

SPORAZUM

Sklopljen između komande Britanskog kraljevskog vazduhoplovstva na Srednjem istoku i pukovnika Pirea, opunomoćenog predstavnika maršala Tita, da bi stupile na snagu načelne odluke donete u ime maršala Tita i brigadira Macleana iz Savezničke vojne misije pri Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije², u cilju formiranja jednog jugoslovenskog kontingenta za obuku i operacije u vazduhoplovstvu

Postignut je sporazum:

1. Maršal Tito je saglasan da se primi u R.A.F.V.R.³ osoblje koje je on poslao u Bari radi obuke za vazduhoplovstvo, u cilju formiranja jednog jugoslovenskog kontingenta u okviru R.A.F-a⁴.
2. Maršal Tito se slaže da ovim snagama treba priključiti disidente⁵ ili drugo jugoslovensko ljudstvo na Srednjem istoku, kao i iz ostalih ustanova, koji su primljeni kao dobrovoljci u R.A.F.V.R.

¹ Kopija originala (umnožena na geštetneru, na engleskom jeziku) u AVII, reg. br. 5/3, 5/4, 5/5 — 3/2, k. 17.

Redakcija nije uspela pronaći original na srpskohrvatskom jeziku, koji je istovremeno bio sačinjen (vidi AVII, reg. br. 5/2—3/a, k. 17), pa stoga objavljuje prevod engleske verzije.

² Odnosi se na odluke precizirane Protokolom sastanka Tito — Maklin, održanog 12. marta 1944. u Drvaru (vidi dok. br. 145).

³ Skraćenica za: Rooyal Air Force Volunteer Reserve. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Dobrovoljna rezerva kraljevskog ratnog vazduhoplovstva.

⁴ Skraćenica za: Rooyal Air Force. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Kraljevske vazduhoplovne snage.

⁵ Odnosi se na oko 400 vazduhoplovaca bivše kraljevske jugoslovenske vojske koji su otkazali poslušnost i izjasnili se za narodnooslobodilački pokret.

3. Maršal Tito je saglasan da te snage budu pod operativnom i administrativnom kontrolom R.A.F-a sve dok odnosno osoblje bude registrovano u R.A.F.V.R. a jugoslovenski kontigent u sastavu R.A.F-a.
4. Maršalu Titu je sasvim jasno i saglasan je sa tim da R.A.F. odlučuje kada i gde će se ove snage operativno upotrebiti, jer se to delovanje mora uklopiti u okviru opšteg operativnog plana R.A.F-a. On je uveren da će R.A.F. dobro razmotriti te odluke i nastojati u svakom pogledu da izide u susret maršalovim stratezijskim i taktičkim planovima i potrebama, — koje je on tražio od RAF-a. Međutim, njihovo preuranjeno upućivanje u baze⁶ na jugoslovenskoj teritoriji, ma kako to bilo politički poželjno, mora se sprečiti da bi se izbegli nepotrebni gubici, jer, uz veoma ograničenu podršku, ove snage bi mogle biti potpuno uništene i okončana njihova korisnost. Čim po mišljenju RAF-a ove baze u Jugoslaviji budu podnesne za korišćenje, operativno sposobne, R.A.F. će razmotriti pitanje upućivanja tog kontigenta u te baze. Maršal Tito može biti siguran da će RAF u ovom skvadrону primeniti savremene metode taktičkog obezbeđenja, uključivši tu obezbeđenje lovačkom avijacijom u opsegu koliko to rezerve dozvoljavaju.
5. Sve pomenuto osoblje biće poslato na Srednji istok radi pregleda, razvrstavanja i polaganja zakletve⁷. Kandidati će se raspoređivati prema svojim opštim sklonostima za službu, a starosne granice neće se uzimati u obzir prilikom prijema u R.A.F.

Jugoslovenski oficir određen da radi kao disciplinski organ⁸ kod britanskog komandujućeg oficira u početnim fazama formiranja skvadrona, takođe će biti član odbora za polaganje zakletve i ispitivanje pojedinaca da li su po mišljenju maršala Tita podnesni za tu službu. Ukoliko dođe do ozbiljnijeg razmimoilaženja u mišljenjima između odbora i ovog oficira, slučaj će biti saopšten višem organu radi donošenja odluke.

⁵ Reč je o vazduhoplovnim bazama.

⁷ i " O tome vidi još i u dok. br. 207.

⁸ i ¹⁰ Odnosi se na Milana Simovića Zeku {vidi dok. br. 156}.

Zavisno od brojnog stanja vazduhoplovnog ljudstva, aerodromskog i tehničkog osoblja, ustanovljenog prilikom-pregleda i razvrstavanja, neodložan cilj predstavljaće formiranje 1. »Hurribomber« skvadrona⁹. R.A.F. se slaže da zadrži skvadron opremljen avionima tipa »Hurricane« u punom sastavu, pod uslovom da se stalno koristi dovoljno obučeno osoblje i da normalni stepen gubitaka ne bude preko-račen.

6. Oni koji su primljeni u R.A.F.V.R., a koji se iz bilo kog razloga ne mogu uključiti u sastav skvadrona, biće, ako ih R.A.F.V.R. odredi za redovnu službu u R.A.F-u, na bilo kom radnom mestu koje odrede vlasti R.A.F-a, sve dok se ne budu mogli primiti u skvadron ili njegove službe u okviru R.A.F.V.R.

Viši jugoslovenski oficir¹⁰ na službi u kontingentu biće obavešten o položaju i kretanju tog osoblja sve dok se ne postigne potpuna bezbednost, a to se može postići.

Ovo osoblje će formirati rezervu koja će održavati skvadron, a moći će isto tako da formira glavninu za obrazovanje dopunskog skvadrona ili više skvadrona, ukoliko bi to bilo kasnije planirano.

7. Što se tiče namere da se stvori jedan čisto jugoslovenski kontigent, kojim će komandovati jugoslovenski oficiri, to će zavisiti od priliva odgovarajućeg oficirskog i podoficirskog sastava koji treba da se obuči. Prema tome, u svakom slučaju, u početnim fazama će svi ti jugoslovenski oficiri i podoficiri biti »duplirani« sa britanskim oficirima i podoficirima i ostaće tako na obuci sve dok se ne uvidi da su osposobljeni da od britanskog osoblja preuzmu dužnosti i zamene ga.

Prema tome, britanski starešina će komandovati sve dok se ne donese odluka da se kontigent stavi pod komandu jugoslovenskog starešine.

Pošto R.A.F. prima na sebe odgovornost u obuci i naoružanju ovog kontigenta, odluke u tom pogledu moraju i dalje donositi organi R.A.F-a.

8. Ako je želja maršala Tita da osoblje koje je imalo čin u Narodnooslobodilačkoj vojsci ili kome ga je on naknadno dodelio i dalje zadrži taj čin, R.A.F.

⁹ Bombarderska eskadrila opremljena avionima tipa »Hurricane«.

u tom pogledu neće praviti nikakve smetnje, pod uslovom da u toku službe u R.A.F.V.R. taj čin bude počasni a ne izvršni, i da se nikako ne sukobljava sa disciplinom i upravljanjem R.A.F-a.

9. R.A.F. će davati regrutima najniži čin, a zatim ih unapređivati prema mestu koje zauzimaju u određenom sastavu, tj. svi oficiri će biti uvedeni u spisak kao A/P/O, a ostali činovi — kao A.C.2.
10. Oni, za koje se prilikom pregleda i razvrstavanja utvrdi da su nesposobni, ili oni koji se ne pokažu sposobni za tu službu u toku obuke, biće vraćeni u Jugoslaviju.
11. Zahtev maršala Tita za dobijanje specijalnih oznaka i obeležja činova biće ispunjen. Ta će oznaka sadržati obeležje počasnog čina nosioca, a način nošenja će se naknadno odrediti, što zavisi od raspoloživog materijala i pod uslovom da oznaka ili obeležje činova ne stvore zabunu sa drugim specijalnim oznakama u R.A.F-u.
12. Sve osoblje biće plaćeno kao što je uobičajeno u R.A.F-U i na isti način kao i svi ostali koji služe u britanskoj vojsci, ali, što se tiče R.A.F-a, ne postoje nikakve prepreke za pojedince da svoju platu daju u fond skvadrona — pod uslovom da fond primi na sebe punu finansijsku odgovornost za odnosno osoblje. To bi morao biti jedan jugoslovenski aranžman u kome R.A.F. neće učestvovati niti snositi odgovornost.
13. Da bi se sprovele sve napred navedene tačke ugovora, i da bi se obezbedilo da ne dođe ni do kakvih odstupanja od propisa i uslova prijema u vojsku, kao i razumevanje među onima koji su ranije bili regrutovani u Bariju i onim nekadašnjim disidentima na Srednjem istoku, biće prema planu programa izdata proklamacija¹¹. Usmeno će se saopštiti a zatim će se svakom dobrovoljcu uručiti primerak na engleskom i srpskohrvatskom jeziku da ga pročita i razmisli o svemu pre nego što konačno položi zakletvu.
14. R.A.F. zvanično ne može priznavati nikakvu političku pripadnost ili opredeljenost bilo skvadrona ili pojedinca, niti može podržavati bilo kakvu političku aktivnost, masovnu ili pojedinačnu, koja je suprotna

onoj u vazduhoplovstvu. Time se ne isključuje uobičajeni kulturni i vaspitni rad predviđen po programu skvadrona.

Dalje, da nema ni pomena o političkoj pripadnosti ili opredeljenosti biće navedeno u proklamaciji.

Za i u ime maršala Tita'
Pire
(pukovnik Pire)

Za i u ime Kraljevskog
vazduhoplovstva:
K. R. Park

(maršal vazduhoplovstva
sir Keith R. Park, K.B.E.,
C.B., M.G., D.F.C. koman-
dant Britanskog kraljev-
skog vazduhoplovstva na
Srednjem istoku.)

29. mart 1944.

BR. 207

**PROGLAS VAZDUHOPLOVNOG PREDSTAVNIKA VRHOV-
NOG ŠTABA NOV I POJ FRANCA PIRCA OD 29. MARTA 1944.
PRIPADNICIMA BIVŠEG JUGOSLOVENSKOG KRALJEV-
SKOG VAZDUHOPLOVSTVA KOJI SU SE IZJASNILI ZA PRE-
LAZAK U NARODNOOSLOBODILACKU VOJSKU JUGOSLA-
VIJE¹**

PROGLAS

drugovima borcima vazduhoplovstva N.O.V.J. na Srednjem
istoku²

Narodna oslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije, pod mudrim vodstvom našeg junaka maršala **Tita**, već tri godine vodi beskompromisnu borbu protiv neprijatelja. Pod najtežim okolnostima stvorena, boreći se sa mnogobrojnim, bolje opremljenim neprijateljem, naša slavom ovenčana

¹ Original (umnožen na geštetneru, latinicom) u AVII, reg. br. 2—7, k. 1449.

² Odnosi se na vazduhoplovce bivšeg jugoslovenskog kraljevskog vazduhoplovstva koji su napustili kralja i izjasnili se za prelazak u NOVJ.

narodna vojska slomila je 6 neprijateljskih ofanziva i njena hrabrost i slava proćula se širom sveta.

Jugoslavenski narodi, okupljeni oko našeg maršala **Tita**, u bratskoj slozi i uzajamnosti sa izabranim narodnim predstavništvom — Antifašistićko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije — i narodnom vladom — Nacionalni komitet — stvorili su u toku ove gigantske borbe ćvrste temelje novoj, demokratskoj, federativnoj Jugoslaviji, koja danas u društvu Saveznika pretstavlja ćetvrtu ratujuću silu u Europi.

Shvaćajući velićanstvenu borbu naših naroda za slobodu, svakog dana stupaju novi borci u redove Narodne oslobodilaćke vojske, koja danas broji prekć 300.000 boraca-dobrovoljaca i pretstavlja našu regularnu vojnu silu, formiranu za sada u 12 korpusa, a koja svakog dana sve više raste.

I vi, jugoslavenski vazduhoplovci u inostranstvu, povodeći se za svojim osjećajima dućnosti i ljubavi prema svome narodu i domovini, stupili ste dobrovoljno u naše redove.

Naš vrhovni komandant maršal **Tito** uvrstio vas je u redove boraca Narodne oslobodilaćke vojske Jugoslavije i taj naziv vi danas s ponosom nosite. Vama je namenio dućnost da sa drugovima vazduhoplovcima iz zemlje stvorite prve vazduhoplovne jedinice Narodne oslobodilaćke vojske i da što pre uzmete ućešća u borbi protiv morskog neprijatelja.

Maršal **Tito** u dogovoru s britanskim vojnim vlastima, uputio me je na Srednji istok u svrhu stvaranja i organizovanja našeg vazduhoplovstva.

Prema ugovoru koji je maršal **Tito** sklopio s britanskim vojnim vlastima³, vi treba da u okviru RAF-a obrazujete jugoslavenske vazduhoplovne jedinice. Vaš zadatak biće da na avionima s našim oznakama branite naše nebo.

Kao borci Narodne oslobodilaćke vojske, pridodati na slućbu u RAF, polaćete zakletvu vernosti isključivo narodima Jugoslavije i maršalu **Titu** i nosite naše jugoslavenske uniforme.

Sporazumno s RAF-om, odredio sam da se sve vazduhoplovno osoblje na Srednjem istoku koje se izjasnilo za nas, kao i ono koje dolazi iz domovine, skupi u jednom centru — I jugoslavenska vazduhoplovna baza⁴ — gde će se odmah poćeti s organizacijom i najintenzivnijim radom na obuci i stva-

³ Odnosi se na Protokol sastanka Tito — Maklin (vidi dok. br. 145).

⁴ Prva vazduhoplovna baza se tada nalazila u Karovinu, kod Brindizija, u Italiji. Odatle je 20. aprila 1944. prebaćena na aerodrom Benina kod Bengazija, u severnoj Africi (vidi tom X, knj. 1, dok. br. 26 — primedbu br. 3).

ranju vazduhoplovstva jedinica Narodne oslobodilačke vojske. Osoblje vazduhoplovstva koje zbog formacije ne bi moglo odmah da bude uvršteno u početne jugoslavenske jedinice, kao i ono na školovanju, biće privremeno pridodato jedinicama, odnosno školama RAF-a, kao borci Narodne oslobodilačke vojske, dok njihova obuka traje i smatra se kao rezervno osoblje za formiranje, odnosno popunjavanje sledećih naših jedinica.

Sve vazduhoplovno osoblje Narodne oslobodilačke vojske biće do povratka u domovinu potčinjeno RAF-u u operativnom i administrativnom pogledu i ima se, po naređenju maršala **Tita**, pridržavati postojećih pravila i propisa koja važe za RAF dokle god su u okviru RAF-a bilo na školovanju bilo na službi.

Maršal **Tito** očekuje da ćete pred inostranstvom svojim radom i disciplinom dostojno predstavljati svoje proslavljene drugove u domovini.

Bespoštedna borba koju su naši borci u zemlji vodili tri godine bila je naročito teška i zbog toga što naše nebo nije bilo branjeno. Sada nam se ukazuje mogućnost da naše proslavljeno oružje gospodari i našim nebom.

Ovom prilikom pozivam sve one vazduhoplovce van otadžbine koji se još nisu izjasnili i vratili svome narodu, da stupe u naše redove, jer ovo je zadnja prilika, pošto se odsudni čas završne borbe približava. Britanske vojne vlasti obavezale su se da će potpomoći sve one Jugoslavena koji žele da stupe u naše borbene redove, pa ih stoga pozivam da se redovnim putem jave nadležnim britanskim komandama, odn. stalnom delegatu naše vojne misije u Kairu⁵, radi upućivanja u I vazduhoplovnu bazu Narodne oslobodilačke vojske Jugoslavije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

OPUNOMOĆENI PRETSTAVNIK
MARŠALA JUGOSLAVIJE TITA
vazduhoplovni pukovnik N.O.V.
pilot lovac
Pire France, s.r.

29 marta 1944
Kairo

⁵ Izvesno vreme to je bio France Pire, a kasnije je Vojna misija NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje odredila kao stalnog delegata u Kairu svog člana dr Mata Jakšića.

**DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR-
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 30. MARTA
1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE ZA FORMIRANJE JOŠ DVE
BRIGADE I DIVIZIJSKE VOJNE OBLASTI I ZA UKLJUČE-
NJE CELE TERITORIJE HERCEGOVINE U OPERATIVNU
ZONU 29. NOU DIVIZIJE'**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

ŠTABU XXIX DIVIZIJE

1.— Imajući u vidu sve teškoće preko kojih ste imali proći, zadovoljan sam sa vašim radom. Vi ste za vrijeme VI ofanzive² razvili žestoke borbe u oblasti Hercegovine, što je olakšalo rad i imalo uticaja na opšti položaj naših snaga na drugim operativnim područjima. Vodeći te neprekidne borbe vi niste uspjeli da organizaciono obuhvatite celu oblast Hercegovine. Sada, kada su vaše jedinice učvršćene i kad je neprijatelj smanjio snage na vašem sektoru, morate se postarati da proširite svoj rad i uticaj na celu Hercegovinu.

Oblast u zahvatu srednje i gornje Neretve nije vojnički i politički • organizovana. U ovom pogledu vi ćete na taj sektor izdvojiti potrebne snage. Od tih snaga i Mostarskog bataljona formiraćete jednu jedinicu — brigadu (XIII)³ kojoj ćete dodijeliti operativno područje: Nevesinje — Mostar — Konjic — Planina⁴ — Obalj. Tu ima muslimanskog i srpskog živ-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, ćirilicom) u AVII, reg. br. 41—2, k. 392.

² Odnosi se na nemačke operacije koje su od decembra 1943. do marta 1944. vođene u centralnom delu Jugoslavije. (Potpuniye o njima vidi Oslobođilački rat, knj. 2, izdanje II, str. 11—63).

³ Štab 29. NOU divizije, 14. maja, obavestio je svoje jedinice o naredbi Vrhovnog štaba za formiranje 13. hercegovačke NOU brigade i odredio vršioce pojedinih funkcija u Štabu brigade (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 64). Brigada je formirana 25. maja 1944. u Solakovoj Kuli od 4. bataljona 11. hercegovačke NOU brigade i Mostarskog NOP odreda. Popunjena je 13. juna 1944. bataljonom »Savo Belović« Južno-hercegovačkog NOP odreda (vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 36, 44 i 90; AVII, reg. br. 1—7, k. 1143 A; izveštaj štaba 29. NOU divizije od 21. jula 1944. štabu 2. korpusa NOVJ).

⁴ Nije označena na karti 1 : 100.000. Verovatno se odnosi na južne padine Bjelašnice i jugozapadne padine Treskavice.

ija koji je pod našim uticajem. Ispoljavanjem vaših snaga i postavljanjem čvrste vojne oblasti mobilisaćete na tome sektoru prilične snage. Sa tom jedinicom uputite i političke radnike.

Skrećemo vam pažnju na važnost ovoga sektora. Tim sektorom prolazi mostarska pruga i komunikacija Mostar — Nevesinje — Kalinovik. Prva je danas od prvenstvene važnosti za neprijatelja, dok druga to može postati sutra. Preko ovoga sektora jedino je moguća veza naših istočnih i zapadnih oblasti. Do sada je ta veza bila vrlo spora i nesigurna, ali od sada taj problem brzine i sigurnosti mora biti rešen od vas. Pored toga, na sektoru Planine nalazi se velik broj muslimanskog življa koga treba prihvatiti i uvesti u naše jedinice.

Sto se tiče formiranja vaše V brigade, to prepuštamo vama⁵. Sektor Hercegovine je i po prostranstvu velik, a i ljudske rezerve nisu iscrpljene. Pod upornim radom tu bi bilo mjesta za razvoj ne samo jedne jake divizije, nego čak i jednog lakog udarnog korpusa. Formiranjem V brigade vi bi dobili u manevarskim kombinacijama i proširavanju i prodiranju u one predjele koje još niste obuhvatili. Na primjer, vaše prodiranje ka primorju južne Dalmacije i mobilisanje masa sa tog sektora, koje su za našu borbu, bilo bi logično i moguće. Korist od takvog dejstva bila bi velika. To dejstvo bi bilo olakšano akcijom crnogorske Primorske operativne grupe, koja je dobila zadatak da se preko Grahova probije ka Boki i Konavljima⁶. Dakle, sadejstvo tih dveju grupa mora postajati i u najskorije vreme se ostvariti. Koordinaciju tih dejstava sprovede štab II Korpusa.

Sektor Kalinovika, koji je prirodno vama pripadao, također ste zanemarili. Mi smo na taj sektor doveli XXVII diviziju III Korpusa⁷ i njoj prepustili vojničku organizaciju. Vaša

⁵ Štab 29. NOU divizije je 12. jula 1944. izdao naredbu za formiranje Omladinskog bataljona. Postavio mu je zadatak da vrši mobilizaciju omladine i priprema formiranje omladinske brigade, a stavio ga je pod komandu 13. hercegovačke NOU brigade (vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 44). Kasnije, 4. septembra, Štab 29. NOU divizije izdao je naredbu za formiranje 14. omladinske hercegovačke NOU brigade. U njen sastav su ušli Omladinski bataljon i tri bataljona Južnohercegovačkog NOP odreda: »Marko Mihić«, »Mihailo Cuzulan« i »Rade Pravica« (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 28).

⁶ Na karti piše: Konavli. O rasporedu i dejstvima Primorske operativne grupe krajem marta i u prvoj polovini aprila vidi tom III, knj. 7, dok. br. 129, 133, 143, 146, 154, 155, 156 i 178.

⁷ U to vreme 27. NOU divizija dejstvovala je na prostoru Goražde, Foča, Kalinovik, Trnovo, Vojkovići, s tim što su se dve njene brigade (2. krajiška i 19. birčanska) nalazile na prostoru s. Kula, Čičevo, Cesim, Zaborani (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 66 i 109; knj. 24, dok. br. 69; knj. 25, dok. br. 59 i 63).

je dužnost da se sa tom divizijom preko Uloga povežete i uspostavite redovnu vezu⁸. Vama neka pripadne oblast zaključno sa selom Obljem.

2.— Jedno vrlo važno pitanje koje morate rešiti jeste organizovanje divizijske vojne oblasti, koja da obuhvati celu Hercegovinu⁹. Vi morate imati sve one vojne organe koji su predviđeni za korpusnu vojnu oblast. Ovo iz razloga što vi dejstvujete na jednom području koje je udaljeno od štaba Korpusa. Sem toga, to diktuju i politički razlozi, kao i činjenica da u skorije vrijeme možete prerasti u korpus.¹⁰ Vojnim područjima i komandama mjesta morate obuhvatiti celu teritoriju. Učvršćivanjem tih vojnih organa, vama će biti omogućeno lakše manevrovanje snagama i rešavanje zadataka operativne prirode. Tako će se i politički uticaj brže širiti.

3.— Pitanje obaveštajne službe morate pravilno postaviti. Ta služba kod vas ne funkcioniše pravilno. Pored političkog kretanja na vašem sektoru, vi morate budno pratiti i kretanje neprijateljske vojske. Dosadašnji neprijateljski pokreti duž vašeg južnog sektora kao i mostarskom komunikacijom ostali su skoro nezapaženi kod vas. Vi dobro znate da svi jači pokreti neprijatelja utiču na donošenje naših odluka, pa nas morate potpomoći u pogledu obaveštavanja.

4.— Vaspitavanju vojničkih kadrova i obuci specijalista (artiljerici, mineri, odeljenja za vezu itd.) morate posvetiti punu pažnju. Naša vojska svakim danom sve više će se naoružavati ratnom tehnikom, koju moramo savladati. Koristite škole II korpusa, a bilo [bi] korisno da i vi sami organizujete pojedine kurseve.

5.— Održavajte stalnu radio-vezu sa nama. Vi ste tu vezu zanemarili a to najviše vama škodi. Vi treba da nađete jedno stalnije i sigurnije mjesto gdje biste mogli primiti materijal bačen iz aviona. Sve će to-ići brže i sigurnije ako bi sa nama imali redovno vezu.

6.— Najzad proučavajte mogućnosti stvaranja jednog primorskog kanala, makar i za ograničeno vrijeme, kojim bi vam doturili materijal morskim putem.

⁸ Veza je najpre održavana preko Severnohercegovačkog NOP odreda i 2. krajiške NOU brigade, kojoj je Štab 27. NOU divizije naredio da održava stalnu vezu s jedinicama 29. NOU divizije, a kasnije preko 11. hercegovačke NOU brigade i 16. muslimanske NOU brigade (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 109; knj. 24, dok. br. 31; knj. 25, dok. br. 40 i 46).

⁹ Vojna oblast 29. NOU divizije formirana je 13. maja 1944. naredjenjem Štaba 2. korpusa NOVJ. Ona je imala strukturu korpusne vojne oblasti, a obuhvatala je celu Hercegovinu.

¹⁰ Dvadeset deveta NOU divizija nije prerasla u korpus.

7.— Što se tiče samih operacija upravljajte se prema prilikama na terenu. Po našem mišljenju, dejstvo na komunikacije Dubrovnik •— Metković — Mostar — Konjic, kao i ostale, dalo bi najbolje rezultate.

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE
T i t o, s.r.

30 marta 1944.

Da je prepis vjeran svome originalu
t v r d i

21 maja 1944 g.

Za š t a b
M. P." Komandant, pukovnik
Vlado Šegrt

ŠTAB
II UDARNOG KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE

Op. I¹²

Br, 194____god.
u_____čas.

" Okrugli pečat je Štaba 29. NOU divizije.

¹² Dopisano mastiljavom olovkom u štabu 2. korpusa NOVJ, gde je otisnut i četvrtasti štambilj, na koji nisu uneti nikakvi podaci.

**NAREĐENJE NAČELNIKA OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. MARTA 1944. OBA-
VEŠTAJNOM ODSEKU 8. KORPUSA NOVJ DA PROVERI PO-
DATKE O NUMERACIJI, SASTAVU I DISLOKACIJI NEPRI-
JATELJEVIH SNAGA NA OPERATIVNOM PROSTORU KOR-
PUSA I ŠTO PRE O TOME DOSTAVI IZVEŠTAJ¹**

2344

OBAVJEŠTAJNO ODJELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
30.3.1944. u 7.30

OBAVJEŠTAJNOM ODJELJENJU VIII KORPUSA NOV I POJ

Prema podacima koji su stigli do nas iz vašeg izvora, na sektoru vašeg korpusa nalazile su se slijedeće neprijateljske jedinice:

- 1.) 118 jager divizija (sa dva pješadiska puka: 178, 750 i 268 art. puk)² na području južne Dalmacije do Makarske. Neki djelovi su otišli iz Dubrovnika.
- 2.) 240 pješ. divizija i to 98 pješ. puk u okolini Splita³.
- 3.) 264 pješ. divizija (891, 892 pješ. i 193 art. puk) na području sjeverne i srednje Dalmacije⁴.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5—1, k. 16. Broj u desnom gornjem uglu dopisan je u Štabu 8. korpusa NOVJ.

² Nemačka 118. lovačk[^] divizija imala je u svom sastavu 738. i 750. lovački puk i 668. artiljerijski puk (vidi AVII mikroteku, nemački arhiv NAV-N-T, serija 314, rolna 851, mikrosnimak br. 130).

³ U Jugoslaviju nije dolazila nemačka 240. pešadijska divizija. Nemački 98. pešadijski puk je bio iz sastava 1. brdske lovačke divizije, koja je 9. marta 1944. izašla iz sastava 15. brdskog armijskog korpusa (Generalkommando XV Gebirgsarmee korps), ušla u sastav 69. korpusa za specijalnu upotrebu (Generalkommando LXIX zum besonderen Verwendung) i u toku marta 1944. napustila teritoriju Dalmacije (vidi AVII, nemački arhiv reg. br. 3/84—2, k. 44 F).

⁴ Nemačka 264. pešadijska divizija je imala u svom sastavu još i 893. pešadijski puk, a brojna oznaka njenog artiljerijskog puka nije bila 193, već: 264. Vidi Wolf Keiling, Das deutsch Heer 1939—1945 (Wolf Kajling, Nemačka kopnena vojska 1939—1945), Podzum — Verlag, Bad Nauheim, 1956 (u daljem tekstu: Wolf Keilig, citirano delo), sveska I, uložak 15, str. 32. Cela ta divizija nalazila se tada na operativnom prostoru 8. korpusa NOVJ.

4.) 369 »Vražja« divizija na sektoru Imotski. Jedan je puk otišao u Knin⁵. Dijelovi II domobr. zdruga otišli 3.3. na sektor Livno. Također ste nam javili o prisustvu 92 divizije, koja je došla na sektor Knina, pa se povukla preko Mostara prema Sarajevu, a zatim da je na njen sektor došla 513 divizija⁶.

U vezi s ovim [vašim] izvještajem, mi vam napominjemo da sastavni pukovi 118 [divizije] nisu 178 i 750, te 268 art. puk, nego: 378⁷, 750 i 668 art. puk. Za 240 (???) diviziju, odnosno 98 puk javili ste još 18.III da je u pokretu; da li je on još tu?⁸

Nije nam jasno o kome se zdrugu radi — lovačkom ili gorskom, no ni jedan do sada nisu bili kod vas osim 14 p. pukov.[nije] i 15 pješ. pukovnije, zato to provjerite⁹.

Za novoaošlu diviziju 513 svakako javite brojeve pukova, jer broj divizije često je puta proizvoljan. Broj puka naći ćete u ratnom rasporedu [njegovih pripadnika].

Što je bilo sa tom 92 divizijom? Za nju javlja VI korpus da je prešla preko njega. Odakle je ta divizija, koji su joj pukovi, to nas svakako zanima i treba da nam javite sve što u vezi s tim znadete.

Pošaljite nam odmah kratak pregled snaga, naznačavajući pukovniju i broj divizije, nemačkih, također domobranskih i ustaških i četničkih jedinica i [za] svaku [navedite] dislokaciju.

Redoviti izvještaj pošaljite što prije i u njemu naznačite sve što znadete o dotičnim jedinicama, utvrđenju, namjerama

⁵ U to vreme se nemačka legionarska 369. hrvatska pešadijska divizija »Vražja«, koja je u svom sastavu imala 369. i 370. pešadijski puk i 369. artiljerijski puk, nalazila na prostoru Hercegovine i južne Dalmacije. Nijedan njen deo nije se tada nalazio u Kninu (vidi AVII, nemački arhiv reg. br. 16—1, reg. br. 2—3, reg. br. 21—4, sve u k. 2—II h).

⁶ Nemačka 92. divizija nije dolazila u Jugoslaviju. Ona se nalazila u Francuskoj. Ovde se radi o samostalnom 92. motorizovanom puku (vidi AVII, mikroteku, nemački arhiv NAV-N-T, serija 314, rolna 561, mikrosnimak 603). Takođe nije bila na jugoslovenskom ratištu ni nemačka 513. divizija.

⁷ Omaškom su pri pisanju izmešane cifre; trebalo hi da piše: 738.

⁸ Redakcija nije pronašla odgovor Obaveštajnog odeljenja 8. korpusa NOVJ.

⁹ Na prostoru Dubrovnik — Gacko — Konjic — Tomislav Grad — Livno — Sinj — Split, od 11. do 15. aprila, formiran je 9. posadni zdrug, od delova 14. i 15. pješačke pukovnije i onih posadnih jedinica, vojno-oružničkih vodova i domdo-jedinica koje nisu bile u sastavu lovačkih i gorskih zdrugova (vidi AVII, arhiv NDH reg. br. 2/27—4, k. 135: zapovest 3. zbornog područja od 1. aprila 1944).

itd., a zatim sve ovo grupišite po garnizonima, da se vidi koja jedinica drži koji garnizon.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik obav. odjeljenja
ppukovnik:
Jefto šašić

P.S.

Na prostor Knina otišao je
štab 15. arm. korpusa, Javite
što znadete o tome i koje divi-
zije potpadaju pod njega¹⁰.

¹⁰ U sastavu nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa tada su se nalazile sledeće divizije: 1. kozačka konjička divizija (u svom sastavu je imala 1. i 2. brigadu i 7. artiljerijski puk), 264. pešadijska divizija, legionarska 373. hrvatska pešadijska divizija »Tigar« i legionarska 392. hrvatska pešadijska divizija »Plava«, koja je u svom sastavu imala 845. 846. i 847. pešadijski puk i 392. artiljerijski puk (vidi AVII, mikroteku, nemački arhiv NAV-N-T, seriju 314, rolnu br. 561, mikrosnimke br. 656 — 658: Dnevni izveštaj 15. brdskog armijskog korpusa od 25. februara 1944). U to vreme se 1. brdska divizija nije više nalazila pod komandom 15. brdskog armijskog korpusa, već je u Mađarskoj učestvovala u operaciji izvedenoj pod šifrom »Margareta«. Sem ovih snaga, u sastavu toga korpusa nalazile su se još i sledeće jedinice: 1. puk »Brandenburg«, Obalski lovački odred »Brandenburg«, Lovački rezervni bataljon »B«, Jurišni bataljon oklopnih grenadira 2. oklopne armije, 202. tenkovski bataljon, 55. kozački pionirski bataljon, 415. brdski bataljon za vezu. Od kvislinških oružanih formacija, pod komandom nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa (ili nemačkih jedinica iz njegovoga sastava) nalazili su se tada: 4. i 7. ustaški stajaći djelatni zdrug, 3. domobranski brdski zdrug i 4. domobranski lovački zdrug (vidi AVII, mikroteku, nemački arhiv, NAV-N-T, seriju 314, rolnu br. 561, mikrosnimke br. 39—47: šemu organizovanja komandovanja 15. brdskog armijskog korpusa od 11. aprila 1944).

**PREDLOG PREDSEDNIKA ZAKONODAVNE KOMISIJE
PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a MOŠE PIJADE OD 30. MARTA
1944. POTPREDSEDNIKU NKOJ-a ČLANU TE KOMISIJE ED-
VARDU KARDELJU DA SE PROUČI PITANJE DRŽAVNOG
KONTINUITETA JUGOSLAVIJE I UKIDANJA OKTROISA-
NOG USTAVA I SVIH ZAKONA I ZAKONSKIH ODREDBA
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE¹**

Dragi Bevc,

Još jedna važna napomena uz naše zakonske predloge⁷.

Došao sam na misao, s kojom se slaže i Ribar³ i Kržišnik⁴, da na kraju svakog našeg zakona stavimo paragraf da se ovim ukidaju svi zakoni Kraljevine Jugoslavije koji su u suprotnosti sa ovim zakonom.

Ali pored toga treba jedan poseban zakon kojim će se ukinuti svi zakoni Kraljevine Jugoslavije, s tim da će AVNOJ pregledati celokupno staro zakonodavstvo te postepeno, prema potrebi, uvoditi u život pojedine zakone ukoliko sa potrebnim izmenama i dopunama mogu poslužiti Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Na prvom mestu treba u Deklaraciji o narodnoj vlasti kazati da se njome ukida oktroisani ustav od 1931 g.⁵ i svi zakoni i zakonske odredbe Kraljevine Jugoslavije koje su u suprotnosti sa odredbama Deklaracije.

Ovo pitanje u tesnoj je vezi sa pitanjem kontinuiteta stare države, te ga sa te strane treba i proučiti i rešiti.

30/111/44

Pozdrav
IVioša

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6748/11, 4-6 (44).

² Reč je o prvoj verziji projekata odluka Predsedništva AVNOJ-a (vidi primedbu 7. uz dok. br. 174).

³ Dr Ivan Ribar

⁴ Dr Anton Kržišnik. Tada je bio poverenik za socijalnu politiku u NKQJ-u (vidi knj. 11, prilog br. 22).

⁵ Reč je o Ustavu Kraljevine Jugoslavije od 3. septembra 1931. Njega je izdao (oktroisao) kralj Aleksandar I Karađorđević.

^

BR. 116

**OBAVEŠTENJE NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 30.
MARTA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ UPUĆENE ZA
SSSR O ORGANIZACIJI EKONOMSKE SLUŽBE U NOV I
POJ I O EKONOMSKIM POTREBAMA KOJE SE NE MOGU
PODMIRITI SA OSLOBOĐENE TERITORIJE¹**

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELENJE —
Opšti otsek
Br. 242
30/III 1944. g.

I. DIO

**Organizacija Ekonomske službe
u NOV i POJ.—**

II DIO

*Potrebe koje se ne mogu podmiriti
u zemlji (po redu hitnosti)*

Hrana. Obzirom na veličinu vojske, godišnje doba i iscrpljenost, pomanjkanje radne stoke i saobraćajnih sredstava, ishrana **NO** vojske u mnogim djelovima zemlje slaba je. Sastoji se od nešto mršavog mesa, dobivenog od priplodne stoke, koja se po nuždi kolje u nedostatku druge. Ovakva hrana je česta

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 3—6, k. 57.

² Redakcija je, zbog obimnosti knjige, izostavila onaj deo teksta koji je najvećim delom sličan tekstu naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. oktobra 1943, objavljene u knj. 10, kao dok. br. 189. Jedine su razlike između njih sledeće:

— U izostavljenom tekstu poslednji stav iz 1. tačke razlikuje se od objavljenog dokumenta po tome što u njemu piše da pri komandama četa i upravama bolnica postoje ekonomi, pri upravama vojnih škola intendant, a pri komandama područja i mesta referenti, koji su intendantski oficiri.

— Ispušten je svuda tekst gde se govori o armiji ili intendanturi armije.

— U vezi s auto-kolonom i vozarskim bataljonom, intendature korpusa, dodato je da ovi nose životne potrebe za 3 dana, i to samo za jedinice koje nisu u sastavu divizija, da u korpusnom intendantskom slagalištu ima životnih potreba za 5 dana, a da u korpusnom marve-

i traje po nekoliko nedelja, a često i po nekoliko mjeseca i to naročito u mjesecima: aprilu, maju i junu, kada je ishrana najteža i u normalnim prilikama i kod vojnika koje imaju organizovanu pozadinu.

Tokom ove velike borbe, često je vojska bila u sličnim uslovima ishrane, ali zbog jačanja i razvoja vojske u sadanjem procesu borbe ishrana postaje sve teža i teža.

Danas naša vojska drži blokirane gradove i vodi frontalne borbe, za vrijeme kojih se hrana mora doturati sa velike udaljenosti i organizovati prerada iste. Otuda proističe da se naša Armija ne može snabdijevati sa istog terena na kojem izvodi operacije. Zato se moraju stvarati rezerve, koje u ovakvim situacijama nadopunjavaju ishranu sa terena, t.j. od naroda. Ali do ovoga ne može doći zbog opšte oskudice i kod naroda i to u onim krajevima naše zemlje koji su bili najviše izloženi neprijateljskim pljačkanjima, paljevinama i drugim zlodjelima. Sve dok ne budemo u mogućnosti da stvorimo rezerve, moramo u izvjesnim situacijama gladovati.

Sada je najneophodnije za poboljšanje ishrane doturiti i to prvenstveno kod V, II, XI, IX, IV i potom kod svih ostalih korpusa i kod glavnih štabova: pirinač, mast, šećer, brašno itd. (detaljnije podatke o ishrani ima drug Danilović,³ ppu-kovnik, kod sebe).

Odječna oprema. Stanje odjeće i obuće osrednje. Tokom zime bilo je dosta muke i patnji; promrzavanja i prehlade. Zima je prošla sa dosta iščekivanja u pomoći, ali stvarno odjeće je primljeno vrlo malo. Obuće nešto više i može se reći da smo sa obućom i nekako prošli počev od mjeseca februara o.g.

nom depou ima mesa u živoj stoci za 5 dana; u vezi s lakom auto-kolonom i vozarskim bataljonom intendature divizije dodato je da oni voze životne potrebe za 2 dana, da intendantsko slagalište ima životnih potreba za 2 dana, a da marveni depo ima mesa u živoj stoci za 2 dana; u vezi s vozarskom četom u intendanturi brigade dodato je da ona nosi hranu i ima mesa u živoj stoci za 2 dana, a da intendantura bataljona nosi hranu za 1 dan.

—• Tamo gde se govori o intendanturi partizanskog odreda napisano je da je ona organizovana na isti način kao i intendantura brigade i da u intendanturi bataljona postoji pomoćnik intendanta.

Nakon teksta o organizaciji ekonomske službe slede tekstovi o organizaciji i strukturi štaba korpusa i strukturi korpusne vojne oblasti i o zadacima njenih organa i službi. I to je redakcija izostavila, jer su tekstovi identični s tekstovima objavljenim kao dok. br. 34 i 86 u ovoj knjizi.

³ Stanko Danilović je tada bio član Vojne misije NOVJ upućene za SSSR. Neposredno pre toga bio je nastavnik na Intendantskom kursu Oficirske škole NOVJ. Umro je 5. oktobra 1966. godine.

Nedostatak je u vešu, zatim i u odijelu.
Prva pošiljka sa odijelom treba da sadrži i nešto konca,
igala: ručnih i mašinskih, obućarskog alata itd.
Kratko rečeno, našoj vojsci treba: konzervisane hrane i
odjeće i obuće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAČELNIK PUKOVNIK
M. Vujović

M. P.

BR. 212

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. MARTA
1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI O BROJNOM
STANJU RANJENIKA I BOLESNIKA¹**

Od V. Š.

30 Izvestite brojno stanje ranjenika i bolesnika pre- 25
^lj ma njihovoj pokretljivosti.² Posebno stanje zaraznih.
[1944] .

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/26—8/1, k. 408 A.

² Sanitetski referent 3. korpusa je izvestio da u ovom korpusu
ukupno ima 3261 ranjenik i bolesnik, od kojih su pokretni 1302, nepo-
kretni 895, a ostalo su tifusari — pokretni i nepokretni (vidi AVII, reg.
br. 1/103—8/1, k. 408 A: knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ,
radiogram od 3. aprila, sa 90 grupa). U stvari, 3. korpus je tada ukup-
no imao 2461 ranjenika i bolesnika (vidi u navedenoj knjizi depeša
ispravku koja je data radiogramom od 20. aprila, sa 86 grupa).

^

BR. 116

**UPOZORENJE POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKOG ODSEKA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. MARTA. 1944. REFERENTU
SANITETA 5. KORPUSA NOVJ NA PROPUSTE U PO
GLEDU ČUVANJA, IZRADE I RASPODELE SANITETSKOG
MATERIJALA¹**

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ
Br. si.
30/III 1944 g. .

REFERENTU SANITETA V KORPUSA

1). U pismu koje nam je uputio vaš apotekar drug Goldberger², javlja da je čuo da se u Kozari nalazi 10 sanduka bunkeriranog sanit. mat. Molim vas da se odmah poduzme po trebno da se taj mat. upozna i ako je moguće upotrebi. Cela vam XI div. stoji bez san. mat. pa je neoprostiv greh ovako se odnositi prema tome materijalu.

2). Vaš se apotekar žali da nema kardijaka. Međutim, vama se u apoteci nalazi 300 gr kamfora. Načinite 20% uljanu otopinu, puniti u boce od 50 ili 100 gr i imaćete 300 doza 20% kamf.[ornog] ulja od 5 ccm. To smo mi radili 1942 u Crnoj Gori pod nesravnjivo težim okolnostima nego vi danas! Da li je vaš apotekar, koji se žali da malo stručno radi, načinio ili preporučivao načiniti i jedan inf.[uz] rad.[icis] Valerianae, koga (korena) imate 500 gr, dakle dovoljno za 50 infuza. A začelo imate bolesnika kome bi ih mogli davati. U apoteci imate 100 amp. Sympatola — pošaljite nam barem 40, ostalo u infekt. bolnicu. Sterilizirajte kofein u soluciji, koga takođe imate mnogo! Zašto sva nervina i tonika ne razmerite i ne pošaljete u zaraznu bolnicu? Pošaljite nama pola kasukola i pola extr. Thymi fl.[uidum] a ostalo dajte prerađeno u bolnice, naročito zaraznu. Pošaljite kalijevog jodida 300 gr nama. Kamomile pošaljite 3 kgr. Zašto sav Natr. thyosulfat i acid. hydrochlor. odmah ne podelite na upotrebu jedinicama? Nećete valjda tvrditi

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u AOIVSVMA, inv. br. 3765—D. Tekst originala je naknadno na više mesta podvučen mastilom.

U 1. knjizi Zbornika sanitetske službe, kao dok. br. 121, objavljen je prepis originala. To bi se moglo zaključiti po tome što je datum pogrešan², a i tekst se ponegde razlikuje od originala.

² Magistar farmacije Oto Goldberger

da u jedinicama nema šugavosti! Ali ako tako jest, onda ga predajte Obi. N.O.O. kao što treba da mu predate 9/10 svog atebrina. Toliko o apotekarstvu.³ O vašem apotekaru. Treba mu skrenuti jednom prilikom pažnju na to da ne ističe svakom prilikom to da je on ne znam koliko učinio za NOV time što je . . .⁴ itd. Dali su i daju hiljade i hiljade drugih sve svoje i živote svoje i svojih — i čute. A njegov odnos prema sitnim ljudima takođe ne valja. Prekontrolišite malo te odnose prema ljudima — pa naš o svemu izvijestite.

Drugarica Mila⁵ koju smo vam poslali vrlo je vredna i ambiciozna. Ali ima i svoje velike greške: ne voli sitan posao, nego bi htela velik — a preko sitnijeg prelazi; voli se nametnuti slabijem, nedisciplinovana je. Drugarici Desi treba posvetiti pažnju, ona je u svakom pogledu dobra.⁶

S drugarskim pozdravom:

S. F. — S. N!

M. P.

Pukovnik
Dr. Kraus,

³ Referent saniteta 5. korpusa je na upozorenje odgovorio 8. aprila (vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe, knj. 1, dok. br. 236)/

⁴ Tri tačke su napisane u originalu.

⁵ Redakcija nije ustanovila tačno ime i prezime.

⁶ Redakcija nije ustanovila tačno ime i prezime. Upućena je da rukovodi apotekom 39. NO divizije (vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 236).

OBAVEŠTENJE VAZDUHOPLOVNOG PREDSTAVNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ FRANCA PIRCA OD 30. MARTA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDNJI ISTOK DA MARŠAL JUGOSLAVIJE JOSIP BROZ TITO NE PRIZNAJE NIKAKVE MODIFIKACIJE RANIJE POTPISANOG PROTOKOLA

KOMANDANTU RAF-a² NA SREDNJEM ISTOKU
gospodinu maršalu Pak-u,³

Dozvolite, gospodine maršale, da Vam podnesem sledeći dopis, pošto zbog Vaše odsutnosti ne mogu da Vam to i usmeno iznesem.

Prema dobivenim depešama od moga komandanta maršala Jugoslavije Tita, on ne priznaje nikakvih modifikacija ugovora kojeg je on potpisao dne 12. marta ove godine zajedno sa gospodinom brigadirom Makleanom.⁴

Prema poslednjoj depeši koju sam primio od moga maršala Tita⁵ mogu svi naši vazduhoplovci koji stupaju u RAFVR⁶ potpisati predviđene obaveze (Attestation) pod sledećim ograničenjem da:

»Gornje obaveze biće u važnosti tako dugo, dok Vrhovni komandant Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije odredi da potpisnik ostane u RAFVR, pa sve dok ne naredi da dođe ponovno pod njegovu neposrednu komandu.«

Na osnovi ovih činjenica se mogu odredbe dopuna ugovora,⁷ koje sam imao čast potpisati sa Vama, gospodine maršale, tumačiti i razumeti samo u duhu pomenutog ugovora od 12. marta ove godine i u okviru gore iznetih ograničenja obaveza koju svaki jugoslovenski vazduhoplovac pri stupanju u RAF mora potpisati. Svako drugo tumačenje i razumevanje dopunskih odredaba bilo bi van granica mojih punomoćja

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 1—7, k. 1449. Ovo je verovatno Pircov prevod originala, koji je bio napisan na engleskom jeziku.

² Engleska skraćenica za Kraljevsko vazduhoplovstvo.

³ Kit Pak (Keith R. Park)

⁴ Reč je o Protokolu sporazuma Tito — Maklin (vidi dok. br. 145).

⁵ Redakcija nije uspela pronaći taj radiogram.

⁶ Engleska skraćenica za (Dobrovoljnu rezervu Kraljevskog ratnog vazduhoplovstva).

⁷ Objavljuju se kao dok. 206 ove knjige.

koja mi je dao moj komandant maršal Tito, i kao takvo ne-
važće.

Molim Vas, gospodine maršale, da ovu izjavu izvolite
pravilno tumačiti i razumjeti, te izvinite da Vam uskraćujem
vreme u Vašoj odgovornoj službi.

Sa odličnim poštovanjem

10. marta⁸ 1944.
Kairo

Vaš

pukovnik Pire,
ovlašteni predstavnik
maršala Jugoslavije Tita

BR. 215

DIREKTIVNO PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 31. MARTA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE U VEZI S ORGANIZACIONIM PARTIJSKIM PITANJIMA U VOJNIM ŠTABOVIMA¹

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Kopija

CENTRALNOM KOMITETU
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

Dragi drugovi,

U vašem pismu od 2* februara ove godine,² pored osta-
log, postavili ste i neka organizaciona pitanja.

1. Što se tiče smenjivanja komesara VI Korpusa, kao
i divizijskih komesara istog Korpusa, ne možemo vam ništa
određeno reći, jer ne poznajemo dovoljno drugove o kojima
se radi, a nismo- upoznati ni sa uzrocima njihovog smenjiva-

⁸ Obaveštenje je, s obzirom na sadržinu, moglo biti napisano tek
posle 29. marta. A s obzirom na to da je mesec napisan slovima, te
prema tome on nije sporan, redakcija smatra da je omaškom napisano
»10«, umesto: 30. Stoga je i u naslovu stavila ovaj datum.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u ARP, Beograd,
reg. br. 6812/1, 1—10/44).

² Nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 6794.

nja.³ To pitanje treba da razmotrite zajedno sa Glavnim štabom i da podnesete svoje konkretne predloge Vrhovnom štabu. U cilju pravilnijeg rešenja tog pitanja, trebalo bi da navedete i razloge smenjivanja, kao i osnovne karakteristike pomenutih drugova. Principijelno mi stojimo na stanovištu da političke komesare nije zgodno često menjati, njihova funkcija mora biti što stalnija, a pogotovu sada, kada oni dobivaju rang oficira — komandira ili komandanta odnosno jedinice.⁴

Mi smatramo da zamenik političkog komesara Glavnog štaba, kao partijski rukovodilac, nije potreban. Ukoliko se, pak, isti postavlja kao pomoćnik komesara, onda *nam* objasnite potrebu uvođenja te, ustvari, nove funkcije.

2. U štabne ćelije ulaze u prvom redu komandant i njegov zamenik, komesar i njegov zamenik, načelnik štaba, a onda obaveštajni oficir, intendant i referent saniteta, ukoliko ne postoje neki naročiti razlozi protiv njihovog povezivanja sa istom ćelijom. Ovakvim sastavom ćelije, iskustvo je pokazalo, omogućuje se mnogo pravilniji rad, a partijski život ćelije postaje potpuniji. Budući da ćelija ne rešava pitanje vojno-operativnih planova, to nema razloga izbegavati ovakav njen sastav. Međutim, ovakav sastav ćelije ima veliku prednost, jer je brojnija a njen rad življi, kontrola rada u izvršavanju postavljenih vojnih zadataka, teoretsko podizanje i razvijanje partijnosti tog najužeg štabnog aparata — daleko mogućniji.

Svi ostali članovi partije, koji se nalaze na raznim dužnostima oko, štaba, mogu se rasporediti u grupe ćelija, koje bi, ustvari, bile ćelijska odeljenja. Njihov rad kontroliše i rukovodi njime zamenik komesara ili sam komesar. S vremena na vreme, a po važnijim pitanjima, organizaciono-političkim ili teoretskim pitanjima, može se držati konferencija čitavog partijskog aktiva pri štabu.

3. Što se tiče rada sa kandidatima, to pitanje ne treba kruto postavljati, kao što to mnoge organizacije u praksi čine. Razume se, na neoslobodenom delu naše zemlje, pod teškim uslovima nelegalnog rada, veze sa kandidatima i njihovo pripremanje za partiju, dodeljivanje zadataka i si. — mora biti na strogo konspirativnoj osnovi. Dakle, sistem ličnog rada sa sva-

³ Politički komesar 6. korpusa je tada bio Vlado Janić, politički komesar 12. NO divizije Mirko Bulović, a politički komesar 28. NOU divizije Čedo Grbić. Nijedan od njih nije smenjen, iako je to predlagao sekretar Centralnog komiteta KP Hrvatske Andrija Hebrang. Naprotiv, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 12. aprila pohvalio Štab 6. korpusa i njegove jedinice za uspehe postignute u martu i početkom aprila 1944 (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 46).

⁴ To je regulisano Uredbom o zvanjima političkih komesara Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (vidi tom II, Bilten, str. 399—400).

kim ponaosob. Simpatizeri na neoslobodjenom području ulaze u razne vanpartijske organizacije, a takođe i u narodno-oslobodilačke odbore, dok se pojedinci u izuzetnim slučajevima mogu držati i na ličnoj vezi.

Svi kandidati u vojnim jedinicama prisustvuju svima sastancima partijske ćelije, osim onih sastanaka na kojima se pretresaju unutar-partiska i organizaciona pitanja. No, primanje u partiju vrši pojedinačno, sa pristankom i odlukom ćelije, onaj drug koji je dotičnom i kandidaturu saopštio. Ovo pitanje se slično postavlja i u partijskim organizacijama na terenu — u pozadini.

4. Mi nastojimo da za svaki korpus obezbedimo predavače za partijske kurseve. Ali se kursevi ne održavaju u korpusu, već u blizini korpusa za članove partije jedinica dotičnog korpusa. Iz više razloga takve kurseve pred širom javnošću treba obeležiti kao opšte političke kurseve.

5. Pravilno je što na vašim partijskim kursovima imate temu o Jugoslaviji i njenom postanku. Naša kritika se odnosila na temu o istoriji naše partije, jer mi smatramo da se o toj temi ne može govoriti izvan okvira najautoritativnijih partijskih dokumenata, članaka i si. priloga za istoriju partije.

U vezi vašeg pisma od 19 marta⁵ odgovorićemo samo na neka pitanja, na koja još niste dobili odgovor putem radiograma.

1. Što se tiče prigovora druga Andrije⁶ po pitanju oštine depeše, kojom je tražena istraga povodom gubljenja i neredovnog dostavljanja pošte,⁷ podvlačimo sledeće: tekst telegrama je bio potpuno pravilan, jer on ne znači nikakvu pretnju, već izražava pravo i dužnost CK KPJ, kao najvišeg partijskog foruma, da vam skrene pažnju na taj krupni nedostatak u vašem radu. U vašem pismu je izražen ton koji nije uobičajen u saobraćaju sa višim partijskim forumima, a ne — kako vi to kažete — u našem radiogramu. Tek kad je utvrđeno gubljenje i neredovno stizanje pošte, drug Tito je napisao i poslao pomenuti telegram.

Svako dalje objašnjavanje po tom pitanju smatramo izlišnim.

⁵ Nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 6793.

⁶ Andrija Hebrang

⁷ Depeša Centralnog komiteta KPJ je upućena 10. novembra 1944 (vidi AVII, reg. br. 1/151—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1348. Tekst ovog upozorenja Centralnog komiteta KPJ još jedanput je, bez ikakvih izmena, ponovljen 12. marta, a nalazi se u istoj knjizi depeša kao radiogram br. 1406).

Nemojte dopustiti da naši radiogrami za vas prolaze kroz više ruku, već odredite odgovornog druga za taj posao.

Nastojaćemo da se pozdravi iz kampanje za popularizaciju odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a iskoriste u propagandne svrhe i preko »Slobodne Jugoslavije«.

Pravilno je što ste, u vezi sa našim pismom Oblasnom Komitetu Dalmacije,⁸ uputili druga Duška Brkića. Mi smo takođe poslali u vojne jedinice 13 naših instruktora koji će ostati tamo na radu jedan i po mesec.⁹ Pojačali smo i politodjele u jedinicama VIII Korpusa.¹⁰ Rezultati svih ovih poduzetih mera već do sada su ispoljeni.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

31 marta 1944 godine

Za Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije

M. P.

⁸ Vidi tom IX, knj. 5, dok. br. 56.

⁹ Oni su iz Štaba 8. korpusa pošli 11. marta u ovakvom rasporedu: za 9. NO diviziju: Đako Vukičević, Vlado Kovačević, Bajo Đuranović i Semjon Kužarenko; za 19. NO diviziju: Živko Živković, Neda Božinović, Mihailo Švabić i Zaga Jovanović; za 20. NO diviziju: Spasenija Babović Cana, Slavko Božović (poginuo 19. aprila 1945. kod Plitvičkih jezera kao politički komesar 19. NOU divizije) i Branko Perović. Sem ovih jedanaest, verovatno se još odnosi na Milutina Pavlovića, člana Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku, koji je tada obilazio 9. NO diviziju, i na Filipa Bajkovića Fiću, koji je rukovodio partijskim kursevima pri Štabu 8. korpusa (vidi tom IX, knj. 5, dok. br. 111; ARP, Beograd, reg. br. 6424; izveštaj Boška Šiljegovića, političkog komesara 8. korpusa NOVJ, od 13. marta 1944. Centralnom komitetu KPJ).

^c Redakcija je ustanovila da je za pojačanje Politodela 20. NO divizije upućen Marko Perović (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6422/V, 1—19/44); izveštaj Marka Perovića od 4. februara 1944. Centralnom komitetu KPJ), a za pojačanje Politodela 26. NO divizije upućena je Vanda Novosel (vidi ARP, Beograd, reg. br. 7035; izveštaj Politodela 26. NO divizije od 19. marta 1944. Centralnom komitetu KPJ). Međutim, nije ustanovila koja lica su bila upućena za pojačanje politodela 9. i 19. NO divizije.

^ BR. 116

**DIREKTIVA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 31. MARTA
1944. OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA SANDŽAK DA PROŠI-
RI POLITIČKI, PARTIJSKI I VOJNIČKI RAD NA ČITAVU
TERITORIJU SANDŽAKA¹**

Kopija²

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

OBLASNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE ZA SANDŽAK

Dragi drugovi,

Primili smo vaš izveštaj³ i izveštaj zamenika politkomesara Glavnog štaba — druga Cerovića,⁴ kao i sve ostale izveštaje po prvim i ovim drugim kuririma.⁵ Pošto su svi izveštaji vezani jedan s drugim, i pošto se po mnogim pitanjima dodiruju, mi ćemo vam odgovoriti jednim pismom.

Uprkos svim slabostima i nedostacima, koji su sfe i kod vas ispoljili, naročito u zadnjoj ofanzivi,⁶ — vaš dosadašnji

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 6890/1, 1—8 (44).

² Dopisano je mastilom.

³ Odnosi se na izveštaj Oblasnog komiteta KPJ za Sandžak od 5. februara 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 4872).

⁴ Komnen Cerović. Njegov izveštaj potiče od 5. februara 1944. Nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 6308.

⁵ Odnosi se na izveštaj Momira Boškovića, zamenika političkog komesara 3. sandžačke proleterske brigade, od 4. februara 1944 (nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 6306), na izveštaj Ratka Radovića, rukovodioca zajedničkog Politodela 3. sandžačke proleterske i 4. sandžačke NOU brigade, od 4. februara (nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 6305), na izveštaj Oblasnog komiteta KPJ za Sandžak od 20. marta 1944 (nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 6295).

⁶ Reč je o nemačkoj operaciji izvedenoj pod šifrom »Kugelblitz« (Kugelblitz) od 3. do 16. decembra 1943, radi okruženja i uništenja 2. proleterske i 5. 17. i 27. NOU divizije u Sandžaku i istočnoj Bosni. Napad nemačke 1. brdske divizije i delova 3. puka »Brandenburg« usledio je na frontu Nova Varoš — Brodarevo (nanoseći glavni udar pravcem Sjenica — Prijepolje — Pljevlja); napad delova bugarske 24. divizije usledio je sa prostorije Užice — Zlatibor — Kremna; napad delova 187. rezervne pešadijske divizije i 901. motorizovanog nastavnog puka otpočeo je iz Zvornika, Caparda i Tuzle; napad delova legionarske 369. hrvatske pešadijske divizije »Vražja« 1. lovačkog rezervnog i 92. mo-

rad bio je pravilan, i mi ga odobravamo. Vi ste, kako u organizacionom, tako i u pogledu političke linije, uglavnom, pravilno postavili i razvili svoj rad. U ovom pismu mi ćemo se osvrnuti samo na pitanja od opšteg značaja, kao i na pitanja po kojima tražite naše mišljenje.

1. Iz vaših letaka i brošura, koje smo ranije primili, može se zaključiti da kod vas nije bilo otstupanja od naše opšte političke linije. Vi ste se linije držali pravilno, ali je potrebno da obratite više pažnje na preciznost pisanja i formulacije vaših stavova po raznim pitanjima. Potrebno je, naime, da svaki svoj letak, svaki članak, usmeno ili pismeno izlaganje našeg stava, postavite što jasnije i tako učinite ubedljivim i za najšire narodne mase. U jednom vašem letku poziva se na ustanak protiv četnika. To je nepravilno, jer se radi o ustanku protiv okupatora, a četnici su njihovi pomagači. To je osnovno, i to nikada ne treba zaboraviti, inače mase neće i ne mogu razumeti naš stav. Treba otkloniti svaku sumnju da mi, sa svoje strane, izazivamo bratoubilački rat. Kao naše težnje i naš cilj treba jasno i nedvosmisleno, svuda i na svakom mestu, postaviti sledeće: mobilizacija čitavog naroda za borbu protiv okupatora. Skrećemo vam pažnju da u tom smislu, kao i u odnosu na četnike, što bolje iskoristite emisije savezničkih radio-stanica.

2. Sto se tiče mobilizacije Sandžaklija za druge jedinice, stav drugova iz Štaba II Korpusa je nepravilan. Naročito kada je u pitanju izmišljena teorija o neborbenosti sandžačkog naroda. Takve teorije su tuđe našem shvatanju. Kakva je partija i partijska organizacija, kakva je politička svest naroda, posebno boraca, — takva je i vojska. Više nego išta drugo, to potvrđuje iskustvo koje smo stekli u ovom ratu. Razume se, trebalo je iz Sandžaka pomoći popunjavanje i drugih vojnih jedinica, ali — uglavnom — od ljudstva mobilisanog na dobrovoljnoj osnovi, od politički svjesnih boraca, jer je vaše ljudstvo, u vojničkom i političkom smislu, mlado i nedovoljno pripremljeno za razumevanje naših opštih potreba. Novomo-

-torizovanog puka otpočeo je iz Sarajeva; napad 7. SS divizije »Princ Eugen« otpočeo je s linije Gacko — Nevesinje. Uoči operacije Nemci su sklopili sporazum s četnicima o zajedničkim borbama, što je komandant SS i vođa policije Majsner saopštio nemačkim i kvislinškim trupama, kojima je istovremeno naređeno da ne preduzimaju nikakve akcije protiv četnika Draže Mihailovića.

U toj ofanzivi naneti su veći gubici 2. proleterskoj diviziji u dolini reke Lima i 5. NOU divizije pri njenom pokušaju proboja iz okruženja u rejonu Sokolovići — Sjeversko i prilikom proboja preko komunikacije Han-Pijesak — Sokolac u rejonu Mekota. Potpunije o tome vidi Oslobođilački rat, knj. 2, izdanje II, str. 14—22.

bilisane borce treba prvo prevaspitati, vojnički i politički učvrstiti u domaćim jedinicama, — pre svega upornim radom pokrenuti i zatalasati čitav narod u opštem narodno-oslobodilačkom pokretu. Tek tada, kada se narod na delu uveri da je Narodno-oslobodilačka vojska njegov jedini istinski zaštitnik, može se, bez velikih posledica, rešavati ovo pitanje i sa stanovišta čisto vojničkih opštih potreba.

U vezi s ovim pitanjem, moramo vas potsetiti na slučaj III Sandžačke brigade, koja je u V neprijateljskoj ofanzivi razbijena. Razbijanje brigade nije usledilo samo zbog objektivnih teškoća, nego, u prvom redu, zbog slabosti partijske organizacije i pogrešnog rada brigadnog vojnog rukovodstva. Usled nebudnosti partijskih rukovodilaca, u brigadi je zavladała familijarnost, a gnjili liberalizam i negovanje nezdrave čežnje kod boraca za rodnim krajem, — pogodovalo je neprijatelju i njegovom razornom delovanju među borcima. Ovakav rad političkih i vojnih rukovodilaca stvarao je povoljne mogućnosti za uvlačenje neprijateljskih i kolebljivih elemenata ne samo u brigadu, nego i u njenu partijsku organizaciju. Posledice su, naravno, bile nedogledne: organizovanje dezerterstva i ubistva naših najboljih rukovodilaca, otkazivanje poslušnosti u najsudbonosnijem času naše borbe.

U radu na obnavljanju i učvršćivanju partijske organizacije, kako na terenu tako i u vojsci, morate pokazati krajnju upornost i budnost. Budite odlučni u borbi za čistoću partijske organizacije. Kolebljivost, familijarnost i si. nisu i ne mogu biti osobine komunista, a pogotovu rukovodećih partijskih radnika. Vaša partijska organizacija je mlada, stvorena uglavnom u toku rata, bez proleterskog elementa, i zato mora proći fazu unutrašnjeg čišćenja i učvršćivanja.

3. Slažemo se s čišćenjem koje ste izvršili u partijskoj organizaciji i u Oblasnom komitetu.

7

4. Pravilno ste uradili što ste, u početku pred najezdom Nemaca i petokolonaša, povukli partijske kadrove. Samo, to je trebalo raditi organizovanije. Sada, naročito s dolaskom lepšeg vremena, treba nastojati da se ceo teren obuhvati partijskim i političkim radom, a uporedo s tim i manjim ili većim vojnim jedinicama. Pri tome vam skrećemo pažnju da ne šaljete ljude u neizvesnost, nego da prethodno ispitajte uslove i mogućnosti opstanka i rada na dotičnom terenu.

⁷ Redakcija je izostavila tekst koji se odnosi na personalna pitanja.

5. Iznenaduje nas da su drugovi u Crnoj Gori mogli dopustiti tako ozbiljnu grešku u tako osetljivoj stvari, i proglasiti pripajanje Sandžaka Crnoj Gori.⁸ U odlukama AVNOJ-a o pripajanju nema ni slova.⁹ Mi ne samo da se s time ne slažemo, nego i osuđujemo takav nepromišljeni korak. AVNOJ i Nacionalni komitet ne vrše danas razgraničenja, jer tome nije vreme. AVNOJ je doneo samo principijelne odluke. A što se tiče Sandžaka, on će imati onakav položaj, za kakav se izjasne njegovi slobodno izabrani predstavnici.¹⁰ U tom pogledu za Sandžak važi isto ono što je drug Tito pisao o Vojvodini u prvom broju »Nove Jugoslavije«.¹¹

Ubuduće nas redovno obaveštavajte o stanju i radu kod vas. Sa ovim našim pismom obavezno upoznajte i Divizijski komitet i Politodel,¹² jer ono sadrži odgovor i na njihove izveštaje.

Potvrdite prijem pisma i svih ostalih materijala.
S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

31-III-1944 g.

Za Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije,

M. P.

⁸ To je bilo rečeno u jednom letku Izvršnog odbora ZAVNO-a Crne Gore i Boke, kao rezultat nepravilno shvaćenog konačnog rešenja pitanja Sandžaka (vidi navedeni izveštaj Oblasnog komiteta KPJ za Sandžak od 5. januara 1944).

⁹ Odluke Drugog zasedanja AVNOJ-a i njegovog Predsedništva, koje su donete noću 29/30. novembra 1943, objavljene su u 11. knjizi ovoga toma kao prilozi br. 12—17, 20, 22—24.

¹⁰ ZAVNO Sandžaka je 25. marta 1945. u vezi s tim doneo konačnu odluku (vidi primedbu 11. uz dok. br. 37).

¹¹ članak je objavljen pod naslovom: Značaj odluka AVNOJ-a za dalji razvoj naše borbe i stvaranje federativne državne zajednice. Objavljen je i u tomu II, knj. 11, kao prilog br. 29.

¹² Reč je o Divizijskom komitetu i Politodelu 37. NOU divizije.

PREDLOG ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRETENA ŽUJOVIĆA CRNOG OD 31. MARTA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KPJ DA SE NA ZASTUPNIŠTVO NKOJ-a U BARIJU PRENESU KOMPETENCIJE O UPOTREBI TRANSPORTNE AVIJACIJE ZA SNABDEVANJE NOV I POJ¹

Dragi Marko,

Prvoslav² je trebao večeras da ide, međutim je odloženo. Malo pre od vas dođe telegratn Gorškova Šornikovu da ipak leti. Ne znam da li će otići, jer ne znam da li su i Englezi dobili vest o tome.

Na brzu ruku Te obaveštavam o sledećem:

1) Englezi bacaju letke i štampane stvari tamo kod nas. Izgleda da ne podnose sve na cenzuru. Tako su šampali letak za 27. mart koji ne znam da li ste imali.

Isto tako u onom Čerčilovom govoru, iako su ispustili početak, prema našem traženju, ispustili su i ono o Dražinim komandantima i okupatoru, što mi nismo tražili.

2) Zainteresuj se o tome da Vlatko završi sa svojim podnošenjem izveštaja, te da se donesu i konkretne odluke po nekim pitanjima.

S obzirom na činjenicu da mogu i drugi prekookeanski brodovi istaći našu zastavu treba predložiti Starom³ da uspostavi naše Nadzorništvo prekookeanske plovidbe, sa sedištem, najboljemu Londonu. Ono će se starati o tim brodovima i osoblju. S druge strane, preuzeće primanje kirije za te brodove, koja ide na milionske sume, što je do sada od engl. pomor, vlasti ili vlade primao Purić.⁴ — Stari bi mogao odmah da naimenuje ličnosti i traži* od engl. vlade njihovo prebacivanje u London i preuzimanje tih dužnosti ili još sada privremeno nekoga iz Londona naznači za to.

3) Povodom upotrebe i korišćenja aviona ovde za prebacivanje ljudi i materijala reci Starom da je potrebno da se zahteva od *Maklena* da po tom pitanju bude mej^odavno ovo. *Zastupništvo*, odn. komandant drug *Milentije*, koji radi po naredbama i odgovoran je našem Vrh. komandantu. / *da to Mak-*

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6414/11, 2—41 (44).

² Prvoslav Vasiljević

³ Josip Broz Tito

⁴ Božidar Purić. Tada je bio predsednik dzbegličke kraljevske jugoslovenske vlade.

len javi ovd. eng. vlastima, da se u buduće ne dešava da ovi ovde za svaku stvar ili čoveka zahtevaju »saglasnost Maršala Tita« i da ih »po toj stvari nije obavestio general Maklen«. Ova »saglasnost« često je puta nemoguća zbog kratkoće vremena ili nesigurnih veza. Ali nije stvar u tome, već u činjenici da pomoću takvog razloga prelazi se ili obilaze naše ovd. ustanove i otežava im ili onemogućuje rad. (Za Prvoslava se već dva dana interveniše, Šornikov podleže eng. komandi, a eng. komanda »nema nikakvu obavest« od Maklena, itd.).

4) Po pitanju zbeга Vlatko je valjda već referisao, a i Smolaka je pisao u svojim pismima. Neke stvari bi trebalo požuriti (a) pitanje autonomije zbeга; b) pitanje »roajalista«; c) pitanje odlaska delegata Nac. koma u Kairo za vođenje poslova zbeга, zašta je predložen Mate Jakšić, član Obi. N00 za Dalmaciju; i druga sitnija pitanja).

5) Pitanje finansija ovde, gde treba, bogami, dosta para. Nisam ulazio u detalje, ali za radionice, pomorsku bazu i kupovinu stvarno treba veće sume.

Ovi naši nemaju marjaša iako je Vlatko meni tvrdio da ima oko dva miliona. Morao sam dati ono što mi je Milutin⁵ »za svaki slučaj« utrapio (dobro je što Milutin »Stipsa«⁶ nije Vlatku poverovao).

Englezi se za pare prave Englezi. Vlatko je o ovome sa njima razgovarao, da se reši u formi nekog trgovač. ugovora ili tome slično između naših i njihovih vlasti. Možda bi bilo zgodno da daš sugestije Starom da on ovo potrgne kod saveznika (korišćenje Zakona o zajmu i najmu).

6) Drug Golub⁷ (iz Zavnoha poslat) dobio je i od Staroga, preko Smolake, punomoć za nabavke raznih potreba za čitavu zemlju. Ali ga Zavnoh smatra i kao ličnog nabavljača i šalje mu posebne telegrame, što mi izgleda normalno, ukoliko ga ne svedu na običnog sitnog snabdevača Zavnoha. Golub, iako mlad, izgleda solidan i o svemu se — i sada i ranije — savetuje sa Milentijem i sluša savete. Za sada nije dao neke rezultate i posao mu se svodi na pripreme, informacije i obaveštavanja. Da li je potrebno da on istupa kao posebni punomoćnik Nac. koma, van opšteg punomoćija koje ima Milentije?

⁵ Ivan Milutinović, član Politbiroa Centralnog komiteta KPJ i poverenik NKOJ-a za privredu.

⁶ Ivan Milutinović je, još dok je rukovodio finansijskim sredstvima Vrhovnog štaba i Centralnog komiteta KPJ, takav nadimak dobio zato što je pri izdavanju novčanih sredstava usvajao samo zahteve za podmirenje najneophodnijih potreba, a potom tražio da se računima opravda namenski utrošak dodeljenih novčanih sredstava.

⁷ Zorislav Golub

Ovde se ne radi o sukobu nadležnosti unutar naših ustanova, niti o starešinstvu, već o tome da saveznički talij. vlasti treba da dobiju utisak o jedinstvenom i centralizovanom našem zastupništvu u Italiji. Taj utisak nije, ili ukoliko je postojao — izbegavan je i obilažen od pojedinih (savezničkih) lica, organa i ustanova (ne ulazeći da li je to svesno ili nesvesno, zbog birokratskog shvatanja ili nečeg drugog). Tako se i obilazi da se opšti sa našom jedinstvenom organizacijom i često se dešavaju smešne stvari da se za sitnice potrže »saglasnost« Maršala Tita ili tamo neka nadležnost savezn. instanci, koje uopšte nisu u Bariu.

7) Amerikanci spremaju da šalju svoje novinare kod Draže. Ova vest potiče iz poverljivih izvora preko njihove ob. službe.

8) Mirković — onaj američki stručnjak (zna za to Milutin) — primao je do 1943 g. platu od Fotića u Jugocentru (prop. biro izbegl. vlade) u Njujorku. Međutim to je (do 1943 g.) bilo »mutno« vreme. On kaže da je bio sa Savom Kosanovićem i od njega i Bože Markovića doneo Smodlaki pozdrave. Za vreme studija bio je narodni student.

9) Martinović, biv. ministar izbegl. vlade — zna Vlatko o njemu — nalazi se u Kairu, izjasnio se za nas i raspolaže, izgleda, detaljnim podacima o količinama i trošenju zlata Nar. banke. Sada je član Inic.[ijativnog] odbora za stvaranje našeg Jug. odbora u Kairu.

10) Šaljem vam neke stvari po Prvoslavu, koje sam mogao momentalno nabaviti.

31. III. 1944 — Bari

Pozdrav svima

Crni

8

P.s. — P.S. — Sad izvestiše da avion neće ići večeras. Šormikov pitao Engleze i oni su ponovo rekli da su obavešteni da je ne vreme.

⁸ Redakcija je izostavila tekst koji se odnosi na hiruršku operaciju koju je Žujović imao na očnim kapcima.

^ BR. 116

**NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA SANITETSKOG
ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR HERBERTA
KRAUSA OD 31. MARTA 1944. SANITETSKOJ MISIJI NOVJ
PRI SAVEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITALI-
JI DA SVOJ RAD USAGLASI S RADOM VOJNE MISIJE NOVJ,
DA USPOSTAVLJA ŠTO PRISNIJE MEĐUSAVEZNIČKE OD-
NOSE I DA ISPORUKE SANITETSKOG MATERIJALA UK-
LJUČI U AVIONSKE POŠILJKE¹**

VRHOVNI STAB NOV I POJ
SANITETSKO ODELJENJE
31 marta 1944 g.

LEKARSKOJ MISIJI NOVJ U ITALIJI

Potvrđujemo vam primitak izveštaja br. 3—4² kao i pri-
mitak nekoliko brojeva engleskih medicinskih časopisa. U pr-
vom redu molimo vas da nam objasnite kako se desilo da ste
nam po drugu Vlatku,³ koji je došao 17. ov. m., kao najnoviji
izveštaj poslali onaj datiran od 19-II,⁴ u kojem tražite da vam
radiografskim putem odgovorimo na neke hitne stvari, koje
su verovatno već bile zastarele. A kada već niste poslali izve-
štaj, mogli ste bar usmeno po drugu Vlatku poručiti ono što
je najhitnije i najhitnije, pa bi opet stvar bila u redu. S tim
u vezi prelazim odmah na pitanje vaših odnosa sa našom Voj-
nom misijom kod saveznika. Prvo što moramo da konstatuje-
mo je to, da se odnosi između saniteta i vojske na strani nisu
ni smeli ni mogli ni u čemu razlikovati od odnosa u zemlji. Naš
sanitet je uvek, i s pravom, bio u jednom regulisanom odnosu

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AOIVSVMA, inv. br. 3693—D. Prvobitno je kao datum bio napisan 30. mart, pa je naknadno (takođe na mašini) ispravljen na 31. mart. Original je na više mesta podvučen crvenom olovkom.

Neoveren prepis kopije originala objavljen je u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 127. Manje razlike između originala i prepisa kopije verovatno su usledile stoga što autor dokumenta nije i na kopiju preneo ispravke i dopune koje je rukopisom dodao na originalu pre nego što ga je uputio adresatu.

² Redakcija nije pronašla izveštaj br. 4, dok je izveštaj br. 3 objavljen u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 151.

³ Dr Vladimir Velebit

⁴ Redakcija nije pronašla taj izveštaj. Jedan prilog tom izveštaju objavljen je kao dok. br. 153 u 1. knjizi Zbornika dokumenata sanitetske službe NOR-a.

spram vojnih štabova. Taj se isti odnos mora zadržati i u inostranstvu. Vama treba da bude sasvim jasno da rad i stav vaše misije mora biti u saglasnosti i u ovisnosti o radu i stavu naše Vojne misije i da ne može biti govora o nekoj potpunoj nezavisnosti, autonomiji i slično. Vi, doduše, u izveštaju br. 3 navodite da su odnosi sa Vojnom misijom ispravni, ali mi vam sa svoje strane skrećemo pažnju na to, jer smo od Vrhovnog štaba upozoreni na vaš nepravilan stav, pa vas molimo da to uvažite i konsekventno sprovedete.

Interesuje nas pobliže kakvi su stvarni odnosi između lekara naših i savezničkih, kao i odnosi između naših i savezničkih ranjenika te našeg i savezničkog osoblja. Ako se govori da su ti odnosi dobri, da li se kroz te odnose razvija saveznički duh,⁵ radi li se na tome sistematski da se ti odnosi produbljuju ili je to sve skupa slučajna pojava. Da li ima priredaba koje naši priređuju za savezničke ranjenike i obratno? Nadalje nas interesuje što savezničke lekare najviše interesuje o našoj borbi, tj. kakvim bi naročitostima trebalo garnirati takvu brošuru koja bi se delila savezničkim lekarima radi boljeg upoznavanja prilika pod kojima radi naš sanitet. — Moramo da konstatujemo da je prilično bled onaj deo vašeg izveštaja koji govori o kulturnom, prosvetnom i političkom radu u bolnicama. Molimo vas da nam javite da li i od koga primete bilo koje vrste materijala za prorađivanje. Mi ćemo vam prvom prilikom poslati materijal koji ćemo na brzinu skupiti, a nastojaćemo da kod Propagandnog oteka VŠ to pitanje sistematski postavimo. — U prilogu vam šaljemo popis lekara NOVJ,⁶ pa vas molimo za vaše primedbe kako u pogledu celokupnog sastava spiska tako i onoga dela koji se odnosi na Italiju i Vis, jer ćete vi verovatno sa Visom imati bolje veze od nas. (Usput vas molimo da se propitate, da li je k nama sa Visa krenula drugarica Zrna Zon, pa ako nije, da je sa Visa pozovete za Bari, a odande avionom prebacite k nama. Ta će drugarica raditi u bolnici dr. Rodžersa, koji je kod nas; o tom posle.)

Što se tiče sanitetskog materijala obaveštavam vas sledeće: Nama su poznate uglavnom lokalne prilike, tj. prilike I, V i VIII Korpusa. Mi se za sada snabdevamo materijalom koji je jesenas stigao na Vis, a docnije prebačen u Hrvatsku, a posle toga delomično k nama. Početkom februara pala je veća količina skoro isključivo zavojnog materijala kod nas. Posle toga palo je oko 3.000 prvih zavoja, zatim oko 1.500 bo-

⁵ Tu umetnutu rečenicu (odvojenu zarezima) dodao je mastilom dr Herbert Kraus.

⁶ Redakcija nije uspela pronaći taj prilog.

cica vakcine protiv pegavca i 45 kutija seruma protiv gas. gangrene a krajem marta još 1.000 bočica i oko 20 kutija s.[eruma] protiv g.g.⁷ (a 12 amp.). Nismo dobili ni tražene multivitamine, ni cardiaca, ni antipyretica, koje je VŠ tražio direktno preko Misije,⁸ a za koje je docnije dr. Rodžers lično intervenisao u Bariu i u Kairu. Takođe nismo dobili ni one medikamente koje je VŠ tražio posebnom depešom preko druga Vlatka. Sada uglavnom vodimo kurs na to, da zavojni materijal tražimo od Anglo-Američana, a medikamente od Sovjeta. Prilažemo vam spisak materijala⁹ koji smo ovde predali Vojnoj misiji SSSR-a kod nas, a isto takav drug dr. Đuro¹⁰ ima da ponese sa sobom za SSSR.

Dr Rodžers je s nama izradio spisak materijala koji treba da se baca mesečno svakome korpusu (koji nije identičan sa onim spiskom za SSSR), pa ćemo videti što će od toga biti. Mi smo za sada još uvek u velikoj oskudici sa san. materijalom. Uglavnom se slažemo sa predloženim kvocijentom za pojedine krajeve oslobođene teritorije. Koliko smo razabrali iz izveštaja iz Slovenije, iz II i III Korpusa i iz Hrvatske, stanje onde nije ništa bolje, jedino se Hrvatska donekle snabdeva onim materijalom koji je stigao sa Visa. Drugarica Jela nas je izvestila da je stiglo 11 tona materijala na Vis, međutim NOVJ za sada ne može taj materijal iskoristiti. Ne znači to da na Vis treba obustaviti isporuke, ali treba forsirati isporuke avionskim putem.

Što se tiče pitanja o slanju savezničkih lekara i drugoga sanit. osoblja, to bez daljnjeg možete primati svaku njihovu pomoć s te strane. Interesuje nas da li je dr. Forster otišao na teren II Korpusa, kako ste vi to u svom izveštaju nagovestili.

Mi ćemo nastojati da vam sa Visa i iz VIII Korpusa uputimo neke lekare (kako iz priloženog spiska vidite, ima ih onde mnogo).¹¹ Mislimo da će sa slanjem bolničarki biti mnogo teže. Sve to ovisi o tome koliko ćemo mi moći da se rasterećimo u našim bolnicama slanjem ranjenika u inozemstvo. Vi svakako vodite kurs na to da mobilišete među našim iseljenicima što veći broj bolničara i bolničarki osposobljujući ih

⁷ gasne gangrene

⁸ Reč je o Anglo-američkoj vojnoj misiji pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

⁹ Redakcija nije pronašla spisak toga materijala.

¹⁰ Dr Đuro Mešterović

¹¹ Sa ostrva Visa je bilo upućeno deset lekara i jedan medicinar, a iz ostalih jedinica 8. korpusa NOVJ još jedan lekar. Spisak preostalog sanitetskog osoblja 8. korpusa NOVJ objavljen je u Zborniku dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 4, dok. br. 146.

u svojoj sanitetskoj školi. Predlažemo vam nastavni plan našeg (jajačkog) sanitetskog kursa.¹²

Što se tiče isporuke materijala za mobilne bakteriološke i higijenske laboratorije, mislimo da pričekate s time, jer kod nas još nisu uslovi za to. Svakako taj materijal poručite iz Kanade. (Materijal kojega je poneo drug Jelaska za VIII Korpus stigao je.)

Spisak sa predloženim činovima podnećemo Vrhovnom štabu sa nekim dopunama na proizvođenje.

(Dr. Rodžers nalazi se kod nas već 3 nedelje i radimo zajedno s njim na tome da se ovde formira veća bolnica, u kojoj bi on na moderan i stručan način lečio naše ranjenike, a koja bi bolnica istovremeno bila mesto gde bi se naši lekari, medicinari i bolničarke stručno izobražavali. Za podizanje te bolnice najveća nam je smetnja nedostatak eksera, pa ako vi išta u tom pogledu možete da uradite, bilo bi vrlo dobro. Rodžers se po pitanju izgradnje bolnice, nastave u njoj, nabavke sanitetskog materijala i okončanja radova oko uspostave veze sa Crvenim krstom vraća u Bari i Kairo, pa će se posle obavljenog posla vratiti ovamo.)

Na vaše pitanje: da li da pristanete na podnete predloge od strane saveznika o prebacivanju bolnica, ranjenika i bolesnika u Tripolis ili Egipat, odgovaramo vam da ni mi ni VŠ nemamo ništa protiv, a na vama je da sve to kontrolišete da pri tome interesi NOVJ ne pretrpe nikakve štete (dakako sve opet u saradnji sa našom Vojnom misijom).

Ovih dana saopštili smo vam depešom naređenje druga Marka^{*3} da se drugovi Vita i Nikola Božović kao bolesnici prebace u SSSR, pa vam to ovime ponavljamo.

U jednom od vaših izveštaja napomenuli ste da je ishrana naših ranjenika osrednja. Molimo vas da nas pobliže izvestite o tome.

Dr. Papo na odlasku za Italiju poneo je izvesnu količinu lira u svrhu nabavke knjiga. Molimo vas da ga na to potsetite i da radi na tome da se te knjige što pre pošalju. (Cea 17.000 lira).¹⁴

¹² U jesen 1943. u Jajcu su održavana dva sanitetska kursa: "viši (za bataljonske i brigadne referente saniteta) i niži (za bolničare). Tu je reč o nižem kursu. Potpunije o ovim kursevima vidi u Zborniku dokumenata sanitetske službe, knj. 1, dok. br. 104, 105, 107, 112 i 116.

¹³ Naređenje je izdao Josip Broz Tito 30. marta 1944 (vidi AVII, reg. br. 1/2—10, k. 2125: knjigu primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, primljeni radiogram, br. 40).

Tekst u zagradi dodao je mastilom dr Herbert Kraus. Odnosi se na sumu novca koju je dr Isidor Papo poneo za nabavku knjiga. •

Primitili smo da su svi do sada poslati izveštaji potpisati od drugova dr. Đure i dr. Nikole, a da svagde fali potpis druga Milutina.¹⁵ Molimo vas da to ubuduće tako ne bude jer je drug Milutin isto tako član naše lekarske misije kao i drugi lekari. Prepis onoga izveštaja, kojega drug Milutin nije čitao, poslaćemo vam.

Izvestite nas da li ste primili naše poslednje pismo,¹⁶ pisano rukom dr. Krausa, i šta ste poduzeli po onome što smo tražili u njemu. Molimo za prepis toga pisma.¹⁷

Konačno vas molimo da imate u vidu da je kod nas snabdevanje sa svim vrstama kancelariskih potrepština vrlo teško ili nemoguće, pa treba da nas sa tim materijalom koliko vam je moguće snabdevate. Prilažemo vam program I Kongresa liječnika NOF Hrvatske,¹⁸ o čemu ćemo vas kao i o promenama u našem oteku¹⁹ ukratko prvom sledećom prilikom obavestiti.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik — pukovnik
Dr Kraus

²⁰P.S. Nastojte:

- 1) da nam se više ne šalje vakcina protiv pegavca — *nego protiv trbušnog ty.*
- 2) Naročito oko toga da nam se šalje materijal za lečenje i plombiranje zuba. Vrlo nam je [to] potrebno.
- 3) Proučite njihove šatore, pa nastojte odrediti najpogodniji tip koji bi bio podesan za naše div. bolnice — i naručite to za NOVJ (sanitet). Samo ne ispred san. mat.

Kr.

)

¹⁵ Milutin Vujović

¹⁶ Odnosi se na pismo od 23. marta (vidi dok. br. 180).

¹⁷ Dr Herbert Kraus je tu rečenicu dopisao mastilom.

¹⁸ Redakcija nije pronašla taj prilog, a kongres je održan od 24. do 27. februara 1944. u Glini (vidi primedbu 4. uz dok. br. 36).

¹⁹ Trebalo bi da piše: odeljenju.

²⁰ Tekst koji dalje sledi dopisao je mastilom dr Herbert Kraus.

^

BR. 116

- **NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA SANITETSKOG
ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. MARTA
1944. REFERENTU SANITETA 8. KORPUSA NOVJ DA SE
POOŠTRI KRITERIJUM PRI ODABIRANJU RANJENIKA ZA
LEČENJE U INOSTRANSTVU I DA SE S VIŠE SAVESNOSTI
SAČINJAVAJU NJIHOVE ISTORIJE BOLESTI¹**

SANITETSKI OTSEK²
VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ
Br. si.

31 / III 1944. g

REFERENTU SANITETA VIII KORPUSA

1) Šaljemo vam 19 overenih i 22 neoverene ist.[orije] bolovanja. Kod neoverenih delomično se radi o tome da je lečenje u inostranstvu nepotrebno a delomično što treba [dostaviti] preciznije podatke. Uopšte nismo zadovoljni sa obradom slučajeva. Neka se zamisle malo te doktorske glave: mi šaljemo ranjenike u savezničke zemlje! Neka ispunjavaju jezično ispravno (i naški i latinski) stanje da odgovara postavljenoj prognozi i dijagnozi. Ja ne verujem da je iko od tih lekara pisao status pre 2 meseca! Zašto onda pišu taj status kao da su ga pisali pre 2 meseca već, a sada dodaju decursus morbi. Samo im ne tolerirati opsene, nego im istinu u lice. Iz našega overavanja već ćete osetiti kako stvari treba uzeti. Prema tome, kad budete slali iz diviziskih boln. nemojte analogno pogrešiti. Za Dr Avelinija³ šaljemo overenu proputnicu za Italiju. Da li ćete se moći uhvatiti sami u koštac sa pegavcem, da li je potrebno da vam pošaljemo ekipu za gradnju vrućih komora koja je sada na terenu Grahova?

Iz poslednjeg pisma" nikako ne možemo da razaberemo: 1) kako vam je štab mogao saopštiti da smo vam mi stavili na raspoloženje jednog hirurga crvenoarmejca — kad nismo! Nadalje: ne znamo ko je slabog zdravlja (srčana mana) i ko je 5 puta ranjavan it.d. Molim da u buduće pišete malo jasnije.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AOIVSVMA, inv. br. 3769.

² Sanitetski odsek je već bio preimenovan u Sanitetsko odeljenje (vidi dok. br. 218).

³ Dr Josip Avelini

" Redakcija nije uspela pronaći to pismo.

Prošlog puta poslali smo vam popis lekara. Budući da VIII [korpus] ima suviše lekara, a osim toga slabo raspoređenih, vi nam *hitno* pošaljite nadopune za taj spisak, a mi ćemo sporazumno sa vama izvršiti neke krupnije preinake u sastavu vašeg saniteta.

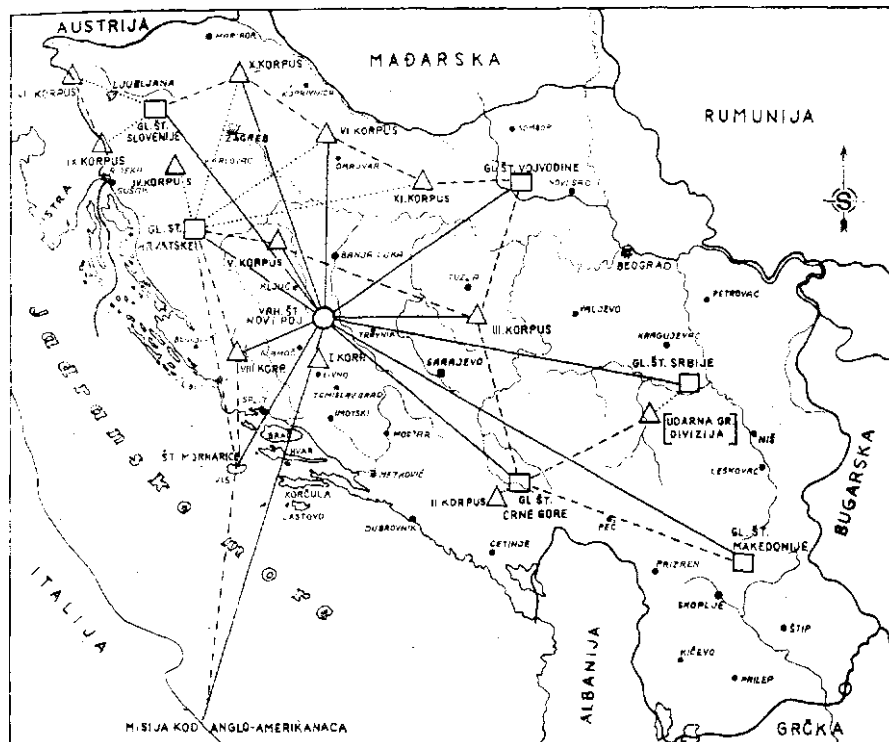
Smesta treba da načinite suhu komoru u Vagnju. Niko ne sme u avion ko nije isparen 100% sigurno. *Ušljivi ranjenici i bolesnici mogu celu stvar kompromitovati. Toga treba da ste svi svesni!*

Kongelacije treba suve tretirati. Dr Mladinov⁵ govori o kupanju. Molim da ga se pravovremeno upozori da se sa *takvom* terapijom prestane. *Suvo, samo suvo!* Pazite da vam se koji pegavac ne uvuče u evak. bolnicu. *Tamo samo sigurno opservirani slučajeve.*
[...]

⁵ Dr Niko Mladinov

⁴ Redakcija nije uspela pronaći kraj originala. Rukopis je pomoćnika šefa Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ dr Herberta Krausa.

ŠEMA OPERATIVNIH RADIO VEZA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD APRILA 1944. GODINE¹

¹ Original (izrađen na paus-papiru) u AVII, reg. br. 9—2, k. 15 A.

Na šemi je označeno da Vrhovni štab NOV i POJ ima direktnu radio-vezu sa Glavnim štabom NOV i PO za Crnu Goru i Boku, a preko radio-centra Glavnog štaba i vezu sa Štabom 2. korpusa NOVJ. Takođe je označeno da preko toga radio-centra može Vrhovni štab, posredno, da upućuje radiograme za Glavni štab Makedonije, za Štab 3. korpusa NOVJ i za Štab Udarne grupe divizija NOVJ. U stvari, Vrhovni štab je održavao direktnu radio-vezu s radio-centrom Štaba 2. korpusa, a to je istovremeno značilo da održava takvu vezu i sa Glavnim štabom, jer su komandant i politički komesar 2. korpusa (Peko Dapčević i Mitar Bakić) istovremeno bili — komandant i politički komesar toga Glavnog štaba. No, kako u aprilu 1944. nije više postojao Glavni štab NOV i PO za Crnu Goru i Boku (rasformiran je naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. januara 1944), to su na šemi označene radio-veze, umesto preko radio-centra pomenutog Glavnog štaba, išle preko radio-centra Štaba 2. korpusa NOVJ.

Na šemi nije označeno da je Vrhovni štab preko radio-centra Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, posredno, mogao da upućuje radiograme za Glavni štab NOV i PO Slovenije (što je u praksi češće rađeno).

^

BR. 116

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR-
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 1. APRILA
1944. ZASTUPNIŠTVU NKOJ-a U BARIJU DA SE RADIO-TE-
LEGRAFSKI KURS PROŠIRI NA 100 SLUŠALACA I DA NAJ-
INTENZIVNIJE RADI¹**

Nr. -Gr. Datum

[S a d r ž a j]

42 23 1.IV. Proširite odmah radio-tel. kurs na 100 pitomaca,
[1944] Vodite računa o poyjerljivosti kod izbora. Kurs
da radi najintenzivnije.²

Tito

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/3—10. k. 2125.

² U vezi s ovim naređenjem je zastupnik NKOJ-a u Bariju Milentije Popović 6. aprila 1944. zatražio od delegata Centralnog komiteta KPJ pri Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju da se za radio-telegrafski kurs iz jedinica Mornarice NOVJ i 26. NO divizije pošalje 20—30 slušalaca i nekoliko instruktora (vidi AVII, reg. br. 12/10—1, k. 2073: knjigu primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, poslati radiogram br. 111). U to vreme je na ostrvu Visu (u selu Zena Glava) već radio jedan radio-telegrafski kurs koji je bio organizovao Štab Mornarice NOVJ. Na tom kursu su bila 33 slušaoca, a nastavu su održavala četiri nastavnika. Kurs je bio započeo 16. februara 1944. Kasnije, 23. maja 1944, kursisti su prebačeni u grad Vis. Od njih, 29. slušalaca je 22. juna sa uspehom završilo nastavu, a potom su raspoređeni u mornaričke jedinice i u 26. NO diviziju (vidi AVII, reg. br. 24—1 i 27—1, k. 2072: izveštaj Odseka za vezu Štaba Mornarice NOVJ od 31. marta 1944. štabu 8. korpusa NOVJ i izveštaj Odseka za vezu Štaba Mornarice NOVJ od 31. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ).

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA EKONOMSKOG
ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. APRILA
1944. EKONOMSKOM ODELJENJU GLAVNOG ŠTABA NOV I
PO HRVATSKE DA SE USTUPE RANIJE ODOBRENE KOLI-
ČINE SOLI I NAMIRNICA I POMOGNE U NJIHOVOM PRE-
BACIVANJU ZA DRVAR¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
- EKONOMSKO ODELJENJE —
MAT. OTSEK
Br. 254.
LIV 1944. g.

EKONOMSKO ODELJENJE
G.š. — NOV I POH¹
Broj 391, 7/III 1942.²

EKONOMSKOM ODELJENJU
GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE NOV

1.) Šaljemo druga Stevu Lopičića, koji će preuzeti trans-
port soli i hrane koju ste odredili za bolnice. Nastojte da [mu]
se izađe u susret, a naročito naglasite svojim komandama mje-
sta i područja da u ovakvim zadacima ne oklijevaju.

2.) Vaš akt br. [3]33 od¹18. 3. 1944. godine nije nam ja-
san³. V.S. je obavješten (radiogramom) da je za ovdašnje po-
trebe odobreno pet vagona soli (prvo dva, a kasnije tri)⁴. Od
odobrene količine do sada je prihvaćeno svega 6.314 kg soli (i
to: 4.314 preko Komande područja Drvar iz Like, a 2.000 pre-
ko V Korpusa iz Banije). Vi u pomenutom aktu izvještavate
da je odobreno svega dva vagona soli, i po istome se da za-
ključiti da je najveći dio odobrene količine prihvaćen. Među-

¹ Original {pisan na mašini*, latinicom) u AVII, reg. br. 1—4, k. 116.

² U naknadno otisnutom četvrtastom štambilju omaškom je na-
pisano »III« (oznaka meseca marta) umesto: IV.

³ Taj izveštaj se nalazi u AVII, reg. br. 24/1—3, k. 116. Citiran
je integralno u primedbi 5. uz dok. br. 108.

⁴ Oskudica u soli bila je stalna pojava na oslobođenoj terito-
riji, naročito u Bosanskoj krajini. Stoga se raspodeli toga artikla pri-
davala posebna pažnja. Da bi se ublažila ta oskudica, Glavni štab NOV
i PO Hrvatske je, krajem januara 1944, odlučio da 4 vagona soli stavi
na raspolaganje Vrhovnom štabu. O tome ga je obavestio radiogrami-
ma. Prvi je poslao 28. januara 1944. On glasi: »Za prvi momenat mo-
žemo vam staviti 2 vagona soli na raspoloženju. Osiguravamo transport
do Mazina, a vi od Mazina dalje«. Dan kasnije usledio je drugi radio-
gram Glavnog štaba: »Možemo vam staviti na raspoloženje još 2 va-
goni soli. Molimo javite kada ćete i koliko soli moći prihvatiti u Ma-
zinu« (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glav-
nog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 470 i 478).

tim, stvar stoji tako, kao što smo Vam gore naveli: do sada je primljeno svega 6.314 kg. Uporedite izvještaje svojih komandi, koje su izdavale so, sa ovim našim podacima, pa nas izvijestite:

1.) Koliko je svega odobreno soli na naše zahtjeve (tražite podatke od G.Š.H.-a)?

2.) Koliko je dosada soli prebačeno na ovom pravcu; koliko još ostaje i na kojim mjestima?⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik načelnika — major:

Miloš Radović

M. P.

⁵ Po ovom pitanju je najzad intervenisao i NKOJ, pa je preko radio-centra Vrhovnog štaba 3. aprila 1944. uputio sledeći radiogram Izvršnom odboru ZAVNOH-a: »Pre mesec i po dana obećali ste NOO-u Drvar 2 vagona soli. Šta je sa tom soli i koliko iste imate u vašim [skladištima]?« (vidi AVII, reg. br. 1/198—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1838). Odgovor je usledio 11. aprila 1944. iz kojeg se vidi da je do tog dana Ekonomskom odeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ i Okružnom NOO-u Drvar upućeno pet vagona soli (vidi primedbu 5. uz dok. br. 108).

BR. 223

OBAVEŠTENJE ŠEFA SANITETSKE MISIJE NOVJ U ITALIJI OD 1. VEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITALIJI O MOGUĆNOSTI LEČENJA HRONIČNOG ZAPALJENJA KOSTIJU I POTREBI DA NAČELNIČKI POJ OBIDE SKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOVJ U ITALIJI

Nr.	Gra.	Datum	Sadržaj
39	39	1/IV.	Dr. Gojku. Nije nam jasno vaše pitanje? Sanitetska misija sporazumno sija rešavala je i rešava sva važnija pitanja da obide ovda sa vojnom misijom. Dr. Gojko trebao bi 1. Upućujte hronične osteomielitise i kontrolišite naš rad Dr. Đura

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, k. 2125.

² Sanitetska misija NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji primila je 28. marta 1944. od šefa Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ sledeći radiogram:

»Dr. Đuri. Odgovorite ko vam je od S.O. dao uputstvo da budete potpuno samostalni pri našoj Vojnoj misiji i da stvari rešavate teomielitisi?«

Da li se mogu upućivati na operaciju hronični osteomielitisi?«

Dr. Gojko.

(Vidi u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, eg. br. 1/1—10, NKOJ-a primljeni radiogram br. 37 sa 49 grupa.)

ZAHTEV GENERALNOG SEKRETARA KPJ JOSIPA BROZA TITA OD 1. APRILA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE DA DOSTAVI POTPUNJE INFORMACIJE U VEZI S PREDSTAVKOM KOMITETA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE U INOSTRANSTVU¹

				Sadržaj depeše		Šifra	
						U	
M	Q	Cl	O			Br	O
1792	I.IV 14,12	V.Š.	Od "Vas smo primili neki akt, potpi-			-g	
	[1944]		san sa Jove ² , napisano ime ³ nekog ko-			3	s4
			miteta narodnog oslobođenja u ino-			®	
			stranstvu. Izgleda u Švajcarskoj ⁴ . Ko				
			je taj Jove i kako je došao u zemlju?				
			On traži da priznamo taj komitet. Ja-				
			vite hitno ⁵ .				

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/192—2, k. 119/1.

² Redakcija nije ustanovila na koga se odnosi.

³ U poslatom radiogramu (koji redakcija nije uspela pronaći), umesto »napisano ime« verovatno je pisalo: napisan u ime.

⁴ Komitet narodnog oslobođenja Jugoslavije u inostranstvu formiran je početkom avgusta 1943. u Bernu (Švajcarska) na konferenciji predstavnika narodnooslobodilačkih odbora jugoslovenskih građana iz Berna i Ciriha. Taj Komitet je oktobra 1944. na sugestiju predsednika NKOJ-a Josipa Broza Tita, preformiran u Narodnooslobodilački odbor za severnu Italiju i Švajcarsku. Odbor je do kraja 1944. uputio u NOV i POJ oko 2.000 Jugoslovena i znatnu količinu sanitetskog materijala, odeće i hrane. Potpunije o tome vidi Hronologiju NOB-a, str. 521 i 941.

⁵ Redakcija nije uspela pronaći odgovor Centralnog komiteta KP Hrvatske. Međutim, postoji jedan izveštaj sekretara Centralnog komiteta KP Hrvatske od 27. januara 1944. u kojem govori o tom komitetu. Taj izveštaj glasi:

»Ovamo stigao delegat« Jugoslavenskog narodnooslobodilačkog komiteta za inostranstvo«, sa sjedištem u Ženevi. Članovi komiteta: Latinović — Gonda, Reiha, Lompar, Ljubić, Vušković i Oltremare. Okupljaju pristaše N.O.P. Povezuju se s našom emigracijom. Izdaju reviju i novine, letake na našem i francuskom jeziku. Proturaju članke u švic. štampu. Vode kampanju protiv izbjeg. vlage.

Traži da s njim ide jedan drug, koji govori francuski, kao rukovodilac. Poslije drugog zasj. AVNOJ-a, 600 jugosl. vojnika i oficira u Švicarskoj stavilo se komitetu na raspolaganje i traže da se vrate kući i uvrste u N.O.V.

Andrija«.

(Vidi AVII, reg. br. 4/46—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 466.)

⁶ Josip Broz Tito

^ BR. 116

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 1. APRILA 1944. INTENDANTURI 5. KORPUSA NOVJ O MERAMA KOJE TREBA PREDUZETI U VEZI S PROLETNJOM SETVOM I TRANSPORTOVANJEM ŽITA IZ CENTRALNE BOSNE ZA BOSANSKU KRAJINU

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
- EKONOMSKO ODELJENJE —
MATERIJALNI OTSEK
Br. 256
1. aprila 1944. g.

**ŠTABU V. KORPUSA NOVJ
Za intendanturu**

Pošto će, čim nastupe lijepi dani, početi proljetna sjetva, koja će biti otežana zbog pomanjkanja radne stoke, sjemenja i stočne hrane, to je potrebno da se preduzme slijedeće:

1.) Da se sa određenih baza za snabdjevanje hranom, koje su za svaku jedinicu određene na sastanku u Ribniku², pa do samih jedinica — za prenos — upotrebljavaju isključivo komore jedinica.

Ovo je obavezno na rastojanju do 4 dana marša u oba pravca.

Na daljim rastojanjima, ukoliko vojnička i ekonomska situacija ne dozvoljava da se prenos hrane vrši *po etapama*, može se izuzetno upotrebljavati stoka od naroda i to povremeno i kratko, uz najtješnju safađnju sa NO odborima.

2.) Kada otpočne transport žita iz C. Bosne — odnosno Šipraga, Ekonomski otsek Korpusne vojne oblasti izdaće, u zajednici sa Oblasnim N.O. Odborom za Krajinu, specijalno naređenje koje će komande područja (odbori) i koliko konja ustupiti onoj jedinici koja bude preduzela transport. Ovo radi toga što se ovaj težak zadatak ne može obaviti bez pomoći naroda.

3.) Sve komore vojnički organizovati i podijeliti na grupe tako, da se naizmenično upotrebljavaju.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 19—33, k. 460 C.

² Redakcija nije mogla utvrditi kada je održan taj sastanak u selu Ribniku (sedištu Štaba 5. korpusa).

- 4.) Pokret komora saobraziti vojničkoj situaciji.
5.) Prilikom organizacije komora izdvojiti sve one konje koji za kraće vrijeme nijesu upotrijebljivi ili nemaju pribora, pa ih izdati po spisku Oblasnom N.O. Odboru za B. Krajinu, radi upotrebe oko sjetve.
6.) U svim prilikama pomoći N.O.O. sa upotrebom komora oko prolječne sjetve.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9-1V

Načelnik — pukovnik:
M. Vujovic

M. P.

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Int. pov. Br. 374.—
Dne 1944 g.³

Dostavljeno štabovima
divizija — to u
*akta!*⁴

ŠEF KANCELARIJE
m a j o r ,
J. Pavić

³ Na poledini originala otisnut je četvrtasti štambilj Štaba 5. korpusa, iznad njega je mastilom dopisan datum, a u štambilju je »Int. pov.« dopisano mastilom, ćirilicom.

⁴ Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom, a ispod nje (iznad potpisa Jove Pavića) otisnut je pomoćni štambilj.

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA UPUTI LJUDSTVO NA RADIO-TEHNIČKI KURS PRI VRHOVNOM ŠTABU¹

Q
P^t | Q^{rt} J^{rt} Q^{rt}
Q^{rt} Q^{rt}

S a d r ž a j d e p e š e

o
>
'rt £
.5u >rt
ai Q

1800 , 1.IV. 19.15 V.Š.
[1944]

Odmah nam upućite na radio-tehnički kurs 15 tehničara². Moraju imati volje i smisla. Izabrati odel *put po*³ tehničara, radio-amatera, tehnič.fara], mehaničara, srednjoškolaca.

uJ
-g
D^{rt} "D^{rt}
2^{rt} £

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/194—2, k. 119/1.

² Vrhovni štab NOV i POJ je istog dana (1. aprila)) i od štaba 5. korpusa NOVJ zatražio da na radio-tehnički kurs pri Vrhovnom štabu uputi deset tehničara (vidi AVII, reg. br. 7/2—5, k. 461 A: knjigu primljenih i poslatih depeša štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 43, sa 22 grupe).

³ U poslatom radiogramu (redakcija ga nije uspela pronaći), umesto »odel put po tehničara« najverovatnije bilo je napisano: od elektro-tehničara.

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVRŠI PRIPREME ZA PRIMANJE RATNOG MATERIJALA OD SOVJETSKOG SAVEZA AVIO-TRANSPORTIMA¹

[Od VŠ]

II. KORPUSU $\frac{1}{106}$

Ruski avioni bacače spremu za vas u Berane i na Zabljaku². Znači isti kao i za engleske avione. Za april tražite znake od Engleza i javite razumete li. Čuvajte tajnu znakova. Dolazak aviona najavićemo³. U danima očekivanja aviona vatre neka gore od 21 čas jednog do 2 časa drugog dana. Za davanje znakova i primanje odrediti naša obučena odeljenja. Englezi ne smeju znati šta je od ruske spreme došlo. U slučaju opasnosti hitno javite promenu mesta.

2 - IV - 1944 god.
primljeno u 7^h
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/5—2, k. 394.

Naređenja skoro identične sadržine primili su istog dana Glavni štab NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 1/195—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba, radiogram br. 1809-a) i Štab 3. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 2/26—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša ovoga štaba, radiograme sa 27 li 86 grupa). Verovatno su naređenja identične ili slične sadržine upućena i ostalim glavnim štabovima i još nekim štabovima korpusa, ali ih redakcija nije uspela pronaći, a objavljuje primerak primljen u Štabu 2. korpusa stoga što u njemu nema, kao u ostala dva, nejasnog teksta.

² Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske je javljeno da će mu se sprema bacati kod sela Crne Vlasti, a Štabu 3. korpusa — u Vlasenici i u Čaklovići. To je jedina razlika u tekstovima ova tri naređenja (ako se izuzmu pogreške nastale u toku radio-korespondencije).

³ Vrhovni štab je 10. aprila saopštio da na određenim aerodromima treba očekivati sovjetske avione i naredio da se dostavljaju izveštaji o vrstama i količinama ratnog materijala koji će oni doturiti (vidi AVII, reg. br. 21/1—2, k. 394: knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 10/57; reg. br. 9/1—1, k. 184: knjigu primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ).

BR. 228

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 2. APRI-
LA 1944. ŠTABU 20. NO DIVIZIJE O IMENOVANJU NOVIH
ČLANOVA POLITODELA DIVIZIJE¹**

VRHOVNI STAB
NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU XX DIVIZIJE NOV

Položaj

Pošto su u vašem politodjelu nastale promjene², to vam ovoga puta šaljem politodjel u sledećem sastavu:

1. Milan **Basta**, rukovodilac politodjela
2. Ljubica **Mihić**, za kulturno-prosvjetni rad
3. Berislav **Badurina**, za omladinski rad
4. Đoko **Vukićević**, za pojačanje politodjela.

Imenovani drugovi odmah će stupiti na dužnost, a drugarica Ljubica Mihić neka ih upozna sa dosadašnjim radom politodjela i stanjem jedinica vaše divizije. Drug Papić³, dosadašnji treći član politodjela, stavlja se na raspoloženje štabu VIII Korpusa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

2.IV.1944.

Drugarski pozdrav
TITO, s.r.

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) izvršen aprila 1944, nalazi se u AVII, reg. br. 3—1, k. 15 A.

² Rukovodilac Politodela Milisav Lukić je bio postavljen za političkog komesara 2. brigade 9. NO divizije (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 57 — u potpisu je omaškom napisano »Milosav«, umesto: Milisav; tom IX, knj. 5, dok. br. 40).

³ Boro Papić

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. APRILA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA SE POVEŽE SA 1. PROLETERSKOM BRIGADOM U MRKONJIC-GRADU I DA STALNO BUDE SPREMAN DA SIGURNO ODBIJE SVE NE PRIJATELJEVE NAPADE U PRAVCU BOSANSKOG PETROVCA¹

	B			Primljene depeše	
V.Š.	2-IV [1944]	45	38	Prva proleterska brigada nalazi se u Mrkonjiću ¹ . Stupite u vezu. U Jajce stigla pojačanja ³ , raspituju za pravac B. Luka. Razvijte obaveštajnu službu.	
V.Š.	2-IV	44	39	Morate biti uvijek spremni da odbijete sve pokušaje napada neprijatelja ka Petrovcu, pa ma s koje strane dolazili. Za ovo pravićemo odgovornim lično štab korpusa.	

³ Odnosi se na 1. bataljon 13. brdskog lovačkog puka 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 192).

BR. 228

**PORUKA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 2. APRILA 1944.
ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE OMLADINSKE DELEGA-
CIJE IZ SRBIJE, KOSOVA I METOHIJE, SANDŽAKA, CRNE
GORE I HERCEGOVINE UPUTE NA DRUGI KONGRES
USAOJ-a¹**

II. KORPUSU $\frac{2}{6J}$

Omladinske delegacije Crne Gore, Sandžaka, Kosmeta, Srbije i Hercegovine moraju biti ovde tačno 25 aprila. Obavestite ih sve i organizujte njihov pokret². Stana³ neka dođe. Pokret zakonspirisati i ne govoriti gde i zašto se ide. Javite ukupni broj⁴.

2 - IV 1944 god.
primljeno u Kolašinu

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/5—2, k. 394.

Takođe je štab 3. korpusa NOVJ 3. aprila, primio poruku da na Drugi kongres USAOJ-a uputi omladinske delegacije iz istočne Bosne, Srbije i Vojvodine (vidi AVII, reg. br. 2/26—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 54 grupe).

² Štab 2. korpusa je omladinske delegacije uputio iz Kolašina preko Sandžaka, kako bi ih prihvatile jedinice 27. NOU divizije i obezbile im kretanje dok ih ne prihvati neka druga jedinica NOVJ. Međutim, njihovo kretanje tim pravcem onemogućila su nemačko-kvislinška ofanzivna dejstva, pa su se delegacije vratile u Kolašin. Saznavši za to, Centralni komitet KPJ je 14. aprila poručio da se delegacije hitno probijaju preko Hercegovine, pa su one pošle 15. aprila, prihvaćene od 29. NOU divizije. Potpunije o tome vidi AVII, reg. br. 36/8—2 i 36/13—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme br. 44/24 od 12. aprila, br. 51/38 od 13. aprila, br. 82/25 od 19. aprila i br. 93/26 od 21. aprila; knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 1-6/21 od 14. aprila u 18,30 časova.

³ Stana Tomašević. Tada je bila sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Crnu Goru i Boku.

⁴ Centralni komitet je 10. aprila 1944. ponovo zatražio od štaba 2. korpusa NOVJ da izvesti o danu polaska omladinskih delegacija i o broju delegata (vidi navedenu knjigu primljenih depeša Štaba korpusa, radiogram br. 11/14). U vezi s tim, politički komesar 2. korpusa NOVJ Mitar Bakić je 12. aprila izvestio da je 4. aprila iz Kolašina bilo pošlo za Foču 77 delegata, ne računajući delegate iz Hercegovine i 2. dalmatinske NOU brigade, kojima je naredeno da pođu iz Hercegovine;

^ BR. 116

**ZAJEDNIČKI ZAHTEV ČLANA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ I SEKRETARA OBLASNOG KOMITETA KP HRVATSKE
ZA DALMACIJU VICKA KRSTULOVIĆA I DELEGATA CEN-
TRALNOG KOMITETA KPJ SVETISLAVA STEFANOVIĆA OD
2. APRILA 1944. ČLANOVIMA BIROA OBLASNOG KOMITE-
TA PRI 8. KORPUSU NOVJ DA SE PONOVO USPOSTAVI ŠI-
BENSKA KOMANDA PODRUČJA¹**

2.IV. VIII Korpus — Stevi² i Bošku³.

Br. 32.

Ukidanjem Šibenskog područja učinjena je velika po-
greška. Pored političkog momenta, napravila se velika pomet-
nja u djelovanju.

Zadarska i Splitska komanda područja postale su preglo-
mazne i ne mogu uspješno da djeluju. Narod negoduje pro-
tiv ovoga. Partijska organizacija kao i N.O.O. su nezadovoljni
sa ovom reorganizacijom. Razlozi koje vi navodite u vezi uki-

a 14. aprila je javio da su se delegacije vratile i čekaju odgovor kojim
pravcem da krenu (vidi AVII, reg. br. 3/16—1, k. 396: knjigu depeša
političkog komesara 2. korpusa NOVJ, radiograme br. —⁴³ i ⁶¹).

Nakon toga, 21. aprila, Vrhovni štab je zatražio hitan odgovor na pi-
tanje gde se nalaze omladinske delegacije koje su pošle iz Kolašina
(vidi navedenu knjigu primljenih depeša štaba 2. korpusa, radiogram
br. 24/18). Štab 2. korpusa je istog dana odgovorio da su omladinske
delegacije 19. aprila pošle od štaba 29. NOU divizije pravcem Gacko —
Glavatićevo (vidi AVII, reg. br. 36/16—2, k. 394: knjigu poslatih depeša
Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. —⁹³).

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KP Hr-
vatske za Dalmaciju, original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beo-
grad, reg. br. 20797.

² Andrija Božanič Stevo, član Biroa Oblasnog komiteta KP Hr-
vatske za Dalmaciju, bio je zadužen vojnim sektorom rada u Oblasnom
komitetu.

³ Boško Šiljegović, član Biroa Oblasnog komiteta KP Hrvatske za
Dalmaciju, bio je tada politički komesar 8. korpusa NOVJ. On je ko-
optiran u Biro Oblasnog komiteta po odluci Centralnog komiteta KP
Hrvatske (vidi u već navedenoj knjizi depeša Oblasnog komiteta KP
Hrvatske za Dalmaciju izveštaj Andrije Božanića od 1. aprila 1944.
Obl^{asnom} komitetu).

danja Šibenske komande područja nisu opravdani. Mišljenja smo da komande područja ostanu po starome⁴. Po ovoj reorganizaciji trebali ste se prethodno s nama konsultovati. Javite XIX Diy. da osigura put delegatima koji idu na zasjedanje Zavnoha⁵.

Vicko — Ćećo

⁴ Andrija Božanić je, u vezi s takvim zahtevom, 4. aprila 1944. odgovorio da je odluku o ukidanju šibenskog vojnog područja doneo Štab 8. korpusa u saglasnosti s ivicom Kukočem, članom Biroa Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, rukovodeći se vojnim razlozima i lakšim i efikasnijim tehničkim rukovođenjem. Takođe je javio da se usvajaju primedbe koje su dali Krstulović i Stefanović i da će se udovoljiti zahtevu, pa se od njih traži da predlože rukovodiocima za pomenutu komandu (vidi ARP, Beograd, reg. br. 20797: knjigu primljenih depeša Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, str. 2).

⁵ Zahtev za hitno upućivanje delegata na sednicu Izvršnog odbora ZAVNOH-a dobio je Oblasni N00 Dalmacije 22. marta. Traženi su sledeći delegati: Pavao Krce, Ivan Kuzmić, Grgo Petković, Nikola Sikirica, Marko Sušić, Ivo Tijardović, Mate Aljenović i Martin Grubišić (vidi navedenu knjigu primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, str. 14). Neki od njih su se nalazili u Italiji, pa ih je sekretar Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju Vicko Krstulović radiogramima pozvao da što pre dođu na ostrvo Vis (vidi navedenu knjigu primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, str. 3: radiogram upućen 23. marta Vojnoj misiji NOVJ i zastupniku NKOJ-a u Bariju).

POZDRAV HRVATSKIH UMETNIKA IZ KAZALIŠTA NARODNOG OSLOBOĐENJA UPUĆEN 3. APRILA 1944. KONGRESU UMETNIKA I JAVNIH RADNIKA HRVATSKE¹

«	£ 3 rt a	Q	ф O H U O	Sadržaj depeš:	Q H O	
1829	3.IV 09,20 [1944]	V.Š.	Kongresu umetnika i javnih radnika Hrvatske ²			rt
			Hrvatski umetnici okupljeni u Kazalištu narodnog oslobođenja šalju vam tople drugarske pozdrave i žale što su sprečeni tehničkim poteškoćama [te] ne mogu prisustvovati slobodnom kongresu slobodnih hrvatskih umjetnika i javnih radnika. Očekujemo da će kongres još snažnije pokrenuti stvaralačke kulturne snage našeg naroda i da će dati sigurne smjernice čitavom kulturnom radu slobodne Hrvatske.			'g Д 3
1830	3.IV 09,40	V.Š.	Ovlašćujemo vas da u naše ime govorite i potpišete sve odluke i manifeste, uvjereni da će oni biti u znaku što višeg doprinosa oslobođenju, bratstvu i jedinstvu svih naših naroda, u znaku stvaranja nove umetnosti: slovenske i napredne po sadržaju, hrvatske, srpske, slovenačke, makedonske i crnogorske po formi.			a S & f

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/197—2 i 1/198—2, k. 119/1.

² Poziv za kongres uputio je Vladimir Nazor svim kulturnim radnicima na oslobođenom i neoslobođenom delu Hrvatske. Takođe im se obratio proglasom i Sazivački odbor, sastavljen od 25 hrvatskih književnika, umetnika, novinara i publicista. Kongres je održan od 25. do 28. juna 1944. Potpunije o tome vidi AVII, reg. br. 41—1 i 49—1, k. C.Š. 12: »Naprijed«, organ Komunističke partije Hrvatske, br. 48 od 28. aprila i br. 59 od 8. jula 1944.

^ BR. 116

**PREDLOG ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRETE-
NA ŽUJOVIĆA OD 3. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV
I POJ DA SE, RADI POVEZIVANJA SLOBODNE TERITORI-
JE S JADRANSKIM MOREM, DEJSTVA MORNARICE NOVJ
I 26. NO DIVIZIJE KOORDINIRAJU SA DEJSTVIMA JEDINI-
CA NOVJ U PRIOBALNOM POJASU SEVERNE DALMACIJE¹**

NR. GR. Datum

S a d r ž a j

- 42 132 3/IV. Za V.Š. Shvatanje o Visu kod dalmat. drugova ni-
je se izmenilo². Odnos prema zadatcima i upotre-
bi jedinica je isti kao i ranije. Mislim da je mo-
guće očistiti otoke i aktiviziranje jedinica, stalno
uznemiravati neprijatelja na kopnu i bez sadej-
stva engleskih trupa, kojih je na Visu preko 2 000³.
Ako se ne bi ometao opšti plan upotrebe naših
jedinica, moguće je provesti, sa koordinacijom ne-
kih kopnenih snaga, povezivanjem dejstava u se-
vernoj Dalmaciji, od pravca Livna i desantima,
uspešnu akciju i povezati obalu sa slobodnom te-
ritorijom. Molim da mi se dozvoli da odem na
Vis, proučim sa drugovima na liću mesta situaci-
ju i podnesem konkretan predlog⁴. Sobom bih po-
veo Miloja za vreme do njegovog odlaska. Predla-
žem za proizvodstvo *Antu Rašiegorča* za potpo-
ručnika.

Crni

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Ba-
riju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/2—10 i
1/3—10, k. 2125.

² Krajem decembra 1943. održan je zajednički sastanak Štaba 26.
NO divizije, štaba Mornarice NOVJ, Oblasnog komiteta KPH za Dal-
maciju i načelnika Štaba 8. korpusa NOVJ. Zaključeno je da se ostrvo
Vis, kao odlučujući objekat na Jadranskom moru, odsudno brani. Zbog
toga je tada na to ostrvo prevezena cela 26. NO divizija, koja je ostala
srednjodalmatinska ostava morala napustiti pod pritiskom nadmoćnih
nemačkih snaga iz sastava 118. lovačke i 264. pešadijske divizije (oja-
čanih artiljerijom 668. artiljerijskog puka, obalskim lovačkim bataljo-
nom »Brandenburg« i četom tenkova, uz upotrebu potrebnih desantnih
sredstava, a podržanih avijacijom). Vrhovni štab NOV i POJ i štab 8.
korpusa NOVJ nisu se u početku slagali s takvom koncepcijom, već su
bili za to da se ostrvo Vis brani snagama jačine do jedne brigade, s tim
da se u slučaju potrebe omogući njihovo izvlačenje, a da se sve ostale
jedinice (uključujući tu i I. prekomorsku brigadu) prevezu na pri-
obalno kopno (vidi tom V, knj. 23, dok. br. 24, 57, 137, 146 i 147; tom
VIII, knj. 1, dok. br. 100, 134, 135, 158—162, 164, 190 i 191). Vrhovni štab
je u januaru 1944. promenio ovu svoju odluku i naredio da se ostrvo

^ BR. 116

SPORAZUM VAZDUHOPLOVNOG PREDSTAVNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I PREDSTAVNIKA KOMANDE BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDNJI ISTOK OD 3. APRILA 1944. O REGULISANJU KOMPETENCIJA KOJE CE IMATI PREDSTAVNICI MARŠALA TITA U ODNOSU NA JUGOSLOVENSKO OSOBLJE KOJE CE SE ŠKOLOVATI U BRITANSKOM KRALJEVSKOM VAZDUHOPLOVSTVU¹

3 aprila 1944

W/Cmdr-u Selby-u³

U cilju normiranja odnosa jugoslavenskog osoblja i predstavnika NOV Jugoslavije danas, 3 aprila, utanačeno je sledeće između W/Cmdr Amhursta, W/Cmdr Selbya i pukovnika Pirea:

1) Pošto puk. Pire, kao zastupnik maršala **Tita**, neće biti celo vreme na licu mesta, za njegovog zamenika određen je, po želji maršala **Tita**, kapetan Milan Simić⁴, kome će da

Vis utvrdi i da ga brane tri brigade (vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 187 — radiogram br. 8 od 20. januara u 10,20 časova i dok. br. 190 — radiogram br. 49 i 51 od 21. januara 1944).

³ Od savezničkih snaga, na ostrvu Visu su se nalazile samo britanske jedinice, i to: nekoliko mornaričkih plovniha jedinica (razarača, torpednih čamaca i motornih topovnjača) i 2. brigada komandos (armijski komandos br. 1, mornarički komandos br. 43 i delovi još dva komandos). Sve te jedinice na ostrvo su došle po prethodnom odobrenju Vrhovnog štaba NOV i POJ. Da bi objedinio komandose i pomorske snage, na ostrvo Vis, takođe po odobrenju maršala Tita, 4. marta 1944. došao je britanski general Tom čerčil (Tom Churchill). Te britanske snage imale su zadatak da ojačaju odbranu ostrva Visa i da, u sadejstvu s jedinicama 26. NO divizije i Mornarice NOVJ, izvode akcije protiv nemačkih uporišta na pojedinim ostrvima.

⁴ Vrhovni komandant NOV i POJ, prihvativši predlog, Sretena Žujovića je *uputio na ostrvo Vis* (vidi dok. br. 249).

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 3—7, k. 1449.

Ovaj sporazum je (pod drukčijim naslovom) objavljen u tomu X, knj. 1, kao dok. br. 34.

² Skraćenica za: Wmg-Commander. Prevedeno na srpskohrvatski znači: potpukovnik avijacije.

³ Džon B. Selbi (John B. Selby), predstavnik Komande britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva za Srednji istok.

⁴ U dokumentu pogrešno piše »Simić«, umesto: Simović.

bude dodeljen jedan oficir kao tumač i pomoćnik iz sastava Jug. vazduhoplovstva. Ova dvojica ne ulaze u sastav RAF-a. Kap. Simić, kao komandant I. Jug. vazd. baze, u čiji okvir dolazi vazduhoplovno osoblje iz domovine, ostaće u Benini dok se celokupno prikupljeno osoblje ne raspodeli na školovanje, odn. ne formira I. Jug. eskadrila⁵.

2) Kada ovo osoblje bude raspoređeno, kapetan Simić, kao zastupnik puk. Pirea i komandant I. Jug. vazd. baze, preseliće se po potrebi u Kairo, gde će imati svoju kancelariju i održavati vezu s A.F.A.L.S.-om, te voditi evidenciju o celokupnom jug. osoblju koje je dodeljeno RAF-u bilo na školovanju ili službi. On ima pravo obilaska ovih grupa jug. vazduhoplovaca koji se nalaze u RAF-u, u čemu će ga A.F.A.L.S. potpo- moći i u svakom pogledu izići mu u susret. Ovi obilasci su potrebni u svrhu posete jug. osoblja od strane pretstavnika maršala **Tita**, kao i regulisanje ev. teškoća koje bi se pojavile.

3) Isto pravo obilaska ima i član jug. vojne misije pukovnik Miloje Milojević ili neki drugi član misije koga odredi pukovnik Velebit, šef vojne misije.

4) Nacionalno i kulturno vaspitanje jug. osoblja smatra se kao interno jug. pitanje i vlasti RAF-a će svim grupama jug. osoblja, ma gde se one u RAF-u nalazile, omogućiti ovu nastavu u pogledu određivanja potrebnih učionica i potrebnog vremena. Načelno se ovo vaspitanje ima vršiti van normalnog radnog vremena.

5) Sve jug. osoblje dobiće od komandanta I. Jug. vazd. baze jugoslavenske legitimacije sa jugoslavenskim i engleskim tekstom. Ove legitimacije služe jug. osoblju kao dokaz pripadnosti NOV Jugoslavije. Od strane RAF-a izdaće se celokupnom osoblju normalne lične legitimacije propisane za RAF.

6) Ukoliko bi za formiranje eskadrile nedostajalo administrativno osoblje, odn. osoblje običnih uslova, bez specijalizacije, isto se može nadopuniti iz nevazd. kontingenta Jugoslovena na S.I.⁷

⁵ Ta eskadrila je formirana 22. aprila 1944. na aerodromu Benina (kod Bengazija, u Libiji). Ušla je u sastav britanskog 281. vinga pod nazivom: 352. Yugoslav Squadron RAF (vidi AVII, reg. br. 1—10, k. 1466 A: bojnu relaciju 1. lovačke eskadrile).

⁶ Skraćenica za: Air Force Army Liaison Section. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Sekcija za vezu armije i vazduhoplovstva.

⁷ Srednjem istoku

Molim da se ovo dostavi nadležnom organu RAF-a na uviđaj i saglasnost. Po saglasnosti molim da mi se akt vrati⁸.

OPUNOMOĆENI PRETSTAVNIK
MARŠALA JUGOSLAVIJE TITA
vazduhoplovni pukovnik N.O.V.
pilot lovac

⁸ Četiri dana kasnije, 7. aprila, Franjo Pire je postavio pismeni zahtev da se regulišu još neka pitanja u vezi s predstojećim formiranjem 1. jugoslovenske eskadrile u sastavu RAF-a. Redakcija nije uspela pronaći kopiju toga zahteva, ali je sačuvan prevod dobijenog zvaničnog odgovora, iz kojeg se vidi o čemu je tu bilo reči. Integralni tekst toga prevoda glasi:

»Od: Wing Commandera Selby
Glavni štab, Royal Air Force, Middle East

Za: Pukovnika Pire
Opunomoćenog predstavnika vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, maršala Jugoslavije Tita

Datum: 19. april 1944.

1) U odgovoru na vaše pismo od 7. aprila 1944. ovlašten sam da vam službeno potvrdim pitanja koja ste postavili.

2) *Jugoslovenske oznake, narodnosti.* Sve dok jugoslovenske oznake, prema mišljenju RAF-a, ne uzrokuju zabunu pri raspoznavanju u zraku, potvrđuje se da se jugoslovenske oznake, kako su bile pokazane Air Marshalu Parku, mogu upotrebiti na avionima koji pripadaju prvoj jugoslovenskoj eskadrili, a da se nikoje druge oznake narodnosti ne stavljaju.

3) *Jugoslovenske uniforme,* a) Jugoslovensko osoblje nosiće šajkaču propisanog partizanskog kroja s RAF amblemima sa strane i crvenom zvezdom spreda.

b) Na battle dress bluzi nosiće se jugoslovenske oznake čina na rukavu, a RAF na ramenima. Dozvoljeno je nošenje reči »NOV Jugoslavije« na rukavu ispod gornjeg ruba.

c) Na plavoj (zimskoj) odeći nosiće se RAF oznake čina kako je to propisano po britanskim pravilima o odeći, a jugoslovenske iznad ovih.

d) Kada je eskadrila kompletna i ako se jugoslovenska formacija poklapa s onom RAF tačno, rang za rang, onda se ne moraju nositi RAF oznake. To će se dozvoliti samo onda ako nema iznimaka ovom pravilu u eskadrili. Neophodno je važno da postoji jednoobraznost.

e) Oficiri i vojnici koji služe u britanskim jedinicama moraju nositi RAF oznake za sve vreme služenja u ovim jedinicama.

f) Na košuljama s kratkim rukavima nosiće oficiri RAF oznake na ramenu, a druge na levom džepu.

Na košuljama s kratkim rukavima nosiće podoficiri oznake čina na rukavu, kako je to propisano britanskim pravilima o odeći, a ostale oznake čina na levom džepu.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA IZVESTI KADA ĆE SE ODRŽATI KONGRES PRAVNIKA HRVATSKE¹

Q	§	^	IZ	Sadržaj depeše	-g	O
«	Q	QI	O		Q	Q
1845	3.IV [1944]	19,30 V.Š.	Vučković ² je došao s našim znanjem. Izadite mu u susret. Javite nam da li će se kongres moći održati krajem aprila ³ .		-g	a .Y S H

g) Na kaki tunikama nosiće se RAF oznake na ramenu, a ostale na rukavu.

S pitanjem uniformi se Glavni štab RAF ME samo privremeno saglasio, a može da to potvrdi samo po odobrenju Nj.V. Kralja preko Vazduhoplovnog saveta.

4) *Zakletva vernosti*. Ne postoji zakletva vernosti za strano osoblje u RAF-u. Stoga imate punu slobodu da postupite po vlastitom nađenju u pogledu polaganja zakletve vernosti maršalu Titu.

5) *Jugoslavenska vazduhoplovna baza*. Komandant Jugoslavenske vazduhoplovne baze (jedinica u kojoj se nalaze Jugoslaveni) biće britanski oficir postavljen od RAF-a. Pitanje komande u eskadrili već je potpuno raspravljeno u Protokolu.

6) Predstavniku delegata maršala Tita biće pružena sva olakšanja u Protokolu. Pitanje kancelarije je u razmatranju.

7) Kretanje predstavnika maršala Tita među članovima jedinice, bez obzira gde se oni nalaze, biće ograničeno samo normalnim transportnim i operacijskim ograničenjima, na snazi u pojedinom predelu u to vreme, a mora da se uredi kroz Štab za vezu sa saveznicima.

8) *Kulturna, aktivnost*. Ukoliko se to odnosi na uređaj i prostorijske, sve je poduzeto da se dobije zasebna kantina, ali to ne može da se obeća za vreme operacijskih pokreta.

John B. SELBY s.r.
Wing Commander«

(Vidi AVII, reg. br. 19—2, k. 78.)

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/199—2, k. 119/1.

² Dorđe Vučković, zamenik intendanta Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ. On je u sedište Glavnog štaba Hrvatske prispeo s ciljem da mu se pomogne u nabavci izvesne količine prehrambenih artikala za Prateći bataljon (vidi AVII, reg. br. 4/157—2, k. 119/1: knji-

^ BR. 116

**OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
PAVLA ILICA VELJKA OD 3. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTA-
BU NOV I POJ O UZROCIMA KOJI SPREČAVAJU UDARNU
GRUPU DIVIZIJA NOVJ DA FORSIRA REKU IBAR¹**

Broj 1.

V.K.²3-IV-1944 god. Nismo uspjeli da pređemo Ibar zbog nedostatka municije, i velike vode³. V e l j k o⁴

Br. 2.

V.K. 3-IV-1944 g. Potrebno je hitno snabdjeti divizije čamcima i municijom⁵ V e l j k o

gu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1490 od 30. marta 1944).

³ Reč je o I kongresu pravnika Hrvatsike. On je održan u Glini 14. i 15. avgusta 1944. Raspravljalo se o sudstvu, zakonodavstvu, ratnim zločinima neprijatelja i zadacima pravnika (vidi Hronologiju NOB-a, str. 852).

¹ Knjiga poslatih depeša štaba Uradne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/1—1, k. 372.

² Oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ.

³ Udarne grupa divizija je noću 30/31. marta 1944. pokušala da iz pokreta forsira reku Ibar, na odseku Bela Stena — Pusto Polje. Međutim, to su onemogućile jake neprijateljeve snage (bugarske, nemačke, četničke, delovi Ruskog zaštitnog korpusa i Srpskog dobrovoljačkog korpusa) koje su sa oko 14 pešadijskih bataljona (ojačanih sa 60 minobacača, 20 artiljerijskih oruđa, 10 tenkova i 2 oklopna voza), već bile zaposele obalu na povoljnim položajima, podelivši je od Ušća do Raške na tri odbrambena odseka, sva tri pod komandom nemačkih oficira. Nakon toga se 2. proleTERSka divizija 31. marta povukla u rejon Dobrog Dola, Mlanče i Vrmbaje, a 5. NOU divizija na prostor Vionica — Koflovi — Kulizino (vidi tom I, knj. 7, dok. br. 63, 65 i 68).

⁴ Pavle Ilić Veljko. On se u svojstvu delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Jada nalazio pri štabu Udarne grupe divizija NOVJ (vidi dok. br. 80 i 283).

⁵ Isporuka je usledila tek noću 16/17. aprila 1944 (vidi primedbu 5. uz dok. br. 304).

BR. 237

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETO-
ZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 3. APRILA 1944. CENTRA-
LNOM KOMITETU KPJ DA OMLADINSKA DELEGACIJA MA-
KEDONIJE ZA DRUGI KONGRES USAOJ-a NIJE UPUĆENA,
JER SE NE MOŽE PROBITI DO DRVARA¹**

Partija

MAKEDONIJA
April

3.IV.1944 Br. 2

Omladinsku delegaciju za II Kongres nismo uputili² jer se ne može prebaciti do vas.³ Grke i Bugare obavestićemo.

¹ Original primljenog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 1987/III, 4—7 (44).

² Centralni komitet KPJ zahtevao je da se iz Makedonije uputi 20 delegata za Drugi kongres USAOJ-a (vidi dok: br. 90).

³ Obaveštenje slične sadržine Svetozar Vukmanović je 30. marta uputio štabu 2. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 5/20—2, k. 394: knjigu primljenih i poslatih depeša štaba 2. korpusa). To je bio njegov odgovor političkom komesaru 2. korpusa Mitru Bakiću, koji je Vukmanovića 29. marta radiogramom pitao da li je, i kojim pravcem, omladinska delegacija iz Makedonije krenula za 2. kongres USAOJ-a (vidi u već pomenutoj knjizi depeša Štaba 2. korpusa poslati radiogram br. 1 sa 41 grupom).

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 4. APRILA 1944. POVERENIKU ZA SPOLJNE POSLOVE NKOJ-a DR JOSIPU SMODLAKI DA BUDE SPREMAN ZA ODLAZAK U KAIRO RADI RAZGOVORA SA GENERALNIM DIREKTOROM UPRAVE UJEDINJENIH NACIJA ZA POMOĆ I OBNOVU¹

Gr.	Nr.	Datum	S a d r Ź a j
44	42	4/IV. [1944]	Dir Smodlaki. Preduzimam korake da Vam se omogući put u Kairo radi razgovora sa direktorom Unra ² Lemanom H ³ . Mi smo već službeno zatražili primanje našeg predstavnika u UNRRA/ Budite spremni za taj put koji ćete izvršiti ne-službeno.

Tito

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/3—10, k. 2125.

² Skraćenica za: United Nations Relief and Rehabilitation Administration. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Uprava Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (Unra).

³ Herbert Leman, generalni direktor Unre.

⁴ Tom zahtevu nije udovoljeno, pa Jugoslavija nije imala svog predstavnika u Unri. Na insistiranje dr Save Kosanovića, izbeglička vlada Kraljevine Jugoslavije je 25. septembra 1944 odredila delegaciju za pregovore sa Unrom. Ta delegacija je u oktobru i novembru bezuspešno pregovarala s Herbertom Lemanom o spornim pitanjima i o dodeljivanju pomoći Jugoslaviji.

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ODOBRAVA LEKARA IZ ITALIJE ZA PARTIZANSKU DIVIZIJU »GARIBALDI« I DA JE OD SAVEZNIKA TRAŽENO BOMBARDOVANJE NEMAČKIH SNAGA U NIKŠIĆU¹

[OdVŠ]

II. KORPUSU 2₀

Odobravam dolazak italijanskih ljekara.²
Tražili smo bombardovanje Nikšića.³

4-IV-1944 god.
Kolašin

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/5—2, k. 394.

² Štab 2. korpusa je 3. aprila postavio pitanje da li se Štabu italijanske partizanske divizije »Garibaldi« odobrava da zatraži pet lekara iz Italije (vidi AVII, reg. br. 7/13—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br.—¹⁰⁵).

³ Štab 2. korpusa je u nekoliko navrata molio da se bombarduje nemački garnizon u Nikšiću, u koji su, posle oštih borbi u toku 28. i 29. marta, sa pravca Danilovgrada prodrle jače snage iz sastava nemačke 181. pešadijske divizije (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 122, 124, 127, 129 i 132). Savezničko bombardovanje je usledilo 7. i 8. aprila 1944 (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša 2. korpusa NOVJ radiogram - br. —⁴⁰ od 11. aprila).

BR. 228

**PORUKA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA
JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 4. APRILA 1944. ZA-
STUPNIŠTVU NKOJ-a U BARIJU DA SOVJETSKIM AVIONOM
POŠALJE ŠTO VIŠE PROTIVTENKOVSKOG ORUŽJA¹**

Nr.	Gr.	Datum	S a d r Ź a j
45	31	4/IV. [1944]	Koristite avion Šornikova ² da pošaljete što više protivtenkovskih bacača »Pijat« ³ sa minama, kao i nagaznih mina protivtenkovskih, i jednu kutiju s upaljačima."

¹ Knjiga primljenih i poslatih-depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/4—10, k. 2125.

² Sovjetski vazduhoplovni kapetan koji je avionom prebacio u Kairo Vojnu misiju NOVJ upućenu za SSSR (vidi dok. br. 246 u ovoj knjizi, i u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju poslani radiogram br. 40 od 2. aprila 1944).

³ Skraćenica od: Projector Infantry Anti-Tank. To je pešadijsko protivtenkovsko oruđe engleske proizvodnje. Težina mu je oko 15 kg. Njegova mina probija oklop debljine 10 cm. Oruđe opslužuju dva vojnika. Efekat pogotka odgovarao je topu kalibra 75 mm.

⁴ Dva dana kasnije Zastupništvo je od maršala Tita primilo sledeći radiogram: »Odmah šaljite po Šornikovu nišanske sprave i proizvođače za 3 protivavion. mitralj. tipa »Fiat«, kal. 20 mm. Tito« (vidi u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a primljeni radiogram od 6. aprila 1944, bez broja, a sa 22 grupe).

^ BR. 116

NAREĐENJE NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVICA OD 4. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE UZDIZANJE RUKOVODILACA EKONOMSKE STRUKE DOPUNI PISMENOM OBRADOM STRUČNIH TEMA¹

GLAVNI ŠTAB NOV I POH
• Broj 1196, dne 14.4.1944.²

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELJENJE —
OPŠTI OTSEK

Broj 266
4. aprila 1944. g.

18/IV 44.
Br. 444.³

GLAVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O. HRVATSKE

U prilogu dostavljamo spisak pismenih tema, koje smo dodijelili načelnicima intendantura i šefovima E.O.⁴ vojnih oblasti korpusa. Potrebno je odmah poduzeti potrebne mjere i dodjeliti ovakve i slične teme načelnicima i šefovima E.O. korpusa koji se nalaze pod komandom toga štaba. Treba nastojati da oni drugovi koji teme dobiju, iste na vrijeme izrade i dostave. Bolje izrađene i sadržajem obilnije radove dostavljajte ovom Odeljenju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik — pukovnik
M. P. M. Vujović⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 4/1—4 i 4/2—4, k. 116.

² Na otisnutom četvrtastom štambilju su cifre broja delovodnika i datuma dopisane mastilom.

³ i ⁴ Oznake datuma i delovodnika ispisane su mastilom u Ekonomskom odeljenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

⁴ ekonomskih odeljenja

⁵ Mitar Vujović

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
- EKONOMSKO ODELJENJE —
OPŠTI OTSEK
Br. 266
4. aprila 1944. g.

R Bror 444'
18/TV Д4
10/

U cilju stručnog uzdizanja ekonomskih rukovodilaca u našoj vojsci, a pored kurseva i ostalih mera koje se poduzimaju u ovom pravcu, otpočeće se sa izradom stručnih pismenih tema od 1. IV. t.g. po slijedećem:

1.) Teme će raditi načelnici intendantura korpusa i divizija, njihovi pomoćnici, intendanti brigada, šefovi ekonomskih otseka korpusnih vojnih oblasti, njihovi pomoćnici i intendantski oficiri komandi područja.

2.) Načelnicima intendanture korpusa i šefovima E.O.K.V. oblasti⁷ davaće teme ovo Odeljenje, odnosno Odeljenje [nadležnog! Gl. štaba. Svim ostalima dodjeljuju teme načelnici intendanture korpusa i šefovi E.O.K.V. oblasti.

3.) Pismenim izvještajima štabova korpusa priključivaće se teme načelnika intendantura korpusa, šefova E.O.K.V. oblasti i njihovih pomoćnika, koje će prethodno pregledati načelnici intendantura, odnosno šefovi E.O.K.V. oblasti.

Pismenim izvještajima divizija priključivaće se teme načelnika istih,⁸ po mogućnosti pregledani od politkomesara, a teme intendantura brigada i komandi područja obavezno [moraju biti! pregledane od strane politkomesara.

4.) Načelnik intendanture korpusa će dostavljati spisak tema koje je dodjelio pojedinim intendantskim oficirima, sa mišljenjem i ocjenom istih. Ukoliko ovo Odeljenje zatraži ove radove, dužan ih je odmah poslati.

5.) Nastojati da se u početku daju lakše teme, kako bi se drugovi privikavali pisanju, a pri tome pisati⁹ i na sposobnost dotičnog oficira. Pri izboru tema voditi računa da se obuhvate razne oblasti narodne privrede po važnosti za vojsku i kraj o kojem se piše. Rukovoditi se tim da pisac u svome izlaganju može pružiti nužni materijal, statističke podatke i sliku ekonomskog potencijala sreza, okruga i oblasti o kojoj piše, sve sa gledišta vojske i njenih potreba. Po mogućnosti upoređivati stanje prije kapitulacije Jugoslavije i danas. Ni-
zom ovakvih tema iz raznih oblasti narodne privrede, organizacijom intendantske službe u pojedinim jedinicama, učinjenim greškama, načinima na koje su iste ispravljene i t.d. do-

⁷ ekonomskih odeljenja korpusnih vojnih oblasti.

⁸ Reč je o načelnicima intendantura dotičnih divizija.

⁹ Omaška; verovatno bi trebalo da piše: paziti.

bićemo dragocjeni materijal za izgradnju naše ekonomske službe i naći najbolje mogućnosti da istu što prije podignemo tako kako nam diktiraju interesi naših naroda. Radi toga, ovom poslu posvetiti punu pažnju. Svaku temu najozbiljnije shvatiti i najsavesnije obraditi. Međutim ovaj posao ne smije ni malo štetno uticati na svakodnevne poslove i dužnosti.

U toku aprila izradiće niže navedeni drugovi slijedeće teme:

a.) Načelnik intendanture I. Prol. Korpusa drug major Savićević Đoko:

»Snabdjevanje I., II., III. i VII. Divizije u četvrtoj i petoj ofanzivi«.

(Organizacija intendantura pojedinih jedinica i njihova važnost, snalažljivost intendantskih organa, mjere koje su poduzimane za snabdjevanje, njihova pravilnost s polit, gledišta obzirom na krajeve i narod itd.)

b.) Načelnik intendanture II. Korpusa, kapetan Ljubo Mikić:

»Dolina Zete kao privredno područje«.

(Sve grane privrede [obuhvatiti], potkrepiti sa statističkim podacima, istaći moguće viškove pojedinih artikala, potrebne mjere za unapređenje itd.)

c.) Načelnik intendanture III. Korpusa, kapetan Đoko Ivanović:

»Snabdjevanje III. korpusa u šestoj neprijateljskoj ofanzivi«. (Slično kao pod a.)

d.) Načelnik intendanture V. Korpusa, kapetan Gojko Latinović:

»Ekonomski značaj akcije na Banju Luku«.

(Tačan pregled ratnog plijena u brojkama, sa opisom važnosti pojedinih artikala (koža i si.), obzirom na naše stanje prije akcije. Organizacija evakuacije, propusti, mogućnosti, nepredviđeni momenti itd.)

e.) Načelnik intendanture VIII. Korpusa, kapetan Dušan Kotaraš:

»Značaj pomoći koja se prima od Saveznika«.

(Tačan pregled po mjesecima, izražen u %, raspored materijala, transportovanje u unutrašnjost, važnost pomoći sa materijalne i moralne strane, njen uticaj na vojsku i narod, razloge materijalne pomoći itd.)

f.) Šef Ekonomskog O.V.O. II. Korpusa:

»O ratnom plijenu kao izvoru za snabdjevanje naše vojske uopšte, a detaljnije o ratnom plijenu po kapitulaciji Italije na sektoru II. Korpusa«.

(Važnost ratnog plijena za nas obzirom na neprijatelja, količina, spremanje, racionalno iskorišćavanje itd.)

g.) Šef E.O.V. oblasti III. Korpusa:

»Organizacija ekonomske službe na slobodnoj teritoriji«.

(O organizaciji ekonomske službe uopšte, a na teritoriji III. Korpusa posebno, kako je sprovedena, poteškoća u radu, kadrova itd.)

h.) Šef E.O.K.V. oblasti V. Korpusa:

»Centralna Bosna i Kozara kao privredno područje V. Korpusa«.

(Slično kao pod b). Obratiti pažnju na rudna blaga, industrijska preduzeća, komunikacije itd.)

i.) Šef E.O.V.O. VIII. Korpusa:

»Transportovanje, smještaj i čuvanje hrane uopšte, a detaljnije o transportovanju hrane sa otoka do Korpusa i jedinica u Bosanskoj Krajini«.

(Načini transportovanja i sredstava, magacini i zemunice, najbrži i najbolji način izgradnje zemunica — bunkera, priložiti crtež, izabiranje mjesta obzirom na nastupanje i odstupanje, etape u transportovanju itd.)

Svaka tema mora biti napisana u dva primjerka, tako da jedan ostane u arhivi za slučaj da se izgubi onaj koji je poslan ovom Odeljenju, odnosno višem štabu.

Pri izradi tema koristiti statističke podatke koji se mogu naći u godišnjim izvještajima bivših ministarstava i banovina Jugoslavije, a ove knjige čuvati i skupljati.

' SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Odeljenja
pukovnik .
M. Vujović

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
ARSA JOVANOVIĆA OD 4. APRILA 1944. KOMANDANTU
UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA UPOTREBLJAVA ŠI-
FRU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE I DA SE POSEB-
NOM OZNAKOM OBELEŽAVAJU RADIOGRAMI SEKRETA-
RA POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU¹**

*4-IV-1944. Depeše nismo razumeli.² Radi sa šifrom za Jablani-
cu.³ Neka Mihailo na svojim depešama stavi [kao] oznaku gru-
pu od petica i (da je)⁴ preko vaše stanice.⁵ Arso*

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/1—1, k. 184.

² Odnosi se na radiograme koje je komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača 2. aprila 1944. uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ. Redakcija nije uspela pronaći te radiograme, ali se iz radiograma koje je delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić poslao Vrhovnom štabu 3. aprila, kao i iz Ratnog dnevnika Milutina Morače, vidi da je Morača u tim radiogramima izvestio o tome da Udarne grupa divizija NOVJ nije uspela forsirati Ibar i da oskudeva u municiji (vidi dok. br. 236; AVII, reg. 2—1, k. 2015: Ratni dnevnik Milutina Morače, sveska II, str. 25, tekst pod datumom 2. april 1944).

³ Tako je Vrhovni štab NOV i POJ nazvao šifru koju je bio uputio Glavnom štabu NOV i PO Srbije, koji se nalazio na prostoru Jablanice (vidi AVII, reg. br. 37/6—1, k. 372: knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 30, sa 84 grupe, od 13. aprila 1944).

⁴ Zagrada je u originalu. Označava da reči u njoj nisu pri radio-
-korespondenciji sasvim sigurno zabeležene.

⁵ Dr Blagoje Nešković Mihajlo, tadašnji sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, išao je sa Štabom Udarne grupe divizija NOVJ. Njemu je Vrhovni štab, preko Štaba 3. korpusa NOVJ, poslao šifru, a radio-stanica Glavnog štaba NOV i PO Srbije tada se nalazila kod štaba 2. proleTERSKE divizije. Stanicu je sa sobom doneo Momčilo Marković Moma, politički komesar Glavnog štaba, kad je, početkom decembra 1943, došao sa 1. šumadijskom NO brigadom iz zapadne Srbije u Prijepolje, gde je ova brigada ušla u sastav 2. proleTERSKE divizije. Tom radio-stanicom se služio Štab Udarne grupe divizija NOVJ kada je radio-stanica Štaba 5. NOU divizije bila u kvaru. No, iako su imali na raspolaganju tri radio-stanice, često se dešavalo da su sve tri bile u kvaru. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 7, dok. br. 99, 100 i 116; knj. 20, dok. br. 150; AVII, reg. br. 14—2, k. 394: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 2. proleTERSKE divizije — radiograme upućene Vrhovnom štabu NOV i POJ: br. 1 od 9. decembra 1943, br. 2 od 10. decembra, br. 8 od 17. decembra, br. 1 od 9. januara 1944. i radiograme upućene Štabu 2. korpusa NOVJ: br. 9 od 13. januara 1944, br. 29 od 30. januara, br. 31 od 9. februara, br. 33 i 34 od 10. februara, br. 35 od 15. februara; reg. br. 2—1, k. 2015: Ratni dnevnik Milutina Morače, sveska II, str. 16 (tekst pod datumom 27. februar), str. 18 (tekst pod datumom 14. mart) i str. 19 (tekst pod datumom 16. mart).

BR. 243

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA NA BJELOM POLJU ORGANIZUJE STALNO MESTO ZA PRIMANJE RATNOG MATERIJALA IZ SAVEZNIČKE POMOĆI¹

Broj	Datum	Sat	Kod koga	Sadržaj depeše	Primio	Dešifrovao
1853	4.IV [1944]	14,24	V.Š.	Bijelo Polje ² neka bude vaše stalno mesto za prijem materijala od saveznika. ³ Izvestite. ⁴	Šta	No

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/199—2, k. 119/1.

² Na karti 1:100 000 piše: Bjelo polje. Nalazi se jugoistočno od Titove Korenice.

³ Glavni štab je 2. aprila izvestio da je Crna Vlast, na ikojoj je do tada bio organizovan prijem ratnog materijala vazdušnim putem iz savezničke pomoći, ugrožena od neprijatelja (delova 4. ustaškog zdru-ga) i predložio da se spuštanje materijala nastavi u rejonu Korenice (vidi AVII, reg. br. 4/160—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1518; tom V, knj. 26, dok. br. 21, 69 i 146).

⁴ Istog dana (4. aprila u 18.42 časova) Glavni štab je izvestio da je kao novo mesto za prijem materijala odredio Homoljačko polje, uz cestu koja vodi od Korenice za Vrhovine (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 141, radiogram br. 1542). Međutim, Vrhovni štab se sa tim nije složio, pa je 5. aprila poslao Glavnom štabu sledeći radiogram: »Po-stavite signale na Bjelom polju. U buduće se ne smije dogoditi da mi-jenjate naša naređenja« (vidi u navedenoj knjiži primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram bez broja, primljen u 14.30 časova), Glavni štab je postupio po naređenjima (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 1592 od 10. aprila i radiogram br. 1620 od 12. aprila 1944).

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA NA PROSTORU IVANJICA — ARILJE — UŽICE STVORI ČVRSTU OSNOVICU ZA NASTUPANJE U UNUTRAŠNJOST SRBIJE¹

[OdV. S.]

Javite detaljnije zašto niste mogli preći Ibar.² Trebali ste najpre uputiti jedan ili dva laka bataljona da zauzmu most na reci. Sada trebate ostati do daljnjega na sektoru Ivanjica — Arilje — Užice.³ Udarite tu čvrste temelje za nadiranje u unutrašnjost Srbije. Nemojte suviše rasparčavati snage. Zauzmite raspored da možete razbiti svaku koncentraciju na vas.⁴

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5/44/. Na radiogramu nema datuma, niti je zabeležen datum kada je primljen, ali se po njegovoj sadržini i na osnovu drugih dokumenata može zaključiti da je pisan 4. aprila 1944. godine.

² Kratko obaveštenje da Udarne grupe divizija NOVJ nije uspele preći reku Ibar poslao je Vrhovnom štabu NOV i POJ, 3. aprila, delegat toga štaba Pavle Ilić. Potpunije o razlozima koji su prouzrokovali taj neuspeh vidi primedbu 3. uz dok. br. 236.

³ Sada: Titovo Užice.

⁴ O rasporedu koji su jedinice Udarne grupe zauzele posle neuspešnog pokušaja forsiranja reke Ibra rečeno je u primedbi 3. uz dok. br. 236.

BR. 245

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA ORGANIZUJE UKLJUČENJE 10. KORPUSA NOVJ U RADIO-MREŽU VRHOVNOG ŠTABA¹

Broj	Datum	Sat	Od koga	Sadržaj depeše	Primio	Dešifrovao
1854	4.IV. 14,24 [1944]		V.Š.	Uključite 10 korpus u našu stanicu. Napravite šifru i pbb ² veze i uručite nama i njima.	j^ o	JI sz

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/199—2, k. 119/1.

² U originalu poslatog radiograma, koji redakcija nije uspela pronaći, umesto »pbb« bilo je napisano: plan.

³ Glavni štab je precizirao vreme, talasnu dužinu, pozivne znake i legitim za uzajamnu radio-vezu Vrhovnog štaba i Štaba 10. korpusa NOVJ i o tome ih obavestio 6. aprila. Istovremeno ih je obavestio da će im i šifre odmah poslati (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 1554 i 1556).

BR. 246

**PORUKA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA OD 5. APRILA 1944. ZASTUPNIŠTVU
NKOJ-a U BARIJU DA HIRURŠKU EKIPU S BRITANSKIM
MAJOROM FORSTEROM NA ČELU UPUTI ŠTABU 3. KOR-
PUSA NOVJ, A POŠTU ZA SOVJETSKOG KAPETANA ŠORNI-
KOVA ZADRŽI I PRED A MU JE KAD SE ON VRATI IZ
KAIRA¹**

Nr.	Gr.	Datum	[Sadržaj]
46	22	5/IV. [1944]	Majora Forstera i njegovu grupu spustite na Ma- jevicu. ² Poštu za Šornikova sačuvajte do njegovog povratka iz Kaira. ³ Tito

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Ba-
riju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/4—10,
k. 2125.

² Hirurška ekipa s britanskim majorom dr Forsterom na čelu
nije upućena na planinu Majevicu, jer je štab 3. korpusa 9. aprila ra-
diogramom izvestio da je Majeвица postala poprište snažnih borbenih
dejtava, pa je stoga predložio da se hirurška ekipa spusti kod Vlase-
nice (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165). Međutim, ekipa majora For-
stera nije pošla tamo, već je kasnije upućena Štabu 2. korpusa NOVJ,
a u Štab 3. korpusa, je 17. maja 1944, prispela ekipa s majorom dr
Defkenom (Deffoan) na čelu (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 167, radio-
grame od 17. i 19. maja).

³ On je tamo avionom prebacio Vojnu delegaciju NOVJ koja je
išla za SSSR (vidi primedbu 2. uz dok. br. 240).

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTIJA POPOVICA OD 5. APRILA 1944. DR VLADIMIRU VELEBITU O POTREBI DA SE IZ JEDINICA SA OSLOBOĐENE TERITORIJE ŠTO PRE UPUTI 150 KURSISTA ZA TENKOVSKU ŠKOLU NOVJ¹

Nr.	Gr.	Datum	S a d r Ź a j '
43	20	5/IV.	Za Vlatka. ² što pre pošaljite 150 ljudi tenkista, mehaničara i motociklista za drugi kurs. ³ Milentije"

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/3—10, k. 2125.

² Dr Vladimir Velebit se tada nalazio u Drvaru, sedištu Vrhovnog štaba NOV i POJ.

³ U El Katadbi (El Khatatba), blizu Kaira, 26. marta 1944. je otpočeo rad Tenkovske škole NOVJ. Prvi kurs je bio u toku, pa su vršene pripreme za drugi kurs. Kroz ovu školu je prošlo ukupno oko 840 pripadnika NOV i POJ (vidi Oslobodilački rat, knj. 2, izdanje II, str. 78).

⁴ Milentije Popović je u drugoj polovini marta 1944. imenovan za zastupnika NKOJ-a (vidi primedbu 3. uz dok. br. 194). Zastupništvo NKOJ-a u Bariju je počelo raditi krajem marta 1944. iako prvi pisani dokument (tj. prvi koji je redakcija uspela pronaći) s potpisom Zastupništva potiče iz aprila. Na njemu nema datuma, ali se po mestu gde je zapisan u knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a može zaključiti da je pisan 7. aprila. To je radiogram koji je bio namenjen NKOJ-u. On glasi: »Za Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije. Javite svim federalnim vijećima da nam pošalju podatke o potrebama privrede. Neka izrade popis artikala za momentalne potrebe i one poslije rata za obnovu zemlje, naznačivši vrste i količine. Zastupništvo« (vidi u gore navedenoj knjizi depeša tekst zapisan između radiograma br. 44 od 6. aprila i br. 45 od 8. aprila i označen sa »Nije poslat«).

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA ODMAH ISPOLJI PRITISAK U PRAVCU BIHAĆA I PRIKUPI 19. NO DIVIZIJU NA SEKTORU BRUVNO — MAZIN RADI ZAJEDNIČKOG DEJSTVA SA 6. PROLETERSKOM DIVIZIJOM »NIKOLA TESLA«¹

o u H	Q	а с.п	a M O Z T3 O	Sadržaj depeše	g B c л	o H P >m O
1887	6.IV. 18,50 [1944]	V.š.	Preduzmite odmah pritisak prema Bihaću od Banije. 19. Dalmatinsku diviziju prikupite na sektoru Bruvno — Mazin da zajedno sa 6. ličkom ... unikaciju* [i] uporišta neprijatelja na sektoru koji ćemo mi odrediti.	UJ	c ja O	c fc

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/202—2, k. 119/1.

Ovo naređenje Vrhovni štab je bio izdao 5. aprila, ali su u toku primopredaje radiograma učinjene omaške i u pogledu sadržine teksta i u pogledu numeracije jedinica (vidi u navedenoj knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 1870), pa je Glavni štab 6. aprila u 9,20 časova zamolio da se radiogram ponovi (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1551).

² Tako piše u originalu primljenog radiograma. Međutim, u pomenutom radiogramu od 5. aprila na tom mestu je napisano: »preduzme napad na komunikaciju«.

³ Glavni štab je 7. i 8. aprila naređenje preneo Štabu 8. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 141 — radiogram br. 1563; radiogram br. 1577 u navedenoj knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i o tome poslao izveštaj Vrhovnom štabu (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 141 — radiogram br. 1578). U to vreme 19. NO divizija je pripremala napad na ustašku posadu u s. Ostrovičkim Lišanima i uspešno ga izvela noću 7/8. aprila. Pošto se iz severne Dalmacije prebacila na sektor Otrić — Zrmanja (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 141 — radiogram br. 1618), ona nije pošla na sektor Bruvno — Mazin, već je dejstvovala na sektoru Turovac — Duboki Dol, napadajući noću 10/11. aprila jedinice 1. četničkog korpusa u Sučevićima, Rutaljma i Kranjcima. Divizija je potom dobila zadatak da obustavi pokret ka Bruvnu, i da dejstvuje na komunikacijama Knin — Srib i Gračac — Otrić (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 24, 26 i 144). Istovremeno je 6. pro-

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR-
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 6. APRILA
1944. ŠTABU 26. NO DIVIZIJE DA S ČLANOM VRHOVNOG
ŠTABA SREtenOM ŽUJOVIĆEM IZRADI PLAN DEJSTAVA
I ŠTO PRE OTPOČNE NAPADE NA NEMAČKE SNAGE KOJE
SU ZAPOSELE OSTRVA¹**

Broj	Datum	S a d r ž i n a	Primio
333.	6.IV.	Na o. Vis dolazi Žujović, član V.Š., da sa vama izradi plan za napad na otoke. Pripremite sve prije njegova dolaska. Napade treba početi čim prije. ² Tito	

leterska divizija »Nikola Tesla« napadala na delove nemačke legio-
narske 373. hrvatske pešadijske divizije »Tigar« koji su se nalazili po
uporištima u zahvatu komunikacije Dobro Selo — selo Donja Suvaja
(vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 30 i 166), pa je neposredan dodir dveju
divizija uspostavljen 10. aprila (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 53 i 166;
tom V, knj. 26, dok. br. 144).

¹ Knjiga primljenih depeša 26. NO divizije, original (pisan ma-
stilom, latinicom) u AVII, reg. br. 18/2—13, k. 1100/1.

² Plan napada je izrađen prema primljenom naređenju (vidi tom
V, knj. 26, dok. br. 55), a desantne akcije su otpočele 21. aprila 1944.
napadom na ostrvo Mljet(vidi dok. br. 338 u ovoj knjizi; tom V, knj.
26, dok. br. 64 i 117; tom VIII, knj. 2, dok. br. 71, 73 i 81).

**ODGOVOR PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA OD 6. APRILA 1944. POLITIČKOM KO-
MITETU OSLOBOĐENJA GRČKE¹**

POLITIČKOM KOMITETU OSLOBOĐENJA GRČKE

*Gospodine pretsedniče,*²

Sa iskrenim zadovoljstvom primio sam Vašu izjavu o spremnosti na saradnju kako u ovom oslobodilačkom ratu, tako i posle rata,³ kada će se morati da napregnu sve nacionalne snage za lečenje teških rana, koje je krvavi fašistički osvajač zadao narodima Grčke i Jugoslavije.

Narode Jugoslavije veže mnogo zajedničkog sa junačkim grčkim narodom. Ova natčovečanska borba naroda Jugoslavije i Grčke za svoju slobodu i nezavisnost, stvorila je čvrsto

¹ Odgovor je objavljen u časopisu »Nova Jugoslavija«, dvobroju 4—5, od 20. aprila 1944, na str. 16. Primerak toga časopisa, iz kojeg se preštapava odgovor, štampan je ćirilicom, a nalazi se u AVII, reg. br. 10—1, k. C.S. 1.

² Odnosi se na predsednika Političkog komiteta oslobođenja Grčke generala Bakirdžisa.

³ Ta izjava glasi:

»KOMITET OSLOBOĐENJA GRČKE —

NACIONALNOM KOMITETU OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Gospodine Maršale,

*

Politički komitet nacionalnog oslobođenja Grčke, izražavajući borbeni duh grčkog naroda, duboko Vam zahvaljuje na Vašoj ponudi za saradnju naših naroda, koja je tako tesno vezana za borbu jugoslovenskog naroda. Mi smo čvrsto uvereni da naše bratstvo u oružju protiv zajedničkog neprijatelja — fašizma kuje stalnu i tesnu saradnju naših naroda u slobodnoj i konstruktivnoj budućnosti, a na dobit sviju balkanskih naroda.

Koordiniranje naših naroda premaša ciljeve ovog rata, služeći budućim stvaralačkim ciljevima.

Mi predlažemo razmenu predstavnika između jugoslovenskog i grčkog Nacionalnog oslobođenja i sa bratskim oduševljenjem pozdravljamo vašu herojsku borbu.

4 april 1944
Grčka

Pretsednik Političkog komiteta
oslobođenja Grčke, general
Bakirdžis«

(Vidi časopis »Nova Jugoslavija«, br. 4—5, od 20. aprila 1944, str. 16, u AVII, reg. br. 10—1, k. C.S. 1.)

oružano bratstvo, koje pretstavlja garanciju da će ideali kojima teže narodi dviju zemalja biti ostvareni, a to je — nezavisnost i istinska demokratija.

Sa velikim zadovoljstvom primamo Vaš predlog za izmenu predstavnika Nacionalnog komiteta oslobođenja Grčke i Jugoslavije.

Primate izraz mog poštovanja.

6 april 1944.
J u g o s l a v i j a

Maršal Jugoslavije
Tito

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 6. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA TEŽIŠTE DEJSTAVA 4. KORPUSA NOVJ USMERI NA KOMUNIKACIJE U DOLINI REKE UNE¹

'o	§	^	§			o	§
^	3		o	Saarzai, depeše		s	a
Q	P	C5	O	fc,		u	Δ
1875	6.IV 09,58	V.S.		Angažujte glavnih ² snaga IV		u	as
[1944]				korpusa na sektoru Novi, Bihać		Δ	n'
				i Sisak. Težište akcija u Unskoj		3	^
				dolini. Početi dejstva o-e-o ve-			
				će. ³ Cilj akcije duže onemoguće-			
				nje prometa. Na komunikacija-			
				ma što duže ostati." Južno od			
				Bihaća dejstvovat će naše druge			
				snage. ⁵ Uopšte aktivirajte snage			
				na svim sektorima.			

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/201—2, k. 119/1.

² U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći, umesto »glavnih«, verovatno je bilo napisano: glavninu.

³ Umesto »o-e-o veće«, u poslatom radiogramu je verovatno bilo napisano: 8. uveće.

⁴ Glavni štab NOV i PO Hrvatske, izvršujući naređenje Vrhovnog štaba, u dolini Une je koncentrisao glavninu 4. korpusa NOVJ. Po red rušenja komunikacija, koje je usledilo noću 8/9. aprila i nastavljeno kasnije (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 141 — radiograme br. 1584 i 1625, ispoljen je pritisak na Ostrožac, a od 9. aprila vođene su višednevne borbe za Cazin (potpunije o tome vidi tom V, knj. 26, dok. br. 28, 29, 53, 67, 80, 119 i 164).

⁵ Odnosi se na 6. proletersku diviziju »Nikola Tesla«, koja je glavninom snaga dejstvovala na komunikaciji Lapac — Srb (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 30, 66, 100 i 166), i na 19. NO diviziju, koja je dejstvovala na komunikacijama Knin — Srb i Gračac — selo Otrić (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 24, 26 i 144), kao i 9. NO diviziju koja im je sadejstvovala, napadajući u pravcu Knina i Cetinske doline (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 22, 26, 74, 75 i 81).

BR. 252

OSVRT NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. APRILA 1944. NA NEDOSTATKE U VEZI S IZBOROM SLUŠALACA ZA INTENDANTSKI KURS OFICIRSKE ŠKOLE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I UPUTSTVO O DALJEM RADU NA UZDIZANJU INTENDANTSКИH KADROVA U JEDINICAMA NOV I POJ¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELJENJE —
OPŠTI OTSJEK

Prepis.

Br. 325

6 april 1944 god.

Kadar koji radi po našim intendaturama, odnosno u ekonomskoj grani uopšte, u ogromnoj je većini nestručan, a veliki procenat i nepismen. Dobra volja, partizanska energija i privrženost borbi učinili su da je kadar ove vojne struke kako-tako rešavao i otpravljao svakodnevne poslove. Porastom

¹ Neoveren prepis originala (pisan u prvoj polovini 1944, na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 7/9—5, k. 15 A. U istom Arhivu postoje još četiri kopije ovoga prepisa, zavedene pod reg. br. 5/1 do 7/8—5, k. 15, kao i jedan neoveren prepis (pisan takođe u prvoj polovini 1944, na mašini, ćirilicom) sa svoje tri kopije, koji su zavedeni pod red. br. 7/1 do 7/4—5, k. 15 A.

Kod obadva prepisa u datumu je mesec napisan slovima, pa je to navelo redakciju da dokument objavi u ovoj knjizi i pod ovim datumom, mada ima puno verovatnoće da je original (koji redakcija nije uspela pronaći) pisan 6. maja, a ne 6. aprila. Na takav zaključak navodi to što i dokument Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba koji je pisan petnaest dana kasnije, tj. 21. aprila, ima broj 297 (vidi dok. br. 333), što znači za 28 brojeva delovodnog protokola manje. U mogućnost omaške u pogledu meseca govori i to što se ovaj dokument (označen brojem 325) nalazi između brojeva koje nose originali od 6. maja 1944, koje je Opšti odsek Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba uputio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 6—5, k. 116; reg. br. 7/1—5, k. 616; reg. br. 7/2—5, k. 616). Napokon, plan nastave, koji se objavljuje kao prilog ovom dokumentu, zaveden je u Ekonomskom odeljenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske 21. maja 1944. pod brojem 545, dok su pod istim datumom, a pod brojevima 543, 541 i 544 zavedena gore pomenuta tri originala, primljena od Opšteg odseka Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba, a koji nose sledeće brojeve delovodnog protokola Opšteg odseka Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba: 324, 326, 327. Omaška je nastala usled toga što je, verovatno, na tom originalu, kao što je to slučaj i sa pomenuta tri, arapska cifra »6«, koja je označavala dan, bila odvojena kosom crtom od rimske cifre »V«, koja je označavala mesec, ali se pri prepisivanju omaškom shvatilo da ta dva znaka čine jednu celinu, tj. rimsku cifru »MV«, odnosno da označavaju mesec april.

i brojnim jačanjem jedinice, sve prilaženjem magacinskom snabdevanju naše vojske² stavlja pred ekonomsku struku, kao najvažniji zadatak, pronalaženje novih, teoretsko uzdizanje i pravilno raspoređivanje postojećih kadrova. Ove poslove treba temeljito pripremiti i prići im sa najvećom voljom. Pored svakodnevnog rada, kursevi moraju postati obavezni i redovni (permanentni kursevi). Izbor drugova — slušalaca za kurs bio je do sada površan. Na intendantski kurs oficirske škole V.Š. NOV i POJ slati su većinom oni i onakvi drugovi, kakvi su se našli pri ruci načelniku intendanture. Čak šta više, radi neke neopravdane bojazni, nisu slati oni drugovi koji bi od kursa imali koristi i postali dobri rukovodioci. Pri izboru se nije prethodno proveravalo: da li dotični ima prosečno opšte znanje, da li će imati koristi od kursa itd, da li uopšte ima smisla za učenje i uslova za razvoj, da li je do sada zadovoljavao na dužnosti, ima li za nju volje i smisla, čak šta više nije proveravano niti da li je pismen, što su, pored ostalog, osnovni uslovi da se jedan intendantski rukovodilac podigne kroz školu.

Po priloženom planu nastave³ imaju se održati niži i viši intendantski kursevi, odnosno kursevi za niže i više intendantske rukovodioce.

Niži intendantski kurs se ima održavati pri štabu korpusa. Ovaj kurs treba biti priprema za viši intendantski kurs, s tim što će se slušaoci podići u pogledu pismenosti, naučiti operisati sa osnovnim matematičkim radnjama, izračunavanjem površina i zapremina, proučiti organizaciju ekonomske službe vojnih i građanskih vlasti, a kroz to i rukovođenjem. Osnovno je kod ovog kursa iz intendantske struke da se temeljito i na teoretsku osnovu postave i izuče naša iskustva i praksa stečena u narodno-oslobodilačkoj borbi.

Kursisti bi izučavali sledećih pet predmeta:

A. *Intendantska služba mora uglavnom obuhvatiti sledeće:*

1. — Snabdevanje sa terena po naredbama Vrhovnog štaba NOV i POJ. Detaljno objasniti šta je dobrovoljni prilog, ratni plen, konfiskacija imovine narodnih neprijatelja, nabavka za gotov novac, pomoć saveznika i rekvizicija. Važnost iz-

² Početni deo rečenice nije dovoljno jasan. Verovatno je omaškom neka reč (ili više njih) preskočena. Možda je u originalu početak rečenice glasio: Porast i brojno jačanje jedinica i sve više prelaženje na magacinsko snabdevanje naše vojske.

³ Taj plan se objavljuje kao prilog dokumentu. O njemu je govoreno i u primebdi 1.

davanja potvrda na materijal prikupljen na prednje načine, sa tekstom potvrde. O ishrani i čuvanju stoke, o čuvanju, magaciniranju, transportovanju (izdavanje sprovodnih listova) i izdavanju hrane i materijala. O evakuaciji plena iz novooslobođenih mesta itd.

2. — O radionicama, stalnim (komande područja i mesta), pokretnim (operativne jedinice), vrstama radionica, njihovoj važnosti, osposobljavanju i pronalaženju kadra itd.

3. — Čuvanje, rukovanje i utrošak novca, što se za novac prvenstveno nabavlja, važnost novca u buduće itd.

4. — O knjigovodstvu. Važnost knjigovodstva i općenito šta je knjigovodstvo, knjige koje se obavezno moraju voditi (obraci), tehnika knjiženja, važnost izveštaja, sastavljanje i vreme slanja istih, te o prepisci uopšte u glavnim crtama.

B. Organizacija:

1. — Ekonomska služba u NOV i POJ: Ekonomsko odeljenje VŠ, glavnih štabova, intendantura korpusa, divizija, brigada, bataljona. Organizacija ekonomskih oteka korpusnih vojnih oblasti, komanda područja i mesta. Detaljno o dužnostima i pravima pojedinih organa, odnos viših prema nižim i obratno.

2. — Razvitak vojnih vlasti na slobodnoj teritoriji, partizanske straže, komande mesta, područja i korpusnih vojnih oblasti, a napose dužnosti pojedinih ekonomskih organa u novim ustanovama. Detaljno o naredbi Vrhovnog štaba od 8/II 1944 god. i njenom tumačenju od 23/II 1944 god.

3. — Organizacija građanskih vlasti: NOO-i kao organi privremene narodne vlasti, njihovo prerastanje u AVNOJ i Nacionalni komitet, NOO-i demokratski politički i borbeni organi naše vlasti; razlika od bivših protivnarodnih vlasti i režima. Način izbora, pravo biranje, ko može biti biran i ko može birati.

V. Geografija:

Opšta geografija Jugoslavije, granice bivše Jugoslavije, teritorije koje su držale pod okupacijom susedne neprijateljske države, nacionalne teritorije i oblasti, s obzirom na federativno uređenje nove Jugoslavije. Glavni gradovi, kao kulturno-politička središta u budućem uređenju. Glavne reke sa pritokama, planinski sistemi i glavne planine, ravnice i polja. Saobraćaj, željeznički, morski, rečni i glavni putevi.

Ekonomska geografija, narodna privreda, stočarstvo, ratarstvo, vrste stoke po važnosti, vrste žitarica i industrijskog bilja, oblasti u kojima se uzgajaju. Šumska privreda i rudarstvo.

G. Matematika:

Četiri osnovne matematičke radnje, tj. zbrajanje, oduzimanje, množenje i deljenje, pravilo trojno, izračunavanje površina i zapremina.

D. Politička nastava ima se prilagoditi političkom nivou slušalaca a po istom predmetu obratiti se merodavnim rukovodstvima.

Nastava se ne treba shvatiti u granicama prednjeg, opseg nastave se prilagođava prosečnom nivou slušalaca, pa se neki predmeti mogu proširiti ili obratno.

Napominjemo da kursisti mogu steći za ovo kratko vreme samo način i put što treba izučavati, pa je potrebno da ih se u njihovom poslu u jedinicama prihvati i održava u tempu učenja, odnosno čitanja. Sa ovakvim utiskom trebaju i poći sa kursa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

/ Načelnik, pukovnik,
Mitar Vujović, s.r.

Angažovati majora — Hrala

[Prilog]⁴

EKONOMSKO ODELJENJE
Gš — NOV I POH
Broj. 545 / 21/V 1944.

P L A N
NASTAVE NA INTENDANTSKIM KURSEVIMA

I.

KURS ZA VIŠE INTENDANTSKE RUKOVODIOCE

A) OPŠTI VOJNI PREDMETI = 10%

1) *Taktika sa primenom snabdevanja:*

— o taktičkim radnjama u najkraćim potezima, detaljno
o snabdevanju i radu intendantskih jedinica i ustanova.

⁴ Plan nastave je overen prepis originala. U njegovom desnom gornjem uglu naknadno je otisnut četvrtast štambilj Ekonomskog odeljenja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

2) Čitanje karata:

- o razmerniku, predstavljanje predmeta na karti, topografski znaci, orijentacija karte, orijentacija na zemljištu itd.

B) STRUČNI PREDMETI = 70%

1) *Intendantska služba* = 40%

a) *Ishrana*:

- o razvoju službe snabdjevanja NOV i POJ i o perspektivama;
- o snabdjevanju sa terena po naredbama Vrhovnog štaba NOV i POJ,
- o snabdjevanju iz intendantskih slagališta: vrsta slagališta, dužnosti, prava i odgovornosti slagališnih organa;
- o uslovima, kojima treba da odgovaraju životne potrebe koje se nabavljaju za NOV (žita, stoka, varivo, povrće, začini, pića itd. i stočna hrana),
- o kvalitativnom ispitivanju i prijemu životnih potreba (empirijska, tehnička i hemijska ispitivanja),
- o kvantitativnom prijemu životnih potreba,
- o preradi životnih potreba,
- o smeštaju ljudske i stočne hrane,
- o pakovanju, izdavanju, transportovanju i evakuaciji životnih potreba.

b) *Odjeća i obuća*:

- o sirovinama: vrste sirovine i upotreba,
- o preradi sirovina,
- o gotovom materijalu — tkaninama itd.,
- o izradi odjeće i obuće (o radionicama itd.),
- o smeštaju, pakovanju, izdavanju, čuvanju, opravci, pranju itd.,
- o postupku sa starom-neupotrebljivom odećom i obućom.

c) *Potrošni materijal i pribor*:

- o ogrevu,
- o osvetljenje,
- o kancelarijskom materijalu,
- o priboru za održavanje čistoće,
- o pekarskom priboru i alatu,
- o mesarskom priboru i alatu,

* -T- o kuhinjskom priboru.

- d) Novčano snabdevanje:
 - o budžetu,
 - o vrstama izdataka: lični i materijalni,
 - o rukovanju novcem,
 - o utrošku novca,
 - o pravdanju utrošenog novca-obračuni.
- e) Knjigovodstvo i izveštaji:

2) *Geografija* = 10%

- a) Opšta geografija Jugoslavije u najkraćim potezima.
- b) Ekonomska geografija: o zemljoradnji, stočarstvu, obrtu, trgovini i industriji, o šumama i ručnom blagu.
- c) Vojnih vlasti⁶ na slobodnoj teritoriji, i
- d) Civilnih (građanskih) vlasti⁷.

V) POLITIČKA NASTAVA = 20%

Napomena:

Kurs treba da traje 50—55 dana, a posjećuju ga intendantski rukovodioci, počev od intendanta brigade.

II.

KURS ZA NIŽE INTENDANTSKE RUKOVODIOCE

1) *Intendantska služba* = 40%:

- o snabdevanju sa terena po naredbama Vrhovnog štaba NOV i POJ,
- o radionicama za izradu i opravku odjeće i obuće,
- o čuvanju i utrošku novca, i
- o knjigovodstvu i izvještajima.

⁵ Prilikom prepisivanja originala omaškom je nešto ispušteno. To se vidi po tome što se naredne dve tačke, označene sa »c)« i »d)« ne mogu uklopiti u nastavu geografije, a osim toga planirano je 70% stručne nastave, dok je razrada data samo za 50%: za intendantsku službu 40% (tačka br. 1) i za geografiju 10% (tačka br. 2). Sudeći po tekstu uputstva i tačkama iz plana za niži intendantski kurs, očigledno je da su ispušteni »organizacija« sa prvom njenom tačkom (»Ekonomska služba u NOV i POJ«) i »matematika«. Verovatno je njima bilo namenjeno po 10% iz nastavnog plana.

⁶ i ⁸ U originalu je početak rečenice verovatno glasio: Razvitak vojnih vlasti (vidi u tekstu uputstva tačku br. 2 u odeljku »B«).

⁷ U originalu je početak rečenice verovatno glasio: Organizacija civilnih vlasti (vidi u tekstu uputstva tačku br. 3 u odeljku »B«),

- 2) *Organizacija* = 10%
a) Ekonomska služba u NOV i POJ.
b) Vojnih vlasti⁸ na slobodnoj teritoriji, i
c) Civilnih vlasti⁹.
3) *Geografija* = 10%
— opšta geografija Jugoslavije.
4) *Matematika* = 10%.
5) *Politička nastava* = 30%.

Napomena:

**Kurs treba da traje 20—25 dana, a posjećuju ga
niži intendanti od intendanta brigade.**

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAČELNIK
Ekonomskog odeljenja
V.S. NOV i POJ
pukovnik:
Mitar Vujović, s.r.

NAČELNIK
Vrhovnog štaba NOV i POJ
general-lajtnant:
Arsa Jovanović, s.r.

, .

Da je prepis vjeran originalu, tvrdi

**Načelnik — pukovnik:
Mitar Vujović**

,
M. P.

^ BR. 116

IZVEŠTAJ RUKOVODIOCA PARTIJSKE ŠKOLE PRI CENTRALNOM KOMITETU KPJ KRSTA POPIVODE OD 6. APRILA 1944. ALEKSANDRU RANKOVIĆU O IZNENADNOM NEMAČKOM BOMBARDOVANJU I O PREDUZETIM MERAMA ZA NORMALAN RAD¹

Druže Marko,

Kurir vas je obavijestio usmeno da smo dobro prošli jutros, kada smo bili bombardovani.

Jutros su nalećeale štuke i bacale od prve² bombe. Ciljali su direktno na školu³, ali bomba nije pogodila kuću, već nešto dalje, ali škola je oštećena (prozori razlupani itd.). Kod jednog kružoka palo je nekoliko manjih bombi. Kod one grupe ispod kuće palo je 2—3 bombe. Kod kuće gdje ja stanujem i jedan kružok pala je bomba od najmanje 250 kg, a tvrde svi da je bila od 500 kg. Svega je bačeno 7 bombi.

Niko od drugova nije ni povrijeđen. Svi su munjevitom brzinom izlećeli napolje. Istina, mnogi su izašli bos, a neki, svega jedan kružok, nijesu uspjeli da izidu svi iz kuće (no, u tom dijelu [sela] nije ni bacano).

Mi smo po odlasku štuka uzeli stvari i prešli preko brine (brijega) i ostali cijeli dan učeći, a i konf.[erenciju] smo održali. Ručak su nam iznjeli gore.

Sjutra ćemo rano ustati, u 4 sata, i otići iza brda i ostati cio dan.

Sretno smo prošli. Mogli su nas pobiti jer su odmah počeli da bacaju bombe i dobro su gađali.

Vi ste tamo dobro prošli.

Ako ima što novo da nam javiš, javi po drugu.

Bićemo oprezni.

Pozdrav

Krsto⁴

Primljeno 6-IV-44 god.

u 23 h. A. Ranković

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu IIRPJ u Beogradu, reg. br. 6396/11, 2—53 (44).

² To jest: u prvom naletu.

³ Partijska škola pri Centralnom komitetu KPJ nalazila se tada u zaseoku Podbrina.

⁴ Krsto Popivoda

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA NA SVIM SEKTORIMA PREĐE U OFANZIVNA DEJSTVA, S TIM DA JEDNU OPERATIVNU GRUPU ZADRŽI NA SEKTORU ZLATAR — PRIBOJ — RUDO

[Od V.Š. II korpusu],

5/46²

1.) Predite u ofanzivu na svim sektorima³. 2.) Potrebno je imati jednu operativnu grupu na sektoru Zlatar — Priboj — Rudo⁴. 3.) Primorskom sektoru trebalo je posvetiti veću pažnju.

7-IV-1944. god.

Primljeno u Kolašinu.

¹Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/1—2, k. 394.

²Prvi broj označava broj radiograma, a drugi broj označava koliko u radiogramu ima grupa.

³Dan kasnije, politički komesar 2. korpusa NOVJ Mitar Bakić izvestio je da sve jedinice 2. korpusa izvode ofanzivna dejstva (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 147). Izveštaj je potpisao politički komesar stoga što se komandant korpusa tada nalazio u obilasku finnta na sektoru Podgorice (vidi tom III, knj. 10, dok. br. 82 — str. 209).

⁴Štab 2. korpusa je 27. marta poslao Vrhovnom štabu izveštaj da je prinuđen jače snage orijentisati na sektor Podgorica (sada: Titograd) — Nikšić — Cetinje — Boka kotorska, pa je predložio da se neka divizija, van sastava 2. korpusa, prebaci na sektor Rudo — Priboj, kako bi, za slučaj potrebe, izvršila prihvrat Udarne grupe divizija NOVJ (vidi AVII, reg. br. 7/12—2 i 7/13—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. ⁹⁴/₁₂₆). Nakon toga, štab korpusa

je 3. aprila izvestio da težište dejstava prenosi na teritoriju stare Crne Gore i Boke kotorske (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 140), a 4. aprila on je to isto ponovio, i obnovio raniji predlog za upućivanje jedne jače jedinice na sektor Rudo—Priboj, tražeći, uz to, da se jedna divizija (van sastava 2. korpusa) orijentiše na sektor severne Hercegovine (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 142). U vezi sa svim tim usledilo je takvo naređenje Vrhovnog štaba, pa je politički komesar 2. korpusa, dan kasnije, izvestio da se na sektoru Sandžaka već nalazi 37. NOU divizija i da će se i tu pojačati dejstva (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 147).

UPOZORENJE GENERALNOG SEKRETARA KPJ JOSIPA BROZA TITA OD 7. APRILA 1944. SEKRETARU CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE ANDRIJI HEBRANGU DA SE UNESU ISPRAVKE U LIST »ŽENA U BORBI«¹

a W	s a	-M ai On	ni MO U	S a d r ž a j d e p e š e	o g Sh	Ol B et h
1891	7.IV 14,45	V.Š.		Za Andriju. Ispravite odmah ovu parolu u vašem listu »Žena u borbi«: »Živela slobodna i ujedinjena Hrvatska u bratskoj federativnoj zajednici sa slobodnom Srbijom i slobodnom Slovenijom«. Ovo je prosto neverovatno kako ste to mogli propustiti da tako [ne] pazite na ostale narode i da izostavite reč Jugoslavija ³ .	0 g D 3	a g
1892	7.IV 15,02	V.Š.		Po našem dubokom uverenju to nije slučajno, već je u skladu sa vašom linijom, koja može imati katastrofalne posledice ako se odmah ne ispravi po najvažnijim pitanjima. Andrija, Belinić Marko i Paja ⁴ neka odmah dođu ovamo ⁵ . Tito	u g D 3	m c f

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/202—1 i 5/1—2, k. 119/1.

² To je bio organ Antifašističke fronte žena Hrvatske. Prvi broj je izašao juna 1943. Izlazio je mesečno, s prekidom od decembra 1943. do marta 1944. Imao je neprekidnu numeraciju, pa je u aprilu 1944. izašao br. 7. Potpunije o tome vidi u Hronologiji NOB-a bibliografsku jedinicu br. 9097, str. 687.

³ Dalji tekst se nalazi u knjizi primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske zavedenoj u AVII pod reg. br. 5—2, k. 119/1.

⁴ Dr Pavle Gregorić

⁵ Centralni komitet KP Hrvatske je depešu primio 10. aprila, a Hebrang, Belinić i Gregorić su 13. aprila krenuli iz Topuskog u Drvar, gde su se tada nalazili Vrhovni štab NOV i POJ i Politbiro Centralnog komiteta KPJ. Sednica je održana 14. aprila. Njoj su prisustvovali: Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Ivan Milutinović, Milovan Đilas, Vladimir Bakarić, Andrija Hebrang, Pavle Gregorić i Marko Belinić. Posle uvodne reči Josipa Broza Tita, u kojoj je objasnio cilj i sadržaj sastanka, trebalo je da politički sekretar Cen-

^ BR. 116

**UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. APRILA
1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O ORGANIZACIJI DIVIZIJ-
SKE VOJNE OBLASTI U SANDŽAKU¹**

[Od V.Š. II korpusu]

7/84

Slažemo se s ukidanjem Glavnog štaba za Sandžak². Ne-
potrebno je vojnu vlast organizovati³ na celom području San-
džaka. Smatramo da bi tom vojnom oblašću trebalo rukovo-
diti iz Štaba 37. div., gde bi trebalo formirati sve organe te
vlasti. Ovo je isti slučaj kao i kod 29. div. Uostalom vojnom
oblašću rukovodiće neposredno korpus.

8-IV 1944. god.
Kolašin

tralnog komiteta KP Hrvatske Andrija Hebrang podnese izveštaj o
organizaciono-političkoj situaciji u Hrvatskoj, ali on je to odbio da
učini, tražeći da taj izveštaj podnese Marko Belinić. Takav Hebran-
gov stav proizlazio je iz njegovog nepravilnog držanja i njegovih gre-
šaka — u prvom redu, u pogledu potcenjivanja uticaja KPJ u narod-
nim masama, pogrešne ocene HSS i nepravilnog gledanja na politiku
bratstva i jedinstva. Josip Broz Tito je oštro ukorio Hebranga zbog
tih nepravilnih ocena, a Beliniću i Gregoriću je naložio: »... Kada se
vratite vaš je zadatak da stavite sve to o čemu smo razgovarali na sjed-
nicu Politbiroa i da kritički ocijenite djelovanje Hebranga. Politiku
bratstva i jedinstva naroda Hrvatske, akcionog jedinstva u borbi pro-
tiv ustaša i fašističkih okupatora treba da nastavite pod parolom bor-
be protiv rata, za mir među narodima. Samo tako možemo uspješno
voditi borbu i brzo dokrajčiti ratne strahote«. (Opširnije o tome vidi
u knjizi Marka Belinića »Do naših dana«, Zagreb, 1966, str. 122—124;
referat Josipa Broza Tita na V kongresu KPJ, Stenografske bilješke,
Kultura, Zagreb, 1949, str. 89).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/1—2, k. 394.

² Štab 2. korpusa je, 7. aprila 1944, predložio ukidanje Glavnog
štaba NOV i PO za Sandžak, jer je i sam Glavni štab to predložio
(vidi AVII, reg. br. 36/4—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. kor-
pusa NOVJ, radiograme br. ²⁷/₆ i ²⁸/₉₄).

³ U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći,
početak rečenice je glasio: »Neophodno je vojnu oblast organizovati«.
To se može zaključiti po sadržini daljeg teksta ovoga uputstva.

**UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 8. APRILA
1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ NA ZABRINJAVAJUĆI BROJ
RANJENIKA I TIFUSNIH BOLESNIKA U KORPUSU I NA-
REĐENJE DA RAZMOTRI MOGUĆNOST ZA UPUĆIVANJE
JEDNE UDARNE GRUPE DIVIZIJA U ZAPADNU SRBIJU¹**

Od V.Š.

° Primili smo vaš izveštaj i sav materijal². Nas 68
IV prosto čudi kako to niste dobili obaveštenje da je
[1944] unapređen Kosorić Pero u čin potpukovnika³ a
isto tako i Husein Krupić u čin potpukovnika⁴.
Sličan je slučaj i sa Kostom⁵, iako sam ja lično
nekoliko puta o tome javio. Pregledajte malo va-
šeg šifranta.

° Rad vašeg saniteta za osudu je. Povedite 100
IV istragu i podnesite izveštaj. Vama strogo zame-
ravamo jer ste morali preduzeti mere da do ta-
kvog stanja ne dođe. Preduzmite hitne mere da
se bolest lokalizuje⁶. I broj i stanje vaših ranje-
nika zabrinjava.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/26—8/1 i 2/27—8/1, k. 408 A.

U knjizi primljenih depeša najpre je upisan deo sa 100 grupa, tj.
tekst iz sredine radiograma, a potom početak i kraj, tj. delovi sa po
68 i 46 grupa. Redakcija objavljuje logičan redosled teksta, tj. onako
kako je bio napisan u poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspe-
la pronaći.

² Izveštaj je objavljen u tomu IV, knj. 23, kao dok. br. 44, a ma-
terijal se verovatno odnosi na predloge za proizvođenje i unapređenje
oficira NOVJ iz jedinica 3. korpusa NOVJ.

³ Pero Kosorić je tada bio komandant 27. NOU divizije. (O dej-
stviima njeeove divizije u to vreme vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 44 d 51:
knj. 24, dok. br. 50).

⁴ Husein Krupić je tada bio načelnik Štaba 38. NOU divizije
(vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 44; knj. 26, dok. br. 28).

⁵ Košta Nad, komandant 3. korpusa NOVJ, bio je proizveden u
čin general-lajtnanta, s rangom od 1. novembra 1943 (vidi tom II, Bil-
ten, str. 389).

* Šef Sanitetskog odseka štaba 3. korpusa NOVJ dr Moni Levi
je 3. aprila poslao Vrhovnom štabu izveštaj da u 3. korpusu od ukup-
no 3261 ranjenika i bolesnika, ima 1334 tifusna bolesnika, među ko-
jima su 348 Italijana (vidi primedbu 2. uz dok. br. 212). Zbog toga

Možete li vi ostvariti davno izdatu direktivu da od jedne vaše i jedne vojvod. divizije stvorite udarnu grupu za ostvarenje naših operativnih zamisli?⁷

8 Major Forster i njegova ekipa spustiće se na Majevici⁸. Donose veliki i vredan materijal. Zašto nas niste do sada obavještavali o brojnom stanju ranjenika i bolesnika? Trebate li lekara i koliko?⁹ 46

je i usledilo takvo reagovanje maršala Tita. Na to je sutradan (9. aprila) Štab 3. korpusa izvestio da su italijanske jedinice iz sastava partizanske divizije »Garibaidi« prenele tifusna oboljenja i da je epidemija tifusa zaustavljena. Nekoliko dana kasnije Štab 3. korpusa je ustanovio da je prvobitno dostavljeni izveštaj Vrhovnom štabu bio netačan u pogledu broja tifusnih oboljenja, jer je ukupan broj tifusnih bolesnika iznosio 534, a ne 1334. Greška je nastala usled toga što je radio-telegrafista 16. NOU divizije preneo pogrešan broj (umesto 144, koliko ih je ta divizija imala, preneo je broj 944), pa je štab korpusa 20. aprila to javio Vrhovnom Štabu (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165, str. 497 i 501).

⁷ Reč je o prodoru iz istočne Bosne u zapadnu Srbiju. Štab 3. korpusa je 9. aprila izvestio da je u istočnoj Bosni pojačana aktivnost nemačko-kvaslinških snaga i zatražio od Vrhovnog štaba da odredi vreme i pravac dejstva te operativne grupe, kako bi se ona blagovremeno pripremila (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 — str. 497).

⁸ Štab 3. korpusa je 9. aprila predložio da se dr Forster sa svojom hirurškom ekipom spusti kod Vlasenice, jer je na Majevici tada bilo jačih neprijateljevih dejstava (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165, str. 497).

* ⁹ Šef Sanitetskog odseka 3. korpusa dr Moni Levi je 9. aprila izvestio Sanitetsko odeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ da 3. korpusu nedostaje šest lekara za brigade, tri lekara za divizijske bolnice i tri hirurga (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165, str. 497).

^ BR. 116

**OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
PAVLA ILICA OD 8. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV
I POJ O POSTOJANJU REALNIH USLOVA DA SE NA IBRU
RAZBIJU ZATEČENE BUGARSKJE OKUPACIONE SNAGE I
NEDICEVE KVISLINŠKE FORMACIJE UKOLIKO SE UDAR-
NOJ GRUPI DIVIZIJA BRZO DOTURE MUNICIJA I DESANT-
NI GUMENI CAMCI¹**

Br. 14. V. K. — 8-IV-44. Potrebno je što pre izdejstvovati kod Rusa da nam pošalju municije, čamaca i eksploziv, pošto u Engleze sumnjam da će poslati u ovoj situaciji oružje za Srbiju². Postoje realni uslovi da razbijamo Nedićeve i bugarske bataljone i izbacimo iz saobraćaja Ibarsku prugu. To bi mnogo ubrzalo široku mobilizaciju Užičkog i Cačanskog okruga. I pod ovim uslovima fronta na Ibru i Moravi i našeg brzog prelaza³, dobrovoljno [je] došlo u II srpsku i IV krajišku 60 boraca. V e l j k o

¹ Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/2—1, k. 372.

² Takav zaključak je Pavle Uić izveo na osnovu toga što Udarne grupa divizija dotad nije bila primila nijednu avio-transportnu pošiljku, iako joj je to bilo neophodno s obzirom na dejstva koja je izvodila. Verovatno je takvom zaključku doprineo i njegov razgovor sa članovima Britanske vojne misije koja je bila opozvana iz štaba Draže Mihailovića, a pogotovo što je udarna grupa na pravcu svog nastupanja imala u početku jače četničke, nedićevske i bugarske okupacione snage nego nemačke. Pošto se s isporukom odugovlačilo i pored insistiranja maršala Josipa Broza Tita da ona odmah usledi, to se on, preko radio-veze s Georgijem Dimitrovom, obratio s molbom da sovjetski avioni izvrše isporuku (vidi ARP, Beograd, radiogram zaveden pod reg. br. 18395/VI 1—101). Na ponovljene njegove zahteve, isporuka je pripremljena, pa je on obavestio delegata Vrhovnog štaba i Štab Udarne grupe divizija da su razlozi za zakašnjenje dotura municije i eksploziva bili organizaciono-tehničke prirode, a zatim su noću 16/17. aprila, ratni materijal doturali dva sovjetska i dva britanska transportna aviona (vidi dok. br. 304).

³ Misli se na brzi odlazak iz jednog mesta u drugo.

BR. 259

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI SPISAK OFICIRA PREDLOŽENIH ZA UNAPREĐENJE I DA BUDE NA OPREZI ZBOG MOGUĆNOSTI DA NEMCI BOMBARDUJU SEDIŠTE GLAVNOG ŠTABA¹

g) 6 g J2 p¹ S¹ H 3 m Q > O	Sadržaj depeše	o p u 5 U Q
2 2	Za sve one oficire koje ste predložili depešora za unapređenje dostavite hitno spisak². U buduće nemojte dostavljati depeše telegrafski.	.Y S '5 o §
2 1-1 S	Nemci su naredili da se bombardira G. štab kod Plitvica — a udčina³, gde je navodno radio-stanica kod crkve. Budite na oprezu⁴.	o 8 S o § P

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/1—2 i 5/2—2, k. 119/1.

² Proizvođenje i unapređenje oficira Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije vršeno je ukazom vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita. Prvi ukaz je donet 1. maja 1943; objavljen je, u nastavcima, u sledećim brojevima Biltena Vrhovnog štaba NOV i POJ: br. 28, br. 29—31; br. 32 i br. 33. U Biltenu su objavljeni i svi kasniji ukazi vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Josipa Broza Tita (vidi tom II, Bilten).

³ Redakcija nije mogla ustanoviti šta je, umesto »— a udčina«, bilo napisano u poslatom radiogramu.

⁴ Glavni štab je napustio mesto dotadašnjeg svog boravka, a 13. aprila ujutru usledilo je bombardovanje i mitraljiranje Korenice i Plitvičkog Ljeskovca, kojom prilikom je zasuta malim bombama i mitraljirana kuća iz koje se nekoliko dana ranije iselio Glavni štab (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1; knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 1645 i 1664).

^ BR. 116

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. APRILA
1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA USTANOVI ODAKLE
DOLAZE I KAMO NASTUPAJU NEMAČKE DIVIZIJE 13. SS
»HANDŽAR« I 100. LOVAČKA¹**

9 Da li se u pravcu preko Srema za Osijek kreće 34
~XV SS, da li se preko vas u pravcu Centralne Bosne kreće
[1944] Divizija?

9 Otkuda dolaze te nepr. snage? Do sada nisu zapaženi 21
1\Γ pokreti preko drugih sektora².

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/27—8/1, k. 408 A.

² Štab 3. korpusa je 10. aprila 1944. odgovorio da je nemačka 100. lovačka divizija (100 Jager-Division) otputovala, preko Novog Sada i Pančeva, za Mađarsku (vidi AVII, reg. br. 1/104—8/1, k. 408 A: knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ), a 14. aprila je izvestio da se protiv 13. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar« (13. SS Freiwilligsten Gebirgsjägerdivision »Handtschar«) vode borbe na Majevici, u Semberiji i u Posavini (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 — str. 499).

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SVAKODNEVNO PODNOSI IZVEŠTAJ O VREMENSKIM PRILIKAMA I MESTIMA GDE MOŽE PRIMATI RATNI MATERIJAL DONESEN VAZDUŠNIM TRANSPORTOM¹

1939	9.IV.	18.40	V.Š.	Svaki dan javljajte stanje vre-	8
	[1944]			mena u dve-tri riječi i mesta gdje	0
				možete primiti materijal ² .	0

² Depeše slične sadržine upućene su, 10. aprila, i ostalim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ. Većini njih je precizirano vreme kada će podnositi takve izveštaje: štabu 2. korpusa — u 11 i u 16 časova (vidi AVII, reg. br. 21/1—2, k. 394: knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ); štabu 3. korpusa — u 8 i u 16 časova (vidi AVII, reg. br. 2/27—8/1, k. 408 A); štabu Udarne grupe divizija NOVJ — u 11 i u 13 časova (vidi AVII, reg. br. 9/1—1, k. 184: knjigu primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ).

Okolo mesec dana ranije, Vrhovni štab je svim štabovima jedinica NOV i POJ s kojima je bio u direktnoj radio-vezi uputio kratko naređenje da ujutro i predveče dostavljaju meteorološke izveštaje (vidi u AVII: knjigu primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, reg. br. 4/50—2, k. 394, radiogram br. ⁶⁸ — od 11. marta; knjigu primljenih i poslatih

depeša štaba 3. korpusa, reg. br. 2/23—8/1, k. 408A, iradiogram sa 34 grupe od 11. marta; knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterske divizije, reg. br. 28/6—12, k. 712 B, radiogram br. 16 od 11. marta; knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, reg. br. 1/156—2, k. III/1, radiogram br. 1394 od 12. marta; knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, reg. br. 10/127—8, k. 483, radiogram br. 222 od 12. marta; knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, reg. br. 8/21—2, k. 2072, radiogram br. 188 od 12. marta. U AIZDG, Ljubljana, u f. 41/III, nalazi se slično naređenje koje je 12. marta, kao radiogram br. 18, primio Glavni štab NOV i PO Slovenije.

Na osnovu ovih izveštaja praćena je vremenska situacija u Jugoslaviji, što je bilo neophodno za dotur naoružanja i opreme jedinicama NOV i POJ avio-transportima, a takođe za povremeno dejstvo savezničke avijacije po neprijateljevim objektima od operativnog značaja.

^

BR. 116

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 10. APRI-
LA 1944. ZASTUPNIŠTVU NKOJ-a U BARIJU DA SU AVIJA-
TICARI PROIZVEDENI U PREDLOŽENE ČINOVE I ZAH-
TEV DA SE VOJNOJ MISIJI NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMAN-
DI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE PRIBAVI JA-
CA RADIOSTANICA¹**

Nr.	Gr.	Datum	[Sadržaj]
51	24	10/IV. [1944]	Avijatičari iz spiska koji je doneo Prvoslav ² pro- izvedeni u predložene činove. Nabavite odmah još jednu jaku stanicu za misiju ³ . Tito

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/5—10, k. 2125.

² Prvoslav Vasiljević je bio politički komesar 1. vazduhoplovne baze NOVJ do 16. marta 1944, kada je ukinut štab te baze (vidi dok. br. 156).

³ Reč je o Vojnoj misiji NOVJ koju je Vrhovni štab NOV i POJ odredio da bude pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. Za šefa Vojne misije postavljen je dr Vladimir Velebit, a njeni članovi su bili: Božo Lazarević, Miloje Milojević, dr Nikola Nikolić, dr Mato Jakšić, dr Adolf Vogelink, Milutin Vujović i Anton Sotlar Tone.

PORUKA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 10. APRILA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU DR BLAGOJU NEŠKOVIĆU DA SE NE VRŠE IZMENE U POLITODELIMA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ, NITI ZAMENA KADROVA BEZ ZNANJA I ODOBRENJA CENTRALNOG KOMITETA KPJ¹

F.Š. 10-IV-1944 g. Za Mihaila. Da Slobodan Penezić² se postavi za obaveštajnog oficira Glavnog štaba. U vezi sa tim unapređen je u čin majora. Reorganizaciju i prekomandovanje postojećih, niti postavljanja novih polit, odjela nemojte sprovoditi bez našeg znanja i odobrenja³. Niti zamenu Milosava⁴ Rajom⁵. Sa uvođenjem ovih drugova u rukovodstva pričekajte još⁶. Javite gde je Radovan i šta radi⁷.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe diivizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/1—1, k. 184.

² Slobodan Penezić Krcun, narodni heroj. Poginuo je nesireonim slučajem 6. novembra 1964. godine.

³ Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković je 23. marta napisao sledeći radiogram Centralnom komitetu KPJ: »Možemo li premeštati i reorganizovati postojeće politodele 2 i 5 divizije, kao i formirati nove« (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1 (44): knjigu poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju). Radiogram je, verovatno, bio predat tek nekoliko dana kasnije. To bi se moglo zaključiti po tome što na većini kasnijih radiograma to i piše.

⁴ Milosav Milosavljević. Tada je bio politički komesar 2. proleterske divizije. Na tu dužnost ga je Vrhovni štab postavio 23. decembra 1943 (vidi tom I, knj. 16, dok. br. 112).

⁵ Raja Nedeljković. Tada je bio zamenik političkog komesara 1. krajiške NOU brigade.

⁶ Dr Blagoje Nešković je predlagao da Milosav Milosavljević bude član Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, a da se, umesto njega, za političkog komesara 2. proleterske divizije postavi Raja Nedeljković (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, odgovarajući radiogram (nema broja) od 23. marta 1944).

⁷ Odnosi se na Radovana Grkovića. On je, zajedno s Pavlom Ilićem i Šterju Atanasovskim Viktorom, početkom marta 1944. iz Drvara pošao za Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6405/11, 2—74 (44): izveštaj Pavla Ilica Veljka od 8. marta 1944. Centralnom komitetu KPJ). Po dolasku u Sandžak postao je jedan od instruktora Pokrajinskog komiteta za rad u vojsci (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju radiogram br. 13 od 16. aprila 1944).

**OBAVEŠTENJE PREDSEDNIKA ZAKONODAVNE KOMISIJE
MOŠE PIJADE OD 10. APRILA 1944. ČLANU TE KOMISIJE
I POTPREDSEDNIKU NKOJ-a EDVARDU KARDELJU O IZ-
RAĐENOJ NOVOJ VARIJANTI PROJEKATA GLAVNIH ZA-
KONSKIH ODLUKA I PREDLOGA DA SE HITNO SAZOVE
PLENUM PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a RADI NJIHOVOG PRE-
TRESA I PROGLAŠENJA¹**

Slovenske šume²
10. IV. 1944

Dragi Bevc,

Moje iskustvo u dopisivanju s tobom uči me da te pre-
svega moram upozoriti da — pročitaj pismo, jer sam dosad
imao utisak da ih uopšte ne čitaš. To verovatno nije tačno, ali,
kad odgovaraš, ti nikad doista ne odgovaraš na stvari o ko-
jima ti ja govorim u mojim pismima i ne odgovaraš ni na
jedno pitanje koje ti u njima postavim. Čak nikad nisam si-
guran ni da li si primio moje pismo — u tolikoj se meri ti
na njega ne osvrćeš kad ustvari odgovaraš³.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom, u ARP, Beograd, reg. br. 6747/11 4—7 (44).

² Moša Pijade se tada nalazio u rejonu sela Crmošnjice na pla-
nini Kočevskom rogu.

³ Moša Pijade je postavljao pitanja u vezi sa što hitnijim sazi-
vanjem plenuma Predsedništva AVNOJ-a, pretpostavljajući da su sa-
zreli uslovi za konačnu raspavu i objavljivanje zakonskih odluka čije
je projekte slao Edvardu Kardelju. Međutim, međunarodno priznanje
nove Jugoslavije i tada je, a i još za duže vreme, nailazilo na krupne
poteškoće, jer nijedna od tri velike sile antihitlerovske koalicije nije
htela da prizna AVNOJ i NKOJ za ono što su u istini bili — parlament
i vladu Jugoslavije, iako su priznali NOV i POJ kao savezničku armiju.
Naprotiv, one su jasno stavljale do znanja rukovodstvu NOP-a da mogu
prihvatiti i odobriti jedino uzajamni kompromis između NOP-a, s jed-
ne strane, i jugoslovenske vlade u izbegištvu i kralja, kao predstavi-
nika jugoslovenske buržoazije u emigraciji, s druge strane. Inicija-
tivu za otpočinjanje pregovora u tom smislu već je bio dao predsednik
vlade Velike Britanije Vinston Čerčil u prepisci koju je vodio s pred-
sedničkom NKOJ-a, maršalom Jugoslavije Josipom Brozom Titom. Do-
nošenje iprojektovanih zakonskih odluka od strane Predsedništva
AVNOJ-a sasvim bi obezvređilo inicijative koje su potekle od jednog
tako krupnog i uticajnog savezničkog državnika, kao što je u to vre-
me bio britanski premijer Čerčil, da bi to moglo samo da unazadi i
oteža međunarodno priznanje NOB-a. Stoga je odgađano donošenje pro-
jektovanih zakona, dok se ne sagledaju krajnji rezultati prihvaćene ini-
cijative. Iz tih razloga Edvard Kardelj još nije mogao, na niz pitanja,
određeno odgovoriti Moši Pijade.

Ja ću biti što kraći da bi me ti sigurnije pročitao i poklonio potrebnu pažnju stvarima o kojima ti ovde govorim.

1) Vašu smo poštu primili, a sa njom i Titovo pismo⁴ koje je onoliko ležalo u Gešu⁵. Nažalost ni do danas ne dobijamo nikakav poziv da se odavde i mi maknemo. Mislim međutim da je krajnje vreme i za to. Predsedništvo AVNOJ-a treba već jednom da otpočne sa stalnim radom, da bude na okupu stalno bar sa većinom koja bi bila kvalifikovana za rešavanje. To je ovde opšte mišljenje svih 12 članova našeg Predsedništva koji se sada ovde nalaze. Drugo — što je takode njihovo opšte mišljenje — neophodan uslov za uspešan i plodan rad Predsedništva jeste ustanovljavanje *bliskog i stalnog dodira* između njega i NKOJ-a, odnosno druga Tita.

Mislio sam da ste o tom i vi tamo razmislili i tu potrebu osetili te da ćete nas pozvati tako da se nademo tamo u vreme održavanja omladinskog kongresa, tako da bi mi odavde mogli krenuti 15. aprila zajedno sa omladinskim delegatima. Ali ...⁷ od vas nikakva glasa.

Isto tako, pošto sam saznao da će doći omladinski delegati i iz Makedonije⁸ itd., smatram da je trebalo zvati i iz svih zemalja po nekoliko članova Predsedništva AVNOJ-a kako bismo već jednom postali sposoban forum. Ali sve ovo biće ti još jasnije sa onim što ću sada kazati u vezi sa našim projektima.

2) Nemoj se čuditi što danas ponovo dobijaš iste zakonske projekte. Oni ustvari nisu isti. Mi smo ovde prvo projekte prodiskutovali na sednici Predsedništva SNOS, na kojoj smo bili drug Jovo⁹ i ja. Usvajajući ih u načelu, članovi Predsedstva dali su neke vrlo korisne primedbe. Posle toga sazvali smo sastanak svih članova Predsedništva AVNOJ-a koji se ovde nalaze — u svemu 12 — te smo tri dana diskutovali o tim projektima,¹⁰ uz učešće Serneca,¹¹ Kržišnika¹² i Marušića."

⁴ Vidi dok. br. 72.

⁵ Reč je o Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske.

⁶ Drugi kongres USAOJ-a je održan od 2. do 5. maja u Drvaru.

⁷ i ²⁵ Tri tačke su napisane u originalu.

⁸ Oni su bili pozvani, ali zbog velike udaljenosti nisu pošli na kongres (vidi dok. br. 90 i 237).

⁹ Odnosi se na dr Ivana Ribara. Verovatno je omaškom napisano »Jovo«, umesto: Ivo.

¹⁰ Diskusija je vođena od 7. do 9. aprila o projektima, a 12. aprila su dat¹¹ primedbe u vezi sa grbom. Zapisnik je vodio Moša Pijade, upisujući samo osnovne misli diskutanata, ali je zapisujući datume, omaškom, umesto 7, 8, 9. i 12. april, dva puta ubeležio 7. april, a potom 8. i 12. april (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6891/X, 1—4).

¹¹ Dušan Sernec

¹² Dr Anton Kržišnik

¹³ Drago Marušić

Diskusija je bila vrlo korisna i dala je dobre rezultate. Ja sam pored toga sarađivao živo sa drugom Rusom (Jožom)¹⁴ na formulacijama i izmenama u toku i u rezultatu diskusije.¹⁵ Tako se rodila nova, mogu da kažem vanredno poboljšana redakcija glavnih projekata, te projekti, koje sa ovom poštom dobijaš za tebe i Frola¹⁶ kao članova zakonodavne komisije, predstavljaju rezultat naših ovdašnjih diskusija. U vezi s tim imam da ti kažem ovo:

Prvo: Svi su bez razlike mišljenja da su ovi zakoni hitno potrebni i da bi njihovo brže objavljivanje imalo veliki politički značaj, kako u zemlji, tako i na strani.

Ja sam lično takođe potpuno ubeđen u potrebu hitnog proglašavanja ovde priloženih zakona. Ove bi stvari vanredno učvrstile našu narodnu vlast u zemlji, a isto tako i naš položaj u inostrans¹ u. Sa njima bismo konačno osvojili simpatije svih demokratskih elemenata u svetu, te bi morala otpasti svaka priča o strahu od haosa i poremećaja reda i poretka, o čemu još govore poneki zvanični predstavnici na zapadu. Ovi bi zakoni bili jedan nov svršeni čin — sličan Jajcu¹⁷ koji bi znatno pomakao napred naš spoljni položaj i dao najveći potstrek svima demokratskim snagama koje se van granica Jugoslavije zauzimaju za puno priznanje stvorenog stanja.

Razume se da to najviše važi, i u prvom redu, za *Deklaraciju*,¹⁸ koja bi trebala *najhitnije* da bude objavljena, ali to važi i za odluku o AVNOJ-u i zemaljskim većima,¹⁹ za odluku o NKOJ-u i federalnim vladama,²⁰ za odluku o NOO-ima i odluku o izbornom redu.²¹

Drugo: Mislim da smo Deklaraciju sada toliko mnogo poboljšali u svakom pogledu da se približava savršeno dobroj deklaraciji, kako po sadržini, tako i po rasporedu građe²² i po sadržini.

¹⁴ Josip Rus

¹⁵ Kraj rečenice nije dovoljno jasan. Verovatno bi trebalo da glasi: u toku diskusije i na osnovu rezultata diskusije.

¹⁶ Frane Frol

¹⁷ Reč je o odlukama donetim na Drugom zasedanju AVNOJ-a, noću 29/30. novembra 1943. u Jajcu.

¹⁸ Projekt te Deklaracije nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 18445.

¹⁹ Projekt te Odluke nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 18433.

²⁰ Projekt te Odluke nalazi se u ARP, Beograd, reg. br. 18447/X1, 1—42.

²¹ Redakcija nije pronašla projekte tih dveju odluka.

²² Rečenicu bi trebalo tom rečju završiti, jer su reči »i po sadržini« suvišne, pošto je to već rečeno.

U ranijem projektu²³ početak Deklaracije bio je ustvari prepis iz ranije Deklaracije donete u Jajcu. Sada smo to izmicali, zadržavajući samo osnovne misli iste. Sada to više nije ponavljanje, nego potpuno u formi odgovarajući početak za jedan dokumenat koji treba da ima značaj zakona koji zamenjuje ustav.

Ovo se odnosi na prva dva pasusa, i mislim da je u njima rečeno sve što je trebalo, i na lep i pravilan način.

Izmicali smo i sam naslov Deklaracije. Umesto »o narodnoj vlasti« ona sad nosi naslov: »o osnovnim pravima nacija i građana D.F.J.«,²⁴ što je svakako isto tako dobro i pravilno.

Neću da se osvrćem na bolje grupisanje detalja u Deklaraciji, nego hoću samo da ti ukažem na daleko bolji izgled prvog člana prema ranijem projektu.

Ovo poboljšanje bilo je znatno omogućeno samim utvrđivanjem imena države.

Ustvari stara formulacija opet je bila više-manje prepis stare deklaracije. Sada je to jedna sasvim nova stvar i sasvim odgovarajuća razvijenijoj situaciji. Držim da smo našli i vrlo srećnu formu. Tako sada član 1 na zgodan način objašnjava našu novu državu, njenu demokratsku i federativnu suštinu. Prvo je konstatacija da je ona *savezna demokratska država*, i iz kojih je federalnih država (jedinica) ona sastavljena, a ne zaboravljaju se ni Vojvodina ni Sandžak sa svojim pravom da kasnije slobodno odrede svoj odnos i položaj u federaciji. U drugom pasusu objašnjava se zašto je DFJ *demokratska*, u trećem zašto je ona *federativna* i tu je prvi put data potpuna formulacija i konkretna ravnopravnost nacija i podvlači se isključenost prevlasti, privilegija i maiorizacije. U trećem pasusu objašnjava se da je DFJ *jedna državna celina*. Smatrali smo da je potrebno to tako odvojeno i naročito istaći, i da smo za to našli vrlo pogodnu formu.

Sad još neke stvari u vezi sa Deklaracijom. Po mišljenju svih članova Predsedništva AVNOJ-a i ostalih diskutacija, ovaj je akt toliko važan da ne bi trebalo da bude *potpisan* samo od Predsedništva AVNOJ-a, nego *od svih članova AVNOJ-a* a isto tako *i od izvršnih odbora svih zemaljskih veća*. Deklaracija je

²³ Tu varijantu projekta Deklaracije Moša Pijade je pisao u drugoj polovini marta 1944, a nalazi se u ARP, Beograd. Nema sopstvenog registarskog broja, već je priključena, pod oznakom »Br. 1«, uz popravljeni i dopunjeni primerak projekta Deklaracije, koji ima reg. br. 18445.

²⁴ Predlog za takav naslov dao je Boris Kidrič 7. aprila, u toku prepodnevne diskusije na sastanku Predsedništva AVNOJ-a (vidi zapisnik koji se pominje u primedbi br. 10 uz ovaj dokument).

ustvari zakon koji zamenjuje ustav dok ne dođe čas njegovog donošenja, a u isto vreme ona je i neka vrsta ugovora među svima našim nacijama za stvaranje zajedničke države. (Deklaracija I Kongresa Sovjeta SSSR od decembra 1922 sadrži i formalni »Ugovor o obrazovanju SSSR«.) (Uzgred rečeno — što mi tek sada dolazi na um — to je jedan dokumenat koji treba imati u vidu i proučiti ga u vezi sa našom Deklaracijom. Zato ti šaljem jedan primerak prevoda Staljinovog referata o tome, gde se nalazi i deklaracija sa ugovorom od 1922.)

Ja lično došao sam do zaključka da bi potpisi na Deklaraciji išli ovim redom:

U istom redu, levo da se potpiše *Nacionalni komitet*, a desno *Pretsedništvo AVNOJ-a*, ispod toga izvršni odbori (*pretsedništva*) *zemaljskih veća*, zajedno sa Vojvodinom i Sandžakom, a iza toga članovi *AVNOJ-a*.

Mislim da bi ovako adustiran imao neverovatno snažan efekat.

Ovo međutim zahteva, ako se hoće da Deklaracija brzo ugleda sveta, da se radi s velikom hitnošću da bi se dobili ti potpisi. Sa ovom istom poštom šaljem ove iste poboljšane projekte i Zavnohu i Zavnobihu, odnosno to im zvanično šalje naše Predsedništvo, saopštavajući im ujedno i misao o ovakvom potpisivanju. Ako se tamo sa time složite, biće vaša stvar da se pobrinete za ostale zemlje i za čitavu organizaciju ove značajne manifestacije.

3) Što se tiče ostalih projekata videćeš odmah da su veoma poboljšani. Da te ne bih gnjavio, kazaću ti samo najhitnije.

Gledali smo da se držimo stvarnosti i da ne prelazimo okvire ranijih odluka.

Iz zakona o *AVNOJ-u* izbacili smo sve članove koji spadaju čisto u poslovnik, bilo zasedanja *AVNOJ-a*, bilo samog *Pretsedništva*. Ostale su samo najnužnije odredbe o tome.

Projekt zakona o *NKOJ-u* mnogo je bolje uređen i potpunjen važnim odredbama. Izbacili smo celi odeljak koji je opisivao nadležnosti pojedinih povereništava kao nepotreban ovde. Mnogo je bolje izrađen odeljak o organima državne uprave federalnih jedinica.

Gotovo svaki član zakona o *NOO-ima* je popravljen, a ima i dosta dopuna koje su bile neophodne.

Iz projekta zakona o izborom redu, koji sad predlažemo pod novim imenom »Zakon o osnovnim načelima za izbor . . .«,²⁵ izbacili smo celi deo o postupku i tako ga sveli doista na osnovne principe koje treba da ima jedan savezni zakon o toj stvari.

Sa svim tim i raznim stilskim izmenama i popravkama moje je uverenje da se ovim projektima malo šta može dodati ili na njima popraviti.

Ovoliko na put²⁶ uz popravljene projekte, a nadam se da ćemo skoro moći lično o svemu diskutovati i doterati stvari do uspešnog kraja.

4) Želeo bih da kažem nekoliko misli kako ja shvatam našu sadašnju spoljnu situaciju u vezi sa onim što si mi ti pisao,²⁷ a i povodom izjave Edena²⁸ i govora Bičanića²⁹ o vodstvu HSS-a, ali to bi oteglo pismo u nedogled, i ti ga prosto ne bi čitao. Čini mi se da su Mačekovi emisari potpuno skrahirali kod zvaničnih savezničkih krugova sa svojim glupim intrigama i svojim kombinacijama sa izbegličkom klikom. Bičanićev govor izgleda da je odgovor na glavne argumente koje su Mačekovi emisari tamo iznosili.

5) Imam jednu ideju: da napišem brzo brošuru o novoj Jugoslaviji, demokratskoj i federativnoj, a da u njoj ustvari odbranim³⁰ sadržinu Deklaracije o osnovnim pravima nacija i građana, naravno ne pominjući nju, nego izvodeći sve iz Jajčke deklaracije.³¹ Bila bi to vrlo zgodna priprema duhova za novu Deklaraciju. Ja je odmah danas počinjem pisati,³² a ti mi javi depešom da li da je objavim³³ — naravno da bi mi bila milija ona druga depeša.³⁴

6) Šaljem ti jedan članak za Novu Jugoslaviju o pitanju građanskog rata u Jugoslaviji.³⁵ Kad. Englezi i Amerikanci o tome filozofiraju u svojoj štampi, ne vidim zašto ne bismo mi nešto o tom pitanju rekli. Mislim da mi je članak, onako koncizan kakav je, prilično uspeo. .

A sad da te ostavim na miru

i da te srdačno pozdravim

tvoj

Moša

²⁴ Tako piše u originalu. Verovatno bi, umesto »na put«, trebalo da piše: ovaj put.

²⁷ Redakcija nije uspela pronaći to pismo.

²⁸ Verovatno se odnosi na izjavu koju je ministar inostranih poslova Velike Britanije Antoni Iden (Eden) dao 14. decembra 1943. godine.

²⁹ Rudolf Bičanić

³⁰ Verovatno bi umesto »odbranim« trebalo da piše: obradim.

³¹ Odnosi se na Deklaraciju Drugog zasedanja AVNOJ-a (vidi knj. 11, prilog br. 11).

³² Redakcija nije uspela pronaći tekst o kojem je tu reč.

³³ Redakcija nije pronašla odgovor Edvarda Kardelja u vezi s tim.

³⁴ Moša Pijade tu aludira na radiogram kojim bi se pozvali on i ostali članovi Predsedništva AVNOJ-a da pođu iz Slovenije za Drvar, odnosno tamo gde bi bili bliže sedištu Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ.

³⁵ Redakcija nije uspela pronaći taj članak.

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA JAVI REZULTATE BOMBARDOVANJA NIKŠIĆA I DA NA SEKTORU PRIBOJ — RUDO ZADRŽI JACE SNAGE RADI PRIHVATA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ ZA SLUČAJ NJENOG POVLAČENJA IZ ZAPADNE SRBIJE¹

[Od V.Š. II korpusu]

12/57

Odmah javite rezultate bombardovanja Nikšića.²

Na sektoru Priboj — Rudo morate stalno držati jače jedinice kao mostobran u slučaju povlačenja II i V divizije.³

II dalmatinsku brigadu niste smeli zadržati na sektoru Danilov Grada.⁴

Prilježeno u 18.40¹

10-IV-1944. god.

Kolašin

Preneseno Peku 11-IV-1944. god.⁵

¹Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/2—2, k. 394.

²Štab 2. korpusa je 11. aprila izvestio da je bombardovanje usledilo 7. i 8. aprila, ali nije naveo rezultate tih bombardovanja (vidi AVII, reg. br. 36/6—2, k. 394: knjigu poslatih depeša štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 40/130). Potpuniji podaci o tim bombardovanjima nalaze se u izveštaju koji je 13. aprila Primorska operativna grupa uputila Štabu 2. korpusa (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 165).

³Štab 2. korpusa je 13. aprila izvestio da su jake nemačko-kvinske snage koncentrično napale na jedinice 2. korpusa s ciljem da reokupiraju slobodnu teritoriju u Crnoj Gori i Sandžaku i pripoje je Nedićevoj Srbiji. Istovremeno je izneo svoj plan borbenih dejstava za razbijanje neprijateljevih napadnih kolona i za upućivanje dveju brigada na sektor Prijepolje — Rudo (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 163).

⁴Vrhovni štab je bio naredio da se Primorska operativna grupa, u čijem je sastavu bila i 2. dalmatinska NOU brigada, orijentise ka Crnogorskom primorju i Konavlima. O njenom dejstvu na sektoru Danilovgrada vidi tom III, knj. 7, dok. br. 154, 156, 157, 178 i 324.

⁵Komandant 2. korpusa NOVJ Peko Dapčević se tada nalazio u obilasku fronta na sektoru Podgorice (sada: Titograd), gde su jedinice 3. NOU divizije vodile oštre borbe (vidi tom III, toni. 10, dok. br. 82).

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA MANEVARSKIM DEJSTVOM U PRAVCU ŠUMADIJE OBMANE NEPRIJATELJA O PRAVCU NASTUPANJA, A CIM SE PRUŽI POVOLJNA PRILIKA, DA PRODRE NA PROSTOR JABLANICA — TOPLICA I TIME IZVRŠI SVOJ GLAVNI ZADATAK¹

Od V.Š.

Izvidite mogućnost za Mihaila da ode u Jablanicu.² Cim se pruži prilika vaš glavni zadatak jest doći na teren Jablanica — Toplica.³ Sa svojim akcijama zavarajte neprijatelja kao da ćete prema Šumadiji.

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5(44). Na radiogramu nije ubeležen datum, ali se iz sadržine teksta vidi da je pisan oko 10. aprila 1944. godine.

² Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković tada (a ni kasnije) nije pošao za Jablanicu. On se i dalje kretao s Udarom grupom divizija NOVJ (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1 (44) i 6252/VI, 2—2(44): knjige poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju).

³ Taj zadatak Udarne grupa divizija NOVJ nije uspela da izvrši, mada su 14. aprila delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić Veljko i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković ovako izvestili Vrhovni štab NOV i POJ:

»P^toje realni uslovi sa dolaskom materijala da razbijemo neprijatelja, uništimo prugu Kraljevo [Kos.] Mitrovica i stvorimo⁴ solidnu manevarsku teritoriju između Zapadne i Južne Morave« (vidi AVII, reg. br. 37/8—1, k. 372: knjigu poslatih depeša Štaba grupe divizija NOVJ, radiogram br. 33, sa 51 grupom).

^ BR. 116

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA 27. NOU DIVIZIJU JOŠ NE ANGAŽUJE ODSUDNO NA SEKTORU TRNOVO — KALINOVIK¹

Od v.š.

IV **Vaša XXVII Div. ne može da se suviše izlaže**
[1944] **napadima nepr. na sektoru Trnovo — Kalinovik² jer**
 je ovo vrlo osetljiva komunikacija u vreme kada se
 očekuje iskrcavanje.³ Md ćemo već kazati kada bude
 vreme za jače angažovanje na tim sektorima.

59

BR. 268

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA DOSTAVLJA IZVEŠTAJE O SITUACIJI NA SVOM SEKTORU DEJSTVA¹

Y.5. 11-IV. 1944. Oficirske činove za Drugu diviziju i ostale odmah ćemo saopštiti, čim komisija svrši posao za sve.² Javljajte situaciju kod vas.³

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/27—8/1, k. 408 A.

² U to se vreme 27. NOU divizija nalazila u pokretu sa sektora Previla — Jabuka u pravcu Umoljana i Rakitnice i, dalje, ka levoj obali gornjeg toka reke Neretve, vodeći borbe protiv delova 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen«, četnika i ustaša (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 177; knj. 25, dok. br. 63).

³ Nemci su smatrali da će uslediti iskrcavanje anglo-američkih trupa na jugoslovenski obalski prostor, pa su nastojali da čvrsto drže ne samo priobalne komunikacije nego i rokadne komunikacije u zaleđu obalskog pojasa.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/1—1, k. 184.

² Predlog za unapređenje, s potpisom sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoja Neškovića, sastavljen je 23. februara 1944, a doistavljen, radiogramima, Vrhovnom štabu NOV i POJ od 6. do 10. marta. Predlogom je obuhvaćen jedan deo kadra iz 1. šumadijske i 1. južnomoravske NO brigade (vidi AVII, reg. br. 37/2—1, k. 372; knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, upućenih Vr-

hovnom štabu NOV i POJ, radiograme od 6. do 10. marta 1944). Vrhovni štab je predlog prihvatio s malim izmenama (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5(44): knjigu primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiogram od 10. aprila, odnosno 13. aprila, jer je vevovatno omaškom napisano 10. aprila).

³ Posle izveštaja Štaba Udarne grupe divizija NOVJ da početkom marta nije uspela forsirati reku Ibar (vidi dok. br. 236 i primedbu 2. uz dok. br. 244), pa sve do 9. aprila, usledila su samo dva kratka" izveštaja koja je delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić poslao: u jednom, 4. aprila, javlja da u Srbiji nema nemačkih operativnih divizija (vidi navedenu knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 15), a u drugom, 8. aprila, obaveštava o uslovima pod kojim bi se mogle razbiti neprijateljeve snage na reci Ibru (vidi dok. br. 258). Razlog tome su bili kvarovi na radiostanicama kojima je raspolagao Štab Udarne grupe divizija NOVJ. Od 9. aprila je bila omogućena radio-veza, pa je komandant Udarne grupe divizija poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»V.K. 9-IV-1944. Br. 21.

Vodimo borbu sa Bugarima i nedićevcima u dolini Studenice — jačine oko 2.500. Sve bismo ovo razbili da imamo municije. Imamo na pušku deset metaka, na mitraljez stotinu. Molimo da nam odmah Rusi pošalju municiju. Čekamo na istom mestu.

Morača».

Istog dana je i delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić poslao nekoliko radiograma Vrhovnom štabu. Oni glase:

»OB. 9-IV-44 br. 11 Nedićeva vojska: Srpski dobrovoljački korpus, komandant pukovnik Košta Mušicki (kraljičin adutant). Rodom iz Slav. Broda. Ima pet pukova.

a). Prvi puk u Beogradu, drugi u Kragujevcu, treći i četvrti — nije poznato, a verovatno je da su u Valjevu — Šabcu. Peti u Kruševcu. Ša delovima II, IV, i V puka vodili smo borbu.

b). Ovo još nisu potpuno oformljeni pukovi. Neki od njih imaju dva bataljona od po 6—800 ljudi, a neki po tri bataljona. Ukupna jačina 12—15 hiljada ljudi. Pet Ljotičevih dobrovoljačkih bataljona poslužili su kao jezgro dobrovoljačkog korpusa. Dobrovoljci borbeni — [kao] ustaše, mobilisani — [kao] domobrani. Tačnu formaciju i raspored docnije.

Veljko»

»OB. 9-IV-44 Br. 18. a) Dnažini ostaci: dobrovoljci do 5000 uspevaju da mobilišu prinudno do 15000. b) Razbijeni Zlatiborsiki i Ibarski korpus potpuno. Cvetić pobegao bos.

Veljko»

»OB. 9-IV-1944. broj 19. Pored ovog imena oko 300 belogairdejaoa pod komandom Vlasova. Povučeni su ša Ibarske pruge na sever pred naš dolazak.

Veljko»

(vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ radiograme zapisane na 3. listu). Dva dana kasnije, 11. aprila, Milutin "Morača" je uputio Vrhovnom štabu sledeću seriju radiograma:

»Odbacili smo Nedićev četvrti puk i bataljon Bugara iz sela Koritnik u dolinu Ibra uz 50 mrtvih. *Morača»*

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA ISPITA MOGUĆNOST IZNENADNOG PRODORA DVEJU DIVIZIJA NA SEKTORU BIJE LJINA — ZVORNIK ILI SEKTORU LJUBOVIJA — VIŠEGRAD¹

Od V.Š.

78

11 _____ Vi bi trebali ispitati mogućnost iznenadnog
IV prodora u Srbiji negde na sektoru između Bije-
[1944] ljine — Zvornika, Ljubovije — Višegrada. Tu bi
trebalo angažovati najmanje dve divizije.² Javite
vaše mišljenje.³

»Sada vodimo borbu sa pukom Bugara na sektoru s. Cečina. Po-
kušaćemo da ovaj puk razbijemo. Do sada su imali 60 mrtvih. *Morača*«

»Druga divizija vodi borbu na sektoru Ivanjice i Dragačeva. U Iva-
njicu stiglo pojačanje Bugarima i nedičevcima od 1000 Nemaca i Ar-
nauta. *Morača*«

»Ako neprijatelju stignu nova pojačanja, moraćemo napustiti sek-
tor Ivanjica — Ibar — Golija. *Morača*«

»Borbu vodimo pod teškim uslovima ishrane, snega i sa nedo-
voljno materijala. *Morača*«

»Naša stanica ne radi. Stanica II divizije isto. Ako je moguće
da nam se spuste dve stanice. *Morača*«

Nastavljamo borbu u dolini Studenice. Neprijatelja smo zau-
stavili i delimično suzbili. Vreme je oblačno, ali avioni mogu baciti ma-
terijal. *Morača*« (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Štaba Udarne
grupe divizija NOVJ, na 5. i 6. listu, radiograme: br. 72, sa 28 grupa;
br. 73, sa 33 grupe; br. 74, sa 35 grupa; br. 75, sa 25 grupa; br. 76, sa
22 grupe; br. 77, sa 24 grupe i br. 78, sa 34 grupe).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/27—8/1, k. 408 A.

² Odlučeno je da to budu 16. NOU i 17. NOU divizija, pa je Štab
3. korpusa 13. aprila 1944. naredio Štabu 16. NOU divizije da do 28.
aprila izvidi Drinu na sektoru Zvornik — Bratunac, da odredi najpo-
godnija mesta za prelazak preko reke i da pripremi potrebna plovna
sredstva (vidi AVII, reg. br. 19—1, k. 408).

³ Štab 3. korpusa je 11. aprila izvestio da se, u postojećoj situaciji,
najuspešniji prodor iz istočne Bosne u zapadnu Srbiju može izvesti
na sektoru Janja — Ljubovija (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165,
str. 498).

BR. 259

**PREDLOG POTPREDSEDNIKA AVNOJ-a MOŠE PIJADE OD
11. APRILA 1944. ORGANIZACIONOM SEKRETARU CK KPJ
DA SE, UZ POMOĆ PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a, U NAJŠIRIM
RAZMERAMA PRISTUPI POLITIČKOM I STRUČNOM OBRA-
ZOVANJU RATNIH INVALIDA, ŽENA I OMLADINE ZA BU-
DUĆE KADROVE U DRŽAVNOM I SAMOUPRAVNOM APA-
RATU I U RAZNIM GRANAMA PRIVREDNOG I KULTURNOG
ŽIVOTA NOVE JUGOSLAVIJE¹**

Šuma u Sloveniji²
11. IV. 1944.

Dragi Marko,

Šaljem ti pismo koje sam juče dobio iz Podića, blizu Prekaje, od Milorada Markovića,³ koji je ranije bio komandant mesta u Čurevu, Foči i komandant područja u Mrkonjićgradu pre četvrte ofanzive. Ti ga, čini mi se, i sam dobro poznaješ. Šaljem ti njegovo pismo, jer smatram da je zaslužio da se za njega uradi sve što se u današnjim prilikama daće uraditi za čoveka koji je od prvog dana ustanka na poslu iako je stalno trpeo od tuberkuloze.

Ali ja ti ovo ne šaljem toliko njega lično radi, nego zato što mi se već od nekog vremena vrzma po glavi briga kako bismo mi iskoristili sve mogućnosti da mnoge naše invalide, onesposobljene i oronule borce i političke radnike, pošaljemo izvan zemlje s jedne strane radi oporavka zdravlja, a s druge strane da nešto nauče. Neće proći mnogo vremena pa će nam trebati ogromni kadrovi u državnom i samoupravnom aparatu, u privredi i prosveti. Treba i moramo već sada da počnemo, pa čak mislim i da se žurimo, da spramamo za sve moguće službe one ljude koji su dali svoje zdravlje u borbi i koji treba da budu nosioci nove države. Pre mesec dana čuo sam na radiju da u Americi spremaju neke devetomesečne kurseve za razne struke, pa da su za Jugoslovene, ali za partizane, odredili mislim 1500 mesta. Može se i to videti šta je, ali se može i samostalno, negde bliže, u južnoj Italiji ili na Srednjem isto-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6786/11, 4—2 (44).

² Moša Pijade se tada nalazio u sedištu Izvršnog odbora Oslobođilne fronte Slovenije, na Kočevskom rogu.

³ IVRlorad Marković je to pismo pisao 9. marta 1944. Ono se nalazi u ARP, Beograd, reg. br. 6786/II, 4—2 (44).

ku, organizovati nešto od naše strane sa našim predavačima i za ono što i kako nama treba. Nešto bi se malo od toga dalo i u samoj zemlji organizovati. Moramo brzo raditi na tome da što je veći mogući broj bivših boraca, ljudi i žena osposobimo za najrazličitije dužnosti, a s njima i masu muške i ženske omladine. I vaspitanje onih masa izbeglica i ranjenika koje sada imamo u logoru u Egiptu treba planski organizovati i uzeti u naše ruke.

Trebaće svima tim ljudima dobro stručno obrazovanje za kakvu god struku, dobro političko izgrađivanje i dobro upoznavanje sa svima potrebama i perspektivama Jugoslavije i pojedinih zemalja, gde će oni posle imati da budu radnici u državnom aparatu, u NO odborima, u raznim granama privrednog i kulturnog života.

Evo, dragi moj Marko, ovoliko samo na brzu ruku, inače je to stvar kojoj bi trebalo odmah posvetiti veliku pažnju i organizovati je u najvećem obimu i sa jasnim i određenim planom, pa stojimo na raspoloženju⁴ za svaki posao u vezi s tim. Uzgred rečeno, imam i jednu dobru ideju za jednu političku čitanku. Mislim, naravno, da bi se mnoge dobre stvari dale organizovati na Istoku.

Nadam se da ćemo se valjda uskoro videti,

pa te grlim,

tvoj

Šiki

i pozdrav svima.

⁴ S Mošom Pijade se tada nalazio i predsednik AVNOJ-a dr Ivan Ribar, s još nekoliko članova Predsedništva AVNOJ-a.

BR. 252

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 12. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA I DELEGATU VRHOVNOG ŠTABU PAVLU ILICU DA SE UDARNA GRUPA DIVIZIJA ZADRŽI NA POSTIGNUTOJ PROSTORIJI, DA MANEVARSKI DEJSTVUJE I PONOVO POKUŠA FORSIRANJE REKE IBRA¹

V.Š. 12-IV-1944. Za Moraču i generala Ilica.² Vi ne smete napustiti taj sektor zbog nekog pritiska neprijatelja koji je tri puta slabiji.³ To bi za nas bio politički udarac. Tražimo jedinstvo gledišta po tome pitanju, za koje se moraju založiti svi politički i vojni rukovodioci obeju divizija.

Na tom prostoru imate dovoljno mesta za manevrisanje. Negde duboko u Srbiju sada još nemojte odlaziti zbog onih bugarskih snaga,⁴ jedino u tom slučaju ako vas okolnosti pri-

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/1—1, k. 184.

² Pavle Ilić Veljko

³ U to vreme 2. proleterska divizija, nakon borbi vođenih 10. aprila južno od Kaone (na liniji Zabarjačko brdo — Javor (kota 812) — Lukavica) protiv četničkog 1. i 2. ravnogorskog korpusa, ojačanih nemačko-bugarskim i nedičevskim snagama, povukla se ka jugu i 12. aprila izbila u rejon Osonica — Savovo — Mlanča. Istovremeno je 5. NOV divizija u dolini gornjeg toka reke Studenice vodila borbe protiv delova iz sledećih neprijateljevih jedinica: 24, 25. i 27. bugarske divizije, 4. puka »Brandenburg«, nemačkog 3. policijskog puka, 696. motorizovanog bataljona poljske žandarmerije, 1, 2, 3. i 4. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa, četničkog Javorskog, Požeškog i 2. mileševskog korpusa, i muslimanske milicije. (Potpuniye o tome vidi tom I, knj. 7, dok. br. 85, 87, 89, 92—96 i 120). S obzirom na to da je neprijatelj stalno dovlačio nova pojačanja, komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača izvestio je Vrhovni štab 11. aprila da će Udarne grupa divizija morati napustiti sektor Ivanjica — Ibar — Golija ako neprijatelju prispeju nova pojačanja (vidi primedbu 3. uz dok. br. 268).

⁴ Delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković izvestili su 12. aprila 1944. radiogramom Vrhovni štab da bugarske okupacione snage iz Užica (soda: Titovo Užice) pojačavaju garnizon u Ivanjici (vidi AVII, reg. br. 37/7—1, k. 372: knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 26 sa 30 grupa). Tri dana kasnije, 15. aprila, Pavle Ilić je o bugarskim okupacionim snagama poslao sledeći radiogram Vrhovnom Štabu:

»Bugarska vojska: a.) I okupacioni korpus, štab u Nišu. Komandant general Nikolajev. Ima 22-gu, 24-tu, 25-tu diviziju, artiljerijski puk od 19 baterija i dva samostalna bataljona u Nišu. b.) 22 [-ge] divizije štab u Nišu. O ostalim delovima nemamo tačnih podataka. Verovatno je na prostorijski Niš — Prokuplje — Vranje — Leskovac. v.) 24 [-te],

sile. Jedan vaš novi prelazak Ibra, koji ne bi imao teške posledice, uticao bi ne samo na moral jedinica, nego i u političkom pogledu.⁵

Tito

divizije štab u Užicu. Komandant pukovnik Simov. U štabu potpukovnik Ivanov, majori Cvetanov i Radosavlov. g.) Pukovi: 61[-vi] i 63[-či], 122[-gi] mitraljeski bataljon, eskadron konjice, lovna rota. Jedan od ovih pukova raspoređen je na prstonu Mokra Gora — Palisad — Užice — B.[ajina] Bašta; drugi [na prostoru] čačak — Požega — Arilje — Ivanjica. Ovaj je [puk] od dva bataljona, ojačan mitraljeskim bataljonom 25[-te] divizije u Ivanjici. Treći [na prostoru] Kraljevo — Ušće — Raška. d.) 25[-te] diviz.[ije] štab u Požarevcu. Komandant Grozdanov. Ima 69[-ti] i 70[-ti] puk, konjički eskadron, mitraljeski bat.[aljon] i lovnu rotu. d.) 69[-tog] puka štab u Petrovcu i jedan bat.[aljon], drugi u Kučevu, a treći u Žagubici. 70[-tog] puka štab u Arandjelovcu i jedan bataljon, drugi u Mladenovcu, a treći u G. Milanovcu.

Veljko«

(Vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ radiogram br. 19 od 248 grupa, predat u 8 časova. Radiogram sa ovoliko grupa moguće je bilo predati samo u toku nekoliko radio-veza, pa je verovatno i 12. aprila jedan njegov deo bio prenet.)

⁵ Štab Udarne grupe divizija ponovo je orijentisao jedinice ka reci Ibru, s namerom da ga forsiraju na odseku između Ušća i Mataruga. Delovi 2. proletarske divizije upućeni su u pravcu Đakovo — Ušće, a glavnina te divizije i 5. NOU divizija napale su neprijateljeve snage na položajima Despotovica — Pridvorica. U borbama vođenim od 13. do 19. aprila potisnute su neprijateljeve snage do linije Borkovo — Bzovik — Rudno, gde su se utvrdile i odsudnom odbranom sprečile Udarnoj grupi forsiranje reke Ibra. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 7, dok. br. 100—119, 121—127.

^ BR.116

**PREDLOG PREDSEDNIKA ZAKONODAVNE KOMISIJE
PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a MOŠE PIJADE OD 12. APRILA
1944. PREDSEDNIKU NKOJ-a MARŠALU JUGOSLAVIJE JO-
SIPU BROZU TITU DA SE ŠTO PRE OBRAZUJE DRŽAVNA
KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJI-
HOVIH POMOĆNIKA I DA SE DONESE PRAVILNIK O NJE-
NIM KOMPETENCIJAMA I NAČINU RADA¹**

12. aprila 1944.

**P R E T S E D N I K U
NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
MARŠALU JUGOSLAVIJE DRUGU TITU**

U prilogu ovom pismu dostavljam Ti u mom prevodu »Nacrt za rad i organizaciju Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača« i »Upustvo za prijave zločina«,² obadve stvari koje je projektovala pomenuta Komisija koja je obrazovana pri Predsedstvu Slovenskega narodno-osvobodilnega sveta.

Uz ovo mi dozvoli samo nekoliko napomena.

U svima zemljama Jugoslavije gde ima oslobođene teritorije oseća se velika potreba za brzim radom na organizovanju rada na prikupljanju podataka i materijala o zločinima okupatora i njihovih pomagača, šta više, vidi se iz štampe, bar slovenačke, hrvatske i bosanske, da je takvo prikupljanje podataka u toku. Međutim Državna komisija, predviđena odlukom u Jajcu, nije još formirana, pa nisiu ni izrađena upustva za rad po ovom pitanju u pojedinim zemljama. Priloženi projekti slovenačke komisije pokazuju, po mom mišljenju, dokle mogu da zastrane inače i pametni i stručni ljudi, kad nemaju upustva sa nadležnog mesta.

Prvo, tim drugovima nije jasno da je baš po ovom pitanju potreban apsolutno jednak postupak u celoj državi, u svima njenim delovima, jer bi nastala velika zbrka od najveće štete, ako ne bi bilo jedinstva u prilaženju toj stvari i u načinu prikupljanja podataka i u sređivanju materijala. Da im u slovenskoj Komisiji to nije sasvim jasno vidi se iz poslednje rečenice opšteg dela »Nacrta«, gde se kaže: »Skladni rad sa Državnom komisijom, međutim, je sasvim prirodna i potreb-

¹ Orišinal (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6745/II, 4—1 (44).

² Redakcija nije uspela pronaći te priloge.

na posledica povezanosti države Slovenije sa centralnom državom Jugoslavijom» (piscu ove rečenice inače treba oprostiti — jer je pravnik!). Vidi se i iz onoga mesta na početku odeljka »Odgovornost za otštetu« u istom »Nacrtu«, gde se kaže kako slovenačka komisija »za razliku od savezničke komisije i od naše Državne komisije« ima još i zadatak da utvrdi štetu i naknadu štete prouzročene zločinima okupatora i pomagača. Za ovo je, istina, kriv sam SNOS koji je to uneo u svoju odluku 0 komisiji. No, i iz svega ostalog vidi se da im nikako nije jasna potreba da se poslovi ovih komisija rade u celoj zemlji tačno po istom planu i potpuno na isti način.

Drugo, iz tog nerazumevanja kao i inače iz nedovoljnog razumevanja zadatka ove komisije i usled nemanja direktiva iz centra, ova je komisija unela u svoj projekat niz zadataka koji joj nikako ne pripadaju. Tako je ona pomešala zločine okupatora i pomagača sa zločinima izdaje (VII odeljak »Upustva«) — veleizdaja, izdajstvo naroda, špijunaža i izdaja itd. — što nikako ne može doći u kompetenciju ove komisije ni u zemaljskom ni u savezno-državnom opsegu. Isto tako ova komisija ima tendenciju da bude i neka vrsta suda za ratnu štetu, a jedna formulacija u odluci SNOS-a, koja kaže: »Za ugotovitev odgovornosti, izsleditev in kaznovanje . . .«, što ne znači ništa drugo nego ono što je u odluci AVNOJ-a rečeno recima: »U cilju utvrđivanja odgovornosti, pronalaženja i privođenja kazni ...«, navela je komisiju na pogrešku da shvati da je ona tu ne samo za utvrđivanje zločina, nego i »za kaznovanje«, pa dolazi na osnovu toga na ideju da bi najbolje bilo kad bi se 1 sud za okupatorske zločince i pomagače obrazovao pri toj komisiji. Pored toga ona uzima sebi i zadatak da piše za Zakonodavnu komisiju kaznene odredbe, dakle kazneni zakon. I tako dalje, da ne redam sve. Mi ćemo ovde stvari prodiškutovali i dovesti u red. Hteo sam samo da ti ukažem kako na potrebu da Državna komisija što pre bude obrazovana (ona ne treba da bude brojna, jer dugo vremena može biti samo direktivna, a posao na terenu obaviće zemaljske komisije kao njeni organi) i da se što pre donese pravilnik o njenoj kompetenciji i načinu rada, pravilnik koji bi osigurao potpuno jednak način rada, iste formulare za popise zločina, spiskove zločinaca, prijave pojedinaca itd., kako bi posle i centrala imala mogućnosti da radi na bazi jednako izrađenog materijala.

Ja sam poslao Bevcu, odmah posle njegovog odlaska, moj projekat pravilnika za Državnu komisiju s nacrtom za tri formulara,³ ali mi Bevc nije javio da li ga je primio. Držim

³ Redakcija nije uspela pronaći taj Projekt pravilnika, niti te formulare.

da taj projekt može poslužiti kao baza za diskusiju o takvom pravilniku.

O tome šta spada u zločine okupatora i pomagača, o kazni, sudovima koji će te zločine suditi i o postupku, može se govoriti samo u jednom posebnom zakonu o kazni za zločine okupatora i njihovih pomagača. Mislim da treba već pripremati i taj zakon. Holandija, koja nema još ni pedlja oslobođene zemlje, već je donela neke nove zakone za budućnost, među njima i zakon o kazni za izdajice. Ja sam se ovih dana zanimao izradom jedne skice početnog dela projekta zakona o kazni za zločine okupatora i pomagača, pa ga prilažem,⁴ neka bi poslužio samo kao neki potstrek drugu Frolu⁵ i Zakonodavnoj komisiji.

Verujem da možda neće biti najlakše sastaviti odličnu ekipu za Državnu komisiju, ali je njeno skoro obrazovanje svakako nužno.

Čestitajući Ti na svima uspesima za sve ovo meni tako dugo vreme od našeg poslednjeg viđenja.

srdačno Te pozdravljam i grlim
Šiki⁶

P.S. Da ne bi bilo nesporazuma, podvlačim da projekte slovenačke Komisije šaljem samo kao primer grešaka u koje ljudi dobre volje upadaju bez direktiva. Inače se ni Predsedstvo SNOS ne slaže s tim projektima. U tesnom dodiru s drugovima iz Predsedstva svedok sam da se Predsedstvo stalno trudi da popravlja rad svojih organa i da ga upućuje pravilnim putem.

' Š.

⁴ Redakcija nije pronašla taj prilog.

⁵ Frane Frol je u NKOJ-u bio poverenik za sudstvo (vidi knj. 11, prilog br. 22).

⁶ Moša Pijade Šiki

^ BR. 116

**PORUKA POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKE MISIJE NOVJ
PRI SAVEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITA-
LIJI DR NIKOLE NIKOLICA OD 12. APRILA 1944. SANITET-
SKOM ODELJENJU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DA ZA
VOJNI I CIVILNI SANITET UPUTI NA ŠKOLOVANJE DO
300 BOLNIČARKI¹**

NR	GR	Datum	Sadržaj
49	34	12/IV	S.O.V.Š. Vojno-sanitetskoj školi Grumo šalžite 100—200 de- vojaka iz Krajine i Like koje nišu bile bolničar- ke. Za sanitetsku školu za civilni sanitet šalžite 50—100 devojaka. Nikolić ¹

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/4—10, k. 2125.

² Dr Nikola Nikolić

PREDLOG PREDSEDNIKA ZAKONODAVNE KOMISIJE
PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a MOŠE PIJADE OD 12. APRILA
1944. ČLANU TE KOMISIJE I POTPREDSEDNIKU NKOJ-a
EDVARDU KARDELJU DA SE U PROJEKT ZAJEDNIČKE DE-
KLARACIJE AVNOJ-a I PREDSEDNIŠTAVA ZEMALJSKIH
ANTIFAŠISTIČKIH VEĆA DODAJU ODREDBE O KRALJU I
MONARHIJI

12. IV. 44.

Dragi Bevc,

Kod samog polaska pošte, hoću da te izvestim da smo juče dobili tvoju depešu,² po kojoj vidim da ćemo imati još da sedimo u ovoj šumi³ neznano dokle. Nadam se, međutim, da nas ni Švabo iz nje neće oterati. Ali i kad nam bude došao poziv da krenemo, ne znam kako će biti, jer nam konji tri dana ne jedu a četvrti dobiju malo slame, tako da više nisu [ni] za lokalnu upotrebu.

Ali ne pišem ti ovaj dodatak radi toga. Nego sam se setio da bi bilo neizostavno nešto u Deklaraciji⁴ kazati i o pitanju monarhije i kralja, i to u samom uvodu u smislu onog što je Stari⁵ rekao u svom referatu u Jajcu,⁶ a i unutra u jednom posebnom članu koji bi rekao da će o pitanju oblika vladavine i o pitanju samog kralja i dinastije odlučiti narodi Jugoslavije potpuno slobodno i svaki suvereno.

Ovom prilikom dajem ti potsticaj da ponovo razmisliš o pitanju konstituante. Pitanje nije tako prosto da se ne treba uzeti u razmatranje. Možda će to biti forma — vezujući je za sve načine osiguranja svih naroda Jugoslavije ma od kakve 1 ma čije majorizacije, dakle njihove pune suverenosti — u

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6746/11, 4—8(44).

² Redakcija nije uspela pronaći taj radiogram. I pre toga, 23. marta, Edvard Kardelj je uputio radiogram Moši Pijade da se Predsedništvo AVNOJ-a zadrži u Sloveniji (vidi dok. br. 183).

³ Moša Pijade, s još 11 članova Predsedništva AVNOJ-a (među kojima je bio i dr Ivan Ribar), nalazio se u rejonu sela Črmošnjice na planini Kočevskom rogu.

⁴ R^č je o Projektu zajedničke Deklaracije AVNOJ-a i predsedništava zemaljskih antifašističkih veća (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18445).

⁵ Josip Broz Tito

⁶ Referat je objavljen u knj. 11. kao dok. br. 84.

našoj sadašnjoj situaciji (spoljnoj) i u mogućoj perspektivi, koja će najbolje osigurati punu slobodu i suverenitet naroda za rešenje *pitanga oblika vladavine*, tojest, za ukidanje monarhije. Inače, ja mislim da se u Deklaraciji bez ikakve smetnje može da da ona karakteristika monarhije koja je bila data u referatu Staroga, njena »jugoslovenska« istorija, kao i da se izrazi da svi narodi Jugoslavije teže za republikom. Dakle, mislim da se u izvesnoj, i to pojačanoj, formi može u novoj deklaraciji kazati sve ono što je rečeno o emigrantskim vladama i kralju, potkrepljujući to pojačanje činjenicom njihovog neprijateljstva posle Jajca i raznim nezakonitim i za zemlju štetnim delima.⁷

Tok izbora u Sloveniji još su jedna velika pobeda. Od 33 »kraja«⁸ u Beloj Krajini rezultat je za učešće birača: u 23 kraja 100%, u 2 kraja 99%, u 2 kraja 97%, u 1 kraju 96%, u 2 kraja 94%, u 1 kraju 90%, i u jednom kraju 88%. Ako uzmeš koliko ih je preko 95%, onda u 33 kraja imaš 28 sa preko 95% učešća!

Zdravo
Moša

⁷ U vezi s ovim predlogom vidi primedbu 3. uz dok. br. 264.

⁸ Slovenački naziv za administrativno-teritorijalnu jedinicu koja je odgovarala *veličini opštine u drugim pokrajinama* Jugoslavije.

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 12. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O RADU NA PREDLOZIMA ZA ODLIKOVANJA VOJNIH LICA¹

o
oP
f
li
Q

r* л> W> V
g p o
3 g ^
Q Sh O³

S a d r ž a j d e p e š e

Obrazujte odmah kod vašeg štaba jednu komisiju koja će suzjinjati materijal za odlikovanja. Predloge za odlikovanje daju komandiri četa, komandanti batalj., brigada, diviz. i korpusa zajedno sa politkomesarom.

cR ^ o< <f
''' ^ o< ^

ri g;
^ o;
^ o

U predlozima mora biti ukratko istaknuto zašto se predlaže za odlikovanje borac, komandir, komandant i politkomesar. šaljite odmah za one koji su najzaslužniji, naročito one iz 1941, 1942 i — 43³ god. Javite za koji stepen i orden dotičnog predlažete.

-g ^
3¹ g
m g

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/7—2, k. 119/1.

Naređenje identične sadržine dostavljeno je i svim ostalim višim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ, s kojima je Vrhovni štab tada održavao direktnu nadio-vezu. Međutim, redakcija je uspjela pro-naći još samo ona koja su primili: štab 2. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 21/2—2, k. 394: knjigu primljenih depeša toga štaba, radiogram br. 14/123 od 12. aprila), Štab 3. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 2/27—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša toga štaba, radiograme od 13. aprila sa 61 grupom i 64 grupe), štab 5. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 7/3—5, k. 461 A: knjigu primljenih i poslatih depeša toga štaba, primljeni radiogram br. 49, sa 92 grupe, od 13. aprila) i Štab Udarne grupe divizija NOVJ (vidi AVII, reg. br. 9/1—1, k. 184: knjigu primljenih depeša toga štaba, radiogram od 12. aprila).

Redakcija objavljuje primerak upućen Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, jer u njemu ima najmanje omaški.

² Crtice i slova iznad njih označavaju da je greška nastala u toku primopredaje radiograma. U ostalim naređenjima, navedenim u prethodnoj primedbi, ta reč glasi: sređivati.

³ U ostalim, već pomenutim, primercima ovoga naređenja napisan je potpun broj: 1943.

^

BR. 116

OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKE MISIJE NOVJ PRI SAVEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITALIJI DR NIKOLE NIKOLIČA OD 12. APRILA 1944. SANITETSKOM ODELJENJU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O OBEĆANJU KOMANDE AMERIČKIH VAZDUHOPLOVNIH SNAGA U ITALIJI DA IZVRŠI EVAKUACIJU RANJENIKA NOVJ'

NR.	GR.	Datum	S a d r ž a j
51	38	12/IV.	S.O.V.Š. šef zračnih operacija AAF ² u Italiji general Norstad ³ i puk. Elvirs, ⁴ šef lekara" AAF, obećali transportirati naše ranjenike. Traže približan broj ranjenika. ⁵ Potrebno je da i vi direktno poduprete preko Macleana.

Nikolić

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/5—10, k. 2125.

² American Air Force (Američko vazduhoplovstvo)

³ i ⁴ Redakcija nije ustanovila ime.

⁵ Načelnik Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ dr Gojko Nikoliš odgovorio je 13. aprila (istoga dana kada je radiogram primio) da među 11.200 ranjenika i bolesnika ima 3.000 najtežih, ali je i od ovih moguće odmah evakuisati samo 1.300, jer se ostali momentano nalaze van rejonu gde mogu aterirati avioni (vidi dok. br. 286).

^ BR. 116

**ZAHTEV DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PAVLA
ILICA I SEKRETARA POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA
SRBIJU DR BLAGOJA NEŠKOVICA OD 12. APRILA 1944. VR-
HOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA 2.1 3. KORPUS NOVJ OFAN-
ZIVNIM DEJSTVOM U JUŽNOM I ZAPADNOM SANDŽAKU
OLAKŠAJU PRODOR UDARNE GRUPE DIVIZIJA KA RECI
IBRU¹**

Predano dana 12. IV. 1944 god.

Sadržaj

ni
O O M O

ni
-g
-d
g
E

- 10.30 VK. 27. 47. Molimo da naredite Peku² da dejstvuje ofanzivno na liniju Sjenica — N. Varoš — Prijepolje — Pljevlja — Rudo. Sandžačka diviz.³ ima uslova za ofanzivno dejstvo u pravcu Sjenice, N. Varoši i Prijepolja a II Krajiš. brigada⁴ bi nam mnogo pomogla ako bi napala v. Rudno.⁵
Pavle — Mihajlo

¹ Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/7—1, k. 372.

² Peko Dapčević je tada bio komandant 2. korpusa NOVJ.

³ Odnosi se na 37. NOU diviziju.

⁴ Druga krajiška NOU brigada je tada bila u sastavu 27. NOU divizije i nalazila se u pokretu ka prostoriji sela Umoljana i Rakitnice (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 50, knj. 25, dok. br. 63).

⁵ Trebalo bi da piše: v.faroš] Rudo. (Rudno je selo 15 km jugozapadno od Ušća^ Štab Udarne grupe divizija NOVJ je 15. aprila primio odgovor Vrhovnog štaba u vezi s gornjim zahtevom (vidi dok. br. 295). -

Sadržaj *depeše*

Zavnohu.

Iz Slavonije stiglo 400 kg sjemenja za Baniju'. Još se cio sada ne može prebaciti.

Da li da ga damo Obi. za Krajinu? Odgovorite odmah³.

Povj. za privredu Milutinović

² Na Kordunu, u Baniji, Lici i Gorskom kotaru postojala je velika oskudica u semenju (naročito povrća) za proletnju setvu. Stoga su ZAVNOH i Glavni štab NOV i PO Hrvatske nastojali da najneophodnije količine toga semena pribave iz Slavonije, a takođe da ga, preko Zastupništva NKOJ-a u Bariju, nabave kupovinom u Italiji (vidi dok. br. 142). U vezi s tim, nekoliko uputstava je upućeno Zorislavu Golubu, delegatu NKOJ-a u Bariju (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogrami: br. 1000 od 1. marta, br. 1411 od 25. marta, br. 1607 od 11. aprila i br. 1613 od 11. aprila).

³ ZAVNOH je odlučio da se semenje razdeli Lici i Bosanskoj krajini. O tome je 17. aprila 1944. radiogramom poslao izveštaj NKOJ-u (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1724). ZAVNOH je 16. aprila, preko Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (a ovaj preko Štaba 6. korpusa NOVJ), radiogramom obavestio Oblasni NOO za Bosansku krajinu da mu se polovina semenja stavlja na raspolaganje, a ostatak će se pre-dati Okružnom NOO za Liku (vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 1712).

OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKE MISIJE NOVJ PRI SAVEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITALIJI DR NIKOLE NIKOLIĆA OD 12. APRILA 1944. SANITETSKOM ODELJENJU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O PREDLOGU BRITANSKIH VOJNOMEDICINSKIH VLASTI DA SMEŠTAJ RANJENIKA I BOLESNIKA NOVJ BUDE U NOVOOBRAZOVANIM BOLNICAMA NA SREDNJEM ISTOKU¹

NR Gr Datum

Sadržaj

52 61 12/IV. S.O.V.Š. Engleske vojne medic. vlasti predlažu da se pošalju u novoobrazovane bolnice na Srednji istok: prvo, teški ranjenici i tuberkulozni [bolesnici] s izgledom na izlječenje i sposobnost za vojsku; drugo, invalidi — u invalidski dom; treće, tuberkulozni bez izgleda na osposobljenje za vojsku — u posebno odeljenje. Potreban vaš načelan pristanak.

Nikolić

¹ Knjiga primljenih i predatih depeša Zastupništva NKOK-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/5—10, k. 2125.

PREDLOG VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD APRILA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE HENRIJU MEJTLENDU VILSONU ZA RAZMENU GLEDIŠTA O GLAVNIM PROBLEMIMA U VEZI SA SAVEZNIČKOM POMOĆI U RATNOM MATERIJALU I O MEĐUSOBNOM SADEJSTVU PRI IZVOĐENJU OPERACIJA NA JUGOSLOVENSKOM I ITALIJANSKOM RATIŠTU¹

Molim vas prenesite lično generalu Vilsonu² od Maršala Tita. Počinje.

— 1. Postoje mnogobrojni važni problemi u pogledu vođenja rata na ovom ratištu. To zahteva što skoriju razmenu gledišta. Smatram da je posebno značajno razgovarati o sledećim pitanjima: o snabdevanju uopšte, o mogućnosti povećanja pošiljki vazдушnim putem, o kanalu za snabdevanje morskim putem, o kombinovanim operacijama s našim postojećim snagama u dalmatinskom priobalskom pojasu, o sadejstvu mojih snaga u savezničkim operacijama, gde to bude potrebno.

— 2. Razmena gledišta se najefikasnije može postići posetom Štabu vazduhoplovstva od strane pukovnika Velebita, šefa misije Vojne misije u Bariju, koji se sada nalazi ovde na konsultovanju³. Čim saznam da se Vi slažete, poslaću, prvom zgodnom prilikom, puk. Velebita u Štab vazduhoplovstva.

— 3. Tome bi mnogo doprinelo kada bi brigadir Meklin⁴, s kojim sam detaljno razgovarao o svim tim stvarima, mogao zajedno sa puk. Velebitom otići u Štab vazduhoplovstva, a potom se vratiti ovamo radi daljih dogovora sa mnom. Nadam se da ćete se složiti sa ovim. Kraj.

¹ Radiogram (pisan mastiljavom olovkom, na engleskom jeziku) u AVII, reg. br. 37 — 3a, k. 17. Na dokumentu nema datuma, ali bi se po nekim elementima njegove sadržine moglo pretpostaviti da je pisan pre 14. aprila 1944. Redakcija objavljuje njegov prevod.

² Henri Mejtlend Vilson (Henry Maitland Wilsoin). Tada je bio vrhovni komandant savezničkih snaga za Sredozemlje. Sedište štaba je bilo u Alžiru.

³ Dr Vladimir Velebit je pošao iz-Drvara, gde se tada nalazilo sedište Vrhovnog štaba NOV i POJ, noću 14/15. aprila 1944 (vidi primedbu 8. uz dok. br. 161).

⁴ Fioroj Meklin. Tada je bio šef Anglo-amerioke vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. On je, s Velebitom, pošao za Alžir (vidi Fitzroy Maclean: »Zlatni drum, pijesak Orijenta, rat na Balkanu«, izdanje »Zore«, Zagreb, 1953, str. 446—450).

BR. 259

**PORUKA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA OD 13. APRILA 1944. ZASTUPNIKU
NKOJ-a U BARIJU DA ANGLO AMERIČKE PREDSTAVNIKE
OBAVESTI O SAGLASNOSTI RUKOVODSTVA NOP-a S PRE-
LASKOM MAĐARSKIH JEDINICA NA TERITORIJU JUGO-
SLAVIJE, POD USLOVOM DA VODE BORBU PROTIV NEMAC-
KE VOJSKE¹**

Nr Gr. Datum

[Sadržaj]

- 39 13/IV Milentiju. Slažemo se da mađarske jedinice pređu ha
[1944] našu teritoriju² ali pod pogojem³ da se bore protiv Ne-
maca i da po mogućnosti donesu što više oružja. Savez-
nici bi trebali dati izvesne garancije za takve jedinice.
Tito

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/5—10, k. 2125.

² Pitanje prelaska jedinica mađarske vojske postavili su maršalu Josipu Brozu Titu američki predstavnici preko Zastupništva NKOJ-a u Bariju. O tome je Milentije Popović 12. aprila 1944. radiogramom izvestio Vrhovni štab NOV i POJ (vidi AVII, reg. br. 1/4—10, k. 2125: knjigu primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, radiogram br. 48, sa 41 grupom).

³ Omaška* u poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći, verovatno je bilo napisano: pod pogodbom (uslovom).

^ BR. 116

OBAVEŠTENJE ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTIJA POPOVICA OD 13. APRILA 1944. PREDSEDNIKU NKOJ-a DA PREDSTAVNIK AMERIČKOG ODBORA ZA RATNE IZBEGLICE PITA DA LI BI ORGANI NKOJ-a I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ STUPILI U VEZU S NARODNIM POKRETIMA U RUMUNIJI, MAĐARSKOJ I BUGARSKOJ RADI PRIHVATA NJIHOVIH IZBEGLICA ISPRED FAŠISTIČKIH TRUPA¹

NR. Gr. Datum

S a d r ž a j

53 52 13/IV. Sakson², predstavnik američkog odbora za ratne izbeglice, pita bi li organi K[.K]³ i V.S. stupili u dodir sa narodnim pokretom u Rumuniji, Mađarskoj i Bugarskoj radi prihvatanja izbeglica koji bi bežali pred povlačećim se fašističkim trupama". Sakson nudi i nama pomoć, koju smo prihvatili.

Milentije

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, ree. br. 1/5—10, k. 2125.

² Redakcija nije ustanovila ime.

³ Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije

⁴ Redakcija nije uspela pronaći pismeni odgovor. Verovatno je o tome instrukcija, s pozitivnim odgovorom, data dr Vladimiru Velebitu, koji se tih dana pripremao za odlazak u Bari i, dalje, u Alžir (vidi dok. br. 306).

**OBAVEŠTENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVE-
TOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 13. APRILA 1944. KO-
MANDANTU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE PETRU
STAMBOLICU O BORBAMA 3. BATALJONA 6. OZRENSKE
NO BRIGADE I O SITUACIJI U PREDELU CRNE TRAVE¹**

*Druže Pero,*²

Po naređenju druga Tita³ bio sam se uputio za Jablanicu i stigao do Morave. Na Moravi su bili porušeni svi mostovi a Morava je bila neprelazna, te sam se morao vratiti. Titovo naređenje je glasilo da-odmah idem za Jablanicu, gdje ću se sastati sa delegatom VŠ generalom Veljkom,⁴ koji treba da stigne sa dvije divizije u Jablanicu⁵. Dalje, da zajednički se dogovorimo o stvaranju slob.[odne] teritorije u zahvatu Morave, Ibra, Kosova i Ovčeg Polja. Zato sam bio pošao i došao do Dobro-
tina, ali tu se Morava nije mogla gaziti. Pri povratku opkolili su nas Nemci, Bugari, nedićevci i dražinovci i borba se vodila ceo dan od Sejanice do Bistrice⁶. Bili smo u vrlo kritičnoj situaciji u kakvoj nijesam bio dosada. Sa mnom je bio Ozrenski bataljon⁷, koji je izgubio 6—7 drugova, koje poginulih a koje izgubljenih. Sada odlazim ponovo kod Vranja pa ću pokušati tamo da predem Moravu i da preko Kukavice prodrem do Jablanice.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AIRP Srbije, GŠS, reg. br. 5777. Objavljen je i u I tomu, knj. 7, kao dok. br. 98.

² Petar Stambolić. Tada je vršio dužnost komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije i bio član Pokrajinskog komiteta KP Srbije.

³ To naređenje redakcija nije uspjela pronaći.

⁴ Pavle Ilić

⁵ Odnosi se na 2. proletersku i 5. NOU diviziju. One su tada vodile borbe na sektoru Ivanjice i u dolini reke Studenice, nastojeći da prodru do Ibra i forsiraju ga. Međutim, nisu uspele da forsiraju reku Ibar, pa su 21. aprila 1944. počele manevar ka zapadnoj Srbiji s ciljem da izbiju na liniju Suvobor — Maljen — Medvednik. Potpunije o tim njihovim dejstvima vidi tom I, knj. 7, dok. br. 99 — 146; knj. 20, dok. br. 150 i 155; Petar Višnjić: »Prodor 2. i 5. divizije u Srbiju«, »Vojno delo«, Beograd, 1960.

⁶ O tim borbama vidi u knjizi »Južna Srbija«, Nolit — Prosveta, Beograd, 1961, str. 359—360.

⁷ Reč je o 3. bataljonu 6. ozrenske NO brigade. Njega je Glavni štab NOV i PO Srbije 1. aprila 1944. uputio iz sela Donjeg Konjuvca za Crnu Travu da prihvati britansku vojnu misiju koja je išla za Glavni štab NOV i PO Srbije i da donese oružje i municiju za potrebe jedinica NOV i POJ koje su se nalazile na prostoru Jablanice, Toplice i Rasine. (Potpunije o tome vidi u knjizi »Istočna Srbija«, Nolit — Prosveta, Beograd, 1963, str. 175—178).

Tvoja pisma nijesam primio⁸ jer su se razmimoišla sa mnom na putu. No ja sam obavijestio Tita o celoj situaciji⁹ i na osnovu mojih izvještaja VŠ je donio odluku da pošalje dvije divizije u čijem sastavu se nalazi i Prva južnomoravska brigada¹⁰.

Sada meni je najvažnije šta je sa divizijama?¹¹ Ja ću znati šta je sa njima čim stignem do mak. štaba¹², kod kojega se nalazi stanica. Ako divizije budu stigle onda ću se lako dogovoriti sa vama preko stanice. Ali ako ne stignu divizije, onda ću vam poslati stanicu sa Novicom" i Ozrenskim bataljonom, preko Kukavice.

Vaše gledište po pitanju Krive Feje i Vlasine nije ispravno. To nije lokalno pitanje, već pitanje od prvostepene važnosti za razbuktavanje ustanka u Bugarskoj i davanje naše pomoći njima, što nam je Tito postavio kao prvi zadatak.

U Crnoj Travi je očajna situacija¹⁴. Vi ćete izgubiti ovaj kraj ako hitno ne pošaljete dobrog vojničkog i političkog rukovodioca u vojsci. No o ovome će vam pisati Bata¹⁵. Naporni-

⁸ Redakcija nije uspjela pronaći ta pisma.

⁹ Redakcija nije uspjela pronaći taj izvještaj.

¹⁰ Ta brigada je 10. februara 1944. u selu Ponikvama (kod Čajniča) spojena sa 1. šumadijskom NO brigadom u 3. srpsku NOU brigadu, koja je istog dana ušla u sastav 2. proleTERSKE divizije (vidi AVII, reg. br. 14/87—2, k. 394: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 2. proleTERSKE divizije, radiograme br. 30 od 12. februara 1944, br. 33 i nastavak br. 34 od 10. februara).

" O tadašnjim dejstvima Udarne grupe divizija NOVJ vidi primedbu 5. uz dok. br. 271.

¹² Reč je o Glavnom štabu NOV i PO Makedonije. U to vreme je postojao i Operativni štab za južnomoravske, kosovske i makedonske jedinice na kumanovskom i veleškom području, koji je 25. marta 1944. formirao Svetozar Vukmanović. Taj štab su sačinjavali: Mihailo Apostolski, Vasilije Smajević, Strahil Gigov, živoinj Nikolij (od aprila) i Dušan Deverdžić Zika (vidi »Južnu Srbiju«, str. 360; Mihailo Apostolski: »Od Kožuf do Bogomile i Kozjak«, Institut za nacionalna istorija, Skopje, 1959, str. 155—156).

¹³ Novica Popović

" Bugarske okupacione snage, jačine oko jedne divizije, 18. marta 1944. otpočele su ofanzivu protiv 2. južnomoravskog NOP odreda, Kosovskog partizanskog bataljona (formiranog novembra 1943. na Skopskoj Crnoj gori) i partizanskih jedinica Crnotravskog vojnog područja. Okupatorske snage su uspele da u toku dana okruže partizanske jedinice u rejonima sela: Crne Trave, Broda i Ruplja, težeći da ih tu unište. Međutim, noću 18/19. marta one su uspale (dve čete Kosovskog partizanskog bataljona i deo 2. južnomoravskog NOP odreda) da se probiju iz okruženja. Okupatorske bugarske snage nastavile su tu svoju ofanzivu sve do sredine aprila i u toku nje spalile sela Crnu Travu i Brod, a iz sela Ruplja i Bainca ubile 57 ljudi. U borbama je poginulo 46 boraca NOVJ i 4 člana britanske Vojne misije, a 12 omladinaca su Bugari streljali kod sela Darkovca (vidi Hronologiju NOB-a, str. 716).

" Vidoje Smilevski Bata

njem da je ovom narodu potrebna hitna pomoć u hrani ili prebacivanje pogorelih porodica za Jablanicu. Vojsku nemojte nikako povlačiti sa ovog terena za Jablanicu (V brigadu¹⁶ i dr.).¹⁷

Municije ovdje nema. Transporti koji dolaze idu za Bugarsku i vi nepravilno radite kad ostavljate Petu brigadu bez metaka i šaljete je na teren bez municije tako da nije sposobna da primi borbu i da zaštititi sela od paljenja.

Ozrenski bataljon odlazi sa mnom za vranjski teren da ga tamo naoružamo i obučemo i da ga uputimo preko Kukavice za Jablanicu. Ovo smo učinili zato što je nemoguće sa ovog terena preći preko Morave. Štab ozrenskog bataljona sam je odlučio da pođe dolje a ja sam prihvatio njihovu odluku.

Pisaću vam opširno poslije ukoliko ne dođem tamo¹⁸.

Crna Trava
13 aprila 1944 g.

Pozdrav svima
Tempo

¹⁶ Peta južnomoravska NO brigada je 7. maja 1944. preimenovana u 7. srpsku NO brigadu.

¹⁷ Komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije izvestio je 29. aprila da je primio pisma i da će 5. južnomoravska NO brigada ostati u regionu Crne Trave (vidi AVII, reg. br. 19/2—1, k. 234: knjigu primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, poslati radiogram br. 3).

¹⁸ Odnosi se na Jablanicu, gde se tada nalazilo sedište Glavnog štaba NOV i PO Srbije, u koje je Svetozar Vukmanović prispeo tek 11. maja 1944 (vidi u pomenutoj knjizi depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, poslati radiogram br. 4 od 1. maja i poslate radiograme br. 16 i 17 od 11. maja 1944).

»

BR. 284

OBAVEŠTENJE ŠEFA ODSEKA ZA VEZE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ VELJKA DRAGIĆEVIĆA OD 13. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O USTANOVLJENJU KONTROLNE RADIO-SLUŽBE VRHOVNOG ŠTABA I OBAVEZI SVIH ŠTABOVA NOVJ DA JOJ DOSTAVLJAJU PODATKE O SVOJOJ RADIO-MREŽI¹

GLAVNI ŠTAB NOV I POH
Broj 1278, dne 20. IV. 1944.

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Prije dva dana vaša radiostanica predala je za nas otvoreno podatke za vezu sa X korpusom i naznačila da se radi o vezi sa ovim korpusom². Ovakav način rada i nebudnosti jedino može da koristi našim neprijateljima a nama da nanese velike štete. Postoji bojazan da vaše radiostanice koriste redovne veze i dostavljaju slične stvari kao što se i ovog puta desilo.

Kod nas je ovo vrlo strogo zabranjeno i kažnjivo, jer ovakvim radom otkrila bi se cijela naša mreža i tako bi nastale velike poteškoće u sistemu radiotelegrafskih veza, koje su kod nas jedine i koje igraju veliki značaj za našu vojsku i celokupnu borbu.

Radi pregleda i kontrole rada svih radiostanica i njihove službe, molimo dostavite podatke celokupne vaše radiomreže. Ovo je potrebno jer se kod nas zavodi kontrolna služba za sve naše radiostanice. Isto je potrebno da nas se izveštava o svim promjenama koje bi nastale.

Pismo koje se odnosi na našu službu, kao i plan veze koji sada šaljemo, greškom je zatureno i sada se dostavlja sa zakašnjenjem od preko mjesec dana³.

Molimo dostavite nam sve brošure i knjige koje su kod vas izašle a koje bi mi mogli koristiti u telegrafskoj školi⁴.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 40—2, k. 119/3. U otisnutom četvrtastom štambilju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske broj delovodnika i datum ispisani su mastilom.

² Radiogrami koji se odnose na radio-vezu između Vrhovnog štaba NOV i POJ i štaba 10. korpusa NOVJ u knjizi poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske imaju datum 6. april (vidi radiograme br. 1554 i 1556).

³ Vidi dok. br. 127.

⁴ Reč je o Radio-telegrafskoj školi pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Izvijestićemo detaljnije o celokupnom radu naše radio-telegrafske škole naknadno.

13 april 1944 g.

Po naređenju načelnika V. štaba
Šef odseka za veze
major,
Veljko Dragičević⁵

BR. 285

PISMO MOŠE PIJADE OD 13. APRILA 1944. EDVARDU KARDELJU U KOJEM OBRAZLAŽE NEOPHODNOST DA SE U PROJEKT ZAJEDNIČKE DEKLARACIJE AVNOJ-a I PREDSEDNIŠTAVA ZEMALJSKIH ANTIFAŠISTIČKIH VEĆA OBAVEZNO UNESU ODREDBE O OBLIKU VLADAVINE I DRŽAVNOM UREĐENJU JUGOSLAVIJE'

13.IV.44

Dragi Bevac²,

Pošto se stalno odlaže — bez moje krivice — polazak kurira, to imam prilike da uvek po nešto dodam.

Pišem ti ovo nekoliko redaka samo zato da ti kažem da sam došao konačno do tvrdog uverenja da Deklaracija³ mora da uzme u sebe i izbegličku vladu i pitanje kralja i oblika vladavine, i to prvo u uvodu, za šta se mogu upotrebiti misli koje je Stari⁴ izneo u svom referatu u Jajcu, a onda u paragrafu posebnom, gde bi se — kao jedna ugovorna obaveza među predstavništvima svih naroda koja potpisuju deklaraciju — navelo da ničim neće smeti biti ograničeno pravo građana niti suvereno pravo svake nacije u pitanju određenja oblika vladavine. I to bih ja formulisao tako da neće važiti nijedna odluka o tome ako na nju nevpristanu svi narodi, dakle,

⁵ Poginuo je 25. maja 1944. prilikom nemačkog desanta na Drvar.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6744/11, 4—9 (44).

² Tako piše u originalu. Pseudonimi Edvarda Kardelja su bili: Bevc i Birk.

³ Odnosi se na Projekt Deklaracije AVNOJ-a i predsedništava zemaljskih antifašističkih veća (vidi ARP, Beograd, reg. br. 18445).

⁴ Josip Broz Tito

ako jedan narod ne želi takav i takav oblik vladavine, onda se i ostali obavezuju da ga ne prihvate, te da svaki narod zadržava pravo da istupi iz DFJ⁵ ako se ne slaže sa odlukom o obliku vladavine i uređenjem države.

Mnogo sam razmišljao o onom pritisku velikog prijatelja⁶ u pogledu Perice⁷. Ti prijatelji još nisu ni Dražu makli s puta iako se još uvek bori s Nemcima protiv nas i njih. Sve je to samo podržavanje reakcije i podržavanje jedinog ognjišta za građanski rat. Po mome mišljenju Viktor Emanuel manji je grešnik nego Petar. Pa kad je mogao on da svečano obeća da će abdicirati i poštovati slobodnu volju naroda, ne vidim zašto Petar ne bi priznao odluke Avnoja⁸ rasturio svoju vladu itd. i dao reč da će poštovati slobodnu volju naroda. Mislim da imamo mnogo više prava nego onaj slabački talijanski demokratski pokret da stvari postavimo jasno i oštro.

Petar (ovaj slovenački)⁸ potpuno se slaže s tim gledištem i molio me je da ti ovo napišem.

Prvom idućom poštom poslaću ti u duhu ovog mišljenja formulisane predloge za dopunu Deklaracije⁹. Stvar, ako je potrebno, može da dobije i takvu formu da to bude, što ustvari i jeste, zahtev svih naroda, odnosno njihovih narodnih predstavništava.

Grli te
Moša

⁵ Skraćenica za Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

⁶ Reč je o Vinstonu čerčilu.

⁷ Petar II Karađorđević

⁸ Boris Kidrič Peter

⁹ Redakcija nije uspela pronaći te formulisane predloge za dopunu Projekta Deklaracije.

BR. 284

UPUTSTVO NAČELNIKA SANITETSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR GOJKA NIKOLIŠA OD 13. APRILA 1944. ČLANU VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE DA SE KOD NAJMERODAVNIJIH SAVEZNIČKIH FAKTORA IZBORI ZA DOSTAVLJANJE SANITETSKOG MATERIJALA I EVAKUISANJE 1.300 NAJTEŽIH RANJENIKA¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
SANITETSKO ODELJENJE

Br _____.

13 aprila 1944 g.

Dragi druže Nikola,

Primili smo vaša pisma, i to od druga Đure od 23-III t.g., tvoje od 24-III t.g. kao i tvoje pismo pisano rukom ne znam kada².

Prije svega zahvaljujem ti se na čestitki. Ukoliko je moj, zaista visoki, čin jedna počast, utoliko sam spreman da ju podjelim sa čitavim našim sanitetom jer ona znači priznanje svima nama pa tek onda meni. Ukoliko je to obaveza, ja sam spreman da je sam ponesem!

Tvoj položaj u Italiji odlaskom druga Đure³ postao je nesumnjivo odgovorniji i tvoja dužnost teža. Ali ja sam uvjeren da ćeš je ti sa puno uspjeha obavljati, tim više što predstavnik našega saniteta u Italiji postaje član naše vojne misije⁴. To je odluka Vrhovnog štaba, koja će izbrisati sve nesu-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AOIVSVMA, inv. br. 4133—D. Kopija originala je objavljena u 1. knj. Zbornika dokumenata sanitetske službe NOR-a, kao dok. br. 131.

Razlike između originala i kopije su usledile stoga što autor dokumenta nije na kopiju preneo ispravke i dopune koje je rukom dopisao na original pre nego što ga je uputio adresatu.

² Redakcija nije pronašla ta pisma.

³ Dr Đura Mešterović je uključen u Vojnu misiju NOVJ koja je upućena u SSSR.

⁴ Reč je o Vojnoj misiji NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje.

glasiće koje su dosada postojale među vama a koje su me veoma neprijatno iznenadile. O tome vam je uostalom pisao već i drug Kraus dne 30-og marta t.g.⁵ Ti ćeš morati da se u svima sanitetskim pitanjima samostalno snalaziš, uz pomoć ostalih drugova u Misiji i uz pomoć našu, ali ne udubljujući se suviše u pojedinosti, nego se hvatati uvijek za onaj najglavniji problem. Mada smo to učinili već nebrojeno puta, ja ću ti još jedanput izložiti ono što je najglavnije za nas i za naše goruće potrebe ovdje.

1) *Pitanje sanitetskog materijala.* Jako me i neprijatno iznenadilo kada sam pročitao u tvome pismu kako ste se vi »začudili« kada ste čuli od druga Papa⁶ da ovdje vlada oskudica u sanitetskom materijalu . . .⁷ Čemu 'su onda svi naši dopisi, čemu tolike liste, popisi, trebovanja, depeše, čemu su vaša vlastita poznavanja o stanju koje vlada kod nas i radi koga stanja ste zapravo i upućeni dolje? Mi ne znamo šta se nalazi u magacinu u Bariu, što -je namjenjeno nama. To za nas nema praktično nikakvog značenja. Dakle, i kraj svih pošiljki koje smo dobili avionskim putem u toku mjeseca marta mi bismo bili u očajnom položaju da nismo organizovali pod nečuveno teškim vremenskim i transportnim prilikama jedan karavan iz Hrvatske. Taj materijal sada nas izvlači. Naravno, prilike su sasvim rđave u ostalim oblastima, kao Centralna Bosna, Istočna Bosna, Slavonija, gdje se materijal ne baca avionima.

Mi vam još jedanput ponavljamo da naše najhitnije potrebe u nekim artiklima dosada uopšte još nisu bile ni jedanputa zadovoljene. Materijal dolazi i dalje po starom šablonu. Dajte učinite već jedanput kraj tome! Otidi lično kod najmerodavnijeg faktora, prođi sam kroz sve magazine i slagališta i iščupaj nam slijedeće:

- a) Instrumenata (banalnih, garnitura za ljekare, garnitura za hir. ekipe).
- b) Cardiac.
- c) Antipyretica.
- d) Antiluetic i antigonorrhoea (u velikim količinama!).
- e) Sumpor.

⁵ Na originalu je bio prepravljen datum na 31. mart (vidi dok. br. 218).

⁶ Dr Isidor Papo

⁷ Tačke su napisane u originalu.

- f) Santonin.
- g) Vakcine protiv trb. tifusa.
- h) Zubarski pribor za plombiranje i liječenje.
- i) Veterinarski instrumenti.
- j) Termometri i špricevi.

Ne mogu da kažem šta je od ovoga važnije. Instrumenata i antivenerea, to znaš dobro, nismo uopšte nikada ni malo primili. Venerične bolesti šire se i dalje. Svraba se ne možemo riješiti. Hoćemo već sada u proljeće provakcinisati čitavu vojsku protiv abdominalisa. Što nam vrijede vakcine ako nam se šalju na parče i to kasno, kad je epidemija već u jeku! To bi se barem moglo učiniti shvatljivim našim savezničkim kolegama. Imamo znatan broj zubara, organizujemo zubarsku službu, ali šta možeš bez instrumenata. Isto je i sa veterinarstvom, koje smo, po odluci Vrhovnog štaba, primili pod okrilje našega saniteta. Ti znaš u kakvom stanju se nalazi stoka u našoj zemlji. Nikakav laboratorij dosada nismo primili. Ukoliko ti laboratoriji nisu strogo pokretni, nemojte nam ih za sada još slati jer ima daleko hitnijih potreba. To je najosnovnije što trebamo i što bi trebalo u najkraćem vremenu zadovoljiti. Ja ni ne govorim o ostalim potrebama i o ostalim teritorijama.

2) *Pitanje evakuacije ranjenika.* Na osnovu dispozicije koju smo dobili mi smo preduzeli postepeno prikupljanje teških ranjenika koji dolaze u obzir za evakuaciju i to na dva aerodroma: Glamoč i Petrovac. To je počelo još početkom februara. Od tada pa do danas evakuisano je svega neka desetiina ranjenika i to jedino iz Petrovca! Glamočki aerodrom još je pod snijegom, a sa petrovačkog svagda ima izvanrednih pasażera koji, naravno, popune mjesto u tako oskudnom broju aviona koji se spuštaju. Na taj način pitanje rasterećenja naše teritorije od teških ranjenika nije se do danas praktično pomaklo sa mjesta. A koncentracija ranjenika već je vojnički nepoželjna, uslovi ishrane sada u proljeće približuju se očajnima. Tako stoje stvari. Što se tiče prebacivanja u SSSR, tu postoje još uvijek goleme poteškoće čisto tehničke prirode (velika duljina puta koju i najzdraviji ljudi teško podnose, baraže neprijateljske vazdušne odbrane) tako da zasada na ovaj pravac ne možemo praktički računati. Iz toga slijedi da rješenje ovoga »teškog« problema leži samo u povećanju transportnih aviona, *namjenjenih jedino ranjenicima*, i da osnovni pravac evakuacije ostaje i dalje — Bari. Danas je stigla tvoja depeša o

sporazumu koji si postigao po ovome pitanju⁸. Odgovorili smo ti slijedeće:

»Ukupan broj ranjenika i bolesnika iznosi 11.200. Od toga najtežih za evakuaciju 3.000. Evakuacija hitna i praktično moguća:

iz Petrovca	250
iz Glamoča	250
iz Krbavskog polja	600
iz Berana	300
Svega	1.300

Od toga jedna trećina ležećih, dvije trećine sjedećih«.

Kao što vidiš, ovaj broj od 1.300 je neznatan u odnosu na cjelokupni broj ranjenika i bolesnika, pošto u ostalim krajevima (Slavonija, Istočna Bosna i Slovenija) avioni još ne mogu aterirati. Kad bi barem i ovaj minimalni broj odavde, iz Like, Krajine i Dalmacije, gdje su uslovi ishrane najteži, mogao biti evakuisan! Dakle, avioni, avioni! To neka ti bude osnovna parola.

U SSSR-u donijeto je rješenje da nam se pošalje, kao, prva pomoć, oko 30 sanitetskih radnika i to: mladih trupnih ljekara, starijih hirurga za ekipe i bolnice, sestara pomoćnica.

Ja mislim da vi tamo možete s uspjehom završiti ovaj zadatak evakuacije. Naš cilj je da do početka ljeta, tj. do početka velikih operacija, budemo potpuno rasterećeni od teških ranjenika. To je od ogromnog strateškog značenja. Neka to i tebi bude osnovna ideja vodilja u čitavom tvome radu. Potrebno je svega 50 transportnih aviona pa da ovaj problem bude, barem za najosjetljiviji dio naše teritorije, u potpunosti riješen svega za jednu noć. Pokušaj da utuviš u pamet tim našim kolegama ovu elementarnu istinu!

Što se tiče odlaska jednoga od nas odavde tamo u Italiju, to je za sada nemoguće jer ovde ima veoma mnogo još težih problema. Nalazimo se u procesu usiljene reorganizacije našega saniteta.

Potvrđujem da sam primio 1 (jedan) sapun iz Baria! Je li to rezultat moje potražnje! Zar niste dosada uspjeli da pro-nađete i pošaljete ni jednu od traženih knjiga? Kancelarijski

⁸ Vidi dok. br. 276.

pribor? Nismo očekivali da će vaša sjećanja na prilike u kojima živimo tako brzo da izblijede . . .⁹

Drugarski te pozdravljam

Dr Gojko

Pisao sam X. diviziji da se
raspita za tvoju majku, ali
još nisam dobio odgovora. Čim
nešto stigne, javiću ti depešom.

⁹ Rečenicu sa tri tačke na kraju dopisao je mastilom dr-Gojko Nikoliš.

BR. 284

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 13. APRILA
1944. ŠTABU 4. KORPUSA NOVJ DA GLAVNINU SNAGA AN-
GAŽOVANIH NA KOMUNIKACIJI U REJONU BIHAĆA IZ-
VUČE ISPOD UDARA NEPRIJATELJEVE AVIJACIJE I RA-
SPOREDI NEDALEKO OD TE KOMUNIKACIJE¹

			te SP			o > P
		g		Sadržaj	depeše	n
S. PQ	(« Q	Sh >	T3 O			S. Ph jD Q
Za IV. Korp.				Povucite vaše glavne snage ispod udara avija- cije na komunikaciji ² , ali izvršite takav raspo- red da se te snage mogu upotrebiti na sek- toru Bihaća čim mi to naredimo. Nepr. ne smc znati za taj raspored. Manjim snagama vršite diverzione akcije na pruži Kostajnica i dalje preta d-novu ³ . Snage moraju biti raspoređene tako daleko od Bihaća — pruge ⁴ da mogu za jedan, najviše dva i u kratki marš ⁵ stignuti na cilj. T.		.n .Y ^ & 2
rr, § rj	>5 „lj	o<	^ >			

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/10—2, k. 119/1.

² Na komunikaciji u dolini reke Une tada su dejstvovalе jedinice 4. korpusa NOVJ (glavnina 7. i 8. NOU divizije i 2. brigada Unske grupe). Potpunije o tome vidi tom V, knj. 26. dok. br. 28, 29, 53, 67, 80, 119 i 141 (radiogram br. 1625 od 12. aprila).

³ Tako piše. U poslatom radiogramu (redakcija ga nije uspela pronaći) bilo je napisano jedno od sledećih mesta: Dvor ili Bosanski Novi. To stoga što su u to vreme na prostoru Sunja, Petrinja, Kostajnica dejstvovalе 1. i 2. brigada 7. NOU divizije 4. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 47 i 142).

⁴ Odnosi se na železničku prugu koja vodi dolinom reke Une (od Bihaća, preko Bosanskog Novog, za Sunju).

⁵ Umesto »za jedan, najviše dva i u kratki marš«, u poslatom radiogramu bilo je verovatno napisano: za jedan kratki marš, ili najviše dva.

10
Indeksi

vaše glavne snage ispod
aprijaciju na komunikaciju, ali im
har raspored da se te snage
trebati na sektoru Pilata čim
dinno. etep. nesme smati
sklanjati snagama vrste div
nje na pruzi. Nastajanje jedne
d. navi. Snage moraju biti rasporede
tako daleko od Pilata - pruge da
sa jedne najviše dva i m. bratke
stignuti na cilj. P.

BR. 304

UPUTSTVO NAČELNIKA SANITETSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. APRILA 1944. SANITETSKOM ODSEKU 2. KORPUSA NOVJ O ORGANIZACIJI SANITETSKE SLUŽBE U KORPUSU I O OSNOVNIM PITANJIMA KOJA TREBA TRETIRATI U MESECNIM IZVESTAJIMA'

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
SANITETSKO ODELJENJE
Br. 37
13. aprila 1944. g.

SANITETSKOM ODELJENJU II UDARNOG KORPUSA NOVJ

U periodu od jeseni pa do danas primili smo 2 vaša izvještaja i to: pismo drugu Viti od 30-I t.g.² (drug Vita ne nalazi se već dugo vremena u ovome Odeljenju, već na liječenju u Italiji) i drugi izvještaj od 7-II t.g.³

Pošto je proteklo već dosta vremena od kada su ti izvještaji bili napisani, to se nećemo zadržavati na njihovim pojedinostima, nego ćemo dati nekoje primjedbe opšteg karaktera.

1) Ponovno vam skrećemo pažnju da poboljšate *preglednost* vaših izvještaja. U današnjoj fazi razvitka naše sanitetske službe, kada su tekući poslovi veoma narasli, kada je postalo nemoguće rukovodstvo neposrednim učešćem na terenu po svakom pojedinom pitanju, u toj fazi javlja se preglednost i ekspeditivnost administracije kao jedan od temeljnih preduslova za uspješno rukovođenje. Izvještaj treba da bude tako pregledan da se ne mora trošiti nepotrebno vrijeme u snalaženju *među mnogobrojnim nabacanim pojedinostima koje* same po sebi mogu biti i interesantne), u iznalaženju onih *bitnih* činjenica po kojima je potrebno mišljenje ili neposredna pomoć višeg rukovodioca. Istovremeno, izvještaj treba da bude vjeran i objektivn toliko da ne primorava rukovodioca na provjeravanje pojedinih pitanja na licu mjesta. Nastojte da

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AOIVSVMA, inv. br. 3773—D.

² Vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 176.

³ Vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 179.

u ovome pravcu vaspitate i prevaspitate vaše organe. Preporučujemo vam da se držite slijedećeg rasporeda:

- a) Organizaciono stanje.
- b) Higijensko stanje boraca (ishrana, odjeća, stanovanje, lična higijena, fizička kondicija i opšte zdravstveno stanje).
- c) Kretanje zaraznih bolesti i borba protiv njih.
- d) Funkcionisanje saniteta u operacijama (odnosi, veze, raspored, evakuacija). Konkretni rad najkrupnijih ustanova, naročito hirurških ekipa.
- e) Kadrovi (tačan popis i raspored ljekara), kursevi, nastavni programi i iskustva. Odnosi koji vladaju među osobljem kao i odnosi između osoblja i boraca.
- f) Sanitetska tehnika (stanje sanitetskog materijala, nosila, burad, suhe komore itd.).
- g) Najvažniji problemi, naročito oni za koje je potrebno naše mišljenje i pomoć.

2) Mišljenja smo da bi druga Iličkovića⁴ trebalo dodijeliti drugu pukovniku dr. Duliću⁵ kao pomoćnika, a drugarica dr. Saša⁶ da ostane ref. divizije. Po pravilu referent divizije mora biti ljekar jer ta funkcija iziskuje ne samo organizacione sposobnosti nego i visoko stručno znanje radi kontrole i pravilne upotrebe divizijskih ljekara. Takvim sposobnostima, prirodno, ne raspolaže drug Iličković. Međutim, on će svojom agilnošću i organizacionim iskustvom moći pružiti velike usluge načelniku saniteta Korpusa.

3) Posvetite veću pažnju proizvođenju sanitetskog osoblja u oficirske i podoficirske činove. Vaši predlozi u pismu od 30 januara, po našem mišljenju, preskromni su. Predloge upućujte preko vašega štaba na VŠ, ali nas i dalje informirajte o predlozima da bismo mogli dati i naše primjedbe.

4) Posvetiti najveću pažnju Trećoj diviziji i jedinicama u Sandžaku radi likvidacije epidemije kod njih.

5) U izvještaju navodite da postoji nepravilan odnos starih drugarica bolničarki prema »novima«, prema »neodgovornim« ljekarima i Italijanima. Ove činjenice kao i pustošenje apoteke i Doma narodnog zdravlja u Pljevlju govore da naša uputstva u brošuri »Tekući problemi našeg trupnog saniteta« nisu dovoljno prorađena. S obzirom da ćemo se u sličnim situacijama nalaziti odsada sve više, potrebno je da kod vaših organa razvijete osjećaj odgovornosti za sve postupke prilikom ulaska u novooslobođene gradove.

⁴ Čeda Iličković

⁵ Dr Vojislav Dulić

⁶ Dr Saša Božović

6) Koncem prošle godine uputili smo jedno pismo drugu prof. dr. Miljaniću⁷. Ispitajte da li mu je to pismo stiglo u ruke. Organizacija Crvenog krsta koja se provodi u Crnoj Gori potpuno je pravilna i sa tim treba nastaviti. Potreban nam je hitan izvještaj o dosadanjim rezultatima.

Direktive za rad

1) Opšte direktive možete naći u časopisu »Nova Jugoslavija« br. 4, u članku »Naši zdravstveni problemi u svijetlosti najnovijih događaja«.⁸

2) Uredbu o uređenju korpusne vojne oblasti⁹, ukoliko govori o sanitetu, treba shvatiti ovako. Referent saniteta korpusa (ili načelnik sanitetskog odeljenja korpusa, koji naziv će biti uskoro ozvaničen) rukovodi cjelokupnom sanitetskom službom kako u trupama tako i u korpusnoj vojnoj oblasti. Dakle, šef sanitetskog ostsjeka KVO podređen je u stručnom pogledu načelniku sanitetskog odeljenja korpusa. Ovo vam napominjemo stoga što su se na nekim mjestima pojavila tumačenja Uredbe tako kao da bi sanitetski ostsjek KVO i trupni sanitet korpusa trebali da rade svaki za sebe samostalno bez jedinstvenog rukovodstva. Naša detaljna razrada Uredbe slijedi¹⁰.

3) Po naređenju Vrhovnog štaba, vojni sanitet ima da preuzme na sebe organizaciju veterinarske službe u NOV sve dotle dok veterinarstvo ne naraste do te mjere da bude osposobljeno za samostalan rad. Dakle, pri ostsjecima treba postaviti veterinarske referente, u divizijama i brigadama veterinare i pomoćnike, s tim da budu pod rukovodstvom sanitetskih ostsjeka, odnosno referenata, sve do daljnje promjene. Pošto je težište rada u korpusnoj vojnoj oblasti, korpusni referent neka bude pridodat sanitetskom ostsjeku KVO a ne neposredno načelniku sanitetskog odjeljenja korpusa.

4) Treba što hitnije pristupiti određivanju i organizaciji davalaca krvi za transfuziju.

5) U prilogu dostavljamo vam raspis o izučavanju i statističkoj obradi ovogodišnjeg kretanja zaraznih bolesti¹¹.

⁷ Redakcija nije uspela pronaći to pismo.

⁸ Članak je napisao načelnik Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ dr Gojko Nikoliš u prvoj polovini aprila 1944. Objavljen je u časopisu »Nova Jugoslavija«, br. 4—5 od 20. aprila 1944, na str. 10—13 (vidi AVII, reg. br. 10—1, k. C.Š. 1)

⁹ Objavljuje se kao dok. br. 34 ove knjige.

¹⁰ To se sadrži u dok. br. 86.

¹¹ Redakcija nije uspela pronaći taj prilog.

6) SOVŠ je pristupio unifikaciji cjelokupne naše administracije kao i organizovanju personalne kartoteke. Ovi radovi privode se kraju, o čemu ćete biti obavješteni uskoro posebnim raspisom¹².

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik
general-major¹³

BR. 289

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
ARSA JOVANOVIĆA OD 13. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU
NOV I PO HRVATSKE DA POPUNI I DOSTAVI PRILOŽENE
SPISKOVE O VETERINARSKOM I POTKIVACKOM OSO-
BLJU, OPREMI I MATERIJALU¹**

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
13. aprila 1944. g.

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

U prilogu dostavljaju vam se obrasci po kojima ćete što hitnije dostaviti spiskove:

1) Spisak veterinarskog osoblja (diplomiranih veterinar, studenata i apsolvenata veterine, veterinarskih pomoćnika — iz bivše jug. vojske) prema obrascu br. 1, sa naznačenjem dužnosti na kojoj su sada. U spisku treba pokazati i ono osoblje koje se nalazi i na neveterinarskim dužnostima, kao sanitetskim, intendantskim itd.

¹² Vidi dok. br. 342.

¹³ Načelnik Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ bio je dr Gojko Nikoliš.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 19/1 do 19/6—4, k. 113. U adresatu su reči »Glavnom« i »Hrvatske« ispisane mastilom. Obrazac br. 1 pisan je olovkom preko indiga, obrasci br. 2 i 5 pisani su mastilom, a obrasci br. 3 i 4 su pisani na mašini.

Naređenje i obrasci istovetne sadržine dostavljeni su i drugim višim štabovima jedinica NOVJ, ali je redakcija uspela pronaći još samo primerak upućen štabu 5. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 22—7, k. 459).

2) Spisak potkivačkog osoblja (majstora potkivača — sa potkivačkom školom i bez ove — potkivačkih pomoćnika i samouka) prema obrascu br. 2, i to bez obzira na to kakvu dužnost sada obavljaju (kao potkivači, kovači, na radu u bravarskoj, mehaničarskoj radionici itd.).

3) Spisak veterinarske opreme, koja se nalazi kod jedinica i ustanova, prema obrascu br. 3, i to zasebno za instrumente i pribor, a zasebno za lijekove i zavojni materijal.

4) Spisak potkivačke opreme, koja se nalazi kod jedinica i ustanova, prema obrascu br. 4, zasebno za alat, a zasebno za materijal (potkovice, čavli, zubci, potpetice).

Traženi podaci imaju biti što potpuniji, jer će služiti za evidenciju, za popunu i pravilan raspored veterinarskog i potkivačkog osoblja, kao i raspodjelu veterinarske i potkivačke opreme.

Podaci imaju se dostaviti Sanitetskom odeljenju ovoga Štaba.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik
Vrhovnog štaba NOV i POJ
M. P. general-lajtnant
Arso R. Jovanović

S P I S A K
VETERINARSKOG OSOBLJA ... KORPUSA NOVJ (PO DIVIZIJAMA)

Obrazac br. 1

	Redni broj
	Prezime, početno slovo očevog imena i ime
	Dan, mjesec i godina rođenja
	Odakle je (mjesto, općina i kotar)
	Narodnost i vjeroispovjest
	Bračno stanje (broj djece)
	Koje je škole svršio, kada i gdje (za studente navesti semestre, odnosno položene ispite)
	Služba u jug. (domobranskoj) vojsci, od kada do kada
	Poslednji čin u jug. vojsci (domobranstvu) i od kada
	Služba u građanstvu (od kada do kada)
	Stupio u NOV, kako (dobrovoljno, mobiliziran, zarobljen) i kada
	Sadašnji čin u NOV i od kada
	Na kakvoj se dužnosti sada nalazi i u kojoj jedinici
	Primjedba

	Redni broj
	Prezime, početno slovo očevog imena i ime
	Dan, mjesec i godina rođenja
	Odakle je (mjesto, općina i kotar)
	Narodnost i vjeroispovjest
	Bračno stanje (broj djece)
	Koje je škole svršio, i kakvu stručnu spremu ima (položio majstorski ispit, svršio potkivačku školu, gdje i kada, potkivački pomoćnik, samouk itd.)
	Služba u jug. (domobranskoj) vojsci, od kada do kada
	Poslednji čin — klasa u jug. vojsci (domobranstvu)
	Služba u građanstvu (od kada do kada)
	Stupio u NOVJ, kako (dobrovoljno, mobiliziran, zarobljen) i kada
	Sadašnji čin — klasa u NOV i od kada
	Na kakvoj se dužnosti sada nalazi i u kojoj jedinici
	Primjedba

potkivačkog usoblja _____ Korpusa NOVJ (po divizionima)

SPISAK

Obrazac br. 2

Obr. br. 3

SPISAK VETERINARSKE SPREME I MATERIJALA KOJI SE NALAZI
KOD _____ DIVIZIJE _____ KORPUSA NOVJ

u -d U	Naziv	kg	Ima na licu			Primjedba
			g	kom.	mot.	
	A. Instrumenti					
	B. Lijekovi i zavojni materijal					-

Obr. br. 4

SPISAK POTKIVACKOG ALATA I MATERIJALA KOJI SE NALAZI
KOD DIVIZIJE _ KORPUSA NOVJ

	Naziv	Ima na licu		Primjedba
		kom.	kg.	
	A. Alat			
	A. Materijal			

ZZS

Brojno stanje konja _____ korpusa (po divizionima) po kategorijama na dan _____ god. Obrazac br. 5

Naziv jedinice	Teški (za tešku artiljeriju i teški teret)	Kategorija konja				Primjedba
		Tegleći	Jahaći	Tovarni		
Ima na licu	Srednji (za poljsku artiljeriju i srednji teški teret)	Laki (za laki teret)		Teži (za brdsku artiljeriju i teži tovar)	Laki (za mitraljeze i lakši tovar)	
Pripada po formaciji						
Nedostaje						
Ima na licu						
Pripada po formaciji						
Nedostaje						

BR. 284

**UPOZORENJE PROPAGANDNOG ODELJENJA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 13. APRILA 1944. ZASTUPNIKU NKOJ-a
U BARIJU NA NEDOSTATKE KULTURNIH PRIREDBI JE-
DINICA I USTANOVA NOVJ U BARIJU I PORUKA DA, UZ
OSTALE DUŽNOSTI, PREUZME DALJE USMERAVANJE NJI-
HOVE KULturno-POLITICKE DELATNOSTI¹**

13. april 1944

Dragi Melentije,²

Pišem ti po dogovoru s drugom Markom. Htio bih, naime, da ti skrenem pažnju na izvjesne nedostatke naših tamošnjih kulturnih priredbi.

Kulturne priredbe su tamo, svakako, jedan od najvidnijih oblika kulturno-političke djelatnosti. One, tamo, nužno postaju ogledalo čitavog našeg kulturnog napora, naše političke linije, našeg nastojanja oko kulturne saradnje sa savezničkim narodima itd. Zato im se mora posvetiti sva pažnja.

Drugovi koji su došli otuda pričali su nam o programima i izvođenju naših priredbi. Saveznički radio dao je nekoliko prenosa s pjesmama i recitacijama iz naših izbegličkih logora. Ovamo je stigao i jedan štampani program koncerta naše vojne baze u Monopolu. Na osnovu svega toga može se utvrditi nekoliko činjenica, s kojima ćeš morati da se porvaš, iako si prezaposlen i tek u oporavljanju.

Programi naših tamošnjih priredbi su siromašni i jednolični. Ne iskorišćuje se ni ono nekoliko boljih stvari koje su nastale u našoj narodno-oslobodilačkoj borbi. Tako naš narodno-oslobodilački pokret izgleda kulturno siromašniji nego što ustvari jeste. Sem toga, ne koristi se naše kulturno nasleđe, pa našim mlađim i neiskusnijim drugovima i našim saveznicima i prijateljima može da izgleda da nam naši pretci nisu ostavili ništa i da naša oslobodilačka borba nije organski nastavak najboljih djela i nastojanja svih naših naroda, i mnogih naših pokoljenja.

Mi u inostranstvu treba da pokažemo sve kulturno bogatstvo naših naroda. Uz to, i prije svega, treba da pokažemo naš pravilan odnos prema našem kulturnom nasljeđu, našu sposobnost

¹ Kopija originala (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6819.

² Milentije Popović

da izdvajamo najdragocjenija zrna našeg kulturnog bogatstva, da ih čuvamo i razvijamo dalje. To, praktično, znači da treba da dođete do djela Njegoša, Đure Jakšića, Zmaja, Sterije, Nušića, Kranjčevića, Nazora, Prešerna, Cankara, Mokranjca itd. Vi tome morate posvetiti svu pažnju, a mi ćemo takođe gledati da vam pomognemo. Nešto malo materijala poslaćemo vam i ovog puta.

Programi naših tamošnjih priredbi jednostavni su i u jednom i drugom, i kulturnom i političkom smislu. Veliki broj tačaka uzima se iz dalmatinske narodne ili umjetničke književnosti i muzike. To je nepravilno. Na našim kulturnim priredbama treba davati djela svih naših naroda. Naravno, svi svuda nisu stvorili prvoklasne vrijednosti, ali svaki od naših naroda ima velikih tvorevina bar u po jednoj oblasti umjetnosti: Srbi i Hrvati imaju snažnu slobodarsku i satiričku književnost (liku i pripovijetku), Slovenci imaju Cankareve drame, Makedonci divnu narodnu poeziju, Crnogorci nešto nove, napredne književnosti itd. Znači, naše programe treba odabirati tako, da budu slika našeg bratstva, naše jedinstvenosti i raznolikosti, naših velikih mogućnosti i naše nove državnosti.

Program koncerta naše baze u Monopolu poučan je u više pravaca. Prvo, na programu je osam naših tačaka, a četiri anglo-američke. Proporcija je za nas vrlo mala. Drugo: na tom programu su bile četiri anglo-američke tačke a samo jedna sovjetska; pjevana je engleska i američka himna, a sovjetska nije. Kao što vidiš, sama linija priredbe bila je nepravilna,³ ali to ne znači da sada treba otići u drugu krajnost. Nama je Sovjetski Savez saveznik pa ma gdje se mi nalazili. Uz to, savezničke himne treba pjevati samo na priredbama povodom državnih praznika i međusavezničkih manifestacija. Treće: na tom programu su bile i dvije vojničke pjesme — američka i engleska. Te pjesme, ni po svom duhu, ni po vrijednosti, ni po vremenu kada su nastale, ne znače ništa reprezentativno i veliko u kulturi naših saveznika. A na naše programe, ako već stavljamo tačke iz književnosti i muzike naših saveznika, treba stavljati djela savezničkih klasika i njihovih savremenih naprednih umjetnika.

Kada je u pitanju sam kvalitet izvođenja, meni se čini da tu, uz ostale napore, treba primijeniti i princip: bolje manje a bolje. Pozitivnije je da mi važimo kao solidni i radni ljudi, koji se pojavljuju rijetko ali dobro, nego kao ljudi koji uzimaju stvari olako, povode se za lošim primjerima itd.

³ Dalji deo rečenice dopisao je mastilom Aleksandar Ranković.

Praktično gledano, meni se čini da bi u našim logorima i iz njih trebalo formirati jednu masovniju kulturnu ekipu, koja bi imala svoj hor, svoj orkestar, svoju dramsku sekciju itd. Takva ekipa mogla bi, postepeno,, da daje naše najbolje stvari iz muzike, narodne poezije, klasične drame. U njoj bi, recimo, mogao da radi i Tijardović.⁴ Mi bismo vam, takođe, poslali pomoć: režisera i horovođu, ili samo režisera, koji bi tamo radili izvjesno vrijeme, pa se opet vratili k nama.

Još jedna napomena: pričali su nam drugovi da naši umjetnici, koji se sada tamo nalaze, pripremaju izložbu, kojom bi htjeli da reprezentuju čitav naš likovni život. Mislim da bi trebalo izbjeći izložbu kojoj bi se dao takav značaj, pogotovu što tamo nisu svi i nisu najbolji naši likovni umjetnici. Uz to, neki od drugova tamo imaju, i teoretski i praktično, nejasne pojmove o umjetnosti, o tzv. čistoj umjetnosti, o značaju organizacije umjetničkog rada itd., — pa njihov rad ne može biti reprezentativan za svu našu likovnu umjetnost. Moraćeš i tu potrošiti dio svog vremena, da pripomogneš da se osnovni pojmovi o umjetnosti raščiste u našoj tamošnjoj grupi. Ja mislim da se možeš osloniti na Detonija,⁵ iako je on, kao umjetnik, u jednoj prilično teškoj — ideološko-likovnoj — krizi. On je odan čovjek, mislim da je sposoban da shvati stvari i da na njima, kad ih shvati, istraje. Kao što vidiš, stvar praktično izgleda mnogo kraća nego u mom izlaganju: radi se o tome da se ti posvetiš i toj strani našeg tamošnjeg života i naše tamošnje djelatnosti. Pored toga, nužno će ti biti i neko »tijelo« koje će koliko-toliko povezivati sav naš tamošnji kulturni rad i voditi računa o svim našim kulturnim programima. Želim ti što više zdravlja i snage i srdačno te pozdravljam.

⁴ Ivo Tijardović

⁵ Marijan Detoni

BR. 284

ZAHTEV ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTIJA POPOVIĆA OD 14. APRILA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA ODREDI MORNARIČKOG REFERENTA U TREĆEM ODSEKU ZASTUPNIŠTVA NKOJ-a¹

		S A D R Ž A J	3 a 3 60 'o m	8 > & D 43 O 3
•o o Pix>	3 6 6 3			
125.	14.4.44. 7.45	Br. 125, 13.4. Za Manolu. ² Javite da li ste odredili obećanog mornaričkog referenta u trećem odsjeku. Ako niste, učinite čim prije i pošaljite ga amo. ³ Milentije		4 a h u ci

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/12—1, k. 2073.

² Srećko Manola. Tada je bio zamenik komandanta Mornarice NOVJ.

³ Štab Mornarice je 15. aprila izvestio da je Vrhovni štab odredio potpukovnika Srećka Manolu za pomorskog stručnjaka Zastupništva NKOJ-a u Bariju (vidi AVII, reg. br. 3/14—1, k. 2073: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, poslati radiogram br. 82, sa 52 grupe, koji je Zastupništvo, usled kvara na svojoj radio-stanici, primilo 16. aprila — vidi u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju primljeni radiogram br. 185). On je i pre toga, u aprilu 1944, boravio u Bariju (vratio se na Vis 9. aprila uveče), nastojeći da kod britanskog Ministarstva ratnog transporta (Ministry of War Transport) izdejstvuje bolje uslove za rad Baze NOVJ u Monopoliju i urednije njeno snabdevanje materijalom potrebnim za opravku brodova, kao i da se Mornarici NOVJ vrate jugoslovenski brodovi koji plove pod italijanskom zastavom i da joj se predaju ranije obećani plovni objekti: 8 driftera (male škune od oko 50 tona) i 8 kaika (ribarski brodovi od 10 do 150 tona). Međutim, u tome nije skoro ništa postigao. (Potpunoje o tome vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 28, 47 i 177; navedenu knjigu depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, radiograme br. 117 i br. 119 od 9. aprila 1944, koje je Srećko Manola uputio Štabu Mornarice NOVJ).

BR. 284

INSTRUKCIJA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 14. APRILA 1944. UPUĆENA PREKO ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTIJA POPOVIČA ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ DR VLADIMIRU VELEBITU O STAVOVIMA KOJE TREBA ZAUZETI AKO VINSTON ČERCIL ILI DRUGI BRITANSKI PREDSTAVNICI POSTAVE PITANJE PREGOVORA S KRALJEM PETROM II KARADORDE VICEM¹

Nr Gr Datum

[SADRŽAJ]

- 75 14.IV [1944] Milentiju. Saopšti šefu vojne misije Velebitu,² da mu poručujem neka se ne upušta u nikakve razgovore o kralju³ na zahtev Engleza. U slučaju da ga čerčil⁴ pita o tome, neka odgovori da je kralj svojim poslednjim aktima, kao što je potpisivanje zakona o narodnoj banci, prema kome se izbegličkoj vladi sada omogućuje krađa imovine N.[a-rodne] banke i t.d., potpuno onemogućio svake razgovore. Osim toga, pitanje kralja ne može rešavati Tito ili Nac. kom., već AVNOJ.

. Tito

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/6—10, k. 2125.

² NKOJ i Vrhovni štab NOV i POJ su dr Vladimira Velebita tada bili odredili za šefa Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. Istovremeno je ukinuta dotadašnja Vojna misija NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Srednji istok. Pri odlasku za grad Alžir, gde se tada nalazilo sedište Vrhovne komande savezničkih snaga za Sredozemlje, dr Vladimir Velebit se zadržao u Bariju, jer mu je Milentije Popović 13. aprila bio uputio sledeći radiogram:

»Vlatku. Pri prolasku kroz Bari rezerviši najmanje jedan dan radi razgovora sa mnom.

Radio-stanicu češ dobiti u Alžiru kažu Saveznici. Milentije« (vidi u istoj knjizi depeša poslati radiogram br. 54, sa 35 grupa, od 13. aprila 1944. godine).

³ Reč je o Petru II Karadorđeviću.

»⁴ Odnosi se na Vinstona čerčila, tadašnjeg predsednika vlade Velike Britanije.

BR. 284

**OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
PAVLA ILIĆA I SEKRETARA POKRAJINSKOG KOMITETA
KPJ ZA SRBIJU DR BLAGOJA NEŠKOVIĆA OD 14. APRILA
1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O PORAZU KOJI JE 2.
PROLETERSKA DIVIZIJA NANELA ČETNIČKIM FORMACI-
JAMA U REJONU SELA GUČE I O NAJCELISHODNIJIM
PRAVCIMA DEJSTVA JEDINICA KOJE BI SADEJSTVOVALE
S UDARNOM GRUPOM DIVIZIJA NOVJ¹**

Predano 14.IV. 1944. god.

◁ Odeli.	H O	Sadržaj	Primedba

12. V.K.	31. 36	D.D.D. Osam četničkih brigada potpuno razbijeno u reonu Guče, ² pred očima Draže koji je bio u Guči sa bataljonom III puka Nedićev[og]. ³	

Pavle i Mihajlo

12. V.K.	34. 101.	Dok očekujemo materijal, ⁴ da neprijatelj ne dobiye u vremenu [i da] ne koncentriše no- ve snage, korisno bi bilo sadejstvo Koste i Peka, ako imaju raspoložive snage: a) Košta na liniju Valjevo — Užice i dole ka Požegi, sa Drugom krajiškom brigadom pravcem Rudno ⁵ — Užice. ⁴ b) Peko sa Sandžačkom da zauzme Sjenicu, N. Varoš. ⁷ v) Sve topličke snage da ovladaju Kopaonikom i dejstvuju na prugu Kraljevo — Mitrovica. ⁸	

Pavle i Mihajlo

¹ Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, ori-
ginal (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/8—1, k. 372.

² Razbile su ih 2. srpska proleterska i 4. crnogorska proleterska
brigada noću 8/9. aprila. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 7, dok. br.
87 i 92, knj. 20, dok. br. 150.

³ U sastavu Nedićevih jedinica nije bilo pukova sve do 6. oktobra
1944, kada su se jedinice Srpske dobrovoljačke straže priključile je-
dinicama Draže Mihailovića (vidi AVII, četnički arhiv, reg. br. 1/5, k.
102: naređenje Ministarstva unutrašnjih poslova Nedićeve vlade od 6.
oktobra 1944. o preformiranju Srpske dobrovoljačke straže u Srpski
udarni korpus; reg. br. 7/5—1, k. 102: naređenje Komande Srpskog
udarnog korpusa Jugoslovenske vojske u otadžbini od 7. oktobra 1944.
o postavljanju starešina u divizijama, pukovima i bataljonima). Ovde

BR. 304

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI KONKRETNE PODATKE O NEPRIJATELJU I IZVESTI DA LI JE GRUPA DIVIZIJA IZ SASTAVA KORPUSA SNABDEVENA UBOJNOM OPREMOM I MATERIJALNIM POTREBAMA ZA PREDSTOJEĆI PRODOR U SRBIJU¹

Od V, Š.

14 Prvo. Dajte konkretne podatke o neprijatelju 94
jy sa kojim vodite borbu. Drugo. Direktno odgovorite
[1944] jesu li divizije sposobne za pokret pre prethodnog
snabdevanja sa materijalom. Treće. Zar vi ne možete forsirati Drinu bez čamaca? Četvrto. Lekić² se mora direktno uključiti u našu radio-stanicu. Izvestite o ovome.³ Peto. Forster neka bude tamo gde je za njim veća potreba.

se radi o jedinicama Srpskog dobrovoljačkog korpusa. Draža Mihailović nije tada bio s tim bataljonom.

⁴ Štab Udarne grupe divizija NOVJ očekivao je dotur municije avio-tiransipor tom.

⁵ Trebalo bi da piše: Rudo.

⁶ i ⁷ Vrhovni štab NOV i POJ je u vezi s tim predlogom odgovorio 15. aprila (vidi dok. br. 295).

⁸ Vrhovni štab NOV i POJ je 19. aprila odgovorio Štabu Udarne grupe divizija da snage iz rejona Toplice nisu u stanju da se probiju do reke Ibra i tu izvrše prihvata Udarne grupe divizija NOVJ (vidi dok. br. 318).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/27—8/1, k. 408 A.

² Danilo Lekić je tada bio komandant 16. NOU divizije.

³ Štab 3. korpusa je istog dana (14. aprila) izvestio o svim tim pitanjima (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 — str. 499).

BR. 284

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA NEPRIJATELJEVA OFANZIVNA DEJSTVA SPREČAVAJU 2. KORPUS NOVJ DA ISPOLJI SADEJSTVO SA UDARNOM GRUPOM DIVIZIJA I DA SE PRIPREMA PRODOR DELOVA 3. KORPUSA NOVJ U ZAPADNU SRBIJU'

Primljeno dana 15-IV-1944 god.

Čas.	Od	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
4 pp ²	VK	6	42	D.D.D. Protiv Peka neprijatelj preduzeo ofanzivu jačih razmera. ³ U takvoj situaciji ne možete računati na njegovo sadejstvo. ⁴ Protiv Koste isto, ⁵ ali se priprema upad u Srbiju. ⁶	

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV I PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/4—1, k. 184.

² posle podne

³ Vidi tom III, knj. 7, dok. br. 163, 168, 169, 170, 175, 176, 179, 182, 187 i 220.

⁴ Delegat Vrhovnog štaba pri Udarnoj grupi divizija NOVJ Pavle Ilić Veljko i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković tražili su da Vrhovni štab naredi 2. korpusu da ispolji jače dejstvo na neprijateljeve garnizone u Sandžaku, a 3. korpus da delom snaga ofanzivno dejstvuje na pravcu Užice (sada: Titovo Užice) — Valjevo (vidi dok. br. 277 i 293).

⁵ Odnosi se na opšti napad koji su 13. SS dobrovoljačka brdska lovačka divizija »Handžar« (13. SS Freivilligsten Gebirgsjager Division »Handtschar«), 12. aprila, s linije reka Drina — Bijeljina — Gornji Dragaljevac — Koraj — Čelić — Brčko, i 3. domobranska lovačka brigada, 13. aprila, iz Tuzle, preduzele protiv 16. NOU i 36. NOU divizije i delova 38. NOU divizije. Istovremeno je 27. NOU divizija vodila borbe protiv delova 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« koji su napadali iz Sarajeva i Nevesinja ka Kalinoviku i iz Sarajeva ka Goraždu, težeći da obezbede komunikaciju Sarajevo — Višegrad. Potpuno o tim dejstvima vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 56, 67, 79, 92, 167, 179, 181 i 193; knj. 25, dok. br. 63; Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR, knj. 1, dok. br. 235 i 245.

⁶ Vidi 3ok. br. 257 i 294.

BR. 284

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA RADIO STANICU ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE DIREKTNO UKLJUČI U RADIO-MREŽU VRHOVNOG ŠTABA I DA RAZBIJE ČETNIČKE SNAGE POD KOMANDOM ZAHARIJA OSTOJIĆA¹

Od V. Š.

15	Neka Lekić upotrebi šifru G.Š. Vojvodine.	8
jy	Odmah javite plan veze. ² Ostojićevu grupu razbite,	45
[1944]	čistite. ³ Oni su verovatno pobjegli sa Zlatiborskog sektora ispred naših snaga.	

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/27—8/1, k. 408 A.

² Štab 3. korpusa je 20. aprila izvestio o talasnoj dužini radio-stanice Štaba 16. NOU divizije i zatražio da Vrhovni štab saopšti ostale uslove (vidi AVII, reg. br. 1/106—8/1, k. 408 A: knjigu poslatih depeš Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 36 grupa). Vrhovni štab je 24. aprila odredio talasnu dužinu svoje radiostanice, njen pozivni znak, redosled rada i međusobno radno vreme (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A, radiogram sa 54 grupe).

³ Zaharije Ostojić je tada bio komandant Istaknutog dela četničke Vrhovne komande Jugoslovenske vojske u otadžbini za Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Sandžak (vidi AVII, četnički arhiv, reg. br. BH-X-15, BH-V-321 i BH-P-6). On je s oko 400 četnika prešao reku Drinu kod Višegrada i s četničkom Cersko-majevičkom grupom korpusa nalazio se u rejonu Sokolovića. Protiv njih su upućeni 15. majevička NOU brigada i Romanijski NOP odred, ali su se četnici, ne sačekavši ih, razbežali u pravcu Rogatice, Malog Polja i Romanije (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 i 168; AVII, četnički arhiv, reg. br. BH-V-302).

BR. 284

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. APRILA
1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE S JEDINICAMA MO-
RA ODRŽATI NA SVOJEM OPERATIVNOM PROSTORU I TE-
ŽIŠTE DEJSTVA ISPOLJITI KA SEKTORU SANDŽAKA¹**

[Od V. Š. II korpusu]

17/92

Prvo. Slažemo se da težište vaše akcije bude u Sandžaku.² U tom cilju koncentrišite jače snage i razbijte četnike. Nemci nastoje da vas potisnu, četnike postave u garnizone a onda izvuku snage na druge frontove. Sa vašim snagama morate se zadržati na vašem sektoru.

Drugo. Naredićemo sadejstvo 27. diviziji,³ ali je i ona angažovana u borbi te se na njeno sadejstvo ne oslanjati.⁴

15-IV-1944. god.
primljeno u 14.40¹
Man. Morača

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ., original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/3—2, k. 394.

² Plan za dejstvo svojih jedinica protiv nastupajućih nemačko-kvislinških kolona izložio je Štab 2. korpusa Vrhovnom štabu 13. aprila 1944 (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 163). Usledile su oštre borbe u dolini reke Lima. One su vođene tokom čitave druge polovine aprila i u prvoj polovini maja, tj. sve dok nije stvoren mostobran na desnoj obali Lima i, 20. maja 1944, na Jadovniku prihvaćena Udarne grupa divizija NOVJ, koju su nadmoćne neprijateljeve snage prinudile da se iz zapadne Srbije povuče ka srednjem toku Lima. Potpunije o tome vidi Oslobođilački rat, knj. 2, izdanje II, str. 217—221.

³ Vidi dok. br. 298.

⁴ O dejstvima 27. NOU divizije u drugoj polovini aprila 1944. vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 50, 96, 107, 124, 165, 177, 180 i 190; knj. 25, dok. br. 63.

15 Nemci povelj ofanzivu u Sandžaku.² Na sek- 123
IV toru Foča — Pljevlja skoncentrisani četnici sa va-
[1944] šeg sektora u jačini oko 2000. Dobro bi bilo da
XXVII Div. sadejstvuje Pekovim snagama prav-
cem Foča — Celebić. Izvestite o mogućnosti ovog
sadejstva.³ Nemci nastoje napasti na vaše snage da
bi zatim oslobodili svoje za druge frontove. U
ovom cilju vode četnike i druge bande za poseda-
nje garnizona. Ovo imajte u vidu i podesite vaš
rad. Preduzeli smo mere da pre pokreta snabdemo
vaše jedinice oružjem."

15. Vojvodanski štab saopštava da se XVI i XXXVI Div. povlači prema Birču.⁵ Osim toga⁶ javite gde bi te jedinice mogle primiti materijal.⁷ Nastojaćemo da dobiju naoružanje za onaj pokret koji je predviđen.⁸

² Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 145, 146, 147, 148, 149, 150 i 151; tom III, knj. 7, dok. br. 163.

štab 3. korpusa je 16. aprila izvestio da 27. NOU divizija vodi borbe protiv delova nemačke 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Prince Eugen«, ustaša i četnika kod Umolja na i Rakitnice i da je orijentisana ka selu Bjelemiću (Odžacima – vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165, str. 500). Kasnije ju je štab 3. korpusa usmerio na prostor planina Romanija – reka Spreča, kako bi štitila zaleđe 16. i 17. NOU diviziji kad ove počnu forsirati Drinu i prodirati u zapadnu Srbiju. Ona je iz rejona gornjeg toga reke Neretve poslala 20. aprila, kod Sjetline se 25. aprila prebacila preko železničke pruge Sarajevo – Višegrad i otišla na sektor Sokolac – planina Javornik, gde je od 26. do 29. aprila vodila borbe protiv delova 14. puka nemačke 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Prince Eugen«, četničke Romanijske brigade i ustaša. Potpunije o. tome vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 (str. 500), knj. 25, dok. br. 63.

⁴ i ⁸ Odnosi se na 16. i 17. NOU diviziju: trebalo je da one preko Drine prodru u zapadnu Srbiju.

⁵ Potpunije o dejstvima 16. i 36. NOU divizije u to vreme vidi "tom IV, knj. 24, dok. br. 56, 67, 79, 81, 92, 167, 179, 181 i 193; AVII, arhiv NDH, reg. br. 2/2—1, k. 149 C: izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. aprila 1944. godine.

BR. 284

**UPOZORENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 16. AP-
RILA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ
ZA SRBIJU DR BLAGOJU NEŠKOVIĆU I POLITODELU 2.
PROLETERSKE DIVIZIJE DA U NJHOVOJ KOMPETENCI-
JI NIJE OCENJIVANJE VOJNIČKE SPOSOBNOSTI JEDINI-
CA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ I MEŠANJE U NJENE
VOJNOOPERATIVNE ZADATKE VEC VOĐENJE BRIGE O
PARTIJSKOM RADU U TIM JEDINICAMA¹**

Od V.Š.

Niti politodel niti vi možete dati ocenu o vojničkoj spo-
sobnosti jedinica.² Ovo mogu dati samo viši štabovi. Javite o
kojim se jedinicama radi. Nemojte se uopšte mešati u vojno-

⁶ U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći, ume-
sto »Osim toga«, verovatno je bilo napisano: Radi toga. ^

⁷ Štab 3. korpusa je 20. aprila izvestio da se naoružanje i oprema
za 16. i 17. NOU diviziju može prihvatiti u Vlasenici (vidi tom IV, knj.
24, dok. br. 165, str. 501). Za 36. NOU diviziju je rekao da će to naknadno
javiti; međutim, u toku aprila, za tu diviziju, nije precizirao mesto za
prijem. materijala.

¹ Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju,
ARP, Beograd, reg. br. 6253/VI, 2—5 (44).

² Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ dr Blagoje Nešković je 8.
aprila napisao izveštaj Centralnom komitetu KPJ, ali je izveštaj predat
serijom radiograma u toku 11, 14. i 15. aprila. Nešković tu javlja najpre
o tome da su formirani Okružno poverenstvo KPJ za okrug Užice (se-
kretar Svetomir Lazarević, a članovi Jova Stamatović, Ljuba Mijatović,
Dušan Đurđević i Olga Živković) i Štab Uzičkog NOP odreda, a zatim
daje organizacionu strukturu brigada (2. proleTERSka ima oko 600 bo-
raca, od kojih su 295 članovi KPJ, 27 kandidati za članove KPJ i 162
člana SKOJ-a; 3. srpska NOU: oko 420 boraca, od kojih su 130 članovi
KPJ, 30 kandidati i 110 članovi SKOJ-a; 4. crnogorska proleTERSka: oko
1.500 boraca, od kojih su 479 članovi KPJ, 113 kandidati i 565 članovi
SKOJ-a; 1. krajiška NOU: 1.000 boraca, od kojih su 335 članovi KPJ,
54 kandidata i 321 član SKOJ-a; 4. krajiška NOU: oko 800 boraca, od
kojih su 307 članovi KPJ, 31 kandidat i 272 člana SKOJ-a; 10. krajiška
NOU: oko 693 boraca, od kojih su 172 člana KPJ, 29 kandidati i 140 čla-
novi SKOJ-a). Potom javlja da je u 2. proleTERSkoj i 3. srpskoj NOU
brigadi manje, a u ostalim brigadama jače izražen nizak teoretski nivo
i nedovoljna partijnost članova KPJ, pa su, u vezi s tim, održani niži
partijski kurs pri Štabu 2. proleTERSke divizije i nekoliko kratkih te-
čajeva po krajiškim brigadama. Nakon toga izveštava sledeće: »Slaba
vojnička podgotovljenost jedinica, to je zaključak sa sastanka oba di-
vizijska komiteta. Postoji razlabavljenost jedinica u vojnom pogledu«. Zatim izveštava da politodeli 3. srpske NOU brigade, 4. krajiške i 10.
krajiške NOU brigade dobro rade, a za Politodel 2. proleTERSke divizije

operativne stvari, jer time možete samo škoditi. Mihailo i politodel neka se brinu o partiskom radu. Komandante mogu povlačiti samo viši štabovi. Javite o kome se radi.³

Primljeno 16-IV-1944 u 12^h

smatra da »nije najsretnije sastavljen«, pa mu »pomažemo da bolje radi«. Najzad Nešković izveštava o sledećem:

»Uzeli smo kurs na povlačenje komandanata, komesara i zamenika komesara bataljona koji su se istakli i prerasli svoje funkcije. Sada dobijaju funkcije pri štabovima brigada i divizija, a služiće nam kao rezervni kadar za Srbiju. Srbu (reč je o Srboljubu Josipoviću — prim. red.) smo uzeli za instruktora P.K. u vojsci.

Postoji neodlučnost i izvesna neopravdana strepnja od dubljeg ulaska u Srbiju kod izvesnih vojnih i političkih rukovodilaca obeju divizija. To se ispoljilo i na Limu i na Ibru. O detaljima neuspeha na Ibru javićemo. Mihailo« (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6251/VI, 2—1 (44): knjigu poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiograme br. 1—9).

³ Na to upozorenje, dr Blagoje Nešković je uputio sledeće obaveštenje:

»Divizijski komiteti, politodeli i P.K. ne mešaju se u vojnooperativne stvari. Pretresalo se pitanje vojnog sektora, potreba vojnih kurseva i vojničkog usavršavanja, a ne vojnih operacija. Poslata ocena je i mišljenje štabova koje su izlagali na divizijskom komitetu komesari divizija, a cilj ocene je da Partija pomogne štabove u vojničkom usavršavanju jedinica i II i V divizije.

Smatrao sam za dužnost da vas obavestim i o vojnom stanju jedinica. Osećao sam se odgovornim pred vama za sudbinu II i V divizije. Ne mešam se u vojnooperativne stvari, ali preko druga Pavla, ili kad mi se lično obrate, dajem Štabu V divizije svoje mišljenje. Od sada neću ni to činiti.

Povlačenje komandanata i komesara bataljona su izvršili po svom nahodanju sami štabovi divizija na predlog štabova brigada. Mi smo im dali samo ideju, jer ima komandanata i komesara bataljona koji su na tim položajima više od godinu dana, ginu nepotrebno, jer imaju dobre zamene. Radi se o komandantima i komesarima bataljona iz II prol. i V. kraj. brigade. Mihailo« (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju radiograme br. 10—12).

**IZVEŠTAJ NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
ARSA JOVANOVIĆA OD 16. APRILA 1944. VRHOVNOM KO-
MANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU
BROZU TITU DA JE SOVJETSKI AVION BACIO PET PRO-
TIVAVIONIJSKIH MITRALJEZA, ALI SU TRI PRI PADU DO-
STA OŠTEĆENA¹**

Druže Maršale,

Ruski avion sa protivavionskim mitraljezima bacio je pre 5—6 dana 10 paketa, od kojih jedan nije pronađen.² Paketi su bačeni sa velike visine na prostoru 10—15 km od mesta vatri.

Vidi se da je u paketima bilo lupakovano pet odličnih protivavionskih mitraljeza. Od toga broja:

— ispravna su dva mitraljeza, a ostali su neispravni. Pri bacanju dve cevi su potpuno iskrivljene, a treća cev, koja je bila u onom desetom paketu, nije pronađena. Sem toga, na ova tri neispravna mitraljeza polomljeni su zadnji nišani, ručice i oštećeni sanduci mitraljeza. Ove neispravnosti ne mogu se kod nas popraviti.

16/IV 44. god.

Arso

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 53—5, k. 15 A.

² Protivavionski mitraljezi su bili namenjeni pojačanju protivavionske odbrane sedišta Vrhovnog štaba NOV i POJ u Drvaru, gde je odlučeno da se održi Drugi kongres USAOJ-a.

IZVEŠTAJ ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRA RANKOVIČA OD 16. APRILA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O SREĐIVANJU SPISKOVA ZA UNAPREĐENJE OFICIRA I PODOFICIRA PRATEĆEG BATALJONA VRHOVNOG ŠTABA I O DOLASKU U DRVAR GRUPE OD 17 SOVJETSKIH OFICIRA¹

Druže Stari,²

Spiskovi za unapređenje oficira i podoficira Pratećeg bataljona biće gotovi danas do podne. Spisak koji si imi vratio, ustvari je za proizvodstvo, osim tri druga naknadno dopisana. No i to će sve biti sređeno.

Noćas³ oko 12 časova došlo je 17 sovjetskih oficira, od kojih jedan general-major, šest pukovnika i potpukovnika, a drugi su majori, kapetani i niže.⁴ Još noćas je prebačeno sa železnioke stanice 10 kola njihovih stvari, ali isu rekli da to sve nije samo za njih.

Šaljem izvod iz izveštaja koji je danas stigao.⁵

16. IV 44.

Mnogo pozdrava
Marko

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 18—I/I, k. 12 A.

² Josip Broz Tito

³ Umesto »noćas«, trebalo bi da piše: sinoć.

⁴ Oni su 13. aprila prispeli u Bari. Odatle su pošli za Brindizi i, noću 14/15. aprila, avionima (dva američka i jedan sovjetski) poleteli za Jugoslaviju (vidi AVII, reg. br. 1/6 i 1/8—10, k. 2125: knjigu primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, poslati radiogram br. 37 od 14. aprila i primljeni radiogram br. 46 od 23. aprila).

⁵ Odnosi se na izveštaj Politodela 26. NO divizije od 19. marta 1944. Na 4. stranici toga izveštaja, ispod teksta, Aleksandar Ranković je 16. aprila, mastilom, latinicom, dopisao: »Izveštaj primljen 14-IV. Napravljen izvod za druga Tita. Potvrditi samo prijem izveštaja, jer nema ništa za odgovor« (vidi ARP, Beograd, reg. br. 7035). Izvod iz tog izveštaja, o kojem je ovde reč, nalazi se u ARP, Beograd, takođe pod reg. br. 7035.

BR. 284

PREDLOG DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PAVLA ILICA I SEKRETARA POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU DR BLAGOJA NEŠKOVIĆA OD 16. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA UDARNA GRUPA DIVIZIJA NOVJ NASTAVI NASTUPANJE¹

Predano 16-IV-3944 sod.

Sadržaj

O O² H⁴ O^h

8
10
5
S
U

>

Divizije su postigle velike uspehe i pored neuspeha na Ibru, koji je mogao izostati. Potrebna je municija. Ako Rusi neće brzo doći,² onda ovde ne bi čekali da nam dođu Englezi koji nam neće baciti municiju,³ već bi i bez municije išli dalje i postigli [...]⁴ i sa većim žrtvama izbegli neki krupniji neuspeh. Molimo najhitniji odgovor.

Veljko i Mihailo

¹ Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/11—1, k. 372.

² Trebalo je da sovjetski transportni avioni Udarnoj grupi divizija NOVJ doture municiju, pa je verovatno o tome reč. -

³ O tome vidi primedbu 2. uz dok. br. 258 i dok. br. 304.

⁴ Verovatno je u originalu, omaškom, neka reč tu ispuštena.

BR. 284

NAREDBA KOMANDE OFICIRSKE ŠKOLE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA 16. APRIL 1944. SLUŠAOCIMA ŠKOLE O DUŽNOSTIMA DEŽURNIH OFICIRA I NJIHOVIH POMOĆNIKA¹

N A R E D B A Br. 1
KOMANDE OFICIRSKE ŠKOLE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
za 16. april 1944. godine

DEŽURSTVO:

Dužnosti dežurnog oficira u bataljonu Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ:

Dežurni oficiri u bataljonu su nosioci celokupne službe u toku 24 časa njihovog dežurstva, oni prenose sva naređenja Komande škole na sve slušaoce. Zbog toga svi slušaoci moraju sledovati njihovim naređenjima i svojim držanjem pomoći i olakšati dežurnima da obave sve svoje dužnosti.

Dužnosti dežurnih oficira u bataljonu jesu sledeće:

1.

SMENA DEŽURNIH:

Dežurni oficiri smenjuju se svakog dana posle ručka, između 12.30 i 13.00 časova, kod komandanta škole u kancelariji. Stariji dežurni oficir, koji predaje dužnost, raportira komandantu škole, posle pozdrava rukom: »Druže generale, predajem dužnost dežurnog oficira u bataljonu Oficirske škole ispravno«, ili sa neispravnostima i nesvršenim poslovima, koje treba nabrojati.

Novi dežurni oficir, koji prima dužnost, raportira isto, samo što mesto »predajem« kaže »primam«.

2.

ČASOVI PREDAVANJA:

Stara se da svi slušaoci budu na vreme u učionici i da svaki čas predavanja od 15 do 18 časova i od 8 do 12 časova počne na vreme.

% Kad ulazi nastavnik na čas komanduje »mirno«, prilazi nastavniku i raportira: »Druže pukovniče (komesare,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 4—8, k. 23.

potpukovniče, već prema činu), na času ima slušalaca, a u rashodu«

Ako nailazi komandant škole sa komesarom ili nastavnikom na čas, onda se raportira komandantu škole.

Ako naiđe viši pretpostavljeni od komandanta škole (Vrhovni komandant, načelnik Vrhovnog štaba, ili član Vrhovnog štaba) sa komandantom škole ili bez njega, raportira se višem pretpostavljenom.

Ako za vreme časa naiđe na čas komandant škole, odnosno viši pretpostavljeni starešina, onda nastavnik komanduje »mirno« i raportira komandantu škole, odnosno višem pretpostavljenom.

Ako na čas naiđe šef neke vojne misije (sovjetske, engleske ili američke) sa komandantom škole ili bez njega, nastavnik raportira šefu vojne misije.

Ako na čas naiđe stariji od komandanta škole, koji nije pretpostavljeni (kao komandant nekog korpusa ili drugi), nastavnik, odnosno dežurni oficir raportira komandantu škole.

Ako sa časa odlazi komandant škole, odnosno viši pretpostavljeni, odnosno šef strane vojne misije, samo se komanduje »mirno«.

3.

ČITANJE ZAPOVESTI:

Čitanje zapovesti Komande škole vrši se svaki dan u učionici u 18.00 časova, pred svima slušaocima. Čita ju komandant bataljona ili njegov zamenik. Pre čitanja zapovesti komanduje se »mirno« i u tom stavu slušaoci ima da slušaju zapovesti

4.

PODELA VEČERE:

Dežurni oficir se stara da večera bude na vreme kuvana i da njena podela počne na vreme. Za vreme podele večere stoji kod kazana i stara se da se večera pravilno deli i da se pre deljenja odvoji večera za rashod. Dežurni zadnji prima hranu.

5.

POVEČERJE:

Stara se da povečerje bude u 22.00 časa i da svi slušaoci, koji neće produžiti rad, legnu i da po sobama bude

tišina, jer je odmor čoveku potreban isto toliko koliko i hrana i voda.

Oni slušaoci koji imaju potrebu da rade duže, posle večerj, treba da rade po učionicama.

6.

BUDNOST NOĆU:

Noću ima da se dežura ovako:

Od 22.00 do 24.00 časa budan je dežurni oficir u bataljonu.

Od 24.00 do 2.00 časa budan je pomoćnik dežurnog oficira u bataljonu.

Od 2.00 do 4.00 časa budan je dežurni oficir 1. čete.

Od 4.00 do 6.00 časova budan je dežurni oficir 2. čete.

a.) [Dežurni oficir je dužan] da obilazi sobe, bez lupanja i buđenja slušalaca; da pazi da se ne desi požar i da vazduh po sobama ne bude zagušljiv, kao i da vidi da li se koji slušalac razboleo.

b.) Najveći deo vremena provodi napolju, pred velikom kućom², i osmatra nebo i pazi da se ne bi spustili padobranci. Isto tako pazi da se neko ne ušulja u kuću gde spavaju slušaoci, kao i da neko ne priđe zgradi i ne baci bombu. Sve ove dužnosti obavlja iz razloga što je uvek budan svega 1 dežurni i stoga vrši i sve dužnosti stražara.

Domaćinima, je zabranjen pristup velikoj kući Vujića.

7.

USTAJANJE:

U 6.00 časova izjutra dežurni oficir 2. čete budi sve slušaoce i stara se:

a.) Da se slušaoci umiju na vreme na rijeci³.

b.) Da deljenje doručka počne u 6.20 časova i da podela bude pravilna.

v.) Da časovi egzercira počnu na vreme u 7.00 časova.

g.) Da izlazak na teren radi rešavanja zadataka bude na vreme.

² Oficirska škola Vrhovnog štaba NOV i POJ bila je smeštena u selu Šipovljanima (zaselak Dronjci), kod Drvara. Tada se održavao 4. kurs. (Prethodni kurs se završio 25. marta 1944. O postignutom uspehu na njemu vidi tom II, Bilten, str. 431—432).

³ Odnosi se na reku Unac.

d.) Da časovi predavanja počnu izjutra u 8.00 časova.

U slučaju da neki nastavnik ne dođe na čas, dežurni oficir 10 minuta posle početka časa izveštava Komandantu škole da čas nije počeo. U tom slučaju slušaoci ostaju u učionici.

8.

RAPORT:

Raport komandantu škole. Izjutra, između 7.30 do 8.00 časova, dežurni oficir u bataljonu raportira komandantu škole o stanju, javljenim za lekarsku pomoć i raport. Raportira ovako:

»Druže generale, stanje u bataljonu Oficirske škole ratno je. Za lekarsku pomoć i raport nije se javio niko«, ili javlja koliko se je drugova javilo za lekarsku pomoć a koliko za raport. Mora znati ko se javlja za lekarsku pomoć i za raport i zbog čega.

Izjutra raportira i komandantu bataljona⁴.

PODELA RUČKA:

Posle završenih časova predavanja, svakog dana u 12.15 časova počinje podela ručka, kojoj prisustvuje i radi sve kao i pri podeli večere.

10.

OSTALE DUŽNOSTI:

a.) Mora uvek znati brojno stanje slušalaca i rashod. Niko od slušalaca ne sme se udaljiti bez znanja dežurnog u bataljonu i četi, ni onda kada dobije odobrenje od Komande škole.

b.) Stara se da tabla bude čista, krpa mokra i da uvek bude krede.

v.) Obavezno izveštava svakog nastavnika kad je čas završen. Prilikom smene sravnjuje sat kod komandanta škole.

g.) Stara se da određeno lice na vreme očisti učionice pre časova, a sobe se mogu čistiti i za vreme časova. Nužnike čisti lice koje čisti sobe i učionice.

d.) Stara se da palače, klupe i stolovi budu ispravni. O neispravnostima treba izveštavati *druga Mirka Vljanića*, koji će obavljati dužnost komandira stana.

⁴ Tu rečenicu je napisao, mastilom, Branko Poljanac.

đ.) Jednom u toku dežurstva dežurni oficir ili njegov pomoćnik obilazi konjušnicu škole i uverava se da li se jahači konji hrane, poje i čiste.

e.) Stara se da lice koje čisti sobe pripremi karbidne lampe (očisti, napuni i snabde vodom), tako da rad po kružocima može početi u 20.00 časova.

ž.) U slučaju da dođe neko hitno naređenje od viših pretpostavljenih noću, ili da iz ma kojih razloga treba dati uzbunu, dežurni oficir budi komandanta ili komesara škole.

z.) Svi dežurni oficiri, kad spavaju, ostaju potpuno obučeni i obučeni.

i.) Kad se čuje šum aviona, dežurni oficir izlazi iz učionice ili soba i posmatra avione. Ako su neprijateljski i počnu da kruže, on vikanjem komanduje »avion«, našta slušaoci treba da se razbjegnu po obali Unca, na kosi oko crkve i po pošumljenim padinama i propustima, na mestima koje će unapred izabrati štab bataljona.

Po jedan primerak ove naredbe ima se izvesti na zidove obeju učionica, po jedan primerak da imaju dežurni oficiri kod sebe i da ih predaju jedan drugome prilikom smene, a po jedan primerak da bude kod komandanta bataljona i komandira četa, koji će također poučavati dežurne i kontrolisati ih u vršenju dužnosti.

DUŽNOSTI POMOĆNIKA DEŽURNOG OFICIRA U BATALJONU:

Pomoćnik dežurnog oficira u bataljonu ima sve iste dužnosti kao i dežurni oficir u bataljonu, on mu pomaže u svemu i zamenjuje ga u svemu kad je odsutan. Dežurni oficir sa svojim pomoćnikom deli dužnost prema stvarnoj potrebi.

Pomoćnik dežurnog oficira u bataljonu smenjuje se kod komandanta bataljona, pred dežurnim oficirom u bataljonu. •

DUŽNOST DEŽURNOG U ČETI BATALJONA OFICIRSKE ŠKOLE I DEŽURNOG OFICIRA U INTENDANTSKOM KURSU OFICIRSKE ŠKOLE:

Njihove dužnosti su iste kao i kod dežurnog oficira u bataljonu Oficirske škole, samo u granicama njihove čete, odnosno intendantskog kursa. Dežurni u četama pomažu rad i izvršavaju naređenja dežurnog oficira u

bataljonu' i raportiraju o stanju komandirima četa i dežurnom of. u bat.

Dežurni oficir intendantskog kursa smenjuje se kod komandanta škole, kao i dežurni oficir u bataljonu, na raportu. On raportira komandantu škole isto kao i dežurni oficir u bataljonu Oficirske škole.

Dežurni oficiri u četama smenjuju se pred dežurnim oficirom u bataljonu, kod komandanta bataljona.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOM;
Vlado Dapčević

KOMANDANT,
general-major;
Branko Poljanac

M. P.

⁵ Nastavak rečenice je napisao, mastilom, Branko Poljanac.

BR. 304

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA RAZMOTRI MOGUĆNOST USMERAVANJA DEJSTVA U PRAVCU ONIH REJONA U SRBIJI KOJI SU OSETLJIVI ZA OKUPATORA¹

Primljeno dana 17. IV-1944. god.

Sadržaj

O O M W

Qr
^ o 3 - 3

U Sandžaku i Crnoj Gori nastavlja se ofanziva iz više pravaca². Peko evakuiše snage iz Limske doline³. Vaše dejstvo u pravcu najosetljivijih tačaka Srbije olakšalo bi naš položaj u Sandžaku i Crnoj Gori. Ima izgleda da ćete dobiti pomoć⁴. Tu samo vam ometa vreme⁵. Nastojimo da osposobimo jednu operativnu grupu koja bi vam sadejstvovala⁶. Kako gledate mogućnosti i rezultate vašeg upada u Šumadiju⁷? Ne krećite sve snage u jednom pravcu za upad⁸. Javljajte o radu neprijatelja.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/5—1, k. 184.

² Vidi tom III, knj. 7, dok. br. 163.

³ Vidi tom III, knj. 7, dok. br. 176—180 i 186.

⁴ Reč je o municiji i odeći. Štab Udarne grupe divizija NOVJ primio je 17. aprila u 4 časa od Vrhovnog štaba radiogram sledeće sadržine: »Svaku noć očekujte engleske i ruske avione. Posle engleskih, biće ruski. Oni bacaju s velike visine, pa tražite šire. Dobićete dosta materijala«. (Vidi u navedenoj knjizi primljenih depeša štaba Udarne grupe divizija NOVJ radiogram br. 13 sa 35 grupa).

⁵ Noću 16/17. aprila su dva sovjetska i dva britanska transportna aviona doturili oko 80.000 puščanih metaka, 10 gumenih čamaca i oko 100 pari odela (vidi AVII, reg. br. 37/13—1, k. 372: knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiograme br. 43, sa 43 grupe; br. 91, sa 21 grupom; br. 92, sa 30 grupa; br. 93, sa 38 grupa; br. 94 (nisu mu označene grupe) — sve od 17. aprila i br. 46, sa 116 grupa, od 18. aprila; reg. br. 2—1, k. 2015: Ratni dnevnik Milutina Morače, sveska II, str. 30).

⁶ Reč je o 16. i 17. NOU diviziji (vidi dok. br. 257, 294 i 306).

⁷ Politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo Marković, koji se tada nalazio pri Štabu Udarne grupe divizija, izvestio je istog dana (17. aprila) Vrhovni štab da je u Srbiji kod okupatorovih slugu nastala panika zbog operacija koje izvodi Udarne grupa divizija NOVJ, napredovanje Crvene armije i savezničkog bombardovanja. Po-

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 17. APRILA 1944. O POSTAVLJENJIMA U GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE I ŠTABOVIMA 4, 6. I 11. KORPUSA NOVJ¹

GLAVNI ŠTAB NOV I POH
Broj 1414, dne 5.V.1944

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 36/44

N A R E D B A Br. 11

Postavlja se za zamenika komandanta Glavnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda za Hrvatsku general-major Petar Drapšin², dosadašnji komandant VI Korpusa N.O.V. Jugoslavije.

Za načelnika Glavnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda za Hrvatsku postavlja se pukovnik Pavle Jakšić, dosadašnji komandant XI Korpusa.

Za komandanta VI Korpusa Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije postavlja se potpukovnik Mate Jerković³.

Za komandanta XI Korpusa Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije postavlja se pukovnik Mićun Šakić⁴.

sežno je naglasio da su četnici demoralisani (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ radiogram br. 41, sa 72 grupe). Dva dana kasnije — 19. aprila — usledio je zajednički izveštaj delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavla Ilića i komandanta Udarne grupe divizija NOVJ Milutina Morače (vidi dok. br. 319).

^p Držeći se ove direktive, Štab Udarne grupe divizija će, usmeravajući dejstva ka prostoru severno od Užica, narediti da se nastupa u dve kolone: desnom kolonom (2. proleterska divizija, bez 4. crnogorske proleterske brigade) istočno od Užica, a levom kolonom (5. NOU divizija i 4. crnogorska proleterska brigada) zapadno od Užica (vidi tom I, knj. 7, dok. br. 153, 155, 157, 158, 160, 164 i 167).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 32—1, k. 113 A.

² Narodni heroj. Poginuo nesrećnim slučajem u jesen 1945. kao komandant 1. tenkovske armije Jugoslovenske armije.

³ Dotad je bio načelnik štaba toga korpusa (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 15; knj. 26, dok. br. 37). -

⁴ Dotad je bio komandant 19. NO divizije 8. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 12 i 87).

Za komandanta IV Korpusa Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije postavlja se pukovnik Bogdan Oreščanin⁵.

Dosadašnji komandant IV Korpusa N.O.V.J., general-major Ivan Rukavina, stavlja se na raspoloženje Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Ova naredba stupa odmah na snagu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

17 IV 1944 ,

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE,
Tito

M. P.

BR. 306

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O NEPRIJATELJEVIM OFANZIVNIM DEJSTVIMA PROTIV 2. KORPUSA NOVJ I NAREĐENJE DA 16. I 17. NOU DIVIZIJU PRIPREMI ZA NASTUPANJE KA ZAPADNOJ SRBIJI¹

Od V.Š.

IV [1944] Protiv Sandžaka i Crne Gore ofanziva sa više prava. Peko se povlači iz Limske doline². Morača je zapadno od Ibra³. Pripremite dve divizije: XVI i XVII za pokret. Ima izgleda da ćete dobiti pomoć. Ruse ometa rdavo vreme⁴. Javljajte redovno o kretanju neprijatelja. 65

⁵ Dotad je bio pomoćnik načelnika Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, i ujedno obavljao dužnost načelnika Operativnog odeljenja Glavnog štaba (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 15, 127 — radiogram br. 1318).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/28—8/1, k. 408 A.

² Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 146, 148, 150, 151 i 152; tom III, knj. 7, dok. br. 163, 164, 168 i 176.

³ Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 115, 116, 118 i 121; knj. 20, dok. br. 150 i 155.

⁴ Vrhovni štab je 21. aprila poslao obaveštenje štabu 3. korpusa da od 22. aprila očekuje avionske pošiljke u Vlasenici (vidi u navedenoj knjizi primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ radiogram sa 29 grupa).

**OBAVEŠTENJE ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTI-
JA POPOVIĆA OD 17. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV
I POJ DA JE VOJNA MISIJA NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMAN-
DI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE NASTAVILA
PUT IZ BARIJA ZA ALŽIR¹**

S a d r Ź a j

PS u П
2 O. Q

Vlatko², Lazarević³, Jakšić⁴, Vogeltnik⁵, Sotlar⁶ pošli za Alžir. Ostali članovi misije na dužnostima. Miloje i Manola na Visu⁷. Poručene stvari smo nabavili⁸. Nemamo avion za hitno otpremanje u zemlju. Zahtevajte od Engleza da preteče⁹.

Milentije

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/6—10, k. 2125.

² Dr Vladimir Velebit, šef Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje.

³ Božo Lazarević

⁴ Dr Mato Jakšić

⁵ Dr Adolf Vogeltnik Dolfe

⁶ Anton Sotlar

⁷ Srećko Manola je nekoliko dana kasnije došao s Visa u Bari i 27. aprila stupio na svoju novu dužnost (vidi u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a poslati radiogram br. 71 od 27. aprila 1944).

⁸ Odnosi se na hartiju i druge artikule potrebne za štampariju »Borbe« (vidi u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a poslati radiogram br. 63 od 22. aprila).

⁹ Tako piše u originalu. Verovatno bi trebalo da piše: da prenesu.

BR. 284

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA PRIMENJUJE ELASTIČNU TAKTIKU OSLANJAJUĆI SE NA ČVRSTA UPORIŠTA¹

[Od V.Š. II korpusu]

18/94

Kako izgleda, neprijatelj nastoji da oslobodi komsku komunikaciju² i da žaposedne oslobođene garnizone. Preduzećemo mere da akcijom na osetljive tačke neprijatelja olakšamo vaš položaj. S naslonom na čvrsta uporišta zadržite se na vašem terenu. Primenujte elastičnu taktiku. Svakog dana Javljajte mesto za prijem pomoći i stanje vremena³. Redovno javljajte o kretanju neprijatelja⁴.

17-IV-1944.god.

Primljeno

u 11.30."

Man. Morača

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/3—2, k. 394.

² Komska komunikacija je drum koji od Andrijevice, preko Mateševa i Lijeve Rijeke, vodi za Podgoricu (sada: Titograd).

³ Štab 2. korpusa je od 17. aprila do 9. maja povremeno javljao da veće količine materijala može primiti kod Kolašina i manje količine na Njegobudi, a 9. maja je izvestio još i to da je beranski aerodrom osposobljen za ateriranje aviona (vidi AVII, reg. br. 36/12—2, 36/16—2, 36/17—2, i 36/30—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa

NOVJ, radiograme br. $\frac{77}{85}$ i $\frac{78}{103}$ od 17. aprila, br. $\frac{92}{15}$ od 21. aprila, br. 98 — od 23. aprila i br. 46 od 9. maja 1944).

⁴ O borbenim dejstvima, koja su se intenzivno razvijala (naročito u limskoj dolini), sve do prihvata Udarne grupe divizija NOVJ od delova 3. NOU divizije na planini Jadovniku noću 19/20. maja 1944, Štab 2. korpusa je svakodnevno (katkad i po nekoliko puta u toku jednog dana) slao izveštaje Vrhovnom štabu NOV i POJ (vidi knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ u AVII od reg. br. 36/16—2 do reg. br. 36/39—2, k. 394).

BR.

284

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SAOPŠTI ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE DA JE GLAVNINA 27. NOU DIVIZIJE POŠLA SA SEKTORA KALINOVIKA NA SEKTOR GLAVATIČEVA¹

[Od V.Š. II korpusu]

19/27

27. divizija sa sektora Kalinovik povukla se preko Neretve u rejon Glavatičeva². Izvestite 29. diviziju.

18-IV-1944.
Mari, Morača

Preneseno
29. div. 17/38

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/3—2, k. 394.

² Vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 63.

OBAVEŠTENJE ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTIJA POPOVIĆA OD 18. APRILA 1944. MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA NJUJORŠKA NOVINSKA AGENCIJA »ASOŠIEJTED PRES« PITA ZAŠTO SE JEDNA VOJNA MISIJA NOVJ NE UPUĆUJE U AMERIKU¹

S

S a d r ž a j

Z O ^{Si} Q

»Asošiejtred pres«² nas pita zašto ne šaljemo jednu misiju za Ameriku³. Šta da odgovorimo? Intervenirajte da pet delegata pošaljemo na kongres avionom.

Milentije

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/7—10, k. 2125.

² Njujorška novinska agencija. Njen glavni direktor je tada bio Kent Kuper, a njen direktor za Sredozemlje Edvard Kenedi.

³ Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je 22. aprila obavestio o razlozima zbog kojih nije upućena misija (vidi dok. br. 336).

BR. 284

NAREDBA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. APRILA 1944. O POSTAVLJENJU ZAMENIKA KOMANDANTA 3. KORPUSA NOVJ I UPUTSTVO ŠTABU KORPUSA DA KOMANDANTU 16. NOU DIVIZIJE POŠALJE ODREĐENE DOKUMENTE RADI USPOSTAVE DIREKTNE RADIO VEZE S VRHOVNIM ŠTABOM¹

Od V.Š.

18 Za vršioca dužnosti zamenika komandanta vašeg 45
jY" ~ korpusa postavlja se Voja Ljujić, sa činom potpukovnika.
[1944] U Oblasni² uputićemo Vojina Popovića³. Javite Pašagi da
odmah krene kod P.K/

18 Pošaljite Lekiću vašu rezervnu šifru i četiri prva 19
IV ključa iz vaše šifre^{5^}

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/28—8/1, k. 408 A.

² Reč je o Oblasnom komitetu KPJ za istočnu Bosnu.

³ Poginuo je 23. oktobra 1962. nesretnim slučajem kao general-major JNA.

⁴ Pašaga Mandžić Murat, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu, tada se nalazio u centralnoj Bosni. Tamo je pošao sa 18. istočnobosanskom hrvatskom NOU brigadom 38. NOU divizije i Posavsko-ljubavskim NOP odredom, pri njihovom povlačenju iz Posavine. U centralnu Bosnu su prispeli 12. aprila 1944. Brigada je tu privremeno stavljena pod komandu Štaba 11. NOU divizije, a u sastav 38. NOU divizije ponovo je ušla tek krajem avgusta 1944. O tome, kao i o dejstvima 18. istočnobosanske hrvatske NOU brigade za to vreme vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 34, primedbu br. 5; knj. 24, dok. br. 73, 91 i 99; knj. 25, dok. br. 155; knj. 26, dok. br. 9, 14, 40, 78, 102; knj. 27, dok. br. 147.

⁵ Štab 3. korpusa je postupio po tom naređenju i o tome 20. aprila poslao izveštaj Vrhovnom štabu (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165, str. 501).

BR. 284

**NAREĐENJE NAČELNIKA OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. APRILA 1944. OBA-
VEŠTAJNOM ODSEKU 5. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVI SKI-
CE VAŽNIJIH NEPRIJATELJEVI!! GARNIZONA S OZNAČE-
NIM VOJNIM OBJEKTIMA U NJIMA¹**

OBAVJEŠTAJNO ODJELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
Broj: službeno
18.4.1944. u 8 sati

ŠTAB
5. KORPUSA NOVJ
— Obavještajni odsjek —
OB. str.
pov. br. 419
Dana 20/IV- 1944.g.²

ŠTABU V. KORPUSA (OB. OTSJEK)

Potrebno je da nam najhitnije uputite slijedeće:

1. — Nacrte svih važnijih neprijateljskih garnizona, u koje treba ucrtati vojne objekte (kasarne, municijska slagališta, magazine, položaje baterija, kontraavionsku odbranu — posebno mitraljeze, reflektore, topove, po mogućnosti naznačiti kalibar).
2. — Popis i nacрте svih važnijih mostova bilo na željezničkim prugama bilo na cestama. Ako vam je poznato, ucrtajte i kontraavionsku odbranu.
3. — Popis i nacrt svih važnih objekata (važne željezničke centre, luke rječne i pomorske, aerodrome).
Napomena: Potrebno je da u svaki nacrt unesete i orijentacionu tačku za avijaciju.
4. — Kod bombardovanja naših položaja od strane neprijateljske avijacije javljajte nam iz koga smjera dolaze nepri-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 23—10, k. 460 A. Adresat je dopisan mastilom.

Naređenje slične sadržine upućeno je i drugim višim štabovima NOVJ. To se može zaključiti po tome što je naređenje skoro istovjetne sadržine upućeno Obaveštajnom odseku Štaba 8. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 30—I, k. 521), a takode je u Glavni štab NOV i PO Hrvatske prispelo slično naređenje, pa je na osnovu njega usledio raspis Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 21. aprila 1944. štabovima 4, 6, 8. i 10. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 141, radiogram br. 1794).

² U naknadno otisnutom četvrtastom štambilju Štaba 5. korpusa NOVJ dopisani su mastilom broj delovodnika i datum.

jateljski avioni, tipove aviona, a ako znadete, javite tačno aerodrom sa koga dolaze.

5. — Prilikom savezničkog bombardovanja javljajte kakav je bio efekat i stavite svoje primjedbe.

Načelnik Obavješ. odjeljenja:
Potpukovnik
Šašić³

BR. 313

ZAHTEV ŠEFA APOTEKARSKOG ODSEKA SANITETSKOG
ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ JELE ŽUNIĆ
OD 18. APRILA 1944. VOJNOJ MISIJI NOVJ PRI VRHOVNOJ
KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE DA
ODREDI KAKO CE SE OTPREMATI SANITETSKI MATERI
JAL IZ SLAGALIŠTA SA OSTRVA VISA¹

•a	— u w> 6^ jŠ	SADRŽAJ	rt	3 u o a T3 >® <II
	q a O	ffl		M O fl

Br. 112, 18.4. Za lekarsku misiju². Drug
Crni³ podvlači potrebu šiljanja leko-
va svakodnevnom avionskom vezom.
Imam već sortirane lekove. Hoću li
j3 uputiti nekoliko ruksaka? Molim hitan "g
5 odgovor, kao i za vakcine protiv tr- I 5j
« bušnog tifusa⁴. Jela⁵ 2

³ Jevto šašić

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/17—1, k. 2073.

² Sanitetska misija NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanova-
ma u Italiji ukinuta je 13. aprila 1944. odlukom vrhovnog komandanta
maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, a njeno ljudstvo je ušlo u sa-
stav Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za
Sredozemlje (vidi dok. br. 286).

³ Sreten Žujović Orni, član Vrhovnog štaba NOV i POJ, nalazio
se tada na ostrvu Visu.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA 4. KORPUS NOVJ JAČIM SNAGAMA NAPADNE ŽELEZNIČKU PRUGU BOSANSKI NOVI — KOSTAJNICA¹

		d			Ń
			Sadržaj depeše		>
O ¹	rt	g _u —		-g	f
Ń	>	u —		G	>Ń
Ń q		o		p q	q
		Neka delovi IV. korpusa noću 19. na 20.IV. napadnu jačim snagama prugu Novi ² — Dvor ³ —			Ń
		Kostajnica ⁴ . Duže zadržavanje na pruži biće ko-			'Ń
		rišno.			Ń
					b

⁴ Dr Nikola Nikolić je odgovorio 20. aprila sledeće: »Kapetan Jela. Šalji pakete po 25 kg cardiaci, antipyretica, zubne instrumente, lijekove, sve rijetke a potrebne stvari, nedjeljno po 50 ili 80 kila. Dr. Nikolić«. (Vidi u gore navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju radiogram br. 141, sa 77 grupa. Kod toga radiograma je u rubrici »Odgovor na depešu« pogrešno napisan broj 187, umesto: 189. To se vidi i po tome što se radiogram br. 187 odnosi na obaveštenje Štaba Mornarice NOVJ od 16. aprila Zastupništvu NKOJ-a o brodovmija koji su, sa zbegom naroda i ranjenicima, otplovili za Bari).

⁵ Jela žunić. Tada je bila šef Apotekarskog odseka Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, a nalazila se u gradu Visu.

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/15—2, k. 119/1.

² Odnosi se na Bosanski Novi.

³ Reč je o Dvoru na Uni.

⁴ Tim napadom je trebalo da delovi 4. korpusa NOVJ sadejstvuju s jedinicama 5. korpusa NOVJ koje su bile dobile zadatak da iste noći napadnu Prijedor. (Detaljnije o napadu na Prijedor i rezultatima toga napada vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 75, 117, 157, 182 i 183). Međutim, to sadejstvo nije tada ostvareno, jer je glavnina 4. korpusa dejstvovala u Cazinskoj krajini (8. NO divizija i Unska operativna grupa — vidi tom V, knj. 26, dok. br. 80, 119 i 124) i na prostoru žumberak — Pokuplje (34. NO divizija — vidi tom V, knj. 26, dok. br. 61, 137 i 178), a 7. NOU divizija bila je jače angažovana u borbama na sektoru Petrinja — Kostajnica (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 53, 142 i 143, knj. 27, dok. br. 2). Jedino je na komunikaciji Kostajnica — Bosanski Novi usledila diverzija, i to tek 23. aprila (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 175).

ZAHTEV ČLANA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE MILOJA MILOJEVICA OD 18. APRILA 1944. ZASTUPNIŠTVU NKOJ-a U BARIJU DA IZ LOGORA NOVJ U GRAVINI UPUTI NA OSTRVO VIS PROTIVTENKOVSKU ČETU 3. PREKOMORSKE BRIGADE¹

1 - 5	ft 5	SADRŽAJ	-	
	O		m 00	O c u ,
	ei			
	%	Br. 113, 18.4. Pošaljite antitenk. čet ³ .		
	%	Javite koliko još ljudi imate u logoru.		'55
(N	LO ^	Logor ćemo preseliti skorije na Vis.		•g
	5	Miloje		. rt
	m-< B		I	17

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/17—1, k. 2073.

² Miloje Milojević je tada bio član Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje, a nalazio se na ostrvu Visu, pa je radiogram poslao preko radio-stanice Štaba Mornarice NOVJ.

³ Odnosi se na Protivtenkovsku čet³ 3. prekomorske brigade. Ona je 28. aprila 1944. upućena na ostrvo Vis parobrodom »Makarska« (vidi u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju poslati radiogram br. 151 od 28. aprila u 10,15 časova).

**NAREĐENJE NAČELNIKA OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ JEVTE ŠAŠIGA OD 18. AP-
RILA 1944. OBAVEŠTAJNOM ODSEKU GLAVNOG ŠTABA
NOV I PO HRVATSKE DA IDENTIFIKUJE NEPRIJATE-
LJEVE SNAGE I NJIHOV SASTAV I DA O TOME DOSTAVI
PODATKE¹**

OBAVJEŠTAJNO ODJELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
18.4.1944. u 15 sati

Hitno je².
GLAVNI ŠTAB NOV I POH
Broj 1350 dne 30.IV. 1944³

OBAVJEŠTAJNOM OTSJEKU GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE

Vaš izvještaj broj 14/44 od 12. aprila 1944. primili smo danas.⁴
Osvrnućemo se na njega kratko tražeći neka razjašnjenja.

1. — Po dosadanim podacima, Štab 69. rezervnog korpusa nalazio se u Vukovaru⁵. Prema vašem izvještaju nalazi se sada u Zagrebu, a da ne navodite pobliže kako je prešao u Zagreb i iz koga ste izvora dobili vijest o njegovom premještanju u Zagreb. Treba da nam ovo razjasnite.

2. — Po podacima Glavnog štaba Slovenačke, na prostoru Istre treba da bude 256. divizija⁶, a na sektoru Slovenije 278. divizija, koja se do sada formirala u sjev. Italiji⁷. Provjerite, mi smo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 13—5, k. 114.

² Dopisao je mastilom Jevto šašić.

³ U naknadno otisnutom četvrtastom štambilju mastilom su ispisani broj delovodnika i datum.

⁴ Odnosi se na izvještaj Informativnog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Redakcija je uspela pronaći primerak toga izvještaja, koji je, kao informacija, bio upućen Centralnom komitetu KP Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 7—5, k. 114).

⁵ Sedište Komande 69. rezervnog armijskog korpusa (General-kommando LXIX Reservearmee-korps) bilo je najpre u Vukovaru, potom u Vinkovcima, pa u Zagrebu.

⁶ Ta divizija se nije nalazila u Istri, niti u Jugoslaviji. U to vreme se u Istri nalazila 188. rezervna divizija (188. Reservedivision), koja je u svom sastavu imala: 136, 137. i 138. puk i 112. artiljerijski puk.

⁷ »i⁹ Nemačka 278. pešadijska divizija (278. Infanteriedivision) je formirana krajem 1943. u Belgiji. U svom sastavu je imala 992, 993. i 994. pešadijski puk i 278. artiljerijski puk, a njen komandant je bio general Hari Hope (Harry Hoppe). O tome vidi Wolf Keilig, citirano delo, uložak 101 (nepaginiran). Ta divizija je od decembra 1943. dejstvovala na teritoriji: Postojna — Rijeka — Pula — Trst. U Slovenačkom primorju je dejstvovala 10. italijanska divizija »MAS«, formirana

mišljenja da je vaš podatak tačan⁸. Ovo je novoformirana divizija i nije nam poznat ni komandni kadar niti brojevi pukova, zato uznastojte da ove podatke saznate⁹.

3. — Preispitaćemo za I. dopunski lovački puk, nastojte i vi da saznate nešto više o njemu¹⁰ i svakako javite iz koga ste izvora dobili ovu vest, te koliko je pouzdana.

4. — Po dosadanjim podacima, 5. planinska divizija se nalazila na italijanskom frontu. Komandant je generallajtnant Ringel¹¹. U njenom su sastavu 85. puk, 100. puk i 95. art. pl. puk. 1942. nalazila se na sektoru Staljingrada,¹² gdje je imala velike gubitke, a u toku 1943. nalazila se u Italiji. Neposredno pred odlazak u Italiju, izgleda da je učestvovala u ofanzivi na Slavoniju, bar njen 100. puk. Javite nam koji se od pukova nalazi na vašem teritoriju.

5. — Prema našim podacima, 367. rez. divizija treba da promjeni naziv u 330. gebirgs diviziju i izgleda da se već nalazi

pod nemačkom komandom posle kapitulacije Italije. U ostalom delu Slovenije (pretežno u Donjoj Štajerskoj) dejstvovala je nemačka 438. divizija za naročitu upotrebu (438. Division zum besonderen Verwendung), koja je bila formirana oktobra 1943. od 18. i 184. landesšicen-puka i 18. brdskog lovačkog puka »Treck«. Komandant te divizije je bio general Ferdinand Neldehen (Ferdinand Noldechen), a sedište komande bilo je u Celovcu (vidi Wolf Keilig, citirano delo, sveska I., uložak br. 173, str. 33, sveska II, uložak br. 211, str. 238).

⁹ Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske je u pomenutom izveštaju naveo da se 278. divizija nalazi u Istri.

¹⁰ Odnosi se na nemački samostalni I. rezervni lovački puk (1. Jagerersatzregiment). Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske je u gore pomenutom izveštaju naveo da se taj puk nalazi na prostoru Ogulin — Karlovac, a u obaveštenju koje je Glavni štab NOV i PO Hrvatske 27. aprila 1944. uputio Glavnom štabu NOV i PO Slovenije piše da se tada taj puk nalazio u Jastrebarskom, Karlovcu i Bosiljevu (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 141 — radiogram br. 1853).

¹¹ General Julius Ringel je bio komandant nemačke 5. brdske divizije (5. Gebirgsjagerdivision) do 10. februara 1944, a od tada je njen komandant Maks Šrank (Max Schrank). Vidi Wolf Keilig, citirano delo, sveska I, uložak 211, str. 272 i 305. Informativni odsjek Glavnog štaba Hrvatske je u pomenutom izveštaju pisao da se delovi te divizije nalaze u Križevcima. Međutim, ta divizija se tada nalazila u sastavu nemačke 10. armije i dejstvovala je u Italiji (vidi Georg Tessin, Verbands und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen SS im Zweiten Weltkrieg 1939 — 1945, zweiter Band, 1965, Mittler und Sohn, Frankfurt am Main — u daljem tekstu: Georg Tessin, citirano delo — str. 290).

¹² Ta divizija je u aprilskom ratu 1941, u sastavu 18. korpusa nemačke 12. armije, dejstvovala u Makedoniji, a u periodu januar — mart 1942, u sastavu 18. vojnog okruga, u Sloveniji. U toku 1942. ona nije dejstvovala kod Staljingrada, već kod Lenjingrada i Volkova, u sastavu nemačke 18. armije (vidi Georg Tessin, citirano delo, str. 290).

na Istočnom frontu¹³. Vi javljate da je kod vas. Veoma je važno da Rusi znadu da li je ovdje ili na Istočnom frontu, a i mi ne smijemo dozvoliti da registriramo divizije koje nisu zaista kod nas. Zato treba da hitno provjerite da li je zaista tamo. U svakom slučaju bili ste dužni metnuti u izvještaj datum kada ste ju zadnji put zabilježili na vašem terenu. Javite nam pukove i komandni kadar ove divizije¹⁴.

6. — Po našim podacima, 187. treba da promjeni ime u 42. je-ger diviziju. I za nju Rusi tvrde da se nalazi na Istočnom fron-tu¹⁵. Neprijatelj stalno širi tzv. dezinformacije u pogledu svo-jih jedinica, ali mi moramo po pravilu da saznajemo imena, odnosno brojeve pukova, tek onda znademo da li se radi o za-ista toj diviziji. Tako je, na primjer, neprijatelj od svoga 92. puka stvorio 92. diviziju, iako taj puk spada u 60. diviziju¹⁶. Ili proglasio da je SS divizija »Princ Eugen«¹⁷ otišla na Istočni

¹³ Nemačka 367. pešadijska divizija 367. Infanteriedivision) dej-stvovala je od novembra 1943. do marta 1944. na području Zagreba i već je bila pošla s jugoslovenskog ratišta. Ona je u svom sastavu imala 974, 975. i 976. pešadijski puk i 367. artiljerijski puk (vidi AVII, reg. br. 5/57—1, k. 44 A; reg. br. 5/63—1 i reg. br. 7/68—1, k. 44 B). Za nju je Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u pomenutom izveštaju naveo da se nalazi na prostoru Dugo Selo — Zagreb — Za-bok (kod Krapine). U stvari, u aprilu 1944. dejstvovala je u severnoj Hrvatskoj i u Sloveniji nemačka 330. brdska- divizija (330. Gebirgsjager-division). Svi su izgledi da se nije radilo o privremenoj prenumeraciji 367. u 330. diviziju, ali to redakcija nije mogla utvrditi iz izvorne grade do koje je mogla doći. Zna se samo da je 330. divizija rasformirana krajem 1944. godine.

" Tu rečenicu je Jevto šašić dopisao mastilom na margini, po-red teksta petog odeljka, ali nije označio mesto gde je treba umetnuti. Po njenoj sadržini i iz sadržine teksta petog odeljka, redakcija smatra da joj je mesto tu gde je štampa.

¹⁵ Reorganizacija nemačke 187. rezervne divizije (187. Reserve-division), koja je u svom sastavu imala 46. i 647. pešadijski puk i 96. artiljerijski puk, izvršena je u januaru 1944. pa je od nje formirana 42. lovačka divizija. Tom prilikom su i pukovi ranije 187. rezervne divizije preformirani i preimenovani u 25. i 40. lovački puk i 142. artiljerijski puk. Znatni njeni delovi su se sve do maja 1944. nalazili na jugosloven-skom ratištu (vidi AVII, nemački arhiv, reg. br. 5/26—1, k. 44-B, reg. br. 22/5598—1, k. 41-H; Wolf Keilig, navedeno delo, sveska I, uložak 100, str. 3) i dejstvovali istočno od Zagreba i na sektorima Podravske Slatine, Virovitice i Daruvara. A čim je cela 42. lovačka divizija pre-bačena u Mađarsku, iz Mađarske je vraćena: na jugoslovensko ratište nemačka 1. brdska divizija.

¹⁶ J?otpunije o 60. diviziji i njenom sastavu vidi Wolf Keilig, citi-rano delo, sveska I, uložak 11, str. 16.

¹⁷ Reč je o 7. SS dobrovoljačkoj brdskoj lovačkoj diviziji »Princ Eugen«, formiranoj marta 1942. od folksdojčera iz Banata. Ona je u svom sastavu imala 13. i 14. brdski lovački puk i 7. SS artiljerijski puk.

front, a naši u centralnoj Bosni vode sa njom borbu¹⁸ i upravo se sprema da zamjeni 118. diviziju na njenim položajima¹⁹. Javite nam zato kada ste i koje pukove od 187. divizije i gdje zabilježili.

7. — Do sad ni kod Rusa ni kod Engleza nije zabilježena 513. div. Taj broj je lažan. Na sektoru Knina nalazi se zaista jedan puk, mi ne znamo sigurno koji je, ali izgleda da je ili 2. ili 4. puk »Brandenburg«, a nikako iz 513. div.²⁰ Vijest ste sigurno dobili iz VIII. korpusa, te ste svakako trebali naznačiti i vrijeme i izvor vijesti, ovako izgleda (kad ne bismo bili potpuno sigurni.) kao da je jedna te ista vijest potvrđena iz dva izvora, dakle tačna.

8. — Nije nam jasno za bataljon We-Wi²¹ u Gojilu. U nekoliko izvještaja vi ponavljate ovaj podatak. Zatražite da se ovaj podatak provjeri.

¹⁸ Glavnina snaga 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« u aprilu 1944. dejstvovala je na prostoru Travnik — Jajce — Mrkonjić-Grad (13. SS brdski lovački puk, 7. izviđački bataljon, 3. eskadron i deo artiljerije), dok je njen 14. SS brdski lovački puk većim delom svojih snaga dejstvovao u istočnoj Bosni, a jednim bataljonom na prostoru Livno — Bosansko Grahovo. (Potpuniije o tome vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 9, 176 i 192; AVII, nemački arhiv, reg. br. 21—la, k. 10, reg. br. 3—2a, k. 72 A; mikroteku, rolnu Minhen N-9, mikrosnimke br. 741—817: izvještaje Komande Zapada od 10. do 18. aprila 1944).

¹⁹ U to vreme nemačka 118. lovačka divizija bila je ovako raspoređena: 750. lovački puk na ostrvima Korčuli i Mljetu i na poluostrvu --Pelješcu, 738. lovački puk, s po jednim bataljonom, na ostrvima Braču i Hvaru i u Makarskoj, 668. artiljerijski puk i Bataljon za vezu u Ljubuškom, 118. izviđački bataljon i 118. poljski dopunski bataljon u Imotskom, 118. inženjerijski bataljon i 118. protivtenkovski divizion u Makarskoj. (Detaljnije o tome vidi AVII, nemački arhiv, reg. br. 1—3 i 9—3, k. 73 a, reg. br. 3—3, k. 73 b; knjigu »Der Weg der 118. Jagerdivision«).

²⁰ Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske je u pomenutom izvještaju od 12. aprila napisao da se jedan puk nemačke 513. divizije nalazi na prostoru Kistanje — Knin. Međutim, u rejonu Knina su se nalazili delovi 1. puka »Brandenburg« (vidi Oslobođilački rat, knj. 2, izdanje II, str. 89, 99, 109. i 113). Takođe se u Kninu tada nalazila Komanda nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa (Generalkommando XV Gebirgsarmmekorps). Ona je iz Banje Luke tu dospela 3. marta 1944 (vidi AVII, nemački arhiv, reg. br. 3/84—2, k. 44; mikroteku, NAV-N-T-314, rolnu 561, mikrosnimke br. 615—616).

²¹ Odnosi se na Wehrwirtschaftsbataillon Kroatien (Bataljon za osiguranje vojnoprivrednih objekata u Hrvatskoj). O njemu vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T, seriju 77, rolnu 1299, mikrosnimke br. 264 — 1085.

USTAŠKE SNAGE

1. — Koliko mi znademo, ali nismo potpuno sigurni, ne postoje poslije formiranja gorskih zdругova²² kombinovanje tzv. ustaško-četničke pukovnije²³. Postojala je 1. ustaško-domobranska pukov.[nija] »Dr. Ante Pavelić«, ali se ona pretvorila u 1. gorsku pukovniju. Svakako provjerite ovaj podatak, da možda nije starog datuma.

2. — Po podacima koje ste nedavno poslali, u sastav II. zdругa²⁴ nije ulazila 11. bojna u Lipiku, već je ona navodno popunila 8. gorsku pukovniju. Što je onda na stvari istina?²⁵ U taj je zdруг ulazila pored 6. bojne još 16. bojna iz Našica i 18. bojna iz Đurđenovca, koje vi sada uopće ne spominjete. Ako nisu više u ovom zdругu, javite u koji drugi su zdруг uvrštene i uopće što je s njima²⁶. 15. bojna je razbijena u Podravskoj Slatini²⁷.

3. — U sastavu III. gorskog zdругa²⁸ spominjete 4. bojnu, a javili ste u prošlom izvještaju da se ova bojna uključila u 1. gorsku pukovniju. Što je u stvari sa ovom bojnomo?²⁹

4. — 5. bojna, koju vi spominjete u izvještaju da je u sastavu III. zdругa, po drugim podacima spada u sastav VII. zdругa

²² Formacijski naziv za jedinicu ranga brigade u oružanim formacijama kvislinške Nezavisne Države Hrvatske.

²³ Omaškom je napisano »ustaško-četničke pukovnije«, umesto: ustaško-domobranske pukovnije. Kombinovane (mešovite) ustaško-domobranske jedinice formirane su tek aprila 1945, a i tada su bile mešovite samo divizije.

²⁴ Reč je o 2. ustaškom stajaćem djelatnom zdругu.

²⁵ Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u pomenutom izveštaju od 12. aprila je javio da se 11. ustaška bojna (sa 37. ustaškom bojnomo) nalazi u Lipiku. Primedba Jevte šašića u vezi s njom je bila tačna, jer se 11. bojna ne pojavljuje pod tim nazivom u daljim borbama.

²⁶ U sastavu 2. ustaškog stajaćeg djelatnog zdругa ostale su sve jedinice koje su ušle u njegov sastav 10. avgusta 1943, a to su: 6, 15, 16. i 18. ustaška bojna (vidi AVII, arhiv NDH, reg. br. 14/4 do 14/7—1, k. 55: bojnomo relaciju 2. ustaškog stajaćeg zdругa od 12. februara 1944). Prema tome, Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske pogrešno je bio svrstao 37. ustašku bojnomo u 2. ustaški stajaći djelatni zdруг.

²⁷ Ona je popunjena, pa je d dalje ostala u sastavu 2. ustaškog stajmćeg djelatnog zdругa.

²⁸ Omaškom je tu napisano »gorskog zdругa«, umesto: ustaškog zdругa. (U ustaškim formacijama nisu postojali gorski zdругovi).

²⁹ Ustaški 3. stajaći djelatni zdруг je u svom sastavu imao: 5, 10, 12, 13, 30. i 33. ustašku bojnomo (vidi AVII, arhiv NDH, reg. br. 3—9, k. 114 c).

i raspoređena je u Sinju³⁰. Provjerite da li je vaš podatak tačan. 13. bojna trebala je navodno da bude uništena još odavno. Vi je ponovno spominjete. Vjerojatno je formirana sa novim ljudstvom, ali ipak provjerite da li zaista postoji³¹.

5. — Spominjete 20. bojnu u IV. zdrugu i u istom izvještaju mećete ju u V. zdrug. Doduše jedna je doknadna, a druga nije, ali, koliko mi znademo, ova bojna nije spominjana u Otočcu³². Provjerite da li zaista još uvijek postoji 19. bojna, jer ona je trebala da bude rasformirana još pred nekoliko mjeseca, radi popune drugih gospićkih ustaških snaga³³.

6. — Sa 6. zdrugom³⁴ ste veoma pogrešili. Zaista taj je zdrug bio na sektoru koji vi u zadnjem izvještaju spominjete³⁵, ali još u februaru otišao je u gornju Hrvatsku. To su »čuveni crnci« dopukovnika Bobana³⁶. Sve NDH novine su veoma mnogo pisale o svečanom mimohodu kroz Zagreb ovog zdruga. Kasnije su naveliko razvile »promičbu« kako ih je narod Koprivnice dočekaao sa oduševljenjem! Međutim vi sada mećete ovaj zdrug na onaj prostor gdje je bio pred dva mjeseca. Ovo je još jedan razlog više da obavezno u obavještajnoj službi mora se metati uz vijest izvor i datum. Inače vaša u stvari stara vijest, prosto prepisana, izlazi da je od 12. aprila, dakle najnovija, i dovodi u zabunu, koja nije potrebna, ako se zaista postupi po osnovnim pravilima rada ob. službe.

³⁰ U to vreme se ustaška 5. bojna nalazila u Karlovcu (bila je u sastavu ustaškog 3. stajaćeg djelatnog zdruga).

³¹ Ta bojna se i dalje nalazila u sastavu ustaškog 3. stajaćeg djelatnog zdruga (vidi AVII, arhiv NDH, reg. br. 3—9, k. 114 c).

³² Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske je u pomenutom izveštaju napisao da se 20. doknadna bojna 4. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga nalazi u Otočcu, a 20. bojna 5. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga na Radovanu (trig. 1134 kod Posušja). Međutim, u Otočcu se nalazila 9. ustaška bojna. Ona je bila u sastavu ustaškog 4. stajaćeg djelatnog zdruga, koji je imao sedište u Gospiću, a ustaška 20. bojna se nalazila u Šujici i bila je u sastavu ustaškog 5. stajaćeg djelatnog zdruga (vidi AVII, arhiv NDH, reg. br. 3—9, k. 114 c).

³³ Ta bojna je postojala, nalazila se tada u Otočcu, i bila je u sastavu ustaškog 4. stajaćeg djelatnog zdruga. U sastavu toga zdruga, osim nje i 9. ustaške bojne, nalazile su se tada i 31, 32. i 34. ustaška bojna (vidi navedeni izveštaj Informativnog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske).

³⁴ Omaška; trebalo bi da piše: Sa 5. zdrugom.

³⁵ Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske je u pomenutom izveštaju napisao da se ustaški 5. stajaći djelatni zdrug nalazi u Pesušju, a njegove bojne: 1. u Gornjim Podima, 7. krajiška u Jovića Mostu (kod Posušja), 20. na Radovanu (trig. 1134), 25. u Ljubuškom, 26. u Omišu, 27. u Senju (kod Posušja).

³⁶ Rafajlo Boban je bio komandant ustaškog 5. stajaćeg djelatnog zdruga (vidi AVII, arhiv NDH, reg. br. 1—268/26, k. 112).

7. — 17. bojna ne spada u 6. zdrug, nego zajedno sa 5. i 27. spada u novoformirani VII. ustaški zdrug³⁷.

Već smo vas molili u jednom od dopisa da pokušate iz Zagreba dobiti ispravne podatke o formaciji ustaša. Svakako nastojte ovo postići.

DOMOBRANSKE SNAGE

Svakako sve podatke o domobranskim snagama još jednom provjerite³⁸. Mi smo vam preporučili da pokušate iz Zagreba

³⁷ Informativni odsek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske je u pomenutom izveštaju od 12. aprila napisao da se 6. ustaški stajaći djelatni zdrug nalazi u Vitini, da se tu nalazi i njegova Dobrovoljačka pukovnija, dok se njegove bojne nalaze: 1. u Mesihovini, 2. u Aržanu, 3. u Omišu, 4. u Roškom Polju, 17. u Drnišu. To je poslednji ustaški zdrug o kojem se u izveštaju govori. Redakcija nije uspela pronaći izvorne dokumente iz kojih bi se mogao utvrditi sastav ustaškog 7. stajaćeg djelatnog zdruga u to vreme. Iz jednog radiograma koji je Komanda nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa 9. aprila 1944. poslala 2. oklopnoj armiji (Panzerarmeeoberkommando 2) vidi se da je u severnoj Dalmaciji formirana posebna komanda pod rukovodstvom ustaškog pukovnika Servacija, kojoj su potčinjene sve oružane formacije NDH s toga prostora, i da je ovaj pukovnik sa sobom doveo 108 oficira i 282 podoficira i vojnika da bi na tom prostoru formirao jedan bataljon Paveličeve garde i 7. ustaški djelatni stajaći zdrug (vidi AVII, mikroteku, NAV-N-T, seriju 314, rolnu 566, mikrosnimak br. 162). Međutim, ustaška 5. bojna se nalazila u sastavu ustaškog 3. stajaćeg djelatnog zdruga, ustaška 17. bojna je bila u ustaškom 4. stajaćem djelatnom zdrugu, a ustaška 27. bojna u ustaškom 5. stajaćem djelatnom zdrugu.

³⁸ Informativni odsjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske je u pomenutom izveštaju od 12. aprila o sastavu i lokaciji domobranskih snaga dostavio sledeće:

» ... III. Domobranske snage:

I. Gorski zdrug Kutina

1. gorska pukovnija Kutina

I. bojna Hercegovac

II. bojna Garešnica — Okučani

III. bojna Pakračka Poljana — Lipovljani — Novska

5. Gorska pukovnija Križ

II. bojna Popovača-Kutina

III. bojna Ivanić-Grad — Novoselec-Križ

IV. Gorski zdrug Daruvar

4. Gorska pukovnija Daruvar

I. bojna Daruvar

II. bojna Novoselec

8. Gorska pukovnija Pakrac

I. bojna Pakrac

II. bojna Pakrac

III. bojna Lipik

IV. topnički sklop Pakrac — Lipik

Stožer V. gorskog zdruga Petrinja

dobiti tačnu formaciju domobranskih snaga. Naročito ovo postavljamo u vezi sa vašim izvještajem na koga se osvrćemo. Naime, iz originalne zapovjesti III. zbornog područja nedvosmisleno izlazi da se u mjesecu martu (početkom) 14. pješačka pukovnija nalazila u Dubrovniku. Vi sada govorite da je u Varaždinu³⁹. Najviše nas zbunjuje podatak u kome ni mi nismo ni blizu sigurni o V. gorskom zdruhu, koji je po vašem podatku u Petrinji. Naime, u mjesecu februaru trebali su (javljeno je da je to provedeno) biti rasformirani V, VI. i VII. gorski zdrug radi popune 369, 373. i 392. legionarske divizije. Najhit-

Ostale jedinice

- 2. pješačka pukovnija Bjelovar
 - I. bojna Ozalj
 - II. bojna Bjelovar
 - III. bojna Bjelovar
- 3. pješačka pukovnija Petrinja
- 12. pješačka pukovnija Kostajnica
- 14. pješačka pukovnija Varaždin
- 15. pješačka pukovnija Knin (jedna bojna Gospić)
 - 1. novačka pukovnija Zemun (3. bojna Ludbreg)
 - 2. novačka pukovnija Varaždin
 - 1. koturaška bojna Koprivnica — most Đekenješ
 - 2. koturaška bojna Sl. Brod
 - Samovozna bojna Zagreb
 - 2. dojavna bojna Slav. Brod
 - V. zrakoplovna skupina Jezdovec kod Zagreba
 - 1. domobranska pukovnija (Dora)
 - IV. bojna Sl. Brod

Željezničke straiarske bojne

- I. bojna Ivanić-Grad
- II. bojna Oštarije
- V. bojna Zagreb — Dugo Selo — Novska
- VI. bojna Nova Gradiška
- VII. bojna Banova Jaruga — Križ
- VIII. bojna Pleternica — Kapela-Batrina
- X. bojna Caprag — Sunja — Živaja
- XVIII. bojna Križevci
- XX. bojna Ogulin.

U originalu je mesto »Dora« u zgradama verovatno stoga što takvog mesta nema.

³⁹ U Varaždinu se nalazila samo njena doknadna bojna (dopunski bataljon), a sve ostale njene jedinice su se nalazile u južnoj Hercegovini i južnoj Dalmaciji. U to vreme je 14. pješačka pukovnija bila preformirana u 8. posadni zdrug. Sedište toga zdruga se nalazilo u Trebinju (vidi AVII, arhiv NDH, reg. br. 27—I, k. 110: dnevni izveštaj župskog oružničkog zapovjedništva Dubrovnik od 18. aprila 1944).

nije nam saopćite što je sa ovim zdrugom, koje pukovnije ulaze u njegov sastav⁴⁰.

Tražene stvari pošaljite što možete prvo. Šaljite redovite desetodnevne izvještaje i, kao što i sami vidite, navodite izvor i datum. Rusi kažu da se ništa ne javlja bez mjesta i datuma te izvora; dobro će biti ako i mi ovu osobinu poprimimo.

Načelnik ob. odjeljenja
podpukovnik
Jevto šašić

⁴⁰ U aprilu 1944. su postojala samo četiri gorska zdruga. Od njih, 1, 3. i 4. gorski zdrug su bili neposredno potčinjeni Zapovjedništvu 1. zbornog područja, dok je 2. gorski zdrug bio neposredno potčinjen Zapovjedništvu 3. zbornog područja (vidi AVII, arhiv NDH, reg. br. 1—10, k. 136; reg. br. 30/17—I, k. 114 a; reg. br. 4—6, k. 82 a). Sem ovih zdrugova, u sastavu domobranskih snaga se nalazilo još 18 zdrugova: četiri lovačka, deset posadnih, tri doknadna i jedan brzi.

BR. 317

**OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
PAVLA ILICA OD 19. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV
I POJ O POTREBI DA SE UDARNOJ GRUPI DIVIZIJA NOVJ
HITNO DOTURI EKSPLOZIV I BOMBARDUJU CVORNI NE-
PRIJATELJEVI OBJEKTI U DOLINAMA REKA IBRA I ZA-
PADNE MORAVE¹**

Predana dana 19. IV. 1944 g.

Sadržaj

5
O O « O SI

Д
Е
С
Н

M
** S

Ne bi smeli duže ostati na ovoj prostoriji². Imaćemo samo uzaludne gubitke. Pošaljite nam hitno bar dvesta kg. eksploziva, pa bismo odmah krenuli. Bez eksploziva operacije su ovde jako otežane i nepotpune. Pavle

M
> 8 • §

Molimo tražite da se bombarduje željeznička stanica, fabrika i kasarna i aerodrom u Kraljevu, eventualno Lapovo, čačak i Kos. Mitrovica. To bi neprijatelja demoralisalo i otežalo [mu] manevrisanje.

Pavle

¹ Knjiga poslatih depeša štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/14—I, k. 372.

² Udarne grupa divizija se tada nalazila u dolini reke Studenice (vidi tom I, knj. 7, dok. br. 126; knj. 20, dok. br. 150 i 155). Na nju su vršile pritisak koncentrično prikupljene neprijateljeve snage, jačine 8.000 — 10.000 vojnika, iz Ušća, Rudnog, Kušića, Ivanjice, Brezove i Duge Poljane. U vezi s tim, delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić i komandant Udarne grupe divizija Milutin Morača su 19. aprila u 8 časova poslali sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Od 20. aprila ne možemo čekati avione, zbog pokreta. Neprijatelj pojačao snage u Ivanjici i preduzeo napad na jug.

Pavle — Morača«.

(Vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ radiogram br. 60, sa 34 grupe).

BR. 317

NAREĐENJE, VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA SOPSTVENIM SNAGAMA REŠAVA PROBLEM FORSIRANJA REKE IBRA I DOSTAVI POTPUNIJE IZVEŠTAJE O SITUACIJI I O PRAVCU NASTUPANJA¹

Primljeno dana 19-IV-1944 god.

Sadržaj

Rt
TJ
SZ

o
40 > 2 S Nerealno je zahtevati da vas Moravci² prihvate na Ibar³. Oni se ne mogu probiti. Vi sami morate resiti problem prelaza⁴. Odmah se morate približiti, sa njima je veza teška. Sredeniye i potpunije izveštavajte o situaciji na tome sektoru, i o pravcu vašeg pokreta⁵.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/6—1, k. 184.

² Odnosi se na 2, 3. i 4. južnomoravsku NO brigadu, koje su tada dejsstvovale u Toplici i Rasini.

³ Redakcija nije uspjela pronaći taj zahtev. Moguće je da je on usledio u međuvremenu od 15. do 18. aprila, ukoliko se to ne odnosi na zajednički predlog koji su delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković uputili 14. aprila Vrhovnom štabu: da sve snage Glavnog štaba NOV i PO Srbije sa prostora Toplice ovladaju Kopaonikom i ispolje pritisak na komunikaciju Kraljevo — Kosovska Mitrovica (vidi dok. br. 293).

⁴ Reč je o prelasku preko reke Ibra. U vezi s tim, komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača je 17. aprila izvestio Vrhovni štab da su britanski transportni avioni doturili deset gumenih desantnih čamaca, ali bez pumpi, pa je molio da se za njih doture i pumpe, a takođe još izvestan broj takvih desantnih čamaca (vidi u navedenoj knjizi depeša- Štaba Udarne grupe divizija NOVJ radiogram br. 93 sa 38 grupa, u 16 časova). Za taj prelazak je Udarne grupa divizija NOVJ i 19. aprila vršila pripreme (vidi dok. br. 319 i 321 u ovoj knjizi i tom I, knj. 7, dok. br. 128—133).

⁵ Tjelegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić i komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača poslali su 19. aprila zajednički izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ o planu daljeg nastupanja (vidi dok. br. 321), a potom je Vrhovnom štabu ponovljen izveštaj Pavla Ilića, od 15. aprila, o sastavu i rasporedu neprijateljevih snaga u Srbiji (vidi primedbu 4. uz dok. br. 271).

BR. 317

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PAVLA ILICA I KOMANDANTA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ MILUTINA MORAČE OD 19. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA SU OFANZIVNA DEJSTVA UDARNE GRUPE DIVIZIJA OVISNA OD BLAGOVREMENE ISPORUKE MUNICIJE I EKSPLOZIVA I DA PREOPTERECENOST RANJENICIMA ONEMOGUĆAVA UPUĆIVANJE NJENIH BRIGADA U ŠUMADIJU¹

Predano 19 - IV - 1944 god.

Sadržaj

I
g
c

№ 43 54 >H
0 0 « 0

oo ^ Potrebno je da nas u roku od četiri do pet dana snabude municijom i eksplozivom bar sa dva džaka², kako bismo mogli preduzeti ofanzivne operacije i pomoći Peka³. Pavle — Morača

o< <n U Šumadiji ima uslova za dejstvo dveju lakših brigada. Za nas u ovoj situaciji, sa 400 ranjenika, ne
> -φ ro dolazi u obzir.

Pavle — Morača

¹ Knjiga poslatih depeša štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/13—1, k. 372.

² Tražena isporuka nije usledila u tom periodu (vidi u navedenoj knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ radiogram br. 63 sa 41 grupom od 20. aprila, radiogram br. 62 od 21. aprila i radiogram br. 66 sa 15 grupa od 23. aprila).

³ Vrhovni štab je 17. aprila tražio od Štaba Udarne grupe divizija NOVJ da dalja dejstva usmeri u pravcu najosetljivijih reiona po neprijatelja u Srbiji, kako bi se vezale njegove snage i olakšao položaj jedinica 2. korpusa u Sandžaku i dolini reke Lima (vidi dok. br. 304).

**OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
PAVLA ILICA I KOMANDANTA UДАРNE GRUPE DIVIZIJA
NOVJ MILUTINA MORACE OD 19. APRILA 1944. VRHOVNOM
ŠTABU NOV I POJ O NAJCELISHODNIJEM PLANU U PO-
STOJEĆOJ SITUACIJI ZA IZVOĐENJE OFANZIVNIH OPE-
RACIJA U SRBIJI!**

В
а
©
.6
Р4

$$\begin{array}{ccccc} \text{ij} & \text{u} & & & \\ \text{III} & \text{O} & \text{W} & \text{O} & \bullet \end{array}$$

Pavle — Morača

gimnazijama, pričinivši smrtnih slučajeva 17. aprila tražio od štaba Udarne grupe divizija NOVJ da razmotri mogućnost usmeravanja dejstava u pravcu Šumadije (vidi dok. br. 304).

BR. 317

**OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
PAVLA ILICA I KOMANDANTA UDARNE GRUPE DIVIZIJA
NOVJ MILUTINA MORAČE OD 19. APRILA 1944. VRHOVNOM
ŠTABU NOV I POJ O OPERATIVNOM PLANU OFANZIVNIH
DEJSTAVA UDARNE GRUPE DIVIZIJA U PRAVCU JUŽNE
SRBIJE¹**

Predano 19-IV-1944 god.

Sadržaj ,

§
B
g

§ T3 u
O O 03 o

U ovoj situaciji nameravamo čim dođe eksploziv i municija da pređemo Ibar sa obe divizije između Raške i Mitrovice. Petom [divizijom] da produžimo dejstvo dolinom Ibra ka liniji Kraljevo — Kruševac. Drugom [divizijom] da sprovedemo ranjenike u Toplicu² i ofanzivno dejstvovati prema situaciji³. Topličanima naredite da otpočnu sa dejstvom na prugu Raška — Kraljevo⁴. Po prelasku Ibra nastojaćemo da što pre uputimo jednu do dve brigade u Šumadiju, ranije ne bi imali snaga⁵.

Pavle, Morača

¹ Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/13 i 37/14—1, k. 372.

² Udarne grupa divizija tada je imala 400 ranjenika (vidi dok. br. 319).

³ Udarne grupa divizija nije dobila očekivanu novu popunu municije i eksploziva, niti je uspela da forsira reku Ibar, pa nije ni mogla ostvariti predviđeni operativni plan. Stoga je 19. aprila uveče na sastanku štabova obeju divizija (2. proleterske i 5. NOU), kojemu su prisustvovali delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo Marković i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković, doneta odluka da se promeni pravac nastupanja, tj. da se Udarne grupa divizija NOVJ prodorom na prostor oko 30 km severno od Užica zabaci neprijatelju iza leđa i tako oslobodi njegovog pritiska (vidi tom I, knj. 7, dok. br. 135, knj. 20, dok. br. 150 i 155; AVII, reg. br. 2—1, k. 2015; Ratni dnevnik Milutina Morače, sveska II, str. 30 i 31). U duhu te nove orijentacije jedinice Udarne grupe divizija su 20. aprila iz doline reke Studenice pomerene južno od Ivanjice, i to: 2. proleterska divizija na prostor sela Kosovice, sela Bratljeva i sela Rovina, a 5. NOU divizija na prostor sela Dramičana, sela Smiljevca i Starog Sela, nakon čega

BR. 322

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O ORGANIZACIJI KULTURNO-PROSVETNOG I PROPAGANDNOG RADA U BRIGADAMA I DIVIZIJAMA¹

$\rightarrow$ $\frac{0}{o}$ $\frac{3}{W}$ $\frac{5}{O}$ $\frac{^{\wedge}}{i}$ $\frac{\cdot}{-i}$ $\frac{\bullet}{>}$ $\frac{\cdot}{n}$ $\frac{\cdot}{O}$	Sadržaj depeše	$\frac{0}{u}$ $\frac{3}{XI}$ $\frac{5}{Q}$

Pošaljite opširni izveštaj o tome kako je u vašim divizijama i brigadama organizovan kulturno-propagandni rad. Kakva kulturno-propagandna tela postoje? Kakve listove i brošure izdaju? Postoje li mogućnosti za odabiranje glumačko-amaterskih i sličnih kadrova?²

je Štab Udarne grupe naredio da, divizije nastupaju severnim padinama planina Javora i Mučnja u pravcu Užica i dalje u pravcu severa. O tome je 21. aprila izvešten Vrhovni štab i istog je dana primljena njegova saglasnost (vidi dok. br. 329 i 335).

⁴ Vrhovni štab NOV i POJ već je bio ukazao na nerealnost sličnog zahteva (vidi dok. br. 318).

⁵ Vrhovni štab je 20. aprila upozorio Štab Udarne grupe divizija NOVJ da ne donosi odluke pre nego što izvrši forsiranje reke Ibra (vidi dok. br. 326).

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/15—2, k. 119/1.

Naređenja slične sadržine upućena su 19. aprila 1944: štabu 2. korpusa NOVJ (vidi knjigu primljenih depeša ovoga štaba u AVII, reg. br. 21/4—2, k. 394, radiogram br. 21/75), Štabu 3. korpusa NOVJ (vidi knjigu primljenih i poslatih depeša ovoga štaba u AVII, reg. br. 2/28—8/1, k. 408 A, radiogram sa 73 grupe), Štabu 5. korpusa NOVJ (vidi knjigu primljenih i poslatih depeša ovoga štaba u AVII, reg. br. 7/3—5, k. 461 A, radiogram br. 50), Štabu Udarne grupe divizija NOVJ (vidi knjigu primljenih depeša ovoga štaba u AVII, reg. br. 9/6—1, k. 184). Takođe su slični radiogrami upućeni i svim drugim višim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ s kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi, ali ih redakcija nije uspela pronaći.

² Kraj rečenice nije u celini zabeležen. U svim ostalim gore navedenim radiogramima, umesto »glumačko-amaterskih i sličnih kadrova«; napisano je: novinarskih, glumačkih, fotoreporterskih i sličnih kadrova.

U vezi s ovim naređenjem su operativni štabovi NOV i POJ odgovorili 19. aprila 1944. Ti njihovi izveštaji se nalaze u njihovim knjigama poslatih depeša. Za jedinice iz sastava Glavnog štaba NOV i PO Makedonije poslao je izveštaj Svetozar Vukmanović Tempo (vidi dok. br. 336).

BR. 317

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MAR-
ŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 19. APRILA
1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ZBOG NEMINOVNIH
ŽRTAVA CIVILNOG STANOVNIŠTVA PREDLAŽE ZA BOM-
BARDOVANJE SAMO ZNAČAJNE VOJNE OBJEKTE¹**

[Od V.Š. II korpusu]

22/54.

Tražili smo od Saveznika da vam hitno šalju hranu i vi dolazite u prvom redu u obzir².

Javite nam odmah koja mesta treba bombardovati³. Znajte da ovo opet ja primam na dušu i prema tome dolaze u obzir samo važni vojnički objekti⁴.

19-IV-1944. god.
Man. Morača

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/4—2, k. 394.

² U izveštaju koji je Štab 2. korpusa 17. aprila 1944. poslao Vrhovnom štabu NOV i POJ naglašava se da je ljudstvo u svim jedinicama, usled nedovoljne ishrane, fizički oslabilo, a takođe je teško ekonomsko stanje i kod stanovništva (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 185).

³ Štab 2. korpusa je 20. aprila 1944. označio sledeća tri mesta: Sjenicu, Bijelo Polje i Podgoricu (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 195).

⁴ U vezi s bombardovanjem, od Vrhovnog štaba je, takođe 19. aprila, Štab 3. korpusa primio sledeću depešu:

»Javite odmah koje važne vojničke objekte treba bombardovati. Pošto bombardovanja određujemo mi, to morate paziti da se dadu zaista samo važni objekti i grupisanje neprijateljskih trupa« (vidi AVII, reg. br. 2/28—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 47 grupa). Kao objekte za bombardovanje, štab 3. korpusa je 20. aprila označio Brčko i Tuzlu (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 — str. 501).

BR. 317

**NAREDBA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD
20. APRILA 1944. O PONOVNOM USPOSTAVLJANJU 1. VAZ-
DUHOPLOVNE BAZE NOV I POJ I O NJENIM OSNOVNIM
ZADACIMA¹**

Štabu V korpusa² M.P.³

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
20. aprila 1944

N A R E D B A
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ

1. Za komandanta I Važduhoplovne baze postavlja se kapetan Dimitrije Kovijanić, za političkog komesara postavlja se drug Veljko Đorđević, za zamjenika komandanta postavlja se poručnik Milan Tintar⁴.
2. Zadatak je baze da organizuje pravilnu službu i bezbednost dodijeljenog aerodroma⁵.
3. Bazi su potčinjeni sledeći organi:
 - a) Odeljenje od 30 vojnika sa starešinom za vršenje aerodromske službe. Ovo odeljenje ostaje stalno na aerodromu. Odeljenje će odrediti štab V Korpusa. Za odeljenje se mogu odrediti drugovi koji su fizički manje sposobni za stroj.
 - b) Bataljon za obezbeđenje, jačine najmanje 150 boraca. Bataljon stoji pod štabom baze samo u pogledu tak-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 37—7, k. 459.

² Dopisao Arso Jovanović mastilom, ćirilicom.

³ U desnom gornjem uglu otisnut je okrugli pečat Vrhovnog štaba NOV i POJ.

⁴ Ranije 1. vazduhoplovna baza NOV i POJ ukinuta je 16. marta 1944 (vidi dok. br. 156), a njeno ljudstvo je 20. aprila iz Karovinja (kod Brindizija, u Italiji) prebačeno u savezničku vazduhoplovnu bazu Beninu (kod Bengazija, u Libiji) radi nastavljanja obuke vazduhoplovaca i formiranja vazduhoplovnih eskadrila (potpunije o njoj vidi tom X, knj. 1, dok. br. 26, primedbu 3).

⁵ Reč je o letelištu koje je bilo uspostavljeno na Medenom polju (kod Bosanskog Petrovca). Preko njega je povremeno vršen dotur savezničke pomoći u ratnom materijalu i obavljana evakuacija ranjenika i bolesnika iz pojedinih jedinica 1. proleterskog korpusa NOVJ i 5. korpusa NOVJ (vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 122).

tičkog rasporeda, obezbeđenja i službe sigurnosti na bazi. U tom pogledu bataljon neposredno dobiva naređenja od štaba I Vazduhoplovne baze. U disciplinskom pogledu kao i pogledu nastave i obuke bataljon stoji neposredno pod štabom V Korpusa⁶. Bataljon se povremeno treba smenjivati. Ta smena treba da usledi posle svakih 15—20 dana.

c) Pod štabom baze stoje sva tehnička postrojenja na bazi i lica koja se nalaze kod ovih postrojenja.

d) Pretstavnici saniteta, ekonomskog odeljenja i za zaštitu naroda⁷ stoje u disciplinskom pogledu neposredno pod štabom baze, tj. kako će se i kad postrojiti ranjenici za ukrcavanje, kad će se i gde utovariti i istovariti materijal i evakuisati, kad će se i gde postaviti organ za zaštitu naroda u pogledu kontrolisanja saobraćaja, itd.

4. Štab baze mora održavati vezu sa trupama na pravcu Bihaća, Kulen-Vakufa i Suvaje. Stalno stajati u vezi sa Komandom mesta u Petrovcu kao i sa nama.

5. Štab baze je odgovoran za smeštaj i ishranu lica koja su zaposlena na bazi. Hranu dobavljati od Komande mesta u Petrovcu.

6. Preduzeti sve mere za maskiranje aerodroma i za smeštaj i ukopavanje tehničkih aparata, postrojenja za smeštaj materijala, zaklona za ljudstvo itd.

7. Štab baze je odgovoran za disciplinu ljudstva na bazi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik

General-lajtnant,

M. P.

Arso R. Jovanović

Dostavljeno na postupak:

I Vazduhoplovnoj bazi, Štabu V Korpusa,
Komandi mesta Petrovac, organima Saniteta,
Ekonomskog odeljenja i Odeljenja za zaštitu
naroda na bazi.

⁶ Za obezbeđenje letelišta na Medenom polju, Štab 5. korpusa je odredio bataljon iz sastava Drvarsko-petrovačkog NOP odreda (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 3).

⁷ Reč je o predstavnicima odgovarajućih odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 448
dne 1. V- 1944. g.⁸

Po prednjem postupljeno i
izvješten V.Š. — to u
akta.

ŠEF KANCELARIJE
MAJOR
J. Pavić⁹

⁸ Četvrtasti štambilj Štaba 5. korpusa je otisnut na poledini originala. U njemu su-broj delovodnika i datum dopisani mastilom, a sve ostalo ispod njega dopisao je mastilom, ćirilicom, Jovo Pavić.

⁹ Jovo Pavić je obavljao i dužnost načelnika Operativnog odseka Štaba 5. korpusa.

BR. 317

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA ĆE SE POJAČATI SASTAV POLITODELA NJEGOVIH DIVIZIJA I NAREĐENJE DA USPOSTAVI RADIO VEZU SA ŠTABOM UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ¹

Od V.Š.

20 Poslaćemo drugove za pojačanje vaših polit- 23
IV odela. Javite odmah sadašnji sastav politodjela.²
1944

20 Od 25 aprila slušajte Mihajila prema planu 15
IV koji ste mu dali.³

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/28—8/1, k. 408 A.

² U to vreme politodeli 17. i 27. NOU divizije imali su po tri člana, jer je rukovodilac Politodela 17. NOU divizije Vlado Rolović bio postavljen za političkog komesara 38. NOU divizije, a iz Politodela 27. NOU divizije bila je povučena Olga Petričević, dok 38. NOU divizija još nije imala politodel. O tome i imenima članova postojećih politodela 17. i 27. NOU divizije vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165, str. 501—502.

³ Dr Blagoje Nešković Mihajlo, sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, nalazio se pri Štabu Udarne grupe divizija NOVJ. Tu su se takođe nalazili delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić i politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo Marković Moma. Oni su 20. aprila u 11 časova poslali sledeći radiogram Vrhovnom štabu: »Potrebna nam je veza sa III korpusom. Mihailo je dobio od njih šifru i plan rada. Neka nas slušaju od 25. aprila po istom planu« (vidi AVII, reg. br. 37/15—1, k. 372: knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 61 sa 35 grupa). Dva dana kasnije, 22. aprila, Štab 3. korpusa je saopštio svoju talasnu dužinu i zamolio Vrhovni štab da to prenese dr Blagoju Neškoviću (vidi navedenu knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 16 grupa).

BR. 336

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA NE DONOSI PREURANJENE ODLUKE I DA NE SLABI UDARNU MOĆ GRUPE DIVIZIJA UPUĆIVANJEM POJEDINIH BRIGADA U ŠUMADIJU¹

Primljeno dana 20-IV-1944 god.

SADRŽAJ

Š T A B U
O O M O

Unapred ne donosite odluke². Prvo predite Ibar pa rešite situaciju na Kopaoniku i uspostavite vezu sa Moravcima. Tek onda moći ćete doneti konkretan plan o pravcima dejstva. Vaša grupa neće cepkati pojedine brigade za Šumadiju³. To bi vas oslabilo i nećete imati rezultate. Mi pripremamo druge snage za Šumadiju⁴.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba /Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/6—1, k. 184.

² Štab Udarne grupe divizija je predviđao da, posle forsiranja Ibra, uputi jednu ili dve brigade u pravcu Šumadije (vidi dok. br. 321).

³ U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći, ta rečenica je verovatno glasila: Vašu grupu ne treba cepkati upućivanjem pojedinih brigada za šumadiju. Redakcija to zaključuje povezujući smisao ove i naredne rečenice s onim što je rečeno u poisladnoj rečenici dok. bi* 321.

⁴ Verovatno se odnosi na 16. i 17. NOU diviziju.

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SE ODREĐENE DIVIZIJE BRZO PRIPREME ZA PRODOR U ZAPADNU SRBIJU I DA SE SEKTOR SREBRENICE OSIGURA MOSTOBRANOM¹

Od V.Š.

21 Spremite hitno prebacivanje dweju divizija preko 51
jy u Srbiju². V i II će isto krenuti prema severu i sadej-
[1944] stvovati³. Pokret neka bude smeli i brz. Sektor Sre-
 brnica⁴ osigurajte mostobranom⁵.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/28—8/1, k. 408 A.

² Vrhovni štab je već bio odredio da to budu 16. NOU i 17. NOU divizija (vidi dok. br. 306).

³ Potpunije o tome vidi dok. br. 329 i 335.

⁴ Na karti 1:100.000 piše: Srebrenica.

⁵ Štab 3. korpusa je 22. aprila poslao izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ da 38. NOU divizija svakodnevno vodi teške borbe na Majevici i u Posavini; a 23. aprila ga je obavestio da je neprijatelj pojačao aktivnost na sektoru 27. NOU divizije i da će odlaskom 16. i 17. NOU divizije oslabiti udarna snaga 3. korpusa, te momentano neće biti u stanju za ofanzivne operacije (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 — str. 502—503).

BR. 338

**NAREDBA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ AR
SA JOVANOVIĆA OD 21. APRILA 1944. O FORMIRANJU 2.
VAZDUHOPLOVNE BAZE NOV I POJ I O NJENIM OSNOV-
NIM ZADACIMA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
21. aprila 1944. g.

N A R E D B A
Vrhovnog štaba NOV i POJ

1) Za komandanta II vazduhoplovne baze postavlja se kapetan **Sreten Šantić**, za političkog komesara postavlja se drug ², za zamenika komandanta postavlja se poručnik **Lušićić Franjo**.

2) Zadatak je baze:

- a) Da se stara o neprekidnoj upotrebljivosti aerodroma³.
- b) Stara se o bezbednosti aerodroma, ljudstva i materijala kako od napada iz vazduha, tako i od napada sa zemlje.
- c) Rukuje sa svima uređajima na aerodromu.
- d) Rukovodi letenjem u duhu odredaba »Uputa za organizaciju aerodromske službe«.⁴
- e) Stara se o održavanju veze između aerodroma i jedinica u pravcu Mliništa i Livna, sa Komandom mesta u Glamoču i Vrhovnim štabom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 27—14, k. 459 A. Naredba je objavljena i u tomu X, knj. 1, kao dok. br. 35.

² U naredbi je crticama označeno mesto gde je trebalo upisati ime političkog komesara. Međutim, politički komesar 2. vazduhoplovne baze NOVJ nije tada imenovan, pa je naredba kovertirana i kao pismo dostavljena Komandi mesta Drvar, s nalogom da se po specijalnom kuriru hitno uputi štabu 5. korpusa NOVJ. Komanda mesta Drvar je istog dana (21. aprila) izvestila Vrhovni štab da će izvršiti naređenje (vidi AVII, reg. br. 4—1, k. 15 A).

³ Odnosi se na letelište koje je bilo uspostavljeno na Glamočkom polju. Preko njega je povremeno vršen dotur savezničke pomoći u ratnom materijalu i obavljana evakuacija ranjenika i bolesnika iz pojedinih jedinica 1. proleterskog, 5. i 8. korpusa NOVJ (vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 122).

⁴#Redakcija ga nije uspela pronaći.

- f) Stara se o pravilnoj organizaciji terena za bacanje materijala padobranima, o brzom prikupljanju i evakuaciji dostavljenog materijala.
 - g) Brine se o urednoj i brznoj evakuaciji ranjenika i ostalog osoblja, koje je predviđeno za odlazak avionima.
 - h) Štab baze odgovoran je za smeštaj i urednu ishranu ljudstva, koje je zaposleno u bazi. Hranu dobavljati od Komande mesta Glamoč.
 - i) Štab baze dužan je preuzeti sve mere za održavanje primerne discipline, a naročito za vreme letenja, prilikom istovara i utovara materijala i ljudstva. U tom pogledu pridržavati se tačno odredbi »Uputa za organizaciju aerodromske službe«.
- 3) Bazi su potčinjeni sledeći organi:
- a) Odeljenje od 30 vojnika, sa starešinom, za vršenje aerodromskih službi. Ovo odeljenje ostaje stalno na aerodromu. Odeljenje će odrediti Štab V korpusa iz sastava svojih jedinica, a ne iz sastava Glamočkog odreda, od boraca potpuno pouzdanih, koji su fizički manje sposobni za stroj.
 - b) Bataljon za obezbeđenje, jačine najmanje 120 boraca sa oružjem — iz sastava V korpusa⁵. Bataljon stoji pod / Štabom baze samo u pogledu taktičkog rasporeda, obezbeđenja i službe sigurnosti na bazi i u tom pogledu dobiva naređenja neposredno od Štaba baze. U disciplinskom pogledu, kao i u pogledu nastave i obuke, bataljon stoji neposredno pod Štabom V korpusa. Bataljon treba smenjivati posle svakih 15 do 20 dana.
 - c) Pretstavnici saniteta, ekonomskog odeljenja i odeljenja za zaštitu naroda⁶ stoje u disciplinskom pogledu neposredno pod Štabom baze, tj. kako će se i kada pripremiti ranjenici za ukrcavanje, kada će se i gde utovariti ili istovariti materijal i evakuisati, koliko, gde i kada će se pripremiti ljudstvo za transport i gde će se nalaziti organ za njihovu kontrolu itd.
- 4) Ljudstvo koje je ovom naredbom dodeljeno Štabu 88 vazduhoplovne baze najhitnije uputiti na svoju novu dužnost.

⁵ Za obezbeđenje letelišta na Glamočkom polju, Štab 5. korpusa je odredio bataljon iz sastava Glamočkog NOP odreda (vid tom IV, knj. 25, dok. br. 3).

⁶ Reč je o predstavnicima odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

- 5) Do dolaska dodeljenog ljudstva organizovati aerodromsku službu i službu bezbednosti sa ljudstvom sa kojim se raspolaze.
- 6) Preduzeti sve mere za maskiranje aerodroma i aerodromskih instalacija. Razviti obaveštajnu službu i obučiti celokupno ljudstvo da sav rad na aerodromu čuva u najvećoj tajnosti. Štab baze kao i celokupno ljudstvo treba da bude svesno važnosti i značaja poverene im uloge.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Dostavljeno na postupak:
Štabu V korpusa i [Štabu] II vaz-
duhoplovne baze.

NAČELNIK,
General-lajtnant
Arso R. Jovanović

M. P.

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 448
Dne 1. V-1944 g.⁷

Po prednjem postupljeno
i izvješten V.Š., to

u akta.⁸

ŠEF KANCELARIJE
MAJOR;
J. Pavić

⁷ Četvrtasti štambilj Štaba 5. korpusa je otisnut na poledini originala i u njemu su broj delovodnika i datum dopisani mastilom.

⁸ Rečenicu je, mastilom, ćirilicom, dopisao Jovo Pavić.
» ' Otisnut je pomoćni štambilj s ispisanim nazivom funkcije i čina.

BR. 317

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ MILUTINA MORAČE I DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PAVLA ILICA OD 21. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA ĆE SE UDARNA GRUPA DIVIZIJA MANEVROM KA PROSTORU SEVERNO OD UŽICA OSLOBODITI PRITISKA NEPRIJATELJEVIH SNAGA¹

Predano dana 21-IV-44 g.

Sadržaj

o o PQ o

3
13
—
II
ДН

κ ^ — =o Vodimo borbu sa tri neprijateljska bat. na sektoru Krušići² — Bratljevo³. Dva bug. puka nalaze se na sektoru Man. Stud. — Milici — Rudno. Na liniji Novi Pazar — Sjenica pojačani arnautski garnizoni pripremaju operacije na nas⁴.

Morača, Veljko

^ j © Situacija je takva da sada bez potrebnih sredstava ne možemo forsirati Ibar d to odlažemo za izvesno vreme.

Morača, Veljko

^ ' ^ rr o m Pomerićemo se na sektor Ivanjica — Požega — Užice, s tim da brzo izbijemo severno od linije Užice — .Požega⁵.

Morača, Veljko

¹ Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 37/16—I, k. 372.

² Omaška; trebalo bi da piše: selo Kušioi.

³ Dva bataljona su bila iz sastava puka »Brandenburg«, a jedan iz sastava 4. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa (vidi tom I, knj. 21, dok. br. 101).

⁴ Da bi sprečila prodor jedinica NOVJ preko reke Ibra u Srbiju, čime bi se ugrozile strategijske komunikacije u ibarskoj i moravskoj dolini, nemačka okupaciona komanda Jugoistoka angažovala je sve svoje slobodne snage i bugarske i kvislinške jedinice iz Srbije, Crne Gore, i istočne Bosne. Njima su se pridružili i kolaboracionisti iz Albanije i sa Kosova. U želji da se sačuva okupatorova tvorevina Velika Albanija, albanski kvislinzi su naredili i opštu mobilizaciju. Međutim, zbog

BR. 317

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
ARSA JOVANOVIĆA OD 21. APRILA 1944. ŠTABU 5. KORPU-
SA NOVJ DA SE UREDE PODESNA LETELIŠTA ZA DVA
AVIONA ZA VEZU KOJE JE SREDOZEMNO SAVEZNIČKO
VAZDUHOPLOVSTVO STAVILO NA RASPOLAGANJE VR-
HOVNOM ŠTABU NOV I POJ¹**

STROGO POVERLJIVO!

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
21. april 1944.

ŠTABU V KORPUSA

1.

Od saveznika dobili smo dva aviona za vezu, sa dva pilota i dva mehaničara, sa najnužnijim materijalom za opravku aviona². Avioni će služiti za vezu između naših jedinica a i za izviđanje. Radius dejstva 240 km. Prostor za sletanje i uzletanje treba da bude oko 150 m dužine i 50 m širine³.

U najvećoj tajnosti nađite za ove avione dva ovakva mesta. Za ta mesta mogu znati samo najpouzdanija lica — partijci,

slabog odziva -vojnih obveznika, krajnji rok izvršenja mobilizacije pome-
ran je nekoliko puta. Centar za prikupljanje mobilisanog ljudstva
bio je u Peći. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 19, str. 547. i 693; Hro-
nologiju NOR-a, str. 719—721, 728 i 745; dr Branko Bošković »Narodno-
oslobodilačka borba u ibarskom bazenu«, Priština, 1968.

⁵ Vrhovni štab se saglasio da se izvede predviđeni manevar i kao
uporište odredio prostor planinskih masiva južno od Valjeva (vidi
dok. br. 335).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 27—1,
k. 458 A.

² Vidi AVII, reg. br. 5—1, k. 11: predlog člana Anglo-američke
vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ britanskog majora M.R.
Parkera od 18. aprila 1944. Vrhovnom štabu da se dopreme, dva mala
aviona. U predlogu piše da bi se posada svakog aviona sastojala od
jednog pilota iz sastava RAF-a i jednog mehaničara, da avioni mogu
nositi samo pilota i jednog putnika i da bi pogodni bili:

»a) Za vezu između Vrhovnog štaba i štabova korpusa.

b) Za izviđanje.

c) Za putovanje članova Vrhovnog štaba u štabove pojedinih
korpusa i natrag.

d) Za putovanje članova Sovjetske, Američke i Britanske misije
u druge misije i u korpuse.«

³ U navedenom predlogu M.R. Parker piše, da ti avioni mogu
»Sterirati na dužini od 90 m i uzleteti na 27 m«.

i to samo u ograničenom broju: 3—5, koji će **istovremeno** čuvati avion i vršiti tu najnužniju aerodromsku službu.

Najpogodnija mesta bi bila negde u Grmeču, udaljena od svakog naselja i komunikacija⁴. Napominjemo da ne bi bilo povoljno mesto kod Lušci-Palanke, odnosno Sanskog Mosta, no u krajnjem slučaju može se i to iskoristiti. Biće potrebno da se mesta menjaju posle izvesnog vremena.

Na izabranim mestima za ove avione moraju se iskopati u brdu zemunice, koje dobro maskirati, da se spolja ništa ne vidi. Za organizaciju posla biće nam lično odgovoran štab korpusa. Skrećemo vam pažnju na važnost ovih aviona za nas.

Kod izbora mesta voditi računa da li su uslovi za sletanje aviona-povoljni, tj. oko letilišta teren se ne sme suviše strmo dizati.

2.

Za najkraće vreme dobićemo još dva aviona za vezu, sa pilotima i mehaničarima⁵. I za ova dva aviona na vašem sektoru morate naći mesto.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik generalmajor
Arso R. Jovanović

P.S.⁶ 1. Za avione navedene pod tačkom 1. jedno takvo letilište izgraditi u selu Mokronoge⁷. Ljudstvu koje bude radilo skloništa ništa ne govoriti za što će služiti.

Vi dobro poznajete teren pa izaberite pogodna mesta. Najpogodnija su mesta u šumi i na izdignutom terenu. Letilišta nisu široka pa će se moći naći.

⁴ štab 5. korpusa je 27. aprila 1944. izvestio da Grmeč nije pogodan za smeštaj tih aviona, a kao najpogodnija mesta za njihova letilišta predložio je sledeća: Uvala (poljana, 2 km istočno od železničke stanice Potoci), Kozila (pašnjak, 6 km istočno od sela Drinića) i Mrde (livada kod ušća potoka Ljeskovice u reku Unac). Potpuniye o tome vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 131. (Primedbu 4. uz taj dokumenat treba ispraviti, jer se tekst u vezi s kojim' je tamo data napomena ne odnosi na I i II vazduhoplovnu bazu, već na Uvalu, o kojoj se govori u 2. tački dokumenta).

⁵ Trebalo je da to budu dva mala američka aviona za vezu, s nešto većim radiusom letenja (vida u pomenutom predlogu M-R- Parkera tekst pod tačkom 7).

⁶ Tekst u postskriptumu je takođe pisan na mašini, latinicom.
⁷ štab 5. korpusa je u pomenutom izveštaju obavestio da Mokronoge ne dolaze u obzir, jer je teren podvođan i nepodesan za kamuflažu.

Kada nađete letilišta, iskopate zaklone i maskirate mesta, izvestite nas da bismo pozvali avione. Sve ove radove najhitnije treba da sprovedete.

Širinu i dužinu aviona ne znamo, ali je sigurno da se radi o avionu veličine »Henčela« ili za nešto manji.

2. Prilaže vam se naređenje o formiranju Druge vazduhoplovne baze⁸. Skrećemo vam pažnju na tačno i hitno izvršenje formiranja obeju vazduhoplovnih baza⁹. Morate odrediti sigurno i pouzdano ljudstvo. Za ovo će nam lično štab biti odgovoran. Najhitnije nam podnesite izveštaj kako ste formirali I i II Vazduhoplovnu bazu¹⁰. Vaši organi treba da to lično prekontroliraju i da kontrolišu rad i bezbednost na tim bazama.

Arso R. Jovanović

M. P.

⁸ Vidi dok. br. 328.

⁹ Reč je o 1. i 2. vazduhoplovnoj bazi NOV i POJ (vidi dok. br. 324 i 328).

¹⁰ Izveštaj Štaba 5. korpusa NOVJ o tome usledio je 1. maja 1944 (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 3).

BR. 317

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. AP
RILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA UDARNOJ GRUPI
DIVIZIJA NEĆE MENJATI DODELJENI ZADATAK I NARE
ĐENJE DA SE 2. KORPUS MORA ODRŽATI NA SVOM OPE
RATIVNOM PROSTORU PRILAGOĐAVAJUĆI BORBENA DEJ
STVA NOVOSTVORENIM BORBENIM SITUACIJAMA¹**

[Od V.Š. II korpusu]

23/57

Najhitnije.

Moračina grupa ostaj& pri dodeljenom zadatku.² Vi mo-
rate ostati na svom sektoru prilagođavajući ratovanje stvore-
noj situaciji.³ Preduzeli smo mere da dobijete hrane i materija-
la.⁴ Redovno javljajte mesto prijama i stanje vremena.

21-IV-1944. god.

Man. Morača

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/4—2, k. 394.

² Štab 2. korpusa je 20. aprila predložio Vrhovnom štabu da se
Udarne grupe divizija iz rejonu Ivanjice prebaci na sektor Pljevlja —
Prijevalje i sadejstvuje s 37. NOU divizijom i delovima 3. NOU divi-
zije u razbijanju jake neprijateljeve grupe koja iz južnog Sandžaka na-
dire u pravcu Kolašina (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 195).

³ U to vreme jedinice 2. korpusa su bile angažovane u oštrim
borbama na svim sektorima: 3. NOU divizija na sektorima Mateševo
— Lijeva Rijeka i Mojkovac — Bijelo Polje, Primorska operativna gru-
pa na sektorima Danilovgrada i Nikšića, 29. NOU divizija na sektorima
Gacka i Trebinja, 37. NOU divizija na sektorima Bijelog Polja i Plje-
valja. Potpunije o tome vidi tom I, knj. 16, dok. br. 151—158; tom III,
knj. 7, dok. br. 182—184, 186—191, 196—202, 204, 208, 220, 222; tom IV,
knj. 24, dok. br. 63, 72, 88, 97, 115, 118, 120, i 194.

⁴ Dva dana kasnije, 23. aprila, Štab 2. korpusa je od Vrhovnog
štaba primio sledeći radiogram:

»Očekujte ruske avione. Bacaju sa velike visine na široki pro-
stor, pa zgodno postavite vatre. Znake uzmite od Engleza« (vidi u na-
vedenoj knjizi primljenih depeša štaba 2. korpusa NOVJ radiogram
br. 2/29).

BR. 317

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETO-
ZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 21. APRILA 1944. CEN-
TRALNOM KOMITETU KPJ O POMOĆI KOJA SE S TERITO-
RIJE ISTOČNO OD JUŽNE MORAVE PRUŽA BUGARSKOM
OSLOBODILAČKOM POKRETU¹**

Partija

MAKEDONIJA

April

21. IV. 1944. Br. 5

Bane Andrejević² je član CK³. Bio je interniran i posle 3 meseca pušten. Sada se nalazi na oslobođenoj teritoriji. Racin⁴ poginuo nesrećnim slučajem u partizanima prošle godine.⁵ Vančo⁶ je bio pozvan u partizane i od moje strane. Postavio je uslov da prethodno bude vraćen u Partiju. A to mu je bilo odbijeno i on je ostao po strani od borbe kod kuće. Pre 15 dana došao u partizane. Saslušao sam ga. On se raskritikovao i stavio nerezervno na raspoloženje Partiji. Sad je u Agitpropu III Brigade. Nije vraćen u Partiju.

¹ Original primljenog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 1987/III, 4—7 (44).

² Bane Andreev Delče

³ Odnosi se na Centralni komitet KP Makedonije. On je formiran marta 1943. u Tetovu. U njega su ušli: Lazar Koliševski (tada se nalazio u zatvoru), Cvetko Uzunovski, Strahil Gigov, Kuzman Josifovski, Borko Temelkovski, Vera Aceva, Mara Naceva i Bane Andreev.

⁴ Kočo Solev Racin, makedonski pesnik.

⁵ Poginuo je juna 1943. kod sela Lopušnika. •

⁶ Omaška; trebalo bi da piše: Panče.

Reč je o Pančetu Peševu. Njega, i jednu grupu uhapšenih pripadnika NOP-a iz veleškog kraja, 14. septembra 1942. je bugarska policija kamionom odvela na streljanje. — Međutim, kod brda Puste-kule (na cesti Veles — Skoplje) Pešev je uspeo da iskoči iz kamiona i pobegne. Posle toga je prešao u ilegalstvo (vidi Nikola Kirkov i Jordan Leov, »Veles vo NOB«, »Kultura«, Skopje, 1952, str. 78—81). Poginuo je, maja 1944, na planini Plačkovici, u borbi protiv bugarske vojske.

Kod mene⁷ su stigli svi članovi Gl. štaba Bugarske. Kroz koji dan došao⁸ i sekretar Partije⁹ sa nekim članovima C. Komiteta Otečestvenog fronta.¹⁰ Kod njih je nastao prelom u Partiji. Naš dolazak na ovaj teren izazvao čitav preokret u [njihovoj] Partiji. Na našoj teritoriji od Pirota do Ostrogovske¹¹ planine oni organizuju vojsku sa kojom će prodirati u unutrašnjost Bugarske. Mi smo im dali VI Brigadu¹² kao I¹³ i dajemo im punu pomoć u svakom pogledu. Bataljon »Hristo Botev« stavio se pod njihovu komandu.

⁷ Svetozar Vukmanović Tempo se tada nalazio severoistočno od Trgovišta, u selu Stajevcu (podatak je dao Živojin Nikolić Brka, tadašnji komandant Vranjskog vojnog područja — vidi tom I, knj. 20, dok. br. 142).

⁸ Verovatno je u poslatom radiogramu (njega redakcija nije uspela pronaći), umesto »došao«, bilo napisano: dolazi.

⁹ Sekretar Bugarske radničke partije (komunista) tada je bio Trajčo Kostov (Grigorov). On se od aprila 1942. do 9. septembra 1944. nalazio u zatvoru, pa je tu reč o nekom od članova Centralnog komiteta (verovatno Jordanu Čankovu).

¹⁰ Iz Sofije su došli: Jordan Čankov i Načo Ivanov, članovi Centralnog komiteta BRP(k), Asen (sekretar Okružnog komiteta BRP(k) i članovi Centralnog komiteta RMS (Rabotničkog mladinskog sojuza): Svilen Rusev, Dobri Aleksijev i Niko Stefanov (vidi Slavčo Trnski, navedeno delo, str. 525. i 528).

¹¹ Omaška; trebalo bi da piše: Osogovske.

¹² Reč je o 6. južnomoravskoj NO brigadi (nazivanoj i Vranjsko-kosovskom), kasnije (7. maja 1944) preimenovanoj u 8. srpsku NO brigadu.

¹³ Reči »kao I« daju rečenici nejasan smisao, pa redakcija pretpostavlja da je u poslatom radiogramu, umesto toga, bilo napisano »kao prvu« (sa smislom: da im je 6. NOU brigada bila data kao prva, tj. najprva) ili je, pak, bilo napisano: kao i III. Redakcija isključuje mogućnost da je bilo napisano »kao i I«, jer u to vreme 1. kosovska NO brigada još nije postojala (formirana je 12. maja 1944. u selu Darkovcu, kod Vlasotinaca), a 3. makedonska NOU brigada je u toku aprila 1944. vodila borbe u rejonima kumanovskog, kratovskog i krivopalačkog područja (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 45, 48, 126 i 127; AVII, reg. br. 27/20—8, k. 233), pa je svojom aktivnošću olakšala rad bugarskog rukovodstva u susednim rejonima.

BR. 317

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 21. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O DALJEM RADU ORGANA EKONOMSKE STRUKE I PRILAGOĐAVANJU TRUPNE KOMORE POSTOJEĆIM POTREBAMA JEDINICA¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELJENJE —
OPŠTI OTSEK
Br. 297

EKONOMSKO ODELJENJE
G. Š. N. V. I. P. O. H.
Broj 541 / 21/V. 1944.¹

21. aprila 1944. g.

GLAVNOM ŠTABU N.O.V. I P. O. HRVATSKE

1.) Naredbom o organizaciji ekonomske struke od 17. oktobra 1943. g. naoružanje je ispalo iz sastava ekonomske struke.³ Uslijed pomanjkanja organa koji bi rukovodili prijemom, raspodjelom i opravkom naoružanja kao odvojenom granom, isto je praktično ostalo u sastavu ekonomske struke i poslije izlaska pomenute naredbe. Nedavno je i ovo pitanje u praksi sprovedeno prema naredbi od 17. oktobra, tako da su formiranjem odseka za naoružanje svi poslovi oko naoružanja potpali pod njegovu nadležnost.⁴ Organi koji u ime štabova jedinica rukovode sa naoružanjem dužni su u sve baze gdje se prima saveznički materijal postaviti svoje organe za prijem, sortiranje, transportovanje i raspodjelu ubojne opreme. Isto to važi u pogledu prijema eksploziva, goriva i sanitetskog materijala. Sanitetski i tehnički odsjeci jedinica — štabova — izaslaće u svakoj bazi gdje se prima materijal od Saveznika svoje organe, koji će o primljenom materijalu izvještavati pretpostavljenu ustanovu a prilikom prijema materijala, zajedno sa svim ostalim organima, učestvovati u prijemu, bez obzira koje se vrste materijal toga dana prima. U bazama za prijem ma-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 17-4, k. 116. Uputstvo identične sadržine upućeno je i ostalim operativnim štabovima koji su bili neposredno potčinjeni Vrhovnom štabu. U AVII postoji i nekoliko prepisa iz aprila 1944. i kasnijeg perioda (vidi reg. br. 9-5, k. 15 A, reg. br. 37-1, k. 15, reg. br. 4-10/1, k. 399).

² U naknadno otisnutom četvrtastom štambilju broj delovodnika i datum upisani su mastilom.

³ Vidi tom II, knj. 10, dok. br. 189.

* Formiranje tih odseka je predviđeno naredbama o formaciji korpusa i korpusnih vojnih oblasti (vidi dok. br. 34 i 86).

terijala organi izaslani ispred pojedinih otseka — struka (ekonomska, sanitetska, tehnička) *radiće zajedno*, a sa savezničkim oficirima, koji se kao predstavnici vojnih misija nalaze u tim bazama, opštiće preko jednog lica, pod čijim rukovodstvom će se obaviti cijeli posao oko prijema materijala. Čiji će organ biti najstariji za prijem materijala sporazumiti će se odsjeci koji izašlju svoje ekipe. Ovo bi u svakom slučaju trebalo da bude onaj organ koji iz dosadašnjeg rada oko prijema materijala i veze sa Saveznicima ima najveće iskustvo.

2.) Ako će ceo posao oko prijema materijala biti zajednički i pod komandom jednog lica, ipak se o transportovanju nakon raspodjele, o smještaju u posebne magacine, kao i o podnošenju izvještaja (pismeno ili telefonski) *staraju sve ekipe odvojeno*. Ekonomski organi će u buduće izvještavati i transportovati samo hranu, odjeću i obuću.

3.) Iz prednjeg se vidi da se rad ekonomske struke sveo na pravi opseg njenih dužnosti. Sve ranije, nuždom nalagane dužnosti, otpale su. No, utoliko se nameće veća obaveza da ekonomski organi naše vojske sve više produbljuju svoju struku i potpuno savladaju svoje dužnosti.

4.) Jačanjem naše vojske uvećavaju se i njene potrebe. Uslijed toga što je broj komore sa kojima⁵ raspolažu naše operativne jedinice *za sadanje potrebe vrlo mali*, to se nužno nameće da intendant i jedinica, u zajednici sa svojim štabovima, ovo pitanje pretresu i ovome odeljenju podnesu prijedlog, kakve mjere misle preduzeti da pribave potreban broj grla u svojim komorama. Ne treba izgubiti iz vida da naoružanje naših jedinica iz dana u dan raste. Naročito se broj teških oruđa penje u svim jedinicama. Ratnim plijenom i putem pomoći od Saveznika njihov će se broj još uvećati. Unaprijed se treba pobrinuti da se pripremi potrebna komora. Ovo pitanje utoliko je teže riješiti, što je narodna komora opljačkana od okupatora, četnika i ustaša.

U vezi sa ovim napominje še ekonomskim organima da je slaba oprema prilično doprinjela propadanju naše komore. Sva komora, a naročito ona koja nosi ubojna oruđa, mora imati podesnu opremu (samare, ulare i potprege). Mogao se i do sada od toliko zaklane sitne stoke napraviti odgovarajući pribor za komoru (od vune su se mogli izraditi potprege, ulari, kao i veze za tovarenje, a suvišna vuna mogla se davati seljacima u razmenu za gotovu tkaninu, od koje bi se pravile samarne stelje). Ukoliko još ima intendantura gdje komore nemaju potrebnu opremu, gdje se mjesto ulara i potprega upotrebija-

⁵ Umesto »broj komore sa kojima« (tako piše i u sva tri gore navedena dokumenta), trebalo bi da piše: broj grla komore sa kojima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 334

Priljena depeša

V.š. 21-IV 51 13 Minirajte i obezbjedite pravac Ripač d.d.d.
— Petrovac.² 10.15^h

Stab 5. korpusa je istog dana javio Vrhovnom štabu da se pristupilo miniranju pravca Bihać — Petrovac, da su u tom pravcu upućena i vojnička pojačanja, iako u Bihaću nije primećena nikakva koncentracija neprijateljevih snaga (vidi u navedenoj knjizi depeša štaba 5. korpusa poslati radiogram od 21. aprila br. 37, sa 23 grupe).

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA DIVIZIJE BRZO NASTUPAJU I STVORE SVOJA UPORIŠTA NA PLANI-NAMA SUVOBORU I MEDVEDNIKU¹

Primljeno dana 21-IV-1944 god.

rt

SADRŽAJ

Ћ П и а

o Sa vašom namerom da se prebacite severno od linije Požega — Užice slažemo se.³ Pokret treba izvršiti brzo. Vaše uporište neka bude Suvobor i Medvednik. Naredili smo sadejstvo dveju divizija iz Bosne.⁴

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/7—1, k. 184.

² Verovatno se odnosi na poslepodnevno vreme, tj. na 16,25 časova. Redakcija to zaključuje po tome što je naređenje usledilo posle izveštaja koji je primljen od komandanta Udarne grupe divizija NOVJ Milutina Morače i delegata Vrhovnog štaba Pavla Ilica, a taj izveštaj je pisan 19. aprila u 7 časova (vidi dok. br. 329).

³ Vidi dok. br. 329 u ovoj knjizi i tom I, knj. 7, dok. br. 135.

⁴ Vidi dok. br. 327.

BR. 336

ODGOVOR PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA OD 22. APRILA 1944. ZASTUPNIŠTVU
NKOJ-a U BARIJU U VEZI S PITANJEM NJUJORSKE NO-
VINSKE AGENCIJE »ASOŠIEJTED PRES« ZAŠTO VOJNA
MISIJA NOVJ NIJE UPUĆENA U SJEDINJENE AMERIČKE
DRŽAVE¹

Nr.	Gr.	Datum	[Sadržaj]
59	58	22.IV.44.	Ja sam više puta tražio dozvolu za odlazak naše delegacije u Ameriku, ali nisam dobio odgovor. Odašiljanje naše misije nisam <i>još zatražio</i> jer nisam imao preko koga, pošto su Fariš ² i Vail ³ otišli. ⁴

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/7—10, k. 2125.

² Linn Farish, američki major. Imao je nadimak: Slim. On je januara 1944. bio došao zajedno sa Fio rojem Meklinom. Septembra 1944. poginuo je kao šef Američke vojne misije kod grčkih partizanskih jedinica (vidi Fitzroy Maclean, navedeno delo, str. 298 — 306 i 505).

³ Redakcija nije ustanovila potpunije podatke o njemu.

⁴ To je odgovor maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita u vezi s pitanjem koje je, preko Zastupništva NKOJ-a u Bariju, postavila njujorška novinska agencija »Asošiejted pres« (vidi dok. br. 310).

BR. 337

ZAHTEV VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA PREDLOŽI JEDINSTVENU KOMANDU ZA GRUPU DIVIZIJA ODREĐENU ZA PRODOR IZ ISTOČNE BOSNE U ZAPADNU SRBIJU"

Od V.Š.

22	Saopštite hitno vaš predlog za komandova-	52
IV	nje divizijama koje idu preko. ² Lekić svakako tre-	
[1944]	ba da ide sa XVI Div. jer dobro poznaje teren.	
	U Istočnoj Bosni mora da ostane štab korpusa, jer	
	je taj sektor vrlo važan.	

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/28—8/1, k. 408 A.

² Štab 3. korpusa je 23. aprila predložio da komandant Grupe divizija određenih za prodor iz istočne Bosne u zapadnu Srbiju bude Danilo Lekić (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165 — str. 502). Prihvativši taj predlog, Vrhovni štab je naredio da u zajednički štab uđe još i načelnik štaba 3. korpusa Jovan Vukotić (vidi dok. br. 344).

**IZVEŠTAJ ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SREtenA
ŽUJOVIČA OD 22. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I
POJ DA JE 26. NO DIVIZIJA SAVLADALA NEMACKU POSA-
DU NA OSTRVU MLJETU¹**

Preko š.[taba] M.[ornarice] za V.š.² Snage naše XXVI Div. likvidirale su 21 ov. mj. neprijateljsku posadu na o. Mljetu,³ uz pomoć naše ratne mornarice i uz obezbeđenje transporta [od strane] savezničke mornarice.⁴ Borbe su bile ogorčene. Pojedini položaji kote 514 i 488⁵ kod Babinog Polja su prelazili par puta iz ruke u ruku. Prema nepotpunim podacima 70 mrtvih i 50 ranjenih nepr. Plen se prikuplja. Naši gubici veliki: 15 mrtvih. Crni 22. IV.

Odnosi se na brdo Grad (na Velikom gradu je trigonometar 514, a na Malom gradu je kota 488).

BR. 317

OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
SVETOZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 22. APRILA 1944
CENTRALNOM KOMITETU KPJ O KULTURNO-PROSVET-
NOM RADU I LISTOVIMA KOJE IZDAJU MAKEDONSKE
NOU BRIGADE I JEDINSTVENI NARODNOOSLOBODILAČ-
KI FRONT MAKEDONIJE¹

Partija

MAKEDONIJA

April

22. IV. 1944. Br. 6

Pero Stambolić pita da li da prenese štampariju iz Beograda za Jablanicu, pošto se ne radi na njoj u Beogradu. On pita da li da obnavlja beogradsku organizaciju koja je potpuno razbijena.²

Naš kulturni rad po brigadama organizovan je ovako: u svakoj brigadi organizovan je kult.-prop. odbor. I Brigada izdaje list- »Bratstvo«, II Brigada [list] »Narodna Borba«, III Brigada list »Oganj«.³ Pored tih listova izlazi centralni organ Jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta »Uindanski put«.⁴ Imamo nekoliko novinara i jednog prvaka sofijске opere.⁵ Glumaca i fotoreportera nemamo.

¹ Original primljenog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 1987/III, 4—7 (44). Na radiogramu nema potpisa, ali se iz sadržine vidi da potiče od Svetozara Vukmanovića Tempa.

² Redakcija nije uspela pronaći odgovor Centralnog komiteta KPJ.

³ Trebalo bi da piše: Ogin (vidi Bibliografiju NOR-a, bibliografsku jedinicu br. 3346, str. 240).

⁴ Trebalo bi da piše: Ilendenski pat.

⁵ Redakcija mu nije saznala ime.

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUŠA NOVJ DA 16. I 17. NOU DIVIZIJA PRODRU PREKO DRINE U SRBIJU I SVOJIM DEJSTVOM OLAKŠAJU NASTUPANJE UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ¹

Od V.Š.

23	Vojvodina javlja da se veći delovi nedićevaca i četnika kreću prema Užicama. ² Hitno i energično [dejtstvujte] u određenom pravcu ³ radi olakšanja pokreta Moračine grupe. ⁴	40
^{IV} [1944]		

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/28—8/1 i 2/29—8/1, k. 408 A.

² Redakcija nije uspela pronaći taj radiogram.

³ Reč je o prodoru preko Drine u Srbiju (vidi dok. br. 306, 327 i 337).

⁴ Odnosi se na Udarne grupu divizija NOVJ (2. proletersku i 5. NOU), koja je svoja dejstva bila usmerila s ciljem da izbjie severno od linije Užička Požega — Užice (sada: Titovo Užice) — Kremna. Komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača je 22. aprila uputio sledeće radiograme Vrhovnom štabu:

»Kod Kušića Treća srpska brigada razbila kolonu nedićevaca i Nemaca. Oštetila oklopni automobil i kamion. Zaplenila 2 puškomitr. i 4000 metaka. Morača«

»Nalazimo se na sektoru Katići — Bela reka. Vodimo borbu sa nedićevcima i četnicima. Kod Bele reke uništena borna kola. Morača«.

Dan kasnije, 23. aprila, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo Marković poslao je sledeći radiogram Vrhovnom štabu: »Imamo svaki dan pokrete. Avione nećemo čekati. Vuk«.

(Vidi AVII, reg. br. 37/16—2 i 37/17—2, k. 372: knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiograme od 22. aprila br. 4 sa 42 grupe i br. 5 sa 32 grupe, a od 23. aprila radiogram br. 66 sa 15 grupa). Potpunije o tome vidi tom I, knj. 7, dok. br. 135; knj. 20, dok. br. 150 i 155.

BR. 317

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA SE ZNATNE KVISLINŠKE SNAGE PRIKUPLJAJU U REJONU UŽICA I NAREĐENJE DA UDARNA GRUPA DIVIZIJA BRZIM PRODOROM IZBIJE SEVERNO OD UŽICA¹

Primljeno dana 23-IV-1944 god.

SADRŽAJ

« O ffl O

«
š
fv

11. O.B. 22. 41 Vojvodina javlja² da su veliki delovi nedićeva-
ca i četnika prema Užicu.³ Hitno i energično se
prebacujte određenim pravcem ka severu,⁴ gde
će sadejstvovati dve naše divizije.⁵

¹ Knjiga primljenih depeša štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/7—I, k. 184,

² Reč je o Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine,

³ U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći, kraj rečenice je verovatno glasio: krenuli prema Užicu. To bi se moglo zaključiti i po radiogramu koji je Vrhovni štab istog dana uputio Štabu 3. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 340).

⁴ Odnosi se na prostor severno od linije Užice — Požega (vidi dok. br. 329 i 335).

⁵ Reč je o 16. i 17. NOU diviziji. Međutim, usled pogoršane situacije u istočnoj Bosni, do toga sadejstva tada nije došlo (vidi primedbu 4. uz dok. br. 363).

BR. 317

UPUTSTVO NAČELNIKA SANITETSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR GOJKA NIKOLIŠA OD 23. APRILA 1944. O ADMINISTRACIJI KOJU CE VODITI SANITETSKI ORGANI I USTANOVE NOV I POJ¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
SANITETSKO ODELJENJE
23 aprila 1944 g.

NAČELNICIMA SANITETSKIH ODELJENJA U NOVJ

Up u t

u administraciju sanitetske službe u NOVJ

U svakom dobro organizovanom vojnom sanitetu, naročito za vreme rata, administrativne mere jesu preduslov za uspešno izvršenje medicinskih zadataka.

Još je *Pirogov*² pisao: »Ako lekar ne postavi preda se, kao glavni cilj, da pre svega deluje administrativno, a tek potom medicinski, onda će se on posve izgubiti, ni glava ni ruka njegova neće moći da ukažu nikakove pomoći«.

»... Savremeni uslovi nameću nam da dejstvujemo istovremeno i jedinstveno kako u administrativnom tako i u medicinskom smislu« (Kuprijanov).³

U sadanjoj etapi razvitka naše sanitetske službe administracija poprima sasvim osobito značenje. Tačna, brza i racionalna administracija olakšava nam rešavanje triju veoma važnih problema koji se postavljaju u današnjoj etapi:

Prvo, problem rukovođenja danas bi postao nerešiv ako bismo se zadržavali na starim metodama njegovog rešavanja, tj. ako bismo se ograničili na neposredno i lično angažovanje na samom terenu. S obzirom na današnju brojčanu snagu naše vojske kao i s obzirom na njenu teritorijalnu

¹ Deo originala (pisan na mašini, latinicom) koji ima naslov »Uput u administraciju sanitetske službe NOVJ« nalazi se u AVII., reg. br. 21/2—12, k. 463, a drugi deo originala, koji ima naslov »Administracija u sanitetu NOVJ«, kao i neki prilozi, nalaze se u AIZDG, Ljubljana, f. 355/II.

Neovereni prepis originala objavljen je u Zborniku dokumenata, sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 134. On se od dokumenta koji se ovde objavljuje razlikuje u tome što, pored manjih omaški, ima i ispuštenih delova pojedinih rečenica, što ove čini nejasnim.

² Nikolaj Ivanovič Pirogov (1810 — 1881), čuveni ruski hirurg.

³ Pjotr Andrejevič Kuprijanov (rođen 1893), sovjetski vojni hirurg.

rasprostranjenost, ovakav metod rukovođenja doveo bi sanitetskog rukovodioca do potpune nemogućnosti da uočava i rešava bitne probleme, on bi se gubio u sitnicama. Administrativnim merama on uspeva da produži i proširi svoju delatnost, one mu omogućavaju jednovremeni uvid u niz istovremenih i različitih pitanja koja postoje i u najudaljenijim mestima njegovog delokruga.

Drugo, problem statistike, koji se danas postavlja veoma ozbiljno, nerešiv je bez statističkog gradiva, a ovo se ne može prikupiti bez određenih administrativnih mera.

Treće, problem kontrole našega rada, u cilju uopštavanja pojedinačnih iskustava, u cilju uklanjanja svih nedostataka, zahteva prethodnu dokumentaciju svakog pojedinog akta koji je izvršen nad ranjenikom.

Da bismo pomoću administracije postigli ove ciljeve neophodno je potrebno da ona bude postavljena na sledeći način:

Prvo, ona mora da bude protegnuta na sve jedinice i sve oblasti naše zemlje. Drugo, ona mora biti jednoobrazna, vođena po jedinstvenim formularima. Samo istovetni kvaliteti mogu se upoređivati, zbrajati i oduzimati. I dosada stizalo je u ruke naših rukovodilaca obilje raznovrsnih izveštaja, tabelarnih pregleda itd., ali su, baš zbog svoje raznorodnosti, bili slabo ili nikako upotrebljivi. Treće, administracija treba da bude što prostija, što ostvarljivija u danim uslovima, dajući odgovor na najnužnija pitanja naše sanitetske službe. Konačno, administracija treba da bude verodostojna. A da bi to zaista i bila ona apsolutno ne sme da postane sama sebi cilj. *Nije glavno u administraciji mehaničko i slepo popunjavanje rubrika već je glavno što potpunije odražavanje.* Nikada i nikada⁴ se neće moći celokupna stvarnost strpati u rubrike! To znači da i najsavršenija administracija neizbežno sadrži manje ili veće šupljine. To znači da se u administraciji krije neprekidna opasnost da njene rubrike posluže kao zaklon za nesavesno iskrivljavanje ili prećutkivanje takvih činjenica koje su u danome trenutku dobile presudno značenje. Odatle se nalaže neprekidna budnost sanitetskih rukovodilaca i proveravanje administrativnih podataka, a s druge strane, dobar administrativni radnik nikada ne sme da izgubi iz vida glavni cilj administracije, nikada ne sme da izgubi stvaralačku samoinicijativu.

⁴ Verovatno bi trebalo da piše: Nikada i nigde.

Sanitetska administracija NOV sastoji se iz sledećih dokumenata:

- 1) Ranjenička karta
- 2) Prijavnica i odjavnica zaraznih bolesti
- 3) Desetodnevni izveštaj o kretanju ranjenika i bolesnika
- 4) Mesečni izveštaj
- 5) Kartoteka osoblja
- 6) Bolesnička knjiga jedinice
- 7) Ambulantski protokol
- 8) Knjige poginulih i umrlih
- 9) Uputnica u bolnicu, Skupna uputnica
- 10) Otpusnica
- 11) Glavna bolnička knjiga
- 12) Uputnica na komisijski pregled.

Ističemo naročito značenje prvih 5 dokumenata, koji u sebi sadrže najosnovnija pitanja naše statističke službe za prvi period rada. Formulari 6—12 važni su za odvijanje unutrašnje administrativne službe sanitetskih ustanova.

Administrativni odnosi između sanitetskih odeljenja korpusa i Sanitetskog odeljenja VŠ imaju se obavezno obavljati po danim formularima odmah po primitku istih. Odnosi između sanitetskog odeljenja korpusa i njegovih nižih jedinica mogu se obavljati i po starim formularima do njihove postupene likvidacije, naravno ukoliko ti formulari odgovaraju na pitanja koja postavlja Sanitetsko odeljenje VŠ (odnosno Odeljenje Glavnog štaba) odeljenjima korpusa.

Postojanje ovog rasporeda administracije ne isključuje postojanje i drugih administrativnih dokumenata koji odgovaraju posebnim potrebama neke jedinice ili rasvetljavanju nekog posebnog pitanja (ankete). Ukoliko se pretpostavlja da bi ovi dokumenti imali opštu važnost treba ih saopštavati i Sanitetskom odeljenju VŠ. Ipak, treba se dobro čuvati od preteranog razvijanja administracije.

Treba računati sa tim da će i ovaj najprostiji plan administracije naići u prvo vreme na nedovoljno razumevanje i nedovoljnu veštinu u redovima našeg nižeg sanitetskog osoblja. Stoga se nalaže sanitetskim rukovodiocima:

da forsiraju administrativnu službu putem posebnih konferencija sa sanitetskim osobljem i putem stručne štampe, objašnjavajući ciljeve, smisao i način obavljanja administracije;

da odrede u svakoj sanitetskoj ustanovi i jedinici posebno lice koje će, pored čisto sanitetskih dužnosti, biti zaduženo administracijom i čuvanjem arhive. Ovo naročito oštro postaviti u hirurškim ekipama i svim bolnicama.

Na koncu, treba skrenuti pažnju svim drugovima lekari-
ma na ogromnu istorislu i dokumentarnu važnost vođenja *lič-
nog dnevnika rada*.

Ovo uputstvo umnožiti i dostaviti svima nižim rukovo-
diocima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Načelnik SOVŠ-a
general-major
Dr Gojko Nikoliš

ADMINISTRACIJA U SANITETU NOVJ

A. PREGLED FORMULARA

I. Pet osnovnih dokumenata, koji u prvom periodu rada
treba da dadu podatke o njezi ranjenika, kretanju zaraznih
bolesti, radu bolnica, o stanju saniteta u jedinicama i o sa-
nitetskom osoblju:

1. *Ranjenička karta*.

Rubrike i uputstva u prilogu 1. a i 1. b.⁵

Prvi deo ispunjava obavezno brigadni referent a po mo-
gućnosti i bataljonski, drugi deo ispunjava kirurška ekipa a
treći bolnice.

2. *Prijavnica, odjavnica i »knjiga zaraznih bolesti.«*

Rubrike i uputstva priloženi pod 2. a do e.

3. *Desetodnevni izveštaji sanitetskog odeljenja korpusa (SOK)* o kretanju ranjenika i bolesnika u bolnicama korpusa.

Rubrike i uputstva priloženi pod 3. a i 3. b.

4. *Mjesečni izveštaj SOK-a. Plan izveštaja u prilogu 4.*

5. *Kartoteka osoblja*. Formulari, rubrike i uputstva prilo-
ženi pod 5a — f. Za prvi period treba što pre dostaviti upitne
arke o fakultetski obrazovanom osoblju — lekarima i studen-
tima — i o svima koji imaju neki viši sanitetski kurs, te o re-
ferentima brigada.

II. Obrasci važni za odvijanje unutrašnje administracije
saniteta jedinica i ustanova:

⁵ Redakcija nije uspela pronaći sve priloge koji se pominju u
ovom drugom delu originala. Neki od njih su objavljeni u Zborniku
dokumenata sanitetske službe, knj. 1, str. 301—309.

6. *Bolesnička knjiga jedinica.*

Rubrike: redni broj, datum, prezime i ime, čin i zvanje, stupio u NOVJ, godina i mjesto rođenja, podaci zbog čega se javlja na pregled. Nalaz. Što je učinjeno. Upućen kamo i kada. Primjedba.

Knjigu vodi pisar jedinice (čete, baterije, samostalnog voda, ljudstva pri štabovima, kd.⁶ mesta, područja, kursa, partizanske straže, partizanskog logora, radnog logora, zarobljeničkog ili kažnjeničkog logora). Da se knjiga uredno vodi odgovara i bolničar jedinice ili bataljonski ili viši referent. Potrebno je da i štab jedinice pravovremeno pregleda i ovjerava bolesničku knjigu.

7. *Ambulantni protokol.*

Rubrike: redni broj, datum pregleda, jedinica, prezime i ime, podaci o bolesti. Nalaz. Što je učinjeno. Upućen kuda i kada. Vraćen u jedinicu. Primjedba.

Vodi ga: upravnik ambulante (brigade, odreda, divizion, kd. područja ili druge), kirurške ekipe, bolnice.

8. *Knjiga poginulih i umrlih.*

Rubrike: redni broj, prezime, ime i ime oca, jedinica, čin i zvanje, mjesto (selo, opština) i godina rođenja. Na kom položaju i od čega je bio ranjen (ako je bio ranjen). Vrsta rana, dijagnoza, uzrok smrti. Datum i mesto gdje je poginuo odnosno umro. Gdje je pokopan. Primjedba.

Knjigu vodi: brigadni referent (na osnovu izvještaja bataljonskih referenata), divizijski referent (na osnovu izveštaja brigadnih referenata), kirurške ekipe i divizijske bolnice (referent kd. područja i sanitetsko odeljenje korpusa).

9. *Uputnica u bolnicu.*

Rubrike: naslov sanitetske ustanove ili saniteta jedinice, datum i sat. Ko se upućuje i kamo, prezime i ime, jedinica. Podaci o bolesti (kad je i kako počela, znakovi, tok). Bolest (dijagnoza). Dosadašnje liječenje.

Kako je upućen (pratnja, prenos, da li je čist od ušiju). Napomena. Potpis.

Praktična je *skupna* uputnica za bolesnike i ranjenike koji idu zajedno u istu bolnicu na pr. za 5 ili više drugova, sa vertikalnim rubrikama za imena, jedinice, dijagnoze i primjedbe. Daje se sprovodniku, a poslužiće dobro za brzu orijentaciju pri daljnjem upućivanju i raspoređivanju bolesnika preko prihvatnih ili trijažnih stanica ili prilikom primanja i prve opskrbe u bolnici ili kirurškoj ekipi. Skupna uputnica nipošto ne isključuje pojedinačne uputnice.

⁴ Verovatno bi trebalo da piše: Nikada i nigde.

Uputnice *izdaju* svi sanitetski organi kada upućuju nekoga u bolnicu.

10. *Glavna bolnička knjiga.*

Rubrike: redni broj, prezime i ime, jedinica, čin i zvanje, dan primitka, uputna dijagnoza, naknadna bolnička dijagnoza, terapijske mere (eventualne kirurške intervencije). Dan otpusta, u kakvom je stanju otpušten, gdje je upućen. Primjedbe.

Vode je sve divizijske i korpusne bolnice i ustanove. U nju se uvode svi bolesnici i ranjenici koji su u bolnici ležali.

11. *Otpusnice.*

Rubrike: naslov sanitetske ustanove. Prezime i ime. Jedinica. Kad je stupio na liječenje. Podaci o bolesti i liječenju. Dijagnoza. Uputstva (poštete, sposobnost za službu, slijedeći kontrolni pregled), kad je otpušten (dan i sat). Da li je čist od ušiju. Potpis.

Otpusnice *izdaju* sve sanitetske ustanove koje bolesnike zadržavaju na liječenju (ambulance, bolnice, oporavilišta i drugo).

12. *Uputnice za komisijski pregled.*

Rubrike: Prezime, ime i očevo ime, jedinica, podaci o službi u vojsci pre i u NOVJ, služba koju vrši sada, na što se tuži.

Podaci o bolesti (dijagnoza). Mišljenje referenta saniteta o sposobnosti. Napomena komande jedinice.

Izdaju je referenti odreda, divizona, samostalnih jedinica, organi saniteta područja i divizija, upravnici bolnica, svakom upućenom na komisiju za ocjenu sposobnosti.

B. PREGLED ADMINISTRACIJE POJEDINIH SANITETSKIH RUKOVODIOCA I USTANOVA

I. Bolničar jedinice (čete) ne vodi za sada nikakove knjige ni obrasce, ali nadzire i odgovara za bolesničku knjigu jedinice. Sedmično daje podatke o zdravstvenom stanju svom bataljonskom, odnosno svom višem sanitetskom referentu.

II. Referent bataljona ne vodi za sada obavezno nikakve posebne knjige ni obrasce. Ipak vodi kratke beleške o zdravlju u bataljonu, eventualno ispunjava ranjeničke karte i uputnice, a ako ima bataljonsku ambulantu, i otpusnice. Nadzire bolesničke knjige jedinice. Dostavlja sedmično brigadnom referentu podatke o higijenskim prilikama (posebno o ušljivosti, svrabu, održavanju tjelesne čistoće, nužnicima). O oboljenjima kod civila i vojske, o slučajevima zaraznih bolesti (ili opisom sumnjivih znakova), o svom radu (pri evakuaciji ranjenika, higijenskom radu, nastavi), o sanitetskom materijalu (zavo-

jima, nosilima, buradima i sapunu), o gubicima, o nedostacima i daje svoje predloge.

III. Referent brigade, odreda, divizionu, samostalne jedinice:

a) popunjava ranjeničke karte, uputnice, otpusnice, uputnice za komisijski pregled, dostavlja prijavnice i odjavnice za raznih bolesti

b) vodi knjigu »zaraznih bolesti«

c) vodi knjigu »poginulih i umrlih«

d) odgovara za uredno vođenje ambulantnog protokola

e) dostavlja sanitetske izvještaje.

IV. Referent divizije, područja:

a) po potrebi kao i brigadni referent pod a, a obavezno pod b, c, i d.

V. Šef kirurške ekipe:

a) kao i brigadni referent pod a

b) vodi operacioni protokol kirurške ekipe

e) dostavlja mesečni izvještaj o radu ekipe.

VI. Upravnik bolnice (divizijske, korpusne):

a) kao i brigadni referent pod a i b

b) vodi »Glavnu bolničku knjigu«

c) dostavlja izvještaje mjesečno, a desetdnevno podatke o kretanju ranjenika i bolesnika.

Ostali administrativni rad u bolnicama: podaci o bolesnicima i terapiji, temperaturne liste, važnije istorije bolesti, obavljaće se privremeno prema nahođenju upravnika i ljekara bolnice, kao i referenta.

VII. Upravnik ambulante — šef vojne ambulante (venerične, zubne itd.):

a) kao i brigadni referent pod a i b

b) dostavlja mjesečne izvještaje.

VIII. Komisija za ocjenu sposobnosti za vojnu službu:

a) vodi knjigu pregleda za ocjenu sposobnosti, koja ima iste rubrike kao i uputnica za komisijski pregled

b) obavještava o nalazu jedinicu ili ustanovu iz koje je pregledani upućen, a i onu u koju se eventualno upućuje. Izdaje pregledanom uvjerenje i objavu.

IX. Sanitetsko odjeljenje korpusa:

a) prikuplja, sređuje i upućuje mjesečno ranjeničke karte, prijavnice i odjavnice zaraznih bolesti"

b) vodi kartoteku osoblja

c) vodi knjigu »poginulih i umrlih«

d) vodi knjigu »zaraznih bolesti«

e) dostavlja desetodnevne izvještaje o kretanju ranjenika i bolesnika u bolnicama korpusa

f) dostavlja mjesečne izvještaje.

X. Sanitetsko odeljenje glavnog štaba:

a) kao i SOK pod a, b i f.

ZAKLJUČNA NAPOMENA

Najnužniji radovi SOK-a, obavezni u prvom periodu, koji se odnose na administrativnu vezu sa SOVŠ-om:

1) dostavljati 10-dnevne i mjesečne izvještaje (prilog: ranjeničke karte i prijave zaraznih bolesti)

2) požuriti s upućivanjem upitnih araka osoblja, prvenstveno za najstručnije sanitetsko osoblje.

BR. 343

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ MITRA VUJOVICA OD 23. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O NAČINU PRIPREMANJA OSUŠENIH PREHRAMBENIH ARTIKALA PRIMLJENIH U OKVIRU SAVEZNIČKE VOJNE POMOCI¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ EKONOMSKO ODELJENJE
— EKONOMSKO ODELJENJE — G š - N O V I P O J

OPŠTI OTSEK

Broj 542/21 V 1944

Br. 299.

Poslato: IV, VI, X, VIII i XI Korpusu².

23. aprila 1944. g.

GLAVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O. HRVATSKE

Od naših Saveznika primamo izvjesne artikle konzervirane hrane, za koje se u glavnome nije u većini jedinica znalo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 18—4, k. 116. U istom Arhivu je sačuvano još nekoliko (po sadržini skoro identičnih) primeraka ovog uputstva, ali su to sve prepisi. Na jednom od njih je, verovatno omaškom, kao datum napisan 22. april, a upućeno je Štabu 3. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 42—5, k. 15 A).

² Oznaka da je uputstvo dostavljeno korpusima dopisana je mastiljavom olovkom u Ekonomskom odeljenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

kako ih treba dovesti u stanje pogodno za spremanje jela. Ovo nepoznavanje dovelo je do toga da se ova hrana nije racionalno iskoristavala za spremanje i poboljšanje obroka jela, već se je ona trošila mimo redovnog obroka, kao neki nuzdodatak bez naročite važnosti. Da bi se imalo stvarne koristi, a pod pretpostavkom da će našoj N.O.V. ovakova hrana pristizati češće i u većim količinama, to se dostavlja postupak za pripremanje ove hrane, čime³ treba da upoznate sve vaše područne jedinice, kako bi se intendant — ekonomi sa ovim upoznali, a naročito kuhari, sa kojima treba izvesti praktične probe, sve dok se ovi potpuno ne uvježbaju.

U prvu grupu konzervirane hrane ulazi:

A.) SUHO ISPARENA HRANA

Meso, povrće, krompir, jaja i riba

(Suho isparena hrana je ona iz koje je potpuno izvučena voda (osušena) i to: a) pošto je prethodno hrana skuhan a b) nekuhana — u sirovom, presnom stanju).

1.) Meso

Redovno je prethodno skuhan a i opet isušeno. Obično se sastoji od bravetina i govedine u obliku isjeckanih komadića. (Ovo nisu konzerve mesa, na koje smo navikli i koje su užitne za jelo bez prethodnih priprema, već je ovdje reč o isušenom mesu).

Osnovna metoda za povraćanje u prijašnje stanje, da bi se moglo spremati za jelo, jeste: na svaki 1/2 kg isušenog mesa doda se nešto više od 1/2 l vode, zajedno sa soli i dodacima kojih se ima, prema vrsti jela koja se žele kuhati. Nepotrebno je da se meso moči do potpunog prijašnjeg stanja (dovoljno je da se razmekša — osvježi), pošto će se ovo postići za vrijeme kuhanja. Dalje se meso kuha — prema vrsti jela koja se žele — sa potrebnim varivom i začinima.

Ako se meso koje je dovedeno u prijašnje — svježe stanje neće odmah upotrebiti, ili ne sva količina, tada ga treba držati na hladnom mjestu i zatvoreno, da ne dođu muhe. Ovak o se može meso držati nepokvareno 14 dana.

⁴ Verovatno bi trebalo da piše: Nikada i nigde.

2.) Povrća

- a.) skuhana i isparno osušena,
- b.) nekuhana i isparno osušena.

Postupak za vraćanje u svježije stanje povrća:

Pod a.) — Povrće koje je isušeno i složeno (presovano) u naslage kockasto (kao briketi ugljena) lomi se naslagu po naslagu, stavi u oveću količinu vode, te ostavi da se moči 10 min. Vodu u kojoj se ovo vrši držati na temperaturi ispod tačke ključanja za cijelo vrijeme. Preporuča se: glavati kupus, cvjetača (karfiol), luk, mrkva i pasulj⁴.

[Pod] b.) — Ova su povrća preparirana i lako parena, zatim isparno osušena. Pakuju se nepritisnuto (nepresovano) i svako povrće traži svoj postupak za vraćanje u prijašnje — svježije stanje.

•*Mrkva.* — Može se kuhati a da se ne moči u vodi; potrebno vrijeme kuhanja 45 min. Neka vrije u slanoj vodi i poslije dobro procjediti.

Drugi način: Da se moči u hladnoj vodi ne manje 1 sat, a zatim je potrebno vrijeme za kuhanje 30 min. Ako se moči u vrućoj vodi, potrebno vrijeme kuhanja može se smanjiti na 15 minuta.

Ako se je dobro postupalo, kako je označeno, ovakva se mrkva neće razlikovati od svježije. Kada se postavlja za jelo isjeckati ju.

Glavati kupus. — 1.) Određenu količinu koja je potrebna ostaviti da kišne u hladnoj vodi ne manje od 2 sata, zatim dobro procjediti, a potom zapržiti u maloj količini masti ili margarina, čemu se doda ostale potrebne dodatke, ukoliko ih se ima. Vrijeme kuhanja 30 min.

2.) Ako kišne u vrućoj vodi, potrebno je 20 min. za vraćanje, u prijašnje stanje, a zatim se postupa kako je naprijed izloženo. Vrijeme kuhanja isto.

3.) Može se staviti u već posoljenu ključalu vodu i kuha se oko 45 min. dok ne bude mekarl.

Ovakvom povrću, kada bude gotovo, nedostaje boja, što nije važno. Da se dobije ispravno jelo potrebna je osobita pažnja, a preporuča se za spravljanje način naveden pod 1.), jer tako se dobija najbolji okus.

Isto važi za cvjetaču (karfiol).

Luk crni (kapula). — Isparno osušen obično se pakuje na 3 načina: a.) kocke, b.) odresci, c.) prašci.

⁴ Te rečenice nema u primerku uputstva koji je dostavljen Štabu 3. korpusa NOVJ.

Vrste pod a.) i b.) moče se u toploj vodi oko 15 min., a u studenoj oko 2 sata. Poslije ovoga izgledati će na pola kuhano, a daljnja je upotreba kao kod svježeg luka.

Vrsta pod c.) mješa se sa vodom dok se dobije forma paste (kaše), a stavi se u hranu čim se ova počne kuhati, tako da ima vremena da se okus apsorbira u hrani.

Pasulj bez vlakanaca. — Vraća se u prijašnje — svježije stanje kao i kupus. Kod kuhanja paziti na trajanje, jer ovo zavisi o kvaliteti pasulja, te da li je rani ili kasni. Kuhar će to znati najbolje sam ocjeniti. Okus je dobar, ali boja obično tamna.

Pomješana povrća (više vrsti izmješano). Mogu biti američanska, indijska, talijanska, engleska itd., a presovana u kockama i neprekuhana. Obično je mješavina od pasulja, mrkve, glavatog kupusa i cvjetače — sve hrapavo izribano. Da se ova mješavina povrća vrati u prvobitno stanje, a da se dobiju najbolji rezultati, kocke treba močiti u dosta vode prije upotrebe — kuhanja. Taj se proces može ubrzati upotrebom vruće vode. Povrću se dodaju zaprške ili juhe i dalje se kuhaju na obični način.

Krompiri. — Sve vrste mogu se upotrebiti, a rezultati zavise o pažnji kod spremanja. Obično se transportuje u formi odrezaka, te praška ili riže (pirinča). Od prilike su slijedeće pošiljke koje dobijamo i za koje se prilaže uput za spremanje, pa da se koristi ono što se pod našim okolnostima i našim sredstvima može izvesti:

1.) British Pack (engleski paket). — Moči se 2 sata u 3 puta većoj zapremini hladne vode, a kuha se zatim u istoj vodi 15 min. Treba paziti na točnu količinu vode. Kada je skuhan, priprema se na isti način kao svježi pire.

2.) U.S.A.⁵ Shreds Precosked (U.S.A. prekuhani paket). Kombinira se:

3.15 kg krompirovih štapićastih komadića — rezanaca,
10.75 lit. vode,

0.28 dkg soli,

0.90 kg kond.[enzovanog] mlijeka.

a.) Kod prednjeg izmjeriti tačnu količinu vode i krompira. Omjer vode je vrlo važan.

b.) Politi komadiće krompira vrelom vodom i pustiti da se moči oko 10 min. pokriveno poklopcem ili sve dotle dok voda ne bude potpuno apsorbirana. Dalje se priređuje na isti način kao pire od krompira.

⁵ U primerku uputstva koji je dostavljen štabu 3. korpusa NOVJ, posle »U.S.A.«, piše i: Pack.

3.) Patati ponder (krompirov prašak). Da se dobije 22.5 kg krompira, potrebno je izmješati sljedeće:

6.75 kg krompirovog praška,

11,5 lit. vode ili mlijeka i vode,

0.45 kg margarina (ili masti), zatim soli, ako ima bibera i si.

Priređuje se: krompirov prašak staviti u veliku posudu gdje se može miješati, doda se voda, koja mora biti blizu tačke vrenja, mješati sa drvenom žlicom, ispočetka polako, sve dok se prašak dobro ne rasturi, a potom sve jače, dok se posve dobro ne izmješa. Tada se dodaje margarin (mast), so, ako ima biber i ostale dodatke. Paziti treba da se pire ne zapeni, što se događa ako se previše brzo dodaje velika količina vode koja vrije. Ovo bi proizvelo ljepljivu želatinsku masu, koja se ne bi mogla jesti. Da bi se ova radnja pravilno izvela, uzimati za maksimalne količine 2.25 kg praška i 3.84 l vode.

4.) Local sliced potatoes (lokalni na odreske isječeni krompiri).

Močiti odreske u hladnoj vodi oko 6 sati i kuhati zatim sve dok nisu mekani — oko 30 minuta. Ovi odresci mogu se upotrebiti za bilo koje jelo koje uključuje tekućinu, te čine pire zadovoljavajućim. Ako se bude močenje odrezaka vršilo u toploj vodi kroz 1 sat, ubrzava se proces vraćanja u prvašnje stanje.

5.) U.S.A. Riced Patatoes (U.S.A. rižasti krompir).

Ovo je isparno sušeni prašak⁶. Vraćanje u prijašnje stanje najbolje se vrši ako se jedan dio praška stavi u 3 dijela hladne vode. Ostaviti tako kroz 30 min. i ocijediti preostalu, neapsorbovanu vodu. Dobivena smjesa može se upotrebiti za masno tijesto itd.

3.) Sušena jaja — prašak

Za vraćanje u prijašnje stanje treba staviti jajetov prašak u posudu za mješanje u omjeru od 2 dijela vode i 1 dio jaja, tj. 1/2 lit. vode prema 25 dkg jajetovog praška. Prašak je naklonjen da pliva na površini, zato ga treba potisnuti ispod površine i ostaviti ga tako ispod površine vode desetak minuta. Potom se dobro mješa sve dotle dok suhih komadića, i grumenastane, da se dobije glatka smjesa.

Ako se prašak vraća u predašnje stanje sa svrhom da on posluži za kajganu ili omlet, treba [ga] ostaviti čitav sat, kako bi se izvršila potpuna apsorpcija [vode].

⁶ U primerku uputstva koji je dostavljen štabu 3. korpusa, umesto »isparno sušeni prašak«, piše: prokuhani isparno sušeni prašak.

Želi li se jajetov prašak upotrebiti za izradu keksa ili biskvita, tada se smatra za najbolje ako se pro,mješana masa ostavi pokrivena na hladnom mjestu kroz 3 sata. Prije uporabe smjesu malo promješati sa mješalicom ili vilicom (istučići). Bude li mješavina ostala u toploj kuhinji — pokvariće se.

4.) Suhi riblji fileti

Suha riba povraća se u prijašnje stanje u glavnome na isti način kao i meso, a može se upotrebiti na sve načine predviđene po kuharskom zanatu za isjeckanu ribu. Priređivanje je jednostavno i okus dobar. Detalji za vraćanje ribe u prijašnje stanje: močiti ju u hladnoj vodi u omjeru 2 dijela ribe i 5 dijelova vode i ovo se ostavi 15 min., odnosno dok se voda ne apsorbira, upije. Suvišak vode iscijediti i dalje pristupiti spremanju ribe za jelo.

Primjedba: Razumljivo je da se u našim prilikama ponajviše neće spremati većina izloženih jela, osim u ponekim štabovima za reprezentaciju i u bolnicama, ali ipak vremenom i ta mogućnost može nastupiti, pa je potrebno da se kuhari sa svim upoznaju, čim za to budu imali prilike.

Prednje uputstvo saopćite svojim područnim jedinicama, kako bi se kuharsko osoblje sa ovim upoznalo, što također važi i za ekonome — intendante, kako bi kuharskom osoblju znali izdavati potrebne direktive.

Budu li se dobili podaci i za neke druge vrste ovakvih artikala, razraditi ćemo ih i raspisati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik — pukovnik
M[itar Vujović]⁷

⁷ Potpisano je. zelenim mastilom, koje se, usleđ vlage, razlilo i skoro potpuno izbledele.

BR. 317

ODLUKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. APRILA 1944. O FORMIRANJU ZAJEDNIČKOG ŠTABA 16. I 17. NOU DIVIZIJE I NAREĐENJE DA TE DIVIZIJE OVLADAJU LJUBOVIJOM I BAJINOM BAŠTOM¹

Od V.Š.

24 Potvrđujemo da Lekić komanduje sa obe divizije 97
IV koje idu preko². Sa vaše strane neka ide načelnik štaba
[1944] Vukotić³ sa Lekićem d neka obrazuju zajednički štab grupe*. Druga i Peta div. prebacuju se na severnu stranu komunikacije Užice — Požega⁵ prema Medenku⁶ i Ravnoj Gori⁷. Trebaće zauzeti Ljuboviju i Bajinu Baštu po mogućnosti⁸, da bi osigurali vezu sa vama na prostoru Srebrenice.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A.

² Reč je o 16. i 17. NOU diviziji, kojima je postavljen zadatak da forsiraju reku Drinu i prodru u zapadnu Srhiju.

³ Jovo Vukotić

⁴ Štab 3. korpusa je 24. aprila prepisao ovaj deo radiograma i dostavio ga Štabu 16. NOU divizije (vidi AVII, reg. br. 21/1—1, k. 408).

⁵ One su se 24. aprila pripremale za prelazak komunikacije Užička Požega — Užice — Kremna (vidi tom I, knj. 7, dok. br. 150, 151, 152 i 153).

* Naziv je pogrešan. Verovatno se odnosi na Maljen.

⁷ Odnosi se na planinu Ravnu goru (oko 25 km jugoistočno od Valjeva).

⁸ U vezi s tim zadatkom, Štab 3. korpusa je 24. aprila izdao odgovarajuća naređenja: da 16. NOU divizija posedne prostor između reke Drinjače i Bratunca i da se užurbano pripremi za forsiranje reke Drine i zauzimanje Ljubovije; da 17. NOU divizija posedne prostor Faković — Skelani — Toplica i da se pripremi za forsiranje reke Drine i zauzimanje Bajine Bašte; da se 36. NOU divizija prebaci na prostor Paprača — Kusunje i da napadom na Zvornik sadejstvuje u nastupanju 16. i 17. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 108).

BR. 317

NAREĐENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRE-
TENA ŽUJOVIĆA CRNOG OD 24. APRILA 1944. KOMANDAN-
TU 26. NO DIVIZIJE DA PREKINE BORBE NA OSTRVU
KORČULI I JEDINICE VRATI NA OSTRVO VIS¹

's ^ u
•P
"S Q
Z
o > 10
ro Za Božu². Ne treba se više angažovati na Korčuli. Za-
^ w 5 p datak je izvršen³. U vidu su druge naše akcije". Oba-
> t3 vezno se vratite⁵. Osigurajte odlazak lakim zastori-
in (X)HAT ma. Javite detalje o rezultatu narednom vezom⁵. — **dj go**

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/3—2, k. 2072.

² Božo Božović. Tada je bio komandant 26. NO divizije.

³ Na ostrvo Korčulu, gde su se nalazila dva ojačana bataljona iz sastava 750. puka nemačke 118. lovačke divizije, desant je bila izvela glavnina 26. NO divizije. Ona je noću 21/22. aprila 1944. prevezena sa ostrva Visa u dve desantne grupe (severna i južna) i iskrcana na ostrvo Korčulu. Desantne grupe, u odlučnim borbama vođenim u toku 22. noću 22/23. i danju 23. aprila, savladale su nemačka uporišta u Blatu (naročito oštre borbe su vođene na koti 181 i u rejonima Svetog Vita i Gospe od Zdravlja) i Veloj Luci. Tom prilikom su nemačka pojačanja, pristigla iz Pupnata, bila odbačena ka Smokvici. U tim borbama su uništene snage do jednog nemačkog bataljona, ali su i desantne grupe pretrpele osetne gubitke: 48 poginulih i 184 ranjena. Potpunije o tome vidi tom V, knj. 26, dok. br. 88, 117, 132, 134, 176—179; tom VIII, knj. 2, dok. br. 74.

⁴ Bile su planirane desantne akcije na Brač, Hvar i Pelješac (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 55). Međutim, na poluostrvo Pelješac je napad usledio tek septembra 1944, dok je na ostrvo Šoltu izvršen desantni prepad 10. maja, a 2. juna je usledio desant na ostrvo Brač (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 22, 60, 62, 182 i 183; tom VIII, knj. 2, dok. br. 95, 97, 103, 109 i 185).

⁵ Sve jedinice 26. NO divizije koje su se nalazile na ostrvu Korčuli ukrcane su noću 24/25. aprila 1944. na brodove Mornarice NOVJ u Veloj Luci i prevezene na ostrvo Vis (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 132).

⁶ Na ostrvu je uništen 2. bataljon 750. lovačkog puka nemačke 118. lovačke divizije (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 176 i 179; AVII, mikroteku, Minhen, film br. 5, mikrosnimke 744—749: izveštaj nemačkog komandanta za Jugoistok upućen nemačkoj Vrhovnoj komandi).

BR. 346

OBAVEŠTENJE ZASTUPNIKA NKOJ a U BARIJU MILENTIJA POPOVIČA OD 24. APRILA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA U ALŽIRU IMA 3500 PRIMORSKIH SLOVENACA KOJI SU SE IZJASNILI ZA NARODNOOSLOBODILACKI PO-KRET¹

6

S a d r ž a j

Ž⁻ⁱ o^b Ő

Vlatko nije poneo stanicu, jer su Englezi rekli da ovde nemaju. Javio nam je da u Alžiru ima 3500 primorskih Slovenaca². U vašoj depeši o proglasu nismo dešifrovali vreme, talas, i pozivni znak³. Obratite pažnju šifrovanju i kucanju. Ustanovite stalno vreme veze sa nama.

Milentije

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/9—10. k. 2125.

² Oni su u toku rata bili mobilisani i uključeni u italijansku vojsku. Dr Vladimir Velebit je tražio da se za njih pošalje što više literature na slovenačkom jeziku (vidi u navedenoj knjizi depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju radiogram primljen od Velebita 23. aprila 1944. godine).

³ Vrhovni štab je u toku 23. aprila 1944. obavestio sve štabove operativnih jedinica NOV i POJ s kojima je tada održavao neposrednu radio-vezu: da će se prvomajski proglas Centralnog komiteta KPJ davati preko radio-stanice Vrhovnog štaba 24. aprila u 9,45 časova, na talasu 65 m (ili 4615 kiloherca), s pozivnim znakom »y — u — f«, i da će se uzastopno ponoviti naredna tri dana u isto vreme, na istom talasu i s istim pozivnim znakom (vidi AVII, reg. br. 5/19—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2156; reg. br. 21/5—2, k. 394: knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 3/78; reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 76 grupa; reg. br. 9/7—1, k. 184: knjigu primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 24).

Proglas je kasnije odštampan i objavljen pod datumom: 1. maj 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 4779).

BR. 317

NAREĐENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRE-
TENA ŽUJOVIĆA CRNOG OD 24. APRILA 1944. NAČELNIKU
ŠTABA 26. NO DIVIZIJE DA SVE RASPOLOŽIVE BRODOVE
UPOTREBI ZA PREBACIVANJE JEDINICA TE DIVIZIJE SA
OSTRVA KORČULE NA OSTRVO VIS¹

g
d
(4)

Depeša

M
ff

24/IV 18.10 Za druga Toni-a². Svi brodovi i komandanti
XXVI Div. transporta su kod tebe³. Upotrebi ih sve za pre-
bacivanje sa Korčule. Atlagić sa svojim⁴ neka
ostane tamo do potpunog Božinog prebaciva-
nja⁵. Neka postavi obezbeđenja. Ako je Boža
oko Smokvice, uredi sa njim ukrcavanje u Brni
i južnim lukama⁶. U V.felu] Luku su upućena
Predata dva broda i dva leuta za evakuaciju zaroblje-
24/IV nika i naređeno da večeras pođu. Pošalji jedan
20.05* brod u V. Luku da uzme važniji plen. Crni u

¹ Knjiga primljenih i predatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 12/3—2, k. 2072.

² Ante Biočić Toni. Tada je bio načelnik štaba 26. NO divizije.

³ On se tada nalazio na ostrvu Lastovu (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 64, str. 296).

Milan Atlagić, komandant 2. brigade 26. NO divizije, tada se nalazio na ostrvu Lastovu sa 1. i 2. bataljonom i Pratećom četom 2. brigade i sa 3. bataljonom 1. NOU brigade. Oni su se ukrcali na brodove Mornarice NOVJ 24. aprila u 20,30 časova, a na ostrvo Vis su prispeli 25. aprila u 6,35 časova (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 123).

⁵ S komandantom 26. NO divizije Božom Božovićem na ostrvu Korčuli tada se nalazilo sedam bataljona iz 1. dalmatinske NOU i 11. i 12. dalmatinske NO brigade 26. NO divizije.

⁶ Načelnik Štaba 26. NO divizije izvestio je o evakuaciji sa ostrva Korčule i Mljeta 25. aprila (vidi u pomenutoj knjizi depeša Štaba Mornarice NOVJ radiograme br. 36, 37, 38 i 40).

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA DELOVI 29. NOU DIVIZIJE NA ODSEKU STON — DUBROVNIK SADEJSTVUJU SA 26. NO DIVIZIJOM U DESANTNIM AKCIJAMA NA JUZNODALMATINSKIM OSTRVIMA¹

[Od V.Š. II korpusu]

5/120

Preneseno

29. div. 27. IV. 1944 — ²³ ²⁴ ^

s.[elo] Đudevina

Hercegovina, 29. divizija. S obzirom na to što su naše snage izvršile desant na otok Korčulu i zauzele veći dio uporišta neprijatelja² bilo bi potrebno sadejstvovanje južne grupe i 29. divizije³ na otseku Ston — Dubrovnik. Uspostavite ovim vašim jedinicama direktnu vezu putem radiostanice sa našim jedinicama na Korčuli⁴ i Visu. U slučaju da uspijete prodreti do

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan masti*lom*, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/5—2 i 21/6—2, k. 394.

² Potpunije o tome vidi u primedbi 3. uz dok. br. 345.

³ U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći, umesto »sadejstvovanje južne grupe i 29. divizije«, verovatno je bilo napisano: sadejstvovanje jedne grupe iz 29. divizije. Redakcija ovo pretpostavlja ne samo zbog toga što su se desantne snage 26. NO divizije mogle naći u delikatnoj situaciji, nego i zbog toga što sadržina čitavog radiograma, a naročito njegov završetak (deo označen br. 4/20), ukazuje na to. Inače, južna desantna grupa 26. NO divizije bila je sastavljena od 1. i 2. bataljona 1. dalmatinske NOU brigade, 3. i 4. bataljona 11. dalmatinske NO brigade i Čete minobacača 1. dalmatinske NOU brigade. Ona se iskrcala na Korčuli u rejonu Karbuna. Severna desantna grupa 26. NO divizije, sastavljena od 1. i 4. bataljona 12. dalmatinske NO brigade, 4. bataljona 1. dalmatinske NOU brigade, Čete minobacača 82 mm iz sastava 12. dalmatinske NO brigade i Baterije topova 75 mm iz sastava 26. NO divizije, iskrcala se između Prigradice i Prapatna. Potpunije o prevoženju i iskrcavanju ovih desantnih grupa vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 74, 77—80, 82 i 84.

⁴ Uspešno izvršivši zadatak, obe desantne grupe (severna i južna), prikupljene u Veljoj Luci, noću 24/25. aprila vratile su se na ostrvo Vis (vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 84).

mora, može se prebaciti za Hercegovinu i Crnu Goru veća količina hrane i materijala brodovima. Javite odmah šta ste uradili po ovome⁵.

4/20⁶

Posle upotrebe i kad se uhvati veza, ponovo vratite u sastav tih⁷ ove divizije.

25-IV 1944.
Man. Morača

⁵ Štab 2. korpusa je radiogram u celini preneo Štabu 29. NOU divizije i naredio mu da na sektor Ston — Dubrovnik uputi jednu brigadu i Južnohercegovački NOP odred (vidi AVII, reg. br. 5/1—2, k. 1146/1: knjigu primljenih depeša Štaba 29. NOU divizije, radiograme br. 23 i 24, od 27. aprila). Istog dana, 27. aprila, on je Vrhovnom štabu poslao izveštaj šta je naredeno 29. NOU diviziji i o tome da je ona angažovana u borbama oko Gacka i Bileće; da radio-vezu s jedinicama na ostrvu Visu može uspostaviti samo preko radio-veze Vrhovnog štaba, a da hrana i ratni materijal dotureni brodovima ne bi se mogli preuzeti, jer se momentano ne raspolaže ni sredstvima za prenos, ni snagama za obezbeđenje transporta (vidi AVII, reg. br. 36/18—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 104/78).

⁴ Redakcija taj deo radiograma objavljuje u nastavku dela označenog brojem 5/120, jer predstavlja njegov logičan produžetak. To se može zaključiti iz sadržine oba dela radiograma, a i po tome što nema te inverzije u tekstu radiograma koji je prenet Štabu 29. NOU divizije (vidi radiograme br. 23 i 24 u navedenoj knjizi primljenih depeša Štaba 29. NOU divizije).

⁷ Tri tačke i slova iznad njih napisani su u originalu primljenog radiograma. Označavaju da je nastala greška u toku radio-korespondencije. U poslatom radiogramu verovatno je bilo napisano: vratite ih u sastav ove divizije.

BR. 317

OBJAŠNJENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 25. APRILA 1944. POLITIČKOM KOMESARU 36. NOU DIVIZIJE O OSNOVNIM SMERNICAMA RADA POLITODELA DIVIZIJE KAO INSTRUKTORSKOG ORGANA CENTRALNOG KOMITETA KPJ¹

25-IV-44

GL. ŠT. VOJVODINE

Za Stefana²—

Ojačani politodel radi sada u opsegu divizije kao naš instruktorski organ. I dalje podnosi izveštaj posebno za svaku brigadu. Koliko će vremena ostati u jednoj brigadi i da li u punom sastavu, to odlučuje sam prema potrebi.

Sednicama divizijskog komiteta i sastancima štabnih čelija brigade i divizije, s vremena na vreme, obavezno prisustvuje rukovodilac politodela ili neki drugi član. Ne mesa se samo u vojno-operativna pitanja. Divkom³ ne sarađuje sa politodelom, već prima njegovu instruktorsku pomoć⁴. Zadržava se kod štaba divizije samo koliko je potrebno. Ovo saopštiti i politodelima. Javite nam sastav vaših politodela⁵. Predavača ćemo poslati kroz mesec dana.

Sam materijal za vas i Vojvodinu slali smo preko III Korpusa i po Muratu⁶.

Tvoj izvještaj i podaci o kadrovima dobro su sređeni⁷. Sve ostalo biće rešeno⁸.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u ARP, Beograd, reg. br. 6139/VI, 3-49 (44). Rukopis je Aleksandra Rankovića.

² Stefan Mitrović. Tada je bio politički komesar 36. NOU divizije.

³ Divizijski komitet KPJ.

⁴ Takva direktiva je usledila u vezi s tim što je politički komesar 36. NOU divizije, u izveštaju od 25. marta 1944, javio da je odnos Politodela i Divizijskog komiteta KPJ postavljen tako da »Divizijski komitet po svim partijskim pitanjima sarađuje s Politodelom, tražeći izvestan uvid u njegov rad« (vidi ARP, Beograd, reg. br. 6137).

⁵ Politodel 16. NOU divizije su sačinjavali: Arsenije Mijović, Ljubica Stanimirović i Bogdan Perović; a Politodel 36. NOU divizije: Marko Lakić, Petar Vujović, Milorad Radulović Mišo i Ljubica Đorđević (vidi dok. br. 65).

⁶ Pašaga Mandžić Murat je 11. marta 1944. izvestio Centralni komitet KPJ da je poštu i materijal uputio onima kojima su namenjeni (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 165).

⁷ Redakcija nije uspela pronaći taj izveštaj s podacima o kadrovima vojvodanskih brigada. Pisali su ga zamenici političkih komesara

BR. 317

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SE 16. MUSLIMANSKA NOU BRIGADA PREBACI U REJON PIVE I DA CE KASNIJE UĆI U SASTAV 17. NOU DIVIZIJE¹

Od V.Š.

25 Muslimanska, jedan bataljon II Kraj. bde 35
IV i ranjenici prebačeni u Pivu². Sada sadejstvuju
1944 Peku³. Posle će ući u sastav svoje divizije⁴.

bataljona i brigada za četni i bataljonski kadar, a Stefan Mitrović za brigadne kadrove, pa je, kao jedinstven izveštaj, dostavljen Centralnom komitetu KPJ. To je naglasio Stefan Mitrović u svom izveštaju od 5. februara 1944 (vidi ARP, Beograd, reg. br. 7055).

⁸ Verovatno se odnosi na pitanja koja je politički komesar 36. NOU divizije postavio u svom izveštaju od 5. februara 1944. godine.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisani mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A.

² Reč je o 16. muslimanskoj NOU brigadi 27. NOU divizije, 4. bataljonu 2. krajiške NOU brigade i bolnicama 27. NOU divizije i 16. muslimanske NOU brigade. Na tu brigadu su 3. aprila koncentrično napali delovi 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen«, četnici i ustaška milicija u momentu kada se njena glavnina (tri bataljona) nalazila u pokretu radi upada u Goražde. Tom prilikom je potpuno rasturen jedan njen bataljon sastavljen od tek mobilisanih boraca. Zbog toga je Štab 27. NOU divizije povukao 16. muslimansku NOU brigadu na sektor Foče i ojačao je 4. bataljonom 2. krajiške NOU brigade. S njom su tada upućene divizijska i brigadna bolnica, koje su ukupno imale oko 150 ranjenika. Međutim, sredinom aprila na sektoru Kalinovik — Foča — Rogatica usledio je prodor delova 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen«, četnika i ustaša iz okolnih garnizona, pa su se 16. muslimanska NOU brigada, 4. bataljon 2. krajiške NOU brigade i bolnice prebacili na sektor Pivske planine i povezali se s delovima 2. korpusa NOVJ. Potpunije o tome vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 12, 28 i 156 (str. 503); knj. 25, dok. br. 63; knj. 26, dok. br. 27; knj. 27, dok. br. 39.

³ Vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 107; knj. 25, dok. br. 63.

⁴ Šesnaesta muslimanska NOU brigada je, po naređenju štaba 3. korpusa od 29. maja 1944, stavljena privremeno pod komandu štaba 17. NOU divizije (vidi AVII, reg. br. 1/75—8/1, k. 408 A, radiogram, sa 26 grupa, upućen štabu 17. NOU divizije). Ona se 10. juna 1944. kod sela Kosanice priključila 17. NOU diviziji i privremeno ostala u njenom sastavu (vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 62). Potpunije o njenim dejstvima od kraja aprila do početka maja 1944. na prostoru Ravno — Čemerno — Gacko — Izgori — Pivska planina vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 32, 46, 63, 67, 69, 159 i 163; knj. 26, dok. br. 7 i 62. Iz sastava te divizije izašla je 8. jula 1944. i pošla u sastav 27. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 62 i 72).

BR. 317

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. APRILA 1944. DANILU LEKIĆU O PRAVCIMA NASTUPANJA I NAČINU DEJSTVA 16. I 17. NOU DIVIZIJE DOK UDARNA GRUPA DIVIZIJA NOVJ NE IZBIJE NA LINIJU MALJEN — SUVOBOR'

Od V.Š.

25. — Lekiću. Važno je brzo upasti i pravcem Ljubovija 91
IV — Pecka i Ljubovija — Bajina Bašta ugroziti nepr. da bi
[1944] se Morača² uspješnije prebacio na Maljen — Suvobor. Za
prvo vreme vaše dve grupe moraju biti bliže jedna drugoj
da biste predstavljali jaču udarnu snagu³. Kasnije ćemo
upravljati prema stvarnim prilikama. Još pre pada mora-
te uspostaviti vezu s nama.

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A.

² Odnosi se na Udarnu grupu divizija NOVJ (2. proletersku i 5. NOU) pod komandom Milutina Morače.

³ U vezi s ranijim naređenjima Vrhovnog štaba za prodor 16. i 17. NOU divizije u zapadnu Srbiju, održan je 25. aprila u Vlasenici sastanak štabova 3. korpusa, 16. NOU i 17. NOU divizije, na kojem je štab 3. korpusa izložio situaciju u Srbiji i dao potrebna objašnjenja i uputstva u vezi sa svojim narednjem koje je 24. aprila izdao 16. i 17. NOU diviziji. Na sastanku je proučena i ova direktiva Vrhovnog štaba. Potvrđena je ranija odluka Štaba 3. korpusa i utvrđeno je sledeće: da 17. NOU divizija, u čiji sastav je trebalo da uđe 2. krajiška NOU brigada, forsira Drinu kod Bajine Bašte, produži dejstva ka istoku i u rejonu Duba zatvori pravac koji izvodi od Užica, a potom nastupa ka Kosjerioima i drumu Užice — Valjevo; da 16. NOU divizija forsira Drinu na odseku Bratunac — Drinjača, zauzme Ljuboviju i delom snaga se obezbedi u pravcu koji izvodi ka Krupnju, a zatim nastupa preko Pecke ka putu Valjevo — Loznica; da se sve pripreme za prelazak preko reke Drine završe do 28. aprila, a prelazak da usledi noću 28/29. aprila; da 36. NOU divizija sadejstvuje sa 16. i 17. NOU divizijom na taj način što će dvema brigadama, severno od Snagova, porušiti i zaprečiti komunikaciju Tuzla — Zvornik i napasti posadu Zvornika, a jednom brigadom, s položaja Gornje i Donje Đevanje — Novo Selo, obezbeđivati sa severa prelazak 16. i 17. NOU divizije preko Drine. O tome vidi još i tom IV, knj. 24, dok. br. 108, 111, 124, 134, 167 (str. 503); knj. 27, dok. br. 53.

BR. 317

**PRIZNANJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
SRETENA ŽUJOVIĆA OD 25. APRILA 1944. CELOKUPNOM
SASTAVU 26. NO DIVIZIJE NA USPESIMA POSTIGNUTIM
U BORBAMA NA OSTRVIMA MLJETU I KORČULI¹**

Str. pov. br. 101/44.²

Dostavljeno jedinicama³.

Drugu

POTPUKOVNIKU BOŽI BOZOVIĆU, KOMANDANTU XXVI
DIVIZIJE VIII KORPUSA N.O.V.

Druže komandante,

XXVI Divizija je, uz pomoć naše ratne mornarice i uz zaštitu transporta trupa od savezničke mornarice i avijacije, potpuno i sa uspehom izvršila postavljene pred nju zadatke uništenja neprijateljskih utvrđenih uporišta i garnizona na otocima Mljetu i Korčuli⁴. Nemačkoj vojnoj sili zadan je žestok udarac likvidiranjem dva — I i II — bataljona 750 puka 118 nemačke lovačke divizije »Hrastov list«,⁵ poremećen potpuno raspored njenih jedinica i stvoren im osećaj ugroženosti mogućim stalnim opasnim po njih napadima s naše strane⁶.

Ovaj zadatak i rezultat jedinice XXVI Divizije izvršile su i zadobile zahvaljujući neposrednom tvom i tvoga štaba operativnom komandovanju, umešnom rukovođenju jedinica u samoj borbi od strane desetara, vodnika, komandira i komandanata i besprimernom junaštvu svih boraca. U taktičkom sprovođenju zadataka istakli su se svi rodovi vojske i oružja: pešadija, mitraljesci, bombaši, artiljerija, minobacači, sanitet i veza, što je dokaz dobre organizacije i moralne čvrstine i upornosti jedinica i visoke svesti i discipline kod boraca.

XXVI Divizija može tući i pobediti zločinačkog bandita, Nemca-okupatora, uništiti ga ili zarobiti. Borci XXVI Divizije ga tuku, pobeđuju, nište i zarobljavaju i idući ka pobedi

¹ Neoverena kopija prepisa originala (pisana na mašini, latini-
com) u AVII, reg. br. 17—10, k. 1100.

² Dopisano je mastilom u Štabu 26. NO divizije.

³ Dopisano je crnom olovkom.

⁴ Potpunije o tome vidi tom V, knj. 26, dok. br. 64, 88, 117, 123,
132, 134 i 174—178; tom VIII, knj. 2, dok. br. 71, 73, 74, 81, 82 i 84.

⁵ Amblem koji su nosili pripadnici te divizije.

⁶ Vidi tom V, knj. 26, dok. br. 134 i 176—179.

nose u srcu svoju Dalmaciju, svoju zemlju Hrvatsku i našu veliku domovinu novu federativnu Jugoslaviju.

Sa ovakovim borcima XXVI Divizije vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije naš drug Tito i naš Vrhovni štab pišu sigurno na slavnim zastavama naših brigada zlatna slova pobjede i slobode naših naroda.

Slava našim palim herojima!
Živeli naši herojski borci!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Otok Vis, 25.IV.1944.

Delegat Vrhovnog štaba
general-lajtnant,
Sreten Žujović, s.r.

BR. 353

NAREĐENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRE-
TENA ŽUJOVIĆA OD 25. APRILA 1944. ZASTUPNIŠTVU
NKOJ-a U BARIJU DA NABAVI I UPUTI KOMPASE ZA PO-
TREBE MORNARICE NOVJ¹

•30 Dan i sat
predaje

Depeša

0 8-11
m 00

25/IV
10,00
Zastupništvo
Predato'
25/IV
12,05

Zašto ne šaljete kompase koje je
od vas tražio Štab Mornarice? Obave-
zno nabavite. Ako nema kompasa za
čamce, nabavite obične kupovinom ili
drugim sredstvima. Ovo je hitno zbog
akcija.

Crni³

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ. original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 3/26 —1, k. 2073.

² U knjizi primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a tekst radiograma nije celovit (vidi AVII, reg. br. 12/19—1, k. 2073, primljeni radiogram br. 211).

³ Sreten Žujović. On je sa ostrva Visa 29. aprila pošao brodom za Manfredoniju, a odatle za Bari (vidi u'navedenoj knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ poslati radiogram br. 180).

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. APRILA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA U KORPUSNIM VOJNIM OBLASTIMA PRISTUPI FORMIRANJU TEHNIČKIH ODSEKA¹

'o	§	c	g	Sadržaj "depeše	.5	λ	§
u	2	5	-		C	u	p
И	Q	>	O		tu		
				Pri korpusnim oblastima neka ostanu tehnički odsjeci. ²	§	'д	
>2	* 30	te.	>		ffl		
-iSI							

¹ Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 5/21—2, k. 119/].

² Formiranje tehničkih odseka u korpusnim vojnim oblastima predložio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske Vrhovnom štabu 15. marta 1944. Predlog je usledio ubrzo posle sprovođenja u delo naredbi Vrhovnog štaba o organizacionoj strukturi štabova korpusa i korpusnih vojnih oblasti. Formiranje tehničkih odseka Glavni štab je obrazložio ovako: saobraćajni odsjeci neće moći, u postojećim uslovima, uspešno rukovoditi svim poslovima koji su predviđeni pomenutim naredbama Vrhovnog štaba, pa se predlaže da tehnički odsjeci rukovode vojnotehničkim radionicama i građevinskom delatnošću. Nedelju dana kasnije (23. aprila) Glavni štab je zatražio odobrenje da u okviru korpusnih vojnih oblasti formira tehničke odseke koji bi imali zadatak da rukovode radom i organizacijom mehaničkih radionica za potrebe vojske i¹ da rukovode građevinskom delatnošću pri izgradnji stambenih vojnih zgrada, bolnica i si. Saobraćajnom odseku bi ostalo da rukovodi organizacijom saobraćaja (vodi brigu o komunikacijama) i vojnopozadinskom poštansko-telefonsko-telegrafskom službom. Potpunije o tome vidi AVII, reg. br. 4—2, k. 119/1: knjigu depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiograme br. 1224 i 1807.

BR. 317

OBAVEŠTENJE ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTIJA POPOVIČA OD 27. APRILA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE DR VLADIMIRU VELEBITU DA SU POTREBNI BOLJI USLOVI ZA LECENJE TUBERKULOZNIH BOLESNIKA I DA U ALŽIRU IMA AVIJATICARA SPREMNIH DA PRIDU NOP-'u¹

S a d r ž a j

*
2 O vi ³ P

Vlatku.

Manola je došao, uveden u dužnost.² Zahtevaj bolje uslove za lečenje tuberkuloznih. U Alžiru ima avijatičara koji su za nas.

Milentije

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/10—10, k. 2125.

Radiogram je u celini ponovljen dva dana kasnije (vidi u gorp pomenutoj knjizi depeša radiogram br. 2 od 29. aprila, sa 27 grupa.

² Vrhovni štab NOV a POJ je 15. aprila odredio Srečka Manolu za pomorskog stručnjaka Zastupništva NKOJ-a u Bariju (vidi primedbu br. 3 uz dok. br. 291).

BR. 356

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. APRILA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVLJA PODATKE O NEPRIJATELJEVIM SNAGAMA I JAVLJA O VERODOSTOJNOSTI IZVORA IZ KOJIH SU PRIKUPLJANI¹

[Od V.Š. II korpusu]

7/26

Da li se nalazi u Crnoj Gori sto osamdeset prva divizija? Javite sve što znadete o nemačkim snagama kod vas.²

Pri podnošenju podataka o neprijatelju obavezno javljajte i izvore odakle su ti podatci, sigurnost tih izvora, verovatnost i t.d.³

28-IV-1944. god.
s. Đudevina

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan maštilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 21/6—2, k. 394.

² Šef Obaveštajnog odseka Štaba 2. korpusa NOVJ Branko Spasić izvestio je 29. aprila da se u Crnoj Gori nalazi nemačka 181. pešadijska divizija, u Hercegovini nemačka. 118. lovačka i legionarska 369. hrvatska pešadijska divizija »Vražja«, a u Pljevljima i u Prijepolju puk »Brandenburg«. Naglasio je da su ti podaci dobijeni od zarobljenih Nemaca i iz nađenih nemačkih vojničkih knjižica (vidi AVII, reg. br. 36/21—2, k. 394: knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 119). Podaci su bili približno tačni jer su se delovi 181. pešadijske divizije nalazili u severnoj Albaniji, delovi legionarske 369. divizije u južnoj Dalmaciji, a glavnina 118. lovačke divizije tada je bila u srednjoj Dalmaciji (vidi AVII, nemački arhiv, mikroteku, NAV-N-T, seriju 314, rolnu 663, mikrosnimke br. 437—439: skicu rasporeda jedinica 21. brdskog armijskog korpusa sa stanjem 15. aprila 1944; 3—5, k. 2—II e, f. 1—4, k. 2—II h: planovi minskih polja nemačke 118. lovačke i nemačke 369. hrvatske pešadijske divizije).

³ Posebna naređenja, identična sa tekstom koji sadrži drugi stav ovog radiograma, upućena su i ostalim višim operativnim štabovima jedinica NOV i POJ s kojima je Vrhovni štab održavao direktnu radio-vezu. Međutim, redakcija je uspela pronaći samo sledeća tri: Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske (vidi AVII, reg. br. 5/24—2, k. 119/1: knjigu primljenih depeša Glavnog štaba, radiogram br. 227), Štabu 3. korpusa NOVJ (vidi AVII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A: knjigu primljenih depeša toga štaba, radiogram sa 32 grupe), Štabu Udarne grupe divizija NOVJ (vidi AVII, reg. br. 9/9—1, k. 184: knjigu primljenih depeša toga štaba, radiogram br. 27).

BR. 317

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. APRILA
1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI GDE JE DI-
SLOCIRANA KVISLINŠKA 1. RUSKA DOBROVOLJAČKA
DIVIZIJA¹**

Od V.Š.

28	Što nijeste javljali o prisustvu prve ruske do-	48
IV	brovoljačke div. na vašem sektoru? Šta znate i	
[1944]	gdje je sada ta div. ² Ovu div. ne mješati sa prvom	
	kozačkom, koja je na sektoru Pokuplja.	

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pi-
san mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A.

Radiogram slične sadržine, takođe 28. aprila,, upućen je i 5. kor-
pusu NOVJ (vidi AVII, reg. br. 7/4—5, k. 461 A: knjigu primljenih i po-
slatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 56 sa 38 grupa).

² Štab 3. korpusa je 29. aprila izvestio da se ta divizija nalazi u
zapadnoj Srbiji, sa sedištem u Šapcu (vidi tom IV, knj. 24, dok. br.
165 — str. 505). Međutim, ta informacija nije bila tačna.

BR. 358

**DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. APRILA
1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA STALNO IMA U VIDU
DA JE RAZVOJ NOP-a U SRBIJI OD PRESUDNOG ZNAČAJA
ZA ČITAVU JUGOSLAVIJU I DA OD TOGA RAZVOJA ZAVISI
I MEĐUNARODNO PRIZNANJE NKOJ-a¹**

Od V.Š.

29	U vezi sa verovatnom skorom kapitulacijom	99
IV	Bugarske od vanredne je važnosti da naše divizije	
[1944]	pređu u Srbiju da bi mi maksimalno iskoristili tu	
	kapitulaciju. ² Ne zaboravite da je za čitav oslobo-	
	dilački pokret u Jugoslaviji danas od primarne	
	važnosti Srbija. Pitanje likvidacije izbjegličke vla-	
	de i priznavanje Nac. komiteta zavisi od Srbije, od-	
	nosno naše snage u Srbiji. Ravnajte se prema	
	tome.	

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan maštilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A.

² Jedinice Crvene armije su prešle rumunsko-bugarsku granicu 8. septembra 1944. i usmerile svoja dejstva ka Dobriču, Varni i Ruseu. Zahvaljujući njihovom pobedonosnom nastupanju i dejstvu oslobođilačkih snaga Bugarske, 9. septembra je kapitulirala Carevina Bugarska, srušena je njena monarhofašistička vlada i uspostavljena je vlada Otečestvenog fronta.

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI O PRAVCU KRETANJA 13. SS DOBROVOLJAČKE BRDSKE LOVAČKE DIVIZIJE »HANDŽAR« I DA USPOSTAVI RADIO VEZU S GLAVNIM ŠTABOM NOV I PO ZA VOJVODINU'

Od V.Š.

29 Kuda se kreće 13 Musi. div.[izija]?² 36 i 38 34
jv" Div. nalaze se na desnoj obali Drinjače.³ Slušajte
Vojvodinu u zakazano vrijeme.

BR. 360

OBAVEŠTENJE ZASTUPNIKA NKOJ-a U BARIJU MILENTIJA POPOVICA OD 30. APRILA 1944. CENTRALNOM KOMITE-TU KPJ DA JE OTPOČELO PRISTIZANJE RANJENIKA I BOLESNIKA IZ JEDINICA NOVJ KOJI SE UPUĆUJU ZA SSSR¹

Z	H o	f p t a	Sadržaj
77.	44.	30 IV. 44.	Marku. Stižu ranjenici i bolesnici određeni za Sovjetski Savez. Ne znam ko ih određuje i koji su tačno određeni. Ko će ih transportirati dalje i kada? Molim objašnjenje.'

Milentije

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/29—8/1, k. 408 A.

² O dejstvima 13. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar« u to vreme vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165.

³ Vidi tom IV, knj., 24, dok. br. 150.

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 1/11—10, k. 2125.

² Iz jedinica NOV i POJ nisu tada upućivani ranjenici i bolesnici na lečenje u SSSR, sem nekoliko pojedinaca, koje je odredilo Sanitetske odeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ. Glavna prepreka za to bila je velika udaljenost jer se išlo preko severne Afrike (vidi AVII, reg. br. 10—6, k. 57: izveštaj dr Đure Mešterovića od 18. maja 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u),

BR. 317

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. APRILA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA NEMAČKA DEJSTVA U ISTOČNOJ BOSNI OMETAJU PREBACIVANJE DVEJU DIVIZIJA 3. KORPUSA PREKO REKE DRINE U ZAPADNU SRBIJU¹

Primljeno dana 30-IV 1944. god.

SADRŽAJ

os 43 S 6
o o M o

JD
H
S

Na Drini treba da se prebace dve divizije a na Savi jedna brigada.² Košta javlja da Nemci sr jakom ofanzivom u Bosni ometaju prebacivanje.³ Nije nam poznato koliko je prebačeno. Naredićemo da požure."

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 9/9—1, k. 184.

Obaveštenje identične sadržine primio je od Vrhovnog štaba isto«! dana i Štab 5. NO divizije (vidi AVII, reg. br. 12/1—4, k. 783: knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 5. NO divizije).

² To je odgovor u vezi s radiogramom koji je komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača 28. aprila uputio Vrhovnom štabu. Taj radiogram glasi: »Seljaci govore b prebacivanju naših snaga kod Ljubovije i na Savi. Molimo obavestite o tome. Morača« (vidi knji-poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 10 sa 25 grupa). U stvari, na desnu obalu reke Drine prebacivali su se samo izviđački organi za vreme pripremanja forsiranja Drine, koji s usled pogoršanja situacije u istočnoj Bosni, povučeni na levu obalu Drine, u sastav svojih jedinica, pošto su ove bile orijentisane u drugim pravcima (vidi primedbu 8. uz dok. br. 344 i primedbu 4. uz dok. br. 363).

³ Potpuniije o tim dejstvima vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165, str. 504—505.

⁴ Naređenje je usledilo takođe 30. aprila (vidi dok. br. 363).

BR. 317

**OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETO-
ZARA VUKMANOVICA TEMPA OD 30. APRILA 1944. CEN-
TRALNOM KOMITETU KPJ DA SE PRUŽA PUNA POMOĆ
CENTRALNOM KOMITETU BUGARSKE RADNIČKE PARTI-
JE (KOMUNISTA) U ORGANIZOVANJU VOJNIH JEDINICA'**

MAKEDONIJA

Partija

A p r i l

30. IV. 1944. Br. 9

U Polit, komitetu Nac. osi. Grčke učestvuje Front Nac. osi. Grčke sa sledećim partijama: Kompartija, Partija nar. demokratije, Soc. dem. partija, Agrarna partija, Socijalis. unija, Radnički front, Konfederacija funkcionera i ugledne ličnosti koje su ranije pripadale raznim pol. partijama.

Bug. part. odredi dejstvuju na bug. teritoriji. Sekretar CK je na putu ka nama.² Čim dođe, moći će da se uspostavi veza s Djedom.³ Grupa Ivanova⁴ je na putu k nama, sa jednim delom II Brigade,⁵ koja se nalazi na terenu Kavriarci.⁶ Komandant G. Š. Bugarske [je] Vlado Tričkov.

Bugarski CK odlučio je bez ikakvog mogjeg znanja da na našoj teritoriji⁷ stvore svoj privremeni centar za organizaciju većih voj. jedinica, sa kojim već prodiru u pravcu Sofije, Čustendila d Plovdiva.

⁴ Oni su došli na našu teritoriju⁸ i zamolili nas da im izađemo u susret i potpomognemo u ostvarenju njihovih planova.

¹ Original primljenog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u ARP., Beograd, reg. br. 1987/III, 4—7 (44).

² Sekretar Bugarske radničke partije (komunista) Trajčo Kostov se tada nalazio u zatvoru, pa se to odnosi na nekog od članova Centralnog komiteta (vidi primedbu, 9. uz dok. br. 332).

³ Odnosi se na Georgija Dimitrova.

Blagoj Ivanov Košta

⁵ Njih je sredinom marta 1944. prihvatio Strumičko-devdelijski NOP odred i 3. maja dopratio do 3. makedonske NO brigade i Trnskog NOP odreda (vidi primedbu 4. uz dok. br. 5).

⁶ Toga mesta nema; verovatno je u poslatom radiogramu bilo napisano: Kavadarci.

⁷ Odnosi se na slobodnu teritoriju u rejonu Crna Trava — Kozjak.

⁸ Potpunije o tome vidi dok. br. 332.

Mi smo im dali punu pomoć ne ulazeći u pravilnost ili nepravilnost tih njihovih planova. Ne znam da li nismo u tome pogrešili.

Tempo.

'Mobilizacija, formiranje i dejstvo naših partiz. odreda izvršuju se sa izgledom bliskih događaja u Bugarskoj. Nikakve pregovore državnog karaktera o granicama Tempo nije vodio.

Ovde se nalazi deo bug. G.Š. po riješenju Polit. biroa,¹⁰ sa zadaćom, naslanjajući se na slob. jug. teritoriju, koja se nalazi neposredno kod bug. granice, da organizira masoviziranje, aktiviziranje i naoružanje partiz. odreda u celoj Sofijskoj oblasti, uključivši i Bilsko-Pirinski masiv.¹¹

¹ Dalji tekst verovatno potiče od Centralnog komiteta KP Makedonije.

¹⁰ U vezi s tim vidi još i dok. br. 332.

¹¹ Umesto »Bilsko-pirinski masiv« trebalo bi da piše: Rilsko-pirinski masiv.

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JE 5. NOU DIVIZIJA IZBILA NA PLANINU TARU I NAREĐENJE DA ŠTO PRE USLEDI PREBACIVANJE 16. I 17. NOU DIVIZIJE NA DESNU OBALU DRINE¹

Od V.Š.

IV Morača razbio sa svojom desnom kolonom kod 76
30 Kremne, blizu Užica, Nemce i nedićevce i prebacio se preko komunikacije na Taru, pravac Bajina Bašta. Seljaci njemu govorili da se vaše trupe već prebacuju preko Drine.² Javite što je na stvari i požurite sa prebacivanjem.⁴ Ako treba, Morača može da vam bude mostobran.⁵

¹ Knjiga primljenih depeša štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisano mastilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/124—8/1, k. 408 A.

² Peta NOU divizija nastupala je u tri kolone: desnu kolonu je sačinjavala 10. krajiška NOU brigada, srednju — 4. crnogorska proleterska i dva bataljona 4. krajiške NOU brigade, a levu kolonu — 1. krajiška NOU brigada. Divizija je drum i železničku prugu Užice (sada: Titovo Užice) — Vardište prešla 28. aprila. O pravcima kretanja i borbama pomenutih brigada komandant Udarne grupe divizija NOV.1 Milutin Morača poslao je 28. aprila sledeće radiograme Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»26. o.m. vodili smo borbu na sektoru Drenovo — Vladaje — Sirogojno sa bataljonom nedićevaca, motorizovanom nemačkom kolonom i sa dve četničke brigade. Neprijatelj se povukao ka Uzicama. Oštećeni jedan tenk i tri kamiona. Neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i ranjenih. Mi tri mrtva i 6 ranjenih. Morača«

»Prešli smo komunikaciju Užice — Ljubiš sa levom kolonom. Desna kolona od dve brig. treba da pređe komunikacije između Užica i Požege. Morača«

»27. o.m. prešli smo cestu Užice — Borova glava, gde smo ubili i ranili oko 50 Nem. i nedićev., zarobili 13 četnika, komoru i arhivu Zlatib. četn. korpusa. Morača«

»Danas, 28. o.m. vodimo borbu na cesti Užice — Kremna. Neprijatelj raspolaže sa 20 tenkova. Kamionima dovlači pojačanja. Prugu smo porušili između Užica i Kremne. Morača«

(Vidi AVII, reg. br. 37/14—1, k. 372: knjigu poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiograme br. 6 sa 75 grupa, br. 7 sa 38 grupa, br. 8 sa 46 grupa i br. 9 sa 44 grupe); tom I, knj. 7, dok. br. 157, 158, 161 i 162; knj. 20, dok. br. 155).

³ To obaveštenje nije bilo tačno, a verovatno je poteklo otuda što su nekoliko dana ranije u velikoj okuci Drine vršene intenzivne pripreme za forsiranje ove reke, koje je trebalo da usledi noću 28/29. aprila (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 108 i 168).

⁴ Prelazak 16. i 17. NOU divizije na desnu obalu Drine onemogućila su odlučna dejstva jakih neprijateljevih snaga. Naime, 26. i 27. ap-

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. APRILA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA 36. I 38. NOU DIVIZIJU PONOVO ZABACI NEPRIJATELJU ZA LEĐA KAKO BI DELOM SNAGA POSLUŽILE KAO MOSTOBRAN U BIRCU A GLAVNINOM DEJSTVOVALE NA PLANINU MAJEVICU¹

Od V.Š.

30 Nastojte da 36 d 38 div. zabacite ponovno na 35
Yv— Majevicu, a delimično ih iskoristite za mostobran u
Birču.² Ne dajte se nabaciti na Glasinac.

mila usledili su snažni napadi ojačanog 28. puka nemačke 13. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar« pravcima Capardi — Paprača i Prnjavor — Branci, a 3. domobranskog zdruga pravcem Tuzla — Šekovići, dok je glavina 14. brdskog lovačkog puka 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« nastupala iz Rogatice i Sokolca ka Srebrenici i Vlasenici da bi se spojila sa snagama 13. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar«. Očigledno je bilo da neprijatelj stvara uslove za razbijanje 16. 17. i 36. NOU divizije i 17. majevičke NOU brigade (38. NOU divizije), koje su bile koncentrisane na prostoru Srebrenica, Bratunac, Šekovići. Stoga je Štab 3. korpusa 26. aprila naredio 17. NOU diviziji, koja se nalazila na prostoru Skelani, Faković, Srebrenica, da usiljenim maršem izbije na planinu Javor i, severno od Han-Pijeska, spreči prodor nemačkih snaga u Vlasenicu. A kada su, 28. aprila, neprijateljeve snage prodrle od Šekovića u Vlasenicu, druge nastupale od Šekovića, preko Zepe, ka Srebrenici, a treće, s tenkovima, izbile od Zvornika u Drinjaču, i kada je, istovremeno, 17. NOU divizija, posle izbijanja na liniju Višnjica — Han-Sikirica, bezuspešno vodila žestoke borbe na Karauli i Kraljevoj gori da bi izbila na drum Han-Pijesak — Vlasenica i presekla ga, tada je Štab Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije (u sporazumu sa Štabom 3. korpusa) noću 28/29. aprila naredio 16. i 36. NOU diviziji — koje su se, sa 17. majevičkom brigadom, prikupile na prostoru između reke Drinjače i Vlasenice — da razbiju neprijatelja severno od Vlasenice i preko Caparda nastupaju u pravcu Majevice. Potpunije o tome vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 150, 154, 155, 167, 168, 186, 189, 190, 191 i 193; knj. 27, dok. br. 38.

⁵ Štab 3. korpusa je istoga dana (30. aprila), radiogramom, izvestio Vrhovni štab da je neprijatelj svim jedinicama 3. korpusa nametnuo teške borbe na sektoru Šekovići — Vlasenica — Han-Pijesak (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 165).

¹ Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan maštilom, latinicom) u AVII, reg. br. 2/124—8/1, k. 408 A.

² Jedinice 36. NOU divizije i 17. NOU brigada 38. NOU divizije, posle dvodnevnih oštih borbi protiv delova nemačke 7. SS dobrovoljačke brdske lovačke divizije (u kojima je samo 36. NOU divizija imala 112 izbačenih iz stroja, od kojih 45 poginulih), prebacile su se 30. aprila, preko puta Šekovići — Vlasenica, na levu obalu reke Drinjače. One su (u sadejstvu sa 16. NOU divizijom) presekle neprijatelju prav-

BR. 317

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. APRILA
1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA IZVESTI
KOJE SE NEMAČKE DIVIZIJE NALAZE NA TERITORIJI
SLOVENIJE¹**

Obv.²

412³

Prejeto od Vrhovnega štaba, 30.4.44. ob 12.30 uri
Vaši izveštajni⁴ izveštaji nejasni. Dajte najzatatne podatke koje se SS njem. divizije nalaze u Sloveniji, uključno sa oblašću Soče.⁵

ce: Vlasenica — Šekovići i Kladanj — šekovići i uputile su u pravcu Kladnja. Njihov raspored je 1. maja 1944. bio sledeći: 36. NOU divizija se nalazila na prostoru selo Dopasci — selo Trnovo (3. vojvodanska NOU brigada) i prostoru selo Gladojevići — selo Džebar — selo Omačević — selo Draginovac — selo Noćajevići (5. vojvodanska brigada), a 17. majevička NOU brigada 38. NOU divizije na prostoru selo Dole — selo Javor, sa zadatkom da zatvara pravac Vlasenica — Kladanj. Potpunije o tome vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 9; knj. 27, dok. br. 38.

¹ Original primljene depeše (pisan na mašini, latinicom) u AIZDG, Ljubljana, f. 41/II.

² Dopisano je *crnom* olovkom.

³ Broj radiograma napisan je mastilom.

⁴ U poslatom radiogramu, koji redakcija nije uspela pronaći, verovatno je bilo napisano: obaveštajni.

⁵ O nemačkim snagama u Sloveniji vidi primedbu 7. uz dok. br. 316.

BR. 317

OBAVEŠTENJE DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ
PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETO-
ZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 30. APRILA 1944. GLAV-
NOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA POČETKOM MAJA KRE-
ĆE ZA SEDIŠTE TOGA GLAVNOG ŠTABA¹

№ 2

30/IV

Hitno javite da li ste vratili kurire koji su pratili Novicu.²
Ja treba da krenem tamo kroz dva dana.

Tempo

BR. 367

OBAVEŠTENJE INSTRUKTORA CENTRALNOG KOMITETA
KPJ DOBRIVOJA RADOSAVLJEVICA ORCETA OD APRILA
1944. SEKRETARU 3. OBLASNOG KOMITETA KP MAKEDO-
NIJE O PRILIVU BORACA IZ ĐEVĐELIJE I BITOLJA I O
DIVERZIJI NA ŽELEZNICKOJ PRUZI KOD ĐEVĐELIJE¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Draga drugarice D.,²

Primio sam kratko pismo od 2. IV.³ Stigao je i Largo⁴
sa 9 novih.

¹ Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO
Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 33/1—1,
k. 184.

² Novica Popović. Svetozar Vukmanović Tempo ga je, s radio
-stanicom, uputio u Glavni Štab NOV i PO Srbije (vidi dok. br. 283).

³ Original u AINI, Skoplje. Na originalu nema datuma, ali se po
događajima o kojima, se u njemu govori može zaključiti da nije pisan
pre 30. aprila 1944. Objavljen je u tomu VII, knj. 3, dok. br. 47.¹

² Vera Aceva Dosta. Tada je bila sekretar 3. oblasnog komiteta
KP Makedonije.

³ Redakcija nije uspela pronaći to pismo.

• " Mino Bogdanov Largo

1. Šaljem vam nazad Ristu⁵ iz Dragožela, on kaže da ste mu vi rekli da ga vratim za tehniku. Brigada⁶ nije ovde, te drugog za tehniku ne znam da li ću naći pogodnog među ovima koje imam ovde.

2. Zl.⁷ i Vir.⁸ su u brigadi, a i ne verujem da ćemo ih pustiti iz br.[igade]. To je sigurno predlog Borka!⁹

3. Mater.[ijal] za tehniku i geštetner vam šaljem, samo s tim da šaljete materijal i za vojsku i za Đevđ.[eliju]. Ako nabavite tehniku iz V.[elesa], onda ovaj geštetner vratite.

4. Šaljem i 3 bluze. Druso nema. Šaljem i 12.000 !.[eva]. Ovde je zlatnik 12.000 1.

5. Iz grada Đevđ. došlo je 13 novih partizana zajedno sa onim »Petrom«.¹⁰ Ima još, a naročito iz sela preko Vardara. Ovo su većinom đaci i 3 radnice. P.[artijska] org. u gradu je uspostavljena i ima 1 poverenika i izvestan broj članova, isto i Skoj: 1 poverenika i izvestan broj skojevaca. Nema tačnog izveštaja.

29-III dignut voz kod Đevđ.[elije] — germanski, 2 vojnika germanska mrtva i 1 major ostao invalid u ruku. Saobraćaj obustavljen nekoliko sati.¹¹

Imaju¹² vezu sa Strumicom i odande se javljaju za partizane. Slali patrolu u Radnju ali nikog nisu našli.

6. Iz Bitolja ima poslednjih mesec i po dana preko 140 novih.

7. I Brigada je stigla u Debarce.¹³ Očekujemo slobodnu teritoriju.

⁵ Redakcija nije ustanovila njegovo prezime.

⁶ Reč je o 2. makedonskoj NOU brigadi.

⁷ Trajanka Zizova Zlata

⁸ Violeta Maneva Virineja

⁹ Borko Temelkovski Ljiljak. Tada je bio član Centralnog komiteta KP Makedonije.

¹⁰ Redakcija nije ustanovila čiji je ovo pseudonim.

¹¹ Diverziju su izveli delovi 2. makedonske NOU brigade (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 47).

¹² Reč je o 2. makedonskoj NOU brigadi.

¹³ Na teren Debarca prispele su dve samostalne grupe bataljona: •makedonska i kosovska, jer se 1. makedonsko-kosovska NOU brigada podelila na te dve grupe još 19. aprila 1944. u selu Turiji (u Meglenif: One su, pod rukovodstvom političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Cvetka Uzunovskog i štabova grupa, pre toga vodile borbe kod sela Zavoja (na drumu Resen — Ohrid) 28. aprila i kod sela Velmeja 29. aprila (vidi tom VII, knj. 3, dok. br. 55).

8. Čudi me da ništa ne pišete šta ste uradili za onaj prelaz preko Vardara, mada sam vam naglasio da je neobično važno!

9. Šaljem 180 slika Tita i Staljina.

S drug. pozdravom
S.F.S.N.
Orce¹⁴

¹⁴ Dobrivoje Radosavljević Orce